

ÖRÖKSÉGÜNK KÖNYVTÁRA 3.
(A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványai)

Pálóczi Horváth Lajos
KÉT VILÁG HATÁRÁN

ÖRÖKSÉGÜNK KÖNYVTÁRA 3.
(A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványai)

Pálóczi Horváth Lajos
KÉT VILÁG HATÁRÁN

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 821.511.141–312.6(477.87)

P 20

Az Örökségünk Könyvtára című könyvsorozatot a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2020 folyamán indította útjára a kárpátaljai magyar közösség kultúrájának ápolása és a magyar kultúrának az ukrán nemzet tagjai körében történő bemutatása, népszerűsítése céljából. A könyvsorozat keretében Kárpátalja történetéhez, tudományos és kulturális életéhez kapcsolódó, korábban már közreadott kiadványok vagy akár eddig csak kézirat formájában elérhető művek kerülnek újrakiadásra, illetve első megjelentetésre magyar és ukrán nyelven. Jelen kiadvány – amely a könyvsorozat harmadik kötete – Pálóczi Horváth Lajos *Két világ határán* című, 1993-ban a Hatodik Síp Alapítvány gondozásában megjelentetett önéletrajzi regényének az újrakiadása. A kötet a szerző *Álompákász. Egy dzsentri gyermek-kora* című önéletrajzi regényének a folytatása.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2021.02.24., 1. számú jegyzőkönyv).

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlegében.

A könyvsorozat szerkesztőbizottsága:

A szerkesztőbizottság elnökei: *dr. Orosz Ildikó, PhD, docens* (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke) és *prof. dr. Cserniczkó István* (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora)

A szerkesztőbizottság alelnöke: *dr. Fodor Gyula, PhD, docens* (a II. RF KMF tudományos és nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettese)

Felelős szerkesztő: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Kész Barnabás, PhD* (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék), *Hutterer Éva* (Pedagógia és Pszichológia Tanszék), *Kudlotyák Csaba* (Matematika és Informatika Tanszék), *dr. Kohut Erzsébet, PhD* (Biológia és Kémia Tanszék), *dr. Gönczy Sándor, PhD* (Földtudományi és Turizmus Tanszék), *prof. dr. Kiss Éva* (Számvitel és Auditálás Tanszék), *Csordás László* (Filológia Tanszék), *dr. Kolozsvári István, PhD* (Fodor István Kutatóközpont), *Máté Réka* (Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont) és *dr. Molnár D. Erzsébet, PhD* (Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont)

Szerző:

Pálóczi Horváth Lajos

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Vezsdel László*

Korrektúra: *Gricza-Varcaba Ildikó*

Borító és illusztrációk: *Vezsdel László*. A borítón és a kiadványban közölt illusztrációk a szabadon felhasználható képeket tartalmazó honlapokról kerültek letöltésre.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek: *Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Dobos Sándor*

A kiadvány nem kereskedelmi, nem jövedelemszerzési és jövedelemfokozási célból, hanem a magyar kultúra ápolása, megőrzése és népszerűsítése céljából került kiadásra.

Az Örökségünk Könyvtára című könyvsorozat harmadik kötetének elkészítését és megjelentetését Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériumának Kultúráért Felelős Államtitkársága támogatta.

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90202, Beregszász, Kossuth tér 6. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-7868-70-4 (Könyvsorozat)

ISBN 978-617-7868-73-5

© Pálóczi Horváth Lajos örököse, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

ELŐSZÓ

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a megalakulása óta nemcsak magyar tannyelvű felsőoktatási intézményként törekszik szolgálni a kárpátaljai magyar közösséget, hanem tudományos és kulturális központként is működik. A helyi magyarság kultúrájának ápolása és a magyar kultúrának az ukrán nemzet tagjai körében történő bemutatása, népszerűsítése céljából tervbe vette a vidék, azaz Kárpátalja történetéhez, tudományos és kulturális életéhez kapcsolódó írott örökségnek nyomtatott formában való megjelentetését. Ezen célok által vezérelve a Rákóczi-főiskola Örökségünk Könyvtára címmel egy olyan könyvsorozatot indított útjára 2020 folyamán, amelynek keretében korábban már megjelentetett kiadványok vagy akár eddig csak kézirat formájában elérhető művek kerülnek újrakiadásra, illetve első megjelentetésre magyar és ukrán nyelven.

A könyvsorozat harmadik köteteként Pálóczi Horváth Lajos *Két világ határán* című, 1993-ban a Hatodik Síp Alapítvány gondozásában megjelentetett önéletrajzi regényét adjuk ki újra. A kötet Pálóczi Horváth Lajos *Álompákász. Egy dzsentrí gyermekkora* című önéletrajzi regényének a folytatása. Mindkét eredeti regény anyagát Pálóczi Horváth Lajos unokaöccse, Szunyogh Szabolcs szerkesztette és rendezte kiadás alá.

A *Két világ határán* című regény cselekménye is Beregszászban¹ játszódik. Az irodalmi mű Pálóczi Horváth Lajos² életének 5 évnyi eseményeit mutatja be 1914 és 1919 között. A szerző visszaemlékezései a személyes történetének megismerésén kívül kiváló lehetőséget biztosít arra is, hogy betekintést nyerjünk a korabeli Beregszász társadalmi életébe, különösen a helyi magyar nemesi családoknak az I. világháború, az azt követő forradalmak és vidékünknek az újonnan alakult Cseh-szlovákiához történő csatolása által felzaklatott mindennapi életébe.

Az önéletrajzi regény jelenlegi kiadása során nem változtattunk az eredeti mű tartalmán, mindössze a szöveg helyesírását modernizáltuk, valamint az esetleges gépelési és nyomdai hibák kiküszöbölésére törekedtünk. Jelen kötetben ugyanakkor nemcsak magát a regényt közöljük

¹ A regényben Beregszász *Porogjász* néven szerepel.

² Az önéletrajzi írásban Pálóczi Horváth Lajos a *Forbáth Lajos* név mögé rejtőzik.

újra, hanem annak az 1993-as teljes kiadását, vagyis Benda Kálmán előszavát és Szunyogh Szabolcs utószavát is. Az önéletrajzi írást kiegészítő szöveges részek hozzátartoznak Pálóczi Horváth Lajos írott örökségének a történetéhez, annak gondozásához, így fontosnak tartottuk azok közreadását is. Mindemellett jelen kiadvány elején, az előszavunkat követően ott találják Szunyogh Szabolcs Pálóczi Horváth Lajos életútját bemutató legújabb ismertetőjét is, amelyet nagybátyja regényének az újrakiadása alkalmából írt. Az ismertető Pálóczi Horváth Lajos életének újabb, eddig ismeretlen mozzanataiba, történéseibe enged betekintést. A regény újrakiadott változatában bizonyos fejezetek végén Beregszászról korabeli vagy a két világháború közötti időkből való képeket is közlünk.

Szunyogh Szabolcsnak ezúton is köszönetünket fejezzük ki, amiért hozzájárult nagybátyja, Pálóczi Horváth Lajos önéletrajzi regényének újabb kiadásához.

Természetesen köszönettel és hálával tartozunk Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkárságának is, hogy támogatta az Örökségünk Könyvtára könyvsorozatunk harmadik kötetének kiadását.

Köszönjük a Rákóczi-főiskola Filológia Tanszéke munkatársainak, hogy javaslataikkal segítették a könyvsorozat elindítását.

Bízunk benne, hogy az Örökségünk Könyvtára harmadik kötetként megjelentetett kiadvány jelentős mértékben hozzájárul a kárpátaljai magyar közösség múltjának megismeréséhez, kultúrájának ápolásához és identitásának megőrzéséhez.

A könyvsorozat szerkesztőbizottsága

PÁLÓCZI HORVÁTH LAJOS

(Beregszász, 1899. február 5.– Budapest, 1976. március 1.)

Pálóczi Horváth Lajost némi csipkelődő éllel gyakran nevezték „múlt századi” gyerekeknek. Ha csak a születési dátumot nézzük, megállt a tréfa: a XIX. század utolsó évében, 1899. február 5-én született.

Édesapja, aki törvényszéki bíróként dolgozott Beregszászban, 1897-ben tüdőcsúcshurutot kapott – ez a tehetősebb emberek esetében udvariasságból használt, eufemisztikus elnevezés valójában a tbc-t takarta. Miután a halálos kórt diagnosztizálták, felesége, Horthy Erzsébet eladott néhány hold szőlőt és elutaztak San Remoba. Aki járt ebben a gyönyörű kis városkában, tudja, a sétány, a Corso Imperatrice pálmáit is azért hozta ide Marokkóból a hálás cárné, mert ő is itt gyógyult meg. A Riviéra tengerparti levegője megmentette id. Pálóczi Horváth Lajos életét is – de még ennél is több eredményt hozott, nemcsak egy életet adott vissza a világnak, hanem még egy új élettel is gazdagított bennünket. Az a hír járta, hogy nincs az a meddő asszony, aki ezen a varázslatos tájon kisbabát ne foganna. Ez történt a beregszászi bíró feleségével is. Nem terveztek már a meglévő öt gyermekük mellé egy hatodikot is, de ahogy a családban mondták: Lajoska története itt kezdődött. Születésének ez a két jellegzetessége egész életére meghatározta a későbbi író életét.

Múlt századi ember maradt annyiban, hogy élete egy idealista Jókai-regényhősre emlékeztetett, aki maga módján, de tiszta indíttatásból általa nemesnek hitt eszmékért küzdött; és egész jellemét befonta a *tengerparti reneszánsz ragyogás*.

Számára Beregszász volt a világ legfontosabb városa. Beregszászban nőtt fel, neki egész életén át ez a hely maradt a világ közepe. Testvérei nála sokkal idősebbek lévén már a maguk életét futották, Lajoska, legkisebb gyerekként egyedül élvezte idősödő szülei és kiterjedt rokonságuk órá zúduló forró szeretetét. Ez a közösségi élmény erőt adott neki egész életére. A XX. század legszörnyűbb viharaiban, legembertelenebb pillanataiban sem veszítette el a hitét, mert tudta, igenis lehetséges létrehozni egy olyan világot, amelyet a jóindulat, a kölcsönös szeretet, a jókedv, a művészetek és a kultúra tisztelete, a szépség és a barátság határoz meg. Tudta, mert gyerekkorában ilyen közösségben nőtt fel.

Beregszász valóban a béke Jeruzsáleme volt. Együtt éltek itt magyarok, ruszinok, zsidók, szászok, illetve reformátusok, katolikusok, izraeliták, görögkatolikusok, szegényebbek és gazdagabbak, ilyen és

olyan emberek, akik szebb, igazabb, barátságos világot teremtettek és működtetettek, mint amilyenről a későbbi évtizedek viharaiiban akár álmodni lehetett. Nehéz ezt elképzelni ma, de akkor, a „régibéke” idején Beregszász a világ egyik legigazabb, legélhetőbb, legemberibb városa volt.

Az első világháborúban elesett Lajoska bátyja, Pálóczi Horváth Zoltán. Lajos, mintegy helyállva bátyjáért, hazafiságból, kamaszos felbuzdulásban, magát idősebbnek hazudva kiügyeskedte, hogy önkéntesként kijusson a harctérre. Mint nemesi család leszármazottja, természetesen huszárként. Amit ott tapasztalt, az iszonyatos élmény kijózanította, kiábrándította egy életre. Az ukránokban, oroszokban nem ellenséget látott, hanem megfélemlített, ám alapjában kedves falusiakat; a magyar hadsereg tisztjei között viszont elállatiasodott szadistákkal is összehozta a sors.

Itthon egy számára nem érthető, nem felfogható világ: a forradalmi erőszak fogadta. Addigra már kialakult ugyan benne a szolidaritás a szegény emberek sorsával, de az elszabadult indulatok tombolását, a vörös terrort nem tudta igazságosnak tekinteni. Megpróbálta megmenteni szülővárosát, ide-oda cikázva a harcfrontok között segítséget hozni, sokat próbált frontkatonaként ezúttal itthon is bizonyítva bátorságát és ügyességét. Családja ellenzését leküzdve ezután Nyugat-Magyarországra utazott, beállt a „nemzeti hadseregbe”, hogy küzdjön a „vörös rém” ellen. A nemzeti hadsereg Horthy Miklós különítményes osztagait jelentette. Érthető, hogy ide jelentkezett: Horthy közeli rokonnak számított, Pálóczi Horváth édesanyjának másodfokú unokatestvére lévén.

Egy alkalommal kommunista szerepvállalással vádolt, letartóztatott férfiak feleségeit kellett őriznie. Miközben velük beszélgetett, megrendülten tapasztalta, hogy megérinti szívét az ő nyomorúságuk is. Jelleméből fakadóan eleve emberségesen bánt a foglyokkal. Látva ezeknek az asszonyoknak a képtelen helyzetét, kifejezetten arra törekedett, hogy segítse a rábízott embereket. Úgy vélte, a bíróság dolga ítélkezni, nem az övé. Az ő feladata az, hogy ember maradjon, akár a lövészárkok golyózáporában, akár a tábor őreként. Élelmet, gyógyszert, ruhát csempészett be a szöges dróton belülre, az ő leveleiket pedig eljuttatta a címzettekhez. Később, a harmincas évek elején ezek az asszonyok megkeresték: megköszönték neki, amit tett, azt mondták: számukra az a segítség az életet jelentette.

Eljött tehát a pillanat, amikor ő is rádöbbsent: *többféle igazságok* léteznek a világon. Igaza van neki is, a nemesi fiatalembernek, aki harcol azért, hogy rokonait ne akasszák fel a vörös komisszárok; de igazat adott azoknak a forradalmároknak is, akiket nyomorba döntött a háború, akiket a tisztiek megaláztak és kisémmiztek, akiknek kilátástalanná vált az életük az általuk érzéketlennek ítélt úri Magyarországon.

Pálóczi Horváth Lajos *kilépett* a különítményből.

Élete további részét *a magyar nép kutatásának* szentelte. Kodály Zoltán, Bartók Béla, Németh László barátjának tekintette. Mindenki elismerte hihetetlen tehetségét. Tizenhárom nyelven beszélt (idős korában műfordítóként dolgozott), gyönyörűen énekelt és zongorázott, fantasztikus fejszámolóművész-teljesítményével kápráztatta el ismerőseit. (Igaz, ezekkel a tulajdonságaival nem sokat törődött, legbüszkébb arra volt, hogy kézen állva is meg tudott inni egy pohár bort.) Közgazdasági egyetemét végzett, de népdalkutatóként és publicistaként folytatta pályáját. Ekkor még elsősorban esszékét írt. Fő témaként arról beszélt, hogy ő, a földbirtokos osztály leszármazottja mennyire szégyelli ősei korlátait, vakságukat, hogy nem ismerték fel a népi világ szépségeit, értékeit, csak önmagukba zárkózva éltek, holott csodálatos kultúra vette őket körül: a falusiak, a szegények, a parasztok és a kézművesek világa.

Amikor Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz, megadta neki a sors, hogy ő vágathatott be elsőként Beregszászba, és ő tűzhette ki a nemzeti lobogót a megyeházára.

Pálóczi Horváth Lajos Budapesten a háború alatt *menekülteket rejtegetett* a házában. „Dekkoltak” nála baloldaliak (Apró Antal, Fauszt Imre, Somogyi Miklós), jobboldaliak (Veres Péter), zsidók és szökött német katonák is. De nemcsak életmentéssel segítette a humanizmus ügyét. Ő akkor a Távirati Irodában dolgozott. Mindennap más időpontban egy rövid ideig a magyar elhárítás nem zavarta az angol és a szovjet rádió műsorát. Őt tájékoztatták az időpontról. Gyorsírással lejegyezte a szöveget, aztán legépelte, de nem kettő, hanem három példányban. Egy ment a magyar elhárításnak, egy az ifj. Horthy Miklós Belgrád rakparti, a köznyelv által csak Kiugrási Irodának nevezett hivatalába, egyet pedig odaadott unokaöccsének, a kommunista Vitányi Ivánnak, aki tájékoztatta a hírekről az illegális pártot.

Jó ismerőse volt Veress László, akiről tudta, hogy a brit titkosszolgálat ügynöke, és akit többször segített isztambuli útjain. (Pálóczi Horváth beszélt törökül is.) Veress László, a miniszterelnök, Kállay Miklós megbízásából hivatalosan azért utazott a Márvány-tenger partjára, hogy szőnyeget vásároljon a Külügyminisztériumnak, valójában azonban az angol kémelhárításnak könyörgött, hogy jöjjön ide a brit hadsereg, és szállják meg Magyarországot, a kormány ki szeretne lépni a háborúból. A hír el is jutott Churchillhez, aki egy izlandi találkozón ezt előadta Roosevelt amerikai elnöknek, de ő elzárkózott Magyarország felszabadításának kísérletétől, mert attól félt, ezzel felkeltené a hatalmas keleti szövetséges, Joszip Sztálin bizalmatlanságát. Veress László segítségével Kállay Miklós háromszor

adta meg magát a briteknek, és a britek háromszor utasították el a kérését. (Ezután került sor Szent-Györgyi Albert hasonló célú küldetésére.)

Amikor 1944. március 19-én a hitleri német csapatok bevonultak Magyarországra, Veress László elmenekült. Eljött érte az Adria partjára egy brit tengeralattjáró és elvitte Angliába, Pálóczi Horváth Lajos pedig Budapesten maradt, és üldözötteket rejtegetett az Alma utcai villájában, majd a szovjet megszállás után – oroszul is kitűnően beszélt – magyar nőket mentett ki bevadult szovjet katonák közül és elfogott, deportálásra ítélt magyar férfiakat szabadított ki. Számtalanszor kockáztatta az életét. Bátor volt és jókedvű. Ha valahonnan asszonyokat raboltak az orosz katonák, úgymond „takarításra”, a férjek Pálóczi Horváthhoz futottak segítségért. Ő zsebrevágott egy üveg jóféle barackpálinkát, bement a parancsokságra, ott énekeltek egy-két érzelmes orosz dalocskát a századossal, megitták, amit meg kellett, aztán szépen hazahozta a nőket épen és bántatlanul. Előfordult, hogy Kistarcsára kellett utaznia motorbiciklin, hogy kiszabadítsa azt a már Szibéria felé bevagonírozott orvost, akit két hónappal korábban egyszer már a nyilasok karmai közül is kiszabadított, akkor egy német tiszt ismerőse, egy Sachs-Coburg főherceg segítségével. (A főherceggel úgy ismerkedett meg, hogy Pálóczi Horváth egy korábbi barátnője a daliás német tiszttel kezdett viszonyt. A közös barátnő ismertette meg őket egymással. A recept hasonló volt: a németül is anyanyelvi szinten kommunikáló Pálóczi Horváth elővett egy üveg pálinkát, elénekeltek egy két dalt, elbeszélgettek, és kiderült, nemcsak nőügyekben egyezik az ízlésük, hanem politikailag is, mert a német katona is gyűlölte a náciakat. Ezért aztán segített neki az embermentésben, sőt az ostrom alatt meg is szökött, és éppen Pálóczi Horváth Lajos pincéjében várta meg az ostrom végét.)

A háború után Pálóczi Horváth Lajost kitüntették az üldözöttek mentéséért, majd néhány év múlva, 1949-ben, a rákosista hatalomátvétel után le kívánták tartóztatni. Este, amikor hazafelé tartott, jóindulatú emberek figyelmeztették, már várja lakásában az Államvédelmi Hatóság (ÁVH). Így aztán leült az utcasarkon, és egy biztonságos rejtekhelyről figyelte, mikor mennek el végre az egyenruhások. Ezután betört a saját otthonába. Az ajtót már lepecsételték, úgyhogy bemászott az erkélyen keresztül, de nem vitt el semmit, csak a *címtárát*, mert tudta, a nyomozók letartóztatják azokat, akik abban szerepelnek. Azért került az államvédelem látókörébe, mert angolra tanított egy fiatalembert, történetesen a brit nagykövetség sofőrjét. A gépkocsivezetőt letartóztatták kémkedés vádjával (valójában ezzel a zsarolással akarták rákényszeríteni a kémkedésre), és amikor megtudták, kitől tanulja a nyelvet, kis híján táncra perdültek

örömükben a detektívek. Egy dzsentrí, egy Horthy-rokon! Csakhogy hiába keresték, nem találták, mert ő visszatért Beregbe (persze, a határon nem kelhetett át), egy Vitka nevű faluban bújt meg, ott élt két évig.

Végül lebukott. Amikor elfogták, iszonyatosan megverték. Lekötözték és buldog-kutyákat eresztettek rá. Kivitték a határba, megássatták vele a sírját, odaállították a szélére, és elsütöttek egy pisztolyt a füle mellett. Aztán jött a szokásos kirakatper, halálra ítélték. Azok a kommunista vezetők, akik az életüket köszönhatték neki, ujjukat sem merték mozdítani érte.

A kegyelmi tárgyaláson a bíró azt kérdezte: van ez ellen az ember ellen bármi bizonyíték azon kívül, hogy angolt tanított? Nincs? És nem akasztották fel, csak bezárták tizenkét évre, először Márianosztrára, aztán Szolnokra, végül Vácra. Öt évet ült le a tizenkettőből, ártatlanul.

A börtönben roma fiúkkal zárták egy cellába. Először megtanította őket írni-olvasni, aztán németül és végül angolul. Közben ő is elsajátította a lovári nyelvet. Itt, a váci fegyházban kezdte el írni élete regényét: papír és ceruza nélkül, fejben. Miután megírt egy oldalt, memorizálta azt, és másnap csak akkor kezdett bele a folytatásba, miután végigmondta magában a korábban megalkotott részeket. Amikor öt év fogság után, 1956-ban kitortek a börtönből, egy kész könyvet hozott magával.

Felemelték a priccset, és mint egy faltörő kost, nekicsapták a vasajtónak. Harmadik-negyedik ütés után az ajtó kiszakadt a falból. Ők kirohantak; a toronyból lőttek ugyan az Államvédelmi Hatóság emberei, az utcáról pedig az ÁVH-sokra a forradalmárok, de nekik sikerült élve kijutni. Cellatársai a határ felé vették az irányt.

Pálóczi Horváth Lajosnak, noha elvált felesége és kislánya Angliában éltek, *eszébe sem jutott az emigráció.*

Nagy lovas volt, sose vallotta volna be, hogy egyszer leesett a nyeregből, mindig azt mondta: „megbotlott és velem esett el a ló”. Akárhogy történt ez az ifjúkori dolog, ez 1956 őszén megmentette az életét. Az esés következtében ugyanis levált egy kis porcdarabka a térdéből, aztán az a darabka az évek során elkezdett vándorolni, és beszorult egy rossz helyre, szinte teljes bénaságot okozva. Meg kellett operálni a térdét. Egy olyan orvos végezte a műtétet, aki szintén nála bujkált a vézskorszakban. November 4-én a szovjet tankok véget vetettek a szabadság idejének, az ÁVH-sok is körbejárták a várost, hogy a szökött rabokat összeszedjék. Őt is megtalálták.

Már megbilincseltek, amikor rohanva jött a sebész. Odaállt az ágy elé, és azt kiabálta, ha ezt a frissen műtött beteget akár csak egy centire megmozdítják, ő itt tépi szét a diplomáját. Az ÁVH-sok morogva elmentek, de megígérték, hogy egy hét múlva visszajönnek érte.

Ekkor már nem az ötvenes évek elejét írtuk, úgyhogy az egyik általa megmentett kommunista vezető, Somogyi Miklós, aki akkor magasrangú szakszervezeti vezető lett, összeszedte a bátorságát, és közbelépett. Pálóczi Horváth Lajost nem vitték vissza a börtönbe, hanem kapott egy ideiglenes lakhatási engedélyt, úgynevezett kék igazolványt, aztán rehabilitálták. Az Alma utcai villáját ugyan nem adták vissza, de a kezébe nyomtak egy útlevelet: kimehet a lányához Amerikába. Dalmuska akkor már egy emigráns magyar matematikaprofesszor feleségeként élt Clevelandban. Lajos bácsi ki is utazott hozzájuk, meglátogatta őket, bejárta velük az Egyesült Államokat, és amikor megmutatták neki, hol lesz a lakása, hol fog élni ezentúl kényelemben, biztonságban és jólétben, akkor megrázta a fejét és a repülőjegyét kérte. Hazajött Magyarországra a szegénységbe és kilátástalanságba.

A Lumumba utcai lakótelepi toronyház kilencedik emeletén lakott, egy szobás kis garzonban. Itt dolgozott a regényén, itt végezte műfordítói munkáját. 1976-ban egy utcai balesetben halt meg, a zebrán ment át ugyan, mégis elgázolta egy villamos.

Sajnos, a nagy műnek még csak az elején járt. Nagy veszteség ez; az író egy elsüllyedt, eltűnt világról szólt, mégpedig *belülről*. A magyar nemességről kívülről írtak jogosan bíráló műveket; Pálóczi Horváth Lajos talán új szempontokkal gazdagíthatta volna tudásunkat, ha megadatik neki, hogy befejezze a művét.

Mindkét írás kulcsregény: a szereplők kitalált személyek ugyan, kitalált névvel, de a modelljüket azonosítani lehet. Benda Kálmán az 1993-ban írott előszavában néhány ilyen azonosítást elvégzett.

A regény egy nyiladozó elméjű fiatalember tekintetén át mutatja a világot. Novellisztikus a feldolgozás, mégis hiteles. Nagy értéke a regénynek, hogy szerzője úgy tudta, ez ugyan sosem jelenhet meg, legalábbis ameddig ő él, aligha. Ezért aztán nem is próbálta úgy alakítani a történetet, hogy egyik vagy másik kiadói lektor ízlésének megfeleljen. Azt írta, amit igaznak tartott. Olvasmányosan írt: fordulatosan, szép magyarsággal, lebilincselően.

Ajánlom Pálóczi Horváth Lajos könyveit az Önök figyelmébe.

Budapest, 2019. szeptember 14.

Szunyogh Szabolcs

Pálóczi Horváth Lajos

KÉT VILÁG HATÁRÁN

ELŐSZÓ

Az olvasó Pálóczi Horváth Lajos önéletrajzi kulcsregényének második kötetét tartja kezében. Az első 1986-ban jelent meg *Alompákász* címen. Ebben a szerző életének első tizenöt évét mondja el – a könyv alcíme: *Egy dzsentrí gyermekkorá* –, saját emlékein át ismertetve Beregszász (regényben: Porogjász) városa úri társadalmának hétköznapjait, társaséletét és politikai nézeteit. A kötet – amelynek nagy sikere volt – a város hagyományos, csendes életét felrázó 1914. évi hadüzenettel, az első világháború kitörésével ér véget.

A most közreadott második rész a Galícia felé áthaladó első katonavonat ünnepélyes fogadásával indul, amelyen persze a szerző, Pálóczi Horváth Lajos gimnazista is jelen van, aki egyébként a visszaemlékezésben a Forbáth Lajos név mögé rejtőzik. Megismerjük a háború első heteinek lelkes, a győzelmet biztosra vevő közhangulatát, majd hamarosan az orosz betörés okozta ijedséget, a menekülést, az ellenséges csapatok kiszorítása utáni visszaköltözést. Bepillantathatunk a kisvárosi társadalomnak a háború által felzaklatott és megváltozott életébe otthon és az iskolában. Három évvel később, a hadi érettségi után Forbáth Lajos huszár önkéntesként Pestre kerül a kiképző iskolába, s a világháború végén még kijut ezredével az orosz harctérre, ahol átéli az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregének felbomlását. A Tanácsköztársaság napjai már otthon érik, szülővárosában. Megismerjük a kommunista rendszertől rettegő úri osztály kétségbeesését, mely egyetlen reménységét a közeledő román hadseregbe veti.

Mint hadat járt és nyelveket beszélő személyt, Forbáth Lajost küldik követségbe az előnyomuló román csapatok parancsnokához, majd ő tárgyal a városba bevonuló, felszabadítóként üdvözölt cseh és szlovák katonaság vezetőjével is.

Kitűnő rajzát kapjuk a megzavarodott úri osztálynak a forradalom ellen még az ellenséggel is összefogó konzervatív, nacionalista magatartásáról, a megingott társadalmi biztonságérzésről és ennek ellensúlyozásaként a naiv politikai bizakodásról, mely az antantcsapatokba veti reménységét. A kötet azzal a jelenettel zárul, amikor 1919 őszén a város előkelői ünnepélyesen fogadják a várva várt francia tábornokot, a cseh-szlovák hadsereg irányítóját, aki bejelenti a mindenkit teljesen váratlanul érő hírt: az antanthatalmak Párizsban tárgyaló békeelőkészítő bizottsága Ruténföldet, Ungvárt, Munkácsot és a színmagyar Beregszászt is a most létesülő Csehszlovákiához csatolta.

Pálóczi Horváth Lajos könyve lebilincselő és izgalmas olvasmány, ugyanakkor páratlan történelmi forrásmunka. Benne mintegy tükörben nézhetjük a kelet-magyarországi kisváros, Beregszász birtokos nemes családjainak, az egész úri osztálynak, a dzsentriknek külön világát, láthatjuk ennek az önmagát túlélte, a megye vezetését kezében tartó társadalmi osztálynak utolsó napjait.

Ahogy a regény sajtó alá rendezői már az első kötet bevezetésében elmondották, Pálóczi Horváth Lajos osztályának kimagasló tagja volt. Kitűnő megfigyelőképessége és páratlan emlékezete nem mindennapi írói tehetséggel párosult. Évtizedek múlva is pontosan emlékezett az események menetére, a személyekre, az egyéni és közösségi magatartás jellemző jegyeire. Mindehhez járult széles körű műveltsége, az átlagot messze meghaladó nyelvismerete, minden iránt érdeklődése, mely a közgazdasági tudományoktól a népdalgyűjtésig maradandót alkotott; és kritikai érzéke, amellyel saját osztályát is enyhe gúnnyal tudta szemlélni. Említsük még meg a dzsentrik körében ritka szociális érzékenységet, a társadalmi igazságtalanságok érzékelését, valamint a magyarság egészének saját országán belüli problémákkal teli helyzetének felismerését, mely később az együtt élő dunai népek testvériségének gondolatához is elvezette. Mindez egyre messzebb vitte attól a világtól, amelybe beleszületett, s amelynek krónikásává szegődött. Talán ez is közrejátszott abban, hogy krónikája színes és plasztikus rajzát adja a háborús idők társadalmi életének és magatartásának, az önkéntes iskola privilegizált közösségének, a frontra került katonaság és hadsereg belső ellentéteinek. Ahogy *Bánffy Miklósnak* a két háború közt megjeleni regényciklusa – *Megszámláltattál és hijjával találtattál* – a századelő főúri társadalmának életét, *Márai Sándor könyve*, a *Kassai polgárok* a városi polgárságét, úgy *Pálóczi Horváth Lajos* regényes emlékiratai a megyei dzsentri világot elevenítik meg.

A dzsentrikről írott művek a magyar irodalomban kisebb könyvtárat töltenek meg, legtöbbjük szerzője azonban kívülről nézte ezt a világot, nem is mindig elfogulatlanul. Pálóczi Horváth Lajos belülről látja ezt a társadalmat, közülük való, köztük nevelkedett, s személyes élményeit eleveníti meg. Ez teszi leírását elevenné, sokszínűvé és életszerűvé. Az eseményeket elfogulatlan természetességgel mondja el, ahogy az egyes személyek jellemzésében sem sablonokat ábrázol, a mindnyájukat egy közösségbe foglaló hagyományos magatartási és gondolkodási kereteken belül a szereplők mind egyéni arcot hordoznak.

Ebben a visszaemlékezésben hiába keresnénk a számtalanszor leírt merev típusokat a felelőtlen, könnyelmű élvhajásról, a népnéző földesúrról. Ha ilyenek akadtak is a Bereg megyei dzsentrik között, ahogy a könyv szerint is akadtak, nem ez volt az általánosan jellemző. A konzervatív világnézet, a hagyományokhoz való ragaszkodás egy részükben a régi világ számos értékének megőrzését tette lehetővé, mind a becsület, mind a család és a kisebb-nagyobb közösség iránti kötelesség, nemegyszer a felelősségérzet vonatkozásában, s a könnyelmű tékozlók mellett találkozunk józanéletű, mindenben mértéket tartó, eszményeikben és életformájukban már a polgárosodás felé haladó példákkal is. Helyzetükből következett, hogy a nagy részük provinciális volt. Városuk, megyéjük határán alig láttak túl, a világról, más népekről, sőt önmagukról is nemegyszer örökölt sablonokban gondolkoztak, s tudatukban a régi tévhitek, előítéletek mélyen gyökereztek. De a műveltséget tisztelték, s áldozatra is készek voltak, hogy gyermekeik többet tudjanak, tanuljanak. Általában nem észlelték, mert nem is akarták észrevenni a társadalomban forrongó elégedetlenséget, ahogy nem látták, mert nem is akarták meglátni helyzetük és nézeteik anakronisztikus voltát, hiszen ez biztonságérzetüket borította volna fel. Politikai naivitásuk pedig szinte már értelmetlen: utolsó pillanatig meg voltak győződve róla, hogy a franciák majd kiharcolják az ezeréves Magyarország földjéről a csehszlovák és román csapatokat, akiknek csak azért engedték meg a bevonulást, hogy megtörjék a kommunista uralmat.

Regényes emlékiratait az 1974-ben¹ elhunyt szerző a hatvanas években vetette papírra. Kötetünk anyagát Szunyogh Szabolcs rendezte sajtó alá. A szerző kéziratán nem változtatott, csupán helyenként néhány érdektelen epizódot vagy rövid párbeszédet összevont, egységesítette a névírást és modernizálta a helyesírását.

Ismételjük meg itt is, ami az előző kötetben elhangzott már: a regényben szereplő családok és személyek valóban léteztek, élő alakok voltak, a szerző azonban megváltoztatta a nevüket. Azonosítsunk néhányat a gyakrabban említettek közül: Pálóczi Horváthok Forbáth, a velük rokon

¹ Pálóczi Horváth Lajos nem 1974-ben, hanem 1976. március 1-jén hunyt el. Az önéletrajzi regényének eredeti, 1993-as kiadásában halálának évszámát tévesen közölték.

Horthy család a Kürthy, a Kölcseyek a Koltay, a Szentpályak a Homródy, a Gulácsyak a Gálszécsy, a Vitányiak a Batári nevet kapták. De sorba vehetnénk a kisebb szereplőket is, valamennyien azonosíthatók.

Pálóczi Horváth Lajos regényes visszaemlékezéseinek irodalmi értékei mellett igazi jelentősége abban áll, hogy segít a század elejének vidéki dzsentri társadalmáról egy, az eddiginél realisabb, kiegyensúlyozottabb és árnyaltabb kép kialakításában.

1993. február legelején

Benda Kálmán

EGY

Az első világháború első puskalövése még talán át sem ért a Száva inenső vagy túlsó partjára, s íme, az Osztrák–Magyar Monarchia legeldugottabb zugaiból már fölrepültek a háborús „kacsák”, a hajmetsző rémhírek: titokzatos autók viszik Magyarországon és Galícián keresztül Oroszországba a francia aranyakat! S a hírnél nem kevésbé hajmeresztő volt, hogy az osztrák–magyar hatóságok el is hitték. Minden város és minden falu végére fegyveres, vagy legalábbis vasvillás polgárőröket állítottak, katonaviselt idősebb embereket, s a derék hadaggastyánok minden gépkocsit feltartóztattak, vészjósló, vad arccal kotorásztak a kocsiládjában, a csomagtartóban, s az ülések alatt, olykor még az autókerekek gumijába is beleszúrtak vasvillájukkal, hátha ott lapulnak azok a kutya francia aranyak!

Egyszer Forbáthék szakácsnéja lélekszakadva rohant haza a piacról:

– Jaj, nagyságos asszony, az „Oroszlán” előtt elfogtak egy kémet!

– Én is ott vótam – erősítette a vincellérné – én mindgyár’ láttam, hogy az kém, igaz Róza? Ugyi hogy megmondtam?

– Miről tudta, hogy kém? – kérdezte Forbáthné. – Mer’ hogy olyan rettentő csúnya vót. Jaj Istenem, rossz vót nézni! Keresztbe állt a szeme, veres vót az orra és azt kiabálta, hogy vége Magyarországnak! Jaj Istenem, Istenem!

A vincellérné nem lehetett megnyugtatni. Most, hogy az ura bevo-
nult, még jobban lúdbőrözött, hisztériázott, minden kínálkozó alkalom-
ra, mint valaha. A falujukban, Botpaládon harmadéve új esztendő nap-
ján egy öregember álmot látott. „Tessék képzelni, három koporsó állott
előtte, az egyikre az vót ráírva, 1912, a másakra 1913, a harmadikra meg
1914. Felnyitották a koporsókat, hát az első teli vót vízzel, a második
egérrel, a harmadik meg vérrel, színültig.”

– És tetszik emlékezni, a vizes esztendő után jött a nagy szárazság,
mind ellepte a földet a mezei pocok. És itt van, most meg kitört a hábo-
rú. Meg tetszik látni, vérbe burétják majd az egész világot, a csecsszopó
gyereknek se fognak kegyelmezni. Jaj Istenem, Istenem!

– Ugyan, Mariska, ne legyen már olyan kuvikmadár! Hát nem
olvasta az újságban? Vilmos császár megmondta: Mire a falevelek
lehullanak, mindenki hazamegy. Vége lesz a háborúnak.

Ezt a jóslatot szívesen fogadta szegény Forbáthné, nem úgy, mint
a botpaládi öregemberét. Falevelek, november... Az csak négy hónap.

Lehet, hogy Zolit már be sem hívják. Gábort felmentették, mert a pozsonyi Siemens gyár átállott a hadianyaggyártásra, Lajoska meg, hála Istennek, még csak tizenöt éves.

A Lajos ezúttal kivételesen lemondott az arдай nyaralásról. Azt kérte, hadd mehessen fel Petrovára Feri sógorhoz katonavonatokat nézni. Porogjász mindenképp kimarad, mert az övék csak afféle szárnyvasút, összekötő a Galíciába meg Bukovinába vezető fővonalak között. De Petrova az a Bátyun–Munkácson–Valóczon áthaladó fővonalon fekszik, ott viszik ki a harctérre a menetszázadok zömét.

Forbáthék felvitték hát Lajoskát Petrovára, s ott is hagyták egészen szeptember elsejéig, a beiratkozásig. A petrovai állomásfőnök Feri sógor, főbíró úr kérésére mindig megtelefonozta, ha Munkács felől katonavonatot jeleztek, s akkor Lajoska rohant az állomásra romantikát szagolni.

Mikor az első – már tudniillik az ő számára első – menetszázad felvirágozott mozdonyal, szilaj énekszóval bepöfögött a petrovai állomásra, vadul feldobogott a szíve az izgalomtól s a büszkeségtől: itt a történelem a szeme előtt, s lám, a magyar katonák dalolva mennek a csatába!

A hazafias boroktól és honleányi csókoktól megmámorosodott, felbokrétázott fiatal magyar bakák veszettül énekeltek, hetykélkedtek, csókokat dobáltak a tiszteletükre kivonult magyarruhás lányok felé, s vígan kapkodták a virágot meg a cigarettát. Egy kipirult arcú, barna legény kihajolt a vagonból, megfogta egy virágcsokrot nyújtó lánynak a csuklóját és csókot kért tőle. De az sehogy se bírt felkapaszkodni a magas marhavagonban. Erre a vitéz úr elkapta a másik csuklóját is és felrántotta a leánykát magához. De abban a pillanatban a vonat már indult is tovább. A leány ijedten felvisított. Fergeteges kacagás, éljenzés:

– Jól van, komám!

– Visszük magunkkal a frontra.

– Éljen! Éljen!

– Ő lesz a kantinos kisasszony.

A baka gyorsan megcsókolta a hajadont, azután leeresztette a földre. A vonat kigördült az állomásról, s a katonák énekét lassan elnyelte az erdős messzeség.

Lajoskának elszorult a szíve.

Délelőtt, délután mindig kiszaladt a vasútra, ha menetszázad érkezését jelezték. Sós kenyérrel, cukorral traktálta a vagonokból búsan kibámuló tüzér- és trénlovákat, de a katonákat csak messziről csodálta, nem mert közel menni ezekhez a csodálatosan hetyke és vidám vitézekhez.

Büszke volt, hogy a magyar katonák ilyen vígan mennek a harctérre, ám egy kicsit szégyenkezett is, hogy ő zsenge korának kényelmes páholyából, csak így veszélyen kívül szemléli a nagy történelmi drámát.

Szégyenkezését fokozta egy, a lelke mélyén lappangó, elhessegethetetlen érzés, tudniillik egy kicsikét örült is ennek a nézőtéri állapotnak. Mert – mint már említettük – erősen romantikus hajlamai mellett megvolt benne a valóság elképzelésének képessége, és ezek az időnkinti valóságlátomások villámlásszerű, könyörtelen fényvel lepelték le regényes ábrándjait.

Egy alkalommal például bekukucskált egy katonavonat egyik nyitott vagonjába. Kopár deszkafalak között poros szalmazsákokon heverészték a bakák. Levetették zubbonyukat gőzölgő testükről, bakancsukat is lerúgták. Émelyítően édeskés meg csípős veritékszag csapott az orrába. Hát itt kellene aludnia, ha a harctérre menne. És azután ott fenn, talán még pocsékabb helyen, piszkos rutén viskóban, vagy kint a sáros tarlókon, süvöltő őszi szélben...

Egyszer egy osztrák menetszázad futott be az állomásra. Sarolta is kint volt, hogy mintegy férjének, a főszolgabíró úrnak képében egy kicsit ünnepelje a harcba induló vitézeket.

Megszólított németül egy megletebb osztrák katonát: Hová való? Van-e családja? Az elmondta, hogy Innsbruckban lakik, három gyermeke van, de minthogy felesküdtött öfelségének, a császárnak, így hát most mennie kell megvédeni Ausztriát.

– Hoch Österreich! – kiáltotta Sarolta, s egy doboz cigarettát dobott fel az osztrák katonának.

Ez szeget ütött a gyerek fejébe. Nénje Ausztriát élteni! Hiszen igaz, most együtt harcolunk velük a szerbek, meg a muszkák ellen, de hát négyszáz éven át mennyit sanyargattak bennünket a kutya osztrákok, hány magyar hazafit felakasztottak, börtönbe zártak! Kürthy nagyapát is Kufsteinba, negyvenkilencben. És most: „Hoch Österreich!”...

Egy délután a mohácsi helyőrség, a tizenegyedik honvéd gyalogezred menetszázada állt meg a petrovai állomáson. Lajoska, néniével együtt előreszaladt a tiszti személygépkocsinhoz, hátha Boronkay Gyula is ott van. De még el se hagyták a marhavagonokat, melyekben a legénységet szállították, hát Gyula úrfi már repült is feléjük, borosan, bokrétásan és kacagva összecsókolta őket.

– Hová mégytek, Gyula? – kérdezte Sárrika könnybe lábadó szemmel. Meghatottságában eszébe se jutott, hogy erre a kérdésre katonának

nem szabad felelnie, még ha tudná is, hogy hová viszik őket. De Gyulát nem lehetett zavarba hozni.

– Csak ide, a szomszédba, muszka sógorékhoz – mondta és nevetve észak felé bökött a hüvelykujjával. – Egy kicsit ráncba szedjük őket – s újra összecsókolta szép unokahúgát.

Egy csinos ápolónő kihajolt a tisztí kocsí ablakán és megfenyegette a csókolódzó hadnagy urat:

– Gyuszi! Gyuszi! – szólt rá szemrehányóan.

– Nyugalom, Rózsikám! Csak nyugalom! – kiáltott feléje Gyula, és Saroltára mutatva magyarázta: – A legkedvesebbik édes unokahúgom meg a kisöcsém – azután visszafordult hozzájuk, felkapta Lajoskát a levegőbe és magához szorította: – Lajkó! Laajkó! Hát nem jössz velünk muszkát verni?

– Csak ne nagyon biztasd, Gyula, mert ez képes elszökni! (Lajoska mélyen elpirult.)

– Hanem még mindig nagyon karcsú vagy, Sáríká! – fejszóvalva szemlélte Berkesdombyné természetét, majd a fülébe súgott valami huncutságot a késlekedő keresztelőről és a parádi fürdő csodálatos hatásáról. – Bár újabban nem olyan biztos az eredmény – tette hozzá –, mert már nincs ott a veres pincér! És jovialis kajánsággal felcacagott, kivillantva szép, erős, fehér fogait.

– Gyula, Gyula, te csak a régi vagy! – és Sáríka tréfásan meglegyintette unokabátyja arcát.

Ám ez a megjegyzés nem érte utol a valóságot, mert Gyula több volt, mint a régi, még *gyulásabb* lett, mint azelőtt. Mikor tavaly télutóján elérverezték a birtokát, felment nagybátyjához, Boronkay Sándorhoz, az ilosvai főszolgabíróhoz, hivatali hátramozdítónak. Ez a másfél évi kényszerű szolid élet még jobban megnövelte energiatartalékait, s ez az egészségtől duzzadó, huszonnyolc éves fiatalember most úgy kivirágzott a háború oxigéndús levegőjében, mint még soha. Ez nem bánt semmit. Elűszott a birtok? Hát elűszott. Igaz, így nem lehetett volna tovább a régi alapon országos murikban, bengeszekben csapolgatni azt a fenenagy vérit, dehát jó az Isten, megrendezte neki ezt az újfajta nagy bengeszt, a háborút. Dupla tisztí fizetés, ráadásul étel-ital ingyen dűlásig. A nők meg nem kerülnek semmibe, hiszen a derék hadityúk, meg ápolónők maguktól kínálkoznak a vitézurak szórakoztatására, s előtte áll az új kalandok, hőstettek beláthatatlan lehetősége.

Boronkay Gyula úgy tűnt el a szemük előtt, borosan, bokrétásan, kacagva, integetve a tovarobogó, énekszótól hangos katonavonat ablakában, mintha lakodalomba menne...

Másnap huszárezred érkezését jelezték Munkács felől. Ámbár a petrovai intelligencia már kissé belefáradt a mindennapi hősbúcsúztatásba, de erre azért kivonultak uniszónó, mert a *huszár* az mégiscsak huszár, hadseregünk arisztokráciája. Ott volt az állomáson az egész úri társaság, főszolgabíró, szolgabírák, a Scheinburg-uradalom intézői, a fatelep vezetői, valamint Nyíró Ernő, a Hegyvidéki Kirendeltség igazgatója. Valamennyien feleségestül, leányostul – már akinek volt.

Lajoska is különleges izgalommal várta a huszárokat.

Nagy kürtrivalgással robogott be a budapesti első honvédhuszár ezred vonata. Éljenzés, virágcső, s a piros nadrágban, aranyzsinóros kék atillában feszítő, daliás huszártisztek leugráltak az ünneplésükre összesereglett notabilitások üdvözlésére. Egy rendkívül izmos, szikár, mongolos arcú és csodálatosan meleg, barna szemű százados éppen Feri sógor előtt ugrott le a fülkéjéből. Aranyos tarsoly csillogott karcsú derekán.

Ilyenek lehettek a honfoglaló ősmagyar lovasok! – gondolta Lajoska – csak persze más volt a fegyverzetük meg a ruhájuk.

Jól hallotta a nevét, mikor bemutatkoztak egymásnak a sógorral:

– Bilkey Márton!

– Berkesdomby főszolgabíró. Ő csak ennyit mondott: Bilkey Márton, cím és rang nélkül. Hiszen a rangja úgyis ott látható a gallérján, s a híre már messziről megelőzte: Bilkey Marci, az ország legelső lovasa, az akadályversenyek, s a lovasjátékok hőse, amellet all-round sportember.

A két atléta mosolyogva nézegette egymást és néhány barátságos mondat után már egymás izmaid tapogatták.

– Hej, kiskomám, de kutya kemény izmaid vannak! – mondta Bilkey Marci elismerően, s akkor a homlokára csapott: – Peersze, persze most jut eszembe, ugye te vagy az a híres billiárdemelgető Berkesdomby főbíró?

– Az volnék – felelte Feri sógor, szerény büszkeséggel mosolyogva. – De nem üresen, hanem rakománnyal szoktam a billiárdot emelgetni.

– Hányával?

– Hát két-három emberrel, aszerint, hogy milyen formában vagyok.

– Barátom! Szeretnék egyszer birkózni veled.

– Remélem, lesz szerencsénk hozzád, ha majd megbirkóztatok a muszkával.

Most odalépett hozzájuk Nyirő Ernő, a kirendeltség állattenyésztési igazgatója, s bemutatkozás után mindjárt az orosz lovakra terelte a szót:

– Na azért ennek a háborúnak is meglesz a haszna: lóállományunk megszaporodik egynéhány szép orosz lóval!

Nyirő igazgató úr nem találta volna fel a puskaport, ez köztudomású volt, s a körülötte állók most önkéntelenül lesütötték a szemüket, mintegy helyette szégyenkezték. Még Lajoska is megérezte, milyen otromba tapintatlanság, hogy egy katonai szolgálat alól felmentett civil vigasztalni próbál egy halálba induló katonát avval, hogy lekicsinyli a háború veszedelmeit, mintha az egész csak annyiból állna, hogy majd orosz lovakat fognak hazahajtani.

Bilkey Marci azonban lovagiasan szemet hunyt az igazgató esetlensége fölött, sőt készségesen hangoztatta, hogy igen, az orosz lovakra ő is nagyon feni a fogát, majd feltűnés nélkül elfordult Nyirőtől, s a verhovinai vadászatokról kérdezgette Berkesdomby Ferit.

A mozdony felvisített, s az ezredkürtös belefűjt a trombitájába.

– Beszállni, beszállni, indulás!

És egykettőre elnyelte az erdő szegény jó vitéz honvédhuszárainkat.

– Evvel a Bilkey Marcival nagyon össze tudnék barátkozni! – mondta Feri sógor hazafelé menet.

Lajoska nem szólt semmit. Nagyon kevésnek találta azt, amit a sógora mondott. Ő sokkal többet érzett, valami kimondhatatlan, fájó nosztalgiát, amit csak sírásban lehetne feloldani.

De azért persze tiltakozva felhorkant, mikor Sárika odahaza az ő asszonyi politikátlanságával kifejezte véleményét a háborúról.

– Ha az ember elgondolja, tiszta örültség az, ami itt készül. Kiviszik a férfiaink színét-javát, szépen felöltöztetve, felvirágozva, hogy aztán lemészárolják őket, mint valami vágóhídon.

– De Sarolta, hát a zazát meg kell védeni. Hogy lehet ezt örültségnek nevezni?

Déltájban mindig izgatottan várta Feri sógort, mert ha az hazajött a hivataltól, már az előszobában hangosan kiáltotta, a háború rikkancsaként:

– Új hírek! Új hírek!

És lelkes hangon közölte a háborús szenzációkat. A németek betörték Belgiumba, hogy megkerüljék a francia frontot. (Ebbe az öreg Forbáth sehogy se akart belenyugodni, aljasságnak tartotta.)

A németek sorra elfoglalják a belga erődöket, elesik Liege, azután Namur. Huszárjaink bravúrosan vitézkednek Oroszországban. A musz-

kák vörös ördögöknek nevezik őket, már puszta megjelenésükre rémülten menekülnek. Szerbiába is benyomultunk: Sabác, Belgrád!

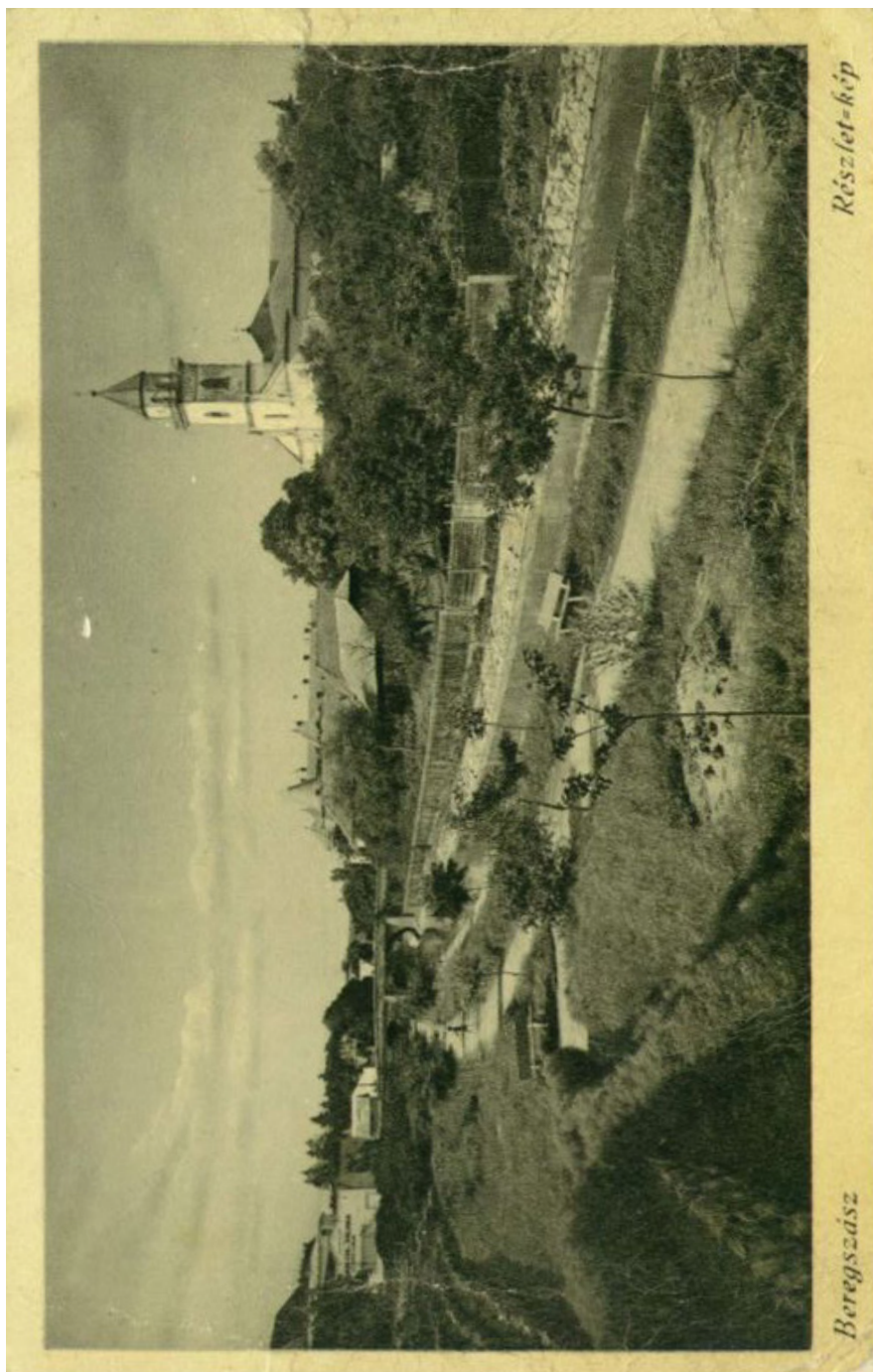
Potiorek és Frank Libor tábornok Ferencz József őfelségének nevenapjára lábaihoz helyezték a szerb fővárost. Lajoska izgatottan tanulmányozza a térképet...

Augusztus vége felé néhány frontról hazaküldött katonával találkozott az állomáson. Ezek azonban csak legyintettek, mikor a harctéri helyzet felől kérdezgette őket. Nemigen akartak beszélni, s ha nagy nehezen kiköptek valamit, az merőben ellenkezett az újságok lelkesítő győzelmi híreivel. Lajoska Hőfer tábornok hivatalos hadi jelentéseire hivatkozott, de erre is csak legyintettek.

– Hagyjuk ezt! Jobb erről nem beszélni!

Megemlítette a dolgot Ferinek, de az is csak legyintett, s a vállát vonogatta.

– Ezek olyan egyéni vélemények. Elvégre mindenütt vannak peszsimisták.

*Részlet-kép**Beregszász*

KETTŐ

Augusztus legutolsó napjaiban nem olvasott újságot, mert „véletlenül” mindig a hivatalban felejtette a lapokat Feri sógor, s délutánonkint magával vitte a fiút az erdőbe szarvast lesni.

Szeptember elsején vissza kellett mennie Porogjászra, hogy beiratkozzék a hatodik osztályba. A gimnázium hatalmas, vörös téglalapülete nyüzsgött-bozsgott, mint a hangyaboly, de ez most mintha több lelt volna a szokásos szeptemberi sürgés-forgásnál.

Valami viharelőtti, villamos feszültség érződött a levegőben. A tanárok idegesen, szórakozottan végezték a beiratásokat, közben össze-összesűgva tárgyalták a harctéri helyzetet, de a hangjuk fel-felcsattant.

Lajoska éppen Tömb Arturnak, az osztályfőnökének diktálta be adatait. Egyszer csak azt hallja, hogy Pozsár Frici, az italkedvelő rajztanár a szomszéd szobában rácsap az asztalra és felkiált:

– De Csernovicot nem adjuk!

Mi az hogy de? Hát akkor eszerint valamelyik másik várost már feladtuk? Talán Lemberget?...

Csernovicot nem adjuk!... De bizony egy szép napon Csernovicot is feladtuk, Bukovina fővárosát, – azaz „hadászati okokból tervszerűen kiűritettük”, ahogy Hőfer jelentette a főhadiszállásról, az ő jellegzetes, köntörfalazó stílusában. Sőt nem sokkal később az oroszok átléptek a Kárpátokon és bevonultak Máramaros szigetre. Szeptember vége felé már Verecke is a kezükben volt, Porog megye kapuja.

Erre kitört a pánik, hiszen a Hőfer-jelentések nemegyszer hangoztatták, hogy a Kárpátokon, Magyarország védőbástyáján az oroszok sohasem tudnak keresztülhatolni. És keresztülhatoltak! Forbáth Miklós szerint, aki – mint volt tényleges tiszt – nagy sztratégia volt, hadseregünk zöme Krakko felé vonult vissza, sőt Móczi Pista, aki szintén „nagy érsek” volt, már azt is tudta, hogy itt, az Erdős Kárpátokban csak öreg népfelkelőket hagytak, régifajta, egylövetű Werndl-puskákkal. Ezek képtelenek feltartóztatni az oroszokat, holnap már Munkácson lehetnek és holnapután Porogjászon!

Menekülni, menekülni, mert a muszkák megerőszkolják a nőket és elhurcolják a fiatal fiúkat! Zolit távirattal visszahívták Petrováról. (Lajoska hazaérkezése után ő is felment Feri sógorékhoz, mivel a Műegyetemen a háború miatt elhalasztották a beiratásokat.) Zoli azt mondja, Petrován már hallani az ágyúdörgést.

Megkezdődött a csomagolás. Forbáthné megsimogatott, megkönnyezett minden bútordarabot, amit itt kell hagyniok. Lajoskából viszont kitört a kamaszgyerek erre az általános felfordulásra, élvezte a nagy heccet:

– Milyen érdekes elgondolni, hogy holnapután talán már kozákok fogják idekötni a lovaikat a mi juharfáink alá.

– Jaj, Lajoska, ne beszélj már ilyen éretlenségeket, mikor úgyis van elég bánatunk!

Közben Boronkay Gyulától gyűrött, sáros-piszkos táborigényes lap érkezett Galíciából. Ceruzával, kusza betűkkel ez volt ráírva:

„Hogy mi lesz velünk, nem lehet azt tudni. Az újságokból nem lehet azt megtudni.”

Zolival együtt silabizálták az elmosódott, homályos betűket, miközben az egész ház tótágast állt a csomagolás lázában.

Ez olyan izé, olyan csüggeteg, nem katonás írás – jegyezte meg Lajoska –, mintha nem is Gyula írta volna.

– Dehogy is – mondta Zoli és huncutul felcsillant mindig tréfára álló, szép barna szeme. – Ez egy fordított disztichon. Ezt így kell olvasni – és görögösen-latinosan skandálni kezdte a mélabús sorokat: – Hogy mi lesz mivelünk, – nem lehet azt tudni. Sajnos az újságokból nem lehet azt megtudni.

Ezen aztán fuldokolva nevettek, mint a bolondok.

– Gyertek, gyerekek, nem kell túláradni! – dorgálta volna őket az öreg Forbáth, de annyira bosszantotta, szomorította a dolgok alakulása, hogy csak a fejét csóválta. Éppen most kell elmenekülniök, mikor nyakukon a lekvárfőzés, meg a szüret!

Mi lesz a szőlővel? Ezek ellopnak mindent, ha ők elmennek. Dehát nem maradhatnak Anikóval meg evvel a két fiúval. (Sárikát Feri sógor leküldte a Tiszántúlra, Katinka húgához, Kövesy doktornéhoz.)

Amellett az öreg egy kicsit szégyellte is, hogy menekülnek, bár némileg megnyugtatta, hogy az atyafiság nagy része már el is utazott, ki erre, ki arra.

Közben kitört a kolerajárvány. Mikor már annyira-amennyire elkészültek a csomagolással, beállított Forbáth Miklós, és izgatottan figyelmeztette őket, nehogy Sátoraljaújhely felé menjenek, mert a csapi állomás tele van kolerás halottakkal. Azt javasolta, induljanak együtt Naményon át Nyíregyházának. Ő már fel is fogadta Orosz Andrist meg egy másik ismerős fiákerest Vásárosnaményig.

Forbáth Lajos nem szívesen társult Miklóssal, evvel a „nagy érsekkel”, aki mindent jobban akar tudni, de más megoldás nem kínálkozván, végül is beleegyezett.

A naményi vicinális állomás nyüzsgött a menekülőktől. Kürthy Gyula is ott volt, de csak mint néző. Maga hajtott be Ogmándról, kocsis nélkül, csomag nélkül, tüntetően jelezve ezzel, hogy ő nem menekül. Öblös hahotával fogadta Miklóst, az egykori tényleges tisztet:

– Na mi az, Miklóskám, Rückwärtskonzentrierung?

– Kérlek, én természetesen itt marradnék – magyarázkodott a „nagy érsek” raccsolva-pattogva, keservesen önérzeteskedve –, de hát a nőket nem hagyhatom itt, ez természetes!

– Gyulám, ti nem mégytek? – kérdezte Forbáthné aggódva.

Kürthy Gyula kihúzta magát:

– Nem elég nagy ember ahhoz Miklós cár, hogy engem az otthonomból kiugrasszon!

Ott volt Kürthy Sarolta néni is Zápszonyból, a vénkisasszony rokon, s külön-külön mindenkivel közölte nagy titokban, hogy ő sajnos, nem utazik el, de mérget vásárolt a naményi patikustól, és ha az oroszok erőszakoskodni próbálnának, ő azon nyomban megöli magát.

– Egy percig nem élném túl, ha női erényemet sárba tipornák! – kiáltotta és drámai gesztussal megigazította drótszerű, őszes fűrtjeit. – Egyetlen egy percig sem!

– Sarolta, Sarolta! – ugratta Kürthy Gyula. – Alig várod te azt az erőszakot!

Sarolta néni háborgott, méltatlankodott, s a három fiú pukkadozott. Forbáth Micu Lajoskára kacintott, az meg boldogan vissza. Ám az ő nevetése bonyolultabb gyökérzetű volt, mint a másik kettőé, büszkélkedett, hogy ő már be van avatva ezekbe a dolgokba, de szégyenkezett is, hogy tudása csak elméleti – oly szomorúan elméleti! És irigykedve nézett Gyula bácsira. Milyen fölényesen tudnak viccelődni az ilyesmin ezek a felnőttek, miután már túl vannak mindenben, aminek ő még, ajaj, annyira előtte van!...

Zoli mint vegyész, szemtelenül komoly arccal Sarolta néni mérgeinek összetétele iránt érdeklődött, és a vénkisasszony zavaros előadása után odasúgta Micunak, hogy a patikus nyilván hashajtó pirulákat adott neki, szépen becsomagolva. Pokoli módon szórakoztak ezen a fiúk.

Forbáthné megkérdezte az öccsétől, hogy hol van Gabi? Miért nem jött ki vele az állomásra? (Gabit, miután Gyula bátyjával együtt

föld nélkül maradt, Kürthy Gyula odavette magához gazdatisztnak mint gazdasági akadémikust.)

– Gabi már nincs Ogmádon – felelte Kürthy Gyula. – Beállt katonának. Önként jelentkezett. Talán már kinn is van a Kárpátokban.

– Gabi katona?! – szörnyülködött Forbáthné. – Avval a vékony, törékeny testével! Hiszen a sorozásokon mindig kidobták.

– Ja, most más idöket élünk. Most az alkalmatlanokat is beveszik, ha önként jelentkeznek.

Zoli meghallotta Gyula bácsi szavait, s egyszerre elkomorodott. A fiatalság derűjétől ragyogó arcára árnyék borult. Abbahagyta a tréfálkozást, csak sétált fel s alá az indóház előtt. Naményegyházáig sem igen beszélt, pedig beletelt jó egynéhány óra, míg a kis kávédaráló bedöcögött velük a Nyírség székvárosába.

A nyíregyházi állomáson hemzsegett a sok lovas katona, az itteni tizenéves közös huszárok mellett ulánusok, dragonyosok, meg lovas tüzérek jöttek, mentek nagy kardcsörtetéssel, sarkantyúpengéssel. A magyar, lengyel, cseh és német beszéd zürzavaros morajlását, tolató vonatok füttyülését, hordár-taligák görgését állandóan aláfestette a sarkantyúpengés mint holmi halk, de kitaró cintányérkíséret.

A két Forbáth család bevonult az állomási étterembe, amely zsúfolva volt katonatisztekkel, valamint Ungváron, Csapon át érkező galíciái menekültekkel. Magyarok, lengyelek és vagyonosabb zsidók szorongtak egymás mellett a pecsétes fehérterítős asztaloknál.

Nagysokára ök is ebédhez jutottak, s akkor – Miklós bácsi haditerve szerint – feltűnés nélkül egyenkint kisomfordáltak a peronra, a hordárok kijáratán át, hogy helyet kaphassanak a Pestre menő vonaton. Ámde ülőhelyet már így is csak a szülők kaptak, a két lány, Anikó meg Inci, az anyjuk ölébe ült.

A fiúk a folyosón töltötték az éjszakát.

Fantasztikus, vad éjszaka volt ez. Borostás, elvadult arcú frontkatonák semmivel sem törődve ölelkeztek, csókolóztak a nőikkel. Debrecentől kezdve egyre több közkatona nyomakodott be a másodosztályú folyosóra. Időnkint tábori csendőrök furakodtak közéjük, s igazoltatták a Pest felé utazó vitézurakat, hogy nem katonaszökevények-e, mire azok abbahagyták a szeretkezést, és bosszúsan előhuzigálták a menetlevelüket.

Hamarosan beállt az őszi alkonyat, s Lajos úgy találta, hogy az ablakon már nem érdemes kinézni, mert az ablaküveg csak az ő arcát tükrözi makacsul, lehangolóan, mintegy figyelmeztetve, hogy akárhová utazunk, mindig csak magunkat vesszük magunkkal.

Megfordult és átbújva egy katona hóna alatt, bebámult az ő fülkéjükbe az üveges ajtón át. Micu is odaállt melléje.

A gázlámpa bágadt, halványkékes fényében a bent ülők sápadt arcú kísérteteknek látszottak. Forbáth Miklósék egymással szemben ültek az ablak melletti üléseken. Eggyel időbb Lajoska szülei, szintén egymással szemben. A többi üléseken katonák, női kísérettel. Forbáth Lajosné mellett egy festett arcú ápolónő fejpólyás lábadozó sebesült hadnagyot vigasztalgatott – a hadnagy meg őt.

– Nézd csak, hol van a keze! – mondta Micu, s oldalba bökte Lajoskát.

A hadnagy jobb karjával átölelte szeretőjének nyakát, s keze kígyózó mozdulatokkal egyre beljebb nyomakodott a nő blúzába. Bal karja eltűnt az ápolónő köpenye alatt. A kedvesnővér elharmatosodó szemekkel meredt maga elé, kissé szétnyílt ajkai és összeszorított fogai között kéjesen sziszegve szívta be a levegőt, majd lehunyta szemét, mint a macska, mikor simogatják.

Forbáth Inci, ez a kis tizennégyéves csitri majd lefordult édesanyja öléből olyan mohó kíváncsisággal bámulta ezeket a hadi szerelmeseket. Szórakozott, kurta szavakkal felelgetett anyja figyelemelterelő kérdéseire. (Kislányom, nem fázol? Nem akarsz almát enni? Nem. Köszönöm.) Anikó egy újságot tartott maga elé, azt olvasta nagy buzgalommal.

Az öreg Forbáth Lajos meg-megcsóválta ősz fejét és türelmetlenül köszörülgette a torkát, dehát sebesült vitézről, honvédő hősről lévén szó, megfékezte kritikus háborgását és javíthatatlan javító hajlamait. Lehunyta a szemét, s úgy tett, mintha aludnék. Végül csakugyan elszunyókált.

Aztán egyszercsak kialudtak a gázlámpák, sötétbe borult a fülke, s a folyosó. Micu azt javasolta, feküdjenek le a padlóra – piszok ide, piszok oda –, aludni valahogy csak kell az embernek.

Lefeküdtek hát a padlóra.

Lajoska egyszer arra figyelt fel, hogy hajfürtök csiklandozzák a homlokát, s egy dűshajú fej ütemesen hozzá-hozzáütődik az ő fejéhez. Női lihegés, férfi szuszogás. Szíve izgatottan feldobogott. De aztán megint elfogta az a mások helyett való szégyenkezés, mint mikor Zoltán bátyját hasonló helyzetben megleste Veronka szobalánnyal.

HÁROM

Arra ébredt fel, hogy megszűnt a zakatoló ringatás, a vonat megállt. Annál jobban megbolydultak az utasok, tülekedve, tolakodva keresztül a földön fekvő, szemét dörzsölgető fiúcskán. Valaki véletlenül oldalbarúgta, egy súlyos bakancs a karjára hágott.

– Hordár! Hordár!

– Szanitéc! Sebesültszállító!

– Kelj fel már te fiú, Pesten vagyunk!

Tápáskodott volna fölfelé, de ez nem volt könnyű dolog az egymás sarkát taposó lábak öfölte átviharzó rohamában.

Végre kijutottak a Keleti pályaudvar óriási, kormos üvegtejeű csarnokából a lármásan, fanyar füstösen ébredező pesti utcára.

– Konflis, konflis! Fiáker!

Zoli három galíciai menekült izgalmas futóversenyben megelőzve beugrott egy kétfogatú bérkocsiba és diadalmasan odadirigálta Lajoskáék elé.

Az öreg Forbáth egy kicsit mormogott, szerinte egy egyfogatú komfortáblis megette volna. Minek annyit köteni?

– Ugyan Lajos! – nyugtatta a felesége. – Örülünk, hogy egyáltalán kapunk kocsit. Különben se fértünk volna bele egy konflisba a csomagjainkkal.

Míg a hordár felrakta bőröndjeinket, gyors vita indult meg közöttünk, hogy hová hajtassanak. Forbáthné mellett volt, hogy töltsenek egy napot Pesten Pista sógor Király Pál utcai lakásán, szedjék egy kicsit rendbe magukat, mossák le a hosszú út porát, füstjét. Ám az öreg Forbáth hallani sem akart erről. Hogyne, kicsomagolni, osztán visszacsomagolni, megint fiákért fogadni, újra ki az állomásra? Azt már nem! Az ő számára az utazás olyan volt, mint a foghúzás, és pláne ilyen körülmények között.

Ha már nekiszántuk magunkat, essünk át rajta minél hamarább. Így hát a Nyugatiba hajtattak az Örkénybe induló vonathoz.

A kocsis már elindult, s Forbáthnének csak akkor jutott eszébe, hogy Miklós sógoréktól el se búcsúztak a nagy kapkodásban. (Forbáth Miklós Pesten lakó nénjéhez vitte családját, özvegy Fóris Ernőnéhez.) Az öreg Forbáth csak legyintett: „Több is veszett Mohácsnál!”

Lajoska kíváncsian figyelte a reggeli Rákóczi út barátságatlanul közömbös sürgését-forgását. Szeretett volna egy kicsit szétnézni Pesten, hiszen hatéves volt, mikor utoljára itt járt. De ez a város most nem sok jóval kecsegtette. Álmos segédek dühös robajjal rángatták fel a boltok

vasredőnyeit, lompos, kövér házmesterének tologatták ki a kapuk elé a porzó szemetesládákat a csengettyűző szemeteskocsi közeledésére, mentőautó száguldott el mellettük vészesen vijjogó szirénával.

Mikor az EMKE kávéházzal szemben a kocsi befordult a Nagy Körútra, Zoli bosszúsan a homlokára csapott:

– Ó, az ördög vigye el! Most veszem észre, ez a fiákeres megszi-matolta bennünk a vidékieket.

– Miért? – kérdezte az apja kissé sértődötten. (Nem látott semmi-féle jogcímet arra, hogy a „léha pestiek” őt lenézhessék.)

– Ilyen vargabetűt csináltatott velünk! – magyarázta Zoli, mint im-már „pesti fiú” (két évet hallgatott le a Műegyetemen).

– Ezt a derékszöget átvághattuk volna, ha mindjárt a Keletinél be-fordulunk a negyvenhatos vonalára, a Podmaniczky utca felé. Másfél-szeres utat teszünk meg így.

Az öreg Forbáth megcsóválta a fejét, s ezt is elkönyvelte a léha pestiek rovására.

Késő délután lett, mire Örkénybe értek, mert a lajosmizsei vici-nális nem indul minden órában, s ha végre el is indul, minden falunál legalább háromszor megáll. Például: Inárcsi szőlők, Inárcsi tanyák, fel-tételes megálló, (de arra mérget lehetett venni, hogy ez a vonat a felté-teles megállónál is feltétlenül megáll legalább egy negyedórára), s azután nagysokára maga az állomás: Inárcs–Kakucs. Lassúság tekintetében ez még a naményi kávédarálót is lepipálja.

Lajoska szinte hihetetlennek találta, hogy ilyen primitíven döcögő alkalmatossággal lehessen eljutni Örkénybe.

De mikor a fanyar illatú, kora őszi alkonyatban lekaszálódtak cso-magjaikkal a vicinálisról, egyszerre minden megváltozott. Hatalmas hintó, úgynevezett Landauer várta őket, két fekete ló, zsinóros dolmá-nyú parádéskocsis a bakon, s a mellette ülő kisasn már ugrik is lefe-lé – Kezeiket csókolom! –, s már rakja fel a poggyászunkat. (A kocsis structollas süvegéhez emelte kezét köszönésükre, de nem szállt le, csak ült peckesen, mintha nyársat nyelt volna.)

Míg a kocsi a kastély felé röpítette őket a hosszú poros falusi ut-cán, Lajos hirtelen átgondolta, amit Örkényről tudnia kell. Édesanyja a vonat hosszas ácsorgásai alatt elmagyarázta neki, hogy szegény Ilonka néni halála óta Pólíka vezeti a házat, Kardos Polixénia, a lányok neve-lője. Neki kezét kell csókolni, el ne felejtse. Mert ez a derék örök fia-tal vénkisasszony anyjuk helyett anyja az Örkényi lányoknak. Ilonka,

a legidősebbik nemigen lesz odahaza, mert az Pesten él az urával. Joli sem, Huszár Gyusziné, az meg Kókapusztán lakik a férje birtokán. Most Irénke a házikisasszony, a szépséges, csak kissé kedélytelen, bágyatag Ivénke, mert az így beszél. Sári is Pesten van most Forsteréknél, segít Ilonkának a háztartásban, mert annak nemrég született a második kisfia. Szóval csak Irénke, Éva meg Klárka lesz otthon, szegény kis Klárka, aki olyan korán árvaságra jutott.

Lajos Évára volt leginkább kíváncsi, akit már öt-hat éve nem látott, – a gyermekkori „papa-mama” játékok óta. Éva pontosan két hónappal idősebb nála – december öt, február öt –, szóval már nemsokára tizenhat éves lesz. Milyen lehet vajon? És emlékszik-e azokra a... azokra az egykori játékokra, ott a porogjaszi ólpadláson?...

A kocsi befordult a kastély kapuján, s felkanyarodott a soklépcsős, magas, kőkockás terasz elé, szemben a nagy Cana gruppával. A kisinas gyorsan szedegette le a bőröndöket, s elindult felfelé a lépcsőn, Forbáthék meg utána. Az öreg Forbáth megállt a teraszon, hátha előjön valaki a háziak közül a kocsizörgésre. De nem jött senki.

– Tessenek csak jönni! – fordult hátra a kisinas. – Tessenek csak parancsolni!

Az előszobában sem volt senki.

– Talán vissza is fordulhatnánk – szólalt meg az öreg, miután az inas eltűnt a bőröndökkel balfelé, a vendégszobákhoz vezető folyosón. – Itt úgy látszik, nem várnak bennünket.

– Ugyan Lajos, már megszokhattad, hogy az örkényiek nem tudnak fogadni. Végtelenül kedvesek, aranyosak, ha az ember hosszabb ideig náluk van – de fogadni nem tudnak.

– Vagy nem akarnak! Ezt nem mondta ki egyikük sem, ez csak úgy ott lebegett a levegőben, mint titkos feltevés.

Szegény Ilonka nem volt nemesasszony – gondolta az öreg Forbáth –, nem a „jó” Huszárokból származott, csak egyszerű Huszár volt, előnév nélkül. A nagyapja, az a híres ügyvéd, az vásárolgatta össze potomon áron az örkényi ezer holdakat a Grassalkovits-féle csódtömegből.

Meg aztán Pista sógor nem pestmegyei – tette hozzá gondolatban Forbáthné –, mint szegény katonatiszt házasodott be az örkényi nagybirtokba. A földosztást se nézik jó szemmel az itteni birtokosok. Hát ezért Pistáék nem győzik eléggé erősíteni a pozíciójukat, rátartisággal, mágnásos allűrökkel. Hiszen ez önáluk érhető.

A baloldali folyosóról most odaszaladt hozzájuk Forbáth István hosszúsőrű vizslája, és nagy barátságos nyihogással dörgölődni kezdett az öreg Forbáth nadrágjához.

– Na végre valaki, aki örül nekünk!

Azután az ebédlőből betötyögött az előszobába Bettike, a kövér német kisasszony, kezében egy kacsacombbal, amelyet ozsonna és vacsora között akart elfogyasztani titokban valamelyik vendégszobában.

– Ach, Jesszasz! – kiáltott fel ijedtében, amint Forbáthékat megpillantotta, s már totyogott is vissza az ebédlőbe.

Még mindig senki. Forbáthné kezdte levetni a köpenyét, kalapját, s utána Anikó is – de az öreg nem követte példájukat, makacsul állt az előszobában kabátosan, kalaposan, mint egy duzzogó gyerek: ő addig nem vetkőzik, míg öccse nem jön a fogadásukra!

Lajoskában az a bolondos gondolat motoszkált, hogy Pista bácsiék biztosan ott állnak az ebédlőajtó mögött és stopperórán figyelik, mikor telik le a szertartásszerű vendégvárakoztatási idő.

Újra nyílt az ebédlőajtó, s belépett Pólíka, a nevelőnő:

– Jé, Forbáth úrék! Isten hozta magukat, kezeit csókolom! – kedves, vidám hangja egyszerre felderítette a rideg előszoba hangulatát. – Jaj, bocsánatot kérek, de lent voltam az alsó kamrában, nem is hallottam a kocsizörgést. Tessenek befáradni. Jaj, ugye fáradtak lehetnek? Olyan szörnyű ez a háborús vonatközlekedés. Hogy van Anikóm? Nahát, hogy megnőtt ez a Lajkó!

Senki se mondta volna erről a csengő hangú, finomvonalú és jókötésű nőszemélyről, hogy vénlány. Inkább javakorabeli menyecskének látszott. Már tessékelte volna őket befelé az ebédlőbe, de akkor váratlanul kinyílt a bejárattal szemben lévő ajtó, a dolgozószobáé, s katonás, peckes tartással, szapora járassal kilépett rajta Forbáth István. Csak úgy, mintha véletlenül éppen errefelé lett volna dolga:

– Nini, a földönfutók! Kezedet csókolom, Erzsike, szervusz, Lajos, szervusztok. Hát mi van azokkal a Muszkákkal, mi? Farkasházyék is megjöttek Ungvárról. Na kerüljetek eggyel beljebb.

Az öreg Forbáth szívébe újabb bosszúságcsírát ültetett el ez a megjegyzés, ez a tréfás-gúnyos „földönfutók” megszólítás.

Viszont némiképpen megnyugtatta, hogy Farkasházyék is elmenekültek hazulról.

Bementek az ebédlőbe. Lajoska homályosan emlékezett erre a bálteremnek is beillő óriási, hosszú helyiségre, s innenső rövidebbik falán

arra a nagyon sötét tónusú olajképre: fekete viharfelhők közelednek, egy karámban tehenek, s az egyik ijedten bög a cikázó villámok láttára. De éppen csak egy pillantást vethetett a képre, mert most egyszerre mindenfelől megkezdődött a háziak bevonulása.

Iréнке szebb és savanyúbb volt, mint valaha. Ivénke. Csakugyan így beszélt. Egy kissé szeplős orrú, félénk, barna szemű kislányt vezetett kézenfogva. (Ez Klárrika lesz, a legkisebbik.)

Aztán Farkasházyék. Józsi bácsi most is sovány, mint a keszeg, de most is mindig tréfál raccsoló, rezes hangján. Mikor a felesége meglátta Forbáthné, a két menekült sógorasszony könnyezve ölelkeztek össze. Erre Józsi bácsi kezdett recsegő, hamis hangján, amely rosszul kezelt havasi kürthöz hasonlított.

*Semmi, babám, semmi!
Így szokott az lenni...*

Cuppanósan megcsókolta Forbáthné, majd előretolta Terinkát, kis szőke hajú, alig süldő leánykájukat Lajoska felé.

– Na menj csak! Csókoljátok meg ti is egymást a gavallérral! – és tréfásan lökött egyet rajta. Lajoska is nagyobb lendülettel hajolt feléje, mint kellett volna, úgy, hogy erősen összeütötték az arcocskájukat. Terinkának könny szökött a szemébe a fájdalomtól, sápadt arcocskája ki is pirosodott azon a helyen.

Szegény kis Terinka! – gondolta Lajos, pofacsontját dörzsölgetve. Nem tudta pontosan megmagyarázni magának, hogy miért, de valamiért sajnálta ezt a kis gyámoltalan, szelíd leánykát. Valami régi emlékfosz-lány motoszka a lelkiismerete tájékán. Ám most nem volt rá idő és mód, hogy megkeresse az okát, mert az ilyen nagy társaságba cseppenés, köszöngetés, kézfogás, kézcsókolgatás, rokoni csókváltás mindig nagyon elfogódottá tette, nem csúszott-e félre a nyakkendője, nem piszkos-é a körme alja, nem jött-é ki megint egy átkozott pattanás a homlokán, nem izzadt-é meg a keze (ha erre gondolt, akkor már ijedtében meg is izzadt), és így tovább. Na itt van, Irénkével is milyen sután-bután sült el a rokoni csók! Irénke bal orcáját nyújtotta feléje – ő meg zavarában a jobbikat célozta meg a szájával. A leány, észrevéve a kis kamasz tévedését, átváltott jobb felé, de akkor Lajoska igyekezett elkésve korrigálni ügyetlenségét, s balra nyújtotta a száját, majd mégegyszer mindketten ugyanígy.

– Eriggy máv, te bolondos! – nevette el magát erre a szép nagylány, s enyhén meglegyintette a bumfordi gyerek képét. (Még szerencse, hogy így fogta fel!)

De fel sem ocsúdhatott zavarából, mert most egy fülsiklandozóan raccsoló leányhang szólította nevén.

– Na, Lajkó vitéz, hát mi lesz azokkal az oroszokkal? Mikorr verritek ki őket Magyarországból? – s már oda is simította hihetetlenül bársonyos, barna arcát az övéhez, és egy pillanatra hozzányomta puha, meleg szájacskáját.

Ez Éva. Csakugyan ő –, de mégsem ő. Mind a ketten a tizenhatodik évük küszöbén álltak – Éva decemberben éri el, Lajoska meg februárban –, de hát a lányok ilyenkor ijesztő gyorsasággal elhagyják a fiúkat a fejlődésben. Lajoska lépten-nyomon elpiruló, félszeg kamasz, Éva meg már felvágott nyelvű, huncut szemű társaságbeli leány, zsúrleány. És milyen szép lett! Már nem kis „ciprusi macska”, hanem inkább veszedelmes karmú feketepárduc.

Szeretettel, de fölényesen mosolyogva nézett az orosz betörésről s a menekülésről ötlő-hatoló fiú szemébe, mire az önkéntelenül a homlokához kapott, vajon nem ütközik-e ki rajta egy újabb pattanás?

– Hanem Erzsikém, Lajosom – rendelkezett Forbáth István katonásan pattogó hangon – parancsoljatok tán befáradni a szobátokba. Azt hiszem, egy kis kézmosás, miegymás felfér ilyen hosszú utazás után. Pólikám, melyikbe helyezte el őket?

– Forbáth úrkat a kettesbe, Zolit meg Lajoskát a hármassba, Anikót meg úgy gondolom, Terinkával együtt az ötösbe.

– Rendben van. Na, helyezték magatokat kényelembe!

Vacsoránál Forbáth István nem az asztalfőn ült, hanem középen, nénje (Farkasházyne) és sógornője között, az öreg Forbáth Lajossal és Farkasházy sógorral szemben. Nem túlzott szerénységből ragaszkodott ő ehhez a szokáshoz, hanem azért, mert nem kedvelte a mellékbeszélgetéseket, a szomszédok közötti susmutyolást. Ő csak az olyan általános, közérdekű eszmecserét szerette, amelynek ő a központi irányítója.

Mikor mindenki elhelyezkedett, megköszönte a torkát, intett Pistának, Pólika meg az ebédlőterem végében, a tálalónál várakozó szobalányoknak, mire a két fehér bóbitás szobalány elindult az ezüsttálakon gőzölgő előétellel.

Forbáth István gyorsan, energikusan evett, s közben arcának az a része, ahol az állkapocs a halántékcsontra kapcsolódik, minden harapásnál ütemesen kattogott.

Végezven a sonkás omlettel, Forbáth István, a szokásos utazási kérdezősködések után (volt-é ülőhelyetek?, tudatok-é aludni? stb.) mindjárt ráterelte a beszédet az orosz betöresre és a menekülésre. Hogy állunk hát azokkal a muszkákkal?

– Hát kérlek, ez fatális egy dolog! – kezdte az öreg Forbáth. – Nyakunkon a lekvárfőzés, a szüret, osztán most mindent ott kellett hagyni ebek harmincadjára. (A lekvárfőzés említésekor Irénke alig észrevehetően elmosolyodott.) Dehát tudod, a nők meg a fiúk miatt nem maradhattunk. Azt mondják, az oroszok mind elhajtják a fiúkat hadimunkára, meg aztán...

– Meg aztán tudod, Pistám – vette át a szót Forbáthné. – Hőfer folyton azzal biztatott a hadijelentéseiben, hogy a Kárpátok bástyája így, meg úgy, hogy azon sose fognak áttörni az oroszok, mert ha áttörnének, akkor!... És egyszerre csak bent vannak Mármharosszigeten! Hát persze, hogy erre mindenki...

– Hőfer egy taplófejű, császári és királyi ökör! – recsegett bele Forbáth István. – Egy paralitikus bécsi barom! Hannibál is átkelt az Alpokon, osztán mégis otthagya a fogát Itáliában. A csatanyerés még nem háborúnyerés! És nagyvonalúan kifejtette a háború staratégiai titkait: – Az osztrák–magyar hadseregnek magára kellett vonnia az orosz túlerőt, hogy közben a németek végezzenek a franciákkal. Ez rövidesen be is fog következni, hiszen már Párizs alatt járnak. Ha Párizs elesik, Franciaország kapitulál, akárcsak hetvenegyben. S akkor az egész győztes német hadsereg rázúdul az oroszokra Kelet-Poroszország felől, a mieink meg Galíciából, Ivangorod irányába.

– Harrapófogóba kerül a muszka! – vont a le fejtegetéseinek eredményét, szavai srapnelekként, gránátokként recsegték-ropogtak. Harrapófogóba! Nincs menekülés! Vilmos császár megmondta: „Mire a falevelek lehullanak, mindenki otthon lesz” – diadalmasan nézett jobbra-balra, s akkor észrevette, hogy Farkasháznő a könnyeit törölgeti, csendesen szipogva. (Józsi fiát mint tartalékos zászlóst mindjárt a háború kitörésekor behívták. Isten tudja, hol van most.)

Forbáth István kelleetlenül, szinte rosszállóan köszörülte a torkát. Bántotta hazafiúi lelkületét, hogy – hatvanéves lévén – már nem vehet részt a háborúban. Ráadásul mind a két vejét felmentették, aztán Forbáth Gábort is mint hadianyaggyári mérnököt. Zoli még nem kerül sor alá, Lajoska meg pláne. Na végre van egy háborús katona a rokonságban, ez a Farkasházy Józsi fiú, és lám, az anyja ennyire nem honleányi módon

fogja fel a dolgot! Csak szepeg-szipog és törülgeti azokat a mélyen ülő szemeit.

– Novemberben, decemberben mindenki otthon lesz! – ismételte, türelmetlenül felemelve a hangját.

– Igen, aki el nem esik! – mondta Farkasházyné és hangosan felzokogott.

– Ugyan, Ilonka, ne legyél már olyan kislelkű, gondolj a spártai anyákra!

– Én nem vagyok spártai anya! Hát ezért neveltük, ezért tanult szegény fiam éjt nappá téve, hogy most komisz ruhában, bakancsban kivigyék a vágóhídra, lövöldözni, verekedni, amit egy tanulatlan paraszt, egy kondás is el tud végezni...

– Ilonka, Ilonka! Egészen tévesen, egészen helytelenül fogod fel a dolgokat. Várjál csak, mindjárt felolvasok egy levelet, egy ötgyermekes tanító írta a frontról – előhúzott a zsebéből egy Pesti Hírlapot és pápaszemét feltéve, olvasni kezdte az ismeretlen tanító hazafias levelét. A hatásosabb fordulatoknál hol Farkasházyné, hol Forbáth Lajosné felé biccentett, fel-felkapva a fejét:

– „...Lehet, hogy én is a hősi halottak galériájába kerülök, de nem bánom, ha feleségem özvegyen és öt gyermekem árván marad is, csak a Haza legyen szabad és boldog!” ...Na, mit szóltok hozzá, mi? „És ha elfogy a lőszerem, fogaimmal fogom átharapni a Hazámra törő ellenség torkát!”... – Látva, hogy Farkasházynéval nem lehet zöld ágra vergődni, Forbáth István most Zolihoz fordult.

– Na mit szólsz ehhez, Zoli öcsém, úgy is, mint szabadgondolkodó és mint galileista világpolgár?

– Miért tetszik mondani, hogy galileista? – mondta Zoli elpirulva.
– Én nem vagyok tagja a Galilei-Körnek.

– Jó-jó, de el szoktál járogatni Jászi Oszkár előadásaira!

– Én sokféle előadásra elmegyek. Jó az embernek különböző véleményeket meghallgatni. „Audiatur et altera pars” – ezt Pista bácsi is nemegyszer hangoztatta.

– Na jó, ha magyar hazafiak véleményeiről van szó. De nem az olyan emberek véleményeiről, kedves öcsémuram, akik nemzetközi testvériségről, „a határok spiritualizálásáról”, európai egyesült államokról és más efféle mérgező ostobaságokról fecsegnek. Hogyne: nyújtsunk testvéri jobbot a muszkáknak, miután áttörtek a „spiritualizált” magyar határon! Golyót a hasukba – nem testvéri jobbot! Most, barátom, harc

magyar hazafiakra van szükség, nem pedig nemzetközi álmodozókra. Úgy bizony, öcsém!

– Természetes, hogy most nem lehet ilyesmire gondolni – tiltakozott Zoli lángoló arccal. – A támadás ellen védekezni kell, ez nyilvánvaló. De én el tudom képzelni, hogy az emberiségnek egy bizonyos fejlettségi fokán létrejöhet az európai államszövetség, mint például az Amerikai Egyesült Államok...

– Hazafiatlan agyrem. Utópia. Hogy mi összeálljunk a rácokkal, muszkákkal? Abszurdum!

– Miért volna abszurdum? Tessék Svájca gondolni, ott szálltak a németek a franciákkal meg az olaszokkal, és hatszáz év óta a legjobb egyetértésben élnek.

– Ja, Svájc, az ő védelmező hegyei között és három ilyen egyforma fejlettségű kultúrnép...

– Vagy Belgiumban a franciák és a flamandok...

– Szóval, öcsém, hagyd te azokat a Jászi-féle álmodozókat. Ha ugyan valóban álmodozók! Mert én hajlandóbb vagyok azt gondolni, hogy Jászi úr az ellenség fizetett ügynöke. Arra szerződtek, hogy gyengítse, rombolja a magyar ifjúság hazafias érzéseit, harcos ellenálló akaratát. Már a neve is gyanús: Jászi! Biztosan Jungherznek vagy Jájtelesznek hívták azelőtt. Úgybizony, öcsém!

A vita – Forbáth István elnöki jeladására – általános nevetésben oldódott fel. De asztalbontáskor, mikor valamennyien egészségükre kívánták egymásnak a vacsorát, Pista bácsi úgy tett, mintha tréfásan a lábára akarna toppantgatni „szabadgondolkozó” öccsének:

– Úgy bizony, öcsém! – topp. – Verd ki a fejedből ezeket a galileista téveszméket! Topp. – Most nem kozmopolita szabadtudósokra, hanem harcos magyar hazafiakra van szükség! – majd Forbáthnéhez fordulva: – Tudod, Erzsikém, így szoktam én a fiataloknak a tyúkszemére lépegetni, hogy visszatáncoltassam őket a helyes útra, a magyar útra. Mert igazán sajnálnám, ha egy ilyen kiváló eszű, tehetséges fiatalember, mint a te Zoli fiad, rossz útra tévedne. Hiszen, amint hallom, a Műegyetemen máris hírneve van.

Forbáthné hálásan megköszönte sógorának nevelői jószándékait, ám a szíve elszorult valami balsejtelemtől...

Vacsora után Zoli javaslatára az ifjúság behúzódott Éva szobájába, a kisebbik zongorához. Ez Lajoska számára újabb szorongató megpróbáltatást jelentett. Biztosra vette, hogy ott előbb-utóbb őt is megfognák zongoráztatni. Nem is tévedett. Miután Anikó eljátszott néhány

„klasszikus” darabot, Chopin-mazurkákat meg Grieg-dalokat, Irénke és Éva – eleget tévén kulturális kötelességeinek – „magyarokat” követelt. De azt Anikó nem tudott, nem volt naturalista játékos. Hát akkor Lajkó! Halljuk Lajkót!, halljuk!

Lajoska fülig pirult, s kiverte a verejték. Ámde Zoli, ez a testvéri mentőangyal segítségére sietett:

– Várjatok, van nekünk egy szenzációs kabarészámunk, négykezes átírásban.

– Halljuk, halljuk!

Öccse mellé állt és hátulról megnyomta a tarkóját, hogy hajtsa meg ő is magát a nagyérdemű közönség előtt. Azután leültette a zongorához, ő meg bal felől melléje, s eljátszottak együtt egy bolondos pesti kuplét, ahogy akkoriban a slágereket nevezték.

Egy bizonyos Olga nevezetű hajadonról volt benne szó, aki belehabarodott egy örült spanyol szeladonba, az azonban csak avval a feltétellel volt hajlandó meglátogatni, ha a leányzó elküldi hazulról a szigorú mamát.

Zoli nagy mókásan énekelte a szöveget, s ezen felbátorodva Lajoska is belekapcsolódott a refrénnél:

*Ha nyitva lesz az ablak,
Akkor meglátogatlak,
Csak küld el az anyád, az anyád, az anyád,
Az anyád, az anyádat!...*

Lajoska játszotta a dallamot, Zoli meg valami saját találmányú, trükkös, ellenpontoszerű kísérettel támogatta.

– Brávó!

– Hogy vót!

– Na most játsszál magyarokat! – súgta Zoli, s bár öccse most már egyedül játszott, egy darabig ott maradt mellette.

– Jól van, Lajkó! – dicsérte Éva. – Ügyes fiú vagy.

– De milyen vemekül játszik ez a gyevek! Mint egy egész cigánybanda.

A siker hamarosan eloszlatta gátlásait, észre sem vette, hogy bátyja közben feltűnés nélkül otthagytta. Éva odaült Lajoska mellé, s fejét pajtáskodva odanyomta, odadörzsölte a nyakához:

– Jaj de jó, hogy végre van egy kisöcsém, aki magyar nótákat fog nekem játszani!

Sorra rendelgette az ő kedvenc nótáit – és Lajos mindegyiket tudta. Azután Zoli polkát vezényelt, hogy bemutathassa Évával a „polgár bált”: hogy táncolnak az iparos legények, minden taktus végén fenekükig felrántva a sarkukat. Majd felkapta Évát a levegőbe, és hirtelen visszahuppantotta a földre, úgy hogy szoknyája felrepült a nyakába:

– Juhé! Juhé!

– Kezd az est kedélyesnek ígérkezni! – kiáltotta Lajoska nekibátorodva, ahogy Feri sógor szokta. Oda volt a boldogságtól, hogy így le tudta küzdeni elfogódottságát.

Csak mikor lefeküdtek Zolival a hármasszámú vendégszobában, akkor jutott eszébe, hogy mindezt voltaképpen Zolinak köszönheti, az ő csodálatosan ügyes, tapintatos rendezésének. S akkor előntötte szívét a szeretet, s a hála újszerű, forró hulláma. De mi lehet az a Galilei Kör, hogy Zoli úgy elpirult, mikor Pista bácsi galileistának nevezte? Az tán szabadgondolkodó... Hát nem mindenki gondolkozik szabadon? Elvégre a fejünkbe nem láthat bele senki. De jó is, hogy nem láthat!... Milyen édes ez az Éva! Barna cica, vagy inkább kis feketepárduc. Meg-megkarmolja az embert, de azután mindjárt meg is simogatja. „Lajkó vitéz” – azt mondja neki, a menekülőnek. Meg „kisöcsém” – azért, hogy két hónappal idősebb... De azután, hogy odasimította a fejét a nyakamhoz. Milyen puha az arca meg a szája! Hisz tulajdonképpen...

Egyenlőre azonban félretette ezt az édes gondolatsort, mint valami szájízeltő csemegét, „pour la bonne bouche”. Erről majd elalvás előtt fog behatóan gondolkozni. Előbb még át kell vizsgálni az utazás és a megérkezés sok-sok izgalmas, nyugtalanító élményét, és pedig szokása szerint visszafelé haladva. Például Terinka miért „szegény Terinka”? Ahá: egy porogjászi nyár... A kisszekeren mennek hazafelé a szőlőből, ő hajtja a kislovat. Mikor a kapuhoz érnek, Terinka könyörögni kezd, adja neki a gyepelőt, hadd lássák a szülei, hogy ő már tud hajtani. De nem adja oda, mert Terinka beleakasztaná a tengelyt a kapufélfába. Erre a kisleány keservesen sírni kezd... Istenem, ezt valahogy jóvá kéne tenni egyszer, de hogyan?...

Egyszer csak arra ébredt, hogy besüt a hold a szobába, és Zoli ott áll az ablaknál, hálóingben, mint egy kísértet. Merőn bámul kifelé. Istenem, vajon min gondolkozhat? Talán Pista bácsi megbántotta vacsora közben, hogy azt mondta: gálileista. De hisz olyan vidám volt egész este. Szerette volna megkérdezni, hogy min töpreng – de nem merte. Úgy érezte, sohasem tudja meghálálni Zoltán bátyjának vidám, szeretetteljes jóságát.

Beregszász. Híavní náměstí.
Beregszász. Főter

NÉGY

Másnap délután Éva megkérte Lajoskát, segítsen neki a kamrában a hagyó-szőlőt felakasztgatni. (Bár az örkényi birtok a nagy földosztás után is még mindig közel járt az ötezer holdhoz, Forbáth István ragaszkodott hozzá, hogy a lányai „házasodjanak”.)

Furcsa érzés volt, mikor Évával egyedül maradtak a kamrában. Akárcsak annak idején Porogjászon az ólpadláson! De hol van az már?! Mégis mi lenne, ha most megemlítené? Lehetetlen, képtelenség... Ám ez a gondolat, éppen képtelensége és tilalmassága miatt, szívdobogtató izgalommal töltötte el. Közben szótlanul adogatta Éva kezébe kettesével összekötözött szőlőfürtöket, s lopva figyelte, hogy domborodnak, feszülnek a leány keblecskéi, amint nyújtózkodva aggatja fel a fürtöket a rudakra. Lajos hallgatása kínossá, feszültté tette körülötte a levegőt, úgy érezte, hogy Éva talán belelát a gondolataiba. Ezért végül hirtelen megszólalt, hogy mondjon valamit:

– Milyen kis szemű ez a homoki csemegeaszőlő. Nálunk kétszer ekkora szemei vannak a saszlának.

Éva valami fölényesen csodálkozó mosollyal meresztette rá nagy, barna szemét: Lehetséges, hogy Porogjászon valami nagyobb, mint Örkényben?

A fiú megérezte, hogy nem jól kezdte a beszélgetést. Zavarában átváltott más témára minden alkalmosság nélkül:

– Évike, miért nevezte Pista bácsi Zolit galileistának? És ő vajon csakugyan tagja annak az... izének? És mi az a Galilei Kör?

Éva megint kissé furcsán nézett rá, miért éppen tőle kérdezi ezt?

– Dehogyan tagja – felelte némi gondolkodás után. – Tudod, ezt a pletykát az a haszontalan Zilahy Bálint fújta be apuskának. Ők tudniillik egy lánynak udvarolnak, Hátszeghy Jolinak. Ismerem is, mert Hátszeghyék járnak hozzánk. Nagyon szép lány. Na már most az történt, hogy Joli Zoltánba szeretett bele, Bálint meg lecsúszott. Erre féltékenységében elkezdte rágalmozni Zolit olyanok előtt, akiről tudta, hogy Hátszeghyékkel érintkeznek. Hogy Zoli hazafiatlan, szabadgondolkodó meg galileista, mert egyszer meglátta Jászi Oszkárnak egyik előadásán. Így akarta befeketíteni Zolit Hátszeghyék előtt, mert azok nagyon nagy magyarok, erdélyiek...

– Dehát ez aljasság! Zilahy Bálint bitang gazember!

– Szerelmes, féltékeny... Ez sok mindent megmagyaráz.

– Na de akkor is. Ez hallatlan!

– Ja, nagy dolog a szerelem! Dehát ezt te még nem értheted meg, s megint olyan bosszantóan jóindulatú fölényességgel mosolygott rá.

– De miért? Hiszen én... – hebegte Lajoska zavartan elpirulva.

– Na? Na?

Zavarában majdnem kibökte, hogy ő igenis már volt szerelmes. És egyszerre felvillant előtte Boróka huncut, fitos arcocskája. Akoli majális... A barlang... S az ő maflasága... „Az olyan legényekért nem adnék egy krajcárt”... Boróka! Istenem, milyen régen is volt az, két éve!...

Most bekukkant a kamrába Pólíka, és ozsonnázni hívta őket.

Ozsonna után Anikó Chopint és Grieket játszott a szalonban a nagy zongorán. Mostanában mindig bánatos darabokat játszott, nagy átérzéssel. Grieg Magányos vándorát, aztán Ingrid panaszát a Peer Gyntből és különös odaadással Chopin tizenharmadik mazurkáját, amely olyan, mint egy emberi szavaknál sokkal szívbemarkolóbb kesergés, busongás, panaszkodás véget nem érő, csepergő őszi esőben. Annyira fáj, hogy már szinte jólesik.

Anikónak is megvolt, szegénynek a maga külön bánata, túl orosz betörésen, menekülésen, mindenben. Olyan bánat, amelyen az sem segítené, ha az oroszokat Moszkváig kéregetnék. Bódis Gábort, az ő gavalérját, már-már vőlegényjelöltjét még a háború kitörése előtt egy rossz asszony elpletykázta, elszerette tőle. Azután a szép barna fiú bevonult és elesett a legelső ütközetben. És még csak nem is gyászolhatja!...

Délelőttönként a szőlőben, délután meg az ősz aranyfürdőjében pompázó park homokos útjain andalog a fiatalság. Zoli szórakoztatja a lányokat, sziporkázik, bolondozik, már ismét kiegyensúlyozott és vidám, mint aki elhatározott valamit a lelkében.

Ebédnél, vacsoránál Lajoska izgatottan hallgatja Pista bácsi háborús beszámolóit és lelkes kommentárjait. Olyan jó borzongva meglapulni ebben a biztonságos és bőségesen felszerelt kastélyban, miközben szülőföldjének szélén dörögnek az ágyúk. Van ebben valami kellemesen romantikus, olyan veszélytelen, regénybeli regényesség. Október közepe felé megjavult a hadi helyzet a Kárpátokban. Erősítéseket kaptunk, s az oroszokat viaszorítottuk. Mármárosziget újra a miénk, Ungból, Porogból is takarodnak kifelé a muszkák.

Október tizenegyedikén az öreg Forbáth bejelentette a vacsoránál, hogy másnap indulnak haza. Most már igazán nem lehet a szüretet tovább halogatni.

Most Zoli megköszöri a torkát az asztal végén, mint aki szintén mondani akar valamit, valami közérdekű dolgot:

– Hát ha már a bejelentéseknél tartunk – kezdte mosolyogva, hogy zavarát leplezze, s a dolog ünnepélyességét enyhítse –, én is közölnék valamit apukával és mamukával... – így mondta, a gyermekkori szokás beidegzettségével, s a szülei felé fordult, ám érezni lehetett, (Lajoska is észrevette) hogy szavait valójában Pista bátyjához intézi. – Szeretném bejelenteni... – folytatta immár nyugodt, elszánt arccal (Forbáthné elsápadt).

– Halljuk! Halljuk! – biztatta Forbáth István.

– Szeretném bejelenteni, hogy az idén nem iratkozom be a Műegyetemre, mert jelentkezem katonának...

– Brávó öcsém! – kiáltotta Forbáth István. – Nagyon dicséretes, hazafias elhatározás.

Pillanatnyi csend támadt. Mindenki Forbáthnéra nézett meg az urára.

Forbáthné, szegény, miután magához tért első rémületéből, megszólalt, felindultságában a szokottnál is gyorsabb, szaporább beszéddel:

– Nade, Zolikám, hát várjunk egy kicsit, beszéljük meg a dolgot! Minek elébesietni a ahogyíjjáknak, a dolgoknak? Miért nem akarod megvárni, míg besoroznak, hiszen előbb-utóbb úgyis mindenkire sor kerül, ugye Pista?

– Persze, én is azt mondom – helyeselt Farkasházy. – Örültség önként menni a vágóhídra, amíg nem muszáj. Ó, Istenem, ha az én Józsi-kám csak egy évvel később született volna! Most itthon lehetne.

– Na várjunk csak Ilonka várjunk! – intette le Forbáth István. – Már megint olyan kislelkűen fogod fel a dolgokat. A Haza minden előtt!

– Természetesen – mondta az öreg Forbáth rekedt hangon. – Dehát azért nem kell elsietni. Túláság semmibe se jó. Miért ne várja be a sorozást? Hiszen nemsokára úgyis sor alá kerül.

– Én is amondó vagyok – támogatta Józsi bácsi. – A parancs az parancs, azt teljesíteni kell. De tolakodni azért nem muszáj.

– Várjunk csak egy kicsit! – emelte fel a hangját Forbáth István. – Eltekintve attól, hogy Zoltán öcsém hazafias elhatározása minden dicséretet megérdemel, nektek mint szülőknek a jövőre is kell gondolnotok. Vilmos császár, mint jól tudjátok, megmondta, hogy mire a falevelek lehullanak...

– Nahát akkor nagyon sietnie kell neki – szólt közbe az öreg Forbáth keserűen –, mert a gesztenye már erősen hullatja a levelét!

– Na jó, jó hát nem kell ezt betű szerint venni. Két hónap, három hónap, de több semmi esetre sem. Hiszen a németek már Párizs alatt járnak, és ha Franciaország leteszi a fegyvert, akkor az oroszokat – mint már említettem – harapófogóba zárjuk. Anglia nem számít, annak nincs

is rendes, állandó hadserege. Szóval a háború még ebben az évben befejeződik, ez nem vitás. A németek alapos emberek – ismerem őket –, ha azok egyszer megígérnek valamit, azt végre is hajtják, ha törik, ha szakad. Erre mérget vehetünk! Na már most, a háború után, mikor Zoli öcsém el akar helyezkedni az életben, majd kérdőre vonják azok, akik a győzelmet kivívták: Hát te mit csináltál, hol voltál a háború alatt? Itthon voltam. Úgy! És hány éves voltál? Á, húszéves! Értitek? Ez nagyon hátrányosan befolyásolná a jövőjét, a karrierjét. Erre is gondolni kell – ha már nem akarjátok figyelembe venni a szorosán vett hazafias szempontokat...

Forbáth István olyan rámenősen, olyan elsodró lendülettel tudott érvelni, rá-rálépegetve az ellenkezők legérzékenyebb hazafias tyúkszemre, hogy végül az öreg Forbáth is beadta a derekát és Forbáthné is, szegény nagy sóhajtozással:

– A férfiak mindent jobban tudnak, nem lehet velük sokáig ellenkezni. Forbáth István megölelte szeretett unokaöccsét és megveregette a hátát:

– Jól van, Zolikám! Örömmel látom, hogy leperegtek rólad azok a galileista téveszmék. Jó magyar gyerek vagy, méltó leszel őseidhez. Hiába, a vér nem válik vízzé!

A Keleti pályaudvaron búcsúztak el Zolitól, borús, komor őszi reggelen. Zoli a pénztárnál peronjegyet váltott, hogy beszállhasson hozzánk a kocsiba, indulásig. Már mozgott a vonat, mikor sikerült kiszabadulnia síró édesanyja karjaiból. Leugrott a lépcsőről és csillogó szemmel, vidáman integetett utánuk a zsebkendőjével.

– Karácsonyra otthon leszek! – kiáltotta, mire Forbáthné hangosan felzokogott.

Lajoskának elszorult a szíve a karácsony említésére. Csak integetett, integetett és nézte, hogyan zsugorodik bátyja állva távolodó alakja.

A vonat kanyarodni kezdett, Zoli fehér zsebkendője még egyszer utoljára kivillant a búcsúztatók tömegéből, s azután eltűnt. Elnyelte Zolit zsebkendőstül a kormos üvegcsarnok sűrű homálya.

ÖT

A bujdosók hazatérése mindig csalódással jár. Ők sem voltak kivételek! Porogjáról ugyanis nem menekült el mindenki. A szegényebb emberek otthon maradtak, a középosztályból is többen, s ezek a helybenmaradottak természetesen gúnyolták-csipkedték a visszatérő menekülteket. Forbáthék az orosz betörés izgalmaiktól megmenekültek, de a csipkelődők szűnyogcsipéseitől nem – még az öreg Forbáth sem.

Schiffer Béla, a pénzügyigazgató, ez a kellemetlen, rossznyelvű ember, mikor a kaszinóban meglátta az öreget, csúfondárosan köszöntötte:

– Szégyen a futás, de hasznos. Ugye, Lajosom?

Forbáth Lajos elvörösödött a haragtól, a felháborodástól és a szégyenkezéstől, elannyira, hogy ez a máskülönben mindig rendkívül higgyadt, mérsékletes ember visszavágásképpen olyan igazságtalan szavakra ragadtatta el magát, hogy később ezeket még jobban restellte, mint magát a menekülést.

– Azt mondtam neki erre – beszélte otthon még mindig háborogva –, hogy nekem három fiam védi a Hazát, neked meg egy se!

– Hát ez nem volt helyes, Lajos – jegyezte meg csendesen a felesége. – Mert elvégre arról Schiffer nem tehet, hogy nincsenek gyermekei. Kicsi korukban mind a két kisfiukat elvitte a skarlát meg a diftéria. Elégé fáj az szegény Schiffernének, hogy nem lehet már gyermekük.

– Coki Fidél, kuss dich! – rúgta odébb Forbáth Lajos a lábhoz dörögölöző vizslát. Tehetetlen dühét fokozta a szégyenkezés.

Hiszen felesége tapintatból meg egyéb okokból nem tette szóvá Forbáth Lajos szerencsétlen „visszavágásának” másik gyenge pontját, hogy nem három, hanem csak egy fiuk szolgál a Haza védői között. Gábort felmentették, Lajoska meg – hála Istennek – még gyerek.

Nade a szüret, a jól megkésett háborús szüret sok gondja-baja, hercehurcája lassankint elfeledtette az öreggel ezeket a kínos emlékeket. A fiatal és a javakorabeli szőlőmunkások mind bevonultak. Elnyűtt izmú, visszeres lábú kehes öregek hordták a puttonyt, és szöszmötöltek a prések körül csigalassúsággal.

A szüret harmadik napján beállított Kürthy Gyula. Minthogy ő nem menekült volt el, idejekorán leszüretelt kaszonyi szőlőjében. Gyula úr, a nagy történész, valami önkínzó élvezettel turkált a szemük előtt lejátszódó történelem kulisszatitkaiban. Ő már azt is tudta, hogy Potiorek meg Frank Libor, „ezek a hülye és gaz cselákok” már augusztus

elején elfoglalhatták volna Belgrádot, de ott vesztegeltették csapataikat a körülzárt szerb főváros alatt egészen tizennyolcadikáig, hogy a király születése napján tehessék „őfelsége lábai elé” hódolatuk jeléül. Közben a szerbek összevonták tartalékaikat, s úgy elverték rajtuk a port, hogy szerbiai haderőnknek több mint a fele ottveszett.

Azután orosz foglyok vallomásai és egy megmenekült huszártisz barátjának, Bilkey Marcinak elbeszélése nyomán részleteket mondott el a gorodoki halálrohamról.

Bilkey Marci nevére Lajos izgatottan felfigyelt. Hiszen ezt ő ismerte, azaz látta a nyáron, mikor a petrovai vasútállomáson megállott az első honvédhuszár ezred menetszázada. Bilkey Marci, az a mongolos arcú, szép, barna szemű, daliás huszárcapitány, az „ősmagyar lovas”, – amint Feri sógorral egymás izmait tapogatták.

– Kérlek – mesélte Kürthy Gyula – Frohreich tábornok, az az örült, az ötödik lovashadosztály parancsnoka, nyolcvan kilométerre elszakadt a főcsapattól. Belelovagoltatta szegény huszárainkat az orosz hasába, olyan területen ahol minden házban kémek ültek. Egy kolostorból barátcsuhába bújtatott orosz vezérkari tisztek telefonon jelentették hátra az egész felvonulást. És ilyen előzmények után Frohreich Gorodoknál neki-hajtotta a négy elsőrendű lovasezredünket a drótsövény mögött felállított gépfegyvereknek. Olyan mészárlás volt, hogy az orosz géppuskások sírtak a gyönyörű, fényes huszárság pusztulásának láttán. Alig egyharmad része jött vissza a hadosztálynak.

– És kérlek, jellemző az osztrák léhaságra, hogy a gorodoki halálroham előtti napon Frohreich felesége egy bécsi cukrászdában ezt mondta hangosan egyik barátnőjének: „Morgen ist mein Mann entweder Theresienritter, oder tod!” (Holnap az uram vagy Mária Tezázia lovag lesz, vagy halott.) És részletesen elmesélte férjének ezt az örült, öngyilkos tervét. Nahát igaza is lett az asszonynak, mert Frohreich úr a halálroham után főbelötte magát. Sajnos későn!

– Ezzel kapcsolatban Marci elmondott egy érdekes epizódot – folytatta Kürthy Gyula, felháborodását kifújván, immár lassan-lassan vigasztalódó, rezignált mosolygással. – Volt nekik egy nótás huszárjuk, aki minden nagyobb eseményt előre megénekel.

– Nótás Miska! – kottyantott bele Lajoska. – Hiszen én láttam, sőt hallottam is.

– Na nézzétek már! Hol láttad?

– Petrován, az állomáson, mikor az egyes honvéd huszárok menet-százada ment kifelé a harctérre.

– Szóval Bilkey Marci a gorodoki katasztrófa előtt két nappal előhívatta ezt a nótás huszárt, hogy énekelje meg a jövődőt. Az sokáig szabódott, húzódozott, de mivel nagyon biztatták, nógatták, végül felvágta a fejét, és ezt danolta el nagy szomorúan:

*Asztalos, csinálj koporsót,
Egy egész ezredre valót.
Vérbetűkkel, lángbetűkkel írd rá eztet:
Itt fekszik az első honvédhuszár ezred!*

– Gyula bácsi! – kiáltott fel Lajoska csillogó szemmel. – Én ennek tudom a dallamát is. Petrován Nótás Miska elénekelte ennek egy másik strófáját. Az is éppen ilyen volt, ilyen ritmusú – s eldalolta a végzetes verset a Petrován hallott dallammal.

– Csodálatos! Csodálatos nép a magyar! – mondta Kürthy Gyula, szemét törölgetve. – Hősi nép, balladai nép. És micsoda elfeledettnek vélt ősi hagyományok törnek elő a lelkükből. Mikor a magyar bakák az első rohamra indultak, azt kiáltották: Huj-huj! Hajrá! Mint a honfoglaló magyarok. Csodálatos dolog ez!

Gyula bácsi fantáziája nekitüzesedett, a múltat visszaálmódó jelenből a jövő felé szálltak történelmi távlatokban szövődő ábrándjai. Az urál-altáji népek öntudatra ébredését, feltámadását és jövőbeli világra szóló nagy összefogását festegette egy az Adriától a Sárga-tengerig terjedő nagy turáni birodalomról álmodozott, melynek nyugati bástyája a magyar, a keleti meg a japán.

– Az orosz birodalom recseg-ropog. Már 1905-ben, mikor vitéz japán testvérünkötl megkapta az első nagy pofont, már akkor is csak nagy nehezen sikerült elnyomni a forradalmat. Ha ezt a háborút is elveszti, egész biztos, hogy darabokra fog hullani. Hiszen gondoljátok meg, hogy Oroszország lakosságának több mint a fele nem orosz. Ezek a másnyelvű népek mind gyűlölik a cári zsarnokságot, ezek majd mind fegyvert fognak, hogy lerázzák a Romanovok igáját. S mi, magyarok leszünk a kovászai, Istentől rendelt szervezői ennek a Sárga-tengerig nyúló nagy államszövetségnek. Beláthatatlan perspektívák nyílnak a számunkra!

– Hiszen ez szép, nagyon szép – dünnyögte az öreg Forbáth –, de hát egyelőre még itt van a muszka a Kárpátokban.

– Itt van – legyintett Kürthy Gyula türelmetlenül –, de itt is fog elvérezni!

Alkonyodott. A korán hanyatló őszi nap már a Kaszonyi-hegy tetején guggolt, vörösen ragyogva, s a borház verandáján, ahol Kürthy Gyula történelmi álmódzásait hallgatták, a félig nyitott ajtón át beverődtek az utolsó piros napsugarak az egyik szoba belső falára. Olyan meseszerű, olyan álompiros volt most az a falrész, mint a lázrózsás, haldokló őszi lombok, vagy mint a vörösboros üveg árnyéka a fehér abroszon.

Húrosrigók szálltak a széltől borzongó szőlőben fáról fára, cuppogó hangokat hallatva, fogolykakas cserregett a lekopasztott tőkék között. S a hegyoldalban, egészen közel a verandához, felhangzott a szedőlányok éneke. Egy új háborús nótát daloltak, amelyet Lajoskáék még sohasem hallottak:

*Hideg szél fúj, édesanyám, hozza ki a kendőm!
Még az éjjel felkeresem a régi szeretőm.
Kiállok a kapujába,
Kibeszélgetem magamat véle utoljára.*

Kürthy Gyula éppen belefogott turáni ábrándjának egy újabb fejezetébe, de elhallgatott. Mindnyájan a parasztlányok énekére figyeltek.

– Jaj, de szép ez a dal, milyen különös mélabú van benne! – akarta mondani Forbáthné, de nem mondta ki, úgy érezte, hogy ezzel keveset mondana, nagyon keveset.

Mert ebben a négy soros, „egyszerű” kis népdalban nemcsak mélabú volt, hanem még sok-sok minden egyéb is. Szinte jelképesen leegyszerűsítve, tömörítve benne volt a magyar nép egész állásfoglalása a nagyurak politikájával szemben, amelybe nekik nincsen beleszólásuk, vészes következményeit azonban viselniök kell. Ezek a falusi szedőlányok nem őrjöngtek, nem éljeneztek a háborút augusztusban, mint némely polgári és úri hisztériák, nem kívántak rosszat az oroszoknak, s nem is menekültek előlük szeptemberben. Nem gondoltak ők rossz szívvvel sem az oroszokra, sem a szerbekre, sem semmiféle népre, s nem álmództak turáni birodalmakról. Tudomásul vették, hogy az urak háborút csináltak, búcsúzni kell tehát kinek-kinek a kedvesétől, s „kibeszélgetni magukat véle utoljára.”

Évszázados keserű tapasztalatok konzekvenciáinak levonása volt ez a rövid kis népdal. Szembenézés a könnyörtelen valósággal, érzelgősség nélkül sallangtalan egyszerűséggel – tehát a legtisztább költészet formájában.

Kürthy Gyula persze nem egészen így fogta fel a dolgot, az öreg Forbáth meg még kevésbé így – de ezért valamennyiükre ránehezedett a dalból áradó, fanyar-kesernyésen vádló, szinte leleplező hang és hangulat. Megérezték, hogy e népdal után valahogy illetlen volna tovább folytatni a külpolitikai eszme-futtatásokat.

– Gyula bácsi valamit akart még mondani a turáni népek összefogásáról – unszolta Lajoska tudós nagybátyját.

– Majd máskor. Most talán menjünk be a borházba, mert „Hideg szél fúj, édesanyám...”

Október végén Kürthy Gyula még egyszer kihajtatott kaszonyi szőlőjébe megnézni, rendesen végzik-e a fedést.

Ragyogó, napos őszi délelőtt lévén, felsétélt a hegy gerincére, s onnan nézegette távcsövön a már rózsaszínben csillogó porogi havasokat, a Sztojt, a Plájt, s a Temnatikot.

Ott már oroszok vannak – gondolta Kürthy úr, vagyis még! –, mert hiszen ő meg volt győződve róla, hogy a Kárpátokban elvérzik a muszka.

Leeresztette messzelátóját, és lelki szemei elé idézvén Eurázsia térképét, gondolatban átrepült a Kárpátokon, Galícián, Ukrajnán is túl, és tovább szövögette álmait a turáni birodalomról:

Voltaképpen az ukránok is szervesen belatartoznak – gondolta –, hiszen azok csak nyelvükben szlávok. Vérükben sokkal több az urál-altáji elem. Ukrajna, vagyis Levédia évszázadokon át szállásterülete volt a különféle turáni népeknek, hunoknak, avaroknak, besenyőknek, a mi őseink is két évszázadot töltöttek Levédiában. Azt mondja Korjatovics Fedor, hogy a kijevi múzeum tele van honfoglalás előtti magyar leletekkel. Ukrajnától délre, Besszarábiában meg a Krímen ott élnek a tatárok, aztán a Don és a Volga között a mongol nyelvű kalmükök, a Volga alsó folyásánál a finnugor mordvinok, feljebb a cseremiszek, tőlük északra a votjákok, még feljebb a zürjének. Ezek mind egészen közeli nyelvrokonaink.

Így száguldott gondolatban egyre tovább és tovább Oroszország térképén a turáni népek nyomán (közéjük ékelődő orosz „szigeteket” türelmetlenül átugrálva) a kazáni tatárokról az Ufa környéki baskírokra, onnan a kirgizekre, majd le a Kaukázusban élő török–tatár népekhez. Aztán a Kaszpi-tó másik partján túl következnek az üzbégek, kazakok, dzsagatájok, a szibériai tatárok, burját-mongolok, jakutok, tunguzok, mandzsuk – és ott is vagyunk a Sárge-tengernél!

Most újra a legmagasabbik porogi havasra, a Sztojra emelte szemét, és próbálta elképzelni rajta az orosz lövészárkokat. Azaz nem, azok

délebbre vannak, Verecke és Szolyva közt. Ott fent a havason valószínűleg az Észak-Porogban operáló orosz hadtest főhadiszállása lesz.

Majdnem el is találta. És ha még azt is tudta volna Kürthy Gyula úr, hogy ki néz le onnan, a Sztoj kétpúpú teve formájú nyergéből ide, a Kaszonyi-hegyre, pontosan abba az irányba, ahol ő most áll! Bobricin gróf volt az, a pánszláv mozgalom hírhedt vezetője, akit Korjatovics Fedor 1914 tavaszán a máramarosszigeti bírósági tárgyaláson leleplezett.

Mikor a makacsul tagadó grófnak Korjatovics, az ő halottnak vélt titkára fejére olvasta üzelmeit, hogy ő irányította a kijevei központból a kárpátjai pánszláv agitációt, s az elnök megkérdezte, mit szól ehhez a gróf úr, Bobricin büszkén azt felelte: „Erre majd más helyről fogok válaszolni!”

Ezt a kijelentését akkor itt nálunk senki sem értette meg. Nem sokkal később azután megértettük, mert mikor az orosz hadsereg még ugyanannak az évnek szeptemberében lerohanta Galíciát, Bobricin gróf lett Lembergnek, a tartomány fővárosának polgári kormánybiztosa. Onnan folytatta propagandáját, immár nyílt sisakkal. A Kárpátokban elfogott orosz katonáknál szép számmal találtak a gróf aláírásával ellátott rutén és magyar szövegű röpiratokat, amelyek az oroszokhoz való csatlakozásra szólították fel Kárpátalja népét – igaz, vajmi kevés eredménnyel.

Ezen a szép, derült októberi napon Bobricin gróf egy vezérkari tiszt és néhány kozák kíséretében fellovagolt a Sztojra, onnan szemlélte távcsövön a munkácsi, porogjászi és kaszonyi szőlőhegyeket meg a Tiszáig nyúló dél-porogi síkságot.

– Hogy is hívják azt a kis hegycsoportot, arra dél–délnyugati irányban? – kérdezte a vezérkari századostól.

– Azok a kaszonyi szőlőhegyek, gróf úr – felelte a százados. – Kaszony és Porogjász között van egy rutén település...

– Tudom, Déda és Homok községek.

– Úgy van. És Porogjásztól délre egy másik kis szláv sziget, három falu...

– Azok nem szláv szigetek! – csattan fel a gróf. – Fordítva: magyar szigetek vannak az ősi szláv településbe beékelődve. Érti, százados úr?

– Igen, kegyelmes uram, így is lehet mondani.

– Nem így is lehet, hanem csakis így kell, csakis így szabad mondani!

Bobricin gróf leeresztette messzelátóját és lelki szemével végigsuhant Magyarország már fejből ismert térképén, a szláv települések nyomán (a közējük ékelődő magyar „szigeteket” türelmetlenül átugrálva). Íme, a Tisza túlsó partján megint szláv községek következnek, tírják faluk. Lejjebb, Hajdú megyében nagyobb magyar „beszivárgások” van-

nak, de Hajdúdorog görögkatolikus város, tehát nyilván ruszin eredetű. Még délebbre, Békés megyében Szarvas és Gyoma környéke szlovák többségű. Csongrád és Csanád megyében, sajnos nagyobb magyar „szórványok” élnek, bár ezek nyilván elmagyarosodott szlávok, hiszen maga Csongrád valódi szláv név. Na hanem Torontálban, Bácskában aztán már a szerbek és a bunyevácok vannak többségben, tőlük délre a szabad szerbek, bulgárok, makedónok – s már ott is vagyunk az Égei-tengernél. A soha be nem fagyó meleg tengernél!

Most újra a Kaszonyi-hegyre emelte szemét, arra a pontra, ahonnan Kürthy Gyula a Sztoj-havasnak éppen arra a pontjára nézett, ahol Bobricin gróf állott. Ha nem lett volna köztük az a száz egynéhány kilométer távolság, és ha a szem csakugyan a lélek tükre, akkor most egymás szemébe néznek és elnevetik magukat – ez a két fából faragott ember: a pánszláv és a turáni álmodozó.

Így azonban csak nézték, de nem látták egymást. És minden ment tovább a maga útján.

HAT

Még szüretkor történt, hogy Lajoska újra szerelembe esett, villámszerűen és persze reménytelenül.

A dolog úgy kezdődött, hogy egy délelőtt beküldték a városba, mert elromlott az acetilénlámpa. Visszajövet úgy gondolta, hogy beszól Forbáth Micuhoz a Barát utcába, Mauser-töltények ügyében, de nem találta őt otthon. Tovább kerékpározott tehát, hogy majd a Hunyadi utcán át kijusson a muzsalyi útra, s onnan vissza a szőlőbe. Megrögzött rossz szokása szerint a gyalogjárón karikázott, hiszen ebben a csendes kis mellékutcában olyan kevesen járnak. Amint bekanyarodott a Hunyadi utcába, majdnem nekihajtott egy szőke leánynak. Az a fal mellett jött elgondolkozva, és ijedten felsikoltott, mikor Lajoska még ijedtebben rácsengetett. Oly hirtelen rántotta jobbra a kormányt, hogy majdnem rázuhant a leánykára. Leugrás közben elengedte a fogantyút, s a kerékpár felborult, nagy zörrenéssel. Bánta is ő. Néhány tántorgó lépés után visszaszerezte egyensúlyát, de persze csak a testit, mert miután hebegve bocsánatot kért a leánytól, egészen alkalmoszerűtlenül bemutatkozott:

– Bocsánatot kérek... Igazán nem gondoltam, hogy erre fog jönni... Különben Forbáth Lajos vagyok.

– Ismerjük már, jó kis mákvirág! – mondta a leány, s máris leküzdve ijedtségét, valami olyan huncutul gúnyos, de nem rosszindulatú mosolygással nézett rá, hogy Lajoska megborzongott a rémült gyönyörűségtől. Hogy őt ismeri egy ilyen szép kislány, és hogy neki híre van: „jó kis mákvirág”.

– Majd megmondom édesapámnak – folytatta a szép szőke úri lány tréfásan fenyegető tekintettel. – Aztán megbírságolja, amiért a járdán biciklizik! – mókásan megfenyegette, s már ment is tovább.

– Ó, hogy a csudába! – csapott a fejére Lajoska. – Hiszen ez Enyedy Sárrika, a polgármester lánya.

Tudta, hogy ez a Sárrika van, de még sohasem látta közléről. Nem hitte volna, hogy ilyen szép, ilyen szokatlanul gyönyörű lehet valaki. Szinte belevillámlott a szemébe fényesen csillogó szőkesége, őszibarack hamvasságú arca és az a csiklandozó, huncutul gúnyos, szintjátészó szeme. Zöldeskék vagy szürkés-kék?

Azután az ő szüretjük utolsó napjainak egyikén Csinos Micuék meghívták Lajoskát egész délutánra tórafüggői szőlőjükbe. Amint felért Csinosék borháza elé, különös szorongást érzett a szíve körül, s mindjárt

rá is jött az okára. A borház verandáján, a Csinos fiúk és két nővérük társaságában ott ült Enyedy Sárika, vidáman nevetgélve. Fényes szőke haja kiragyogott a négy barna fej közül.

Mikor elrebegte köszöntgetéseit („Kezeiket csókolom! Szervusz-tok!”), Csinosné, azt gondolva, hogy a kis kamasz zavarában elfelejtett bemutatkozni a vendéglánynak, Sárikához fordult, a fiúra mutatva:

– Ez Forbáth Lajoska, Miklós fiam legjobb cimborája.

– Ó, mi már ismerjük egymást! – csicseregte Sárika, összehunyorintva zavarbaejtő szürkés-kék szemét, s nevetve elmesélte, hogy Lajoska majdnem elgázolta biciklijével a Hunyadi utca sarkán.

Erre a Micu nénjei, Margit meg Pendzsi versengve ugratni kezdték Lajoskát:

– Na, szép kis gavallér maga!

– Úgy udvarol, hogy el akarja gázolni a kiszemelt hölgyet.

– Biciklivel szeretne szívet tiporni!

– Nagyon furcsa udvarlási módszer!

– Én nem szoktam udvarolni! – mondta a fiú zavarában, valami esetlenül dacos hanghordozással.

– Pedig nagyon tudna, ha akarna, ugye? – csapott le rá Csinos Margit, megragadva ezt az újabb kitűnő ugratási lehetőséget.

– Kár, igazán kár, hogy nem szokott! – tódította Pendzsi. – Megfosztani szegény nőket ilyen rendkívüli elvezettől.

Végül maga Sárika kelt a védelmére:

– Ne bántsátok már, hátha szándékosan csinálta.

– Miért szándékosan?

– Hát hogy ürügyet szerezzen az ismerkedésre. Mert utána mindjárt be is mutatkozott: „Ó ezer bocsánat! Különben Forbáth Lajos vagyok.” – tréfásan túlozva utánozta Lajoska gyors beszédmódját, kamaszos zavarodottságból fakadó feszes modorát, még a bokáját is összevágta a lányok nagy mulatságára. És nevetett, nevetett, huncutul, de nem rossz szívből, hanem valami szinte anyáskodó jóindulattal. Ez azonban Lajoskát kínosan érintette, mintha haraggal beszélt volna az esetről.

Csiklandozta, bizsergette a szívét, hogy ez a szép kislány így tréfálkozik vele és védelmébe veszi. Ha négyszemközt csinálja, talán boldoggá tette volna, de hogy védelmével is csak olajat öntött a többiek gúnyolódásának tüzére – így lesújtónak érezte. Hát ő akármit csinál, nevetséges figura, idétlen kamasz a lányok szemében?

Végül is keserűen, dacos duzzogással félrevonult Micuval és a lengyel önkéntes légióról kezdett vele suttozni. El kéne szökni a lengyel légióba. Oda egészen fiatal fiúkat is felvesznek. A Pesti Hírlapban olvasott egy cikket Kende Feriről, a tizenöt éves légionistáról, aki büszkén mutogatta az újságíróknak átlótt sapkáját. (Ó, ha neki egy ilyen sapkája volna!)

Közben félszemmel figyelte Sárikát, nem figyeli-e vajon őket, hogy miről beszélgetnek. De az vígan nevetgélt és csevegett a Csinos lányokkal Isten tudja mi mindenről, ám nem ilyen harcias dolgokról.

Este a három fiú felkerekedett, hogy hazakísérjék Sárikát. Egy fordulónál azonban a Csinos testvérek elbúcsúztak: bocsánatot kérnek, de nekik vissza kell menniök segíteni a préházban a vincellérnek.

Kettesben maradtak hát Sárikával. Egy darabig szótlanul lépkedtek egymás mellett a holdfényben csillogó gyümölcsfák alatt, a halkán susogó levelű szőlőtőkék között. Lajoska ezúttal nemcsak zavarában hallgatott, elfogódottságát dac és duzzogás színezte.

– Miért olyan szomorú, Lajoska? – szólalt meg a leány, és mosolyogva hozzátette: – Csak nincs valami „szívügye”, valami szívbeli bánata?

A fiú erre összeszedte minden bátorságát:

– Nem. Azon gondolkozom, hogy maguk most kinevettek, lenéznek engem, mert csak diák vagyok, civil! De ha elmennék katonának, akkor... akkor bezzeg másképp néznének rám! – és szája széle keserűen, már-már sírásra hajlón legörbült.

– Na, hogy néznénk magára akkor, mi? – majd komolyabb hangon: – Dehogysis nézzük le magát, Lajoska. Emiatt nem kell elmennie katonának. Dehát különben se vennék be, hiszen még... Mennyi is? Tizenöt éves?

– Februárban tizenhat leszek.

Annyi, mint én – gondolta Sárika.

Na nézzünk oda: Mibül lesz a cserebogár! Tulajdonképpen meg kéne simogatni és megvigasztalni szegénykét. Igen, de akkor elbízna magát, mindenféle bolondságokat képzelne, és eldicsekedne vele a cimborái előtt...

– Szóval tizenhat lesz februárban – szólalt meg most már egészen szelíd, nem gúnyolódó hangon. – Hát azért ne menjen el katonának. Egyrészt, mert úgyse vennék be...

– De a lengyel légióba tizenöt évesek is szolgálnak!

– Jó-jó! Másrészt meg gondoljon arra, hogy Zoltán bátyja beállt önként. Elég szegény Erzsike néninek egy fiáért aggódni!

– Dehát a Haza!... – ellenkezett Lajos boldogan, jóleső melegség öntötte el belülről, hogy Sáríka Erzsike néninek nevezte az ő édesanyját.

– Igen, mi lesz a Hazával, ha még a tizenhat évesek is elesnek? Ki fog majd bennünket elvenni? – s már újra fölényes huncutsággal nevetett rá.

Lajosnak zsibbadozott, olvadozott a szíve.

Mikor Sáríkéék Árok utcai háza előtt elbúcsúztak, nem ment mindjárt haza a szőlőbe, hanem tovább az Árok utcán, aztán végig a csigaszugi pincesoron és vissza, majd fel a csipási kaptatón, s ott a felső kapun bemászva ereszkedett le a borházukhoz. Ezt a nagy vargabetűt azért csinálta, hogy az édesanyja majd megkérdezze: hol jártál ilyen sokáig? Mire ő azt felelhesse semmitmondó, azaz nagyon is sokatmondó arccal: hazakísértem Enyedy Sáríkat az Árok utcába. Mintha mindennapos szokása volna szép lányokat kísérgetni.

Pontosan így is történt. S akkor Forbáthné végtelenül szeretetteljes és szinte, örvendező mosollyal nézett legkisebbik fiára:

– Jól tetted, Lajkó. Enyedy Sáríka nagyon helyes kis úrileány és szép kislány. Majd hogy azt nem mondta: „Brávó! Hála Istennek! Csak hogy már ennyire felbátorodott ez a félszeg kis kamasz!” Borzasztóan aggasztotta az a gondolat, hogy valamelyik fia bogaras, begubózó agglegény talál maradni. Ezért amennyire féltette őket a rosszéletű nőktől, annyira örült, ha tisztességes úrilányoknak udvarolnak.

Nem is álmodta, szegény, hogy Lajoskát az előbbi veszély is környékezi. A gimnáziumban ugyanis a fiúk már nemcsak a meneküléssel csipkedték, bosszantották, hanem a szüzességével is. A hatodik osztályban egyre szaporodott azoknak a száma, akik beavatottságuk, tapasztaltságuk páholyából fölényesen vigyorogva vágta a szemébe: „Szűzfiú! Szűzfiú!” S ez jobban sértette, mintha kabátlopással vádolták volna.

A háború forradalmasította a szerelmi szenvedélyeket. Fantasztikus történeteket suttogtak munkácsi, sőt porogjászi úrilányokról, akik odaadták magukat frontra induló udvarlójuknak – „Ki tudja, meddig él szegény!” jelisével. A meneküléskor Lajos maga is tanúja volt a vonaton ennek a háborús szerelmi pszichózisnak. Forbáth Micu azt mondta, alig várja, hogy besorozzák, mert most a katonáké a világ. A nők nem tudnak ellenállni az egyenruhának.

Lajoska azonban csak úgy juthatott volna egyenruhához, ha elszökik a lengyel légióba. Ám erről egyelőre letett, megszívlevélve Enyedy Sáríka anyai intelmeit. Nem maradt más hátra, mint a tűzkeresztség helyett átesni a „szűzkeresztségen”. Úgy képzelte, hogy ha belép végre a nem

szűz, tehát az igazi férfiak sorába, ez meg fogja szerezni számára azt a bizonyos fölényt, amellyel imponálni lehet a nőknek, vagyis a nőnek, öneki. El is határozta, hogy ezen az őszön, ha törik, ha szakad, megszabadul „ártatlanságától”.

Igen, de hogyan? Nem olyan könnyű dolog ez. Elméletben, gondolatban édes dolog, de a végrehajtás elől mindig vissza-visszahőkölt. Forbáth Micu azt mondja, egyszerűen „le kell szólítani” a cselédlányokat este az utcán és kész. Ezt meg is próbálta néhányszor, de mikor nagy szorongva kimondta a végzetes szót: „Jöjjön el velem!” – olyankor valami furcsa szédülés fogta el, szíve vadul kalimpált, torka elszorult, s egész fellépése olyan esetlenül félszeggé vált, hogy a cselédlányok vállukat vonogatva faképnél hagyták.

Veronka szobalányukkal talán tudott volna boldogulni, mert azt már ismerte, „megszokta a szagát”. S az engedte is magát ölelgetni, fogdosni – de csak ruhán keresztül.

Bele volt bolondulva Zoliba, nem akarta megcsalni. Bár lehet, hogy később talán már engedett volna abból a nagy hűségéből. Csakhogy Veronka, sajnos, már nem szolgál náluk, elment az anyjához Nyíregyházára. És egy új ismeretlen nővel előlről kezdeni mindent – ehhez nem volt lelki ereje. Nem tudta megmagyarázni, miért, de idegenkedett az idegenségtől, a szokatlan szagoktól. Ha arra ébredne félálmból, hogy ott fekszik mellette egy olyan jólismert nő, mint például Veronka, akkor – azt képzelte – úgy menne minden, mint a karikacsapás.

De bekopogtatni egy idegen nőhöz, aki talán kineveti, és befeküdni egy barátságtalan, esetleg piszkos idegen ágyba – ezt fogvacogatóan ijesztőnek érezte. Pedig nincs más megoldás, át kell esni rajta.

A porogjászi bordélyház a háború kitörése óta bezárta kapuját, miután törzsvendégeit elszólította a honvédő hadsereg. Azóta csak rendőrségi engedéllyel, türelmi bárcával ellátott magányos nők, úgynevezett bárcások fogadták a szerelem inségeseit kis bútorozott szobáskákban.

Lajos megtudta diáktársaitól, hogy nem messze a gimnáziumtól, a „Félszer” egyik mellékutcájában lakik egy ilyen nő, egy Jáhor nevezetű fiákeres házában. Többször elsétált a hírhedt ház előtt, nézegette, ismerkedett vele. Zsindelyes tetejű falusias házikó volt ez, sokat látni ilyen az újvárosban, ahol a porogjászi cívisparasztok laknak. De ennél hiányoznak az igazi falusi élet barátságos, patriarkális kellékei, nem fészkelte a kéményen kelepelő gólyamadár, nem nyikorgott gémeskút az udvarán, s az udvar nem folytatódott szérűskertben, hol kodácsoló

tyúkok keresgélnek az elhullajtott búzaszemeket. Éppen csak a formája volt parasztos, keskenyebbik oldalával nézett az utcára. Itt volt a „tisza szoba”. Valószínűleg ebben lakik a bárcás, mert egy este megfigyelte, amint egy felgyűrt köpenygalléros, szemrehúzott kalapos férfi benézett a kivilágított ablakon, (ő sohasem mert közelről bepillantani) s azután besurrant a kapun. Egy perccel később elsötétült az ablak, belülről bezárták a táblákat. Körülbelül egy fél órával később újra megjelent a férfi a kapuban, (Lajoska egy szemben lévő kapu alól leste) óvatosan jobbra-balra tekingetett, majd sietve eltávozott a Petőfi utca felé.

A következő hétfőn, egy hűvös novemberi estén megállt a hálószobai tükör előtt, és így beszélt magához:

– Ha nem mégy el, de most rögtön, akkor szembeköplek, te nyomorult, gyáva kutya!

Azzal fejébe nyomta puha kalapját (most nem vett fel diáksapkát!), és szinte fogvacogva, de határozott léptekkel elindult a végzetes ház felé. Jó jelnek tekintette, hogy egész zarándokútja folyamán nem találkozott ismerőssel. Nagyon zavarta volna, ha meg kell állnia, s beszélgetni valakivel most, amikor minden lelki erejét, minden gondolatát egy célra kell összpontosítania.

Hevesen dobogó szívvel megállt a ház előtt, mégegyszer a tükör-előtti fogadalmára gondolt, és benyitott a kiskapun.

A ház udvarra néző, hosszabbik része olyan volt, amilyennek képzelte: tornác futott végig előtte, s középen volt az egyetlen ajtó, mint a falusi házakon. A nyitott ajtón petróleumlámpával homályosan megvilágított konyhafélébe lehetett belátni, amely egyszersmind előszoba is volt. Innen volt a bejárás bal felé, az utcai „tisza szobába”, jobbra meg az udvariba, ahol a fiákeresék laktak. Dehát az most nem érdekes.

Azért benézett ebbe a hátsó szobába a tornácra nyíló ablakon. Két kislány ült a földön a tűzhely barátságos, sárgászöld fényében, pattogatott kukoricát rágsááltak egy serpenyőből. Különös, vágyakozó irigységgel szemlélte a két gyereket. Azután elszégyellte magát, s indulni akart a „tisza szoba” felé. Akkor lépteket hallott a homályos udvarból, a disznóól felől. Kendősfejű idősebb asszony csoszogott fel a tornácra, puha tutyi volt a lábán és üres moslékos veder a kezében. Valamit motyogott, mikor meglátta Lajost, majd az utcai szoba tornácára néző ablakához totyogott és bekopogott:

– Kisasszony, vendég jött!

Ez a vendég ő, immár visszavonhatatlanul!

– Alea iacta est! – idézte Caesar híres szavait, közben homlokát kiverte a hideg verejték, s azzal átlépte a „Rubicon”: benyitott a tiszta szobába.

Virágospongyolás, idősebb, szőke nő ült az asztalnál, s a körmét vagdalta egy kisollóval, a petróleumlámpa mellett. Nagyon ki volt festve, úgy hogy nem tudta megállapítani, hány éves lehet. Harminc, harmincöt? Talán több is. Anyja lehetne.

– Kezicsókolom! – köszöntött rá és haja tövéig elpirult. Talán mégse kellett volna „kezicsókolommal” köszönnie. Na már mindegy.

– Jóvestét, fiacskám – mondta a nő és elmosolyodott. – Nem lesz egy kicsit még korán, ilyen kisfiúnak?

– Dehogyan – hebegte Lajos. – Nem vagyok én már kisfiú, februárban tizenhat éves leszek! – és letette az asztalra a kezében szorongatott kétkoronást.

– Jól van, jól, csak tréfáltam. Sok diák szok’ énhozzám járni. – Furcsa módon keverte a tiszaháti nyelvjárást a pesties pongyolasággal. – Vetkezzen le ott a kályha mellett!

Lajoska leült a csípős kőszénfüst szagú vaskályha mellé és kezdte kifűzőgetni a cipőjét. Közben lopva oda-odapillantott a nőre. Elég csinos arca volt, de mikor nevetett, kivillant oldalt két aranyfoga, s ez kissé visszataszító hatással volt rá. Felső ajka fölött meg mintha valami kis szőke bajusz pihéskedett volna.

A nő átült a fal melletti rézágyra. Ez lesz hát az az ágy!

Most szétnyitotta a slafrokkját. Más ruha nem volt rajta, úgyhogy látni lehetett lefittyenő lötyteteg kebleit. Nagyot ásítva megvakarta a hónaalját. Lajoska akkor vette észre, hogy piros virágos, zöld pongyolán kívül csak egy pár combközépig érő, vastag gyapjúharisnya van rajta, meg piros papucs.

Miért nem veti le azt a harisnyát? Bár talán jobb, ha nem veti le!

Az ágy fölött Ferencz József apostoli királyunk huszárruhás képe függött, s mellette hitvесе, a megboldogult Erzsébet királyné. Ám ezeket a színnyomatos képeket Lajoska csak nézte, de nem látta. Feje szédült, füle vészesen zúgott, mint az öngyilkosé a mélység fölött, a halálugrás előtti pillanatban. Érezte, hogy arca elsápad, mert vére mind a szívére tódul. Kétségbeesett rémülettel állapította meg, hogy az a kínzó érzéki-ség, amely oly sokszor feszítette idegeit, ereit latinórákon a Vergilius-könyvben látható Vénusz-szobrot nézegetve, vagy Veronkát ölelgetve, a ruhán keresztül folytatott próbaszeretkezések idején – ezek a feszítő

vágyak teljesen, tökéletesen elillantak belőle. Pedig most mindjárt helyt kell állnia! Lassan, kínos lassúsággal fűzögette kifelé a cipőjét, mintha az a cipőzsinór életének problémáját rejtegetné és sehogy sem akarna kibogozódni. Közben azt próbálta elhitetni magával, hogy Veronka fekszik ott a rézágyon. Hiába.

Már csak a nyakkendő volt hátra, meg az ing.

– Gyerünk fiacskám, gyerünk! – szólt rá a nő és újra ásított, kivillantva két aranyfogát. – Az ingit nem muszáj levetni. Na egy-kettő, ne féljen tüllem!

– Dehogy félek. Miért félnék? – rebegte Lajoska egy fordított vértanú hősie rémületével, és elszántan felmászott az ágyra, a szerelmi máglyára...

Aztán, azután valahogy mégiscsak átesett rajta, de rettentő idegességében csak fél készültséggel, csökkent kielégüléssel és oly hirtelen, hogy a nő csodálkozva megkérdezte:

– Mi az, már kész van? Olyan, akár a veréb. – S ahogy így egészen közélről belebeszél az aléltságából életre ocsúdó fiú orrába, szájából emésztetlen fokhagymáskolbász szaga áradt...

HÉT

Persze a gimnáziumban cimborái előtt azért hetykén-büszkén dicsekedett szüzességének elvesztésével, s azok lelkes ovációval fogadták beszámolóját, szívből gratuláltak neki: na végre!

– Jól van kisöcsém! – veregette a vállát Forbáth Micu, és tanácsokat adott arra az estre, ha valami nemibajt kapott volna.

Tyúha, erre nem is gondolt! Ez lenne aztán a férfvá avattatás igazi, cáfolatlan bizonyítéka. Igen, de mit szólna hozzá apuka, he megtudná? Ajaj!

Csinos Micu, Salánky Laci meg a többiek részletek felől faggatták, s ő a nagyobbaktól hallott elbeszélések alapján tódította-lódította, színezgette a szájalmas, röpke esetkét, mélyen elhallgatva a komikus kíséző epizódokat, hogy például „kezicsókolommal” köszöntött be a bárkához, és főképpen hogy a nagy szorongása miatt férfiúi fegyverzete majdnem csütörtököt mondott.

Vadas Lajoska őszintébb csodálattal nézett rá, mint valaha. (Ő még előtte állt a nagy próbának.) Néhány napig Lajosunk volt az iskola hőse. Ő maga azonban érezte, hogy nem érdemli meg az ünneplést. Valami nincs rendben. Nem tudta áthidalni a képzet s a valóság közötti szakadékot. És nem volt mellette senki, aki eligazíthatta volna ebben a lelki káoszban. Gábor bátyja Pozsonyban él, a Felvidék másik végén, Zoltán meg, akivel legbizalmasabb viszonyban volt – katona.

Lajoska gypügyszermekként született, két nemzedék határterületén. Nem voltak egyívású rokonai, s így évekkel idősebb fivéreinek és unokabátyjának példái izgatták, csábították olyan dolgok felé, amelyek meghaladták fejlettségét.

Az idősebbek csábító példáinak volt fő szerepük abban is, hogy Lajoska nemcsak a szerelemben, hanem a matematikába, rajzolásba, majd az írásba is túl korán kezdett belekóstolgatni.

Mikor orvosi tanácsra eltiltották a fiúcskát az idő előtti nagy fejszámolástól, ezt a tilalmat oly engedelmesen betartotta, hogy mire gimnáziumba került, már valósággal undorodott a számtantól.

Rajzolási szenvedélye is rohamosan elhervadt a háború első esztendejében. A képes magazinokban, az Érdekes Újságban meg a Tolnai Világlapjában legvadabb elképzeléseit megszágyenyítő háborús képek kápráztatták. Ezekkel nem lehetett konkurrálni, feladta a versenyt.

Lassan az írást is elhagyta, mert a valóság véres romantikája mellett hovatovább jelentéktelennek, nevetségesnek érezte a képzeletbelit.

Naplóját még írogatta hébe-hóba, de egyéni élmények helyett egyre inkább háborús eseményeket jegyezgetett fel. Végül azután ezt is félredobta. Mire való az ilyesmi, hiszen az újságban minden benne van. „Hullóalma” lett az írásból is.

Decemberben az oroszok nagyobb erővel támadták a kárpáti frontot, mint ősz elején, de most már nem menekült senki. Sőt az emberek fel-felruccantak Petrovára meg a Vócsi-völgybe ágyúdörgést hallgatni. Hozzászórtak a háborúhoz.

1915 első hónapjaiban német segítőcsapatok kezdtek Porogjászon és Munkácson át felvonulni a Kárpátokba. Belgiumban zsákmányolt óriási nehézlozokkal vontatták ágyúikat. Voltak közöttük poroszok, szászok, bajorok, svábok, frankok, friesek, a német birodalom minden részéből való katonák, mindegyiknek egyforma hegyes sisak, „Pickelhaube” a fején, de ahány, annyiféle nyelvjárást beszélt. Lajoska kérdezgeti őket, melyik hová való, s diadallal állapítja meg, hogy a magyar nyelv mennyivel egységesebb, mint a német.

Februárban az osztrák–magyar hadvezetőség – a készülő nagy el-lentámadásra való tekintettel – besoroztatta az 1895/96-os és 97-es korosztályokat. Sorra bevonultak Lajos unokabátyjai: Széki Bence tüzér lett, Matasowszky Sanyi, a középső Móczi gyerek huszár, Forbáth Micu meg tizenegyes honvéd baka. Nem sokkal később még azt a nyakigláb, nyápic Móczi Pistát is berántották pótsorozáson, meg Homródy Jenőt, a nagy hazudóst, a görbe hátával. Mert akik a régebbi évjáratok sorozásain átestek a rostán, az egykori alkalmatlanokat a katonai orvosok most alkalmasnak minősítették, rácáfolván saját diagnózisaikra.

Gábort mint hadianyaggyári mérnököt továbbra is felmentette a pozsonyi gyár, Feri sógort meg a vármegye mint nélkülözhetetlen t.b. főszolgabíró, mert főbírája, az öreg Balóthy teljesen elrészegesedett, mindent Ferinek kellett intéznie.

Forbáthnének tehát – a rokon családokra gondolva – nem is lehetett oka különös panaszra. De azért az első háborús karácsony estén persze elsírta magát szegény. („Ugyi mondtam én tavaly ilyenkor, hogy nem lesz már nekünk több olyan jó szentesténk?!”) Két fia hiányzott a karácsonyfa alól: Gábort nem engedte a gyár, Zoli meg a tisztiskola elvégzéséig nem kaphat szabadságot, s az csak februárban kezdődik. Egyenlőre még csatakiképzésen van, Jászberényből küldözi mindig vidám lapjait.

Márciusban betoppant Boronkay Gyula mint szabadságos fronttisz, két kitüntetéssel a mellén, s elnyúzhatatlan kedélyével, mókáinak

kiapadhatatlan szökőkútjával fröcskölte, hűsítette, szivárványszínekre bontogatta a neve körül kialakult hósi nimbusz kápráztató fénykörét.

Érkezésekor éppen bent volt Kürthy Elek bácsi. Bedöcögött, betötyögött az öreg Kaszonyból már mint nyugdíjazott zsilipfelügyelő. Reszkető kezével meghatottan babrálgatta a Gyula zubbonyán csillogó két kitüntetéset, a Signum Laudist meg a katonai érdemkeresztet. (Az utóbbit akkoriban még igen ritkán, kivételes hőstettekért adományozták alantas tiszteknek.)

– Hol kaptad ezt, Gyula öcsém?

Elek bácsi már nagyon erősen nagyot hallott, s a siket emberekkel kétféleképpen lehet érintkezni: vagy mérgesen kiabálva, vagy szeretettel megölelni és a fülébe beszélni. Gyula úrfi, a vitéz hadnagy ezt az utóbbit választotta:

– A mezőkaszonyi Korona vendéglőben kaptam – harsonázta az öregúr fülébe – a kuglizóban.

– Hogy, hogy?

– Úgy hogy kilenc bábót ütöttem le egy lökésre.

– Ez a Gyula csak nem változik, olyan bolondos, mint vót.

Biri néni boldogan ölelgette „az ő vitéz fiát”.

Másnap, harmadnap megindult a megyebeli parasztasszonyok, lányok zarándoklása. Hamarosan híre futott, hogy itt van Boronkay hadnagy úr, a tizenegyesektől, eljöttek hát, egymás kezébe adogatva a kilincset, fiuk, férjük, vőlegényük, vagy a kedvesük felől tudakozódni. Hiszen a porogi legények legnagyobb része a tizenegyeseknél szolgált.

Gyula mindegyiküktől megkérdezte, hovávalósi és már idézte, már fújta is fogvillogtató, huncut nevetéssel az illető falujáról költött adomákat, tréfás szólás-mondásokat.

– Szóval, maga lelkem, nagydobronyi. Hát hüppen-é még Dobronyban az alma? – s ámbár a menyecskék pironkodtak, pukkadoztak, (a dobronnyiak a szégyenkezéstől, a többiek meg a más kárán mulatástól) mindjárt el is mondta a gyengébbek kedvéért, hogy hajdanában, mikor a nyiri homokon még nem termesztettek gyümölcsöt, nagyon kapos volt Szabolesban a porogi alma, körte, miegymás.

A dobronyi ember felmászott a fára, osztán rázta lefelé az almát, a kisfia meg szedegette a földről. De előző este valaki illetlenkedett a fa alatt, ottmaradt az eredménye, s egy-egy alma beleesett, nagyot hüppent benne. Felszól a gyerek a fa alól:

– Édesapám! Hüppent az óma.

– Vedd fee fiam, tőröld meg, maj’ megeszik’ a nyíriek!

– Jaj, egyem meg a lelkit, de mélás ember a hadnagy úr! (A tiszaháti nyelvjárásban tudniillik, mélás, annyit jelent, mint tréfás.)

– Hát az én Jóskám megvan-é még? – kérdezte egy göndör hajú barna lány. – Pető Jóska, Nagymuzsajbul. Tessék mán mondani!

– Pető Jóska, az a nagy bolondos? Azt agyon se lehetne verni. Az én századomban szolgál, sokat emlegeti a muzsaji szép jányokat, azt mondja, hogy... – és már danolta is a híres nótát:

*A muzsaji sűrű (j)árok,
Ott terem a karcsú Jányok,
Olyan karcsú, mint egy hordó,
Hajlik, mint a tögyfa-ducskó.*

Most meg a dobronyiak nevettek nagy, szívbéli gyönyörűséggel.

Lajoska megilletődve csodálta Gyulát. Hogy’ tud ez a híres, nagy vitéz ilyen egyszerű, ilyen közvetlen lenni? Most szabadult a halál torkából, aztán úgy tréfálkozik, mintha csakugyan a kuglizóból jönne.

Közben megérkezett a főhadnagyi előléptetése. Soron kívül ugrott előre már másodszer. Mint tartalékos zászlós kezdte a háborút, és még egy esztendő sem telt el augusztus óta, máris főhadnagy úr. Annak idején hanyagsága, könnyelműsége miatt a legrosszabb tisztjelöltnek minősítették, „rangutolsó” lett a tiszti iskolában, most meg rangelső a vitézségeivel.

Az előléptetést persze nagy bengeszek sorozata követte az „Oroszlánban”, a Royalban, meg az Emke kávéházában pezsgővel, cigánnyal és nőkkel fűszerezve. Gyula Forbáthéknál szállt meg a második vendéghálósobában, s mikor a nagy murik után hajnaltájban hazavetődött, kardját lecsatolva, cipőjét lehúzva, lábujjhegyen lopakodott be a szállására – akárcsak diák korában –, nehogy Lajos bácsit felébressze.

Ám az öreg Forbáth most nagylelkű szemhunyással kísérte Gyula úrfi dorbézolásait, s ha észre is vette, egészen más szemmel nézte, mint azelőtt. Mert a vitéz, az vitéz, annak joga van mulatni. Megharcolt érte.

A nagy tivornyák, s az éjszakai nők szerelmei után Gyula főhadnagy úr kellőképpen kigőzölve, megdögönyöztetve és kiborotválva magát, az úrilányokat vette szemügyre. Mikor délutánonként, kardját elegánsan hóna alá fogva, a zubbonyán diszkréten csörömpölő kitüntetésekkel végigsétált a korzón, a lányok majd felfalták a szemükkel: vajon melyiküket fogja kiválasztani? S irigy pillantásokkal méregették Sopronyi Ilust, a törvénytészei tanácselnök lányát, mert végül is ömellet-

te kötött ki, ez alkalommal. Ilus meg a kitüntetettek büszke fölényével nézett le rájuk: Hiába köszörülitek a nyelveteket – lecsúsztatok, kicsikém! – ezt mondta a tekintete.

Lajos epedő sóvárgással figyelte a Gyulát körülvevő vitézi és szerelmi nimbuszt. Puskaporszag, ágyúdörgés, pezsgődurrogás, bögőbrumogás, női karok ölelése – ez mind Boronkay Gyulához tapadt és belőle sugárzott. Ő volt a testet öltött romantika.

Rettentően szomorította Lajoskát, hogy ő megint mindebből kimarad, akárcsak azelőtt. Ha bátyjai, idősebb unokafivérei, szóval a fiúk készülődtek volt valami nagyobb kirándulásra, vagy késő esti kacsalesre, hiába kunyorált az édesanyjának: – Mamuka, hadd menjek el én is! „Nem lehet, Lajkó, te még kisfiú vagy.” Ő nem tartozik a fiúkhoz. Hát hová tartozik? Sehová. Rettentően fájt ez neki.

Egy délelőtt bekopogott a vendéghálóba. Gyula dudorászva öltözködött. Lajos nagy köntörfalazás után kipakolt a tervével:

– Gyula, nem vinnél el magaddal? Én elmennék veled a harctérre, – akár tisztiszolgának is...

– Lajkó! Lajkó! – mondta Gyula, hosszan, mókásan elnyújtva a szót és kissé ferde orra alól a régi nagy, mosolygós, simogatva ugratós szeretettel nézett rá. – De hát fiatal vagy te még nagyon. Mennyi is vagy?

– Már tizenhat múltam februárban. És a lengyel légióban, azt írja az újság, tizenötévesek is szolgálnak. Nem találkoztál légionista katonákkal a fronton? – mindezt egy szuszra hadarta el, nehogy valamit kifelejtсен.

Gyula nem felelt rögtön. Elgondolkozva nézett maga elé, és csak egy idő múlva mondta, hogy nem. De Lajos úgy érezte, ez a nem azt jelenti, hogy igen, csak nem akar róla beszélni.

– Pedig az újságban is benne vót! – erősködött a fiú. – Benne vót, hogy Kende Feri, a tizenötéves légionista büszkén mutogatta az újságíróknak az ő átlótt sapkáját.

– Á, az újságok sok mindent összefirkálnak. Nem kell mindent elhinni.

– De Gyula, én már ötödikes koromban az egész gimnázium legjobb tornásza voltam. Nézd meg, milyen izmaim vannak! Ha önként jelentkeznek, biztosan bevennének. Énnálam sokkal nyápicabbakat is bevettek. Ott van Móczi Pista: azt mondják, mikor az első sorozáson levetkezett, a katonaorvos köpött egyet és azt mondta: fíjj! És a pótsorozáson mégis alkalmasnak találták.

– Lajkó, Lajkó! Hát ezt már kívül hallottad? – Gyula sokáig szívből nevetett, fejét csóváltgatta, majd egyszerre elkomolyodott.

– Várjál egy kicsit, Lajkó! Majd még sorra kerülsz te is!

– Deehogy kerülök! – mondta Lajos lebiggyedő szájjal. – Én mindenből kimaradok.

– Várjál egy kicsit. Most Zoli van soron – és szokatlan komolysággal megsimogatta Lajoska fejét.

Kopogtak az ajtón: Biri néni totyogott be „az ő vitéz fiához”. Abba kellett hagyni a beszélgetést.

NYOLC

Egy hónappal azután, hogy Gyula visszament a harctérre, Biri néni végképpen elköltözött. Munkácsra hurcolkodott a kis motyójával, Szinyákiékhoz, a rokonaihoz.

Meg kellett azonban mondanunk a történelmi igazság kedvéért, hogy ebben az ügyben nem ő volt a kezdeményező, helyesebben Szinyákiék nem egészen saját jószántukból hívták meg magukhoz. A dolog úgy kezdődött, hogy ezen a tavaszon Forbáthné többször kifakadt az öccse előtt Szinyákiék ellen, mert azok a haszontalanok, miután kiforgatták szegény Biri nénit a vagyontárából, a kisujjukat se mozdították érte. Pedig hát ők a legközelebbi rokonai, egyedüli atyjafiai.

– Hiszen szegény kedvesapámhoz csak valami sógorság-komaság féle kötötte, mikor odavette tönkremenetele után.

Kürthy Gyulának ekkor megszólalt a lelkiismerete – szokása szerint elég későn –, hiszen voltaképpen nem Forbáthéknak kellett volna magukhoz venniük Biri nénit, mikor a Boronkay fiúk birtoka elúszott, hanem nekik mint gyermektelen házaspárnak. Ám lelkiismeret-furdalásánál erősebb volt a rémülete, ha Ida asszonyra gondolt, az ő rettentően bakafántos, hisztérikus feleségére. Ajaj, mit szólna Ida, ha előállna ezzel a tervvel! És hogy bírná elviselni ennek a szenilis öreg néninek az állandó jelenlétét? Sehogy. Vagy úgy, hogy az urán töltené ki a mérget, pokollá tenné az életét örökös szemrehányásaival.

Így hát Gyula úr átrándult Munkácsra, és sógorával, Ray Gábor munkácsi polgármesterrel együtt nagyon ráreccsentett azokra a haszontalan Szinyákiékre. Nyomtékosan megmagyarázták neki, hogy lelkiismereti, erkölcsi, rokoni és Isten tudja még miféle kötelességük Biri nénit magukhoz venni, mert máskülönben nem számíthatnak sem társadalmi megbecsülésre, sem pedig hivatali jóindulatra. (Ezt az utóbbi szempontot különösen Ray Gábor polgármester úr hangoztatta, s nem ok nélkül, mert mióta Szinyáki Tódor kénytelen volt abbahagyni az ügyvédi gyakorlatot, olyan paragrafusok között bujkáló üzletekre adta magát, hogy bizony nagyon sokszor rászorult bizonyos hivatali szemhunyasokra.)

Kürthy Gyula munkácsi útja sikerrel járt: Szinyákiék magukhoz vették Biri nénit hátralévő napjaira. Forbáthné tudott öccsének fellépéséről és nem tiltakozott ellene. Hiszen minden logikai érv és minden észak mellett szólt, hogy a legközelebbi rokonok tartsák el az öregasszonyt, pláne mikor jóvátenni való bűnök is terhelik a lelküket vele szemben.

Ezt mindenkinek be kellett látnia.

Ám Forbáthné később mégis sajnálta a dolgot. Ez volt ugyanis életében az első és utolsó eset, mikor nem a szívére, hanem az eszére hallgatott. Nem azért, mintha az előbb-utóbb esedékessé váló temetési költségek aggasztották volna. (Számталanszor megmutatta ő, hogy mennyire nincs érzéke az anyagi dolgok iránt.) Idegekkel nem bírta már Biri nénit. Ez a felfordult háborús világ, s különösen a Zoltán fiáért való szorongás túlságosan próbára tette, nem maradt elég türelme az egyre szenilisebbé váló öreg néni gyermekességeinek elviselésére.

Februárban például Forbáthné felutazott Szolyvára, abba az ágyúdörgéstől visszhangzó, s elvadult frontkatonáktól megfertőző betegektől nyüzsgő kárpáti faluba, kutya hideg téli időben, nyitott teherautón fagyoskodva, hogy meglátogassa Boronkay Gabit, aki a kárpáti harcokban tüdőgyulladást kapott, és az ottani hadi kórházban feküdt. Hát induláskor Biri néni odatötyögött hozzá és megsimogatta:

– Erzsikém, lelkem, osztán látogasd meg azt a szegény fiút!

Most márciusban meg, mikor Gyula megjött a frontról, minden áldott reggel kitipegett Forbáthnéhoz a konyhába:

– Erzsikém, lelkem, adjál egy kis reggelit annak a szegény fiúnak! Azért búcsúzásokor nagyon, de nagyon sírtak mind a ketten.

Lajuskát valami furcsa, babonás balsejtelem fogta el, mikor a kocsigördült az udvarból a síró öregasszonnyal, a „nagyamával”, – mert így kellett szólítani. Úgy érezte, mintha Biri néni távozásával véget ért volna a régi patriarkális élet. A lelkiismerete is megszólalt, mert szeretett incselkedni vele. Biri néninek csodálatos étvágya volt. Kötényének zsebében mindig lapult, vagyis inkább domborodott néhány karéj kenyér meg főtt kolompér, azt majszolgatta reggeli és tízórai, tízórai és ebéd, ebéd és ozsonna, valamint ozsonna és vacsora között, sőt néha még vacsora után is. A fő étkezésnél, miután kétszer telerakta tányérját a tésztából, restellt volna harmadszor is kérni, ellenben ilyenkor Lajuskára kacintott és a tésztástál felé bökdösött a fejével, hogy tolja oda elébe. A fiú meg úgy tett, mintha nem tudná, miről van szó, és sorra odatologatta eléje a sőt, a paprikát, az ecetet, a vizes, valamint a borosüveget. Hiába integetett Biri néni, hogy nem azt, nem azt, végül is rákényszerítette szegény öreget a nyílt vallomásra.

Ha történetesen túróscsusza volt ebédre, akkor Biri néni lelkesen kijelentette:

– Ejjó, lelkem, ez a legjobb étel!

– De Biri néni – csapott le rá Lajoska túltengő logikai érzékétől ösztökélve –, hiszen tegnap a mákoslaskára tetszett mondani, hogy az a legjobb étel.

– Az is jó, lelkem, az is nagyon jó.

Hát most beszélj vele!

Pedig úgy szerette őket szegény, gyermektelenül maradt öregasszony, mintha csakugyan az unokái lettek volna. És ő is szerette, csak hát gyerek volt, huncut és kegyetlen.

Mikor a kocsi eldübörgött Biri nénivel Munkács felé, Lajosnak elfacsarodott a szíve, visszagondolva apró borstöréseire. Úgy érezte, sohasem teheti ezeket jóvá, nem lesz rá módja.

Ámde akkoriban a történelem úgy nekilódult, hogy nem adott lehetőséget a hosszabb tépelődésre. Május másodikán végre szegény Hőfernek is akadt komoly jelentenivalója, nemcsak a németeknek: háromezer ágyú dobpergésszerű előkészítő tüzelése után csapataink Gorlicénél áttörték és felgöngyölítették az orosz frontot. Tízezerszámra, százezerszámra adták meg magukat a bekerített orosz katonák, s akik nem estek fogságba, azok fejvesztetten menekültek. Meg sem álltak Varsóig, Breszt-Litovszkig.

Azaz egyszer mégis megálltak Lemberg előtt néhány napra.

Mikor Zoli hírért vette az orosz katonai összeroppanásnak, elfogta a türelmetlenség. Azt hitte, a háborúnak most már egy-kettőre vége lesz – és ő még bele se szagolt. A tisztiiskola elvégzése után azonnal jelentkezett egy frontra induló menetszázadba, és június elején már kint is volt. Nem sokkal az orosz ellentámadási kísérlet előtt rakták ki őket a vagonból egy Kalnikow nevű galíciai falu közelében.

Zoli első tábori lapjának megpillantásakor Forbáthné megviselt idegei felmondták a szolgálatot. Éjszakánként sokáig nem tudott elaludni – ő, a híres jó alvó –, vizes borogatásokat kellett rakni a szívére.

Kürthy Gyula hívta, jöjjön ki hozzájuk Ogmádra, ott, abban a csendes kis faluban, a szülőfalujában könnyebben lecsillapodik. Ki is ment szegény Lajoskával együtt, és lassan-lassan meg is nyugodott valamennyire.

Tizenharmadikán, vasárnap, az ogmáncsi templomban Zoliért imádkozott. Egyszer csak a prédikáció kellős közepén olyan görcsös zokogás jött rá, hogy el kellett hagynia a templomot. Még otthon is csak nagy sokára tudta leküzdeni a sírást. Kürthy Gyula meg Ida néni nem tulajdonított nagyobb fontosságot a dolognak, hiszen most minden katonafias anyának van oka a búsulásra. „Sírhat-ríhat az az anya, Akinek fia katona...” – mint a népdal mondja. A hét végén azonban már nem

volt maradás, visszament Porogjászra Lajoskával együtt. Nyakukon a cseresznyeszüret, befőzés, minden. Erre hivatkozott. Nem mondta meg, mi van a szívében, hiszen azt úgysem érthették volna meg.

Június huszonegyedikén, a nyár első napján Lajos kiment a szőlőbe, Mauser-puskával a vállán. Leült a borház melletti nagy cseresznyefa alá, sárgarigókat lesni. De a rigók nem jöttek. Letette a kis puskát, felmászott a fára, és az olaszosan kék égre bámulva, önfeledten harapdálta, nyeldeste a ropogós cseresznyéket kettesével, s közben a lengyel légióra gondolt, meg Enyedy Sáríkára.

Aztán egyszercsak úgy érezte, hogy eleget evett. Lemászott a fáról, s elindult vissza a városba. De valahogy nem akaródzott hazamennie. Az Ardó utca sarkán eszébe jutott, hogy be kéne nézni a Széki Kálmánékhoz, mert a múlt héten mérges kelés támadt a nyakán, a doktor nagybácsi kinyomta, kitisztította és beragasztotta ragtapasszal. Hátha már le kell veni azt a tapaszt.

Mikor belépett, Széki Kálmán nagy beszélgetésben volt Gyergyay Aladárral, a Kürthy Jutka férjével, meg Emma nénivel. De amint az ő kezicsókolomja elhangzott, úgy rémlett neki, mintha hirtelen más témára csaptak volna át. Kálmán bácsi levette a ragtapaszt Lajos nyakáról, megvizsgálta a kelést, és új kötést tett rá, majd valami különös gyöngédséggel megsimogatta a fiú fejét. Emma néni a vizsgaeredmények felől kérdezgette szórakozottan. De alighogy belefogott beszámolójába, megkérte, menjen ki az udvarra, aztán javítsa meg Emmukának a hintáját. Meg kellene erősíteni az egyik tartókötel csavarját, mert meglazult.

Emmuka, második Széki Emmuka, a „vigaszgyerek”, a hinta mellett a földön ült és főzőcskét játszott kis cserépedényekkel egy Eszti néni nevezetű idősebb bejáróné társaságában.

Ennek az Eszti néninek csodálatosan mély, férfias basszus hangja volt, ezért városszerte „Kan Esztinek” nevezték. De ő nem bánta ezt, mindig bolondozott, mókázott. Most is mikkel szórakoztatta ezt az öt- vagy hatéves kislánykát, mialatt Lajos a mászórúdon felkúszva, harapófóval csavargatta a csavart:

– Emmuka – kérdezte reszelős hangján – keresett-é mán magának szeretőt?

– Miféle szeretőt? – mondta Emmuka csodálkozva.

– Hát aki majd elveszi. Úgy a! Osztán akkor csinálunk olyan düvő-düvős lakodalmat, hogy na! Én is eljáróm a kállai kettőst – és már énekelte is basszus hangján a bolondos verset:

*Eb fél, kutya fél.
Míg az ipam- napam él...*

– Eszti néni miért beszél ilyen számárokat? – szólalt meg Emmuka.
– Nem kell ilyen számárokat beszélni, ami nem gyereknek való – tette hozzá, anyjának sokszor hallott szavait ismételve.

Lajos elmosolyodott. Furcsának találta a kislány nagyos beszédét, és hogy szamarakat mondott számárságok helyett. Le is akart szólni neki, hogy kiigazítsa, de akkor arra lett figyelmes, hogy Kálmán bácsi Gyergyay Aladárral együtt kilép az ajtón és azután ki az utcára. Vajon hova mennek? Ők talán tudnak valamit, amit ő még nem tud? Olyan komor az arcuk.

Leereszkedett a rúdon, s bement elköszönni Emma nénitől. Székiné sóhajtott egyet, s ő is olyan különös gyöngédséggel simogatta meg Lajoska fejét, mint előbb az ura.

Elgondolkozva bandukolt hazafelé.

Az Andrassy utcába érve, úgy körülbelül három háznyira az övékétől egyszercsak szembejön vele a szobalányuk meg a szakácsnőjük, de rettentően sietve, majdnem futva. Ez a szobalány, Marika nevezetű, igen buta kis teremtség volt, a legegyszerűbb szavakat is kifacsarta és rosszul használta. Néha alig lehetett megérteni, hogy mit akar mondani. Most, amint Lajoskához ért, Marika egy pillanatra megállt a rákiáltott:

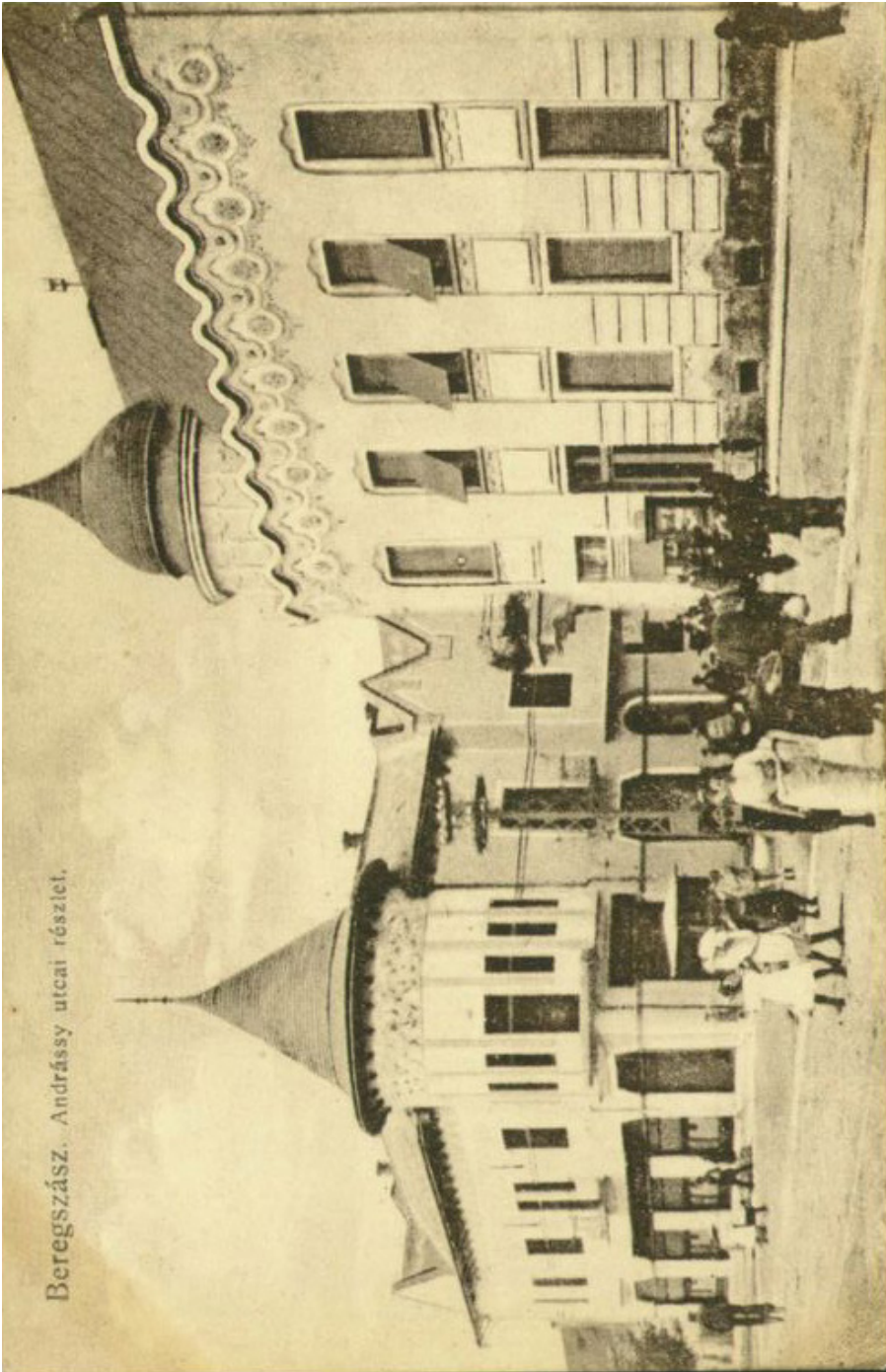
– Tessék gyorsan hazamenni fiatalúr, mert Zolika úrfi felesett! – így mondta, felesett, s már szaladt is tovább a szakácsné után.

Lajos szúró nyilallást érzett a szívében a hirtelen vértódulástól, a görcsös réműletttől. Füle zúg, szeme káprázik, gyomra émelyeg, s a járda emelkedni, majd süllyedni kezd vele együtt, mint ájulás előtt.

Az nem lehet! Az nem lehet!

Már a kiskapu előtt áll, már ráteszi kezét a kilincstre, de nem tud bemenni a házukba. Mi lehet most ott, mi van most odabenn, teremtő Isten? Mamuka! Jaj, arra nem is mer gondolni. Gépiesen megy tovább az állomás felé, egészen a Kubovics-házig, a Tinódi utca sarkáig. Ott két fiatalember meg két lány jön vele szemben nagy viháncolva. Erre hirtelen megfordul és elindul visszafelé. Nem, ez az idegen, külső világ még borzasztóbb.

Végre lenyomta a kiskapu kilincset, sok-sok levegőt szívott a tüdejébe – és belépett.

KILENC

Mikor később, sokkal később visszagondolt erre a napra, olyannak tűnt az egész, mint valami rossz rémdráma, valami grand guignol, amelyben a művészetet a szörnyűséges izgalmak halmozása helyettesíti. Eltorzult arcú testvérek, rokonok, komor férfiak, síró asszonyok. Jönnek, egymás után, megilletődve megállnak a verandában egy központ körül, ahonnan görcsös, csukló, szűnni nem akaró zokogás hallatszik. Ez mamuka!

Mellette apuka, Sárika, Anikó. – Vizes borogatást a szívére, homlokára!... Most meglátja őt, felsikolt, szívére szorítja, mintha védeni akarná a golyóktól legalább ezt a legkisebbik fiát. S akkor a rettentő megrázkódtatástól felkorbácsolt gyermeki ösztön csodálatosképpen a legmegfelelőbb, az egyedül helyénvaló szavakat makogtatja el Lajoskával:

– Tessenek megbo-bo-bocsátani, én most már mi-mi-mindig jó leszek! – s még valamit arról, hogy majd pótolni igyekeznek... őt...

Egyre újabb és újabb gyászoképű látogatók, rokonok, jóbarátok és minden ismerős arc megújuló, görcsös zokogást indít el... Aztán megint ájulás, jaj!... Szobalány, szakácsné vissza a patikából, orvosság, injekció. Kálmán bácsi a szívét hallgatja gumicsövön. Istenem, sok ez már, túl sok! Miért nem vagyunk már 1916-ban, 17-ben, 18-ban? Miért kell éppen most élni, 1915. június huszonegyedikén, benne ebben a... ma, mi, mind, jaj!... Már nem bírja nézni. Át a nappaliba. Miklós bácsi a Hazáról beszél, most nem katonásan, inkább paposan: „Mindenkinek meg kell hoznia áldozatát a Haza oltárán...” (miért oltárán? Nekünk nincs is oltárunk. Fúj! Hogy juthat most ilyesmi az ember eszébe?!)... Gyula bácsi elkéri Gyergyay Aladártól a hivatalos értesítést: Kálnikow falunál... roham közben... robbanó golyó... a homlokába... Június tizenhárom... Hát kérlek, ez valami csodálatos! Június tizenharmadikán, vasárnap délelőtt Erzsike anyjira sírni kezdett Ogmándon a templomban, hogy haza kellett mennie. És pontosan aznap, abban az órában esett el szegény Zoli!

– Ez kérlek, úgynevezett telepátia – magyarázza Miklós bácsi, a „nagy érsek” – távolbaérés. Túlfeszített idegállapotban...

– Mikszáth is megírt egy ilyen esetet: Prakowszki, a siket kovács... Lajoska visszamegy a verandába. Mamuka már magához tért.

Vacsora. Istenem, vacsorát is kell adni a vidékről jött rokonoknak. Marinírozott harcsa, hidegen. Ezt sem tudta elfelejteni, ezt a marinírozott harcsát. Megevett egy szeletet, azután ki akart venni a tálból még egyet, de visszahúzta a kezét. Nem illendőségből, hanem mert megundorodott az íztől, a szagától, hosszú időre.

Este úgy feküdt le, kábultan, fejbeverten, mintha súlyos műtéten esett volna át, mintha levágták volna valamelyik testrészét. De sírni nem tudott még most sem. Túl magas volt a rásújtó csapás villamos feszültsége, szervezete még nem tudott rá megfelelően reagálni.

Akkor eszébe jutott a datolya, az a karácsonyi datolya, amelyet sajnált Zolitól, s erre zokogva, szipogva sírni kezdett – végre. Sokáig sírt, arcát a párnába fúrva, majd arra gondolt, milyen kár, hogy mamuka nem láthatja, hogy ő mennyire sír. Erre elpirult a sötétben. Egy darabig még sírt, azután egyik pillanatról a másikra belezuhant valami tompa, álomtalan álom mélységes szakadékába.

Azért a második nap sem volt sokkal jobb, mint az első. Legfeljebb annyiban különbözött tőle, hogy most már a bánatot nem tetézte az a döbbenetes rémület. Ámde újból ráébredni, hogy igaz, hogy nem csak holmi rossz, lidércnyomásos álom volt – ez is elég kegyetlen megpróbáltatás.

Aztán másnap, harmadnap indult csak meg igazán a részvétlátogatók áradata. S minden látogatás – azt nem is lehet mondani, hogy feltépte szegény Forbáthné lelki sebet, mert hol volt az még a behegesedéstől?! –, minden látogató önkéntelenül és elkerülhetetlenül megtapogatta azt a sebet, mint Tamás a Krisztuséit. Vigasztalás? Ugyan mi vigasztalót lehetne mondani egy anyának, aki elvesztette a fiát?

Forbáthné mélyen hazafias érzésű asszony volt, negyvennyolcas honvéd főhadnagy leánya, törökverő hősök és kuruc vitézek unokája. Ő nem ellenkezett, mikor szegény Zoltán fia azon a végzetes örkényi vacsorán bejelentette, hogy önként beáll katonának. És most sem átkozta Pista sógort, aki a „galileizmus” vádjával és hazafias dorgatóriumával önkéntelenül okozója lett fia halálának. Nem, ő most is hangoztatta, hogy a veszélyben lévő Hazáért áldozatokat kell hozni. Ez egy. A másik, hogy elvesztette az ő drága, kedves, tehetséges, nagy reményekkel biztató fiát – s ezen a véghetetlen fájdalomon nem enyhített egy szikrát, egy jottát sem az a tudat, hogy miért veszítette el.

De azért leintette Kürthy Katát, Móczi Bélánét, mikor az az ő túlhangsúlyozott romantikálanságával háborogni kezdett a háború ellen:

– Mert tudod, Erzsikém, ha szegény Zoli valami gyógyíthatatlan betegségben halt volna meg, hát azt mondaná az ember: nem lehetett rajta segíteni, Isten akarata. De hogy egy makkegészséges fiatalembert lepuffantson egy buta golyó, mint valami fácánt a körvadászaton – hát ez felhaborító!

– Nem, Katám, így nem szabad beszélni! – csattant fel Forbáthné, váratlanul feltámadó ellenszenvével. – A Hazáért... a Hazáért mindenünket fel kell... – és újra sírva fakadt.

– De mi haszna van abból a hazának – és Matasowszkyne szinte gúnyos hangsúllyal ejtette ki a haza szót –, ha egy ilyen derék, tehetséges fiú elesik?

– Az, hogy példát adott! – felelte Forbáthné végső erőfeszítéssel, szinte rikácsolva, s hangja megint visszacsuklott a sírásba.

Zsuzsika néni, özvegy Hajnal Ödönné, Anikó keresztanyja, hasonló eredményű, bár másfajta gyökerű háborgását az öreg Forbáth utasította vissza. (Ez a Hajnalné szélsőséges németgyűlölő volt, akárcsak néhai testvérbátyja, Tyukody Imre, a tarpai kerület volt negyvennyolcas képviselője.)

– Borzasztó ez, Lajoskám, borzasztó! – csóválta a fejét, Forbáth Lajos kezét szorongatva. – És pláne, hogy ebben az átkozott osztrák háborúban kellett elesnie szegény, drága Zolikánknak. Mert én bizony még egy rügött borjút is sajnálnék feláldozni annak a bécsi bandának a kedvéért!

Az öreg Forbáth felemelte a mutatóujját, és jobbra-balra csóválta tiltakozása jeléül. Ő is utálta az osztrákot, de ennyire azért nem szabad eltúlozni a dolgokat. („Túlásg semmibe se jó!”) Hiszen igaz, igaz, most együtt harcolunk a kutya bécsi némettel, de közben a Hazánkat is védjük.

A többi részvétlátogató általában közhelyeket motyogott elváltozott vagy elváltoztatott hangon, kenetes közhelyeket, amelyek se nem osztanak, se nem szoroznak, csak újra meg újra felszítják a bánat parazsát.

Széki Klára, az ő búsongó, borzongó modorában azt hangoztatta, hogy haza kellene hozatni szegény Zoli hamvait, nem kéne otthagyni abban az átkos Galíciában, ahol annyiszor elárulták a mi katonáinkat.

Hát ebben legalább volt valami, valami kicsi, ha nem is vigasztaló, de megfogható lehetőség. Ha itthon lesz a porogjászi temetőben, mégis ki lehet járni a sírjához, virágokat ültetni rá, s locsolgatni vízzel és könnyekkel.

Forbáthné szeretettel megsimogatta és megcsókolta Klárikát. (Széki Klárát nemrég eljegyezte Gábor, s ez némi halvány vigaszt nyújtott neki, mert félt attól, hogy legnagyobbik fia agglegény talál maradni.)

Azután megindult a részvétlevelek áradata. Hátszeghy Joli üstököshöz hasonlította szegény Zoltánt: „Tündöklő, rövid pályafutás után eltűnt káprázó szemek elől, sötétségben hagyva bennünket...”

– Szerelmes volt bele! – suttogták a megilletődött hallgatók.

A családra szakadt gyász újra Isten felé fordította Lajoskát – életében immár harmadszor. Egy kerti lócán üldögélve, a változatlanul

ragyogó, kék nyári égre függesztette szemét, és egy személyes istent igyekezett elővarázsolni ebből a számukra most annyira vigasztalan, szinte gúnyos kétségű égboltozatból, egy személyes istent, aki lehajol hozzájuk, közvetlen híreket közölne szegény Zoli mostani állapotáról, tartózkodási helyéről, és megvigasztalna mamukát, meg mindnyájunkat.

Magyarságtudata is formálódni kezdett a nagy megrázkódtatás óta. Most már nem látta a háborút olyan romantikus látványosságnak, mint azelőtt. Rádöbbenvén, hogy ennek a romantikának milyen rettentő ára van, félteni kezdte vérző fajtáját, s lelkében a kutya németek ellen fordult, akik velük kapartatják ki a gesztenyét. (Frontkatonáktól nemegyszer hallotta, hogy a magyar csapatok súlyos veszteségek árán elkergették az orosz egy-egy város alól, s akkor a német parancsnokság visszavezényelte a mi-einket, hogy ők vághassák zsebre a zsákmányt meg a dicsőséget.)

Amint felocsúdott a családi csapás idegsokkjából, titokban beletemetkezett az angol nyelv tanulásába. Úgy akart összetört szívű édesanyjának meglepetést és örömet szerezni, hogy egy szép napon majd angolul fog hozzá szólni. Előkotorta a könyves szekrényből Forbáthné régi angol nyelvtanát és szótárát, s a szőlőbe kivonulva, vad szenvedéllyel rájuszívta magát.

Nyár végére annyira haladt, hogy kisebb angol elbeszéléseket és verseket már egészen jól megértett.

Egyszer egy régi angol képes, családi folyóiratban rábukkant Felicia Heamens *The child's first grief* (A gyermek első bánata) című érzelmes költeményére. Egy fiúcska sírja el benne panaszát bátyjának halála fölött. Minden patak, minden liget, ahol valaha együtt játszottak, örökre eltűnt testvérét juttatja eszébe, s végül keserűen felsóhajt:

*And in the wood and on the shore
Are all our wand' rings o'er?
Oh, while my brother with me played,
Should I have loved him more!*

Ezt később le is fordította szabadon:

*Hát már sosem bolyongunk együtt
Erdőkben, nádasokban?
Ó, míg a bátyám velem élt,
Miért nem szerettem jobban?*

Ez a gyermekek számára írott, primitív érzelmességű vers olyan primitív kegyetlenséggel tapintott rá a jóvátehetetlenség sebére, hogy keservesen sírva fakadt – talán most először igazán, őszintén, szíve mélyéből.

Július végén Kürthy Gyula kihívta Ogmándra, segítsen neki a cséplésnél a zsákokat számlálni. Lajos örömmel kapott a meghíváson, mert rettentően nyomasztotta a szülőház gyászossá vált légköre. Üdítő dolog volt hallgatni Gyula bácsi mindent történelmi magaslatokra emelő beszédeit: Varsó, Ivangorod, Breszt-Litovszk... Már mélyen bent járunk orosz földön.

Csapataink nemsokára olyan területre érnek, ahol több mint ezer évvel ezelőtt honfoglaló őseink táboroztak. Rengeteg orosz foglyot tereltek hátrafelé. Ogmándra is küldtek egy húszfőnyi csoportot egy öreg magyar népfelkelő őrizete alatt.

Lajos büszkén és búsan, kíváncsian és borzongva nézegette a hatalmas termetű, szőke legényeket, amint felsorakoztak a cséplőgép mellett, hátha talán közöttük van az, aki szegény Zolit agyonlőtte! Ám ezek a nagy mahomed emberek egyáltalán nem látszottak harciasnak. Nagyon szerettek a gyermekekkel eljátszogatni, s esténkint négy szólamra mélabús, dallamos dalokat énekeltek.

A gépnél dolgozó parasztlányok izgatott érdeklődéssel szemlélték a messzeföldről jött legényeket, s a földműves nép nemzetközi jelbeszédével kérdezték tőlük, hogy mennyi földjük, hány ökrük, lovuk, disznajuk van odahaza. Semmiféle ellenséges érzületet nem mutattak az orosz foglyok irányába, egy-kettőre összebarátkoztak velük.

– A nőkben nincs hazafiság! – állapította meg Lajos háborogva.

Egy lány volt csak közöttük, aki haragosan került a foglyokat, egy Balácsi Piroska nevezetű.

– A szeretője elesett Galíciájába – magyarázták a többiek.

– Megölték a muszkák, azér' haragszik rájuk.

Az oroszok nagyon ki voltak éhezve. Egy Berlin melletti fogolytáborból hozták őket Ogmándra, s a németek kegyetlenül koplaltatták szegényeket. Kürthy Gyula élénken figyelte, hogy élvezik a foglyok a jó magyar kenyeret. Naponta tíz dekával emelte a fejadagjukat, fel egészen napi másfél kilóig. Biztatta Lajoskát, kérdezze meg, melyik hová való. A fiúra a petrovai nyaralások alatt ráragadt valamicske ruszin tudomány, aztán frontkatonáktól felszededetett néhány igazi orosz szót is. Mindezek alapján összeállított egy-két félig rutén, félig orosz kérdőmondatot:

– Kák vása gubernija? – kérdezte hol egyiktől, hol másiktól.

Ez a kérdés elég mulatságosan hangozhatott orosz fülek számára, mert olyasfélét jelentett „hogyan van az ön kormányzósága?” De egyikük sem nevette ki. Jólesett nekik, hogy mégiscsak valami orosz forma nyelven szól hozzájuk ez az ifjú legényke, s készségesen feleltek:

- Maszkovszkaja gubernija.
- Arlovszkaja.
- Kharlovszkaja.

Volt közöttük egy alacsony termetű, fekete hajú, szép barna fiú, az nem válaszolt, csak a fejét csóválta és a szájára, nyelvére mutogatva jelezte, hogy ő nem tud oroszul.

– Nye ruszkij – magyarázták a többiek. – Gruzin, gruzin.
 – Áhá, szóval ez grúz, kaukázusi! – csillant fel Lajoskának a szeme. Ó, ha rábukkanna közöttük egy finnre vagy cseremisre, a testvérnépek valamelyik fiára! De ilyen, sajnos, nem volt közöttük.

Kürthy Gyula nagyon megsajnálta ezt a kis grúz legénykét:

– Képzeld el – mondta Lajosnak –, hogy elvinnének egy szerbiai táborba, osztán egy szót sem tudnál beszélni sem a fogolytársaiddal, sem a szerbekkel. Szörnyű egy állapot!

Végül berendelte a kis grúzt az udvarba hetesnek. Ott a szobalány vette pártfogásába, magyar szóra fogta a legénykét, s az hihetetlenül gyorsan megbarátkozott a mi bonyolult nyelvünkkel. Szeptemberben a kert alatt elkapott egy sebesült fogoly madarat. Kürthyék éppen ebédnél ültek, mikor bekopogott, kezében a madárral, s ezekkel a szavakkal nyújtotta át Ida néninek:

– Fogoly fogta fogoly!

Nagy, öblös hahoták jutalmazták a szójátékát.

– Barátom! – lelkesedett Kürthy Gyula. – Milyen értelmes kis ember ez: alig néhány hónapja, hogy itt van, és már magyar szójátékot csinál!

Nyár végére Kürthy Gyula foglyai szépen kigömbölyödtek, megdalmahodtak. Sírva búcsúztak, mikor ősszel elvezényelték őket egy kárpátaljai fatelepre. (Onnan később hárman megszöktek, de nem északnak tartottak, Oroszország felé, hanem délnek, Tiszaogmánd irányába. Porogjász közelében fogták el őket a tábori csendőrök, amint szép csendesen ballagtak az országúton: Hova mentek, hé? – Megyünk pán Gyulához, Tiszaogmánd. Nagyon jó ember. Sok-sok kenyir!)

Augusztus közepén Lajoskát hazarendelték. Felmennek Petrovára. Feri sógor nagyon hívta-hívogatta Forbáthné: jót fog neki tenni a környezetváltozás, megenyhíti majd az ő nagy bánatát.

Most látszott csak meg igazán ennek a rettentő családi csapásnak a villámfényénél, hogy Sáríka milyen jól választott, mikor Berkesdomby Ferihez ment és nem ahhoz a gazdag nyiri fatuskóhoz. Mert minden képzeletet felülmúlt az a szeretetteljes leleményesség, amellyel Feri sógor összetört szívű anyósát dédelgeti, szórakoztatni igyekezett: havasi kirándulások, vadászat, pisztrángozás, rákászás, minden a világon.

Pedig neki is megvolt a maga bánata: kétévi házasság után az orvosi vizsgálat megállapította, hogy Sáríkanak nem lehet gyermeke. A méhe olyan kicsiny volt, mint egy tízéves kislányé. Ha ezt idejében észreveszik, évekkel ezelőtt, talán lehetett volna segíteni rajta erősítő fürdővel, – de most már késő. Ám Feri gavallérosan, tapintatosan napirendre tért a dolog fölött, sohasem panaszkodott emiatt senkinek.

Mikor Lajoskáék szeptember elsején visszautaztak Porogjászra, Petrova és Munkács között a porogszentmiklósi állomáson egy felfelé menő katonavonat állt meg az övék mellett. A felbokrétázott fiatal magyar legények kegyetlenül énekeltek, duhajkodtak, akárcsak a tavalyiak. Az öreg Forbáth kihajolt az ablakon és megkérdezte egy értelmes arcú, barna képű tizedestől, hogy vajon hovávalósiak. A káplár úr kihúzta magát és valami utánozhatatlan, bájos hetykeséggel vágta ki:

– „Rosseb-bakák” vagyunk Somogyországbul! Majd mi megmutatjuk a muszkának, hogy milyen az a magyar virtus!

Az öreg gyorsan visszakapta a fejét az ablakból és hangtalanul, de sűrű, szagatott szipogással zokogni kezdett. A könnyek végigperregtek rövid, őszes körszakállán. Szegénynek külön fájdalma volt, hogy nem tudta igazából kisírni a szomorúságát, pedig a száraz bánat jobban emészt, mint a könnyes. Most a „somogyi bicskásnak” ezek a mérhetetlen büszkeségtől fűtött szavai egyszerre lepattantották szívének jégkérget, s olvadtan ömlött belőle a fájdalom: Lám, a mi fiunk is így indult neki, ilyen büszkén, ilyen hetykén – osztán mi lett belőle!

Lajoska is elsírta magát. Nagyon megrendítő hatással volt rá, hogy sírni látja az ő szakállas, pedáns apját. (Mert, hogy mamuka sír, az ő mindig vidám édesanyja, az, bár borzasztó, de természetes.)

Este az ágyban, vagy mikor egyedül kóborolt a szőlőben, ő is gyakran könnyezett. Eszébe jutott ez is, az is, hiszen gyermekkorának minden mozzanata Zolihoz kapcsolódott. Újra, meg újra szíven ütötte az az angol vers: „Ó, míg a bátyám vélem élt, Mért nem szerettem jobban?”...

De azért ősszel az iskolában már néha nevetett is. Hiába, Örs tata kenetteljes szólamait, gesztusait nem lehetett nevetés nélkül végighallgatni.

Az idén nekik is leadta tanulságos történetét az isten- és lélektagadó fiúról, aki azt hangoztatta, hogy nincs lélek, csak agyvelő – s Lajoska már előre súgta szomszédainak a megdöbbenő csattanót: „És mikor meghalt és felboncolták, nem találtak agyvelőt a fejében!” A nebulók gurultak a kacagástól, mikor az öreg csakugyan megismételte Lajos szavait.

Egyszer egy ilyen nagy hahotánál Örs tanár meg is róttá Lajoskát, igaz, nem névszerint, hanem, valami kegyetlen tapintattal, harmadik személyben:

– Valakinek nem illenék most ennyire nevetgélni!

Ez szörnyű volt. Keservesen, szinte fájdalmasan elpirult.

Mintha tűkkel szurkálták volna a bőrét belülről. Marta a szégyen-érzés, de egyszersmind a méltatlankodás is. Hogyan értethetné meg Örs tanár úrral, hogy mennyire sírt ő azon az angol versen, „A gyermek első bánatán”? Sehogy. Az öreg nem láthat bele az ő lelkébe, senki se láthat bele. Talán csak az Úristen.

TÍZ

Gábor karácsonykor tartotta esküvőjét Széki Klárikával. Szándékosan rendezték így, hogy szegény Forbáthnének ne legyen olyan szomorú karácsonya. A szerény, háborús lakodalmi ebéd után mindjárt el is utaztak Pozsonyba.

Ez az esküvő egy kis halvány reménysugarat lopott Forbáthné nagy bánatába, hátha, hátha ez a fiatal pár hozzásegíti legalább a nagymamasághoz...

Olykor-olykor már nevetett is – nem jókedvéből, hanem a gyermekei kedvéért: ne gondolják, hogy ő már csak szegény Zoltán fia gyászolásának él. De még évekkel később is június vége felé újra meg újra megjegyezte: „Most végezte volna a harmadik évet a Műegyetemen... Most a negyediket... Most diplomálna... Már biztosan adjunktus lenne, hiszen Ilosvay rektor annyira szerette, becsülte, olyan nagy jövőt jósolt neki. A részvételében is mint nagyreményű egyetemi tanárjelölt emlékezett meg róla... Már tanársegéd volna, már magántanár, már professzor...” Aztán lassan-lassan abbahagyta a kettétört anyai remények reménytelen továbbszövegetését, hiszen evvel felszaggatja a hegedő sebeket. Már tudniillik, gyermekeinek a lelki sebeit, – mert az övé az nem gyógyult meg soha, csak tompábban sajgott. De azért, mondom, már nevetett is, ha nagyon kellett. Örömmel segédkezett Gáborék fészekrakásánál és meglegedetten figyelte Lajos tudásának gyarapodását. Biztatta, buzdította, el-elbeszélgetett vele németül, franciául, angolul...

1916 januárjában olasz foglyok érkeztek Porogjászra. Egyenlőre a katonai célokra lefoglalt kaszinóban helyezték el őket, amíg megkezdődnek a szőlőmunkák. Akkor majd szétosztogatják őket a gazdák között, mert ezek – úgy mondják – nagyon jól értenek a szőlészkedéshez.

Lajos több diáktársával együtt felmászott a kaszinó kerítésére, onnan nézte, hangsúlyozott nagy ellenségeskedéssel az áruló taljánokat, a kutya „digókat”.

– Le kéne köpni őket! – mondta keserű arccal Vadas Lajoskához fordulva.

– Miért?

– Miért?! Hát te nem tudod, hogy az olaszok szövetségeseink voltak és hátba támadtak bennünket?

A f ürge kis olasz katonák azonban nemigen árultak el büntudatot. Egyikük szájharmonikát húzott elő a zsebéből és fújni kezdett rajta valami bolondos, gyorsütemű dallamot, mire a többiek kettesével összefogódzkodva táncra perdültek a havas udvaron.

Egyszer csak Lajos arra figyelt fel nagy megdöbbenéssel, hogy Kont Manó, a téglagyáros fia odaint egy olasz foglyot a kerítéshez és cigarettát ad neki. Am még jobban meghökkent, mikor a Kont fiú folyékonyan csevegni kezdett vele a talján anyanyelvén. Hát ez a Manó meg hol tanult meg olaszul? Tudta, hogy zsidó családoknál nagy divat a nyelvtanulás, mégis bosszantotta, hogy így megelőzte őt a nyelvekben valaki, aki csak egy osztállyal járt feljebb nála.

– Miért adott cigarettát egy ilyen árulónak? – kérdezte felháborodásba burkolt irigységgel.

– Ugyan, kérem! – legyintett Kont Manó. – Mit tehetnek ezek arról, hogy az olasz politika a Monarchia ellen fordult? És különben is, az csak olyan kényszerszövetség volt, az olasz–osztrák szövetség.

– Miért kényszer?

– Miért? És Kont Manó most ugyanolyan megvető fölényvel nézett rá, mint ő maga az előbb Vadas Lajoskára. – Azért, mert Olaszország csak antantgyőzelem esetén elégítheti ki területi igényeit.

– Miféle igényeit?

– Miféle? Hát Dél-Tirol, Isztria, Fiume, Dalmácia...

– Fiume?! – kiáltott fel Lajos elképedve. – De hiszen Fiume a miénk: magyar kikötőváros.

– De olasz többségű, ha nem tudná! – felelte Kont Manó hidegen, s hátat fordított Lajosnak, tovább beszélgetett az olasz foglyokkal.

Sokáig háborgott a Kont fiú szavain. Hogy lehet ilyen rideg tárgyilagossággal beszélni az ellenség követeléseiről? Antantgyőzelem, Fiume!... Abszurdum.

Mindazonáltal még aznap nekifogott az olasz nyelv tanulásának, mert azt nem hagyhatja, hogy itt Porogjászon valaki megelőzze őt nyelvtudásban. Szerencséjére az édesanyjának volt olasz nyelvtanja meg szótárja is. Akkor vette, mikor az öreg, vagyis akkor még fiatal Forbáth csúcshurutjának gyógyítása céljából San Remóba utaztak.

Az olaszban villámgyorsan haladt előre. Latin és francia tudása alapján a legtöbb szó jelentését szótár nélkül is megfejtette: parler – parlare, demander – domandare, és így tovább.

Április végén már eredetiben olvasta De Amicis ifjúsági regényét, a Cuorét.

Ez az újabb szellemi térhódítása növelte önérzetét, a lányok irányába is felbátorodott egy kicsit. Május elsején Gelényesyék ifjúsági zsúrt

rendeztek, és Lajost is meghívták. Hiszen Gelényesy Katinkával együtt jártak tánciskolába, és szüleik is vizitelő viszonyban voltak egymással.

Katinkán kívül még két lány szerepelt a zsúron: Forbáth Inci és Benkő Etelka, a telekkönyvi hivatal vezetőjének tizenöt évesnél nem-igen idősebb, de rendkívül fejlett leánykája. Őt eddig csak látomásból ismerte. Gavallérok voltak: ő, a két Csinos fiú, meg Salánky Laci (Feri sógor unokaöccse, az a mindig elegáns, porcelánarcú fiú).

Lajos mindjárt az elején feltűnést keltett, „kiugrott”, mert Benkő Etelka, a zsúrkirálynő, az ifjúság kedvence, érdeklődésével tüntette ki:

- Igaz, hogy maga tíz nyelven beszél?
- Na nem, ez túlzás. Egy féltucatról lehet csak szó.
- Csak? Ez magának csak! Na mondja el, milyen nyelveken tud.

Lajos nagy ravaszul a magyarral kezdte, s a latint is belevette, így kijött hat, sőt a törökkel, amelybe szintén belekóstolt, hat és fél.

– Lajoska – biztatta Csinos Micu, mint önzetlen jóbarát – hát a cigányt hol hagyta?

– Jé, cigányul is tud? – csodálkozott Etelka. – Nem is tudtam, hogy azoknak saját nyelvük van.

- Hogyne, a szanszkrit, vagyis a hindu egyenes leszármazottja.
- Na mondjon valamit cigányul.

Ez majnem olyan zavarbaejtő felszólítás volt, mint mikor néhány évvel ezelőtt azt mondták neki: „Na, Lajoska, udvarolj ennek a szép kislánynak!” Szerencsére József főherceg idevágó tanulmányából, melyet a Pallas Lexikon teljes terjedelmében közölt, megtanult néhány cigány népdalt. Elmondott hát belőlük egyet-kettőt.

– Remek! – lelkesedett a leányka, s azután huncutul mosolyogva megkérdezte. – De mondja, nem most rögtönözte ezeket a cigány verseket?

– Maga túlbecsül engem, Etelka. Hát tudnék én verseket rögtönözni – méghozzá idegen nyelven?

– Miért ne? Hiszen maga író, költő. Maga volt a főszerkesztője a diáklapnak. Nálunk is van egy példány belőle: a Libertas. Regényeket írt bele, meg minden.

– Nemcsak a diáklapba – mondta Csinos Micu. – Lajoskának rendes, nyomtatott újságban is jelentek meg elbeszélései.

– Na ugye? Hát akkor, tudja mit? Rögtönözzön egy verset, mondjuk, a Katinka nevére!

- Úgy van, úgy van. Halljuk!

Nem volt mentség, helyt kellett állnia.

– Adjanak egy papírt, írásban jobban tudok, mint élőszóban.

Katinka eléje tett egy iskolai füzetet. Lajos elővette ceruzáját, és egy percnyi gondolkodás után megkérdezte:

– Katinka, itt a kertben, annak a nagy hársfának a kérgébe háromszor bele van karcolva, hogy Katinka. Azt maga véste bele?

– Én. Miért? – mondta a kislány elpirulva.

– Köszönöm – és már írta is a kádenciát, majd felolvasta, erősen hangsúlyozva a rímeket:

*Kató, Kató Gelényesy
Nevét fákba belényesi.*

– Éljen! Brávó!

– Na most az enyémre, az enyémre!

– Benkő Etelka... – mormogta Lajos, maga elé nézve – Benkő Etel... – azután előrehajolt, s ezt írta a füzetbe:

*Veszedelmes kislány Benkő Etel:
Túl nagy dolgot versemben követel.*

Majd vérszemet kapva a nagy éljenzéstől, még egy sorral megtoldotta a verset:

S merényletet szívemben követ el.

– Brávó! Brávó! – ujjongott a társaság.

– Ezt nevezem! – méltányolta Salánky Laci. – Első ziccerre mindjárt szerelmet is vallani. Lajoska, nem ismerek rád! – s arckifejezéssel és taglejtésekkel illusztrálva előadását elmesélte, milyen fa arccal és csuka hallgatással táncolt Lajoska néhány évvel ezelőtt a tánciskolában. Hiábavaló erőlködés, Lajos volt a nap hőse. Gátlásai feloldódtak a sikertől.

A zongora mellett is utolérhetetlen volt. Egyre-másra játszott és énekelt a katonanótákat meg az érzelmes háborús sanszonokat: „Ott ahol a Dnyeszter vize zúg...”, „Mikor az est mesélni kezd...”, „Ágyúcsőre tábortűz világít...” és így tovább.

Ezeket Benkő Etelka vele énekelt, ábrándosan a zongorára könyökölve, s közben Lajosra függesztette szép, barna szemét.

Inci olyan csípősen csudálkozó, kíváncsi tekintettel figyelte a fiút, mint aki többet tud róla, mint a többiek. Talán eszébe jutottak az egykori „papa-mama játékok” és most bosszantotta, hogy nem övele foglalkozik.

– Ó, ha Enyedy Sárka most itt lehetne! – gondolta Lajos, és szíve bizseregni kezdett a sóvárgástól meg az arcát simogató leányszemektől.

Hogy fölrezzentse magát révedezéséből, humoros pesti kuplékat kezdett játszani, melyeket a jótékony célú háborús matinékon sikerült elsajátítania.

*Nézzék, megjött a Róth,
Szebb még, mint eddig vót.
Nézd, hogy lóg az oldalán a kard!
Nem láttam még snájdigabb magyart...*

Hogy ki ne apadjon a repertoárja, háború előtti slágereket is előadott, vagyis kuplékat, ahogy akkor nevezték, s köztük gépies szórakozottsággal ama bizonyos Olga nevezetű hajadonról szóló dalt is, aki belehabarodott egy örült spanyolba. Itt azonban majdnem baj történt. Már a második strófánál tartott, s a hallgatóság illő derűltséggel fogadta a meg-megismétlődő refrént:

*Ha nyitva lesz az ablak,
Akkor meglátogatlak,
Csak küld el az anyád, az anyád, az anyádat!...*

Akkor eszébe jutott az az örkényi este, mikor Zolival négykézre játszották ezt a bolondos nótát. A szíve elszorult és most egyszerre kétségbeejtően hidegnek, ridegnek érezte a fiúk-lányok nevetését. Ó, milyen idegenek, milyen kívülállók mind, mind! Sohasem tudnák megérteni, hiába magyarázná, hogy kije volt neki Zoltán bátyja, Zoli, szegény Zoli, aki szétlőtt homlokkal fekszik egy galíciai faluban... Akkor is ott, Örkényben... És most ugyanazt játsza a népnek, hogy röhögjenek rajta!

A hangja majdnem elcsuklott, de azután erőt vett magán: aki á-t mond, annak bé-t is kell mondania. Megköszörülte a torkát, mintha csak a hangszálaival lett volna baj, és nagy tapsok között befejezte a slágert.

A lányok oda voltak. Benkő Etelka meghívta hozzájuk, hogy egyszer egy egész délután neki játszon. A cimborák savanyú arccal gratuláltak, s a fiúi irigység majdnem olyan kellemes kísérelje a sikernek, mint a leányi tapsok.

Dehát semmi se tart örökké. Diadalának tetőpontján nyílt az ajtó, s beállított három szabadságos katona: Gelényesy Pista tüzér kadét, s vele Forbáth Micu meg egy másik gyalogos zászlós, Fóris Gáspár, Gelényesy Pista unokatestvére, Micu ezredtársa. Ennek fel volt kötve a bal karja, s neki is meg Micunak is nagy ezüst vitézségi érem csillogott a zubbonyán.

Fölényesen, majdnem hetykén kezeltek a lányokkal, de ez nem betanult, vagy kiszámított hetykeség volt, hanem olyan emberek természetes fölénye, akik halálosan nagy dolgokat éltek át, s ezért már semmi sem tudja őket megghatni. Ezt mindjárt érezni lehetett. Fóris Gazsi bemutatkozásakor ennyit mondott Etelkának:

– Fóris – és azután továbbhaladva, Lajosnak meg a többi ismeretlen vendégnek a neve helyett csak ennyit: – Ugyanaz... Ugyanaz... Ugyanaz – de nem is mosolygott hozzá.

A leülésük is olyan volt, olyan nyers, szögletes, nem szalonképes, csak úgy recsegett alattuk a szék, amint belevágták magukat. S a lányok mégis – vagy talán éppen ezért – mind csak körülöttük sűrögtek-forogtak. Egyszerre ők lettek a központ. Katinka nagy buzgalommal töltögette nekik a kávé, Etelka meg felugrott és elébük tette a vaníliakrémes tálat. Micu azonban nevetve odébbtolta:

– Nem élünk mi ilyen nyalánkságokkal.

– Majd mindjárt hozok én nektek frontharcos gyomrokba való italt! – mondta Gelényesy Pista, s kivett a faliszekrényből egy jó nagy üveg szilvóriumot meg két poharat.

– Ez már döfi! – kiáltott fel egyszerre a két zászlós és kínálást sem várva, teletöltötték poharukat. Szemrebbenés nélkül felhajtották a méregerős pálinkát, s utána sem krákoztak, mégcsak nem is könnyeztek.

Inci a bátyjához simult, és a mellén fityegő vitézségi érmet babrálta. Micu eltolta a kislány kezét: az nem játékszer!

– Micu, hol kaptad azt a nagyezüstöt? – kérdezte Lajos.

– A Sztripánál – felelte Micu lakonikusan.

– Már úgy értem, hogy miért, milyen alkalommal? Ütközetben, vagyis rohamban?

– Naná, lakodalomban! S mind a két zászlós felkacagott, de nem kedélyesen, hanem valami száraz, fölényesen gúnyos nevetéssel. A civil fiúk is velük nevettek, szolgálatkészen, s némi kis megbocsátható kárörömmel, hogy végre Lajoskán, a nap eddigi hősén is nevethetnek.

– Miért? – mondta Lajos elpirulva. – Hát járórben is lehet vitézségi érmet szerezni, felderítésért, nemcsak rohamokért...

– De apuskám, – magyarázta Gazsi leereszkedően – mi rohamszázadban szógalunk, Micuval együtt, a roham a szakmánk. Meg vagyok értve? Újra töltött a szilvóriumból magának meg Micunak, s megint ittak.

Gelényesy Pista nem ivott velük. Ez a törekeny testű, kissé beteges külsejű fiú szolidabb és szelídebb volt náluk, nem olyan marcona, mint a két sokatpróbált frontfarkas. Szolgálatkészen, majdnem alázatosan igyekezett a kedvükben járni, mintha ő nem is lett volna katona.

– Tartsunk össze, mi frontkatonák – kockáztatta meg egyszer óvatosan.

– Na-na! – emelte fel az ujját Fóris Gazsi. – A tüzér csak félig frontkatona.

– Miért? – kérdezte Lajos kíváncsian.

– Azért, édesapám, mert a tüzérek két-három-négy kilométerrel a front mögött ülnek, aszerint, hogy milyen kaliberű az ütegjük. A nehéz tarackok meg a mozsarak még hátrább működnek. A bimzerek kisapám, paplanos ágyban hálnak, nem sáros lövészárokbán, meg tetves fedezékben, mint mi, bakák. Ők nem kapnak puska- meg gépfegyvertüzet, se kézigránátot a pofájukba. A rohamot meg csak az újságokból ismerik.

– De Gazsi – mentegetőzött Gelényesy Pista –, a tüzérségi megfigyelőnek éppúgy a lövészárokbán meg az előretolt állásban kell ülnie, mint nektek.

– Igen? És mond meg nekem, hányszor esik egy hónapban egyre-egyre a megfigyelő szolgálat? Kétszer vagy háromszor. Na! Mi meg nappal-éjjel minden áldott nap ott kuksolunk a szar... apparodon! A szarvasmarhák vágóhídján, az ellenség szájában, míg „saját ellenséges tüzérségünk” szép lengyel kastélyokban szórakozik. Úgy bizony, fater!

Lajos megkérdezte, miért mondja, hogy „saját ellenséges tüzérségünk”? A két baka összenevetett, s azután Micu megmagyarázta:

– Tudod, mikor a tüzérségi megfigyelő be van gazolva, osztán rövidre találja becsülni a lőtávolságot, olyankor bizony megtörténik, hogy az orosz helyett a mi állásunkra adják le a srapneleket meg a gránátokat.

– Meg bizony, nem is olyan ritkán!

– Na jó, ezek kivételes esetek. Dehát azt csak nem tagadod, Gazsi, hogy tüzet mi is kapunk?

Ám Gazsi már annyira belelovalta magát a tüzérség ócsárlásába, hogy ezt is kétségbe vonta:

– Hát tudod, öcsém, én ezt is kötve hiszem. Holló, hollónak nem vájja ki a szemét. Az a gyanúm, hogy nektek van valami titkos megállapodásotok az orosz tüzerekkel, hogy egymást ne bántsátok, csak a gyalogságot.

Ezen már nevetni kellett. Végül Fóris Gazsi is elnevette magát.

Most bejött Gelényesy Andris, a házigazda, vármegyei tisztii főügyész. Raccsoló és egy kicsit fölényeskedően lassú beszédű, ötven év körüli ember.

– Szervusztok, gyerekek. Szervusz, Micu. Gratulálok a plecsnihez – ujjával megfricskázta a vitéségi érmet, s máris elfordította fejét unokaöccse felé. – Hát Gazsi, még mindig olyan nagy antisémita vagy? – így mondta, sémita, s ebben a tréfás régiességben volt valami enyhe lebecsülés.

– Nagyobb, mint valaha, Andris bátyám.

– Na! És mivel érdemelték ki haragodat a szegény zsidók?

– Avval, hogy lógnak, bűdös nekik a front. Mondd meg, Micu, hány zsidó szógál velünk a rohamszázadban?

– Hát ott bizony egy se.

– Na! De nemcsak ott, az egész tizenegyes frontszakaszon alig látni egyet-kettőt. Annál több van hátul, a trénnél, meg a géhánál, a gazdasági hivatalban – tette hozzá a gyengébbek kedvéért. – Hát Andris bácsi ezt is izé... ezt is helyesli?

– Persze, hogy helyeslem. A hadsereget el kell látni ruhával, enivalóval, enélkül nem lehet háborút viselni. Miért nem veszi kezébe az igen tisztelt magyar közeposztály a hadseregellátást?

– Miért? Azért mert...

– Várjál, én megmondom: Azért, mert oda ész is kell, meg körültekintés, meg szorgalom. Ahhoz nem elég a csihi-puhi, meg a dirr-durr.

Fóris Gazsi pulykavörös lett, teljesen kizökkent frontharcosi fölényéből:

– Úgy! Hát szóval eszerint, szóval Andris bácsi szerint mi, magyarok csak arravalók vagyunk, hogy izé..., hogy verekedjünk, puffogtassunk, hogy odaálljunk a snap... snaplerek, izé snapperek elé?! – srapnelt akart mondani, de idegességében a nyelve újra meg újra megbicsaklott, úgy hogy a végin snappert mondott, s ezen Micu önkéntelenül elmosolyodott. – Igen! Szóval mi csak ágyútölteléknek vagyunk jók – de a zsidó az „választott nép”, annak kímélni kell az életét. Megáll az embernek az esze!

– Na-na, Gazsi! És az Újszövetség, az se érdekel? Ne feledd el, hogy Jézus Krisztus is zsidó volt, a mi megváltónk!

– Jézus Isten fia vót, ha igaz. És igazán csudálkozom, hogy Andris bátyám ilyen... ilyen... – már-már úgy látszott, hogy valami sértő szót fog odavágni nagybátyja arcába –, de most belépett Forbáthné, hogy hazavigye a fiát. Későre jár az idő és a holnapi leckét is el kell végezni.

Lajos nagyon sajnálta, hogy vége szakadt a vitának. Roppantul érdekelt az egész. Szerette volna látni, hogyan reagálnak rá a lányok: a frontharcos mellé állnak-é, akit olyan hódolatteljes figyelemmel vettek körül, vagy mosolyognak rajta, hogy Andris bácsinak sikerült őt ennyire felhúzni? De maga a téma is izgatta. Egy idő óta gyakran lehetett ilyesféle civódásokat hallani. Újabb antiszemita szellő fodrozta a magyar vizeket. Ezért a kormánypárti élclap, a Borsszem Jankó, amely Forbáthéknak is járt, avval igyekezett lecsillapítani a kedélyeket, hogy címlapján a következő képet közölte: Ágyútűztől tördelt szikla előtt két halott katona fekszik egymás mellett, egy magyar meg egy zsidó, s a kép alatt egy népszerű háborús dal refrénje olvasható: „S a két halott egymás mellett feküdt és hallgatott.”

Lajos nem tudta eldönteni, hol az igazság ebben a kérdésben. Ehhez látnia kellene a hősi halottak névjegyzékét. Csakhogy még az sem volna megbízható, mert nagyon sok zsidónak magyarosított neve van. A fronton kellene szétnézni. Dehát... Habár igaz, hogy februárban már a kilencvennyolcas évjáratúakat sorozták. Ha még egy évig tart a háború, jövőre ő is sor alá kerül. Hát tüzér nem lesz semmiképpen – ezt szilárdan elhatározta még aznap este, elalvás előtt, mikor szokása szerint elgondolkozott a nap eseményein.

Általában ma este nagyon meg volt elégedve magával. Szinte csodálkozott, mennyire elmúlt a lányok előtti félszemsége. Úgy érezte, verses rögtönzései is kitűnően sikerültek, hiszen a lányok egészen odavoltak.

Hogy nézett rám az az Etelka a zongoránál! Ha Enyedy Sárika ezt láthatta volna, akkor talán... Igen, de mikor megjelentek a frontkatonák, egyszerre megváltozott minden... Hanem ez a Micu is hogy megváltozott! Valami olyan hányaveti nyersesség van benne, mint aki füttyöl mindenre.

Nem először találkozott ezzel a jelenséggel. Volt néhány olyan többször bukott, idősebb osztálytársa, akiket tavaly februárban besoroztak a 97-es korosztállyal, aztán az idén hazajöttek sebesülten, tanulmányi szabadságra. Azok is ilyen fölényes, nemtörődöm módon jártak-keltek a gimnáziumban, cigarettázva, kardjukat csörtetve. Még órák alatt is rá-rágyújtottak. S a vizsgákra alig készültek, jól tudták, hogy háborús hősokeket semmiképpen sem lehet elbuktatni.

Egyiküknek, egy Kulcsár nevű sebesült zászlósnak Örs tata Napóleont adta fel a történelmi vizsgán.

– Na mondjon kérem valamit Napoleonról.

– Hát – kezdte Kulcsár vitéz, s hátradőlve elnézett a tanár feje fölé, valahová a levegőbe. – Napóleon Szent Ilona szigetén született, azután sokat háborúskodott, és végül Korzika szigetén meghalt. – Többet nem mondott róla.

Örs tanár úr várt egy darabig, s végül megjegyezte:

– Hát kérem, egészen jól felel, csak... a szigetek sorrendjét felcserélte. Nade hiszen ez érthető is a háború vérzivatarában, ugyebár?

– Ügen, lehetséges – hagyta rá Kulcsár zászlós úr szórakozott nagylelkűséggel.

Hát ilyenek ezek. Mintha valami láthatatlan fátyol venné körül őket. („A halál közelségének titokzatos fátyla” – mondaná Lesznyayné, az irodalmár rokon. Örs tanár úr szerint pedig „a honfiúi áldozatkészség glóriája, amely előtt mindenkinek meg kell hajtania az elismerés zászlaját.”)

Vajon én is ilyen leszek, ha majd puskaport szagolok? – gondolta Lajos az ágyban ábrándozva. – Akkor majd énrám is úgy fognak nézni a lányok, mint Micura meg Fóris Gázsira?

TIZENEGY

Frissen, édesen illatozott a május, fényes füvek harmatcseppjein csillogott a napsugár, mikor Forbáthék új szobalányt kaptak, egy Annus nevezetű, rendkívül csinos fiatal lányt. Feri sógor küldte Petrováról.

– Rád gondoltam! – mondta szeretetteljes rokoni cinkossággal Lajosra kacintva. – Most aztán, rajta magyar!

Hm, hát ez édes és szép feladat – de kemény dió. Annus fiatalságtól és vidámságtól duzzadó, bájos kis teremtés volt, barna hajú, fényes barna szemű, kissé fitoska, és elől-hátul pikánsan domborodó. (Feri sógor szerint „egy cuki falat”!) A beszédje kedvesen szeles, sebes, és semmi nyoma sincs benne az igazi cselédek bamba vagy képmutató úrtiszteletének. Egyforma fesztelenséggel, felvágott nyelvvel fecseg ez mindenkivel; kocsis vagy szolgabíró – az neki egykutya. (A bátyja szervezett munkás volt a petrovai falepárlóban.)

Lajos kárpátaljai közös emlékeik alapján hamarosan élénk csevegő viszonyba keveredett vele – de tovább? Hogy lehetne tovább jutni? Hiszen ez a kislány alig tizennyolc éves; még biztosan szűz. És olyan kedves, gyermekies vidámság van benne. Egyszer például egy cinkemadár betévedt a konyhába, s nem bírta kikecmeregni a kettős ablakok átlátszó, bolondító börtönéből. Kétségbeesetten verdeste magát a csalóka üvegablákhöz. Annus megfogta a madárkát.

– Jaj, de édes! Jaj, de aranyos! Nézze már, Lajoska úrfi, hogy ver a kis szíve. Na ne félj, te kis buti, hiszen ki akarlak szabadítani! – És cseresznyepiros ajkai közé dugta a cinke csőröcskéjét. – Jól van, jól, már el is bocsátlak tégedet. Hiss! Na ugyi, hogy nem lett semmi bajod?

Akkoriban már vidéken is divatba jött a napozás, a „napfürdőzés”, ahogy Porogjászon nevezték. Lajoska egy májusi vasárnap délelőtt felmászott a „műhely” tetejére, derékig levetkőzött, bekente magát valami szagosított napolajjal, azután hanyatt feküdt a ferde cseréptetőn, és behunyt szemmel süttette magát. Egyszer csak hallja, hogy recseg a létra: Annus jött felfelé.

– Mit csinál itt, Lajoska? (lassacskán elhagyogatta az úrfizást.)

– Napfürdőzők – felelte a fiú boldog zavarral.

– Jaj, de jó szaga van! Mitől ilyen jószagú? – És odadugta fitos orrocskáját Lajos meztelen vállához.

– A napolajtul. Bekentem magam, hogy jobban lesüljek.

– Azt hittem, megizzadt, és attól ilyen... hogy ilyen jószagú az izzadsága – és mégegyszer odahajolt szimatolva a vállához.

Lajos elpirult, de most nem a boldogságtól, hanem zavarában.

Ott ült édes kettesben ez a két fiatal teremtés a pezsdítő májusi napsugár tűzzáporában; válluknak, karjuknak éterhez hasonló, friss-édes szaga elvegyült a rózsák és a jázminok mámorító illatával. Annus kíváncsian simogató tekintettel nézte a fiú atlétai, izmos, karcsú felsőtestét, domború mellkasát.

És Lajos, ahelyett, hogy visszanézett volna rá, gyorsan Petrováról kezdett beszélni, hogy napoztak ők ott, a Latorca partján, az erdő szélén; meg szarvasokról, vaddisznókról, gyorsan-gyorsan, hadarva, hogy elterelje magáról a figyelmet, mert érezte, hogy az elfogódottságtól kiverte a veríték...

Május végén teljes pompájában parádézott a nagy tojás alakú rózsaaágyszáz és egynéhány rózsafája. Hófehér, melegsárga, rózsaszín, élénkpiros, tűzpiros és bordóba hajló sötétvörös színekben tündökölt a La France, a Maréchal Niel, a Viscountess Folkeston és még Isten tudja, hányféle előkelőbbnél előkelőbb névvel büszkélkedő rózsaprimadonna. Volt köztük egy csipkés szirmú, mélyvörös rózsaszín; ez úgy ontotta az illatot, hogy rózsaszagú lett az ujja, aki hozzáért.

– Ha lop nekem egyet abból a csipkés pirosból, akkor kap tüllem egy csókot! – mondta, Annus egy reggel.

Lajos óvatosan levágott egyet, aztán megvárta, míg a leány kijött a műhely mögé valami hamut kiönteni, s akkor átadta neki a rózsát.

– Jaj, de szép! Jaj, de aranyos! – És két kézzel megfogva a fiú fejét, arconcsókolta.

Lajos boldogan, bárgyún tartotta arcát a csók alá. Nem jutott eszébe, hogy most meg kellene ölelni ezt a kedves, szép fiatal lányt és erősen szájon csókolni.

Erre azonban nem tanították meg; ez a fontos tantárgy is hiányzott az úri nevelés tanrendjéből. Ő is arconcsókolta a leányt, gyermekesen, cuppanósan, és azután elengedte.

Annus lehajolt, felvette a földről az üres hamustálat, s elindult vissza a konyhába. Egyszer visszanézett rá, különös, kíváncsi mosolygással, mintha még várt volna valamire.

Akkor a fiúban mocoogni kezdett egy sejtelen: érezte, hogy valamit elmulasztott, elszalasztott, de nem tudta pontosan, hogy mit. Őszönei még nem lévén eléggé fejlettek, tapasztalatokkal lehetett volna pótolni őket. Dehát az ő tapasztalatai!... Ahogy lerázta volt az ártatlanságát, nagy, keserves szorongások között, az a siváran siralmas eset a bárcással, – az bizony rosszabb volt a semminél.

Júniusban virágba borult a kapu melletti hársfa. Az aranyporos, mézédés virágok illata csalogatóan simogatta Annus fitos orrocskáját.

– Szedjünk hársfavirágot! – mondta Lajosnak egy este.

Felmásztak a hársfára. Annyi ravaszság azért már volt a fiúban, hogy előreengedte Annust; így feltűnés nélkül gyönyörködhetett csodálatos-kedvesen gömbölyödő lábikráiban és combjának ki-kivillanó fehérségében. A fa közepe táján Annus megállt egy vastag kettős ágon, amely az utca fölé nyúlt, és füleskosarát felakasztotta egy gallyra.

– Jaj, nézze már Lajoska, ott van a legtöbb virág; csak nem érem el. Be kéne húzni azt az ágat.

– Várjon! – mondta Lajos, és elhelyezkedett mögötte. Hátát nekitámasztotta a fa törzsének, s lábát jó erősen megvetette a vastag ág elágazásán. – Majd én megfogom magát hátulról; csak nyúljon ki egész' bátran.

Gyöngéden átölelte a lányt, két karjával a hóna alatt átnyúlva, miközben az a behúzott ágvégekről szedte a virágot. Az ág, amelyen álltak, a törzs felé lejtett, s így Annus lassacskán a fiú ölébe csúszott.

A leány a nehézkedés cinkos törvényének engedve, „én nem tehetek róla!” jeligével, egyre lejjebb csúszott a törzs felé, egyre mélyebben süllyedt Lajos ölébe. Ahogy az ágvégeket befelé húzigálta, teste megvonaglott, s ezek a rezdülések, ringatózások mind a fiú feszülve bizsergő idegeit simogatták, borzolták a bőrén át. Egyre görcsösebben szorította magához a leányt.

Akkor egyszerre Anikó élesre tölcsérezett hangja sívított bele csendes mámorukba a fa alól, holmi tűzoltófecsckendő hideg vízsugaraként:

– Lajoska! Lajoska!... Gyere már lefele, itt vannak Kata néniék!

Azután jó darabig nem történt közöttük semmi jelentős dolog. Nem haladt előre az ügy. És az volt a legrosszabb, a legkínosabb, hogy Feri sógor, ha le-leruccant Petrovárról, időnkint négyszemköztött vallatóra fogta:

– Na, hogy állunk? Széna vagy szalma?

Sőt Móczi Béla, aki a megyeházán t. b. szolgabíráskodott, ez az amilyen vézna, olyan izgága, kéneső kis ember már vaskos részletekre volt kíváncsi: előlről-hátulról ismerni akarta a „viszonyt”; csemecsegni-csámcsogni szeretett volna egy ilyen szép leány, egy ilyen „cuki falat” szüzietlenítésének, vagy ahogy ő a disznó szájával leegyszerűsítve kifejezte, kifűrásának izgalmas fordulatain.

Lajos nemigen tudott hazudni, s ezért az ilyen interpellációk borzasztóan zavarba ejtették, bántották és felháborították. Hogy lehet így beszélni erről az aranyos kis teremtsérről?! Hiszen ez nem olyan, ez nem leteperni való, azaz nagyon is, de nem úgy, olyan állati módon, ahogy Móczi Béla gondolja. Ez a zsenge kis madaracska gyöngédséget kíván.

Esténkint, elalvás előtt regényt kezdett komponálni az ő esetükről; bár hiszen esetről, sajnos, nem lehet még beszélni. Mindegy; ez olyan jó vigasztaló. Tehát: Ők tulajdonképpen szeretik egymást, egymásnak volnának teremtve, de tragikusan elválasztja őket az osztálykülönbség. Annusnak nincsen „gyermekszobája”, s ezt utólag nem lehet pótolni. De ha lehetne is, állandóan szenvedne szegényke a rokonság lenéző ajakbiggyesztéseitől, egymásra kacsintásaitól. Áttörhetetlen fal választja el őket: az Európában is uralkodó, kegyetlen kasztrendszer íratlan törvénye. Igen, Kaszt – ezt a tömör és komor címet fogja adni regényének...

Am hamarosan megtanulhatta, hogy ez az íratlan törvény felfelé is érvényesül, természetszerű visszaütkésként, nemcsak lefelé. De addig még történt köztük valami.

Június végén Forbáthné kiküldte Annust meg Gizit, a szakácsnét a szőlőbe; hozzák rendbe a veteményest, mert nagyon elgazosodott. Valamivel később Lajost is utánuk küldte, járkaljon ott a szőlő aljában a puskájával, mintha madarakra lesne. Na nem, nem kell feltűnően csinálni, de mindenesetre jobban dolgoznak a lányok, ha tudják, hogy valaki látja őket. Ő most nem ér rá kimenni, apuka meg a bankban van, igazgatósági ülésen.

A fiú sietve vállára vette puskáját, valami tudatalatti remény sugallatára a borház kulcsát is zsebre vágta, s álló mars, ki a lányok után.

Egy darabig segített nekik gyomlálni, azután felment a borházba, a faliszekrényből kiemelt egy megkezdett üveg furmintot és levitte a veteményesbe a lányokhoz: igyanak egy jót, akkor jobban megy a munka.

A szakácsné keveset ivott, éppen csak megkóstolta, attól is megborzongot, megrázkódott. Annus ellenben, mikor kezébe vette a palackot, mosolyogva Lajosra kacsintott, azután lehunyta a szemét, piros ajkai közé dugta az üveg nyakát és kortyolta-kortyolta a bort, míg csak újra ki nem kellett nyitnia a szájacskáját levegőért. Mert a bornemisszák ügyetlen módján, légmentesen körülzárta ajkaival az ivókát.

– Még sose vótam részeg – mondta nevetve, miután megtörülte a száját. – Máma megpróbálom! – Azzal megint beszopta az üveg nyakát, és szívta-szívta a bort, amíg szusszal bírta. Akkor nagyot sóhajtott, letette a földre a már alig kotyogó palackot, és leheveredett hanyatt egy terebélyes orgonabokor árnyékába.

Lajos melléje feküdt a fűbe. Nézte a lányt. Az egyenletesen, mélyen lélegzett lehunytt szemmel, mintha aludnék.

Gizi egy darabig még folytatta a gyomlálást, immel-ámmal, azután ő is leheveredett az epertábla túlsó szélén; ki se látszott a magas, kaszálatlan fűből.

Lajos felkönyökölt és körülnézett. Senki se volt rajtuk kívül a szőlőben. Akkor ráhajolt a lányra és megsimogatta kipirult arcocskáját. Az meg se mozdult, hagyta. Akkor óvatosan megcsókolta. Azt is hagyta. Erre vérszemet kapott és bátran, erősen megcsókolta újra meg újra – de mindig az arcát, ajaj, mindig csak az arcát, s nem vette észre, hogy Annus hosszú-szempillás szemhéjai nem csukódtak le egészen!

Azután megsimogatta, majd egy kicsit meg is szorongatta a leány gömbölyű, rugalmas keblecskéit, mint valami élő gumilabdákat, és szívét ismét megbizsergette az a különös, újfajta öröm, mint ott a hársfán. De azután eszébe jutott, hogy nem férfihoz illő dolog egy alvó nő kebleit fogdosni. Ez potyázás, ahogy mondani szokták. Levette kezét Annus kebléről, s most már csak a karját simogatta...

Megnyikordult a kapu: a vincellérné hajtott be a kis szekérrel. Nem is látta meg Lajost meg Annust, mert eltakarta őket az orgonabokor. Elszekerezett mellettük, fel a borház felé. A szakácsné mégis feltápászkodott a kapu nyikorgására, és újra nekidurálta magát a gyomlálásnak. Erre Annus kinyitotta a szemét, és sóhajtvá munkához látott.

Lajos is sóhajtott egyet-kettőt, amint a borház felé bandukolt, hogy helyére tegye az erősen megdézsmált borosüveget. De úgy érezte, mintha nemcsak a boldogság fűjtaná, feszítené a mellkasát. Valami nyugtalanító sejtelem is motoszkált benne, éspedig nemcsak a borosüveg miatt...

A gyomlálás óta Annus bezárkózott, megmerevedett vele szemben. Lajos azt gondolta, majd ott folytathatja, ahol a veteményes szélén, a szőlő aljában abbahagyta. De ha ölelgetni próbálta, a lány hol gyöngéden, hol erélyesen eltolta magától:

- Hagyjon engem!
- Engessen!
- Hagyjon nyughatni!

Lajost ez annyira bántotta-búsította, hogy végül egyszer – büszkeségét leküzdve – panaszkodni kezdett a szakácsnének Annus hangulatváltozása miatt. Mi lehet ennek az oka? Talán megbántotta valamivel?

Gizi mostanáig bizonyos elnéző jóindulattal szemlélte az úrfi szerelmét, de most olyan kurtán-furcsán felkacagott:

- Az az oka, tudja, hogy maga úrifíú.
- Hogyhogy? Ezt nem értem.
- Hát hogy olyan izé... olyan gyámoltalan – tette hozzá szelídebb hangon, mintha megbánta volna, ami kiszaladt a száján. – Az én Gyurim, tudja, az már régen lekapta volna Annust a lábáról – már úgy értem, ha nem engem szeretne!

Ez nagyon beleszúrt a szívébe: hogy Gyuri, Firczák Gyuri, az a fekete körmű, fokhagymaszagú bugris, akivel nem egyszer találkozott cselédszobai látogatásai alkalmával, hogy az csak úgy lekaphatná Annust a lábáról, ha akarná?! Hát miféle fogásokat tud az a Gyuri, amivel elszédíti a nőket? Hogy lehetne azt megtanulni? És hogy ő gyámoltalan úrifíú! Úrifíú – ezt így magában, jelző nélkül elfogadhatóbb magyarázatnak találta volna. A lányt, a szobalányt bizonyára nyugtalanítja az osztálykülönbség. Igen, ez az ő regénytervezetébe is szépen beleilleszthető.

Nem sokkal ezután Annusnak egy kijelentése megerősítette feltevését. Ringlót szedtek a szőlőben. Lajos felmászott a fára, lerázogatta az ághegyekről a kézzel el nem érhető szilvákat, a két lány meg szedegette a földről. Egyszer Annus megszólal:

– Jaj csak egyszer azt megérhetném, hogy az urak kóduljanak! Bizonyisten, szívesen adnék mindegyiknek egy krajcárt. Gizinek mondta, a szakácsnénak, de jó hangosan, hogy Lajos is meghallja a fa tetején.

Ez meghökkentette, mint úrifíút, de meg is nyugtatta bizonyos tekintetben, mint szerelmes ifjút: Persze, Annus voltaképpen szeretné őt, ámde lelkében az osztálygyűlölet harcba száll a vonzalmával. Hiszen Lajos ősei évszázadokon át elnyomták az ő jobbágy őseit...

Július végén a Porogjászon lévő olasz foglyokat szétszórták a szőlősgazdák között, a hadba vonult munkások pótlására. Forbáthék is kaptak egy tízfőnyi csapatot.

Lajos nagyon megörült a taljánoknak; most végre kipróbálhatja olasz tudományát. Maga is meglepődött, hogy milyen remekül megérteti magát ezekkel a vidám, szőke lombardiai legényekkel. Hamarosan megszokta, hogy ezek az esz-t es-nek ejtik, csak azt nehezményezte, hogy majdnem mind szőkék. Ha olaszok, akkor miért nem barnák?

Annus mindig utánaurrant a kocsiszínbe – olt volt a szállásuk –, hallgatta izgatóan dallamos, érthetetlen beszélgetésüket, s oda-odasúgta Lajosnak, hogy mit kérdezzen tőlük: melyiket hogy hívják? Mi a foglalkozásuk odahaza? Van-e feleségük, menyasszonyuk, vagy kedvesük? Különösen egy lányos arcú, bronzos szőke hajú fiatal fogoly életkörülményei érdekelték. Ez bellunói születésű volt és Cesare Mughettonak hívták. Lajos megmagyarázta, hogy az olaszok fordítva mondják a nevüket; Cesare a keresztnév és Mughetto a családi név, amely különben magyarul gyöngyvirágot jelent.

– Jaj, de szép neve van! – csicseregte Annus. – Gyöngyvirág!...

Esténkint, mikor hazajöttek a szőlőből, az olaszok megvacsoráztak a konyhában, s azután fülbemászó, könnyed szerelmi dalokat, meg velencei gondolásnótákat énekelgettek.

Lajos élvezettel hallgatta éneklésüket, több nótának feljegyezte a szövegét, s meg is tanulta, dallamostul. Annyira lekötötte népdalgyűjtői buzgalma, hogy nem is figyelt Annusra, aki szintén tátott szájjal bámult a daloló olaszokra – de nem pusztán folklorisztikus lelkesedésből!

Néhány nappal az olaszok megjelenése után levél jött Ardóból. Vilmos bácsi és Ági lánya (az amerikai Homródyné) nagyon hívta Forbáthékat, és különösen Lajoskát a „szünidei gyermektelepre”. Most jöjjön át, mert otthon van Jenő – már ulánus zászlós – meg Gulyás Egon, ulánus főhadnagy, Homródy Margitka vőlegénye. Lajost bizonyára érdekelni fogják az ő katonaelményei.

A fiút nem sokat kellett biztatni; mindjárt másnap elutazott. Naivan úgy képzelte, igaza lehet Gálszécsy Magdinak, annak a csodálatosan nagyvilágias kuzinnak, aki azt szokta mondani, hogy szerelmi dolgokban „il faut se faire rare”, vagyis ritkává kell tenni jelenlétünket, mert a távolság tudatosítja a hiányérzetet és fokozza a vágyódást. Ha egy darabig távol lesz, majd Annus is rájön, hogy kije neki Lajos!...

Ardó, a drága Végardó látszólag alig változott. Igaz, Homródy Béni bácsi törhetetlen rákkutatási szenvedélye, költséges magánszanatóriumi kísérletezései újabb és újabb adósságokkal gyarapították a birtok régi terheit (most Debrecenben próbálja megtalálni a rák titokzatos kórokozóját), de Vilmos bácsi, ez a csodálatosan szívós, szemfüles öregúr, a terményárak háborús szökőárján vitorlázva, lankadatlan bátorsággal küzdött az adósságok dagályával; az egyiket kihasználta a másik ellen. S közben egy szikrát sem engedett csodálatos, kedélyesen csipkelődő modorából, sampedig vármegyeszerte híres vendégszeretetéből. Most is egyre kerültek-fordultak a vendégkocsik a tornác előtti nagy kána-grupp körül.

– Hé, Gáspár, Havrinc! – kiáltott ilyenkor az istállóból előszaladó lovászfűknak. – Lássátok el a tekintetes úr lovait jó szénával, abrakkal!

S a lovászok már tudták, hogy ha az öregúr a jobb kezét emeli, akkor kedves vendégről van szó, akkor szó szerint kell értelmezni a parancsot. De ha a ballal integet, akkor széna helyett csaté vagy törek, zab helyett meg ocsú adandó a vendéglovaknak.

Olyankor az agarak is fel-felsettenkednek az istállóból a veranda elé, s az öreg lovagoló korbácsát suhogtatva rikkantgat rájuk, akárcsak régen:

– Lúhoz! Lúho’ te! Istállóba!

Panna, a kedves jó Homródy Panna, az „indián nő”, aki megtanította magyar nótákat játszani, szintén menyasszony. Batáry Iván jogász (most hadbíró százados) jegyezte el. De épp olyan szeretettel kezeli Lajoskát, „Fondor Lajit”, mint azelőtt. Lajos most hol vele, hol meg az anyjával játszott négy kézre. Ági néni, noha szinte képtelenül karcsúra fűzött derékkal és Erzsébet királynésan felpócolt keblekkel ült a zongoránál, mégis olyan szilaj lendülettel cifrázta, hömpölyögtette a nótákat, mint valami cigánybanda. (Közben olykor „szegény Bénikémért” sóhajtozott, hogy mit csinál az most egyedül Debrecenben! Bár hiszen Hedvig lánya vele van, a jó kis Hedu, de mégis.)

Jenő sem igen változott, Homródy Jenő, a tizenkettes, gróf Huyn ulánus ezred zászlósa, csak most a Mississippi aligátorai, valamint a jaguárok és indiánok helyett bécsi mágnás hölgyek szerepeltek csodálatos történeteiben: Spitzmüller báróné, Prettis báróné, sőt valami Maxwell grófné is. Ezek persze sorra beleszerettek a daliás zászlósba, a barna dzsentrifúba.

– Engedj már egy kicsit, te Jenő! – alkudozott vele Vilmos bácsi – Tán nem grófné vót az a Maxi, hanem kasszíros kisasszony.

– De Isten bizony, nagyapuka, a legrégebb osztrák grófi család, illetve bárói...

– Na ugyi? Hát engedj még egy kicsit!...

Gulyás Egont, Homródy Margitka vőlegényét egészen más fából faragták. Ez szinte csak úgy mellesleg volt tényleges katonatiszt. Remekül beszélt nemcsak németül, hanem franciául, olaszul és angolul is; fejében volt az egész európai irodalom, s könnyedén, flottul idézgette a filozófusokat: Schopenhauert, Bergsont és különösen Nietzschét, persze mindegyiket a maga nyelvén. Ilyenkor kis szőke, nyírott bajusza alatt valami csipős, szellemes mosoly bujkált. Lajoskával négy nyelven beszélgetett, s a fiú boldogan ragyogtatta nyelvtelhetségét, általános elismerés közepette.

Margitka, azaz Macu, ez a formás, szép kis, szőke cicus, szerelmesen bámulta az ő csodálatos, szellemes vőlegényét. Bár annak világias mosolyában volt valami, ami arról árulkodott, hogy a házasságot nem neki találták fel.

Egon rákapatta Lajost a dohányzásra. Finom, könnyű egyiptomi cigarettákkal kínálgatta. Azoknak a füstjét köhögés nélkül mellre lehetett szívni.

Nagyszőlősről átjárogatott hozzájuk egy Lajossal egykorú fiú: Kázsú, Nyitray Kázmér, a Homródyaknak valami atyafia. Kázsú tökéletesen beszélt lengyelül. (Az anyja Wispianski lány volt, krakkói születésű.)

Lajos Nyitray Kázsú elbeszélései révén szagolt bele most először, a lengyel életbe és kultúrába. Sienkiewicznek néhány könyvét olvasta ugyan, de más lengyel író, költő nem ismert. Miczkiewicznek, Slowackinak, Kraszinskinak, Prusnak még a nevét sem hallotta. S azt sem tudta, hogy Kopernikusz, a nagy filozófus lengyel volt. Hát hogy lehet az – töprengett magában –, hogy folyton fecsegünk az ősi, hagyományos lengyel–magyar barátságról és ennyire nem ismerjük ezt a nagy szomszéd népet?

Kázsú, ez a szép, finomarcú, hullámos szőke hajú fiú sokat beszélt neki Krakko szépségeiről, a Wavel dombon épült királyi palotáról. Báthori István, a magyar származású lengyel király síremlékéről, aztán a hős lengyel tanítóapostolokról, akik faluról falura járva titokban tanítják a háromfelé szakított, iskolátlan Lengyelország parasztyermekait, hogy el ne feledjék hazájuk történelmét és anyanyelvük helyesírását. Lelkesen idézgetett Mickiewicz elbeszélő költeményeiből, zengzetesen zsongó, züm-mögő lengyel nyelven, majd lefordította magyarra, amit szavalt. Bölényes litván erdők faóriásai rémlettek fel Lajos előtt, s a széltől borzolt, füves pusztákon lovuk nyakára hajolva egymás ellen száguldó lengyel ulánusok és ukrán kozákok. „Hé, te kozák, hová nyargalsz?”... Majd lengyel vidéki udvarházak kedvesen ismerős melegsége és illata simogatta lelkének orrát. Úgy érezte, hogy ezek a mi testvéreink, nem pedig a tudálékos németek, a cinikus franciák meg a hideg angolok. (Olvasmányai és az idősebbek beszédei nyomán szerette ilyen címkéssel ellátni az idegen nemzeteket.)

Néha kijött Kázsúval együtt Pekry Blanka, egy olyan tizenhétéves forma leány, (ez is abból a szép fajtájú Homródy atyafiságból való) s ő egyelőre homályba borította Kázsút, a lengyelekkel együtt. A szép, barna Blanka ugyanis olyan simogatóan tudott rámosolyogni, nyelvtudását, zongorázását méltányolni, hogy Lajos már-már megfeledkezett, nemcsak a lengyelekről, hanem az „elhagyott” Annusról is.

Ekkor azonban hazahívták, mert közben letört a nagy családfának két elszáradt ága: meghalt, majdnem egyszerre, Biri néni és Kürthy Elek bácsi. Biri nénit, szegényt, már eltemették Munkácson; el se mehettek a temetésire, mert azok a haszontalan Szirányiek nem értesítették őket. Hát legalább Elek bácsi végtisztességénél legyenek ott mindnyájan.

Hazafelé utaztában kiesett a vonaton kemény duplagallérjának az elülső gombja, s a tárgyak közismert rosszindulatával úgy elgurult valahová, hogy ne adj’isten, nem bírta megtalálni. Pedig négykézláb kaparászott az ülések alatt, keze csupa piszok lett, az utasok morogtak, hogy mind felállítgatja őket – hiába. Gallérja szétmászott a nyakkendője fölött;

le kellett ráncigálni az egész miskulanciát és zsebbe gyömöszölni, egye meg a fene! Nagyon bosszantotta a dolog: így beállítani, gallér nélkül, nyakkendő nélkül. S ez az eset valami baljóslatú sejtelmet ültetett a fejébe.

Hazaérkezve Gizivel találkozott a kiskapuban. A szakácsné valami furcsa, szinte csúfondáros nevetéssel köszöntötte.

Mit röhög ez?

A veranda utcafelőli ajtaja zárva volt, a csengő meg elromlott. Ahogy végigment kofferével a veranda nyitott ablakai előtt, betekintett a cserepes virágok fölött: Apja ott állt a veranda és a nappali ajtóközében, s mögötte Annus, a hasát tapogatva.

Lajos halkán bement a gang felől, s a nagy fikusz mögött megállva figyelte, hogy mi történik.

Az öreg kivett az ajtófélfába épített faliszekrényből egy pálinkásüveget meg egy vastag kispoharat. Teleöntötte és odanyújtotta a szobalánynak:

– Na ez jót fog tenni magának, Annus: ebből ivott Cézár!

Mi az ördög? – csodálkozott Lajos. – Nem is tudtam, hogy nekünk kétezeréves poharunk van. Bár hiszen Julius Caesar korában talán még nem is volt üveg – tette hozzá gondolatban szórakozottan.

Aztán egyszercsak megdermedt a szíve, mintha valami hideg, nyirkos kéz markolta volna meg:

Itt nem Julius Caesarról van szó, hanem Cesare Mughettóról, arról a lányosarcú olasz fogolyról, akinek nevét Annus olyan szépnek találta. Ezek itt egymásba szerettek, míg ő Ardóban volt!

Na, elég hamar megerősítették szörnyű gyanúját jobbról-balról. A szakácsné burkolt, kaján célzásokkal, a vincellérné meg az ő mindig pletykára, botrányra éhes, zuhatagos bőbeszédűségével:

– Látja, Lajoska úrfi, mondtam én mindétig, hogy ez is olyan jóféle, mint a többi, de nem akartak nekem hinni. Minden áldott este kiszökik ahhoz a taljánhoz, ahhoz a digóhoz a hátulsó udvarba, osztán ott kukorékolnak a farakáson éjfélig. Az dalol nekije, ű meg hallgatja. Én már néha kiszóltam rájuk az ablakon, hogy hagyják már abba, mer aludni akarok – de híjába. Istenem-Istenem, milyenek ezek a mai jányok! Nincs ezekben semmi tisztesség meg szégyenkezés. Olyanok, akár a koslató szukák...

(Szegény Takács Gazsi még tavaly tavasszal fogságba esett; Mariska néni nagy, kirakatos hűséggel várakozott rája, s úgy gondolta, hogy a hosszú szerelmi böjtért legalább annyi kárpótlást megérdemel, hogy jól kiköszörülhesse a nyelvét az ilyen jóféléken, vagyis mindenki másan, aki nem olyan szemérmes, nem olyan önmegtartóztató, mint ő.)

Lajos nagyon szenvedett. Nemcsak a hiúsága, a szíve is fájt kegyetlenül. Ámbár hogy Annus csakugyan, testben is megcsalta-é, vagy sem, azt nem lehetett megállapítani, mert még a rosszmájú vincellérné sem tudott többet mondani, mint hogy egymáshoz simulva üldögéltek a farakáson, és Annus hallgatta az olasz fogoly éneklését. Dehát mindegy az már!

*Beregszász**Ref. templom*

TIZENKETTŐ

Boronkay Gyula, a legendás hírű elnyúzhatatlan kedélyű Boronkay főhadnagy füttyörészve lovagolt százada élén makacsul szemergő esőben, egy ősziesen borongós augusztusi délután. Hajnal óta taposták a cuppogó erdélyi sarat erőltetett menetben. Csak két óra tájban álltak meg egy nyomorúságos kis oláh faluban, a „gulyás-ágyúra” várva, hogy a baka megtölthesse már huszonnégy órája korgó bendőjét. Azután megint tovább a lassan erősödő ágyúdörgés felé, hogy megkeressék a mozgásban lévő román frontot.

Nem sokkal a román hadüzenet után kivonták ezredét az orosz arcvonalból és bevetették őket a megtámadott Erdély védelmére. Mentek tehát, meneteltek szegények a halált ugató ágyúk irányába.

– Csak már ott lennék!

Csodálatosképpen a legtöbb baka ezt kívánta magában. Mert nem a harc meríti ki a katonát, hanem a menetelés; az a végtelenbe nyúló pornyelés vagy sártaposás – egy-kettő, egy-kettő. És minden lépésnél belezökken, belevágódik a vállukba a százhusz éles tölténnyel, gyalogsági ásóval, váltás tartalék bakancsal megtömött hátizsák szíja, szorítja hasukat a négy tölténytáskával, szuronnal, rohamkéssel, kulaccsal megterhelt derékszíj, csípi a veríték a hónuk alját, lábuk közét és hol itt, hol ott, de valahol mindig dörzsöli a bakancs a lassan kisebesedő lábakat.

A harcban mindez elfelejtődik; az ütközet szinte felélénkíti a bakát. Úgy van vele, mint a diák a vizsgával, amely egycsapásra eloszlatja szorongását, mert jobb az ismert rossz, mint az ismeretlentől való szurkolás.

Boronkay Gyula a legénység zümmögő morgásából, s egy-egy tócsában megmerülő bakancs gazdájának felcsattanó káromkodásából megértette, hogy a fiúk már kezdik unni a menetelést. (Öreg frontfarkas volt, s kétévi harctéri tapasztalat alapján úgy ismerte a bakát, mint a tenyerét. Hiszen majdnem ugyanazt az életet élte, mint a legényei, csak éppen hogy tisztí kosztot evett, tisztí fedezékben hált és olykor-olykor lóra ült, ha szerencséje volt, mint például most, mert egy vérhasban megbetegedett százados átadta neki a lovát.)

– Na baka! – fordult hátra a nyeregben. – Hát nem lesz nóta? Könnyebb a lépés nótaszó mellett.

Az első tagpárban haladó négy legény összesúgott, s azután továbbadták hátrafelé a kiválasztott nóta kezdősorát és hozzá egy tréfás utasítást:

– A közepit kihagyni! – s a hátrább menetelők huncutul mosolyogva adták tovább: – A közepit kihagyni! A közepit kihagyni!

Akkor azután rázendítettek kedvenc nótájukra; Gyula is velük énekelt:

*Főhadnagy úr, seje-haj, főhadnagy úr ha felül a lovára.
Visszatekint, seje-haj, visszatekint az elfáradt bakára.*

Most egyszerre elhallgattak a legények, úgy hogy Gyula egyedül folytatta a középső sort, mint holmi önkéntelen szólóénekes:

Ugye fiúk, szép élet a katonaelet?

Az utolsó sort, a választ azonban már uniszónó fújta ismét az egész század:

*Csak az a baj, seje-haj,
csak az a baj, hogy nehéz a viselet!*

Gyula elmosolyodott kissé ferde orra és nyitott bajusza alatt, a hátrafordulva kivillantotta szép erős, fehér fogsorát. Megszokta ő már a legénység ilyesfajta tréfálkozásait és nem is bánta, sőt örült neki, hogy még van kedvük a tréfára. Meg aztán érezte, hogy ebben nincsen semmi tiszteletlenség. A katonái nagyon szerették, és minden alkalmat megragadtak, hogy egy kicsit közelebb férközzenek a főhadnagy úrhoz – már amennyire a fegyelem korlátai engedték. Éreztetni akarták, hogy bajtársuknak tekintik, olyan magukfajta, akasztófa-humoros, karakán magyar gyerekeknek. Hiszen igaz, tisztí konyhárul eszik, tisztí fedezékben alszik, – dehát a gránát abba is belecsaphat, és Boronkay főhadnagy úr nem kapkodja a fejít a gyolyótul, nem gazol be egykönnyen.

Ha egy-egy muszka gránát nagyon alacsonyan talált elsivítani az állás fölött, aztán valamelyik nemrég érkezett, tapasztalatlan honvéd nyaka közé húzta a fejét, olyankor mindjárt rászóltak az öreg frontrókák:

– Ne kapkodd a fejed, öcsém, mert megmondta Boronkay főhadnagy úr, hogy „gránát ellen nincs orvosság!”

S ha alábbhagyott a tüzéségi tűz, el is mondták ennek a nagyon szájuk íze szerint való mondásnak a történetét:

Télvíz idején, mikor elcsendesül a front, megjelennek a lövészárókban a vezérkari tiszt urak. Jönnek-jönnek, mindenbe beleütik az orukat, semmit se találnak elég jónak, nem hagyják nyugodni a bakát. Egy ilyen vezérkari vizit után Boronkay Gyula feltekintett az égre és elkáromkodta magát, de jó hangosan, hogy a legénység is meghallja:

– Ó, hogy az az ilyen meg olyan mennybéli atyáúristen adna már egy jó kis pergőtüzet!

– Eriggy már, Gyula! Van jó dogod? – szörnyűködtek a tisztársai.

– Hát miért kívánod a pergőtüzet?

– Azért, mert akkor megszabadulnánk ezektől a vezérkariaktul.

Mennydörgésszerű kacagás gurult végig a lövészárkon. A honvédek a hasukat fogták; roppantul méltányolták a főhadnagy úr jó mondását.

Aztán egy este a frontlátogató vezérkari urak összehívták a tiszteket megbeszélésre. A gránátbiztos fedezék volt a téma: milyen fedezék nyújt legbiztosabb védelmet a gránátúz ellen? Mert a földes boltozat könnyen beomlik, s a gerenda gyúlékony: a beton a legerősebb, de viszont, ha szétvágja a lövedék, akkor a beton repeszdarabjai csúnya, veszedelmes sebeket okoznak.

Mindenki hozzászólt már a kérdéshez, csak Boronkay Gyula hallgatott.

– Na, főhadnagy úr! – biztatta egy vezérkari őrnagy. – Önnek mi a véleménye mint régi frontkatonának? Miért nem szól hozzá?

– Azért, őrnagy úr, mert gránát ellen nincs orvosság!

Gyula velős megállapításának a híre hamarosan kiszivárgott a bakák közé, s ez a mondás nagyon tetszett nekik; évek múlva is idézgették. Pedig hát a Gyula által leszűrt tanulság nem volt valami vigasztaló.

És Gyulát azért szerették különösen, mert a legkutyább helyzetekben sem vesztette el a humorát. Csenedesebb napokon az öreg bakák újra meg újra elmesélték a fiataloknak, hogy mit művelt Boronkay főhadnagy úr a gorlicei áttöréskor:

Hármezer ágyú ontotta a tüzet az orosz állásokra, dobpergés módjára. (Ez volt a világháború első pergőtüze.) A harminckilencedik honvéd hadosztály, s benne a porogi tizenegyes honvéd gyalogezred rajonkint rohant előre, hogy segítsen áttörni és felgöngyölíteni a megté-pázott orosz frontot.

Turzó Gábor, egy kövérkés, nagy fenekű főhadnagy, mikor rá kerül a sor, kimászott a lövészárokból és nagy szuszogva-fújtatva elindult rajával az ellenséges állás felé, futólépésben. Ám úgy körülbelül félúton megbotlott és belebukfencezett egy gránátölcserbe. Fekve is maradt benne egy jó darabig; örül szegény feje, hogy egy kicsit kifújhatja magát, és legalább a felsőteste biztonságban van. A tölcser ugyanis nem volt elég mély, úgyhogy a lába meg az a nagy feneke kinn maradt. Erre Gyula, a legvadabb pergőtűz közepette kiugrott az állásból, odaszaladt Turzó Gáborhoz, és gyalogsági ásójával jól rávágott a fenekire, az árokból utána

bámuló honvédek nagy gyönyörűségére. Azután visszasétált, beugrott a lövészárkokba a legényei közé és nyugodtan várta, míg rájuk kerül a sor.

– Főhadnagy úr – kérdezték tőle a bakák a csata után –, miért szaladt ki abba a nagy tűzbe?

– Megkérdeztem tülle, hogy mit csinál ott a gödör szélén a fenekivel felfele; tán ijesztgeti a muszkát az aknavetőjével?

Hát az ilyesmit nem lehet elfelejteni.

Azt is tudták Gyuláról, hogy nagy szoknyavadász ökelme.

Ha tartalékban voltak, pihenés helyett éjszakákon át szórakozott a kedves nővérekkel meg a frontszínház tündéreivel. De ezt se vették tőle rosszvénen, sőt az ilyesmi még közelebb hozta Gyulát a legénységhez, mert hiába, ez olyan dolog, amit az urak is csak úgy csinálnak, mint a parasztok.

Mikor egy-egy nagy frontmögötti dárídó után reggel visszatért a századához, közlegények és altisztek kórusban köszöntötték:

– Egészségire kívánjuk az éccakai nyugodalmat! – és mosolyogva a szemébe kacsintottak, jelezve, hogy ők tudják, miféle nyugodalom volt az!

Végül nóta is kerekedett Boronkay főhadnagyról. Ha idejében megjött a menázi meg a cigaretta, és jó is volt az ebéd, Gyula megkérdezte a bakáktól:

– Na fiúk, jóllaktatok?

– Jól, főhadnagy úr.

– Cigaretátok is van elég?

– Van, hála Istennek.

– Nahát akkor mi vóna még jó nektek? – és felemelte a mutatóujját.

Erre a bakák énekelni kezdték a „Boronkay-nótát”, amelynek egyre újabb és újabb, de sajnos, legnagyobbbrészt nem nyomtatásra való strófái születtek. Ez a nóta a legkeservesebb helyzetekben is mindig felvidította őket; alig tudták abbahagyni, ha egyszer elkezdték, hogy hát:

Boronkay azt mondja:

Egy kis p... jó vóna,

Egy kis p... jó vóna,

Boronkay jól mondja.

Boronkay Krakkóba

Bément a fogadóba;

Csaplárosné galambom,

Szép jány kéne, ha mondom.

*Boronkay, ha fázik,
Szép jányokkal cicázik.
Uccutóla-motóla,
Kendnek arra mi gondja?*

*Nékem arra nincs gondom.
Csak az igazat mondom.
Uccutóla-motóla,
Boronkay jól mondja:*

és megint előlről:

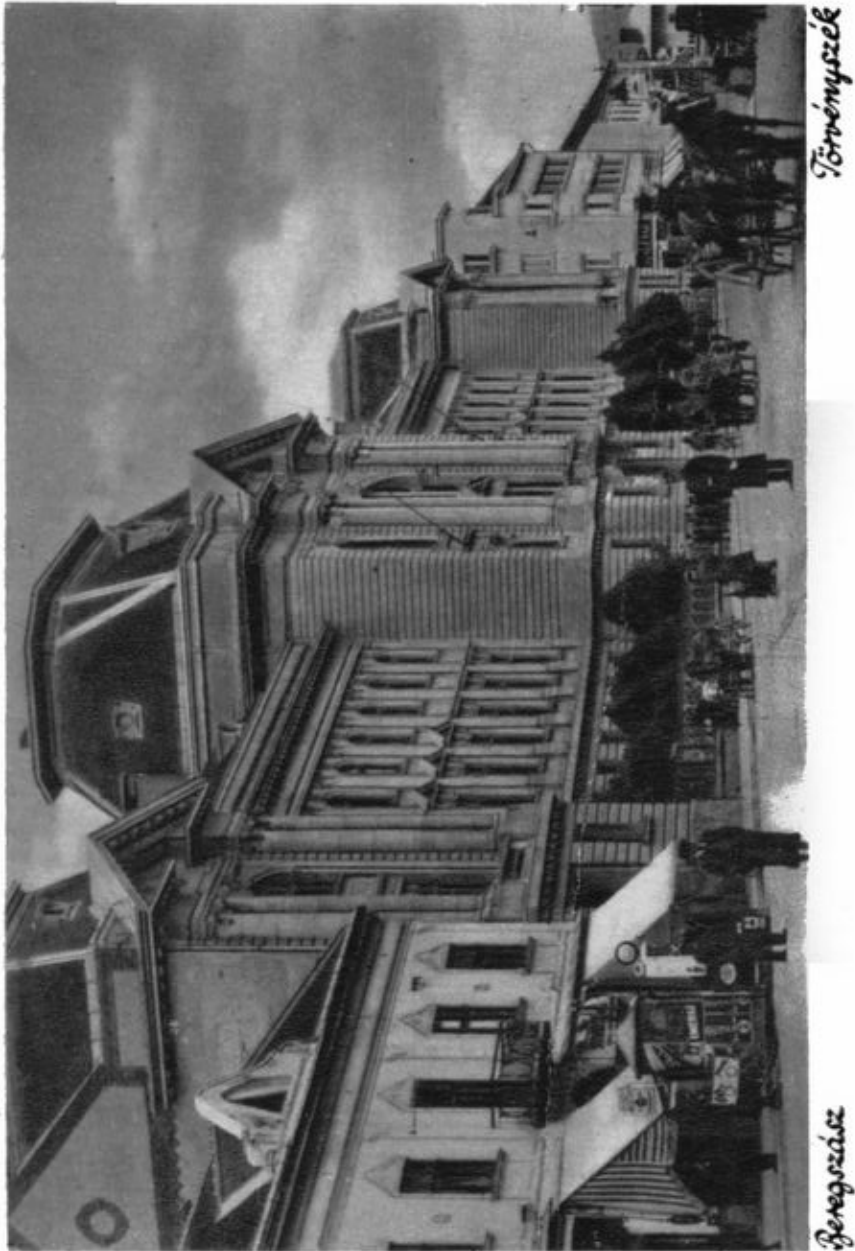
(mert) Boronkay azt mondja...

Gyula az első világháború négy esztendeje alatt nagyon kevés időt töltött idehaza. Nem jól érezte magát a hátszágbeli lógósok között. Bár igaz, avval a híres szabad szájával gondoskodott is róla, hogy hamarosan visszadobják a frontra, újra meg újra.

Egyszer például mint lábadozó sebesült Jászberénybe vezényelték a pótkerethez, csapatkiképzőnek. Ott elülhetett volna jó néhány hónapig. Izsófy ezredes, a pótkeretparancsnok hírhedt frontkerülő volt, őslógós. A legrohogtetőbb ürügyekkel hagyogatta ott a harcteret: hol kiesett a vonat ajtajából, hol szuronyba lépett, hol „veszett kutyával” haraptatta meg magát, és így tovább. 1915 óta már ki se ment, már el sem indult a frontra; a biztonságos pótkeretparancsnoki irodában meg a Lehel szálló törzsasztalánál töltötte napjait. Hát Gyula, amint megérkezett Jászberénybe, mindjárt első este nagyot mulatott, aztán hajnal tájban odavezényelte a cigányokat Izsófy ezredes úr ablaka alá, és hétszer egymás után elhúzatta velük, hogy:

*Zsindelyezik a kaszárnya letétjét;
Elvitték már a legények elejét.
Maradt itthon kettő-három nyomorult;
Rátok jányok még az ég is beborult.*

Persze a hét végén már küldték is vissza, külön menetlevéllel a frontra.

TIZENHÁROM

Szüret után elvitték az olasz foglyokat más munkára. Nem sokkal később Annus felmondott; visszament Petrovára, mert az anyja megbetegedett. Legalább is ezt hozta fel magyarázatul.

Lajos szinte fellélegzett, hogy nem kell immár nap mint nap látnia ezt a hűtlen kis teremtet. Most nyugodtan elgondolkozhatott a nőkhöz való viszonyáról, s megállapította, hogy az eddigi mérleg egyenlege nagyon siralmas. Hiába rázta le a szüzesség béklyóit, Annusnál előlről kellett kezdeni mindent, éspedig eredménytelenül. Megbukott csúfosan.

S az úrilányokkal is ilyesformán alakult a dolga. A Gelényesyék zsúrja után, ahol annyira ünnepelték a lányok, azt hitte, hogy most már örökre sikerült leküzdenie félszégességét. Ördög, pokol! Gálszécsyknél a főispáni szalonban újra kétbalkezes kamasznak érezte magát. Mert ezek a Gálszécsy lányok csuda, hogy kikupálódtak egy-két év alatt! Magdi, akivel valaha együtt játszottak, színházat rendeztek, meg minden – kész nagyvilági hölgy. Váltott gavallérokön köszörülgeti azt a hegyes nyelvét, csillogtatja vörösseszőke haját, mutogatja fényes selyemharisnyában feszülő csodálatos, rassz lábait. De úgy, mintha észre se venné, hogy meresztik rá szemüket a fiatal emberek, s milyen nagyokat nyel Móczi Béla. (Még most is halálosan szerelmes beléje ez a vékonypénzű, izgékony, kéneső fiú.) Aztán hol francia, hol német szellemességekkel ugratja imádóit. Ördöngös egy lány!

Na jó, ez még érthető, mert Magdi minden télen Pesten szórakozik a Naményiék szalonjában nagyvilági emberek meg mágnások között. Tisza István miniszterelnök is többször elbeszélgetett vele. Mert az változatlanul rajong Naményinéért, a szép és nagyszerű Éda asszonyért; minden délután felkeresi. Szóval Gálszécsy Magdi tüneményes pillangósodását meg tudta magyarázni. (Idősebb is nála három-négy évvel.)

De Márta, ez a kis cseppség, ez a széltől is félhetős vékonyság, aki Lajosnál egy évvel fiatalabb! (Még nem is olyan rég gyermekesen Nyaloskának nevezte.) És most? Alighogy kibújt a frossdorfi apácák fiutyulájából, máris úgy mosolyog, úgy reprezentál a társaságban, mintha mindig azt csinálta volna. Igaz, ő sokkal halkabb, szerényebb, mint a nénje, de épp az a bosszantó, hogy ez a szalonba cseppent Szent Terézke, ez a kis özlábú törekenység lépten-nyomon figyelmezteti őt, jóakaratóan, tapintatosan (s az a bosszantó, hogy mindig helytállóan) a modortalanságaira, a nem szalonképes mozdulataira.

Ha például Lajos szájához emeli a feketekávés csészét, akkor Márta szó nélkül kezébe adja a csészealját, hogy tartsa alája ivás közben, mert így illik. Nem mondja ki ezt sohasem, csak érezteti, s ez még megalázóbb.

Távozásakor Lajos vissza akarja tenni a széket az asztalhoz, ahol volt. Erre Márta szó nélkül megfogja a kezét és int a fejével, hogy hagyja csak: ez a személyzet kötelessége; úriember nem avatkozik a cselédség dolgába. Ezt mondja a keze, a szeme és diszkrét fejrázása. Csak nagy ritkán magyarázza meg néma intelmeit.

Egyszer például több idegen vendég volt együtt a főispáni szalonban, s a fiú bemutatkozásnál négyszer-ötször egymás után elhadarta, hogy „Forbáth Lajos vagyok”, „Forbáth Lajos vagyok”...

Akkor Márta minden alkalommal halkán azt mondta a háta mögött, hogy sztop, sztop, de mindig a mondat vége előtt.

– Miért mondtad mindig, hogy sztop? – kérdezte tőle később Lajos.

– Azért, mert „Forbáth Lajos vagyok” – ez olyan vidékies. Elég, ha annyit mondasz: Forbáth Lajos. Sőt még jobb ennyi: Forbáth, slussz.

– De miért? Ezt nem értem.

– Nézd, ha valaki azt mondja, hogy „Kovács Lajos vagyok” – az rendben van, mert Kovács, az nem név. De Forbáth vagy Gálszécsy – ezek nevek, patinás nevek; érted?

Nem értette, ám hogy Mártának – társasági szempontból – mégis igaza van, azt be kellett látnia, mert mikor beállított Friez báró, kaszonyi földbirtokos, az csakugyan így mutatkozott be mindenkinek:

– Friez... Friez... Friez...

Na mikor aztán ez a Friez báró elkezdett csevegni Naményi Hannával, Éda asszony lányával, akkor már ki se merte nyitni a száját, mert ezek mindenről olyan idegenszerűen, olyan nagyvilágiasan beszéltek. A külföldi városokat például sohasem nevezték a becsületes magyar nevükön; nem azt mondták, hogy Koppenhága, Velence vagy Lipcse, – hanem Köbenháven, Venézia és Leipzig, sőt Leipzich. Így, poroszosan, vagy isten tudja, miféle német dialektus szerint, mert ők azokban mind otthonosan voltak. Hanna még Csajkovszkij nevét is Csékovszkijnak ejtette, s mint-hogy Lajos oroszul még nem tudott, úgy gondolta, bizonyára ez az autentikus kiejtés. (Ez a Hanna fél Európát bejárta az anyjával. Gyönyörű lába van Hannának és csúnya, túl vastag ajka, de azt is olyan előkelően viseli.)

A Gálszécsy lányok néha franciául kérdezzetik Lajost erről-arról, s Márta gyakran kijavítja a fiú válaszait, halkán, de határozottan, s az a legdühítőbb, hogy mindig igaza van.

– Si je searis soldat... (ha katona lennék) – mondja Lajos, de be sem fejezheti a mondatot, mert Márta szelíden közbeszól:

– Si j'êtes...

– Óh, hogy az ördög vigye el! – mérgelődik a fiú hibája és ráadásul pirulása miatt, – Mindig elfelejtem, hogy se után nem conditionnel áll, hanem imparfait.

Márta mosolyogva bólint, de látni lehet az arcán, hogy nem tudja, mi fán terem a conditionnel meg az imparfait. Ő, nők szokása szerint, nem nyelvtanból tanult franciául, hanem beszélgetésből; az élő nyelvet figyelte meg. Ezért sohasem téveszti el az igealakokat, mert híven ismétli, amit a frossdorfi mademoiselle-ektől hallott. Szókincse meg sem közelíti a Lajosét, hiszen a fiú már komoly francia regényeket olvas, de Márta ösztönszerűen mindig úgy alakítja mondatait, hogy ne lépje túl szerény kis szókészletét. Szóval kifogástalanul beszél, perfektül.

– Mind a két jányom perfekt francia! – mondogatja Gálszécsy Ferenc büszkén, s biztatja Lajost: – Na sógor, pallérozzál velük!

Ferenc bácsit nem kapta el a főispánság gépszíja; az ő jóízű, tempós tiszaháti beszéde kissé enyhíti azt a nyomasztóan előkelő, nagyvilágias légkört, amelyet a lányai meg az olyan Hanna-féle vendégek kialakítottak a megyeházi rezidencián. De Lajos azért mindig nagy szorongások között ment el hozzájuk, ha már muszáj volt elmennie. Faragatlan fatuskónak érezte magát a Gálszécsy szalonban. És nemcsak itt, máshol is, ha nőekkel kellett beszélnie. Sose tudta eltalálni a megfelelő hangot, és mindig utólag jutott eszébe, hogy mit kellett volna mondania.

Pedig Benkő Etelka több alkalommal kitüntette figyelmével. Egyszer Lajos sebes vágatában száguldott hazafelé a szőlőből Varsó nevű kis hegyilovukon. (Most már szabad volt nyeregben lovagolnia.) A grófudvarnál Etelka jött vele szemben Csinos Micuval és hangosan ráköszöntött.

– Honnan oly vágatva?

Lajos elmormogott valami kezicsókolom félét, s azzal tovább nyargalt. Csak otthon jutott eszébe, hogy Etelka csonka verses idézettel üdvözölte, s hogy a teljes verssor így hangzik: „Nyalka huszár, honnan oly vágatva?” Szóval hozzágondolta, hogy ő nyalka huszár. De hiszen ez burkolt bók.

– Ó, én marha! – verte a fejét. – Oda kellett volna léptetnem mellette és valami szellemességgel visszabókolni. De mivel? Ezt nem bírta kisütni. Képtelen volt eltanulni társaságbeli fiatalemberek magtalanul könnyed, ám sajnos, mindig hatásos csevegő modorát.

Na, majd ha katona lesz, akkor bizonyára megjön a hangja is. Akkor minden megváltozik. Mert most már komolyan kezdett hinni abban, hogy ő is katona lesz. Még néhány hónap, s az ő korosztályára is sor kerül: februárban már a kilencvenkilenceseket sorozzák! És ha még egy évig eltart a háború, a frontra is kikerülhet. Márpedig minden jel arra mutat, hogy a háború tovább húzódik. (Az emberek keserűen nevetve idézgették Vilmos császár híres jóslatát a falevelekről, mert bizony a levelek már háromszor is lehullottak a hadüzenet óta, és íme...)

Meg-megújuló viták folytak a családban, hogy milyen fegyvernemet válasszon Lajos. Szülei a tüzérséget ajánlgatták, de ő hallani sem akart róla. Az „életbiztosítás”, fél lógás – idézgette Forbáth Micu meg Fóris Gazsi szavait. Őrá ne mutogassanak újjal a frontkatonák! Nem lehetett vele zöld ágra vergődni.

Végül Kata néni azt tanácsolta, beszéljék rá, hogy menjen a huszárokhoz, ahol az ő két katonafia szolgál. Igaz, már leszállították őket a lóról, odakint gyalogosan harcolnak, de éppen emiatt később kerülnek ki a frontra, mert azért a lovas kiképzésen is át kell esniök. A tisztí iskolájuk is hosszabb, mint a baka önkénteseké: öt hónapig tart.

Lajos mindezekről nem tudott – ezt óvatosan elhallgatták előtte –, s így boldogan beleegyezett, hiszen gyermekora óta eszményképe volt a huszár.

Az öreg Forbáth aggályoskodott ugyan: a huszárság olyan előkelő fegyvernem; a mágnásfiúk mind ott szolgálnak. Azok nagylábon élnek; Lajos nem tud majd velük lépést tartani, meg aztán beleviszik mindenféle dorbézolásba, könnyelműsködésbe. Erre Móczi Pista azt javasolta, menjen Pestre, az egyes honvédhuszárokhoz, ahol ő szolgál. Abban a nagyvárosban az önkéntesek szétszóródnak, szanaszéjjel lagnak, csak a kaszárnyában találkoznak. Ott nem kell résztvennie a mágnásfiúk mulatozásaiban; nem úgy, mint a vidéki kis garnizonokban, ahol mindig egymás szeme előtt vannak. Ez aztán megnyugtatta az öreget.

Pista szólt Béla bácsinak, szerezze meg Lajos számára a Honvédelmiben a felvételi jegyet az egyes huszárokhoz. (A lovassághoz csak korlátozott számban vettek fel önkénteseket.) Kürthy Béla hamarosan el is intézte a dolgot, mert Éda asszony s a Nemzeti Kaszinó révén minden miniszternek pertu barátja volt.

Hátra volt még a lókérdés. A huszár önkénteseknek ugyanis saját lóval kellett bevonulniuk. Ezt Pista bácsi vállalta. Ő kölcsön ad a gyerekeknek egy lovat kiképzése idejére. A lakásügyet meg Zoltán bácsi oldotta meg,

Forbáth Zoltán, a pesti ügyvéd, aki még a háború elején bevonult. Az ő belvárosi lakásában van egy üres szoba; abban Lajos ellakhatik ingyen.

Szóval huszár lesz, Pesten, mágnásfiúk között! Csupa izgalmas szenzáció. Milyen lehet közléről egy gróf, vagy pláne egy herceg?!

A mágnások egy idő óta nagyon izgatták a képzeletét. Ez azonban nem volt benne elsődleges érzés; sznobisztikus irányba fordulásában jelentős szerepe volt Annus szobalány hűtlenségének. Ez egyelőre elhervasztotta lelkében a parasztramantikát, s akkor a fiú, valami csakazértis, keserű dacból belelovalta magát egy másik szélsőségbe: arisztokratikus modorú, nagyvilági ember szeretett volna lenni, mint Friez báró, grófok és hercegek barátja, hogy majd a társadalom szédítő magaslatairól sújthassa megvetésével azt a megbízhatatlan, hitvány kis proli lányt, ha egyszer mindent megbánva vissza akarná könyörögni magát az ő kegyeibe.

TIZENNÉG Y

Február, március... Ez a két hónap úgy pergett le káprázó szeme előtt, mint valami kissé valószerűtlen gyorsított film:

Sorozás az „Oroszlán” nagytermében... Meztelenre vetkőzés egy hideg szobában (a színészek öltözőjében)... A katonaoorvos mellett egy nagy asztalnál Kálmán bácsi mosolyogva nézi Lajos kidüllesztett, hatalmas mellkasát („Na ezt a fiút a legnagyobb protekcióval sem lehetne alkalmatlannak minősíteni!”)... Egy őrmester a mércére állítja: – Százhatvankilenc – kiáltja a magasságát centiméterekben. – Alkalmas! – hallja a katonaoorvos idegen kiejtésű megállapítását. Tehát már katona!... Öltözés, gyorsan, kapkodva... A kapu alatt megvárja cimboráit: Csinos Micut, Bükk Antit, Vadas Lajoskát meg a többieket... Sorozó cédulájukat a kalapjuk mellé tűzve, parasztlegények módjára énekelve vonulnak ki az utcára. (Ennyi maradt meg a parasztromantikából.)

Azután anyjával Kassára, az egyenruhát megrendelni... Kassai Dóm; a kriptában Rákóczi koporsója... Vajon csakugyan ő fekszik benne?... Vacsora a Salk-házban, cigányzene. Mamuka mosolyogva biztatja, gyűjtson rá egy cigarettára. De nem gyűjt rá; szégyelli bevallani, hogy Ardóban már rákapott a dohányzásra. (Apuka csak érettségi után engedélyezi a cigarettát.)

Vissza Porogjászra. De a kassai szabó lassú ember: egy hét, két hét; még mindig nem küldi az egyenruhát. Nagy bánatára kölcsönként frakkban kell résztvennie Homródy Panna esküvőjén; fekete varjúként a fényes dolmányokban, atillákban páváskodó tiszt urak között. Móczi Pista huszár hadnagy, Sanyi az öccse meg huszár zászlós. Az ifjú férj, Batáry Iván hadnagy-századosi uniformisban. Aztán ott van a bájos, a kedves, a tavaly nyáron őhozzá olyan kedves Pekry Blanka meg a vőlegénye, Jókay tüzér főhadnagy (kávébarna dolmányban) s a barátja, egy Imre Laci nevezetű karakán huszár hadnagy (égszínkék atillában). Ez olyan otthonosan mozog, tréfálkozik, bolondozik a végardai öreg kúriában, mintha mindennapos vendég volna Vilmos bácsiéknál, s olyan szilajul járja a sokfigurás szatmári csárdást, mintha a Tiszaháton született volna – pedig Pest-megyei gyerek. Lajos nagy tisztelettel néz rá; meg se meri kérdezni, melyik ezredben szolgál, s így csak majd bevonulása után tudja meg, hogy ezredtársak.

Annál komolyabb, komorabb Móczi Sanyi. Lajos faggatja a huszárélet felől, de Sanyi csak a vállát vonogatja, s végül kiböki, hogy sok tekintetben csalódott a huszárokban. Miért? Hát odakint a fronton úgy

bánnak a mágnásfiúkkal, mint a hímes tojással. Veszélyes feladatokra rendszerint a magunkfajta középosztálybelieket küldik őhelyettük. Lajos ezen egy kicsit elgondolkozik az esküvőről hazamenet, de azután „zárójelbe” teszi a dolgot...

Végre megjönnek a huszárruhák: piros nadrág, piros sapka, kék atilla, piros zsinóros, fekete prêmes kék mente. Beöltözés... Ki az utcára, végre katonaruhában! Boldogan tiszteleg boldognak-boldogtalannak, még sarzsínélküli közkatonáknak is... Huszár ruhában megy az iskolába. Bellus, a fizikatanár csípősen rászól: „A lovát miért nem hozta el?” (Na megállj, te nyomorult lógós civil, csak legyünk túl az érettségien, nem is fogok köszönni neked!)... Gyors „hadi érettségi”. Latinból valami ismeretlen Horatius-verset kap, de azért csak lefordítja valahogy... Érett – mégpedig jelesen, vagyis „szotyósan” érett, ahogy Elek bácsi szokta volt mondani. Előtte az élet, a szabadság, szabad már cigarettázni, sétapálcát viselni; akár korcsmába is elmehet... Hol kezdjék el a nagy szabadságot? – Gyerünk a cukrászdába!... Zöld és sárga likőröket isznak, azután az Oroszlánban söröznek. A likőr émelygősen édes, a sör keserű. – Menjünk át az „Emkébe” egy feketére!... A fekete édes és keserű... És most hová?... Egyelőre haza, s azután Pestre...

Közben azonban Gálszécsyéknél is történt valami: Magdi még december elején meghült, ágynak esett. Egy hét múlva felkelt, de a láza nem akart elmúlni. Reggelenként alig mozdult a hóna alá dugott hőmérő higanyoszlopa, ám estére mindig felszökött harmincnyelc fölé. Reggel megint le, este megint fel. S ez így ment egy egész hónapon át. Széki Kálmán komoran kopogtatta előlről-hátulról, végül homlokára tolta pápaszemét és kijelentette halkán, komolyan, száját előrecsücsörítve:

– Tüdőcsücshurut – aztán lassan ráemelte szép, barna szemét Ferenc sógorra.

Gálszécsy Ferenc kissé reszkető kézzel kétfelé simította tiszaujlaki bajuszpedrővel hegyesre kent szőke bajuszát, és sóhajtva kitekintett az ablakon. Sokáig nem szólalt meg. Eszébe jutott, hogy Széki Kálmán nem egyszer kijelentette – idegen betegekről beszélve –, hogy a csücshurut voltaképpen lappangó tüdőbaj, tuberkulózis. Az a tüdőcsücsban lévő góc bármikor felszakadhat, és akkor nyílt tüdővésszé válik a dolog: vérköpés, sorvadás... Teremtő Isten! Mikor Kálmán sógor annak idején ezt magyarázgatta, bizonyára nem gondolt rá, hogy egyszer majd ilyen közeli rokonról kell kimondania a szájsücsörítő, végzetes diagnózist. És most már nem lehet visszaszívni, amit akkor kimondott. Most már hiába szépítgetné. Teremtő Isten!

– Kálmán! – szólalt meg végre Gálszécsy Ferenc, miután Magdit kiküldték a szobából. – Mondd meg, de őszintén, meg lehet ezt... – majd megijedve saját szavaitól, másképpen fejezte be a mondatot. – Hogy lehet ezt meggyógyítani?

– Hát Ferencem – felelte Széki Kálmán elgondolkozva –, a tudomány mai állása szerint ennek egyetlen gyógymódja van: a magaslati levegő.

– A Tátra?

– A Tátra? – ismételte meg Széki doktor a kérdést, majd némi hallgatás után lassan kimondta a szentenciát: – Nem, a Tátra nem elég magas. Davos, az rendbe hozhatná. Dehát az messze van. Svájc. Drága dolog.

Gálszécsyné nem mert megszólalni, pedig nagyon szeretett volna. Szeme sarkából remegve figyelte az ő ellentmondást nem tűrő, zsarnoki akaratú urát és parancslóját.

Gálszécsy Ferenc most az asztalra csapott az öklével:

– Bánom is én, akármilyen drága! – kiáltott fel rézhúrszerűen rezgő hangján. – Ha a birtok rámegy, ha kódustrára jutunk, akkor is ki fog menni!

Margit néni halkán felsóhajtott. Jól tudta, s most az egyszer boldogan gondolt rá, hogy az ő urának a döntései ellen nincs apelláta.

Így hát Magdit a háború kellős közepén felküldték Davosba, a „varázshegyre”.

– Hát tudjátok – jegyezte meg Kürthy Gyula Forbáthéknál, nem sokkal Magdi elutazása után –, azért különös ember Ferenc sógor. Mikor Ödönnek a második vagy harmadik váltóhamisítása kiderült, nem volt hajlandó egy fillért se fizetni. Azt mondta: menjen a kölyök Amerikába, osztán viselje a bitangságának a következményeit!

– Mikor szegény Margót be kellett adni a Lipótmezőre – tette hozzá Forbáthné, s a szeme könnybe lábadt –, a másodosztályon helyeztette el, ahol dühöngők is vannak. És mikor Margit csomagot küldött be neki, azt mondta: „Minek az annak?”

– Hát – vont a Forbáth Lajos a végső következtetést – eléggé lesújtott szegény Ferencre a sors keze, Isten keze. Legalább a normális gyerekeit szeretné megmenteni.

Szóval Magdi most jó két esztendőre eltűnik történetünk színpadáról. Lajos azóta valamivel bátrabban járogat el Gálszécsyék főispáni zsúrjaira, minthogy most már nem feszélyezi Magdi megdöbbentő nagyvilágiassága.

Meg aztán közeledett már február, a sorozás és március, a bevonulás hónapja!

Március tizedikén kellett bevonulnia, de szülei már egy héttel előbb felvitték, hogy ismerkedjék a fővárossal.

Borús, fagyos téli nap. Az öreg Forbáth kissé ügyefogyottan magyarázza Pest utcáit. (Ritkán fordul ő meg ebben a nagy Babelben.) Felhívja figyelmét az egyetemi templom kerítésén ülő vas hollóra: itt kell majd befordulnia a Kecskeméti utcából a Molnár utca felé, ahol lakni fog. Aztán melegen ajánlja a Fekete Kutyához címzett fűszer- és csemegeüzletet a Váczi utcában. (Ott valaha igen kitűnő téliszalámit vásárolt.) Megnyugodva mutatja, hogy lám, most is ott látható a feketére festett gipszkutya a bolt cégtáblája fölött.

Keskeny, komor, kihalt belvárosi sikátorba fordulnak be. Kormos, kopott, sötétszürke házak, sötéten ásító kapualjak. Ez az ő utcája: a Molnár utca.

– Na, az ott a Zoltán bátyád lakása – mondja az öreg, megcélozva botjával egy barátságtalan, majdnem fekete bérház elsőemeleti erkélyét. – Ott fogsz lakni.

Az udvar: feketésszürke betonnal, vagy aszfalttal borított kopár négyszög. Közepén magas, kétlábú állványon porolásra váró szőnyegek. Hátral egy árva vízcsap a falban, alatta kiöntökagyló.

– De sivár egy udvar! – mondja az ő porogjászi rózsáikra gondolva. – Nem is tudni, milyen föld van itt az aszfalt alatt.

– Na, nem is olyan csúnya ez; mind ilyenek a pesti udvarok – mondja Forbáthné enyhítőén. Ő is szereti a virágokat, de a családfa virágait, a gyermekeket százszorta jobban. Tehát az a ház, az az udvar, ahol az ő fiacskája lakni fog, nem lehet csúnya – ha nem is látszik a földje.

Bánja is Lajos a földet! Látott ő már abból eleget odahaza. Őt most nem a föld, hanem az aszfalt érdekli, a pesti aszfalt, amelyen magas sarkú cipőben tipegnek-topognak a csodálatosan szép lábú pesti lányok.

Huncut, nyuszimosolygású úriasszony engedi be őket az előszobába.

– Nini, Bella! – agnoszkálja az öreg Forbáth. – Ugyi Röhmerné Szalóky Bella? Én Forbáth Lajos vagyok. Nem tudom, megismeré még ilyen őszejel.

– Ó, már hogyan ismerném meg: a „szép Lajost”! Megbocsátasz ugye, hogy így emlegetem? – mosolyog az özvegyasszony Forbáthnéra. – De hiszen még ekkora kislánykák voltunk, mikor a bíró úr hazarándulgatott Ungvárra, aztán olyan szépen gordonkázott a jótékony célú hangversenyeken. Még virágcsokrot is kapott az ungvári asszonyoktól, bizony! Egyszer, emlékszem, én adtam át neki a bukétot mint kislány, magyar ruhában! – Most az ifjú Lajoshoz fordul: – Hát ez a snájdig

kis huszár lesz a mi kedves lakótársunk? Igazán örülök! Megsimogatja a fiú kipirult arcát. – Van ám itt Pesten sok szép látnivaló: színház, mozi, Dunakorzó. Majd az én Lilim bevezeti magácskát a színház kullisszatitkaiba is. A lányom tudniillik színinövendék; jövőre végez, de már játszik kisebb szerepeket. (Az öreg Forbáth elkomorul.) Na, hanem tessenek már beljebb kerülni. Egy kis forró tea jó lesz ebbe a zimankós időben. Nocsak!

– No-csak! – ismétli Forbáth mosolyogva. – De rég nem hallottam már ilyen jó ungvári beszédet!

– Ó, én már csak ungvári maradok, amíg élek. (Sóhajtván) Azok voltak a szép idők! Gyere már, Lili, olyan kedves vendégeink érkeztek! Ez lesz a mi védelmezőnk, ez a kis vitéz huszár. Forbáth... Lajoska, ugye? Na mutasd meg neki a szobáját...

Lili szép, karcsú, barna hajú, zöldesszürke szemű leány; olyan Mona Lisa forma arca van, csak határozottabb a szemöldöke. Ő is anyáskodó és kissé nyusziszerű mosollyal néz Lajosra, mint az anyja.

A nappaliból balra nyílik Lajos erkélyes kis lakosztálya jobbra a Röhmerék szobái. A szalont közösen fogják használni.

Lajos nagyon meg van illetődve, hogy egy már majdnem valóságos színésznővel kell beszélgetnie, de Lili közvetlensége felbátorítja.

– Ha érdekl, majd megismertetem a kollégáimmal; nagyon jópofák.

– Ó, hogyan, nagyon szeretném... Még sohase láttam, izé...

– Még sohasem látott közelről eleven színésznőt, ugye? – siet Lili nevetve a segítségére. – Tudja, azok is olyanok, mint a többi lányok, csak... többet tanulnak. Sokat kell tanulnunk...

– Kedves asszony ez a Bella! – mondja este az öreg Forbáth a Pannóniában, vetkezés közben. – És érdekes, hogy' megtartotta az ungvári beszédjét: „no-csak”! Nem lett belőle pesti asszony. (Ha Lesznyayné, az irodalmár rokon ezt hallja, az megmondta volna, mennyire tévedett Forbáth Lajos. Hiszen Röhmerné tökéletes elpestiesedésének, céltudatosan sima, fővárosias modorának éppen az volt a fő bizonyága, hogy tudott ő alkalom adtán ungváriasan is beszélni, ha szükségesnek látta.)

Lajos lehurcolkodott a Molnár utcai lakásba, de édesanyja kérésére, katonai szolgálatának megkezdéséig szüleivel aludt szállodai szobájukban, hiszen ki tudja, mikor láthatja Forbáthné „az ő rossz kisfiát”.

Esténként a Pannónia patriarkálisan úriás, tágas éttermében üldögélnek vacsora után. Ez a Pestre fel-felruccanó vidéki úriosztály hagyományos találkozóhelye. („Ismerősök jöttek Marosvárról; Együtt ültünk

a Pannóniában...”) Húzza a banda; élén Radics Béla bácsi, mosolygó arcát a hegedűre hajtva. Mintha nem is cigány volna, hanem valami jókedvűből muzsikáló, ezüstös fejű úriember. Olykor egy-egy háborús dalt is eljátszik, hogy a jelenlévő hősökről se feledkezünk meg – de csak úgy finoman, hangfogóval, hogy a civil urakat ne szomorítsuk, ne emlékeztessük őket a kelleténél jobban a háborúra. Hiszen itt, a Pannóniában voltaképpen még mindig béke van.

Fekete frakkos, fürgé pincérek suhannak nesztelenül az asztalok között, ezüstös tálakon barátságos illatokat gőzölgő sertéskarajokat, rózsaszínű borjúszeleteket, rostonsült fehérhúsú süllőket varázsolva a vendégek elé. Fülelkorsókban fehérén habzik a sör, s palackokban aranyló peccsenyeborok csillognak a fehér abroszokon. Pezsgősüveg dugója durran, diszkrétén, szalvétával tompítva, azoknál az asztaloknál, ahol színes katonatiszti dolmányok tarkítják a civilruhák sötét tónusát. Szelídített szalonharciasággal csörögnek a kardok, halkán, cincogva peregnek a sarkantyúk. Ilyen a Pannónia étterme 1917 márciusában.

Aztán zsúr, Pista bácsi pesti lakásán, Éva tiszteletére. Rengeteg katonatiszt és önkéntes; majdnem mind huszárok. Az önkéntesek piros-, a tisztek aranyzsinóros kék atillában, de valamennyien fekete szalonnadrágban. (Miért nem piros nadrágban és csizmában, mint ő? Ezek olyan szalonnahuszárok.) S mind Éva körül pengeti a sarkantyúját. Idegen lányok is vannak, de azok csak afféle statiszták. Éva a primadonna, azaz inkább királynő, zsúrkirálynő, mert nem büszkén, nem diadalmaskodva, hanem a kiválasztottak természetes kedvességével fogadja a magától értetődő általános hódolatot. Hosszúszempillás, csodálatosan fényes, barna szeme ide-oda csillog-villog kacéran feltűzelve, s ígéretesen lecsillapítva a feléje lövellő vágyakat. Ez a boldogító leányi szemsugárzás senkit ki nem hagy, mindenkit megsimogat, nehogy valaki megnehezteljen. De ezt nem számításból csinálja, mert az ő kacérsága valami ösztönszerű jóságból fakad: „Én nem tehetek róla, hogy szép vagyok – ezt mondja a tekintete. – Ha Istenke megajándékozott a szépség talentumával, nem szabad elásnom őket. Itt nyüzsgök körülöttem ez a sok derék, vitéz fiú, hadd kapjon mindegyik egy kicsit a sugaraiból.”

Amint így kölcsönös izgalommal önkéntelenül tüzelik egymás izgalmát, amelynek megnevezhetetlen magvát könnyed cseveggel leplezik, észrevétlenül, de érezhetően elindul közöttük valami zsibogó villamos áramlás. Ennek emberi villanyáramnak amúgyis magas feszültségét még jobban fokozza a tudat, hogy néhány száz kilométerrel odább dörögnek az ágyúk és leskelődik a halál. Siessünk élni!

Lajos nem tud bekapcsolódni ebbe az áramkörbe; nagyon sokféle gátlás szigeteli el tőle. Először is egyetlen egyet sem ismer sem a vendéglányok, sem a katonák közül. Az önkéntesektől szeretne kérdezni egyet-mást a katonaeletről, de azok mind Évát faldossák a szemükkel, foghegyről felelgetnek neki. Aztán az is nyugtalanítja, hogy ezek mind szalonnadrágban vannak, egyedül ő nem tudott megválni a piros nadrágtól meg a csizmától. (Két vele szemben ülő vendéglány mintha gúnyosan nézne rá, s azután összesúgnak. Biztosan azt kérdezték egymástól, hogy kicsoda ez a csizmáskandúr?) Verítékező homlokkal, feszengve, lábait cserélgetve figyeli az Éváért folyó versengést.

Egyelőre ketten futnak legelől, fej fej mellett: Tatár Lehel (egy fiatal, borotvált arcú, sasorrú) huszár hadnagy és Kormos Béla miniszteri tisztviselő. Ez igaz, csak szürke civil, felmentett, ám ördögösen tudja játszani (és énekelni) azokat az érzelmes, cicomás Balázs-nótákat, mint holmi dalokba burkolt vallomásokat. Diákos, sima arca van, de érces, erős bariton hangja. És Éva nagyon élvezi a játékát, énekét.

Viszont táncolni Tatár Lehellel táncol többet. One-steppet járnak; ez most a divat. Karmos Béla szolgáltatja hozzá a zenét, s énekel is a szöveget, a zongora mellől:

*Mert ez a tánc egy egész elsőrangú tánc,
Járhatja mágnás és járhatja a finánc...*

Éva, az új táncstílusnak megfelelően, jól hozzásimul gavallérjához; szinte egymás lába között lépegetve tipegnek-topognak a parketten. Közben félrehajtott fejjel, a hadnagy vállán át Bélára mosolyog vigasztalóan.

Balázsy Frici, egy göndör hajú, kéneső elevenségű huszár kapitány hol ide, hol oda cikázik. Mindig ott terem a veszélyezettett frontszakaszon és gépfegyverszerűen pergő nyelvvel gyors, csípős bemondásaival csépel az ellenséget.

Mikor Éva újra odaül Karmos Béla mellé a zongorához, Balázsy százados velük szemben, Lajos mellé telepszik le.

– Látod, kiskomán – mondja Lajosnak jó hangosan, hogy Éva is meghallja –, nekünk, szegény katonáknak nem terem itt babér! Mert a lányok anyagiasak, nincs bennük hazafiság. Azt mondják: a katona el-esik a fronton; nem lehet rá építeni. Jobb egy élő kutya, mint egy halott oroszlán. Jobb egy felmentett civil, mint egy...

– Frici, Frici, a maga nyelvét majd külön kell agyonverni, azt nem félttem a hősi haláltól! – de Éva ezt mosolyogva mondja, nem haragosan, hiszen a kapitány féltékenységből csipkelődik, s ez is egyik módja az udvarlásnak.

Lajos nagyon megtisztelve érzi magát, hogy Balázsy százados úr ki-tüntette megszólításával, de nem tudja, hogyan beszéljen vele. Homródy Jenőtől azt hallotta, hogy a lovasságnál az önkéntesek társaságában visz-szategeznek a tiszteket – de lehet, hogy ez csak olyan homródyáda.

A legközelebbi táncnál az öregek átjönnek a szalonba megszemlél-ni, hogy szórakozik a fiatalság. Lajos kissé aggódva sandít a szülei felé: vajon nem hatnak-e túl vidékiesen ebben a pesti társaságban.

– Már megint ez a medvetánc! – recsegi Pista bácsi az öreg Forbáth fülébe. – Nem szeretem ezt a csiszogást-csoszogást, egymáshoz simulást.

Balázsy Frici sasszeme leolvassa Pista bácsi szájáról, arcáról a mo-dern táncokról alkotott véleményét, s hangosan a zongoristára kiált:

– Béla, hát mikor játszol már valami rendes talpalávalót? Csárdást, öregem, csárdást a magyarnak!

Karmos Béla átszap egy csárdásba, Frici lekéri Évát Tatár Lehel ke-zéről, s nagy hetyke, szatmáriás figurázással forgatja a lányt az öregek előtt.

– Jól van, Frici! – biztatja Pista bácsi. – Ez való a magyar ember-nek. Brávó!

Néhány percre Balázsy Frici az est hőse.

Este a Pannóniában vetkezéskor Forbáthné odaül Lajos ágya széli-re. A fiú már tudja, mi következik. („Jaj, kisfiam, mikor látjuk egymást? Vigyázz magadra! És írdál gyakran!” stb.) De ezúttal egy soronkívüli szám ejti kétségbe, amelyre nem számított:

– Osztán bele ne szeress abba a szép színinövendékbe!

– Na még csak az kéne! – dörmögi az öreg Forbáth.

– Ugyan már, mamuka! – tiltakozik Lajos vérvörösen. Nem any-nyira a feltevés ejti zavarba, hanem az a reménytelen szakadék, amely Porogjász és a Molnár utca között tátong...

Március tizedikén, bevonulásának reggelén Pista bácsi kikísérte La-jost az Üllői úti laktanyába, hogy beajánlja Rudnyánszky alezredesnek, a pótkeret parancsnokának, és ráállítsa a katonáskodás helyes vágányára. (Ő maga is katona volt mielőtt megházasodott; tényleges tüzér tiszt.)

Az öreg Forbáth otthon maradt. Ő sohasem viselt egyenruhát, s ezért feszélyezte a kaszárnya gondolata. Hátha megmosolyogják a háta mögött civiles viselkedése miatt.

Ellenben velük ment Huszár Gyuszi, Forbáth István második lányának, Jolinak a férje, aki ugyancsak az egyes huszároknál szolgált mint tartalékos hadnagy. Ő fiákert akart fogadni, de Forbáth István leintette. Menjenek csak villamoson, hadd ismerje meg a gyerek a laktanya felé való közlekedést.

Huszár Gyuszi kedves, palócos beszédű ember, és mindig tréfára, mókára áll az a ferde szája, az a szabados szája:

– Laotod Lajoskaam, ázok ott á klinikaak. Ahun á egyikben á fejjercselédeknek, á maasikbá meg á legényeknek á micsodaajaat reperaaljaak. Hanem vigyaazz a menyecskekkel, nehogy odá kerülj!

– Miért, Gyula bátyám?

– Ázér, mert ákkor nem juthatsz be a lovástiszi iskolaabá: gatyabajjal nem lehet lovagolni. Meg áztaan, tudod, most az ilyesmiér nagyon lekápjaak a kátonaat; ázt mondjaak, ázér szerezte be ázt a betegséget, mer lógni akár, mer büdös neki á front.

Most Gyuszi egy szürke, egyemeletes épületre mutatott:

– Laotod, ez itt a központi lavasiskolá. Ha májd a tisztí iskolaabá kerülsz, itt fogtok tökölni körbe-körbe, kengyel nélkül ábbá a fedeles lovardaabá. De ájaanlom, szerezzél be magádnak hosszú gatyaaat a lováglaashoz, mert a rövid összegyűródik, osztaan feltöri a s...edet.

– Mi annak idején szarvasfaggyúval kentük be már előre – jegyezte meg Pista bácsi. – Az megelőzi a feltörést.

Impozáns, hosszú, palotaszerű, egyetemes épület előtt szálltak le a villamosról. Ez a huszárlaktanya. A kapuban őrt álló karabélyos huszár mereven tisztelgett Huszár Gyuszinak. Bementek. A folyosón Balázsy Frici fogadta őket, az a göndör hajú, pattogós beszédű százados, aki a zsúron megszólításával tüntette ki Lajost.

– Isten hozta, kedves Pista bátyám. Szervusz, Gyuszi. Szervusz, kiskomám. Talán én mindjárt be is jelentem Pista bátyámat az alezredes úrnál.

– Hagyjad csak; jó cimborám nekem Rudnyánszky Laci a kaszinóból.

– Nagyszerű! Hát akkor menjünk be együtt! Kiskomám, te meg addig ismerkedjél a bajtársaiddal! – s négy huszár önkéntesre mutatott, akik a folyosó egyik ablakmélyedése előtt beszélgettek.

Lajos odalépett az önkéntesekhez és bemutatkozott, mire azok is sorra megmondták a nevüket. A nevekre figyelve, egyre erősödött a csalódás érzése. Ő azt hitte, csupa bárók és grófok közé kerül, de bizony nem volt ezek közt egyetlen mágnás sem. Az elsőt Knizsek Jenőnek hívták (vastag orrú, húsos arcú, komoly fiú), a másodikat Somló Gábornak

(ez ráadásul zsidónak látszott, a görbe orra után ítélve), a harmadiknak kettős neve volt, az egyik francia, a másik német: Grillon-Hosrtbotler Károly (az ilyen kettős nevek mögött talán mégis lappanghat valami „előkelőség”). Na, a negyedik végre legalább nemesi nevet viselt: dömsödi Bokor Eleknek hívták.

Most kijött Balázsy százados, elmagyarázta az önkénteseknek, hogy kell odabent viselkedni: sapkát a jobb kézbe, csípő magasságba, bal kézzel a kardot negyvenöt fokos szögben felemelni, hegyével előre, bokát összeválni, fejét nem lehajtani, hanem felvetni, s aztán hangosan, érthetően jelentkezni, így:

– Alezredes úr, X.Y. egyévi önkéntes alázatosan jelentem: bevo-
nultam. Meg vagyok érte? Na gyerünk!

A pótkeretparancsnok vékony, hosszú bajuszú, karcsú kis ember, sorra kezét fogott velük, azután közölte, hogy most majd le fogják tenni az esküt IV. Károly király őfelségére. Eskü után jelentkezzenek Mátéfy hadnagy úrnál elméleti kiképzésre, addig is, amíg a lovaik felszabadulnak a vesztegzár alól. Leléphetnek!

Mátéfy hadnagy – többször sebesült, öreg frontharcos – avval kezdte az elméleti oktatást, hogy megtanította őket az ezredparancsnok neveire, címeire és rangjaira. (Nem ok nélkül mondtuk többes számban a neveit, mert a parancsnokot így hívták: rogozi, ippi, érkeserűi és bélmezei Fráter Jenő, császári és királyi kamarás, honvédhuszár ezredes, arany-sarkantyús vitéz.) De ővele nemigen fognak találkozni – magyarázta Mátéfy Lekszi –, mert jelenleg a Honvédelmi Minisztériumban teljesít szolgálatot, csak névlegesen parancsnoka az ezrednek. Végül közölte, hogy az önkéntesek a városban lakhatnak, étkezhetnek, csak reggel és délután kell jelentkezniük a laktanyában kivonulásra, illetve elméleti oktatásra. De este, takarodó után nem szabad az utcán tartózkodniuk. Ha színházba vagy társaságba akarnak menni, ahhoz előzőleg kimaradási engedélyt kell kérni.

Mikor Mátéfy elbocsátotta őket, Lajos azt javasolta, nézzék meg a lovaikat. Végigmentek a laktanya gömbakáccokkal szegélyezett, tágas, homokos udvarán. Huszárok jöttek-mentek, szénakötegeket meg zabos-tarisznyákat cipelve. Az egyik istállóból nyolc lovat vezettek ki kötőfékszáron, libasorban a kovácsműhely felé. Egy mokányképű őrmester hamisszemű, fekete lovon vágta az udvaron, majd neki-vezette lovát a hátsó fal melletti akadálnak, és sorra átugratta az árkot, a sorompót és az ölnyi magas téglafalat. Az utolsó akadály után a fekete

megbokrosodott, rajta-rajtába vágott, horkolva, prüszsügve rázta a fejét. Az őrmester csak nagysokára bírta lefékezni.

Az ő lovaik az udvar sarkában, a fedeles lovarda mellett, egy elkülönített istállóban várták, türelmetlenül dobogva a hídálláson, hogy az állatorvos megállapítsa végre, nincsen-e fertőző betegségük, nem rühesek, nem takonykórosak-é, stb. Lajos hátaslova vékonycsontú, jóvérű sárga kanca volt, Sárinak hívták.

– Jó hátas ez – mondta a loápoló, egy kissé himlőhelyes huszár. – Úgy megyen neki az akadályoknak, mintha zsinóron húznák. Csak vigyázzni kell vele, mer nagyon puhaszájú!

Lajos ezt nem értette; nem tudta, mi az, hogy puha szájú, de restellte elárulni tudatlanságát, s ezt később nagyon megbánta, mivel hogy későn bánta meg. (Ez az a kivételes eset, mikor az alapfok súlyosabban esik a latba, mint a középfok!) Megveregette a kanca fényes nyakát, végigsimította a hátát, farát, s megnyugodva állapította meg, hogy Sári nem harapós és nem rugós.

Most Grillon Karcsi felvetette az eszmét: menjenek be a kantinba egy pohár sörre. Két alacsony zsidó lány ásítózott a pultnál, mert a kantin ebben a kora délelőtti órában még üres volt. A pult mögött magas polcokon palackos borok és pezsgősüvegek sorakoztak; az asztalokon szardíniás és ringlis dobozok, félig kinyitva, s porcelán tányérokon ropogós kiflik, zsemlyék szabadon.

Mikor beléptek, a zsidó lányok arca egyszerre felélénkült, sötétbarna szemük felragyogott. Cukrosan mosolyogva szolgálták ki az önkéntes urakat. Felhívták figyelmüket a sarokban álló zongorára is, de Lajos egyelőre jobbnak látta elhallgatni zongorázási tudományát.

Bokor Lekszi, a Lovasegylet elnökének fia lóversenyekről kezdett beszélni: halmozásról, odds-okról, két és három reás favoritokról, a lovak doppingolásáról, bukmékerek és zsokék összejátszásáról meg egyéb szenzációs turfbotrányokról. A másik három fiú élénken részt vett a beszélgetésben, Lajos azonban zavartan hallgatott. Fogalma sem volt, mi fán terem a halmozás és mit jelent a „három reás favorit”. Ezek, úgy látszik, mind pesti fiúk.

A második pohár sörnél kissé javult a helyzet. Kicserélték érettségi élményeiket, és Lajos megemlítette, milyen jó volt az utolsó hetekben, sorozás után, milyen félvállról vették, hiszen a küszöbön álló bevonulás, a katonaság minden egyebet háttérbe szorított.

– Igen – jegyezte meg erre Grillon Karcsi nevetve –, jó lenne, ha most meg volna valami más, ami viszont a katonaságot szorítaná háttérbe.

Lajos elcsodálkozott, nem akarta hinni, hogy valaki alighogy belebújt a piros nadrágba, máris kikíváncozik belőle. Hogy valaki ilyen blazírt lehessen – ahogy Kürthy Béla mondaná. Hamarosan kiderült azonban, hogy Grillon Karcsi valóban ilyen blazírt fiú – vagy legalább is ilyennek akarja mutatni magát. Apja félig francia, félig német, anyja meg angol származású. Sokat volt velük külföldön, sokat látott, és Wilde-aforizmákat idézgetett. (Két évvel idősebb volt náluk, pótsorozáson vették be.)

Oscar Wilde említésére Lajos szeme felcsillant. Külföldön ugyan még nem volt soha, de Wilde-nak több elbeszélését olvasta, mégpedig angolul. Mindjárt el is mondott egy-két Wilde-féle paradoxont. Karcsi mosolyogva kijavítgatta Lajos angol kiejtését, de mindjárt meg is dicsérte.

– Jól van, öregem, szeretem az olvasott embereket. Bár igaz, hogy olvasni annyi, mint másokkal gondolkoztatni magunk helyett. De azért az olvasottság jó dolog: legalább van miről csevegni. Mert mindig jobb, ha mi beszélünk, mint ha mások beszélnek rólunk. Tudod, mit mondott erről Wilde? „Csak egy dolog rosszabb annál, ha beszélnek az emberről, éspedig az, ha nem beszélnek.”

Ördögös egy fickó ez a Karcsi; ez mindenre tud kádenciát. De az a fő, hogy ebbe az eszmecserébe Lajos is bele tudott kapcsolódni. Nem úgy, mint Knizsek meg Bokor Lekszi, a nagy lóversenyszakértők, akik most bezzeg hallgatnak, mint a csukák. Vagy mint Somló Gábor, aki nagyképűen megjegyezte, hogy „Wilde aforizmái csak látszólag elmentmondóak, mert valójában mély értelem van bennük.” (Nesze semmi, fogd meg jól!)

Déltájban Lajos elég tűrhető hangulatban ment haza: a nap mérlege nem volt éppen kedvezőtlennek mondható. (A lóversenyt majd megtanulja.)

Másnap este Feri sógor is megjelent a Pannóniában, vacsoránál. (Valami közigazgatási ügyben jött fel hivatalosan.) Kikérdezte Lajost, kik az önkéntestársai. A fiú dömsödi Bokor Lekszivel kezdte, az legalább dzsentrí.

– Az nem a Lovagegylet elnökének a fia?

– De, úgy gondolom, annak.

Somló Gábor nevét hirtelen Somlayra változtatta, Knizsek Jenőét meg Kiss Jenőre. Erre Feri megkérdezte, hogy vajon nem a nemeskéri Kiss családból származik-e az a fiú, s Lajos – „ha lúd, legyen kövér” jelisével – ráhagyta:

– De igen, úgy emlékszem, abból... (Nem is jutott eszébe, hogy ő most a belügyminiszter hatáskörét, sőt a király felségjogait bitorolta: miután magyarosította Knizsek bajtársának nevét, még nemességet is adományozott neki!)

Vacsora végén Lajos megemlégtette, hogy a délutáni lapok szerint Oroszországban kitört a forradalom.

– Mi az ördög! – lelkesedett Feri sógor. – Na, akkor hamarosan vége lesz a háborúnak. Lehet, hogy neked már nem is kell kimenned a frontra.

– Ó, Istenem! – sóhajtott Forbáthné. – Bár úgy lenne!

– Hát én már mindenképp kifaradok? – mondta Lajos nyegle pátosszal.

– Na-na! – emelte fel mutatóujját az öreg Forbáth. – Azért, hogy a cárt elkergették, affelől még tovább folyhat a háború.

Mínhogy lovaik még nem szabadultak fel a vesztegzár alól, Mátéfy hadnagy délelőtt és délután igen kényelmes tempóban elméleti oktatásban részesítette őket. Hogy kell viselkednie a katonának általában, s hogyan a huszár önkéntesnek. Mi az a „lovasszellem”. Milyen az előírásos vigyázzállás és milyen a pihenj.

Iskolázás után Mátéfyval együtt bevonultak a kantinba, és Lajos katonanótákat meg háborús szonokat játszott nekik.

– Jól van, öregem! – dicsérte Mátéfy. – Belőled jó huszár lesz! Valóságos kis Fráter Loránd.

Lajos boldog volt.

A hét végén harcászati gyakorlatra vonultak ki a Rákosra. Mátéfy beosztotta az öt újoncot egy már tiszti iskolát végzett, hatalmas termetű önkéntes szakaszvezető mellé. Vigye ki őket a Rákosmező mellett lévő ferencvárosi akácerdő szélire, a dombra, hogy mindent jól láthassanak. Alakítson belőlük tábori őrsöt, és magyarázza meg nekik, mi a tábori őrs feladata.

Mikor bemutatkoztak a magas termetű önkéntesnek, az csak ennyit mondott:

– Tisza – és még négyszer: – Tisza.

Lajos felfigyelt a nevére: na, talán végre egy gróf!

Kettesével meneteltek a laktanyától nem messze lévő akácerdőcske felé: elől Tisza önkéntes Bokor Lekszivel, Lajos meg leghátul Somló Gáborral.

– Gróf Tisza György, a miniszterelnök unokaöccse! – suttogetta oda Somló Lajosnak, mikor kitértek a villamoscsörömpöléstől hangos Üllői útra.

Ez már döfi! Nemcsak hogy gróf, hanem a tetejében Magyarország első emberének a rokona.

A kiserdő szélén az ifjú Tisza gróf maga köré gyűjtötte őket, s magyarázni kezdte a táborőrsi szolgálatot. De nagyon furcsán, nehézkesen nyámmogva beszélt; valami nyelvhibája volt.

Egyszer csak két huszártiszt közeledik feléjük rövidvágóban: az egyik Balázsy százados, a másik Mátéfy hadnagy. Balázsy rákiált Tisza grófra:

– Önkéntes, mi itt a maga feladata?

– Száza-dos úr-nak álla-za-tosam jelentem, mi most tá-bo-ri ör-sön... – kezdte el Tisza a jelentést az ő nyámnyogó beszédmódján. Balázsy türelmetlenül közbevágott:

– Ne nyekeregjen itt nekem, mint egy vénasszony! Gyors, katonás jelentést akarok hallani!

Akkor Mátéfy valamit súgott a fülébe, mire Balázsy százados maga elé nézett bólongatva, majd így szólt Tiszához:

– Jól van... – de arcának kifejezése olyan volt, mintha azt mondta volna, hogy „nem jól van”. – Helyes – fordult az újonc önkéntesek felé. – Pihenj! – Azzal sarkantyút adott a lovának, s elvágatott Mátéfyval együtt.

A harcászati gyakorlat végén, a sorakozó kürtjelére a hat önkéntes leereszkedett a dombról és csatlakozott a gyakorlatban részt vevő gyalogított századokhoz. Mikor Tiszával együtt felsorakoztak a leghátulsó szakasz mögött, Balázsy százados odalovagolt az ifjú grófhhoz, és lehaljolv a nyergéből, félhangon bocsánatot kért tőle:

– Ne haragudj, kiskomám, hogy úgy rádripakodtam. De tudod, a szolgálat, ez a kutya szolgálat egészen megvadítja az embert – és kezét nyújtott neki.

A laktanyában a fiúk elváltak Tiszától, s Knizsek Jenő Lajoshoz fordult:

– Hát tudod, ez nagyon szép lett volna a százados úrtól, ha ... ha nem éppen egy gróffal és nem pont a miniszterelnök unokaöccsével csinálja, igaz?

Lajosnak később többször eszébe jutott, bele-beleszúrt Knizsek Jenőnek ez a megjegyzése. Gondolatban vitába szállt vele, elfogultsággal vádolta, s megpróbálta lecsepegni:

Ez a Knizsek biztosan valami úrfaló bugris. Knizsek! Ez nem név – idézte önkéntelenül Gálszécsy Mártát. – Nem lehet nemesi név. Nem is magyar. Biztosan valami obskurus tót családból származik; azért köpköd a grófokra.

Am egy kellemetlen belső hang ezt suttogetta a lelkében: Nem az a fontos, ki mondta ezt, vagy azt, hanem, hogy igaz-é, amit mondott.

Március huszadikán felszabadították lovaikat a vesztegzár alól. Végre lóra szállhattak. Egészen szokatlanul csípős, fagyos reggelen vonultak ki a Kis-Rákosra. A tél ezidei hosszú vendégszereplésének utolsó napján mintha minden mérgét ki akarta volna tombolni. Olyan

kutya hideg volt, hogy Mátéfy parancsára a loápolók befonták a kengyeleket szalmával: meg ne faggyon az önkéntes urak lába.

Móczi Pista már előre kioktatta Lajost: nehogy azt mondja, hogy tud lovagolni, mert aki ezt állítja, avval még jobban kibabrálnak a lovardában. A huszáros lovaglás ugyanis egészen különleges valami. Legjobb letagadni, hogy valaha lovon ült; annál jobban megdicsérik majd az előrehaladását.

Lajos ezt megjegyezte, ámde most, hogy a melléje beosztott loápoló kivezette szépen felnyergelt, jóformájú sárga lovát, nem tudta megállni, hogy rögtön nyeregbe ne pattanjon, meg se várva, hogy az őrmester kioktassa őket a szabályos lóraszállás csínjaira. De alighogy fenn volt, Mudris őrmester úr máris leparancsolta:

– Ló-rul! Önkéntes úr meg akarja bolondítani a lovát?

– Miért, őrmester úr?

– Nem lehet kardosan lovagolni, hogy ott csörömpöljön csattogjon, osztán folyvást verdesse a lú ódalát.

Le kellett csatolni a kardokat és szoroson odakötözni a hátulsó nyeregkáphoz.

Újra fel akart szállni, de az őrmester megint leintette. Várjon még!

Fejével felnyomta a nyereg baloldali bőrleffentyűjét, jobban megszorította a hevedert, egy vagy két lyukkal beljebb, azután a ló feje elé állt és zabláját megmarkolva, hátrafelé faroltatta néhány lépésnyire.

– Ezt miért kell csinálni, őrmester úr?

– Azért, mer némék lúnak az a szokása, hogy ha jól megszorítják a hevedert, akkor hanyattvágja magát huszárostul.

Végre nyeregbe szállhatott. Igaz, még a kantárszárakkal is volt némi bonyodalom. A zablára ugyanis – katonai előírás szerint – mindkét oldalon nem egy, hanem két szíj volt felszerelve (a csikószár és a feszítőszár, ahogy az őrmester nevezte), a ló nyakán tehát négy szíj futott össze, s azokat mind a bal kézzel kellett összemarkolni, mert a jobb kéznek a karddal lesz majd dolga. Minden ujjnak kijelölték a helyét a szárok között. Csuda bonyolult egy história! Ő odahaza hírét sem hallotta a feszítőszárnak, ám az őrmester szerint ez nagyon fontos szerszám. Ha a ló megbokrosodik, csak avval lehet megzabolázni: ha a feszítő szárat meghúzzuk, az rászorítja a ló állára a zabra láncát, erre beadja a derekát, mert ez fáj neki.

Elindultak lépésben az Üllői úton át a Kis-Rákos felé. Mátéfy lovagol legelől, Mudris őrmester meg hátul. Lajos észrevette, hogy ha a feszítőszárat feszesebben tartja, a sárga nyugtalanul rázza a fejét

jobbra-balra; nem tetszik neki. Ezért lazán lógni hagyta azokat az ominózus szíjakat, csak a csikószárat tartotta szorosan a bal kezében.

Mikor kiértek a mezőre, Mátéfy kijelentette, hogy ez a kivonulás csak olyan kóstoló: ismerkedés a lóval meg a tereppel.

A mező nyugati szélén, a ferencvárosi akácok alatt voltak az akadályok: vizesárok, sorompó és kőfal. Lajos mindjárt első alkalommal fel akart tűnni: megkérdezte Mátéfy hadnagy úrtól, szabad-é akadályt ugratni, s miután megkapta az engedélyt, neki fordította lovát a vizesárokknak. A sárga csakugyan úgy vágtázott neki az ároknak, nyílegyenesen, mintha zsinóron húznák, és könnyedén átszökkent rajta.

– Jól van, elég is lesz! – kiáltotta Mátéfy.

Csakhogy Sárít nem lehetett egykönnyen megállítani, ha egyszer nekilendült. Igaz, Lajos nem is nagyon fékezte. Árkot már ugratott egyszer Porogjászon szegény Koltay Gabó lován, de falat még soha. Ezt is meg akarta hát próbálni.

Sári gyönyörűen vette a sorompót is meg a falat is. De az utolsó akadály után megszilajodott. Előre nyújtotta a nyakát és egyre sebesebb tempóban száguldott a kispesti Határ út mentén húzódó széles csatorna, az úgynevezett „büdös árok” irányába.

Lajos eleinte élvezte a dolgot, ilyen gyors vágtában, ilyen rajta-rajtában még sohasem volt része. Ám egyszer csak észrevette, hogy már nem ura többé a lovának, nem ő kormányozza, hanem az viszi, röpíti egyre veszettebb iramban.

– Viszi, mint a kuffert! – hallotta a háta mögül Mátéfy hangját.

– Isten vele, önkéntes úr, oszt majd írjon! – kiáltotta az őrmester.

Most bal felől gyakorlatozó bakák ugrottak fel a földről, s nagy hurrázással rohanni kezdtek a kiserdő melletti próbálövészárók irányába. Erre a sárga végképpen megbokrosodott és jobban húzva, vad horkolással neki az ároknak, de olyan lélegzetelállító sebességgel, hogy Lajos szédülni kezdett. Görcsösen markolta, húzta a csikószárat, de Sári – oda se neki! – annál jobban belefeküdt a zablába, előrenyújtott nyakkal, tajtékos szájjal. Patkós patái szinte kaparták a keményre fagyott földet, már nem is a Rákóczi-induló ritmusát verték ki rajta – ramtata-tamtata-tamtata-tam –, hanem úgy peregtek, mint a dobpergés, vagy mint mikor valaki végighúzza botját a boltredőnyön: pkrm- pkrm-pkrm... Lajos szeme előtt összefolyik minden, mint kisgyerekkorában, mikor belefordult a vizesdézskába.

Most átrepülnek a lövészárkon, de a sárga megbotlik az árok mögötti földhányásban és felbukik. Lajos alája kerül. A ló kapálódzik, felugrik, rátoppant a fiú jobb térdére. Jaj! A ló tovaszáguld. Lajos fel akar

tápászkodni – nem bír. Kegyetlenül fáj a jobb lába, térdtől lefelé bokáig. Mégegyszer megpróbálja. Jaj!! Visszahanyatlik, minden elsötétül...

– Önkéntes úr, önkéntes úr, térjen már magához!

Ketten élesztgetik: Mátéfy meg az őrmester. Hajlítgatják a lába fejét.

– Nem tört el – hallja Mátéfy hangját. – Valószínűleg zúzódás lesz.

Felteszik az őrmester lovára, s lépésben elindulnak a laktanya felé.

– Hol van a lovam? – kérdi Lajos szégyenkezve.

– A бүdös ároknál megfordult – mondja Mátéfy nevetve. – Azt mégis túl szélesnek találta. Visszahőkölt, és be a laktanyába.

– Ilyenkor nem szabad elengedni a kantárszárat, önkéntes úr – dorgálja az őrmester.

Ilyenkor! Dehát tud is az ember ilyenkor gondolkozni.

– Az ilyen puha szájú lovat csak finom kézzel szabad lovagolni – magyarázza Mátéfy. – Egy kicsit összeszedni, aztán szárat adni neki, azután megint összeszedni, megint lazítani, mert máskülönben belefekszik a szárba és feltornázza a zablát a hordászból, a foghíjas részből a zápfogaira, és akkor már hiába húzod a kantárszárat; fűtül rá, mert a foga olyan, mint a vas. De ha így se boldogul vele az ember, akkor a feszítőszárat kell meghúzni. Miért nem húztad meg?

Lajos restellte bevallani, hogy életében most először volt kezében ilyesmi.

A laktanya kapujában Móczi Pistába botlottak.

– Mi van veled, Laji?

Mátéfy elmondta.

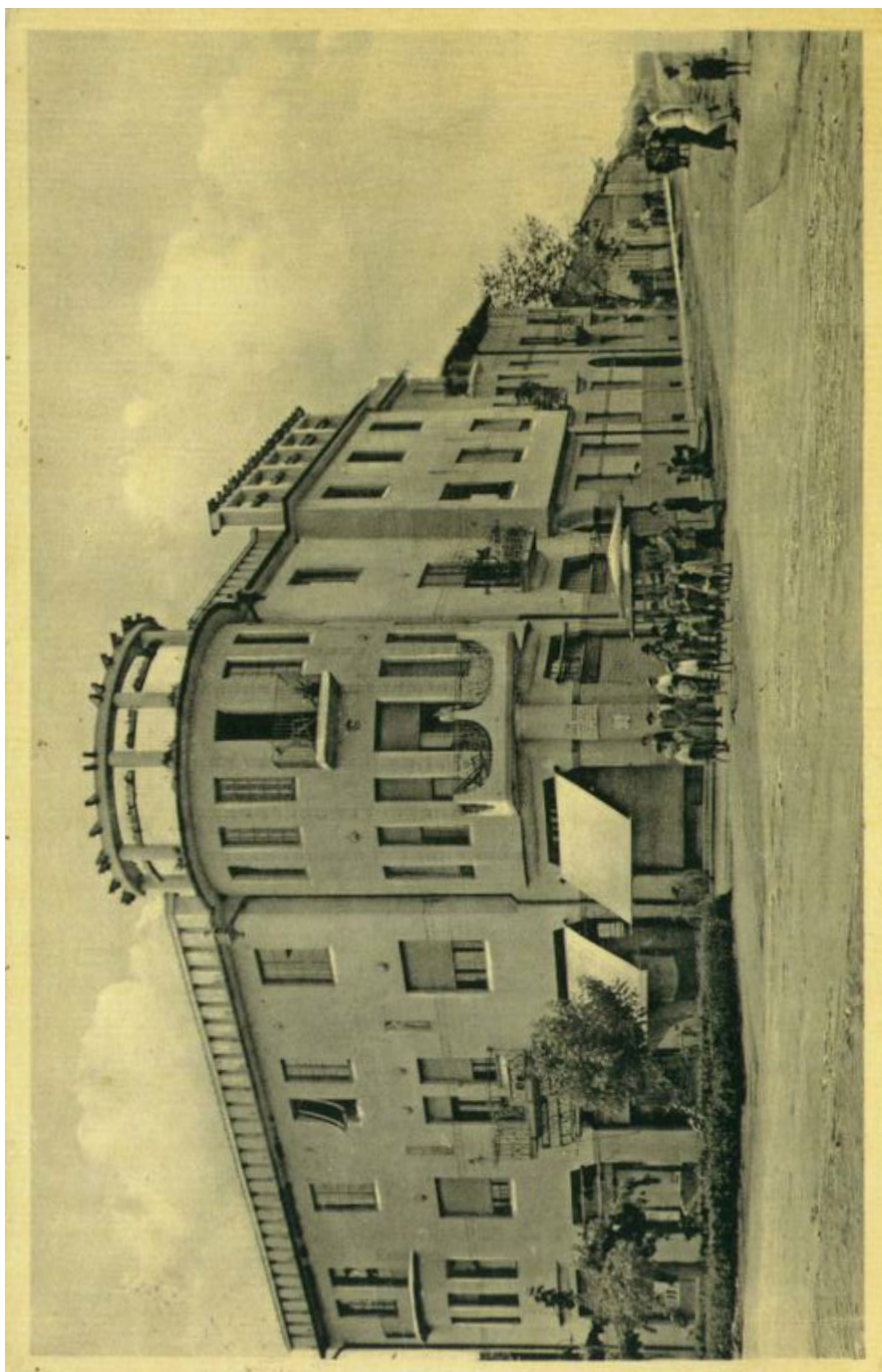
Pista bevitte az ezredorvoshoz. Nagy keservesen lehúzták a csizmát erősen megdagadt jobb lábáról. Térdtől bokáig zöld volt a véraláfutástól.

– Izomzúzódás – mondta az ezredorvos, miután végigtapogatta – , aztán szalagszakadás és valószínűleg porcleválás a jobb térdkalács alatt. Majd a röntgen megmutatja. Kórházba utalását javasolom.

Pista bekísérte Lajost a Mária Terézia téri honvéd hadikórházba, miután megtelefonozta a Pannóniába Forbáthéknak a balesetet:

– Ne tessék aggódni, Erzsike néni! – harsogott bele Pista hangja a telefonba, ezúttal jóindulatú károgással. – Egy ilyen kis baleset aranyat ér: a tavaszi tiszti iskolába már nem juthat be Lajoska, csak az őszibe. Ez pedig azt jelenti, hogy legalább öt-hat hónappal később fog a frontra kikerülni – ha ugyan akkor még lesz front!

– Hát én már mindenbűl kimaradok? – fakadt ki Lajos, és nem tudta biztosan, hogy mennyi ebben a békétlenkedésben a póz, és mennyi az őszinteség.

TIZENÖT

Míg a kórházi irodában személyi adatait diktálta egy pápaszemes, idősebb nővérnek, megérkezett az édesanyja. (Forbáthék még nem utaztak haza; végig akarták látogatni Pesten lakó rokonaikat, barátaikat.)

– Jaj, kisfiam, ki gondolta volna, hogy már itthon is ilyen veszedelmek környékeznek!

Pista csak legyintett; ő már elmondta erről a véleményét.

Az ápolónő közölte velük, hogy csak a negyedik emeleti kettes számú kórteremben van üres ágy; oda kell fölvenni az önkéntes urat, de lift nincs. (Ez a kórház azelőtt iskola volt.)

Nagy keservesen feltámogatják a negyedik emeletre. Pista bekukkant a tágas kórterembe, s undorral visszafordul:

– Brrr, mennyi lógós nyikhaj!

El is búcsúzik; neki vissza kell mennie a laktanyába.

Forbáthné bevezeti Lajost. Egy fakó, burgonyabarna arcú, de más-különb en elég csinos ápolónő jön elébük:

– Gizi nővér vagyok. Tessék csak rábízni.

– Jaj, lelkem! – simogatja Forbáthné, s közben észrevétlenül egy húszas bankót csúsztat az ápolónő köpenyzsebébe. – Vigyázzon erre a gyerekekre; a nagyobbik fiam hősi halált halt... – Forbáthné szipog. A nővér közömbösen nézi. Lajos a nyakát csavargatja.

– Na, erre a gyerekekre tán már nem fog sor kerülni – szólal meg a nővér. – Tessék nyugodt lenni. Tessék csak rábízni!

Odavezeti Lajost az üres ágyhoz, leülteti, levetkőzteti és csikos kórházi ruhát húz rá. Közben Forbáthné a magával hozott táskából há-lóinget, papucsot, fogkefét, miegymást szedeget elő, meg egy doboz Egyiptische dritte Sorte cigarettát. Még botot is szerzett Lajosnak, Isten tudja, honnan: egy védőgumis, jó vastag, görbevégű botot.

A betegek az ágyak szélén üldögélve, a súlyosabbak meg felkő-nyökölve kíváncsian figyelik a fejleményeket.

A cigaretta láttára jelentősen egymásra hunyorítanak.

Na végre átesett a búcsúcsókokon. Az anyja az ajtóból könnyes szemmel visszaintegetet, azután eltűnik az ajtó mögött. S akkor Lajosnak elszorul a szíve, amiért egy perccel előbb azt kívánta, hogy hagyja már végre magára. Most szeretné visszahívni – de már késő. Forgatja, nézegeti a cigarettás dobozt: Egyiptische dritte... Ez a legjobb cigaretta, amit manapság kapni lehet. Ezt vette neki. És milyen kopott a ruhája, a cipője is talpalt. Gyöngéden simogatja a cigarettás dobozt.

De nem sok ideje marad az önsanyargatásra, mert közben a könynyebb betegek leszállnak az ágyakról és mosolyogva felsorakoznak az ő ágya előtt. Egy aranyfogas, viharvertképű önkéntes vezeti a sort. Az orra be van törve, mint a bokszolóknak.

– Herr Freiwilliger melde gehorsamst – jelentkezik a betört orrú, a közös hadseregben előírt német formula szerint –, dohányfaszolásra megjelentünk.

Lajos gépies mozdulattal kinyitja s elébe tartja a dobozt. Mind-egyik kivesz belőle egyet; némelyik kettőt-hármat is. Rohamosan fognak a cigaretták. Szeretné megfogni a kezüket, nem fősvényeségből, hanem mert valahogy szívet facsarónak érzi, hogy az édesanyja ajándéka így elpocsékolódik, barbár, idegen kezekbe, pogány szájakba kerül. De hiába, gavallérnak, bajtársiasnak kell lenni.

– Na fater – szólal meg a betört orrú, miután rágyújtott, s leülve Lajos ágya szélére, rámutat a fiú bepólyált térdére. – Miféle mázlis balhé történt a háxnijával? Hány havi dekkung tuti?

Lajos értetlenül bámul rá. Egy felkötött karú, erősen zsidós arcú önkéntes a segítségére siet:

– Ne csinálj zrit, Jóska! – szól rá a betört orrúra. – Látod, hogy a huszár nem pesti srác, nem kapisgálja a link hadovát. Tudja, ez a Jóska angyalföldi gyerek, aztán olyan jasszosan beszél. Szóval arra kíváncsi, hogy milyen szerencsés sebesülést fogott ki. Hány hónapig lehet vele dekkolni... vagyis lógni? – tette hozzá magyarázóan.

Lajos a haja tövéig elpirult. Rettentően szégyellte, hogy nem igazi sebesült, hogy ilyen buta baleset miatt került kórházba. Másrészt meg mélyen felháborította, hogy őt holmi frontkerülőnek nézik.

– Én nem akarok lógni! – kiáltott fel gyermekes haraggal, nem is annyira rájuk haragudott, hanem inkább magamagára, mert érezte, hogy a szeme könnybe lábad. – Én szeretnék minél előbb kikerülni a frontra...

– Ahá, szóval „örömkatona”! – mondta a felkötött karú, gúnyosan mosolyogva.

– Hát ilyennek is kell lenni – állapította meg Jóska, a betört orrú.

– A jó katona nem rossz! – tette hozzá egy Süsz nevezetű önkéntes.

– Különben ez, sajnos, nem sebesülés – szólalt meg Lajos hirtelen, nehogy szélhámosnak tartsák. – Felbukott velem a ló akadályugratásnál és rám esett.

– Ahá! – mondta Gellért, a felkötött karú. – Hiába, jó dolog huszárnak lenni! És mennyit fizetett a lovának, hogy felbukott? Hány porció extra zabot adott neki ezért a szívességért?

Harsogó röhögés harsant fel innen is, onnan is. Gellért, Süsz meg Jóska, az angyalföldi vagány versenyezve ugratták a gyerekarcú és gyermekesen lelkesedő, dühösen háborgó kis huszárt. Csak ketten nem vettek részt az általános „zríben”, a nagy közmuriban: Benkő zászlós, akinek egy dum-dum golyó szétzúzta az állát és Babosi önkéntes, akinek elfagytak a lábai az orosz fronton, minden másodnap leoperálták egy-egy lábujját. Ezek hallgatagon feküdtek az ablakokkal szemben lévő, fal melletti ágyakon, mégcsak nem is mosolyogtak.

Minden nap újabb és újabb meghökkentő tényekkel kellett megismerkednie, amelyeket sehogy sem tudott beilleszteni az ő elkésett háborús lelkesedésébe. Egyszer például, általános politizálás közben szóba került Tisza István. Erre Gizi nővér burgonyabarna arca egyszerre kipirult a gyűlölettől és a haragtól:

– Tisza Pista? – kiáltotta felcsattanó hangon. – Azt kell majd legelőször felakasztani! Ő az oka az egésznek. Ő a főbűnös.

– Már hogy mondhat ilyet, Gizi nővér? – méltatlankodott Lajos – hiszen Bécsben, azon a koronatanácson ő volt az egyetlen, aki ellenezte a háborút. (Ezt Kürthy Gyula bácsitól hallotta, az meg Gálszécsy Ferentől, akinek Naményi Sándorné, Tisza István bizalmasa árulta el nagy titokban.)

– Koronatanács! – legyintett az ápolónő. – Na erre is mondhatnák valamit. De különben is, akkor már késő volt, mert Tisza úgy ránk haragította a szerbeket avval, hogy kitiltotta az olcsó szerbiai sertést a magyar piacról, hogy akkor már...

– Miért tiltotta ki, ha olcsó volt? – kérdezte Lajos naivan.

– Miért? Éppen azért tiltotta ki, mert olcsó volt: lenyomta az itteni disznóárakat, osztán a grófok, a nagybirtokosok nem tudták jó drágán eladni a sertéseiket. Ezért nem engedte be a szerbiai disznót, hogy a nagyurak még jobban gazdagodjanak, a szegény nép ne ehessen olcsó disznóhúst, a szerbek meg fulladjanak meg a saját zsírjukban. Meg akarta fojtani a szerbeket, azok meg szegények elkeseredésükben ki izé... kitörték a világháborút. Így volt az, és nem másképp.

Lajos sokat töprengett Gizi nővér szavain. Eszébe jutott egy szocialista röpirat, amelyet tavaly ősszel egy Weiszhaus Artúr nevű osztálytársa adott neki kölcsön. Abban arról volt szó, hogy a politikai eseményeknek, háborúnak, mindennek gazdasági okai vannak, minden csak „felülépítménye” a gazdasági viszonyoknak. Borzasztóan csúnyának, kiábrándítónak érezte ezt a beállítást, melyet most Gizi nővér szájából újrhallott. Hát eszerint a vitéz magyar honvédek nem a Hazáért

áldozzák életüket és vérüket, hanem azért, mert Tisza István nem engedte be a szerbiai sertéseket, hogy a grófok még jobban gazdagodjanak? Hát ezért esett volna el szegény Zoltán bátyja? Hiszen akkor nem hős volt, hanem beugratott balek. Nem, ez lehetetlen. Ezt majd meg fogja kérdezni Kürthy Gyula bácsitól: ő jobban ismeri a történelmet, mint ez az ápolónő. Különbén is Gizi nővér biztosan szocialista, úrgyűlölő. A beszédje is milyen furcsa, proletáros; azt mondja: mondhatnák, mondhatnék helyett, meg „kitörették a háborút”.

Viszont hozzám nagyon jó – tépelődött magában –, pedig tudja, hogy úrifíú vagyok. Bizonyára azért, mert mamuka húsz koronát dugott a zsebébe. És mi az, hogy majd? Azt mondja: „Tisza Istvánt kell majd először felakasztani!” Hát ezek tán készülnek valamire?

Egyelőre „zárójelbe” tette Gizi nővér kiábrándító szavait, mint minden olyan jelenséget, amely ellentmondott háborús és reakciós hangulatának. Ő harcolni akart a Hazáért, sebeket és kitüntetésekkel szerezni, hogy a lányok úgy bámuljanak rá, mint Forbáth Micura meg Fóris Gázsira. És minél több mágnásfiúval szeretett volna megismerkedni, hogy elsajátítsa a nagyúri allűröket, hogy egyszer majd vitézi hírnevének és társadalmi pozíciójának magaslatáról mondhassa meg a magáét Annusnak, annak a megbízhatatlan, hűtlen, édes kis proliánynak.

Hanem ez a Gizi nővér is jó alak! – zárta le magánvitáját. – Nagy szocialista szólamokat harsog a nagyurak ellen, de az úriasszony borra- valóját vígan zsebre vágja.

Gizi nővér azonban újabb és újabb meglepetésekkel szolgált. Második vagy harmadik nap reggel megállt Lajos ágya előtt és fehér köpenyének felső zsebéből a hőmérővel együtt kihúzott egy húszkoronást. Forgatta, nézegette: hogy került ez a bankó az ő zsebébe? Aztán letette az ágy melletti éjjeliszekrényre.

– Kis huszár – mondta komolyan –, ezt a pénzt a maga édesanyja dughatta a zsebembe, ahogy most vizsgálom rád. Igen, tegye csak el. Én nem fogadhatok el borra- valót. Nem azért dolgozok.

– De Gizi nővér, maga annyit fáradozik értünk!

– Azért kapom a fizetést. Ha én ezt elfogadnám, az olyan volna, mintha hagynám magam megvesztegetni, hogy magával többet foglal- kozzak, mint a többiekkel. Micsoda beszéd az? Nekem mindegyik bete- gemmel egyformán kell törődnöm.

– Hát akkor legalább engedje meg, hogy meghívjam egy este a kávéházba cigányt hallgatni. Bottal le bírok menni. Jó?

– Az más. Arrul lehet szó. Én nagyon szeretem a zenét. Mi van hónap, péntek? Hónapután szabadnapos vagyok. Jó, akkor lemehetünk a Bodóba. De a czeckjét mindenki maga fizeti!

Pénteken reggel egy Keller nevű nemibajos önkéntes ébresztéskor szemét dörzsölgetve hangosan ásítózott az ágyban:

– Ááá, oé, áo...

Erre Gellért s utána Süsz is követte példáját, még hangosabban.

– Már megint kezdik ezeket a zsidó „típusokat”? – szólt rájuk Gizi nővér.

A három ásítózó alak jól tudta, hogy a típus nem ide illő, nem helyén való szó, ám úgy látszik mégis valamennyien megérezték, hogy mit akart evvel mondani Gizi nővér, mert mind a hárman méltatlankodni kezdtek:

– Kérem, itt ne tessék zsidózni!

– Itt mindnyájan egyenlőek vagyunk.

– Keresztények is szoktak ásítani, hát nem?

– Jó, jó! – legyintett Gizi, s már ment is tovább. Nem vitatkozott velük, ellenben szaporán leráncigálta a paplanokat, párnákat és kirakta őket az ablakokba szellőzni.

Egy nagyon csinos arcú, de beesett, karikás szemű önkéntes ágyánál megállt, és miután lehúzta róla a takarót, fejszóválva nézett a lepedőre:

– Lacika, Lacika, maga már megint Margóról álmodott!

Gellért, Süsz meg Jóska, az angyalföldi halkán köhécselt.

– Már mondtam magának – folytatta Gizi nővér –, hogy verje ki a... Jóska most hangosan felkacagott.

– Sose röhögjön, Jóska! Maga egy minden hájjal megkent vagány. Ez meg szegény még félig gyerek, még alig száradt le a köldökzsinórja. Szóval Lacika, hallgasson rám: verje ki a fejéből azt a haszontalan nőt. Maga tizennyolc éves. Előtte áll az élet. Gondolja meg, hányszor lesz még maga szerelmes, ajaj!

– A szerelmet úgy kell felfogni, mint egy automatabüfét – bölcselkedett Süsz. – Amennyit beledob az ember, annyi édességet kap érte.

– Süszikém, maga ebbe ne szóljon bele.

– Miért? Tapasztaltam én már egyet-mást.

– Jó, jó! De amiről maga beszél, az nem szerelem... Tanár úr – lépett most egy idősebb, kövér népfelkelő hadnagy ágya mellé –, menjen le a fürdőbe. Mindennap meg fog fürödni, már intézkedtem.

– De miért, kérem? – s a tanár kissé sértődötten feltolta pápaszemét a homlokára.

– Azért, mert kövér és izzad – zárta le Gizi az eszmecezerét, s már ment is tovább.

Hát ez nem sokat törődik a tapintattal! – gondolta Lajos, de lelke mélyén mégse tudta elítélni, mert hová jutna szegény Gizi nővér, hogyan tudná ellátni ezt a sokféle szeszélyű rengeteg beteget, ha mind-egyiküknek számon tartaná a lelki tyúkszemeit? Érezte, hogy Gizi, ez az érdesnyelvű proletárlány – legalábbis modorában – gyökeresen különbözik mindazoktól a nőktől, akiket a rokonságban meg a társaságban eddig megismert. Dehát ő keményen dolgozik a szenvedő katonák gyógyulása érdekében, és ez talán nagyobb dolog, mint a tapintatoskodás.

Az se fért a fejébe, hogy Gizi nővér szocialista létére „zsidózik”, holott Gyula bácsi azt mondta, hogy a szocializmust a zsidók találták fel, a vezetőik is mind zsidók. Hogy lehet hát Gizi nővér antiszemita?

Szombat este Gizi meg Rózsa nővér, a másik szabadnapos, karon fogták Lajost, és levezették a Bodó kávéházba. A fiú voltaképpen most látott először igazi fényes, ezüsttükrös pesti kávéházat, hiszen mikor hat-éves korában felhozták Pestre a torka miatt, s elvitték a Belvárosi Kávéházba reggelizni, az csak olyan volt, mint valami zűrzavaros álom.

Mikor most a két ápolónő karján belépett a híres József körüti lokálba, szinte visszahőkölt az érzékeit egyszerre megtámadó fény-, hang- és illathullámoktól. Vakítóan csillogó csillárok alatt parfümfelhőbe burkolódzva, meztelen karú és vállú hadnők ültek katona gavallérjaikhoz simulva, s a cigányzenekart túlharsogva énekelték a legújabb háborús kuplét.

Nézzék, megjött a hadnagy úr, a hadnagy úr!...

A pincérek palackos borokat tettek le tálcákon a hölgyek elé, pezsgősüvegek pukkantak a kövér hadseregszállítók asztalainál, s a nők – ezek a hadityúkok – úgy ittak, akár a férfiak.

Végre helyet kaptak egy sarokasztalnál. Lajos egy üveg bort rendelt szódával. Iddogáltak, és Gizi halkán dúdolta a műsoron szereplő dalokat, minden nótát ismert. De akkor ragyogott fel igazán a szeme, mikor a zenekar – valami hadba vonult operaénekes rendelésére – rázendített a Carmen nyitányára. Felvillanyozva, lelkesen énekelt a torreádor indulóját.

– Nagyon szeretem ezeket az operai zenéket – mondta egy szünetben. – Én sokat szok’ járni az Operába. A „Zajdát” is tudom, meg a „Tanhózer” is! – így mondta: Tanhózer, és Lajos erre befelé elmosolyodott, de mindjárt el is szégyellte magát, mert Gizi kellemes alt hangján egészen hibátlanul elénekelté Wolfram dalát az esti csillagról, sőt már a Vénusz-áriába is belefogott, de ezt nem fejezhette be, mert most odalépett az asztalukhoz egy kissé bicegő gyalogos hadnagy.

– Nézzék már, Irsay Bandi! – fogadta a lány őszinte, hangos örömmel. – Hogy van, Bandika? Üljön már le!

Lajos felugrott és előírás szerint alázatosan bemutatkozott. A barna arcú fiatal hadnagy kezét fogott vele, és tréfásan megfenyegette Gizi nővért:

– Hanem vigyázzon a huszárokkal, Gizike, mert azok mindig elgaloppírozzák magukat!

Lajost nagyon kedvesen és kellemesen érintette ez a franciásan kezdődő, németesen folytatódó és magyarosan végződő furcsa szó: „elgaloppírozzák magukat”. Olyan hazaiasan csengett a fülébe, sokszor hallotta ezt az édesanyjától meg a nagynénjeitől. Másrészt meg hízelgett neki, hogy ez a rokonszenves hadnagy úr, ha tréfásan is, de félti Gizit tőle, hogy lehetségesnek tartja, hogy ő „elgaloppírozza magát” vele. Egyszerre megszerette a hadnagyot és Gizit is, még jobban. Milyen csinos így, estélyiesen kiöltözve. De azért egészen más, mint azok a rikácsoló hadnők. Őbenne nincsen semmi kacérság. Különös egy lány, nem olyan fából faragták, mint némelyik önkéntes ápolónőt, aki férfiúságát honleányi szólalomokkal kendőzve, ugrott be a sebesült hősök gyámolításának szerepébe. (Gizi már a háború kitörése előtt is képzett, hivatásos ápolónő volt.)

– Bandika – szólalt meg Gizi nővér, miután a hadnagy leült melljük –, hogy van az a rossz kis csonthártya? Rendbe jött már? Azzal a hadnagy lába közé nyúlt, és komoly arccal megtapogatta a combját, jóval a térde fölött.

Lajos majd lefordult a székről, de aztán eszébe jutott, hogy ez a lány lent a fürdőben ugyanilyen komoly képpel fürdetett egy félkarú vadász hadnagyot, beszappanozott frottírkesztyűvel dörzsölte a hóna alját meg a lába közit.

– Köszönöm, Gizike – mondta Irsay – már tűrhetően bicegek.

– Na hála Istennek! Mert tudja, Bandi, most már megmondhatom: volt egy néhány nap, mikor nem adtam volna két krajcárt a bal lábáért. Mikor fellépett az a csonthártyagyulladás. Na, mondom, szegény gyerek, ennek már brantot kapott a sebére. Herzli tata, a vezér, már az is nagyon csóválta a fejét.

– De aztán rendbe hozott az a... Hogy is hívják az a mindig vicces ortopéd sebész, na?

– A Szász doktor.

– Az, az.

– Tudja, hogy Benkő zászlósnak, a dum-dumgolyósnak új állat csinált a lábszárcsontjából?

– Csuda egy ember! Na, hanem igyunk, Gizike, mert az a miénk, amit lenyelünk, igaz?

A hadnagy újabb üveget rendelt, azután, mikor az elfogyott, Lajos is még egyet. Eleinte kissé borzongott a fanyar, savanykás boroktól – ő még édesszájú gyerek volt –, de a hatásukat egyre jobban élvezte. Nagyon kellemes, magas hangulatban sántikált vissza a kórházba.

Ott azonban, nem sokkal később, egy kis baj történt. Éjfél tájban Lajos arra ébredt fel, hogy a sok szódás bor kegyetlenül feszíti a hólyagját. Igen ám, de az ápolónő, aki a szabadnapos Gizit helyettesítette, elfelejtett éjjeliedényt tenni az ágya alá. Mit csináljon, mit csináljon? A botját felakasztotta a fogásra, az messzi van, a klozet még messzebb. Bot nélkül nem mert nekivágni. Lajos ágya az ablak mellett volt. Gondolt egyet, feltornázta magát az ablakpárkányra, feltérdelt rá, kinyitotta az ablakot és – lesz, ami lesz! – kivizelt az utcára. Jaj, de jól esett! Hallott ugyan lentről valami női sikoltást, dehát bánta is ő? Csakhogy végre megszűnt az a szurkáló feszülés. Visszamaszolt az ágyba, és újra visszacsúszott abba a jó, fiatalfiúi, egészséges, mély álomba.

– Baj van, urak! Mondta Gizi nővér komoly arccal a másnap reggeli ébresztéskor. – Valamelyikük az éjjel kivizelt az ablakon egy nőnek a fejére...

Az egész kórterem harsány kacagással fogadta a bejelentést, még a felkötözött állú Benkő zászlós is nevetett csendesen a kötése alatt. Csak Lajos hallgatott, mélyen elpirulva.

– Az a nő megszámlálta, hogy hányadik emeletről és melyik ablakból pisálták le, osztán ma reggel jelentette a dolgot a kórházigazgatóságon. Hát most, ha van becsület az illetőbe, akkor jelentkezzék, nehogy az egész kórterem végigvallassák, macerálják őmiatta!

Pillanatnyi csend, s akkor Lajos felült az ágyán:

– Én voltam, Gizi nővér – mondta rekedten, de jó hangosan.

Megint kacagott az egész kórterem.

– Brávó, kis huszár!

– Hát a lovasságnál így szokás?

– Ez a „lovasszellem”?!

– Huszár bravúr!

– Hagyják csak! – kelt a védelmére Gizi nővér. – Derék gyerek ez, becsületes gyerek, hogy mindjárt bevallotta. Dehát miért csinálta ezt, kis huszár? – fordult Lajoshihoz elfojtott mosolygással.

– Hát tudja, Gizi nővér, nagyon kellett már, izé...
 – Jó, jó ezt tudjuk. De miért az ablakon?
 – Nem volt az ágyam alatt izé... bili, a botom a fogason hagytam, osztán nem mertem bot nélkül elindulni a klozetbe, mert nagyon síkos a folyosó...

– Dehát miért nem csengetett?
 – Nem tudtam, hol van a csengő, és nem akartam a többieket felébreszteni.

– Na jól van. Majd mondja el ezt így szépen Herzli bárónak, a kórházigazgatónak, mert őhózzá fog menni kihallgatásra. Nem kell begyulladni, az öreg nem rossz ember.

– Dehogy félek. Miért félnék? – mondta Lajos, hevesen dobogó szívvel.
 Gizi nővér felöltöztette a huszárruhájába és bevezette Herzl báró vezérfőtörzsorvos úr előszobájába, ahol három, vagy négy katonaoorvos beszélgetett igen kedélyesen.

– Á, itt jön a távhugyozó! – fogadta Szász doktor, az ördöngös ortopédsebész nagy gaudiummal. – Uraim, bemutatom önöknek Magyarország távhugyozó bajnokát! Hát mondja el fiam, magyarázza meg nekünk végzetes tettének indítóokait. Mert eddigi tapasztalataim szerint az ablaknak az a rendeltetése, hogy beengedje a világosságot meg a friss levegőt, de hogy kivizeljenek rajta, ez egészen újszerű dolog, ez – hogy úgy mondjam – nővum az én számomra, hosszú orvosi gyakorlatom folyamán az első eset. Nos, csillapítsa le kíváncsiságunkat!

Lajos megmagyarázta a dolgot, úgy ahogy Gizi nővér előtt elmondta, csak kissé elfogódottabban. De hogy előzőleg a Bodó kávéházban ittak, azt óvatosan elhallgatta, bár Gizi felhatalmazta rá. Azután Szász doktor bevezette a kórházigazgató elé, és kedélyes kommentárokkal fűszerezte Lajos vallomását.

De Herzl báró, a vezérfőtörzsorvos úr nem nevetett, komoly maradt mindvégig. Majd fakó hangon kijelentette, hogy tekintettel az enyhítő körülményekre, az őszinte vallomásra, valamint a vádlott fiatal korára, ezúttal csupán háromnapos kórházfogságra ítéli. Három napig nem szabad elhagynia a kórház területét.

Ez az eset egycsapásra népszerűvé tette Lajost. Sok látogatója akadt. Más kórtermekből is be-bejöttek hozzá idegen önkéntesek, tisztek, könnyebb sebesültek gratulálni a „bajnoksághoz”.

– Éljen a távhugyozó!

– A tűzoltó huszár!

Ám az ilyen fajta ugratást szívesen vette, mert ez olyan jó, férfias, katonás anekdotacsíra, amely kétszeresen kedvező színben tüntette fel őt, ha majd elmeséli önkéntestársainak: egyrészt maga az eset sem mindennapi, másrészt meg a háttere, hogy hát ő egy híres pesti lokálban ápolónókkal mulatott!

TIZENHAT

Két hét elteltével a kórházi vizsgálatok alapján Lajost egy reumás térdű, Prunner nevű bácskai önkéntessel együtt Trencsénteplicre vezényelték utókúrára. A röntgen szerint egy kis porc levált a térdkalácsából. Ezt akkoriban még nem tudták operálni, dehát efelől nyugodtan teljesíthetett katonai szolgálatot. A kisebb-nagyobb zúzódásokat és szalagszakadásokat meg majd rendbehozza a trencsényi iszap.

Prunner koma nagy örömmel kapott az alkalmon, hogy Lajossal együtt mehet. Remek csaláteknek vélte a fiút a nőhorgászathoz: jóképű gyerek, ráadásul huszár, viszont oly feltűnően tapasztalatlan, hogy könnyű lesz elütni kezéről a nőket.

Lajost annyira nyugtalanította ez a bosszantó baleset, a tiszti iskolából való kimaradás és a „frontbabérok” etelódása, hogy nem tudta kellőképpen élvezni az utazást, az új ismeretlen tájakat. Csak zűrzavaros emlékfoszlányok ülepedtek le lelkében:

Vágvölgyi várromok. Mikszáth: „Magyarország lovagvárai”? Sehoggy se tudta összekapcsolni a kettőt. Felvonóhidakon átszáguldó lovasok, kürtrivalgás, zászlók, nőrablás, ostrom? Kőomladékok. Aztán Trencsénteplic: A hegyeken itt-ott még hó. Haragoszöld fenyesek és valamivel barátságosabb lombdők, de a levegő itt élesebb, mint a petrovai erdőkben. Sínafürdő: iszapos melegvíz. Kúrszalon: a fedett sétányon fel s alá hullámszik a Központi Hatalmak sokféle nemzetisége, bicegő, sántikáló, felkötött karú meg reszketős fejű katonák, „ideksokkosak”, könnyebb és súlyosabb sebesültek, csonkák, bénák – és legalább ugyanannyi vigyorgó szimuláns. Vannak köztük – a magyarok mellett – birodalmi németek, osztrákok, nyugat-galíciai lengyelek, kelet-galíciai ukránok, aztán csehek, horvátok, bulgárok – még törökök is akadnak.

Egy török közkatonát sikerül megállítani s elsütni néhány egyszerűbb török mondatot a Pröhle-féle nyelvtan alapján. A török megérti őt, ő a törököt kevésbé. „Nereden geldiniz? (Honnan jött?) – „Ankaradan”. Hány felesége van? A török katona hüvelykujját felemelve mutatja, hogy csak egy, s hozzáteszi magyarázóan: – „Fakir olurdum”. (Szegény vagyok.) Ugy látszik, ott is csak a gazdagoknak van több nőjük.

Valami szellős, huzatos filagória félében szállásolják el őket Prunnerrel együtt, egy szálloda függelékében, ahol azelőtt a szegényebb betegeket szoktak volt elhelyezni.

A Sínafürdő meleg vizében Lajos már majdnem megtanul háton úszni, úgy hogy két kezével maga alá hajtja a vizet, mint álmában a

levegőt, mikor azt álmodja, hogy repül. (Ilyen barátságos, biztonságos medencében talán le tudná küzdeni gyermekkori víziszonyát.)

Iszappakolás után egy elég fiatal osztrák ápolónő masszírozza a meztelen térdét. Furcsa érzés. Lajos a lába közé húzogatja fürdőköpenyét. „Aber schäm’ dich nicht, du kleiner Husar!” – bátorítja a nővér nevetve.

Ebéd után behúzódnak Prunnerrel együtt a jó meleg Club kávéházba, mert kutya zord ez a trencsényi tavasz. Sok a sebesült és sok a lógós. Herzel Manó, egy horvátországi zsidó önkéntes, Herzel Tivadarnak, a cionizmus alapítójának unokaöccse héber dalokat énekel. Lajos szeretné megtanulni ezeket a különös dallamokat, de nincs rá mód és idő, mert újabb és újabb pofák jönnek. Ugratják a kis „örömkatonát”. Egy sebesült kelet-galíciai ukrán kadét előtt kifejtji, jó magyaros némentséggel, hogy mennyire bámulja és irigyli ő a frontharcosokat. Bár már ő is igazi sebet kaphatna!

– Te úgy képzeled el a sebesülést – mondja az mosolyogva, jó ukrános némentséggel –, hogy ülsz itt a kávéházban, egy kényelmes bőrfofotelben, aztán egyszercsak a lábához kapsz: ní, megsebesültem! S akkor majd egy csinos ápolónő karján elegánsan vegigbicegsz a korzón, melleden a sebesülési éremmel. Nem, barátom, nem a sebesülés a keserves, – hanem az a sok minden, ami megelőzi!

Lajos elgondolkodik, de tovább irigyli a sebesülteket, és változatlanul rajong a frontkatonáért. Mire egy Serbán nevű, sok kitüntetéses tartalékos hadnagy (civilben néptanító) bosszúsan legyintve megjegyzi:

– Közönséges gyilkosok vagyunk mi, öcsém – nem hősök!

Lajosnak ez sehogy sem megy a fejébe. Hát ha már valami enynyit szenvedett a Hazáért és többszörösen kitüntette magát, akkor hogy beszélhet így? Miért nem büszkélkedik a vitézségével? Vagy talán ez is szocialista, mint Gizi nővér?

Egy pesti zsidó önkéntes, akit a többiek tréfásan Mojsche Pütznek hívnak, nevetve rázogatja Lajosnak a nyakát:

Huszár! „Unsere Husaren!” – mondogatja, valami német háborús magazin címkéjének felírását idézve jóindulatú gúnyolódással.

– Ne bántsák a kis huszárt! – védelmezi Stefi, a kasszírő.

Ez a Stefi, úgy mondják, egy őrmesternek a babája, de ha Lajos kora délelőtt talál beállítani, mikor rajtuk kívül senki sincs a helyiségben, akkor odaül melléje és csókolgatja, harapdálja a „kis huszár” üde pirosasbarna arcát.

A fiú ilyenkor mereven, behunyt szemmel ül mellette, mint a malac, ha vakargatják. Nem mer megszólalni, vagy Stefit visszacsókolni, mert hátha benéz valaki az ablakon.

Ám nemcsak a nők, a férfiak is mind nagyon szeretik. Tréfálkoznak vele, ugratják, bosszantják – és pártfogolják. Nem lenézően, nem is vállveregetően, hanem olyanformán, ahogy a kisöcsénkkel szoktunk bánni: egy kicsit felbosszantjuk, s azután megvigasztaljuk, megölelgetjük, megpacskoljuk, mert hogy olyan tenyérbeszaladó, olyan simogatóan tenyérbeszaladó, naiv gyermekarcocskája van.

Mind nagyon szerették őt, az önkéntesek, s a tisztok is, de egy Frank Hugó nevű tartalékos hadnagy valahogy túlságosan szerette. Ez éveket töltött Németországban mint mérnök, és sokat mesélt neki Berlinről, lépten nyomon német szavakat keverve a beszédjébe. Nem győzte hangoztatni, milyen sikere lenne Lajosnak a német nőknél, evvel a szép pirosbarna arcával! Aztán egyszer felhívta a szállására, mindenféle süteménnyel meg likőrökkel traktálta, s végül felszólította, hogy birkózzanak egyet. A hadnagy erősebb volt, hamarosan ledöntötte Lajost a dívánra és ráfeküdt

– Ich hab’ dich besiegt! Ich hab’ dich besiegt! – lihegte. – Legyőztelek! Legyőztelek! Elismered? – s görcsösen szorongatta, ölelgette, a fiú arcát harapdálva.

Lajos zavartan, s kissé ijedten védekezett, mint a tapasztalatlan kislány, aki nem tudja ugyan pontosan, hogy mit akar a ravasz és erőszakos csábító, de homályosan érzi, hogy valami veszély fenyegeti.

Nagy nehezen sikerült kimászni alóla, s már ment is kifelé, mentegőzve: Nem maradhat tovább, mert az ezredorvos úr várja felülvizsgálatra.

– Nichts für Ungut! Nichts für Ungut! – mondogatta a hadnagy, még mindig lihegve. – Nincs semmi baj! Nincs semmi baj! Legyen más-kor is szerencsém!

De Lajos nem ment el többé hozzája, s nem is beszélt senkinek erről a furcsa esetről. „Zárójelbe” tette ezt is.

A lába szépen javult. Április végén, a hogy az idő kimelegedett, már kijártak napozni a Tepla-patakhhoz, sőt május elsején, több önkéntessel együtt kirándult a Klepács-tetőre, ahonnan át lehetett látni a morvaországi erdőkre.

– Nézzétek, az ott már Morvaország! – mondta Lajos bizonyos ünnepélyességgel, és nyugat felé mutatott. (Még sohasem lépte át Magyarország határát.)

– Na mondd már! Kinn vagyunk a vízből Morvaországgal – nevetett Mojsche Pütz, a pesti önkéntes, és nevetve megrázogatta Lajos nyakát. – Huszár! Unsere Husaren, te javíthatatlan vagy!

– Miért? – mentegetőzött a fiú zavartan. – Hát azért az mégiscsak más világ lehet – ott túl a határon.

– Mi az, hogy más világ? Itt tótul povedálnak, ott meg morvául. Ebből se értek egy бүдös betűt, abbul se.

Hát ebben a dologban szomorúan igazat kellett adnia Mojsche Pütznek, mert Trencsénteplicen bizony – a lábadozó magyar katonák beszédét leszámítva – alig-alig lehetett magyar szót hallani. Nemcsak a környező falvakból belátogató szlovák parasztok, de még a városi boltosok is csak immel-ámmal és tört magyarsággal felelgettek a kérdéseire.

Egyszer bement egy illatszerüzletbe, fogport akart venni. A vörös hajú segéd szlovákul közölte vele, hogy a fogpor kifogyott, s egy tubus fogkrémet tett elébe.

– Miért nem beszél magyarul? – szólt rá Lajos haragtól piros arc-
cal. – Miért beszél tótul?

– Ezt én is kérdezhetném öntől fordított értelemben – felelte a vörös hajú segéd udvariasan és kifogástalan magyarsággal.

– Miért nem beszél uraságod szlovákul?

– Azért – háborgott a fiú –, mert Trencsén megye tudomásom szerint Magyarországhoz tartozik!

– Ez tény, de az is igaz, hogy Trencsén abszolút szlovák többségű megye, s az igazságosság azt kívánja, hogy a kisebbség alkalmazkodjék a többséghez, nemde? Azzal ott is hagyta az önkéntes urat, s egy fekete szakállas luteránus paphoz fordult nagy barátságosan és újra szlovákul: Dobri deny, pán velkomozsni! (Jó napot, nagyságos uram!)

Lajos magából kikelve, háborgó lélekkel távozott, hangosan bevágta az ajtót maga mögött.

Nagyon nyomasztotta ez a magyartalan környezet. Még Örs tanár úr lelkes szavai csengtek a fülében: Szent István birodalma... A Kárpátok koszorúzta magyar Haza... A legtökéletesebb földrajzi egység... S itt van ni: a kárpáti koszorú szlovák népe nem hajlandó magyarul beszélni!

A teplici főutcán az újságosbódék tele voltak szlovák, horvát, román, sőt cirillbetűs szerb nyelvű lapokkal – tekintettel az itt gyógyuló sokféle ajkú katonára: Vlast' a Svet, Hrvatské Novini, Foia Poporului Român...

– Mégiscsak abszurdum! – háborodott fel Lajos a kávéházban. – Háborúban állunk Romániával, és itt a trafikokban az ellenség nyelvén nyomtatott újságokat árulnak!

– Miért ne árulnának? – intette le Serbán hadnagy. – Hát az az erdélyi román katona ne olvashasson újságot a maga nyelvén? Mindenkinek joga van az anyanyelvéhez.

Hiszen ez igaz, éppen az keserítette, hogy igaz, hogy nem tudott mit felelni rá.

A Club kávéház egyik falán ott lógott Magyarország térképe. Olyan, mint valami szép, szabályos formájú élőlény: lábát az Adriai-tengerben fürösztö, valamennyi ütőere, visszere és hajszálerecskéje a központi mellvezetékbe, a Dunába fut össze, csodálatos érhálózatként, s hatalmas, boltozatos koponyáját homloktól tarkóig: Dévénytől Orsováig a Kárpátok sűrű erdőhajzata borítja.

Ez az én Hazám! – gondolta Lajos. – Én szeretem a Hazámat, de vajon a Hazám szeret-e engem? Szeretnek-e a Kárpátokban élő tótok, rutének, románok, meg a délvidéki szerbek? A teplici boltos nem akar magyarul beszélni. „Trencsén szlovák többségű megye. A kisebbség alkalmazkodjék a többséghez!”... Dehát itt vonult fel Bethlen Gábor a bécsi császár ellen, és Trencsén alatt vívta Rákóczi fejedelem nagy csatáját az osztrákokkal. Hát ez mind semmi? Gyula bácsit kéne megkérdezni. Ő olyan jól ismeri a történelmet, földrajzot, néprajzot, mindent.

Kürthy Gyula derűlátást sugalmazó, barátságos, öblös kacagását idézte ellenszerűl a vörös hajú szlovák boltos gúnyosan udvarias mosolygása ellen. A porogjászi kedélyes, napos veranda s a tizaogmándi oszlopos ambitus, Kürthy Gyula turáni álmai: Magyarország az urál-altáji népek európai bástyája mint jövődöbéli vezető hatalom... Dehát tudja-e Gyula bácsi, hogy mi van Trencsénteplicen? Hogy mi készül itt, a Kárpátok tövében? „Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?” Ady... Ady... Dehát miért kell sírni a Kárpátok alatt, mikor Rákosi Jenő a Budapesti Hírlapban arról vezércikkezik, hogy harminc év múlva harmincmillió magyar lesz itt, mert a nemzetiségek mind megmagyarosodnak. Igen, a nemzetiségek...

– Huszár! Unscra Husaren! – rezzentette fel „Mojsche Pütz” csípősen kedélyeskedő hangja. – Mit tanulmányozol azon a térképen?

– Csak úgy nézegettem, hogy milyen... hogy milyen szabályos formájú ez a izé... – („ez a mi magyar Hazánk” – ez volt a nyelve hegyén, de nem mondta ki. Nem lehet. Ha elmondaná ennek a cinikus pesti fiúnak, hogy mi mindent juttatott eszébe Magyarország térképe, megint csak ki-nevetné. S a többiek is. Hogy mondja el érzéseit Mojsche Pütznek, vagy Prunnernek, vagy Serbán hadnagy úrnak, aki azt állítja, hogy a front-harcosok közönséges gyilkosok, és helyesli, hogy az ellenség nyelvén újságokat nyomtatnak?)

Most nagyon vágyakozott Porogjász után. Ha újra otthon lehetne, – vagy legalább Pesten! Mátéfy hadnagy úr, meg Balázsy százados úr,

azok bizonyára nem így beszélnek Magyarországról. Meg Pista bácsi, az a kiváló hazafi. Nem is el kell mondani ezeket a trencsényi tapasztalatokat...

Nem sokkal ezután katonaeorvosok szolgálatképesnek minősítették, és május tizedikén menetlevéllel visszaküldték Pestre.

TIZENHÉT

Boldogan fellélegzett, mikor a vonat, szép fényes májusi reggelen, becsattogott, begördült, beszuszogott a Nyugati pályaudvar hatalmas, üvegtetős hangárjába. Idegenszerű titokzatos, félelmetes nagyváros ez a Pest, ámde itt mégiscsak magyarul beszélnek, ha nem is olyan szépen, szélesen, öblösen, mint Porogjászon – de azért magyarul.

Fiákert fogadott, avval az apjára emlékező, önmegnyugtató magyarázattal, hogy egy huszár önkéntesnek nem szabad koffert cipelve a villamos peronján szorongani, de meg azért is, mert még nemigen ismer-te ki magát a pesti utcák labirintusában, s még aznap délelőtt okvetlenül jelentkezni akart a laktanyában a pótkeret parancsnokánál.

Kulcsa már volt a Molnár utcai lakás előszobájához, kinyitotta az ajtót és halkán besurrant. Röhmerék hál'Istennek még aludtak. Gyorsan megmosakodott és rohant ki a laktanyába. (Az Üllői úti villamosjárást már kitanulmányozta.)

Rudnyánszky alezredes vékony, hegyes bajszát sodorgatva közöl-te vele, hogy rajta kívül még négy ilyen, különféle okból visszamaradt önkéntes vár lovaskiképzésre. Jelentkezzék újra Mátéfy hadnagy úrnál, majd ő megmondja a továbbiakat.

Mátéfy bemutatta Lajost a másik négy fiúnak, s egyelőre magukra hagyta őket. Nagyjában ugyanolyan vegyes társaság volt ez, mint akikkel márciusban először bevonult. Egyetlen dzsentrifíú volt közöttük, egy Ormódy Béla nevezetű. Igaz azonban, hogy ez inkább mágnásnak látszott, monoklit viselő, elegáns, magas, szőke fiatalember, és olyan természetesen ropogtatta a szavakat, mint egy született gróf. De szelíden, szerényen és kissé nyálasan beszélt – nem fölényesen. Jóval idősebbnek látszott a többi-eknél. Lajos meg is kérdezte, hány éves. Kiderült, hogy négy évvel idősebb náluk, harmadszori pótsorozáson vették be. Egyébként kereskedelmi aka-démiát végzett, és civilben bankhivatalnok. Ez kissé kiábrándította, ám hamarosan megvigasztalódott, mivel Ormódy Béla oly elegánsan raccsolta:

– A Kerreskedelmi Bankban dolgozom.

Az is megnyugtatóan hatott rá, hogy ez a Béla mint társaságbeli bá-lozó fiatalember, ismerte Pista bácsiékat, s a harkányi lányok közül hármat.

Na, annál közönségesebb pofa Silák Feri! Alacsony termetű, nyomott homlokú fiú. Hosszú orra tompaszögben megtörve hajlik le-felé. Merev, szálkás, seszínű haja, semmitmondó savószürke a szeme, és nehézkes, de annál nagyképűbb a beszédmodora. Bemutatkozás után

mindjárt figyelmeztette Lajost, hogy nekik, huszár önkénteseknek össze kell tartaniuk – mint az úri osztály képviselőinek – a baka önkéntesekkel szemben. (Lajos nyelt egyet. Zoltán bátyjára gondolt, aki baka önkéntesként halt hősi halált.)

– Csak a legjobb helyekre fogunk járni, kérlek alázattal – magyarázta Silák Feri. – Én ismerem a pesti lokálokat, majd én elkalauzolok benneteket! Másodrendű vendéglőkbe mi, huszárok nem mehetünk. Elvégre noblesse oblige! (A nemesség kötelez!) – de ezt így mondta: noblesse oblizsá, s erre Ormódy alig észrevehető, finom gúnnyal Lajosra kacsintott. Lajos boldog, titkos örömmel kacsintott vissza rá. Úgy érezte, hogy közte és Ormódy Béla között máris kialakult valami rejtett összefogás a nagyképű Silák Feri által javasolt összefogással szemben, az igazi nemesek szabadvétségessége a dzsentriszkedő parvenü ellen.

Greiner Maxi, egy gazdag likörgyáros egyetlen csemetéje viszont mindegyikükkel szeretett volna összefogni. Akármelyikükkel beszélt, ennek a nagyon domború homlokú, törekeny testű, érzékeny idegzetű zsidó fiúcskának puha, mozgékony arca szinte olvadozott a nyájasságtól. Lajostól nagy tisztelettel megkérdezte, hogy Forbáth Ádám, a költő rokona volt-e.

– Igen, rokonunk volt – felelte Lajos –, de nem egyenes ági, mert neki nem voltak fiúgyermekai.

– Ó, történelmi név! – rebegette Maxi. – Tanultunk róla az irodalomtörténetben. És a kedves édesanyádat hogy hívják lánykori néven?

– Kürthy, Kürthy Erzsébet.

– Talán rokona Kürthy tengernagy úrnak?

– Igen, unokatestvére.

– Ó, csupa történelmi nevek!

Greiner Maxi ideges arcának minden rezdülésén látni lehetett, sőt ő maga is érezte, mennyire megtisztelve érzi magát, hogy ilyen előkelő úri társaságba kerülhetett.

Lajosnak jólesett a zsidó fiú áradozása, önkéntelenül megszerette Maxikát. Mennyire másfajta zsidó ez, mint azok a kórházbeli megtrencsénteplici cinikus, gúnyolódó jampecek! – gondolta magában. De ugyanakkor valami nyugtalanította belülről, mintha túlságosan jóllakott volna zsíros és édes, fűszeres és cukros ételekkel. Úgy érezte, hogy a Greiner fiú nagy, tiszteletteljes lelkendezésében van valami nem egészen őszinte vonás, valami céltudatosság. Ez majd odahaza, a családjá meg a rokonai előtt el fog dicsekedni, hogy milyen előkelő önkéntestársai vannak neki. Habár... akárcsak jómaga, más szempontból. Hiszen első

bevonulásakor dömsödi Bokor Lexinek, a dzsentrigyereknek nevét közölte legelőször a szüleivel, Knizsek Jenőét meg Kissre magyarosította, sőt előnevet is hamisított eléje. Szóval kérkedett, hogy milyen hasonzorú nemesfiúk között szolgál. Greiner Maxi meg az övéi előtt bizonyára avval fog hencegni, hogy ő az egyetlen zsidó önkéntes, a többiek mind igazi őskeresztény úrfiúk.

Negyedik önkéntestársát Monti Jóskának hívták. Ez magas, mosolygós, iksz-lábú fiú volt, vastag orrú, széles állkapcsú, s ha nevetett, erős állával olyan őrlőforma mozdulatokat végzett, mint a fiatal, még nem egészen betört hátszló, amikor ki szeretné tornáztatni szájából a zablát.

Monti, Monti... Ez olaszos név. Lajos bemutatkozás után megkérdezte tőle, vajon nem volt-e rokona az a Monti báró, aki 1849-ben egy olasz légiót vezetett a magyar szabadságharcban?

– Rokonunk volt – felelte Monti Jóska –, mi is Olaszországból származunk, de a család nemesi ágából: Monti di Monterosso – tette hozzá, és nevetve megforgatta széles állkapcsát.

– Allora tu parli sicuramente italiano? (Akkor te biztosan beszélsz olaszul?) – csapott le rá Lajos.

– Non capisco, signore – felelte Jóska nevetve, – azaz érteni értelek, de beszélni sajnos nem tudok. Már a nagyapám is itt született.

– Te tudsz olaszul? Remek! – lelkesedett Greiner Maxi Lajoshoz fordulva. – És bizonyára más nyelveken is beszélsz? Milyen nyelveken, ha szabad kérdeznem?

– Hát természetesen németül, aztán franciául, angolul, olaszul és valamennyire törökül.

– Még törökül is? Remek! Zseniális! És amint a kantinos lányoktól hallom, zongorázni is tudsz.

– Úgy játszik ez, barátom, mint egy egész cigánybanda! – mondta Mátéfy Lexi, odalépve hozzájuk.

– Hadnagy úr, megengedi, hogy bemenjünk a kantinba? – kérdezte Ormódy Béla.

Mátéfy megengedte, sőt ő is velük ment.

Lajos magyar nótákkal kezdte, majd érzelmes háborús dalokat adott elő, s végül tréfás, sikamlós kuplékat.

Greiner Maxi oda volt:

– Remek! Mi mindent tud! Zseniális fiú!

– Brrávó, örregem! – mondta Ormódy Béla, persze jóval tompítottabb elismeréssel –, te nagyon jól fogsz érvényesülni a zsúrokon.

– Látszik rajta, hogy magunkfajta úrigyerek – veregette a vállát Silák Feri –, hiába, a gyermekszoba!...

Ormódy megint Lajosra kacsintott.

A fiú, érezve, hogy az érdeklődés központjába került, szokása szerint a lámpaláz állapotából hamarosan átlendült a primadonnai mámor túlcsapongó hangulatába.

Lajos sikereinek tetőpontján elárulta, hogy ő lefordított néhány magyar katonanótát olaszra.

– Halljuk! Halljuk!

Erre elénekelte a „Seprik a Pápai utcát...” kezdetű népdalt előbb magyarul, majd olaszul:

*Seprik a Pápai utcát,
Masíroznak a katonák.
Tizennyolc esztendő barna kislány
Sétál a regiment után.*

*Kérdi tőle a kapitány:
Hová mégy te, barna kislány?
Mért kérdi azt tőlem a kapitány?
Megyek a szeretőm után.*

*Pien di' gente è la strada,
Ecco li marcia l'armata.
Una ragazza di passo lento
Va dopo e del reggimento.*

*Il cap'tano la domanda:
Dove vai tu, ragazzetta?
(Per)ché mi lo domanda s'gnor cap'tano?
Seguo cuor' mio, che va lontano.*

– Remek! Remek! – tapsolt Greiner Maxi mindenkit megelőzve. – Értetted jól a szöveget, Jóska?

– Hogyne, ezt egész' jól megértettem – állította Monti Jóska. – Nagyon jó!

Lajos azonban érezte, hogy fordításai nem valami jók, inkább paródiaszerűek, s hátha Monti is ezt gondolja magában. Ezért a továbbiak-

nál megjegyezte, hogy ő egészen szabadon ültette át olaszba a magyar nótákat. Annyi baj legyen! A fiúkon erőt vett a közönség-pszichózis: minden számát megújrázták. Ő meg boldogan lubickolt a népszerűség kellemes pezsgőfürdőjében.

Egyszer csak egyik pillanatról a másikra elnémult a kacagás, brávózás, hogyvótozás. Mint mikor a verébcapat lármás, alkonyati csiripelő kórusát hirtelen leinti egy láthatatlan karmester. Az önkéntesek felugráltak és vigyázzba vágta magukat. Egy testes, tokás arcú, idősebb százados lépett be az ajtón. Csekonics gróf, a lovas pótszázad parancsnoka.

Lajos nem tudott egyszerre visszazökkenni a nagy kacagós, boldondozós hangulatból a szigorú katonai fegyelem pózába. Gépiesen vigyázzba állt ő is, de felhevülten, lelkesen mosolygó arccal nézett a százados szemébe.

– Önkéntes, mit vigyorog maga? – reccsentett rá Csekonics gróf keményen, humortalanul (gróf létere mégcsak nem is raccsolt). – És hogy tartja a kardját? Micsoda vigyázz ez?!

A fiú gyorsan előreemelte kardja hegyét az előírt negyvenöt fokos magassáig, s arcára fagyott a mosoly.

– Százados úrnak alázatosan jelentem – magyarázta Mátéfy –, csak tíznapi kiképzésben részesült, akkor kórházba utalták lábtörés miatt. Ma vonult be újra.

– Azért a vigyázzállást már megtanulhatta volna! – pattogott Csekonics gróf. – Tessék jól megfogni a töküket: tanulják meg, hogy ez nem kaszinó és nem kabaré, hanem laktanya, mégpedig huszárlaktanya! Pihenj! – Azzal nagy, mérges kardcsörtetéssel elhagyta a kantint.

A fiúk sunyi képpel egymásra vigyorogtak, mint a csínyen kapott diákok, Lajos azonban nagyon elszontyolodva nézett maga elé.

– Nem kell besz ... ni! – mondta Mátéfy nevetve. – Az öreg Csekó nem rossz ember, csak egy kicsit bakafántos.

De Lajosnak már nem akaródzott tovább játszani. A hangulat elkámpicsorodott. Fizettek és mentek.

Persze másnap, harmadnap azért csak beültek megint a kantin zongorája mellé, az elméleti oktatások után, ez már olyan kellemes jogszokássá vált. Sőt hovatovább ez a kínos intermezzo is elmesélni való eseté, sznobéhségcsillapító témává alakult a fiú lelkében: „...tudják, éppen nagyban szórakoztunk a kantinban, zongoráztam, énekeltünk. Egyszer csak belép Csekonics gróf, a pótszázadparancsnok. Rettentően lekapott, hogy miért vigyorgok vigyázzállás közben... De azért az öreg Csekó nem

rossz ember, csak egy kicsit bakafántos.” (Már az sem utolsó dolog, hogy Csekonics grófot így emlegeti: „az öreg Csekó”.)

Nemsokára azonban vége szakadt a szép napoknak: megkezdődött a lovaglósiskola a Kis-Rákos mezején. Lajos hamarosan meggyőződhetett róla, hogy Móczi Pistának igaza volt: Az, hogy ő hétéves kora óta szőrén ülte meg a lovat, meg később árkot is ugratott nyeregben, – mindez hajítófát sem ért a huszáros lovaglás szempontjából, mert ez nagyon bonyolult valami.

Mátéfy hadnagy vezette ki őket a Kis-Rákosra – esős napokon meg a fedeles lovardába –, két oktató őrmester és egy tizedes kíséretében. A gyakorlótérre kiérve, Mátéfy állj-t vezényelt, s kiadta a parancsot:

– Kis kör a balkézen! Kengyelből!

Akkor a három altiszt lóról szállt és elkezdték az iskolázást. Előbb álló helyzetben magyarázták nekik, hogyan kell huszár módra ülni a lovon, azután következett a kengyel nélküli tanügetés. Lajos önkéntestársait a két őrmester vette kezelésbe, őt meg a tizedes, egy zömök, fekete hajú, mokány huszár. Egészen mongolos képű ember volt ez, még a neve is mintha kínaiul hangzott volna: Csintónak hívták. Ez a Csintó nagyon megkínozta Lajost az első héten. Kegyetlenül csavargatta a bokáját erre-arra, és pogányul káromkodott rá a rossz tartása miatt, hogy nem tudja megjegyezni, amikre figyelmeztette. Dehát az szinte lehetetlennek látszott, annyi mindenfélét egyszerre fejben tartani:

– A vállát meg a derekát keményen, igényesen tartsa, önkéntes úr, mintha nyársat nyelt vóna! És a felső karját is könyékig. Könyék a csípőn, mintha odaragasztották vóna. De az alsó karja könnyen mozogjon, a csuklója meg, mint a virágszál, úgy hajladozzék, mer’könnyen kell tartani a kantárszárakat. A fenekét húzza maga alá, ne düjjessze ki, mint a kisaszszonyok! És ha azt mondom: indulj!, akkor a dereka puha legyen, mint a rongy. Lépésben, ügetésben együtt mozogjon a lú hátával, vágóban meg kefélje azt a nyeret, gondolja, hogy a babája ül az első kápán! (Az előbb kemény derék, most meg puha derék! – zúgolódott Lajos magában.) A combja tapadjon a nyereghez, de a térgyitül lefelé szabadon lógjon a lába, ne kapaszkodjék a lábszárával, mint macska a sövénybe! A sarkát hátra, lefelé és kifelé, kifelé, az istenfáját, mer’ különben a sarkantyú a lú hasát döfködi, osztán elviszi magát az a kanca, mint a kuffert! (Hogy az Isten csudájában lehet ezt megcsinálni? A lábam szára szabadon lógjon, a sarkamat meg ugyanakkor nyomjam hátrafelé és kifelé! Mintha csak azon törte volna a fejét, aki a huszáros lovaglást kieszelte, hogy hogy lehet az elképzelhető legtermészetlenebb testtartásban lovon ülni.)

Amíg egy helyben állt a lova, addig még csak sikerült valahogyan követni ezt a sokféle, képtelen utasítást, ámde mikor lépést, vagy pláne ügetést vezényeltek, akkor egyszerre összekeveredett minden. Ha a vállát mereven igyekezett tartani, a csípeje is megmerevedett, s az ügető ló háta úgy dobálta a fiú fenekét, „mint a tököt”, – hogy Csintó tizedes úr szóképeivel éljünk. Ha alsó karját puhán mozgatta, a könyöke is himbálódzni kezdett és akkor már zuhogott, kopogott rá Csintó tizedes káromkodása, mint a jégeső:

– A kutya úristenit, önkéntes úr, ne lóbálja a könyököt, mint a zsidó lókupecsek! Könyék a csípőn, azt az ilyen meg olyan ... ántikrisztusát!

Lajos suttyomban Mátéfy hadnagyra pislantott, hallja-é vajon, és mit szól hozzá, hogy ez a csúnyaszájú káplár így káromkodik egy önkéntesre? De Mátéfy mosolyogva figyelte a dolgot szürke lova hátáról, látszott az arcán, hogy semmi kifogása nincs a nagy lepocskondiázások ellen. (Huszáréknél az a szokás, hogy az altisztek kötelesek megadni az érettségizett újoncnak az önkéntes úr címet – ámde, ha ennek az utasításnak eleget tettek, úgy káromkodhatnak rájuk a lovardában, ahogy a szívük és a huszáros stílus diktálja. Ezért az önkéntesek, az altiszteket utánozva, sokszor tréfásan így szólították meg egymást: „Önkéntes úr, a kutya úristenit!”)

Lajos nagyon kutyául érezte magát a tanügetések alatt. A háta nyilallott, a fenekén meg térdének belső oldalán égett a bőr (pedig jó előre bekente szarvasfaggyúval), s a bokáját mintha késsel hasogatták volna. „Hátrafelé, lefelé, kifelé!” A háromféle parancsból rendszerint kifejejtette valamelyiket, s ha végre sikerült mind a háromnak engedelmeskednie, akkor meg teljesen megmerevedett a lábaszára, és csizmája orrát belenyomta a ló oldalába. Na, akkor aztán volt mit hallgatnia:

– Önkéntes úr, a kutya úristenit, hát hiába beszélek én magának?! Már megint úgy ül azon a lovon, mint macska a köszörűkövön. Mondtam, hogy ne kapaszkodjék a lábaszarával. Á-á-állj! – és bokáját megragadva, kegyetlenül csavargatta a sarkát hátrafelé, lefelé, kifelé. – Na, így maradjon, így tartsa magát! Üg-ge-té-é-és!

S nem volt elég a testi kínszenvedés, a lelke is keservesen gyötrődött. Az Isten verje meg, hát ő gyerekkora óta lovagolt, árkot ugratott, mindenki dicsérte, s most kiderül, hogy Lajos úrfi, Benő Etelka „nyalka huszárja” úgy ül a lovon, mint a macska a köszörűkövön! (Egyáltalán, hogy kerül a macska a köszörűköre?)

Lelki keserveit, megaláztatását fokozta az a megfigyelése, hogy önkéntestársaira nem kiabált olyan istentelenül a két őrmester, mint órá

ez a Csintó. Különösen Greiner Maxival bántak feltűnően kesztyűs kézzel. Jóval később tudta meg suttogásokból, hogy Maxi apja, az öreg likörgyáros megvásárolta fiacskája számára Tótfalusy-Osvát őrnagynak, a tisztis iskola parancsnokának Betti nevű hátaslovát tízszeres áron, s az őrnagy úr külön-külön beszélt a pótszázadparancsnokkal, az oktató tisztekkel és altisztekkel, hogy szőrmentin kezeljék a Greiner gyereket. Azt is mesélték, hogy Betti, ez a csodakanca, fejből tudja az összes vezényszót, sőt a kürtjelzéseket is. Hát annyi bizonyos, hogy Betti az Indulj! vezényszóra azonnal elindult, az Állj!-ra pedig magától megállt.

Nem úgy az ő Sárija! Ez a nagyvérű, túl temperamentumos fiatal kanca nem tűrte, hogy egy másik ló öelötte ügessen, vagy pláne vágtazzék. Ilyenkor valósággal belenyargalt Monti Jóska Nikita nevű vasderes, herélt lovába, sőt néha bele is harapott a vékonyába, mire Nikita felvágott, felhányta a farkát, s egyszer belerúgott Lajosnak a könyökébe.

Lajos nagyon irigyelte Ormódy Bélát Vera nevű csodálatosan nyugodt természetű fakó kancájáért, bár az már szinte komikus figura volt: olyan nehézkesen, szögletesen mozgott vastag lábain, mint valami faló. De azért megcsinált az mindent, ha nagyon biztatták. Hihetetlennek látszott, hogy ez ugrani tud. Ám később kiderült, hogy az akadályokon is átevickél ő nagy szuszogással, horkolással. Nem szökkent át a falon, mint az ő Sárija, inkább átzökkent, s utána mindjárt meg is állt pihenni, a lói szokások élő cáfolataként.

Silák Feri lova állítólag angol telivér volt, de Lajos nem ilyennek képzelte az angol telivéreket. Semmi nemességet, semmi délcegséget nem tudott rajta felfedezni. Lépésben olyan lomhán mozgott ez a nagy, formátlan, sötét herélt pej, mint holmi sovány tehén. Fülét-farkát eleresztette, hosszú nyakát nem hajlította ívbe, hattyúsan, ahogy az arab paripák szokták, hanem csúnyán előrenyújtotta, majdnem felfelé homorítva. S a lábait sem kapkodta kényesen, hanem lustán, vontatottan rakosgatta őket egymás elé, mintha köszvényes volna.

És Silák Feri a lovához illő, vagy még annál is dísztelenebb látvány volt a lovardában. Ügetéskor teljesen merev csípővel zötyögött a nyeregben, és nem nyomta a sarkát sem hátra, sem lefelé, ott lötyögött a csizmája orra egészen elől, a ló könyökénél. S órá mégsem kiabáltak. (Tudniillik Lajoson kívül valamennyi önkéntes gavallérosan borraalózta az altiszt urakat, dehát ő erre is csak nagy sokára jött rá. Bár hiszen, ha tud is róla, akkor se követhette volna a többiek példáját a hazulról kapott szerény havi kétszáz koronából.)

Testben-lélekben összetörve sántikált haza esténként, néha még vascsorázni sem volt kedve. Besurrant sötét kis szobájába, halkán, nehogy Röhmerékkal találkozzék, és rendszerint már nyolckor, fél kilenckor ágyba bújt, hogy reggel fél ötkor fel bírjon tápászkodni. Mert háromnegyed hatkor már ott kellett állni a felnyergelt, felkantározott ló fejénél. S akkor kezdődött újra a londzsolás, a lovaglóiiskolai vesszőfutás: „Önkéntes úr, a kutya úristenit!”

Aztán egyszer csak, a következő hét közepe táján, rájött a huszáros lovaglás csínjára. Ez úgy történt, hogy elfelejtett a derekára meg a végtagjaira vigyázni. Belefáradt a folytonos figyelemöszponosításba, egye meg a fene, úgy se fogja ő ezt soha megtanulni! Benkő Etelkára gondolt: mit szólna az, ha látná, hogy a „nyalka huszárt” hogy pocskondiázza Csintó tizedes úr? Majd az olvadékony aranyárga hajú Enyedy Sáríkára siklottak át a gondolatai. Derékizmai elernyedtek, csípeje, mintha megolvadt volna, puhán, engedelmesen együtt mozgott az ügető ritmikusan ringó hátával. Nem is vette észre, hogy közben vágát vezényeltek. Sári az előtte nyargaló Nikita példájára magától vágatába ugrott, és Lajos – még mindig álmaiba merülve – ágyékával öntudatlanul „kefélni” kezdte Sárít, az ő sárga Sáríjának a hátát, vagyis a nyergét, úgy, ahogy az a mosdatlan szájú Csintó elmagyarázta. De ő még nem tudta, hogy immár előírásosan, huszárosán lovagol, erről csak Csintó tizedes úr elismerő szavaiból értesült:

– Jól van, önkéntes úr! Ha így fogja tartani magát, akkor jóba leszünk.

Rég nem érzett, már szinte nem is remélt boldogság meleg hulláma ömlött a fülétől a szíve felé: huszár lett hát mégis, éspedig immár nemcsak a piros nadrág jóvoltából. Testének most minden porcikájával érezte lovának mozgását. Nem kellett már külön-külön figyelni a tagjaira. Gerince megkeményedett, csípeje megpuhult, rugalmasan követte a vágta ritmusát.

A lovaglóiiskola céltáblájából egy-kettőre az altisztek kedvence lett, akit példaképpül állítanak a gyengébbek elé:

– Úgy tartsa a derekát meg a lábát, mint Forbáth önkéntes úr! – hallotta egyre gyakrabban.

Olyasformán volt most a lovaglással, mint annak idején a zongorával:

– Marhaság! Hülyeség! Sohase fogom megtanulni. Hogy az Isten verte vóna meg azt a bitang németet, aki ezeket a buta körmönfont ujjgyakorlatokat kitalálta!

De mikor Homródy Panna útmutatásai nyomán megtanulta a naturalista játékmódot, s már magától kezdte harmonizálni a nótákat,

egyszerre úgy megjött a kedve a zongorához, hogy végül még az ujjgyakorlatokat és az etűdöket is népies-magyaros cifrázatokkal díszítette fel.

Most, miután a többiek is annyira-amennyire belejöttek a tanügetésbe, Mudris Balázs őrmester úr kiadta a parancsot:

– Csuklógyakorlatok lóháton!

Hátra kellett feküdni a nyeregben, előrehajolni a ló nyakára, meg arccal hátrafelé lovagolni – hogy bátorodjanak az önkéntes urak. Lajos nem elégedett meg az előírt gyakorlatokkal, hanem – mint egykori előtornász – újabb és újabb mutatványokkal állt elő – szegény Greiner Maxi nagy rémületére: tótágast állt a ló hátán, ollót csinált, meg mérleget stb. stb.

Ez a virtuskodás roppantul tetszett Mudris Balázsnak. Egyszer meg is jegyezte:

– Látják, Forbáth önkéntes úr olyan, mint a vadparaszt: nem fél az az ördögtül se!

Evvel aztán sokat heccelték a kantinban:

– Vadparaszt! A kis vadparaszt!

Ám ez a díszítőjelző nem ragadt rajta, Monti Jóska meg Greiner Maxi leintette a csúfolódókat: Aki annyi nyelvet beszél, meg zongorázik, meg minden, arra nem illik ez az epiteton. Csak Silák Feri próbálkozott vele olykor-olykor, de Lajos ügyesen letromfolta egy másik jelzővel. Ez így történt:

Minden önkéntesnek kiutaltak egy öltözet kincstári „komisz” ruhát, meg egy pár sárga csizmát, hogy kivonulások alkalmával kímélhesék a sajátjukat, az „extrát”. Az ezredszabóval átadjusztáltatták a kincstári holmit, s legtöbbször abban vonultak ki a Rákosra. Egyedül Silák Feri nem volt hajlandó kincstári uniformisban lovagolni. Ő nem vesz magára komisz ruhát; „ki tudja, miféle бүdös paraszt viselte azelőtt.” Egyszer aztán egy vasárnap valami zsúron leöntötték a piros nadrágját tartármártással, s minthogy egy nap alatt nem sikerült kitisztíttatnia, hétfőn komisz ruhában volt kénytelen kivonulni. Lajos, amint ezt észrevette, rögtön lecsapott rá nagy gaudiummal:

– Ní, Silák Feri komisz ruhában! A kis komisz. Éljen a Kis Komisz!

És akárhogy mérgelődött az „úrifiú”, ez a jelző rajtamaradt, mert mindegyiküknek a begyében volt a nagyképű ember. Nem sokkal ezután Lajos is megkapta a maga végleges jelzőjét:

A kincstárból kiutalt sárga csizmája egy kicsit hosszú volt a lábára. Odaadta az ezredszuszternek, vágjon le a szárából valamennyit. Az meg, úgy látszik, elábrándozott, hazagondolt munka közben, az ő falusi

csizmadia műhelyére, s erősen lekanyarította felül kétoldalt, S alakúra, ahogy a parasztleányok kívánják. Hát egyszer Imre Laci, az a nagyon közvetlen és karakán tartalékos hadnagy, aki ott táncolt Homródy Panna lakodalmán, éppen bent volt a kintinban, mikor Lajos belépett új, ad-jusztált csizmájában.

– Ej, milyen pörge magyar gyerek vagy te ebbe’ a sárga csizmába’!
– kiáltott fel Imre Laci nevetve.

– Pörge magyar! Pörge magyar! – visszhangozták az önkéntesek ujjongva.

Lajosnak nagy kő esett le a szívéről, hogy végre megkapta a jelző-jét, vagyis hogy nem rosszabbat kapott. Ha ugyanis új társaságba csep-pent, mindig nagyon nyugtalanította, vajon mit mondanak róla az embe-rek. Nem ismerik-e túlságosan félre? Ha azután fülébe került, hogy ezt, vagy azt mondták róla, akkor kissé fellélegzett, mert ha nem is elégítette ki egy-egy ilyen sommás megállapítás, azért mégis jobb az, mint a bi-zonytalanság. Mégiscsak alap, amelyből ki lehetett indulni, s lassacskán kibővíteni, megjavítani.

Miután úgy érezte, hogy nevet szerzett az ezrednél, s már nem kell olyan libabőrös szorongással gondolni a reggeli kivonulásokra, mint an-nak idején a zongoraórákra, ismerkedni kezdett a fővárossal.

Budát későbbre hagyta, túl bonyodalmasnak találta ezt a teker-vényes utcájú, dimbes-dombos városrészt. Legfeljebb a Gellérthegyre sétált fel vasárnaponkint, meg a Várba a Siklón, melyet egy németes beszédű öreg hadaggastyán indított „E-e-előre!” jelszóval. Árván ödön-gött a Vár kihaltan kongó utcáin, lenézett a Halászbástyáról a Dunán át a pesti házrengetegre, s próbálta összeegyeztetni ezt a városképet avval, amelyet hatéves korában látott innen.

Aztán hetenkint egyszer Móczi Pistáékhoz volt hivatalos oszonna-vacsorára, egyszer meg Hátszeghy Joliékhoz, szegény Zoltán bátyjának hűséges szerelméhez. Ezek mind a ketten a Fehérvári úton laktak, amely akkor még a Gellért térnél kezdődött. Egyelőre ennyit ismert Budából.

Pesten már bátrabban mozgott. Egyre ritkábban húzta elő a zseb-térképet, s úgy vaktában, toronyiránt folytatta felfedező útjait. Megállá-pította magában, hogy a Belváros két erősen különböző hangulatú rész-ből áll. A Kossuth Lajos utcától északra van az előkelő világ: a Duna korzó, melynek elegáns közönsége télen átvonul eggyel beljebb, a Váci utcába. Ez keskeny utca, de csodálatos, pompázatos kirakatai vannak. Aztán még kettővel beljebb, a Semmelweis utcában van az Országos

Kaszinó, a vidéki dzsentri pesti gyülekezőhelye, a Kossuth Lajos utca másik oldalán meg a Nemzeti Kaszinó, a mágnásoké.

A Belváros másik fele, a Kossuth Lajos utcától délre eső rész, ahol ő lakik, az a régi negyed, az iparos fertáj. Sötét, szűk utcák és macskaköves sikátorok földszinti helyiségeiben nappal is lámpa mellett dolgoznak a szabók, suszterek, könyvkötők, lakatosok, szíjgyártók. Csiriz-, enyv- és bőrszag terjeng mindenfelé. Csak a Veres Pálné utcában bólogat egy kis levegősebb, zöld sziget: a régi rác templom alacsony, sárga fallal körülvett udvarának akácai és eperfái. Az Egyetem utca és a Kecskeméti utca környékén azonban kitágul a régi Belváros. Ott van az egyszerűségével tekintélyeskedő Károlyi-palota hatalmas kertje, majd a Kecskeméti utca vidám napfényt szitáló juharfái, aztán a Kálvin tér sarkán a Csekonics palota, s vele szemben az édes ígéretekkel csábító Weisz Béla-féle cukrászda.

Általában nem úgy könyvelte el Budapest kerületeit, ahogy a könyvekben olvasható, hanem hangulataik szerint. A Lipótvárost például nem az előkelő gazdag zsidók negyedének látta. Sehogy sem tudta elképzelni Molnár Ferenc önszatíráinak színterét az ötödik kerület hatalmas, komor középületei között: az Országháza, ez a gótikus kötömkeleg, vele szemben, a tér másik oldalán a Kúria félelmetes görög homlokzata, a Földművelési Minisztérium árkádjai, aztán a Szabadság téren a Tőzsde különös, úgy mondják, asszír stílusú palotája, a csendes, előkelő kis József téren József nádor bronzszobra, s mögötte a Gerbeaud, a Zserbó, a világ legelegánsabb cukrászdája. Mágnások, primadonnák és híres kokottok pávaskodnak itt, finom, törékeny porcelánokból kanalazzák az ismeretlen krémeket, parfékat. Oda még nem mert bemenni, úgy érezte, nem tudná, hogy kell ott viselkedni. Tán el is törné azokat a drága csecsebecsét.

Úgy hallotta, hogy a hatodik kerület, a Terézváros a közepes vagy onú zsidók negyede, az Erzsébetváros meg a szegényebbeké. De viszont a Terézvároson halad keresztül az a gyönyörű, széles sugárút, az Andrássy út, amelyen gumikerekes, előkelő magánfogatok robognak a Stefánia úti kocsikorzó felé.

Na, az Erzsébetváros az csakugyan olyan, amilyenek mondták. A szűk és sötét Rumbach utca meg a Dob utca lármás, alkudozós boltjaiban, valamint a Dohány utcai zsinagóga környékén még huncutkás, pájeszes pólisi zsidókat is lehet látni szép számmal, akárcsak Munkácsón vagy Porogjászon.

A nyolcadik kerületről, a Józsefvárosról, nem tudott egységes képet alkotni, mert annak nagyon sokféle arca van. A Nemzeti Múzeum

mögött, a csendes Eszterházy és Szentkirályi utca a titokzatosan elzárkózó grófi és hercegi paloták negyede. Aztán ahogy kifelé ballagott a Baross utcán, ott meg bútorüzletek, bútorgyárak, egyik a másik mellett. A nagykörúton túl egyre kispolgáribbá válik a Józsefváros. A hosszú, mély, macskaköves, vagy homokos udvarok szomorú ecetfái és akácai alatt mezítlábas gyerkőcök hancúroznak a vakációzó stráfszekereken, korcs kuvaszok vakaródnak és iromba macskák dorombolnak az ajtók előtt.

Egy Práter utcai udvar végiben, a szomszédos tűzfalhoz támaszkodó kis, földszintes viskó ajtajában harcsabajszos öregember tárogatózott a földön ülve. Verklisek nyekergetik kintornáikat a járdán, az udvarokban meg kóbor hegedűsök, bandákból kicseppent vén cigányok muzsikálnak és hajlongva szedegetik össze az ablakokból ledobált, papírba csavart pénzdarabokat: „Isten fizesse meg!”

Még kijebb haladva, észrevétlenül külvárosiassá, jasszossá alakul a kispolgári negyed arculata. Vásott külteleki srácok meg sötét képű, micisapkás vagányok titokzatos füttyjeleket és érthetetlen nyelvű üzeneteket adnak le egymásnak az utcaszakokon. Éjszakánként, azt mondják, nagy verekedések, késelések folynak errefelé a külső-józsefvárosi meg a ferencvárosi jasszlegények között.

Aztán az Orczy út és a Népliget között ismét egy csendes, patriarális folt következik: a tisztviselő telep. Csupa földszintes, zsalugáteres, kertes ház, mintha csak Porogjászon járna.

Ha rokonai, ismerősei meghívták vacsorára, akkor másnap a megtakarított vacsorapénzén színházba ment. Néha az Operába, de gyakrabban a Koronaherceg utcai Modern Színpadra, ahol a lófogú, égimeszelő Boros Géza énekelte röhögtető fejhangon a közállapotainkat gúnyoló aktuális dalokat, s a vagányképű Békefi ugyanezt művelte egyfelvonásos darabokban, jó pesties, jasszos modorban. A Rókus-kórház melletti Apolló Kabaréba is eljárogatott meg az Opera mögött meglapuló Folies Caprices-ba, ahol a műsor egyik felében magyarul, a másikban meg olyan pesti-zsidós német nyelven játszották az inkább egy-, mint kétértelmű, sikamlós darabokat. Ezeken a helyeken igyekezett elsajátítani a pesti beszédet, kiszólásokat és humort, hogy ha majd szabadságra megy, elkápráztassa a porogjászi lányokat fővárosiasságával, nagyvilágiasságával.

Közben a „nagyvilági” fiatalember oly takarékosan és szolidan élt, mint valami árva papnövendék. Nagyon gondosan be kellett osztania azt a hazuról kapott havi kétszáz koronát, mert a háborús fővárosban az árak lassan, de feltarthatatlanul emelkedtek. A kenyeret jegyre adták,

hetente kétszer hústalan nap volt a vendéglőkben, s a boltok előtt egyre hosszabb sorokban ácsorogtak az emberek.

Lajos a Molnár utca és az Irányi utca sarkán talált egy harmadosztályú vendéglőnek nevezett kiskocsmát, ahol egy korona kilencven fillér volt az ebédmenü ára. Sőt a Baross utca elején rábukkant egy másikra, ahol egy korona ötven fillérért lehetett ebédelni. Ilyen kis zughelyen étkezett, nagyon vigyázva, nehogy észrevegyék az önkéntestársai.

Vacsorázni meg rendszerint egy Kecskeméti utcai tejvőben vacsorázott, tejszerű túrót, körözött liptait evett, vagy tejberizst kakaóporral meghintve, s utána joghurtot ivott. Volt ebben a tejsárdában egy Viki nevű, nagyon csinos, rász kis pincérnő, ferde szemű, hegyes, fitos orrú, de hamvas, szőke hajú és karcsú lábú leány – egy kis szőke mongolka. Sokan jártak ide ozsonnázni a szép Viki kisasszony kedvéért. Lajos is elhatározta, hogy ha valamelyik önkéntes meglátná őt a tejsarnokban, akkor azt fogja mondani, hogy udvarlás céljából járogat ide.

Egyszer Silák Feri megkérdezte, hol szokott étkezni.

– Hát... ahogy jön – hazudta Lajos szemrebbenés nélkül, mivel már jó előre felkészült erre a fogas kérdésre. – Hol a Pannóniában, hol az Astoriában, vagy a Hungáriában, amelyiket közelebb találok, mikor megéhezem – s megnevezett még egy néhány előkelő éttermet.

Silák Feri helyeslően bólogatott és Lajos lopva figyelte ezt a nagyképű, topafejű frátert, hogy vajon nem gyanakszik-e. Így aztán az a mulatságos helyzet alakult ki közöttük, hogy Lajos, a dzsentrifú igyekezett, legalább szóban utánozni azt az életformát, amelyet Silák Feri, a parvenü követett és követelt, nyakra-főre majmolván a regények alapján elképzelt dzsentristilust.

Lajos ugyanis, bár apai-anyai ágon minden őse nemesi származású volt, mégis úgy érezte, hogy az ő családja, az ő rokonsága nem él igazi dzsentriéletet. (Ebben különben igaza is volt.) Apja például sohasem utazik első osztályon, mindig csak másodikon.. („Mert akkor hol utazzanak a mágnások?”) Ebédnél, vacsoránál betűri gallérijába a szalvétát, és kezébe fogja a csirkecomb. Elek bácsi meg pláne úgy beszélt, mint az öreg tiszaháti parasztemberek. („Olyan siép itt az a lúhere, hogy lúhatnékja van az embernek, ha rániéz!”)

Szóval nem éltek olyan életformák között, mint amelyet a Gálszécsyék főispáni szalonjában megfigyelt, s nem voltak olyan igazi dzsentrik, mint például az a monoklis, elegáns Ormódy Béla, vagy Ottlyk főhadnagy, Ottlyk Lóri, a pótkeretparancsnok segéd tisztje, aki lakkcsizmásan, karcsú

derekán ezüstös-aranyos tarsollyal, füttyörészve és könnyed sarkantyúpengetéssel jött-ment a laktanyában, olyan természetesen, mintha ott született volna. Ezt az Ottlyk Lórit tekintette Lajos az igazi dzsentrí huszártiszt mintaképének. Hátrafésült fekete haja, fekete monoklija, még bal szeme alatt az a kis fekete szemölcs is olyan természetesen illett ehhez az elegáns, karcsú alakhoz, mint a telivér paripához, vagy fajbikához a billog.

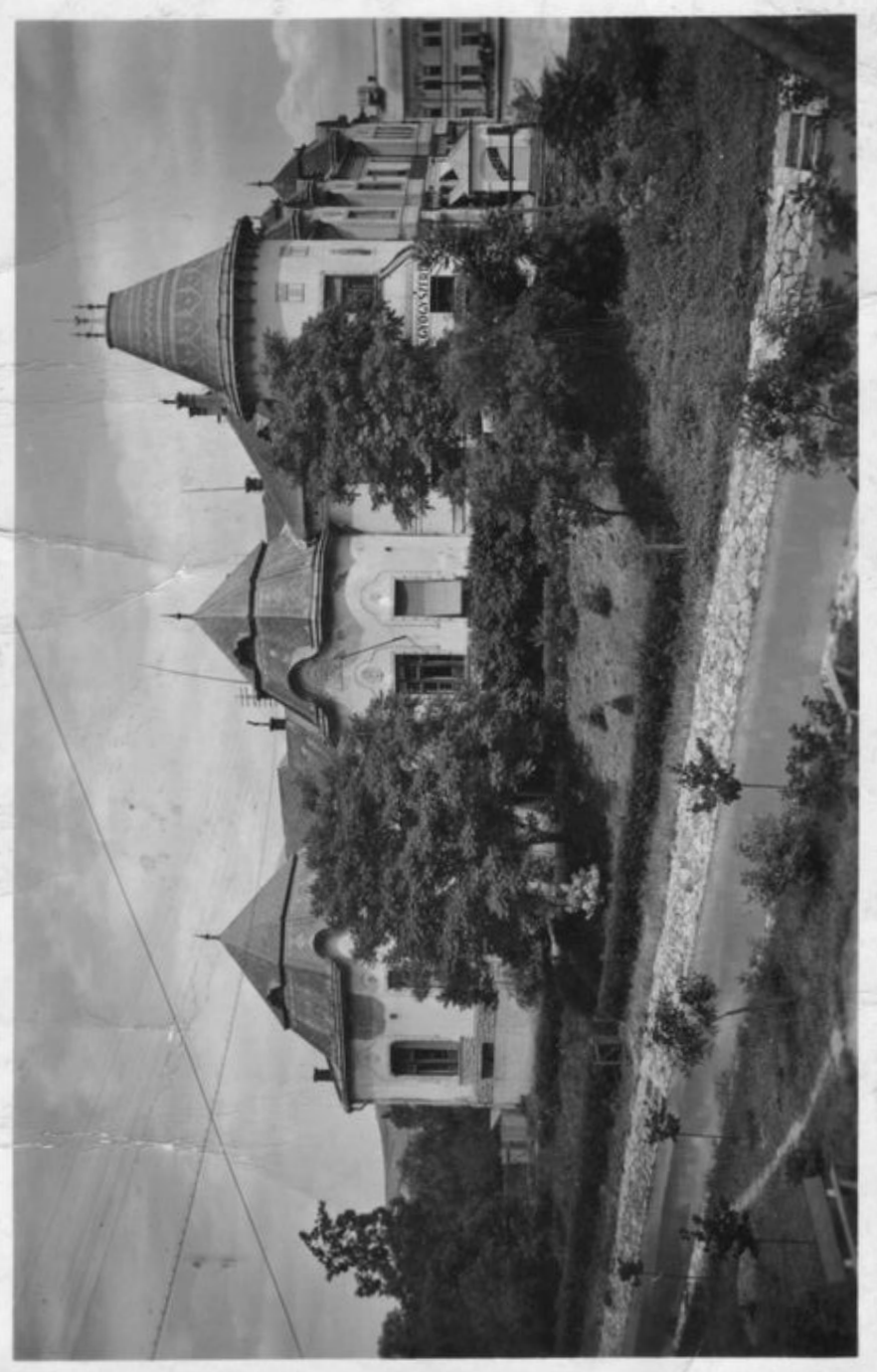
Ezek úgy mozogtak a huszáréletben, mint hal a vízben, az ő természetes elemében; mintha az ő számukra más fegyvernem nem is volna elképzelhető.

Lajos viszont mindig egy kicsit megtisztelve érezte magát a huszárok társaságában, s úgy gondolta, meg kell szolgálnia, ki kell érdemelnie, hogy ilyen előkelő fegyvernem képviselői közé kerüljön.

Valaki azt mondta egyszer róla, hogy alsóbbrendűségi érzés van benne, mint az édesanyjában. Ám az illető tévedett – már tudniillik az összehasonlításban. Forbáthné, igaz, túlságosan szerény volt, és látszólag indokolatlanul szerény. Hiszen például műveltség, olvasottság tekintetében magasan fölötte állt valamennyi porogjászi úrinőnek. De ő szinte művésztette fejlesztette értékeinek eltitkolását. Azaz dehogy is fejlesztette, ilyennek született. Úgy érezte, senki sem tehet róla, hogy okos vagy buta. Talentumainkat Istentől kaptuk kölcsön, ez tehát nem jogosít fel semmiféle büszkélkedésre, ellenben fokozottabb kötelességtudást kíván, hogy jól kamatoztassuk őket. Ő eredetiben olvasta Dickenst, Victor Hugót, Schillert, s olvasmányait továbbadogatta gyermekeinek, állandóan ébresztgette velük szépérzéküket és tudásvágyukat. Közben hajnalban kelt gyomlálni, locsolni, ruhákat javítani. A keze mindig érdes volt, többszörösen talpalt cipőket viselt és olyan – legalább is Lajos szerint – nem szalonképes, nem társaságban eldicsekedni való családi intimitásokat tudott elmesélni vendégek előtt, hogy a fiú irult-pirult a bosszúságtól és a szégyenkezéstől: „Tudjátok, kedveseim, mikor Lajoska kicsi volt, osztán elszakadt rajta a ruha, tréfásan megdorgáltuk: Én nem értem, kisfiam, mit csinálsz te a ruháddal! Két bátyád elhordta tisztességgel, terajta meg mindjárt elszakad. – Én nem tudom, mamuka (s ilyenkor az ő gyermekkori hadaró beszédét utánozta), pedig igazán úgy vigyázok a ruhámra!”

Szörnyű! Szörnyű!

De Forbáthné az ilyesemben nem talált semmi szégyellnivalót, természetesnek tartotta. Valamint azt is, hogy szókimondása és kopott ruhái egyáltalán nem riasztják el az embereket. (Sőt az az érdekes, hogy így is mindenki Porogjász első asszonyának tekinti.)

TIZENNYOLC

Lajos kitapasztalta, hogy jobb a Baross utcán át megközelíteni a lakatnyát, mint az Üllői úton, mert a jó öreg tizenhatos némi kanyargásokkal ugyan, de átszállás nélkül odaviszi a kaszárnya hátulsó kapujához.

Mikor hajnalok hajnalán az ébresztőóra ijesztő berregése felriasztotta, lustábbik énjével folytatott rövid vita után kiugrott az ágyból, gyorsan, felületesen megmosdott („majd este alaposabban mosakodunk” jeligével), hirtelen bekapott egy kis szalonnát, kenyeret, aztán síkport hintett a csizmájába, hogy este könnyebben lehúzhassa, befagygyúzta a feltörés veszélyének kitett testrészeit, magára rángatta egyenruháját és rohant az Erzsébet hídi megállóhoz.

Alighogy belevágta magát az ilyenkor nagyobbára üres villamos egyik sarokülésébe, azonnal leragadtak a szemhéjai, egy kis utószundikálásra. Úgy ismerte már a tizenhatos vonalát, hogy felig kinyíló szemrésein át is rögtön meg tudta állapítani a házak formájáról és az utcák hangulatáról, hogy merre járnak.

A szűk, kanyargós Borz utcában a kocsi szinte súrolja a járdát; az emberek ijedten lapulnak előle a házak falához. Ez még a régi Belváros... Gyűrűt tartó hollók az Egyetem vaskerítésén... Majd a juharfás, napfoltos Kecskeméti utcában mindjárt derűsödni, tágulni kezd a világ (Csekonicspalota, Weisz Cukrászda) a város szíve, a Kálvin tér felé... Bal felől kovácsoltvas kapus, kocsifelhajtós főúri lak, a Wenckheim-palota. Ez a belső Józsefváros, a mágnásnegyed. Még alhatunk egy jót... Bodó kávéház, – az a híres!... Mária Terézia tér; jobbra a hadikórház, melynek negyedik emeletéről, onnan ni!... Balra a kéttornyos józsefvárosi plébániatemplom. Erről bosszúsan elfordítja a tekintetét, mert ott (Gizi nővér szerint) Hók János, az aranyszájú pap a békét prédikálja, és Lajos előbb még vitéz frontharcos akar lenni; addig ne legyen béke!... Tágas, széles, de eléggé kopár térség: a Kálvária tér. Balra a Scheuring kávéház. (Hogy lehet ilyen nyárspolgáriás, csúnya sváb nevet adni egy kávéháznak? Bár nem is igazi kávéház az, inkább afféle kávémérés. Ingujjas fuvarosok, kupeczek meg házmesterek snapszlit játszanak benne, nagy kiabálással csapkodva a zsíros kártyalapokat.)... Szundítsunk még egy utolsót!... Csendes, zsalugáteres, földszintes házikók: Tisztviselő-telep. Na de most már ébredezzünk, készülődjünk, mert a villamos mindjárt befordul a Hungária körútra, s ott a Néprajzi Múzeum mellett, szemben a Népligettel, a végállomástól néhány lépésnyire vár már reá a huszárlaktanya hátulsó kapuja.

Mindig hevesebben dobogott a szíve, mikor belépett a kaszárnya kapuján. De ez már nem olyan „zongoraórás” meg „tánciskolás” szorongó izgalom volt; inkább a karácsony előtti hangulathoz hasonlított: a már ismert, ámde megunhatatlan élményekre való várakozás izgalma.

Lajos szerette a kaszárnyát; újra meg újra élvezte, hogy immár, mint bennfentes, belülről nézhet onnan kifelé – nem úgy, mint kisfiú korában, mikor az istállóablakon bekukucskálva bámulta lélegzetviszafojtva a beszállásolt huszárokat, azokat a csodalényeket.

Néha meg úgy tekintett az ő huszár laktanyájukra, mint valami ősmagyar hagyományokat őrző várra. Körülötte villamosok zakatolnak a jasszbújtató Népliget mentén, meg a prolilakta Kispest irányába – s idebent régi nemesi családok fiai, dzsentrí és mágnás huszártisztek táncoltatják paripáikat. Kint a frontokon repülők géppuskázzák az állásokat, és modern ágyúszörnyetegek okádják a tüzet – s ők itt kardvágásokat gyakorolnak lóháton.

Hiszen igaz, a huszárokat, ulánusokat, dragonyosokat már egy éve leszállították a lóról – ’16 óta az ő ezrede is lövészárkokban harcol Bukovinában –, s az egyes huszárokhoz besorozott újoncok nagyobbik része már csak gyalogos kiképzésben részesül. (Csekonics grófnak, a lovas pótszázad parancsnokának nem sok dolga akad, mert az a baka észjárású honvédelmi miniszter oly kevés lovas újoncot engedélyez az ezred számára, hogy rendgyakorlatoknál a szakaszokat csak a két szárnytisztes jelképezi; közjük oda kell képzelni a nemlétező huszárokat.)

Na de azt mondja Imre Laci, Imre hadnagy úr, hogy majd, ha újra megmozdul a front, akkor megint lóra ültetnek minden kiképzett huszárt, mert mozgó harcot nem lehet elképzelni lovasság nélkül. Hiszen, ha nem így volna, akkor ugye miért gyakorlatoztatnák az önkénteseket lóháton, és mire való volna akkor a lovastiszti iskola?...

Gyors léptekkel ment végig a gömbakáccokkal szegélyezett tágas udvaron az istállók felé, ahonnan kihallatszott a lóápolók nótázása. (Lókefélés közben mindig énekelnek a huszárok.) Jó meleg istállószag, lószag, nyerítés, paták dobogása a hidláson, zablaláncok csörgése, kenyelcsattogás, nyeregnyikorgás.

Kantárszáron egymás után kivezetik vidáman ficánkoló, jól kizabolt lovaikat. Lóra! Nyeregbeszállás és felsorakozás fejlődött vonalban (két sor egymás mögött). Az önkéntes uraktól balra az újonc közhuszárok, s kétoldalt a két őrmester, mint jobb- és a balszárnytisztesek. Mátéfy hadnagy úr az arcvonala elé lovagol, s középen megáll, háttal a huszároknak:

– Négyesével jobbra előre lépést, indu-u-ulj! – kardja hegyével megadván az irányt, a jobb szárnyra léptet, és megint balra fordulva elindul lépésben. A jobb szélső tagpár utána, majd sorra a többiek is, jobbra fordulva, utánuk faroltatják lovukat, s így vonulnak ki négyes sorokban az Üllői útra.

Ha lányok jönnek szembe velük, akkor Lajos ravaszul megbökdösi sarkantyújával lovának oldalát: hadd ficánkoljon, rúgkapáljon, hadd ágaskodjék egy kicsit! A lányok ijedeznek, sikoltoznak: „Jaj, mindjárt ledobja azt a huszárt!” Ám az a huszár – mintha tudomást se venne lovának ijesztő tombolásáról – szenvtelen, marcona arccal néz előre, és rugalmas derekával követi a ló mozdulatait, szinte odanőve a nyereghez. Egy hajszálnyit se változtat lábának előírásos tartásán: sarkakat lefelé, kifelé, hátrafelé!

Néha Mátéfy hadnagy nélkül lovagolnak ki a Rákosra vagy a Gubacsi pusztára, a két kiképző altiszttel. Mikor az őrmester urak már megúnják a járőrözés, meg az ellenséges lovasság, gyalogság, avagy tüzérség elleni lovas támadások bemutatását, kiadják a parancsot:

– Lóru! Átnyergelni! – azzal leülnek a gyepre a lovakat kantárszáron maguk mellett tartva, és kedélyesen elbeszélgetnek az önkéntes urakkal.

Mudris Balázs, ez a mokány, barna képű huszár, civilben, úgy mondják, csikós volt a bugaci pusztán, de – mint általában a nagyon eleven eszű magyar parasztok – hihetetlenül gyorsan beletanult a pesti életbe. Egy Mészáros Gizi nevű színésznő szobalányának lett a szeretője, s valóságos „Intim Pista” volt a színházi kulisszatitkok terén. Hiába faggatta Lajos a csikósélet felől, csak hümmögött és a vállát vonogatta. Ő olyasmikről szeretett beszélni, hogy Mészáros Gizi összeveszett Pető Attilával, mert az részegen jelent meg a színpadon, aztán mindig mást mondott, mint amit a sűgő sűgött neki; hogy Ilosvay Rózsának Ugron Gábor, a belügyminiszter udvarol, Ághy Böskének meg Uray Tivadar, a Nemzeti Színház tagja. (Lajos Röhmer Lili szavaiból újra meg újra meggyőződött róla, hogy Mudris Balázs információi teljesen helytállóak.)

Masika, a másik őrmester kispesti gyerek, s minden hájjal megkent vagány; azelőtt állítólag pincér volt. Ez nemigen tetszett Lajosnak. Ő úgy képzelte, és azt szerette volna, hogy a huszár altisztek jó becsületes, hagyomány- és tekintélytisztelő falusi emberek legyenek, civilben csikósok, vagy legalább is gazdálkodók, ne pedig pincérek. Nagyon megdöbbenette, hogy ebben a Masikában semmi, de semmi úrtiszteletet nem

lehetett felfedezni. Csekonicis grófot, a lovas pótszázad parancsnokát, egyszerűen Csekónak nevezte, Wenckheim bárót meg Venkinek.

– Az öreg Csekó nem rossz gyerek, csak tudni kell vele bánni.

Szolgált az egyes huszároknál egy Kükemezey nevű tartalékos hadnagy; régi nemesi család sarja. Ezt Masika következetesen Kukamezey néven emlegette.

– Miért hívja ötet őrmester úr Kukamezeynek? – kérdezte Lajos.

– Azért, mert kuka, dilis, szóval nem tiszta eszű. Egyszer azt mondja nekem: „Jaj, őrmester úr, olyan gondba vagyok: az egyik lovam, a Juci meg fog elleni.” Nem baj az, hadnagy úr, mondom neki, sokat ér manapság egy jó csikó. „Igen, azt mondja, de honnan szerzek majd neki takarmányt Pesten, ebbe a háborús világba?” Ne törődjön vele, hadnagy úr, majd szopja az anyját a csikó. Osztán ha az anyja elrúgja, akkor már el is lehet adni. Rámmereszti a szemit nagy csudálkozva: „Szopik a csikó! Hát a csikó szopik? Ezt még sose figyeltem meg.”

Hát az nagy marha lehet, az a Kükemezey, de azért egy hadnagyról mégse volna szabad így beszélni!

Mióta Károly király lemondatta Tiszát, és Eszterházy Móric gróf, az új miniszterelnök lazábbra engedte az országvezetés gyeplőit, megkezdődtek a béketüntetések. A külvárosi munkásnép asszonyostul, gyermekestül, nagy békeplakátokat hurcolva, hosszú sorokban vonult a Parlament elé. Egyszer Lajos, több tiszt és önkéntes társaságában, a laktanya Üllői úti főkapujából nézte a kispesti meg erzsébetfalvai munkások felvonulását. Masika őrmester is ott állt mögöttük. Egyszer csak három halottas kocsi jött szembe a béketüntetőkkal.

– Nézze csak, főhadnagy úr! – szólalt meg Masika Ottlyk Lóránd parancsőrtszt háta mögül, és nevetve a halottas kocsikra mutatott. – Az elejit már hozzák is visszafelé!

Ottlyk Lóri mosolyogva megveregette Masika vállát, hogy hát milyen derék, megbízható altiszt; nem ugrik be a felelőtlen defetista izgatóknak.

De viszont egy másik alkalommal, mikor tiszték nem voltak jelen; csak néhány altiszt és önkéntes nézte a munkások újabb felvonulását, Masika őrmester megcsóválta a fejét, és Lajoshoz fordulva félhangosan megjegyezte:

– Hát tudja, önkéntes úr, nem is lehet ezen csudálkozni: megunták már a népek a sorbaállást a bótok előtt, meg sok minden egyebet...

Ravasz fickó ez a Masika! – gondolta Lajos. – De hát hogy képzelik el ők a békét? Dobjuk el a fegyvert, mielőtt legyőztük volna az

ellenséget? Hiszen akkor megrohannának bennünket, szétmarcangolnák a Hazánkat. A románoknak Erdélyre fáj a foguk, a szerbeknek a Délvidékre, sőt még az emigrációban élő csehek is bejelentették igényüket öt felvidéki magyar megyére. Pista bácsi beszélt!

Közben megkezdődött az a lovastiszi iskola, amelyből Lajos kimaradt. Kilenc honvédhuszár ezred önkéntesei gyűltek össze az Üllői úti központi lovasiskolában. A külső Üllői út környéke villamos feszültséggel telítődött. A lányok izgatottan összesúgtak, ha ezek a fiúk csoportosan megjelentek az utcán: ennyi sok szép, fiatal huszár! Kemény combokon feszülő piros nadrágok, domború mellkasokon domborodó kék zubbonyok, nevető szájakból vidáman villogó, hibátlan, fehér fogsorok, az ifjúság hamvától ragyogó piros-barna arcok. Dehogyan gondoltak arra a külvárosi proletár lányok, hogy a szép, úrihuszár-gyerekek testi üdéségének, duzzadásának az őértük dolgozó munkások nyiszlettsége, fonynyadtsága az ára. Természetesen Lajos sem gondolt ilyesmire. Az a fő, hogy itt vannak, és hogy nemsokára ő is tiszti iskolás lesz!

Az újonnan érkezett ifjú tisztjelöltek elméleti oktatása nem meszsze az ő laktanyájuktól, a központi lovasiskola épületében folyt; ott volt a fedeles lovardájuk is, (rossz idő esetére) de Lajos azért elég gyakran találkozott velük, mert akadályugratásra meg harcászati gyakorlatokra azok is a kistrákosi mezőre jártak, és kivonulásaik után rendszerint megszállták az egyes huszárezred kantinját, nagy ricsajjal.

Hát ezek között aztán voltak grófok, bárók szép számmal. Vakarta is a fejét bosszúságában, hogy megint kimaradt valamiből, és irigyelte Somló Gábort, azt a nagy orrú zsidógyereket, akivel márciusban együtt vonultak be, mert az mind keresztnevükön, meg becenevükön emlegette előtte a tiszti iskola mágnásait:

– Nagyon rendes társaság van itt együtt, öregem: Tholdalagi Jóska, a marosvásárhelyi kilencesektől (gróf), Teleki Pufi (gróf), Schilling Vili (báró), aztán a pápai hetes huszároktól Zichy Bandi (gróf), a hatosoktól Drenkheim Frédi (báró), a nyolcasoktól Blaskovits Neszti (gróf)... – és így tovább.

Megtörtént, hogy egyik-másik mágnásgyerek megszólításával tünnette ki Lajost. Kérdezgettek tőle egyet-mást, vagy megkérték, játssza el nekik ezt vagy azt a nótát. Egyszer Tholdalagi Jóska odalépett hozzá és megkérdezte:

– Te vagy az a bizonyos „pörge magyar”?

Lajos lángvörös arccal bólított, s utána mindjárt bemutatkozott, előnévvel – maróti Forbáth Lajos –, és erre megint elpirult, mert az ifjú gróf válaszképpen csak ennyit mondott:

– Tholdalagi.

– Mondd, kérlek – folytatta a grófocska, mintha nem is vette volna észre Lajos zavarát –, ugye a Forbáth az ungi vagy porogi família?

– Ungi – felelte a fiú megvigasztalódva. – Marót ott van fenn Ungban, egészen közel a zempléni határhoz. Miklós ősöm 1586-ban kapta a Maródi-kastélyt és birtokot a vitézségéért. Csak édesapám került át Porogba, házassága révén. Mert a Kürthyek, édesanyám családja, az törzökös porogi família.

– Kürthy... Kürthy... Nem rokonotok nektek Kürthy Miklós, az el-lentengernagy?

– De igen, édesanyámnak unokatestvére.

– Hm... – az ifjú gróf szeméről mintha oszladozni kezdett volna a szórakozottság fátyla, amelyen át eddig Lajosra nézett. – Mondd kérlek, nem ismertek ti ott Porogban egy bizonyos Lónyay Gábort, a család grófi ágából? Mert van annak nemesi ága is...

– Meg hercegi is – tette hozzá Lajos – Elemér herceg, aki Stefániát, Rudolf trónörökös özvegyét...

– Stimmel. Szóval ismeritek az öreg Gábor bácsit?

– Hogyne. Édesapámnak vadásztársa. Egy kicsit olyan görbén tartja a felsőtestét.

– Mondd ki magyarul! Púpos: a „púpos gróf”.

– De nagyon kedves és művelt ember! – védelmezte Lajos.

– Azért érdekel, mert szegről-végrül atyafiak vagyunk, aztán fel kéne egyszer már keresni az öreget. Mindig hívogat.

– Lónyán, Nagylónyán van a kastélya, a Tisza mellett – magyarázta Lajos boldog bennfentességgel.

Így a fiú lassacskán beszélő viszonyba került a tiszti iskola ifjú mágnásaival, s megjegyezte magának, hogy Tholdalagi Jóska (amellett, hogy gróf) csinos, magas, barna fiú és nem raccsol; Teleki Pufi viszont (amellett, hogy gróf) olyan, mint egy kis túltömött gömböc: alacsony, vastag, rövid kezű-lábú, egyáltalán nem arisztokratikus jelenség; Schilling Vili (amellett, hogy báró) hirtelenszöke, hirtelen beszédű, kedves, megdondolatlan fiú, azt mindenbe be lehet ugratni; Zichy Bandi meg retentően nyápic kis grófocska, karikás szemű, beesett mellű, izzadós kezű.

Azt is észrevette, hogy ezek a fiatal mágnások emberi tulajdonságaikkal, képességeikkel általában inkább az átlagon alul maradnak – vi-

szont van bennük valami, valami titokzatos elem, talán a puszta mágnási mivoltuk –, ami, úgy látszik, mindennél többet ér, mert az emberek oda vannak értük. Ezért egyelőre tovább „gyűjtötte” a mágnásokat.

Ám kíváncsiságát ezeknél a báróknál és grófocskáknál is jobban izgatta egy náluk nyolc-tíz évvel idősebbnek látszó erdélyi önkéntes, akit a többiek tréfásan „fejedelemnek” neveztek. Markáns arcú, barna fiatalember volt a „fejedelem”, de olyan kicserzett, barna bőrű, mintha évekig valami afrikai strandon napozott volna.

– Miért hívják ezt fejedelemnek? – kérdezte végül Somló Gábor-tól, a mindentudó zsidó önkéntestől.

– Ja? Hát azért, mert ez a fiú – báró Kemény Ákos – egyenes le-származottja Kemény János erdélyi fejedelemnek. Egyébként ez az Áci nagyon érdekes ember: éveket töltött Franciaországban, meg az afrikai idegenlégióban.

– Hogy-hogy?

– Ez kérlek, tizenkettőben kitüntetéssel doktorált a pesti egyetem jogi fakultásán, királyi gyűrűvel. Akkor az egyetem kérésére elhalasztot-ták a katonai szolgálatát, és kiküldték Párizsba, a nemzetközi jog tanul-mányozására. Diplomátát akartak belőle nevelni. Párizsban érte a háború kitörése. A franciák internálták Noir Moutier-ba, valami régi kolostorba; azután tizenötben toborozni kezdték őket az idegenlégióba. Ákos meg-unta már azt a kazamataéletet: felcsapott, és vagy másfél évig harcolt Marokkóban a riff-kabilok ellen. Tizenhét januárjában sikerült megszök-nie. Valami csempészhajókon, sok hányattatás után eljutott Isztambulba, s onnan a Fekete-tengeren és Románián át Erdélybe. Azonnal jelentkezett katonai szolgálatra a kilences huszároknál, s így került aztán a mi tiszti iskolánkba, pedig legalább nyolc évvel idősebb nálunk.

Nemsokkal ezután Lajos boldog izgalommal vette észre, hogy a „fejedelem” feltűnés nélkül figyelni őt, amint zongorázik, vagy nyelvés-zeti meg irodalmi kérdésekről vitatkozik.

Egyszer egy délután, szokása szerint, óvatosan besurrant a Kecskeméti utcai tejivóba, miután előbb alaposan körülmélelődött, nincs-e ismerős a látóhatáron. Leült egy üres asztalhoz, de alighogy elfogyasztotta ozsonna-vacsoráját, egyszer csak azt látja, hogy Silák Feri, az „úrifíú”, ugyanolyan körültekintő óvatossággal, akárcsak jómaga, besomfordál a tejsárdába és leül tőle balra.

Lajos elfordította a fejét, hátha így sikerül észre nem venniök egy-mást. De a kíváncsiság nem hagyta nyugodni, hogy vajon nem látta-e meg

őt az a nagyképű hólyag? Lassan, nagyon lassan feléje kezdte fordítani az arcát, csak annyira, hogy legalább a szeme sarkából megfigyelhesse. Igen ám, de ugyanakkor Silák Feri is pontosan ilyen felderítő mozdulatot végzett a fejével. Mikor a szemük sugara egymásba kapcsolódott, akkor mind a ketten villámgyorsan elfordították az arcukat, s azután megint előlről. Végül Lajos meguntta ezt a kínos helyzetet, felkelt az asztal mellől, és állandóan a tejivó silákferitlen oldalát szemlélve, kiment az illemhelyre.

Mikor néhány perccel később visszatért, az „úrifiú” már nem volt a helyiségben és Lajos asztalánál – nagy meglepetésére – Kemény Ákos ült. A „fejedelem” hangos, de nem rosszindulatú nevetéssel fogadta:

– Jól van, öregem, gartulálok: te ügyesebb voltál, mint az a másik bajtársunk, és jobban bírtad idegekkel. Annyit mulattam rajtatok! – s tréfásan utánozta a fejforgatásaikat. – Csak azt nem értem, mi van azon szégyellni való, hogy valaki ebbe a tejivóba jár ozsonnázni, vagy akár vacsorázni? Ez nagyon jó hely és olcsó, örülök, hogy felfedeztem. Mától kezdve mindig idejövök. Itt legalább zavartalanul beszélgethetünk. Mert sok mindenről szeretnék veled beszélni, négyszemközt.

Lajos elpirult az örömtől és a csodálkozástól.

– Dehát, Ákos – szólalt meg hitetlenkedve –, azt viszont én nem értem, hogy neked, mint Kemény Zsigmond báró rokonának és Kemény János fejedelem egyenes leszármazottjának, nem izé... nem derogál egy ilyen szerény kis tejcsernák mint vacsorázóhely?

Ákos mosolyogva rázogatta barnára cserzett arcát:

– Hát először is tisztázzunk két dolgot: én rokona vagyok ugyan néhai Kemény Zsigmondnak, de nem vagyok báró; a Kemény család köznevesi ágához tartozom. Másodszor, ami Kemény Jánost illeti, az, hogy valamelyik ősomet a politika hullámmása, a török Porta szeszélye és sok más körülmény összejátszása feldobta a fejedelmi székbe, az az ő dolga, nem az enyém. És ha, mondjuk, csinált esetleg valami jót, adott valami marandót Erdélynek, az engem nem jogosíthat fel semmiféle büszkeségre – legfeljebb fokozottabb kötelességtudásra int, hogy iparkodjak méltó lenni hozzája... De neked, úgy látom, nagyon imponálnak a mágnások, ugye?

– Hát igen, úgy gondolom, az mégse lehet véletlen, hogy valakinek az őseit úgy izé... úgy kitüntették. Elvégre a rangokat és kiváltságokat bizonyára nem osztogatták ingyen.

– Majd mindjárt elmondom én, hogy itt nálunk milyen alapon osztogatták. Tudod, ezért akarok én veled többször és komolyan beszélgetni. Megfigyeltem ugyanis ott a kintinban, hogy benned talentumok,

lehetőségek vannak. De nem jól fogod fel a magad meg mások értékeit. Az értékelésed sok tekintetben hibás, sznobisztikus. Hogy is hívják azt a nagy orrú hólyagot, akivel itt kölcsönösen agyonszégyenkeztétek magatokat, amiért megláttatok egymást a tejsárdában?

– Silák Feri.

– Na. Hát nem szégyenletes dolog, nem röhögni való, hogy te, aki értékesnek, vagyis a szó igazi értelmében nemesnek születél, ijedt szolgálatkészséggel igyekszel utánozni ezt az életformát, amelyet az ilyen Silá... az ilyen silány parvönök, a ponyvaregények alapján elképzelt dzsentrisztílus majmolói hangoztatnak és követelnek!? Utánozók utánozója vagy ahelyett, hogy saját értékeidet fejlesztenéd. Ezt kell szégyelleni, öregem, nem a tejsárdát! Hát nincs igazam? Mondd! Ugye nem haragszol, hogy ilyen gorombán szókimondó vagyok?

Lajos jóleső csiklandozást érzett a mellében, mintha szemrehányó szeretettel a rekeszizmát bökdösné valaki, akit szeret és becsül. Akármilyen szigorú fejmosást szívesen fogadott volna egy ilyen regényes múltú embertől. Hiszen már az is nagy dolog, hogy foglalkozik vele, és még a tetejébe az értékeit hangoztatja!

– De Ákos – szólalt meg végre, s maga elé legyintett, mintha el akarja hessegetni valami legyet –, még nem magyaráztad meg, hogy lehet az, hogy Kemény Zsigmond báró rokonod volt, – s te meg nem vagy báró.

– Hm... Nehezen akarsz kigyógyulni a mágnásbolondságodból. Na majd mindjárt kigyógyítalak. Hát szóval az én családom székely primor család volt, mint az Aporok, a Gyárfások, a Mikések stb....

– Mi az, hogy primor?

– A székelyeknek az a tehetősebb fajtája, amelyik huszonöt lófőt, huszonöt szabad székely lovas katonát saját költségén felfegyverezett és ellátott. Mikor az utolsó kurucfelkelés után Erdély végképpen elvesztette függetlenségét, a primorok egy része bárói rangot kapott...

– Nem mindegyik?

– Nem, csak amelyik kérte a bécsi udvartól. Az én ükapám nem kérte. Akik behódoltak a német elnyomónak, azok bárók lettek meg grófok. Az én ősöm nem hódolt be. Látod, erre az egy dologra, erre a negatívumra büszke vagyok – azaz büszke volnék, ha én lettem volna ő. Na dehát már ebből a kis példából is láthatod, milyen alapon osztogatták nálunk a rangokat meg a kiváltságokat. Ám ha ez sem elég neked, gyerünk csak tovább: Miért kapták a Pallaviciniek nagy tiszántúli birtokaikat?

Azért, mert egyik ősük, az a bérgyilkos olasz brávó bécsi megbízásból meggyilkolta Fráter Györgyöt, a legkiválóbb magyar diplomatát,

aki egyesíteni akarta a háromfelé szakított Magyarországot. Miért kapták meg a Schönborn grófok Rákóczi elkobzott uradalmait? Azért, mert ősük, a labancvezér, ellenük harcolt. És Windischgrätz herceg a pataki birtokot? És Haynau gróf a szatmári meg a győri hitbizottmányokat? Mert negyvenkilencben segítettek leverni a magyar szabadságharcot. Egyébként, azt hiszem, Haynaut, a „bresciai hiénát”, magyarok hóhérját, asszonyok megkorbácsolóját nem kell bemutatnom. Na, még mindig tiszteled mágnásainkat?

Ha a fiú rokonai, ismerősei előtt az ő mágnás bajtársairól beszélt, most már elsősorban a hibáikat domborította ki: hogy az a Teleki Pufi milyen falánk kis gömböc, hogy Zichy Bandi milyen nyápic, vagy hogy Tisza Gyurka milyen nyámmogva beszél.

Azt gondolta, így kettesével csapdoshatja a legyeket: mindenkinek tudomására hozza, hogy ő milyen előkelő társaságban forgolódik – de viszont azt is láthatják, hogy azért nem ájul el a grófocskák előtt, nagyon is bátran kritizálja őket.

Ám az még hagyján, amiket Ákos az arisztokratákról mondogatott. Egyszer például Lajos megkérdezte, mi a véleménye Tisza Istvánról.

– Az ember érdekel, vagy a politikus?

– Mind a kettő.

– Hát tudod, Tiszában, az emberben van valami Jókai regényhőseinek önfeláldozó, puritán jelleméből, viszont mint államférfi, egyike történelmünk legnagyobb kártevőinek. Nagyon nagy bűnös.

– Miért?

– Miért?! De hiszen ma már nyílt titok, hogy azon a bizonyos koronatanácson, a szarajevói gyilkosság után, Tisza volt az egyetlen, aki teljes erejével ellenezte a háborút, s mikor akarata ellenére mégis elindították, akkor ahelyett, hogy azonnal lemondott és ellenzékbe vonult volna, a helyén maradt, s a király iránti lojalitásból vállalta a felelősséget, az ódiumot azért, aminek ő ellentmondott. Hát tudod, a gavalléria szép dolog, ha valaki a saját szakállára gyakorolja, de nem egy nemzet bőrére! Gondold csak meg: ő, a többségi párt vezére, s a kormány elnöke, helyén maradt három hosszú háborús éven át, míg csak az új király le nem mondatta. Ebből az egész világ joggal azt a következtetést vonhatja le, hogy a magyar nemzet túlnyomó többsége akarta a háborút. És ha egyszer elkövetkezik a felelősségrevonás, akkor Magyarországot ártatlanul a vádlottak padjára ültetik, és kegyetlenül megbüntetik majd mint háborús főbűnöst.

– Ákos, az Istenért! – kiáltott fel Lajos rémulten. – Hiszen felelősségrevonásról csak akkor lehet szó, ha... ha legyőznek bennünket. Erre pedig még gondolni sem szabad.

– Nem szabad! Hm... És ha nem gondolunk rá, avval talán elhárítjuk a katasztrófát?

– Ákos, hát te úgy gondolod, hogy... hogy elveszíthetjük a háborút? A fejedelem bikaomloka elborult.

– Az egész világ ellen nem lehet harcolni – szólalt meg aztán fejt csóválva. – Mióta Amerika is belépett ellenségeink sorába, az ő mérhetetlen gazdagságával... „lasciamo ogni speranza!”

– Dehát akkor miért szöktél haza Afrikából, és miért álltál be katonának?

– Ja, az megint más. Ha a haza veszélyben van, akkor nincs helye az esélyek latolgatásának. Akkor harcolni kell...

– Szörnyű egy helyzet ez, öregem! – folytatta némi hallgatás után. – Szörnyű! Minket fognak büntetni, holott nincs még egy nemzete a világnak, amelyik olyan érdektelenül, sőt érdekei ellenére harcolna, mint a magyar. Ha megkérdezel egy francia katonát, hogy miért verekszik, az habozás nélkül, rögtön megfelel: Elzászért és Lotaringiáért, fel kell szabadítani ottani testvéreinket a német iga alól. Az angol le akarja törni a nagyravágyó németet, mert veszélyes vetélytársa lett az iparban, a hajózásban, a gyarmatosításban. A szerb Nagy-Szerbiáért harcol, a román Nagy-Romániáért, a csehek meg...

– De hiszen azok a nyomorult csehek nem is harcolnak: tömegestül megadják magukat és átmennek az ellenséghez. Gyáva banda!

Ákos mosolyogva megsimogatta Lajos tüzelő arcát:

– Dehogy is gyávák, dehogy is! Ellenkezőleg, a legöntudatosabb és a legcéltudatosabb nemzeti politikát folytatják. Ó, Istenem, hol vagyunk mi ötölük?! A csehek csak a Monarchia katonai veresége révén szerezhetik meg a nemzeti függetlenséget. Nekik az az érdekük, hogy mi kikapjunk. Érted? S az a csodálatos, hogy ezt a legutolsó cseh közkatona is tudja. (Csak a császári és királyi hadvezetőség nem tudja.) Alkalom adtán mindegyik átszökik az ellenséghez, és beáll a csehszlovák légióba, hogy siettesse katonai összeomlásukat.

– Minden nemzet tisztában van vele, hogy miért harcol – csak a magyar nem. Ha megkérdezel egy magyar katonát, hogy miért ment el a háborúba, hát a vállát vonogatja: „A parancs az parancs.” Vagy esetleg megemlíti, hogy bosszút kell állni Ferenc Ferdinánd trónörökös meggyilkolásáért, Ferenc Ferdinándért, öregem, aki úgy utált bennünket,

magyarokat, mint az ördög a tömjént! Dehát mi mást is mondhatna az a szegény magyar katona? Hiszen mi ebben a háborúban csak veszíthetünk”. Nekünk nincsenek területi követeléseink; örülünk, ha megtarthatjuk a határokon átkacsingató idegen lakosságú peremterületeinket!

Lajosnak elszorult a szíve, eszébe jutott a trencsénteplici boltos, aki nem akart magyarul beszélni, csak szlovákul.

Általában nagyon felkavarták Kemény Ákos beszédei. Az is nyugtalanította, hogy a „fejedelem”, ha megjelent a kantinban, tisztii iskolabeli társai között, teljesen megváltozott. Vígan tréfált, bolondozott a többiekkel, semmi jelét nem lehetett felfedezni rajta a baljós prófétának. Sőt ilyenkor mintha az arca is átalakult volna. Olyan volt, mint valami világfi, holmi lesült bőrű evező vagy úszóbajnok. Lajos nem is merte emlékeztetni a tejjivói beszélgetésekre, mert hátha csodálkozó fejszóválással nézne rá, mint aki semmit sem tud erről a dolgról. Hátha kisülne, hogy csak álmodta az egészet.

TIZENKILENC

A tiszti iskola már nem volt olyan nagy eset, mint a bevonulás, meg a lovaskiképzés első hetei. Lovaglás tekintetében nem hozott semmi újat: „Kis kör a bal kézen, kengyelből!” Ugyanaz a „tanügetés”, ugyanazok az akadályok, meg egy-egy kis harcászati gyakorlat a Rákoson. Mindez már meg se kottyant neki, izmai hozzáidomultak a huszáros lovagláshoz. S a délutáni oktatásokat a központi lovasiskola tantermében olybá vette, mint a hadiéretnéti előtti utolsó leckéket. Nem sokat törődött ez egészszel, hiszen nyílt titok volt önkéntesi körökben, hogy, aki jó lovas és „snájdíg” gyerek, annál nem veszik szigorúan az elméleti tárgyakat. És Lajost jó lovasnak ismerték el. Ezért aztán a szolgálati meg a gyakorlati szabályzatot sohasem olvasta el végig, csak úgy bele-belepislantott. Előadások alatt kibámult az ablakon az Üllői útra, vagy vicceket faragott az előadó tisztéről: Kováts Sebestyén Tibor századosról, „Borrcziról”, mert az egész különösen raccsolt és furcsán, üregesen beszélt, mintha lyukas volna a szájpadrólása, meg a pocakos és cseppet sem katonás Lepsányi-Havas Ernőről, aki sárcipőt húzott a csizmájára és gyakran esernyővel állított be az előadóterembe. Sőt magáról a tiszti iskola parancsnokáról, Tótfalusi-Osváth őrnagyról, „Totyóról”. Pedig Totyó egyáltalán nem valami totyakos ember, nagyon is kemény katona volt. Erősen hajlott orra alól keményen pattogtatja a szavakat és bizonyos alkalmakkor mindig odapattogtatja valamelyiküknek, hogy „önkéntes, magának szerencséje van, hogy a butaság nem fáj, mert ha a butaság fájna, akkor maga egész nap úgy ordítana, mint egy kastélykutya!”

Az új bajtársak sem nyugtalanították már Lajost úgy, mint eleinte. Annyi sokféle embert, s köztük annyi bárót és grófot ismert meg mostanáig, hogy tapasztalatai és Kemény Ákos előadásai alapján már kritikusabb szemmel nézte a mágnásokat és türelmesebben a zsidó önkénteseket. Például Heil Miklóst, aki a szegedi hármass huszároktól került a pesti ezredbe. Ez szögediesen beszélt, kissé eltúlzott népiességgel, s azt állította, hogy nagyapja negyvennyolcas honvéd volt, apja pedig magyar nemességet szerzett, de nem pénzért, hanem útépítési érdemeiért, mint kiváló kultúrmérnök. Jászkunsárszegi Heil Miklós. Oroszlános pusztán van a birtokuk, valahol Szeged alatt. És magyaros bajuszt viselt, ő volt az egyetlen bajuszos az önkéntesek között.

Keleti Gyurka, ez a jóképű, csinos fiú viszont pesti „hóchem” volt. Remekül beszélt, „linkhadovát”, savval dicskedett, hogy Becker Bébinek,

a híres kokottnak, a dúsgazdag Kohner báró kitarzott babájának a „Pistája”, a szerelmi szeretője. (Na nem, nem selyemfiú, nem fogad el pénzt tőle, csak ingyen szerelmet.)

Aztán voltak más zsidó fiúk is az új tiszti sarjadék között: Mandel Manó például, ez az izgékony-mozgékony, minden lében kanál és határozottan tolakodó természetű alak. Jobb orcáján csúnya, hosszú sebforradás piroslott. Erre nagyon büszke volt, mert párbajban kapta, mégpedig egy mágnástól: egyik önkéntestársa, egy fiatal Majláth gróf szóváltás közben felpofozta, azért kénytelen volt lovagias „elégtétel” kérni. Mandelt a marosvásárhelyi kilences huszároktól szalajtották át az egyesekhez, mert Tholvay-Takáts gróf, a vásárhelyi parancsnok nagy antiszemita, nem tűr meg az ezredében zsidó önkénteseket.

Az új tiszti iskolások többsége azért persze dzsentrigyerek volt, így például a dunántúli Bekésy testvérek. Ez a két lányos arcú, szelíd fiú nagyon vonzódott Lajoshoz, kantinebeli zongoraszámainak ők voltak a leglelkesebb hallgatói.

Az újonnan jött grófocskák között volt egy nagyon gazdag Kaplonyi fiú, Kaplonyi Feri. Húsz-huszonegy éves lehetett, de arckifejezése gyermekiességről, s egyszersmind koraérettségről, időelőtti kiéltségről árulkodott. Ez a csinos arcú, magas termetű legényke egyáltalán nem tudott bánni a pénzzel. Lajos akkoriban havi háromszáz koronából élt, Kaplonyai Ferinek meg háromezer korona volt a zsebpénze. De a hónap közepe táján már felírásra evett-ivott a kantineban. Ha olykor az önkéntesekkel elment az Angol Parkba, vagy az Apostolokba, a végin rendszerint hanyagul odaszólt a szomszédjának:

– Légy szíves, fizesd ki a cechemet, nincs nálam apró.

Ilyenkor Mandel megjegyezte:

– Apró nincs, Feri, a nagy meg elfogyott, mi?

Az ifjú gróf erre bágyadtan, szórakozottan elmosolyodott. Könnyű volt kigúnyolni, mert nem tudott visszavágni, s ezért úgy tett, mintha rangján alulinak tartaná a felelést.

A tiszti iskolai önkéntesek általában éretlen kamaszok voltak, és sznobok a javából. Azt képzelték, hogy a piros nadrág előkelőbbé tette őket. Lenézték a bakákat, de viszont arra már előre büszkék voltak, hogy odakint ők is gyalogosan fognak harcolni és lövészárookban élnek majd, nem hátul, a front mögött, mint a tüzérek, a „bimzerek”, akiket emiatt szintén lenézték. Lajos már kezdett belelátni magatartásuk ellentmondásaiba, de beszélni egyelőre ő is csak úgy beszélt, mint a többiek.

Minthogy tehát a tisztí iskola nem kényszerítette sem testi, sem lelki erőfeszítésre, gyakrabban járogatott társaságba. Minden szombaton Matasowszky Pistáékhoz volt hivatalos vacsorára. Móczi Pista kiügyeskedett magának valami pesti beosztást, és a Lágymányoson vett ki lakást, aranyos kis töltöttgalambocská feleségével, Zsurky Magdával. Ezen a kis barna szemű, de majdnem szőke hajú asszonykán minden gömbölyű volt, elől-hátul: keményen erős keblei, ringó tompora, sőt még a szeme és duzzadt kis szája is kerekre nyílt, ha elcsodálkozott, vagy ha megszólalt rendkívül dallamos, érzéki alt hangján. De a lába csodálatosan karcsú volt, magas torkú, szép bokájú, rász láb.

Lajos persze mindezeket még nem tudta így külön-külön értékelni, csak valami meghatározhatatlan kellemes bizsergést érzett, mikor Magdi széles szájnylása, dallamos hangja megcsiklandozta a fülét és puha meleg szája az arcát:

– Sze-ervusz, Laji! Na, milyen újabb kuplékat tanultál? De előbb egyél, mert egy ilyen erőteljes, fiatal katonagyereknek jól kell táplálkozni. Meg aztán neked még nőni is kell.

Ugy tömte, etette, itatta Lajost ez a kedves fiatalasszony, mint valami növendék telivér állatkát. Aztán jóízűen elmesélgette, hogy mikor Lajos megjelenik a lágymányosi bérház lépcsőjén, a házbeli szobalányok, varrólányok majd átesnek a korláton, úgy bámulják a kis huszárt: „Mint egy cukorbaba!” – mondogatják – „Mint egy mézeskalácshuszárt!”

Magdi nevetve idézgette, s némi kis enyhe gúnyba pólyálta a szobalányok áradozását, ám egy lélektani dolgokban Lajosnál jártasabb ember észrevehette volna, hogy határozott kedvteléssel ismétli ezeket a megjegyzéseket, jólesik kimondania az ilyesmit. Hiszen bizonyos tekintetben ő is egyetértett azokkal a szobalányokkal, bár soha meg se fordult a fejében, hogy valaha megcsalhatná az urát. (Őt is olyan fából faragták, mint a Kürthy lányokat.)

Minden második szerdán Hátszeghy Joliéknál ozsonnázott Lajos. Joli, szegény bátyjának egykori szerelme, másfajta szépség volt: nádszál karcsú, barna szemű és barna hajú, finom arcélű erdélyi magyar típus. Gyakran szerepelt a hangversenydobogón mint zongoraművész, de amellet fejből tudott és rögtönözve játszott minden pesti kuplét, műdalt és magyarnótát, különösen az érzelmes Balázs-dalokat. Ő már igazi pesti lány, bár nyaranta hazajárogat Erdélybe a rokonaihoz. Ám Ilka néni, édesanyja, az sohasem tudott pestivé válni. Szamócás, áfonyás, savanyúvizes erdélyi erdők búbája suhant be a Fehérvári úti erkélyes kis lakásba,

ha Ilka néni megszólalt avval a kedveskedő, atyafiságosan behízelt, elnyújtott erdélyi nyelvjáráásával:

– Na faljál még egy harapást, édes Lajoskám, csak úgy, mint oda-haza! Egyél, gyönyörűm!

Valami távoli rokonság révén, meg talán szegény Zoli emlékére, Ilka néni is, Joli is tegezte Lajost.

A fiú eleinte különösnek találta Joli élénkségét, mert ő úgy nézte, úgy csodálta ezt az elegáns, karcsú leányt, mint valami szép ereklye-tartót, amely szegény Zoltán bátyja szerelmének emlékét őrzi. Azután lassan megszokta, megértette, két esztendő hosszú idő. Már több, mint két éve, hogy Zoltán bátyja elesett.

Néha távozási engedélyt kért és a szombat délutánt meg a vasárnapot Herkényban töltötte. De Éva előtt mindig valami furcsa, szorongó feszélyezettség fogta el. A csiklandós és ma már szinte groteszkül ható gyerekkori közös emlékek miatt? Vagy talán valami közelgő érzelmi vihar légnyomásos feszültsége volt ez? Nem tudta eldönteni, csak érezte, hogy ha Éva ráveti csodálatosan bársonyos, barna szemét, és megszólal azon a birizgálóan raccsoló hangján, cimboráskodó kedélyességgel, de olyan fölényesen, mint aki semmire sem emlékszik, – akkor ő önkéntelenül hebegni kezd és mindig másról beszél, mindig mást mond, mint amit akart volna.

Aztán meg-meglátogatta Forbáth Ildikót, a Szövetség utcában. Ildikóék bizonyos rokoni vesztegzár alatt éltek akkoriban, mert a mama elvált az urától egy gazdag pesti bankár kedvéért, s a házasság felbontása – mint már tudjuk szörnyűségesnek számított a Kürthy és a Forbáth nemzetség szemében. Lajos volt az egyetlen a rokonságból, aki – nem törődve a családi bojkottal – többször felkereste őket. S Ildikó ezt nagyon méltányolta. Nem győzte eléggé kimutatni háláját, szeretetét, valósággal elhalmozta Lajost kedveskedéseivel. Operajegyet ajándékozott neki (mostohaapja jóbarátja volt az Operaház intendánsának), s melegen, nagyon melegen megölelte, megcsókolta érkezéskor-távozáskor. Szája, mint a cseresznye, s bőre, mint a rószaszínű őszibarackvirág, vagy mint a puncstorta. Gesztenyeszín haja és barna szeme az Évára hasonlított, csak frissebb, elevenebb változatban.

Egyszer Lajos virágot vitt neki a születése napjára.

– Ó, de kedves! – áradozott Ildikó az előszobában. – Nahát ez igazán nagyon aranyos tőled! – Megcsókolta Lajost, és cseresznyepiros ajkait kissé erősebben rányomta a fiú arcára.

S akkor... akkor történt egy csodálatos mozdulat, amelyre a fiú később olyan zsigorogó kétkedéssel emlékezett vissza, mintha csak álmodta

volna az egészet. Amint megölelte Lajost – úgy, hogy a fiú mellén érezte Ildikó rugalmas kebleinek nyomását –, egy pillanatra hozzásimította ágyékának leglágyabb, legtitokzatosabb részét a Lajoséhoz, oda, ahol legfeszesebben feszül az a piros nadrág.

De persze ez a villanás egy szempillantás alatt ellobbant, s mikor bementek a nappaliba a papa, a mama, meg a testvérek közé, Ildikó elharmatosodott szemei újra kifényesedtek, s mind a ketten olyan illedelmesen és élénken beszélgettek, mint bármikor máskor – bár egy kicsikét, egy árnyalattal talán még élénkebben.

Kissé felbátorodván a lányok – már legalábbis az úrilányok – irányába, Lajos néha bemerészkedett a Röhmerék zsúrjaira is. A közösen használt nappali mellett, Röhmeréknek még két szobájuk volt mindenféle mellékhelyiségekkel. Ebben a két szobában tartották pénteki fogadónapjaikat, mégpedig külön a mama és külön a lánya. Mert özvegy Röhmerné, Szalókay Bella asszony még most is igen kívánatos menyecske volt, ámbár túllépte már a negyedik ikszét. Ő az utcai szobában fogadta a hozzáillő gavallérokat: egy elegáns táblabírót, meg egy aránylag nagyon fiatal, alig ötvenéves tábornokot.

Lili udvarlóit az udvari szobában gyülekeztek. Szűkek és sötétek ezek a belvárosi utcák, s a Molnár utca az átlagosnál sötétebbek közé tartozik. Hát még milyen sötét egy ilyen Molnár utcai, elsőemeleti, udvari szoba! De a pesti embert ez nem szomorítja, az többre becsüli a lámapvilágot a napvilágnál. Az ő számára este kezdődik az élet. Bánja is ő, hogy mi van kint az utcán, mikor idebent színes hangulatlámpák diszkrét fényében csillognak a likőrösüvegek, duruzsol a kávéfőző, s a gramofon hangjaira karsú női lábak simulnak a táncos partner lábai közé.

Lili hivatalos gavallérja egy Walter Félix nevezetű, rendkívül kiértékelő, szőke fogkefebajuszú, kopaszodó úriember, valami iskolaigazgató. Ezt afféle vőlegényjelöltnek tekintik. De inkább a mama biztatja, Lili nem szívleli, sőt mondhatni, unja szegény Lixi urat. Az ő kedveltje Sármásy Géza, egy nagyon csinos, hetyke és hányaveti modorú tartalékos főhadnagy. Sármásy olyan radikális szocialista elveket vall, hogy a hadikórházbeli Gizi nővér kismiska hozzá képest.

Aztán jártak oda fiatal újságírók, meg színinövendékek, Lili évfolyamtársai, a tűzről pattant, rendkívül temperamentumos Muzsay Béci, a szelíd, őziketekintetű Kászonyi Gizi, sőt néha megjelent egy valóságos színésznő is: Csajághy Böske. Ez eggyel Lili fölött járt, júniusban végzett, és már kisebb szerepeket kapott a Nemzetiben. Lajos olyan félénk

csodálattal nézett rá, hogy Lili elnevette magát, s mikor a többiek felálltak táncolni, odaült melléje és megnyugtatta:

– Nem kell félni a színésznőktől, Lajoska!

– Dehát miért gondolja, hogy félek? – hebegte Lajos elpirulva. – Nem félek én tőlük, csak...

– Csak olyan erkölcstelen démonoknak tartja őket, ugye? Pedig nincs igaza: a színésznő is éppolyan, mint a többi nő. Sőt! Nézze, ott van például az a kis Kászoni Gizi, egy erdélyi erdésznek a lánya. Ha tudná, hogy az milyen angyali, ártatlan lélek! Képzelve, ez a kis özike plátói szerelemre gyulladt Várkonyi iránt, aki a Nemzetiben játszik. Várkonyi csodálatos ember, gyermekei vannak...

– Hát akkor ez talán mégse olyan plátói szerelem – jegyezte meg Lajos: ő most a Kürthy asszonyok szemszögéből nézte és csak törvényes keretek között tudta elképzelni a szerelmet.

– Dehogy is, éppen ellenkezőleg! – mondta Lili. – Tudja, minket időnkint berendelnek a Nemzetibe statisztálni, olyan kisebb, egy-két mondatos szerepekre, hogy hozzászokjunk a rivaldafényhez. Mikor Várkonyi nem játszik, olyankor átadja nekünk az öltözőjét, ott festjük az arcunkat és kormozzuk a szemöldökünket. Hát ez a Gizike, ez az angyali teremtés, legutóbb belecsempészte Várkonyinak a fiókjába a megspórolt kenyérjegyeit. Én észrevettem és megkérdeztem tőle, hogy miért csinálja ezt? Jaj, tudod, Lilikém – mondta és rettentően elpirult –, elgondolom, hogy fog örülni, ha megtalálja és hazaviszi a gyermekeinek! Nekem olyan nagy boldogság, ha erre gondolok, ennél nagyobb gyönyörűséget nem is tudnék elképzeni. Na szóljon hozzá! És még azt mondják, hogy nincs már idealizmus a világon.

Mikor vége volt a táncnak, Sármásy főhadnagy meg egy fiatal újságíró odaült hozzájuk. Lajos megkérdezte az ifjú publicistát, hogy melyik lapnál dolgozik.

– A Napló belső munkatársa vagyok, színházi rovatvezető.

Lajos megjegyezte, hogy a Pesti Napló „jól szerkesztett” újság, de nagyon „baloldali”, s elmondta – Kürthy Gyula szavai nyomán –, hogy mit írt a Napló annak idején Egán Imre meggyilkolása alkalmával.

– Ugyan kérlek! – legyintett Sármásy türelmetlenül. – A Pesti Napló közönséges burzsoá lap. A polgári radikalizmus már régen túlhaladott dolog.

– Hát főhadnagy úr szerint melyik az igazi haladó újság? A Népszava?

– A Népszava?! – és Sármásy megvetően lebiggyesztette a szája szélét. – A burzsoáziával kacérkodó, megalkuvó szocdem limonádé, löttyedék! Az nem szocializmus, amit a Népszavánál csinálnak.

– De hát akkor melyik az igazi szocialista újság? – kérdezte Lajos, egyre jobban ámuldozva.

– Nálunk egyelőre nincsen valódi szocialista orgánus. Az oroszországi Pravda, az igen. De hol vagyunk mi még attól?!

Lajost nagyon mehökkentették Sármásy szavai: „egyelőre” és „hol vagyunk mi még a Pravdától”, amely a forradalmi Oroszországban jelenik meg! Mi készül itten? Mire számít ez a Sármásy – aki melleleg császári és királyi tartalékos főhadnagy?

De megfordultak a Röhmerék zsúrjain másfajtájú „forradalmárok” is. Például báró Jasztrabszkyné, ecseri Oláh Adrienne. Ez a csinos arcú, de jó kövérkés és nagyon hóbortos özvegyasszony belebolondult Prohászka Ottokárba, az aranyaszájú püspökbe. Most – azt mondja – egy nagy regényen dolgozik, amelyen a papi nőtlenség intézményének kegyetlen voltát ostromozza. A műnek egy Ricardó nevezetű olasz püspök a hőse, aki halálosan beleszeret egy úriasszonyba. Ricardóban azonban mindenki rá fog ismemei Prohászkarára. Szóval, a regénynek óriási sikere lesz, a pápa is megrendülten olvassa majd, és Adri néni könyvének hatása alatt el fogja törölni a papi nőtlenséget. Akkor ök Prohászkaival egybekelnek, és két ilyen rendkívüli egyéniség egyesüléséből nem születhetik más, csak a világ új megváltója.

– Adri néni – kérdezte egyszer Lili szemtelenül ártatlan képpel –, és hogy fogják hívni az új Krisztuskát?

– Természetesen Ricardónak, regényem hősének neve után.

Ezen aztán Lilivel sokat tréfálkoztak. Volt már, hál’ istennek, beszédtéma.

Lili bizonyos anyáskodó jóindulattal kezelte Lajost. A pénteki fogadónapokon kívül is be-becsalta esténként azzal a programmal, hogy megtaníttja a szteptáncokra. A hangulatlámpa fényénél bekapcsolta a garmofont, puha, meleg kezével megfogta Lajos kantárszártól megcsutakolástól kiérdesedett kezét, almafehér és almapiros, Mona Lisa-szerű arcát odadugta, majdnem hozzásimította a fiú arcához, egyik térdével szabályszerűen benyomult a térdei közé, s megkezdtek a lépegetést.

S közben eszményi módon, regényesen szerelmes volt Enyedy Sáríkába, és keserűen, fájoan a hűtlen Annusba.

És ugyancsak ezenközben a legérzékibb vágyakkal gondolt szép unokahúgaira meg más nőismerőseire. Gondolatban leteperte és magáévá tette Forbáth Évát, Zsurky Magdát, Forbáth Ildikót, Röhmer Lilit, Muzsay Bécut és másokat. Ha cukrászdába ment, minden sütemény más és más nőt juttatott eszébe. A fényes karamelzománcú, sárga és barna

töltésű dobostortát harapdálva úgy érezte, mintha azt az aranyos kis szőke-barna, dundi Zsurky Magdát nyalná-falná, nyeldesné, a rózsaszínű, rumos, puncstorta Forbáth Ildikó barackvirágszerű keblére, s vállából áramló édes, friss illatra emlékeztette, a lágyan gömbölyded, csokoládétestű, tejszínbelsejű indiáner viszont Forbáth Éva volt. Az is megtörtént, hogy fehér és halványpiros Jonathán almába harapva, Enyedy Sáríkára gondolt – ám ilyenkor felháborodva és magamagára haragudva megrázta a fejét. Mert Sáríka az más. Hogy mire is vágyakozott hát vele kapcsolatban – azt még nem tudta eldönteni.

A tiszti iskolán szinte észrevételenül átcsúszott, bár az elméleti tárgyakban – mint már említettük – botrányosan tudatlan maradt. Fogalma se volt róla, miben különböznek az őrség és a készültség feladatai, vagy hogy mi a tábori őrs rendeltetése. A hadseregszervezést annyira-amenynyire megtanulta, (hogy egy hadosztályban hány ezred van, az ezredben hány zászlóalj, illetve a lovasságnál osztály, s a zászlóaljban hány század stb.), a harcászatba és a hadászatba is bele-beleszagolt, ámde a tábori erődítés meg a térképrajzolás, a hegyek „rétegvonalazása” a legunalmasabb gimnáziumi órákat idézte fel előtte: ábrázoló geometria, koordinátarendszer, brrr! (Azzal nyugtatta meg magát, hogy a tiszti iskola tantárgyai már elavult dolgok a modern haditechnika szempontjából.)

December végén megkapta az első csillagot, és január elején a tiszti iskola befejeztével őt is a tiszti kardbojtra érdemesnek minősítették. Még egy hónapi gyalogsági kiképzés a kelenföldi laktanyában – és már nem marad más hátra, mint a menetszázad, négyhavi frontszolgálat után a zászlósi előléptetés és... és talán egy vitézségi érem a zubbonyára!

Ámde egyik hónap múlt a másik után, a Népligetben, ahol az immár tisztjelölt önkéntes urak a bokrok alatt heverészve szemlélték a gyalogosított öreg huszárok gyakorlatozását, a Népligetben már kizöldültek a fák, sárgán fellángoltak a forsithiák, pirosan a japáni-birsek és halványrózsaszínben a prúnusz trilóbák, akárcsak odahaza a porogjászi kertben, de menetszázadnak se híre, se hamva.

Mindennap bement az ezredirodába és alázatosan tudakozódott Ottlyk Lórinál, az elegáns, monoklis parancsörtisznél, hogy mikor állítanak már össze menetszázadot. De az csak a vállát vonogatta: nincs elegendő emberanyag. Ne feledjük, hogy a háború negyedik évébe léptünk, meg aztán...

Ottlyk Lóri nem fejezte be a mondatot, felvette a telefonkagylót, s valami unalmas, véget nem érő beszélgetést folytatott a Központi Ruhatárral. Félbeszakított mondatát ugyanis így kellett volna folytatnia:

...meg aztán az emberek belefáradtak a háborúba. A lógás, a frontkerülés elképzelhetetlen méreteket öltött. A két pesti gyalogezred, a harminckettes közösök meg az egyes honvédbakák bujkáló lógósai szám szerint elérték a szolgálatot teljesítő legénység háromszorosát. A horvát ezredek frontkerülői a muraközi erdőbe húzódva, úgynevezett „zöld kádert” alakítottak; „öntevékeny rekvirálással” élelmezik magukat, rettegten a környék falvait. Nemegyszer megtörténik, hogy elindítanak Pestről egy menetszázadot a harctérre, de mire a vonat elhagyja a Rákosi Rendezőt, már több mint a fele hiányzik, leugrálnak, kámforrá válnak. S végül nem is nagyon tanácsos éles töltenyt adni a mostani legénység kezébe, mert ki tudja, hová lőnének vele? Zágrábból katonai zendüléseket jelentenek...

– Majd talán a legközelebbi pótsorozás után összekaparunk egy menetszázadra való legénységet – dünnyögte Ottlyk parancsőrtsiszt úr vontatottan, miután végre befejezte a ruhatárral folytatott beszélgetést.

Pótsorozás! Mikor lesz az? S az újoncokat még ki is kell képezni. Az megint legalább hat hét. Ajaj!...

Közben a Forbáth családban vidám gólyakelepelés verte fel a sok meddő esztendő csendjét: Gáboréknak Pozsonyban kislányuk született. Szegény Forbáthné végre nagymama lett, Lajos meg nagybácsi. Tizen-nyolc éves nagybácsi! Furcsa érzés.

December végén látta meg a napvilágot a kis Forbáth Juditka, s Lajos januárban, a tiszti iskola végzése után háromnapos szabadságot kérve, elutazott Pozsonyba.

Zsúfolt harmadosztályú kocsi, borostás képű katonák, köpködés, káromkodás, bődösség, füst. Kis táskáját nagy nehezen beszuszakolta a polcon dalmahodó hátzísákok közé, s kiment a folyosóra. Ott bosnyák közvitézek ültek a földön, törökülésben és félig lehunyt szemmel mélabús, keleties dalokat énekeltek. Furcsának találta, hogy ezek a legendás vitéz bosnyákok, ezek a vadul verekedő, szurkáló hegylakók ilyen lágyan zümmögő melódiákat dudorásznak. Aztán feltűnt neki, hogy a dalmatot legtöbbször nem az alaphangon fejezik be, hanem eggyel feljebb és sűrűn vissza-visszatérnek dalaikban azok a búsongó, kisterces fordulatok, amelyeket bizonyos kuruc nótákból ismert. Maga elé képzelte a zongora billentyűit és rögzíteni kezdte az egyik bosnyák dalt. Minthogy a bosnyák katonák többször megismételték nótájukat, más és más szövegekkel, hamarosan meg is tanulta.

Most a vonat váratlanul megállt. Egy dombon a Duna fölött soktornyos várkastély. A Pálffy-kastély? Ez Pozsony lesz!

– Kiszállni! Kiszállni!

Nagy nehezen befurakodik a fülkébe, keresi a táskáját, de a táska nincs sehol. Valaki elemelte a nagy tolongásban.

Gábor bátyja az állomáson várta, de Lajos nem említette neki a táska eltűnését, szégyellte. S egész pozsonyi tartózkodása alatt annyira nyomasztotta ez a táska dolog (bár a bátyja szerencsére nem vette észre nagy családi örömeiben), hogy Pozsony nem vált benne igazi élménnyé. Úgy gondolt vissza rá, mint valami zürzavaros álmra: Klára még a klinikán, ágyban... Valami tej pangásról beszélnek a madámok... Klára lelkendezik, sopánkodik: „Jaj, Lajoska, csak legalább már neked ne kellene kimenni a harctérre! Szegény Erzsike néni!” ... Egy fehérkötényes ápolónő kedveskedik: „Á, ez az ifjú nagybácsi! ... Gábor fényképezni akar. A madám Lajos karjaiba tesz egy nyivákoló, vörös arcú, fogatlan csecsemőt – ez az ő unokahúga. „Ne úgy fogja! Így fogja! Na, majd megtanulja, ha ő is papa lesz!” ... Nyomasztó a klinikai levegő: fülledt, orvosságzagú. Gyerünk városnézni... Ez volt a gettó... Földbe süppedt, rozoga házikók, mint a budai Tabán. Egy alacsony, egyemeletes ház erkélyéről falépcső vezet le az utcára. Ennyit jegyzett meg belőle... Az ott a Pálffy-kastély, az a soktornyos, a Duna fölött... (Közben arra gondol, hogy hányszor kell majd vacsora nélkül lefeküdni, hogy a táska árát összekopálja.)

Na ez is megvolt. Ámde elmúlt február is, majd március, április; már a májusfák, sőt az akácok is kivirultak a Népligetben – de menet-századról semmi hír. Némi vigasztalást nyújtott a tavaszi „csillaghullás”. Februárban megkapta a második csillagot a gallérijára; tizedes úr lett. Most már sárgával lehetett felcserélni a kardja markolatán lógó bőrbójtot, s ez, úgy messziről, egy kicsit hasonlított az aranyos tiszti kardbójtra. Márciusban megjött a harmadik csillag: szakaszvezető lett. Nagyképűen szalutálgatott vissza a három lépésről előre tisztelgő közkatonáknak meg a sarzsi nélküli önkénteseknek. Áprilisban önkéntes őrmesterré léptették elő. Most a három csillag mellé szép sárga szalagot lehetett felvarratni, körül a gallérijára Tiller mesterrel, a belvárosi katonaszabóval.

Dehát ezek csak olyan szépségtapaszkok. Már szinte szégyellt bemenni az Irányi utcai vendéglőbe, hiszen a kenyeres lány meg a pincérek több mint egy éve ismerik és figyelik az önkéntes urat, a „kis huszárt”. Gondolják magukban: Na ez is jól megüli Budapestet, bűdös neki a front!

Más tekintetben is nyugtalanította ez a háborúba beleunt nagyváros. A kabarékban, kávéházakban már alig lehetett háborús nótákat hallani. „Jaj, nem tudom, mi az oka, tán a tavasz, de úgy érzem, hogy nem va-

gyok én már ugyanaz” meg „Gyere, te nímánd, légy az egyém!” – ilyen kuplékat fújtak mindenfelé. Sőt a kültelkekről belopakodott egy furcsa városi népdal, amely az automata büféből kölcsönözte képeit: „Nyomd meg a gombot, kapsz egy libacombot!...” Ennek úgy mondják, voltak olyan defetista, háborúellenes strófái, hogy a hadvezetőség napiparancs-csal tiltotta el a katonákat a „Nyomd meg a gombot” éneklésétől.

Aztán ott lebegett a város fölött szirupfelhőként az érzelgős sláger: „Bözsi, ne sírjon, Bözsikém, édes, feledjen el!...” Februárban a fiúk még lelkesen gajdolták a kantinban, Lajos zongorakísérete mellett, de áprilisban émelyegni kezdtek tőle. S májusban már paródiákat gyártottak a népszerű nótára: „Bözsi, ne böggjön, mészem van tőle, pucoljon el!”

És frontra küldhető legénységet még mindig nem sikerült „össze-kaparni”, hiába biztatta Lajost Ottlyk Lóri a pótsorozással.

Végre május végén, mikor már-már letett minden reményről, egyszer csak megszületett a menetszázad.

Lajos azonnal jelentkezett a pótkeret parancsnoki irodában, s alázatosan kérte beosztását a frontra induló osztagba. Nemrégén új parancsnokot kaptak Szenczi-Fürtös Vilmos őrnagy személyében. Markáns, borotvált arcú, de nagyon barátságos, mosolygós szemű ember volt Fürtös őrnagy, és Lajost egészen különös nyájassággal fogadta:

- Hát szóval mindenáron puskaport akarnál szagolni.
- Igenis, őrnagy úr. Nagyon szeretnék már kimenni a harctérre.
- Hm... Hát nem jó itt, Pesten? Beoszthatnánk távirász tanfolyamra.
- Őrnagy úrnak alázatosan jelentem, az olyan lógósoknak való. Én nem akarok lógni.

- Vagy géppuskás kiképzésre...
- Azt odakint is megtanulhatom, őrnagy úr.
- Hm... És nem gondolod, hogy elég egy családban egy hősi halott? Hát ezt vajon kitől hallotta? (Lajos nem tudta, hogy Fürtös Vilmos kaszinótársa Forbáth Pista bácsinak és sokat vadászgat Kóka-pusztán Huszár Gyusziéknál, a Forbáth Joli uránál.)

Végre, egy félórai hiábavaló lebeszélés után, Fürtös őrnagy halk sóhajással kitekintett az ablakon, majd rántott egyet a vállán, és beosztotta Lajost a menetbe.

HÚSZ

Meleg, jázminszagú júniusi délután indult a menetszázad szerelvénye a Keleti pályaudvarról. A legénység a hagyományos marhavagonokban helyezkedett el, ámde báró Frommer Dezső tartalékos százados, a menetszlop parancsnoka – egy nagyon kedélyes, elegáns, negyven év körüli úriember – gondoskodott róla, hogy az önkéntesek párnás ülésű másodosztályú kocsikban utazhassanak. Elvégre huszár önkéntesek, és pláne tisztjelöltek nem fetrenghetnek szalmazsákokon a legénység között, mint bakáéknál!

Lajos irigykedve figyelte, hogy majdnem mindegyik önkéntes társának a búcsúztatására csinos fiatal nők jelentek meg a peronon virágcsokrokkal. Még a görbe lábú, pulykatojás képű Königsteint is egy elég elegáns leány búcsúztatta. És őt meg senki.

Most már bánta, hogy nem szólt Forbáth Ildikónak, meg Hátszeghy Jolinak; azok biztosan kijöttek volna. De nem hívta őket, mert őszintén szólva, egy kicsit szégyellte ezeket a Mandeleket meg „Bimzensteinokat”. Hiszen annyit kérkedett a lányok előtt az ő előkelő huszár bajtársaival; aztán most kiderült volna, hogy rajta, meg a Bekésy testvéreken kívül nincs is több dzsentrifú az egész menetben, mágnás meg egy sem – a parancsnokot kivéve. Kaplonyi Feri, a könnyelmű grófocska nemibajt kapott, Ormódy Bélát gépfegyveres kiképzésre küldték. (Még szerencse, hogy hűséges utánzója, az a nagyképű Silák Feri is vele ment.) Greiner Maxi is kimaradt a menetszázadból, valami távírász tanfolyam ürügyével, Grillon Karcsi kórházban dekkol, Monti Jóskát meg elvezényelték a hármaskhoz. Őhelyette kaptak egy új fiút, Gömöröy Lacit, a festőművész fiát, aki szintén festőnek készül, de ez, úgy mondják, magyárosított nevű.

Hát bizony ezzel a társasággal nem nagyon dicsekedhetett volna Joliék előtt. Minek is hencegett annyit? Most aztán fájlalhatta, hogy olyan árván indul a harctérre. Habár... miféle harctérre mennek ők? Hiszen már napok óta a verebek csiripelik, hogy az ukrainai megszálló csapatokhoz szól a menetlevelük. Az önálló országnak nyilvánított Ukrajnával ugyanis külön békét kötöttek a központi hatalmak (nem is tudtam, hogy háborúban voltunk vele – jegyezte meg Keleti Gyurka cinikusan), – szóval megszállták ezt a gazdátlanul maradt gazdag vidéket. Az egyes huszárok frontosztaga is odakerült még a tavasszal; segítenek fenntartani a rendet és betakarítani a termést, melynek egy jelentős részét a megszálló csapatok majd hazaszállítják. Hát erre a „frontra” kerülnek ők.

– Az Isten verje meg! – mérgelődött Lajos. – Ilyen szerencsém van nekem. Hát én már mindenből kimaradok?

Hiszen igaz-igaz, beszélnek, hogy vannak még Ukrajnában kóborló partizáncsapatok, s azok olykor rendeznek egy kis lövöldözést. Dehát az nem igazi háború; se lövészárok, se drótakadály. Megette a fene!

Ámbár onnan még mindig át lehet kéredzkedni az olasz frontra, vagy Törökországba. Mi lenne, ha egyszer ott lent, valahol Kis-Ázsiában, Enver bejjel találkoznék – aki különben már pasa, hadügyminiszter, sőt, úgy mondják, a szultán veje –, és megmutatná neki azt a régi fényképes lapot, amelyen Lajos levelére válaszolt a tripoliszi háború hőse?...

Így vigasztalagatta magát a Keleti pályaudvaron, indulásra várva. Azért elvégre ez mégiscsak menetszázad. Ott van, ni: most a lányok megkoszorúzzák a zászlót. „Mindenünk e zászló, sosem hagyjuk el; A legszebb leányzó bokrétázza fel!”...

Hátulról valamit kiáltanak a mozdony felé, onnan meg vissza:

– Elöl kész!

– Hátul mehet!

Frommer százados atyáskodó gavallériával a búcsúzkodó lányokra mosolyog:

– Na kislányok, gyorsan egy búcsúpuszit a vitézeknek; indulunk! Beszállni, fiúk!

A trombitás az indulás kürtjelét fújja. A mozdony sivító füttyüléssel nekilendül, a vonat gerince mintha megroppanna: a kocsik ütközői egymáshoz ütődnek.

Megyünk végre, megyünk mégis, a Hazát védeni a Dnyeper partjára, Levédiába, ahol valaha a honfoglaló magyarok táboroztak...

Körülbelül ugyanebben az időtájban Forbáthné a porogjászi református templomban, a női padsor egyik hátsó padjában lehajtott fejjel hallgatta a kántor ablakremegtető orgonabúgatását és kezét összekulcsolva buzgón imádkozott az ő hadba induló legkisebbik fiáért. Azért választotta a délutáni istentiszteletet, mert ilyenkor kevesen vannak a templomban, s úgy gondolta, hogy így feltűnés nélkül kisírhatja magát.

De ezúttal nem sírt. Ő maga is meglepődött ezen. Nem sírt, mert egy belső hang azt súgta neki, hogy Lajoskát nem fogja semmi baj érni. Épp olyan biztosan érezte ezt, mint annak idején szegény Zoltán fia hősi halálát az ogmándi templomban.

A menetszázad szerelvénye már kigördült a pályaudvar üvegteteje alól. Lajos megkönnyebbülten felsóhajtott, mikor egy fordulónál eltűntek

a leányi kezekben búcsút lengető zsebkendők, az ő romantikus, háborús örömébe ürmöt hintegető búcsúintegetések, amelyek nem neki szóltak.

Minthogy hadba vonuló vitézeket nem lehet elképzelni ital nélkül, a fiúk mind hoztak magukkal egy-két üveg palackos bort, s ez még nem lett volna baj. Ám egyesek pezsgőt is szereztek; valami Asti Spumante nevű, az északolaszországi zsákmányból Pestre került itáliai gyártmányt. Ez a veszedelmes folyadék ugyanis nemcsak részegítőnek, hanem erős hatású hánytatónak bizonyult, így aztán az önkéntes urak, minthogy már Szolnok táján elkezdték a kortyolgalást, az ablakon át végigrókázták a délibábos hajdúsági rónákat, valamint Szatmár vármegyét, a Himnusz költőjének szűkebb hazáját. De azért mikor Kőrösmező után a vonat átpöfögött az országhatáron, Heil Miklós, a szögedi gyerök kezdeményezésére, együttesen elénekelték a Himnuszt, keserves csuklások és bőfögések közepette.

Lajos – nem lévén hozzászokva a szeszes italokhoz – különösen rosszul érezte magát a boros-pezsgős éjszaka után. Nem is tudta kellőképpen értékelni, hogy már külföldön járnak. (Most lépte át először a magyar határt.) Igaz, hegy ez még voltaképpen nem igazi külföld; ez még Osztrák–Magyar Monarchia. Ide, Galíciába meg Bukovinába akár ki átmehet útlevel nélkül.

Na, harmadnap Novoszjeliczánál végre orosz területre jutottak, Besszarábiába, amelyet most román csapatok szálltak meg. Mert a központi hatalmak, miután a legyőzött Románia különbékét kötött velük, gavallérosan odaajándékozták neki ezt a határ menti orosz tartományt. Sőt az itt áthaladó menetszázadok legénységének parancsba adták, hogy Besszarábia területén nem szabad elhagyni a vonatot.

A fiúk nagyon háborogtak ezen a túlzott nagylelkűségen. Keleti Gyurka aztán megtalálta a módját, hogy lehet kibabrálni a románokkal. Az állomásokon integetni kezdett a vonat ablakából a katonáknak, s mikor azok gyanútlanul visszaintegettek, jobb alsó karját függőlegesen felfelé emelve, ökölbe szorított kezét mutogatta nekik. Úgy látszik, ez a jelképes taglejtés nemzetközi, vagy legalábbis kelet-európai viszonylatban közhírmert lehet, mert a románok dühös „futus Dumnezeukkal!” válaszoltak rá.

Így szórakoztak egész besszarábiai útjuk alatt, Okniczától Ribniczáig. Ott aztán, a Dnyeszter hídján átdübörögve, az igazi Ukrajna földjére értek. A lángoló napsütésben végtelen búzamezők sárga sörényét lengette-hullámoztatta a langyos, friss-édes, kora nyári szél.

Lajos jó előre bevásárolt egy kis német–orosz szótárt, meg egy kezdetleges magyar–orosz társalgási könyvecskét. A cirill betűket már

indulásuk előtt megtanulta, s ezért most az önkéntesek minden állomásán ő hozzá fordultak mint orosz szakértőhöz: Hol vagyunk? Milyen állomás ez? És ő, általános csodálkozás közepette, folyékonyan leolvasta a helységek nevét: Birzula, Znamjenka, Jelizavetgrád. Ezen az utóbbi helyen fél napig kellett várakozniuk, ezért Frommer százados engedélyével bementek várost nézni, orosz levegőt szagolni.

Ez már érdekes volt: hagyma formájú, láncoskeresztes templomtornyok; nem is kettős, hanem hármas kereszt van rajtuk. Hosszú farkú, hosszú sörényű, hatalmas, fekete paripáktól vont kocsik robogtak el mellettük. Csak szobrokon látott azelőtt ilyen monumentális állatokat.

– Ezek Orloff ügetők – mondta Heil Miklós, a nagy lószakértő.

Hát a kocsisok! Még a fiákeresek is olyanok voltak itt, mint valami kövér püspökök. Hosszú, kék kaftánt viseltek, széles övvel, a fejükön kucsma. Gömörly Laci hirtelen le is skiccelt a vázlatkönyvébe egy ilyen, kocsija bakján bóbiskoló izvoscsikot.

Férfit keveset láttak, nőt annál többet, s a fiatalabbak mind begombolt nyakú ingzubzonyban – rubaskában – jártak, kalap nélkül, rövidre vágott hajjal. Egy kis parkban lányok ültek a lócákon nagyon fiatal fiúkkal, s a járókelőkkel mit sem törődve, buzgón csókolóztak.

– Barátom! – csettintett Keleti Gyurka, és Lajosra kacsintott. – E-e-ez igen!

Benéztek egy étterembe. Elöl, a büféasztalon egész sonkák, sült kacsák, pulykák, ecetes-olajos halacsok, gombák meg kaviáros fehér cipók csalogatták az ingyenceket. Egy tatár képű, kövér pincér barátságosan hívogatta őket befelé:

– Izvoltye fsztupíty, gaszpadá! Pazsalszt’!

– Mit beszél? Mit povedál ez? – faggatták Lajost a fiúk.

– Azt mondja: menjünk be, foglaljunk helyet – mondta Lajos, bár nem értette, inkább csak kiolvasta a pincér szavait arckifejezéséből.

De nem mentek be; nem ismerték még az itteni ár- és pénzviszonyokat, s attól féltek, hogy becsapják őket. (Miután a Kerenszkij-féle rubel úgy megszaporodott, hogy már kemencét lehetett vele fűteni, a hadvezetőség ebben az övezetben bevezette az osztrák-magyar valutát. Igen, de ki tudja azt, hogy viszonylik a mi pénzünk a Kerenszkij-rubelhez?)

Csak úgy az ajtóból szemlélték hát, hogy mi folyik odabent. Egy sarokban osztrák tiszték rövid hajú, orosz nőkkel pezsgöztek.

– Barátom! – mondta Keleti Gyurka, mikor visszamentek az állomásra. – Itt egész jól lehetne lébecolni – ha már nem lehetünk Pesten.

– Várjál csak, öregem – hadarta Mandel, a vágott képű –, majd ha Jekaterinoszlávba érünk! Az háromszor ekkora város. És meccsoda nők vannak ott! Majláth Gigitől tudom; az két hónapot töltött Jekaterinoszlávban a tavasszal. (A kis Mandel nagyon szeretett Majláth Gigire hivatkozni, pedig – mint már említettük – nem a legkellemesebb emlékek fűzték ahhoz az erdélyi grófocskához, hiszen arcán viselte párbaj kardjának csúf nyomát. Ám ezt olyan büszkén mutogatta, mintha valósággal hálás volna érte.)

A jekaterinoszlávi állomás magyar szótól volt hangos. Jött-ment, énekelt, kiabált, nevetgélt, káromkodott a sok szürkébe öltözött honvédszár. Még a város nevét is megmagyarosították; kitekerték a nyakatekert orosz szó nyakát, és Jakateriszlót csináltak belőle (Vajszlo meg Bogyiszlo mintájára).

– Nem rossz kis hely ez a Jakateriszló, önkéntes urak. Nagyon jószívvel vannak itt mihozzánk a bárisnyák.

– Mi az a bárisnya? – kérdezte Mandel Lajostól.

– Bárisnya? Az leány, kisasszony – felelte a fiú némi gondolkozás után. (Később lopva előhúzta az orosz szótárt, és megkönnyebbülten álapította meg, hogy ráhibázott.)

Most egy puffadt arcú, vérekes szemű huszár őrnagy jött ki az állomási étteremből, és kissé bizonytalan léptekkel odairányozta magát Frommer századoshoz, aki Lajosék kocsija előtt katonai térképét tanulmányozta.

– Ez a részeges Marinkovics őrnagy – súgta oda Heil Miklós Lajosnak. – Nagy vészmadár!! Ismerem még Szögedébül.

A kövér őrnagy meg se várta, hogy Frommer báró befejezze jelentkezési formuláját; idegesen hadonászva a szavába vágott:

– Szóval most jösztek Pestről. És van gyalogsági ágyútok?

– Nincs, őrnagy úr – felelte Frommer mosolyogva.

– És géppuskátok?

– Az sincs. Majd kapunk idekint, ha ugyan egyáltalán szükség lesz rá.

– Jézus Mária!! Hát hogy indulhattatok el gépfegyver nélkül ide, ebbe a darázsfészekbe, ebbe a pokolba?! Hiszen körül vagyunk véve bolsevikokkal; minden bokorban partizánok leselkednek!

– Őrnagy uram – mondta Frommer báró lehalkított hangon –, tisztelettel kérlek, méltóztassál halkabban beszélni. Ne csináljunk pánikhangulatot.

– Halál fiaai vagytok, ha így akartok továbbmenni! – folytatta Marinkovics, mit sem törődve a figyelmeztetéssel. – Ezek, kérlek, éjszaka belopóznak a vagonokba, és elvágják az alvó huszárok torkát, a tiszteket meg kiherélik. Örület, örület, így nekiindulni!

– Önkéntesek, lelépni! – fordult Frommer százados a körülöttük ácsorgó fiúkhoz. – Beszállás, egy-kettő!

Visszamentek a vagonjukba. Lajos a folyosó nyitott ablaka mellé húzódott, és fülét hegyezve figyelte az őrnagy beszédét. S ez nem is volt valami nehéz dolog, mert Marinkovics, mint igazi alkoholista, borközi állapotban képtelen volt tompítani a hangját.

– Nem hallottátok szegény Heller Feri esetét? – folytatta kuvikolását Marinkovics.

– Nem hallottuk, őrnagy úr.

– Heller Feri, a vasgyáros fia, tartalékos hadnagy volt a ti ezredetekben. Kiküldték egy körülbelül századnyi erősségű különítménnyel egy partizáncsapat üldözésére. Orgoványi ezredes a lelkére kötötte, hogy ne távolodjék el nagyon az ezredtörzstől; Alekszandrovka falunál semmi esetre se menjen tovább. Ha odáig nem tudná elfogni őket, akkor forduljon vissza. De ez a szerencsétlen, forrófejű gyerek mindenáron foglyokat akart ejteni. Na még egy faluval tovább, na még eggyel! Végül a bolsevikok, látva, hogy ezek nagyon eltávolodtak a törzsüktől, észrevétlenül bekerítették őket. Akárhol akartak kijutni a faluból, mindenünnen tüzet kaptak. Valóságos ostrom volt az. Ha egy huszár kidugta a fejét a kerítés mögül, rögtön fejlövést kapott. Mesterlövészek azok, barátom, egytül-egyig! És a huszárok muníciója lassan kifogyott. Mikor a partizánok észrevették, hogy már sehonnak se válaszolnak a tüzelésükre, beüzentek nekik a sztárosztával, a bíróval, hogy adják meg magukat, de egyenkint, érted? Egyenkint és fegyvertelenül jelentkezzenek egy bizonyos magányos nyárfa alatt. Heller Ferinek még volt két golyó a pisztolyában; főbe akarta lőni magát: ő nem várja meg, hogy kiheréljék. De a huszárok kicsavarták a pisztolyt a kezéből. Hadnagy úr, ne hamarkodja el, hátha nem lesz semmi bajunk. Na jó, kimentek egyenkint a nyárfa alá – erre a bolsik Heller hadnagyot meg a különítményében lévő két önkéntest agyonverték, az elfogott közlegényeket meg magukkal vitték...

– Őrnagy uram, ha mind elvitték őket, akkor hogyan tudjátok mindezeket ilyen részletesen?

– Úgy, hogy két huszár nem akarta megadni magát. Elbújtak egy padláson, onnan nézték végig az egészet, a padlásablakból. Mikor azután a partizánok elvonultak, ezek este kisurrantak a faluból, és másnap vagy harmadnap jelentkeztek az ezrednél.

– Hm... Hát ez mindenesetre elgondolkoztató história – mondta Frommer báró, és töprengve nézett maga elé.

– Barátom! – súgta Lajos a mellette hallgatódzó Heil Miklósnak. – Azért mégiscsak front ez az Ukrajna, ha nincs is itt lövészárók!

Aznap este sokára aludtak el a fiúk. Tűnődve figyelték, hogy’ tologatják a szerelvényüket előre-hátra. Mikor a vonat elindult, már nem is tudták, hogy kelet felé mennek-é, vagy nyugatnak, vagy talán északra? A Dnyeper északi partja nincs megszállva; ott szabadon grasszálnak a bolsevik csapatok.

Reggel egy Zaporozse nevű kis állomáson kiszállás, sorakozás.

Zaporozse... Zaporozse... – kószolhatta Lajos ezt a valahonnan ismerős és romantikus csengésű nevet. Zaporogi kozákok... Persze-persze, Kürthy Gyula bácsi beszélt egyszer erről. Hogy itt, a Dnyeper zátonyai mögött kezdtek meg az ukrainai kozákok a harcot a tatárok, a kipcsaki „arany horda” ellen. Történelmi helyen vagyunk!

Egy napot és egy éjszakát töltöttek a történelmi nevű állomáson. Sétálgattak a vasúti töltés széles árka mentén, s nézegették a Dnyeper füzesei fölött húzó vadkacsákat. A kiszáradt töltésárók fenekén szabályos téglalakú földhányások sorakoztak.

– Mik lehetnek ezek? Olyanok, mint valami sírhalmok – mondta Lajos a lányos arcú Bekésy Pistához fordulva.

– Eltaláltad, öregem – szólalt meg mögöttük egy furcsa, kaján férfi hang.

Lajos hátrafordult, és kissé megborzongott. Egy nagyon rosszképű zászlós állt mögötte vigyorogva.

Bemutatkoztak.

– Zászlós úr, kérlek – szólalt meg, hogy zavarát leplezze. – Ezek csakugyan sírok itt, az árok fenekén?

– Persze. Hiszen mondtam, hogy eltaláltad.

– Dehát kiket temetnek ide, az árokba?

– Bolsi partizánokat. Mi szállítjuk ide őket éjszakánként.

– Hogyan? Halva?

– Nem, élve – nevetett a zászlós, kivillantva hegyes szemfogait.

– Mikor ideszállítjuk őket, akkor még élnek. Ott hálnak meg az alatt a száraz nyárfa alatt. Az a kikészítő hely.

– Hogy-hogy? Hát nem izé... a hadbíróság?

– Ugyan, mit képzelsz? Hadbíróság! Háború van, öregem; most nem érünk rá ilyesmikkel vacakolni, pláne ha civil ruhában elfogott partizánokról van szó. Felkoncolni őket, és kész! Gyertek le éjfél tájban ahhoz a nyárfához. Ott majd láthattok ingyencirkuszt: hogy intézi el a bolsikat Tavolini főhadnagy meg Gärtner Miska. Csudapofák azok, egyáltalán nem szívbajosak.

– És hogy csinálják? Agyonlövik őket?

– Ugyan. Spórolni kell most a golyóval, apukám. Rohamkéssel meg bunkósbottal. Gyertek csak el éjfélkor. Különben majd én felébrsztelek benneteket.

De Lajosnak szerencséje volt. Szép nyári este lévén kint aludtak a szabadban, a töltés mellett, szalmazsákokon. (A vonatjuk már délután elpöfögött, vissza Magyarország irányába.) Tizenegy óra tájban furcsa kutyavonítás ébresztette fel a fiút. A füzes felől jött a hang, de olyan szírénszerű volt, mintha nem is kutya üvöltene, hanem farkas.

Lajos felkelt, és csőre töltött puskával elindult a folyóhoz. Úgy képzelte, régi, romantikus regények nyomán, hogy Oroszországban minden bokor alatt farkas lapul, még nyáron is. Hátha lelőhetne egyet. Sokáig bolyongott a füzesben erre-arra, de nem tudott az üvöltés forrására rábukkanni. Elindult kelet felé a hang után, s akkor egyszer csak mintha a háta mögül hallaná. Végül el is tévedt egy kicsit a sűrű füzesben, úgy hogy jóval elmúlt éjfél, mire visszatalált az éjjeli szállásukra. Holtfáradtan végignyúlt a szalmazsákon, és nyomban elaludt.

Reggel a fiúk lúdbőrözve számoltak be éjszakai élményeikről.

– Hát barátom, azért az böcstelen dolog – méltatlankodott Heil Miklós –, amit ez a két főhadnagy csinál!

– Mert jól van – mondta Bekésy Bandi –, háborúban vagyunk, meg kell semmisíteni az ellenséget – ha neki is, meg nekünk is fegyver van a kezünkben. De így: odakötözni a fegyvertelen foglyokat a fához, és ... ez undorító!

– Miért? Hát hogy csinálták? – kérdezte Lajos sápadtan.

– Hogy? – vette át a szót Mandel, a vágott képű. – Rohamkéssel összevissza szurkálták, és aztán bunkósbottal neki a fejnek, az arcának, csihi-puhi. Csak úgy recsegték a csontok és frecsegett a vér...

– Hagyjátok már – szólt közbe Keleti Gyurka mosolyogva –, mert Bekésy Pista megint rosszul lesz!

A lányos arcú, kisebbik Bekésy fiú sápadtan elfordult, és a gyomrát tapogatta.

– Hogy-hogy rosszul lett? Hogy lett rosszul? – faggatta Lajos.

– Úgy, hogy hányt, összeokádta magát. Majdnem elájult. Megjegyzem, nem is csodálom.

– Tiszta szadizmus! – mondta Mandel.

– Ez nem magyar emberhez illő – tért vissza Bekésy Bandi szörnyű élményükhöz. – Ilyet igazi magyar ember nem csinál.

HUSZONEGY

Kilenc órakor gyalogmenetben vonultak tovább, és még ebédidő előtt megérkeztek egy, a Dnyeper mentén hosszan elnyúló Tritusz-Novó nevű ukrán faluba. Parasztházakban helyezték el a fiúkat. Lajos, Bekésy Bandival együtt egy módosabb „hadiasszony” házába került, Bohdan Barjancsuknéhoz, akinek az ura – mint később megtudták – hadifogságban volt Magyarországon.

Az asszony nagy szeretettel fogadta a két magyar katonát; mutogatta a férje leveleit, s kézzel-lábbal magyarázta, milyen jó dolga van az ő Bohdánjának egy magyarországi birtokon, milyen sok kenyeret, megszalonnát kap, mert a magyarok jó emberek.

Hátha talán éppen Tiszaogmádon dolgozik az a Bohdan, Kürthy Gyuláéknál?

Csinos, barna nőszemély volt Handzja asszony – már mint Barjancsukné –, kissé összenőtt szemöldökű, fekete szemű menyecske. De volt egy furcsa szeszélye: nem bírta hallgatni a füttyülést. A tisztaszobában, ahol Lajosék laktak, az egyik sarokban olajmécses égett, egy sötét, majdnem fekete Szűz Mária-kép alatt. Lajos egyszer megállt a szentkép előtt, és szórakozottan füttyörészve nézegette. Erre beszaladt Handzja asszony és kezét tördelve, meg a Mária-képre mutogatva, kétségbeesetten könyörgött Lajosnak, hogy ne füttyüljön, az Istenért, ne füttyüljön! Ha kint az udvarban füttyült, azt nem bánta, de a tisztaszobában, az ikon közelében, ott nem bírta elviselni.

Minthogy Lajos, ukrainai tartózkodása alatt, nagyon gyakran találkozott ezzel a különös tilalommal, később, mikor már jobban kiismerte magát az ukrán, meg az orosz nyelvben, többször megkérdezte az asszonyoktól, mi ennek az oka. Némelyik öreg mama azt felelte, titkosan suttogva és mutatóját fölemelve, hogy Domovoj, a házi szellem nem szereti a füttyülést. A fiatalabbak azonban elnéző mosollyal helyesbítették a bábuskák babonás hiedelmét: „Nem a Domovoj, hanem a Bohorodica, Isten szülőanyja haragszik a füttyülésért.”

A fiúk valamennyien tisztai iskolát végzett önkéntes őrmesterek (régibbi elnevezés szerint hadapródok, vagyis kadétok) lévén, akik négy hónap múlva megkapják a zászlósi rangot, Frommer százados egy-egy legényt osztott be az egyhelyen lakó önkéntesek mellé, hogy legyen aki a csizmájukat, fegyverüket tisztogassa, cókómkjukat cipelje.

Ennek a menetszázadnak a legénysége már meglehetősen vegyes volt; a huszárok közé sok pesti honvédbakát osztottak be, tizenhárom próbás

vagányokat. Lajosék is ilyet kaptak tisztiszolgának, egy Marci nevezetű, minden hájjal megkent, kancsi szemű jassz legényt. Civilben kikiáltó volt a Vurstliban; egy városligeti mutatványos bódé előtt csalogatta befelé a nagyérdemű közönséget zuhatagos dumájával. A többieknek is ilyenfajta legények jutottak, mert a régi huszárok – többnyire falusi gazdaemberek – nem szívesen mentek el szolgának, „kutyamosónak”. Viszont ezek a külvárosi linkóciak két kézzel ragadták meg a kutyamosói állásokat a tiszt konyhai jobb falatok reményében. Önkéntesek mellé meg pláne szívesen szegődtek el, mert azok nem olyan „faszarágók”, mint az idősebb tiszt urak. Az ilyen fiatal úri gyerekekkel jobban el lehet komázni, bolondozni.

Nahát ezek aztán bolondoztak is eleget! Esténként Lajosék kertjében összejöttek az önkéntesek, és magukkal hozták a legényeiket is. Lajos faggatta őket, tudnak-é jassznótákat. Erre azok összekacsintottak, és megkezdődött a muri, a zrí. Marci, az ő csicskásuk különösen kitűnt fantasztikusan trágár nótáival, mókáival.

Heil Miklós, a szögedi gyerekek fejcsóválva, bajuszát sodorgatva hallgatta, valami tempós, szinte öreguras botránkozással.

– Hej, te Marci, te Marci! – korholta a vagány legényt. – Hozzánk kéne neked kerülni, Szögedébe, az én régi ezredemhez. Van ott a hármashuszároknál egy őrmester, T. Balog Zsiga; az majd kiverné tebelőled a rosszaságot, az mögtáncoltatna tégedöt!

– Szeretek én táncolni, önkéntes úr! – vágta oda Marci, kancsi szemével rákacsintva, s mennél jobban dorgálta Heil Miklós, annál vidámabb lett, annál bolondosabban nevetett.

Miklós büszke volt rá, hogy ő igazi régi huszárt kapott tisztiszolgának, az öreg Mátyást. Az nem vett részt a pesti fiúk mókáiban; egy körtefa alatt üldögélve hallgatta őket.

– Ugyi, Mátyás – szólt oda neki a szögedi gyerekek, – ugyi, hogy a huszár az másfajta szörzet; nem olyan, mint ezek a pocsolyakerülők, ezek a pesti jasszok?

– Jól mondja, önkéntes úr – morogta Mátyás lompos bajsza alól. – Másfajta szógálat az. Mer’ mikor mink megérkezünk valahová, akkor nekiállhatunk lovat csutakolni, itatni, abrakolni, nyeregszerszámot pucolni – a baka meg csak megrázza magát, oszt’ megyen a jányok után.

– Hát igen, igen – mondta Heil kissé csalódottan. – Mi volt maga civilben, Mátyás?

– Én bőrgyári munkás vótam Újpesten.

– Hm... – tűnődött a szögedi fiú, mintha nem lett volna megelégedve a válasszal. – És mondja, Mátyás, mi szeretne lenni, ha magán állna?

– Én? Kuplerájos. Hogy ne nekem kellessen a bőrökkel dógozni, hanem azok dógozzanak helyettem.

A pesti legények hahotázva kacagtak, Miklós meg kényszeredetten, zavartan mosolygott. Erre nem tudott kádenciát.

Egyébként dolguk egyelőre nem sok volt. Frommer százados a falu két fő bejáratánál őrségeket állított fel, az iskolában meg a készültséget helyezte el. Az önkénteseknek kellett ellenőrizni, hogy szabályszerű időközökben történjék a váltás. Maradt bőven idejük a kóborlásra s az ukránokkal való ismerkedésre.

Bolyongtak a Dnyeper titokzatos füzeseiben. Lajost nagyon izgatja a túlsó part, amely nincs megszállva. Ott ellenséges bolsevik csapatok táboroznak. Tehát eszerint voltaképpen a Dnyeper a front, a lövészárók.

Egyszer csónakot kerítettek, és erősen felfegyverkezve megpróbáltak átjutni a folyó másik partjára. Ez azonban szinte lehetetlennek látszott. Folyton eltévedtek a zátonyok, porongok és a kanyargós, keskeny folyóágak útvesztőiben. Zátony, víz, megint homokpad, megint víz; szőkés, sárgás víz a vidám kék ég alatt. Sárga és kék, mint az ukrán nemzeti színek.

Egy szombati napon Lajos a két Bekésy fiúval a falu főutcáján sétálgatott. Egyszer csak három gyönyörű, színes népviseletben pompázó, gyönygös, pártás leány jött szembe velük a templom felől. Cifrán fonott kalácsokat tartottak a kezükben. Mikor melljük értek, megálltak, feléjük fordultak, s a kalácsokat előrenyújtva, majdnem földig meghajoltak a fiúk előtt. Azután felemelkedtek, és egyikük dallamos hangon csicsergett valamit, a templom felé mutogatva.

A Bekésyek kérdően néztek Lajosra, az orosz „szakértőre”, Lajos meg tanácstalanul a lányokra. Hiszen nagyon kezdő tudósa volt ő még az orosz nyelvnek, s bár az ukrán hasonlít az oroszra, úgy leírva, de élő beszédben erősen eltér tőle, és sok olyan szó van benne, amelyeket sehol sem talált az ő orosz szótárában.

Szerencséjére most odajött egy Sári községből való, tót származású huszár káplár. Az remekül kiismerte magát az ukrán beszédben, s mosolyogva megmagyarázta az önkéntes uraknak, hogy ezek nyoszolyólányok, és lakodalomra hívják őket.

Gyönyörű, színpompás látvány volt ez az ukrán lakodalom, és olyan ismerős, olyan régi-régi ismerős valami. Lajos úgy érezte, mintha hazaérkezett volna, egy, a mostani Magyarországnál régiebb hazába.

A gyöngyös, pártás, fényes, bogárszemű nyoszolyólányok, a pántlikás vőfélyek, a harcsabajszú násznagy, aki minden újabb fogásra mondott valami kacskaringós és bizonyára nagyon tréfás rigmust, mert a násznép minden csattanóját csengő kacagással fogadta. A muzsikusok azonban nem cigányok voltak, hanem alkalmi ukrán zenészek; hegedűvel, klarinéttal, síppal-dobbal, tamburával, bandurával kísérték a táncot.

A közhuszárok közül is sokan eljöttek a lakodalomra, s olyan ott-honosan viselkedtek, mintha odahaza volnának Nógrád, vagy Pest megyében. Csárdás figurákra tanítgatták az ukrán lányokat, menyecskéket, – azok meg ukrán táncokra a huszárokat. És nagyon tanulékonyaknak bizonyultak ezek is, amazok is. Egy-kettőre összemelegedtek.

Most a násznagy, színes, festett tányéért tett egy sarokban álló asztalra, s valamit kiáltott harsány hangon. Nem kellett már ide tolmács; a huszárok azonnal és szinte egyszerre megismételték a násznagy szavait magyarul:

– Eladó a menyasszony! Eladó a menyasszony!

Mindegyikük fordult egyet-kettőt a szép menyasszonnyal, s a leg-szegényebb közvitéz is legalább húsz koronát tett a tányérba a kelengye kiegészítésére. Az öregasszonyok oda voltak; éljeneztek, tapsoltak, veregették a magyar katonák hátát:

– Tocsno ják nási! Szlówno ukrájinci! (Mintha csak a mieink volnának! Valóságos ukránok!)

A menyasszonytánc után a vőlegény öccse, egy hat- vagy hétéves kis legényke piros csizmában, buggyos nadrágban, kék hímzésű, öves, sárga rubaskában kiugrott a zenekar elé, és eljárta a hopákot, az ősi ukrán kozáktáncot, hetykén, bravúrosan. Le-leguggolt és ütemesen dobálta a lábait jobbra-balra meg előre. A násznép ritmikus tapssal és nagy kurjongatással kísérte a mutatványt. Utána az örömanya felkapta, s melléhez szorította a kipirult arcú fiúcskát.

Lajos valami furcsa, csiklandozó melegséget érzett a mellében, ott lent a nevetés és a sírás forrás vidékén. Elnézte a mókás, nagy bajszú násznagyot (akárcsak Elek bácsi) meg a délcegen táncoló vőfélyeket (az a gunyoros képű, ferde orrú olyan, mint Boronkay Gyula; az a vidám, piros-barna arcú meg mint szegény Zoltán bátyja).

Egy reggel Handzja asszony ragyogó arccal rontott be Lajoshoz a tisztaszobába:

– Pán kadet, pán kadet! Moj múzs prisou iz Uhorscsini! (Kadét úr, kadét úr! Megjött az uram Magyarországról!)

Barjancsukné annyit emlegette volt előtte az urát (moj múzs, moj múzs), és azt is megtanulta már Lajos, hogy az ukránok nem Vengrijának nevezik Magyarországot, mint az oroszok, hanem Uhorscsinának, így hát mindjárt megértette, miről van szó. De már jött is befelé Handzja asszony lelkendezésének tárgya, Bohdán Barjancsuk, egy hosszú bajszú, barátságosan mosolygó, barnára cserzett arcú, fiatal parasztember. Fénytelen, zsírozott csizma volt a lábán és kopott civil ruhát viselt; csupán vedlett orosz katonasapkája emlékeztetett hadviselt voltára.

– Joo rehhelt kivanok! – köszöntötte Lajost ukrános magyarsággal (az ukránok mindig H-t mondanak G helyett). – Isten aldas Mádjárországban!

– Isten hozta! – és Lajos megszorította a szökött fogoly feléje nyújtott érdes kezét. – Milyen jól megtanult magyarul.

– Joo elet volt otan. De en méhis visszagyitem, mer szívem huzta hazafele.

– A honvágy, ugye?

– Áz, áz, honvégy ... ákárom mondani, honvágy! – és elnevette magát a nyelvbötlésén.

Hamarosan híre ment Barjancsuk hazaérkezésének; összesereglett a szomszédság, sógorság-komaság. Volt nagy sürgés-forgás, pirogsütés, vodkafőzés. Az ünnepi ebéden Lajost meg Bekésy Bandit a főhelyre ültették. Ott koccintgattak Bohdán gazdával; kettős okból könnyezve kortyolgatták a vodkát, a kaparós kisüsti pálinkát. A közhuszárok közül is többen beállítottak szerencsét kívánni a hazatért gazdának.

És egyetlenegy magyar katonának sem jutott eszébe, még csak fel sem ötlött bennük, hogy hát ez szökevény, ezt voltaképpen le kellene tartóztatni, és a katonai szabályzat értelmében visszatoloncoltatni a fogolytáborba. A lelkükben élő emberség erősebb volt az írott törvényeknél.

Június végén néhány napra Jekaterinoszlávba vezényelték a társaságot, csapatszemle és végleges beosztás céljából. Jekaterinoszláv ... Hát ez csakugyan nagy város és különös város. Tatár mecset is van benne és opera is. A Városi Színház plakátja Csajkovszkij Mazeppa című operáját hirdette.

Megcsodálták a Dnyeper sok ívű, rettentő hosszú hídját, amely a folyó óriási árterületét és sok-sok zátonyát, mellékágát áthidalva belevezette a párolgó füzesek ködfátyolába.

A város szélén, egy hatalmas mezőn volt a szemle. Orgoványi ezredes fényes szőrű, fekete lován állandóan rövid vágásban poroszkált végig a gyalogosított huszárszázadok előtt. Szép ember volt Orgoványi; impozáns jelenség. Zömök, de karcsú termete, ezüstös halántéka, markáns orra és lefelé hajló barna bajsza valamelyik erdélyi fejedelemre emlékeztette Lajost.

Most megállítja lovát az újonnan érkezett önkénteseknél, nézegeti a fiúkat. Egyszer csak egy délceg kapitány sárga lovon örült rajta-rajtában vágta feljüket, egyenest neki az ezredesnek. Mindjárt legázolja a parancsnokát! De nem, hat lépésre Orgoványtól lefékezte lovát, de oly hirtelen, hogy a ló majdnem leült a hátsó lábaira. Akkor a kapitány benyúlt a tarsolyába, és odaléptetve Orgoványi ezredes mellé, átnyújtott neki valami írást, valami jelentést. Míg az ezredparancsnok a jelentést olvasta, Lajos szemügyre vette a horkoló lovának nyakát veregető századost. Ez a nagyon izmos és nagyon karcsú alak, a mongolos arc, az erős pofacsontokon keményen feszülő, barnára cserzett bőr, s hozzá az a csodálatosan barátságos, meleg, barna szempár egyszerre a petrovai vasútállomást juttatta eszébe: 1914 augusztus ... huszár menetszázad, virágeső, zeneszó ...

Hiszen ez Bilkey Marci, a legendás lovas, a „honfoglaló magyar vitéz”... Feri sógorral egymás izmait tapogatják ... Aztán felugrik a vonatra és mosolyogva búcsút integet. Akkor indultak a gorodoki halálrohamba. Hát túlélte, hála Istennek!

Nem kisebb örömmel állapította meg, hogy van az ezrednek egy lovas alakulata is. Egy századot újra lovasítottak Ukrajnában rekvirált lovakkal. Kivont karddal, büszkén vágta el Orgoványi előtt. Balázs Frici vezette őket, az a pattogós beszédű, göndör hajú százados.

Szemle után ebéd volt az ezredparancsnokságon, amely egy nagy vendéglőben helyezkedett el. Ebéd végén Orgoványi ezredparancsnok úr felemelte poharát, s az önkéntesekhez fordult:

– Önkéntesek, hozzám! Én, Orgoványi Dezső akarok koccintani veletek.

A fiúk, pohárral a kezükben, sorra a parancsnokhoz járultak. Orgoványi mindegyikükkel koccintott és mindegyiktől kérdezett valamit. Mint egy fejedelem.

– Első Orgoványi Dezső! – mondta Keleti Gyurka, mikor visszaültek a helyükre.

– Eltaláltad – hagyta helybe Kazár Gida, a rosszképű zászlós. – Így is nevezzük az öreget magunk között. Csudapofa ez. Hát még a Szeghy család!

– Mi az a Szeghy család? – kérdezte Lajos.

– Nem ismered a Szeghy családot? – nevetett a zászlós kivillantva hosszú, hegyes szemfogait. – Hát micsoda egyes huszár vagy te? Na várjatok, úgy látom, éppen kezdődik a szelamlík. Gyerünk utánuk.

– Mi az a szelamlík?

– Várjál, majd mindjárt meglátod.

A tisztek egyik csoportja felszedelőzködött az asztaltól, s átvonult egy oldalsó helyiségbe.

– Hogy mi a szelamlik? – folytatta Kazár Gida – így nevezik Szeghy Laciék a komolyabb murikat, a nagy bengeszeket. Mert a Szeghy családban minden törökös szertartások szerint folyik: Szeghy főhadnagy a kán, Szörényi Tuba a havasalföldi vajda; különben civilben szolgabíró valahol az erdélyi havasokban, de irtó jópofa; minden áldott nap leszopja magát. Az önkénteseket ifjú csauszoknak nevezik. Bohuniczky Pista, a részeges báró, az a kitabdzsi, a naplóvezető, és ő olvassa fel a defterből, a Szeghy család törvénykönyvéből a büntetéseket.

– Kiket büntetnek? Vagyis miért?

– Hát ha például valaki nem issza ki ex-re a poharát, vagy ehhez hasonló fegyelmetlenséget követ el, azt bájital elfogyasztására ítélik.

– Mi az a bájital?

– Majd meglátod! Na, hanem gyerünk utánuk.

Bevezette őket a szeparéba, ahol már javában folyt a szelamlik. Sűrűn gomolygott a füst és kacagások, koccintások csendültek bele a zürzavarosan morajló beszélgetésbe. Szeghy főhadnagy ült az asztalfőn: szép sudár termetű, kissé ferde orrú és humoros tekintetű fiatalember. Harmincéves lehet, de arca felpuffadt a sok italtól, s a szeme vöröses. Vele szemben az asztal másik végén Szörényi Tuba foglalt helyet, a „vajda”. Bizonytalanul révedező szemmel bámult maga elé, kövér testével az asztalra téhénkedve; vastag feje lekókadott. Ez már ebéd alatt elkészült.

Az asztal egyik oldala üres volt, a másikon a khán és a vajda között ültek a „család” többi tagjai.

– Az a fekete hajú, sasorrú főhadnagy Ray Kálmán, az idegenlégiós – magyarázta Kazár Gida az ajtóban megállva – viharvert múltú gyerek. Az a horpadt orrú, az Keller Palcsi, a kocsigyáros fia. Egy kicsit vérbajos – háromkeresztes luesze van –, de máskülönben nagyon rendes pali.

– A vérbaj nem szégyen, csak kellemetlen – idézte Keleti Gyurka a pesti szólásmondást.

– Az a sima arcú, Dőry Tájbor.

– Miért Tájbor? Miért nem Tibor? – kérdezte Lajos.

A zászlós nevetett:

– Azért mert az nagy angolbarát. Angolos csizmákat visel, angol regényeket olvas és mindig olyan ravasz ragtime dalokat zongorázik. Az a kis vékony, ráncos homlokú, az Bohuniczky Pista, az íródeák. Már kétszer vagy háromszor lefokozták különféle botrányok miatt, de mindig visszaszerezte a hadnagyi rangját a vitézségével...

– Ifjú csauszok! – kiáltott fel most Szeghy Laci, a kán, észrevéve az ajtóban álló fiúkat – mi-mi-mi-mit álltok ott a kü-kü-küszöbön, mi? Leülni, és po-po-poharat a kézbe!

Szeghy Laci józan állapotban is hadarva beszélt és meg-megbotlott a nyelve, „göbözte a szavakat” – ahogy mondani szokás – borközi állapotban meg persze még jobban.

Lajos az asztal üres oldalára ült, hiába húzogatta a karját Kazár Gida. Mandel is odaült melléje.

A kán rájuk pillantott véreres szemével, majd odakiáltott Bohuniczky Pistának:

– Ki-ki-ki-kitabdzsi olvasd fel a törvényt a de-de-de-defterből!

A részeges báró előhúzott egy fekete fedelű füzetet a zubbonya zsebéből és olvasta:

– A Szeghy család törvénykönyve, tizenharmadik paragrafus: „Aki a kán és a vajda közötti üres helyre merészel letelepedni, az a kán által megállapítandó számú liter borok rendelésére, avagy – enyhítő körülmények esetében – bájital elfogyasztására ítéltetik.

– Én, a kán, elrendelem – dörögte Szeghy Laci – hogy az a vá-vá-vá-gott képű csausz három liter bort rendeljen a családnak!

Mandel boldogan pirulva nyúlt a tárcája után; roppantul megtisztelve érezte magát, hogy ilyen előkelő uraknak fizethet.

– Azt a m-m-m-másik csauszt pedig – folytatta khán, Lajosra mutatva – bájital elfogyasztására ítélem. Egy söröskorsóba két deci sört, egy deci bort, két stampedli rumot és egy csésze szappanlevet tölteni! Ke-ke-ke-keverd, pohárnok!

Ray Kálmán, a pohárnok keverni kezdte a bájitalt. Lajos borzadózva nézte. Ekkor azonban berobogott a szobába egy komor arcú, szúrós tekintetű főhadnagy – rengeteg kitüntetés a mellén – és zubbonyából valami írást előhúzva, kemény, pattogó hangon olvasta:

– Szeghy főhadnagy úr, Ray főhadnagy úr, valamint Szörényi, Dóry, Bohuniczky és Keller hadnagy urak azonnal jelentkezzenek Orgoványi ezredes úrnál kihallgatásra!

A szelamlík felbomlott, a tisztok savanyúan egymásra kacsintottak, mint a csínytevésen kapott diákok, majd morogva felszedelőzködtek. Lajos a hirtelen beállott pánikhangulatot felhasználva kisurrant az ajtón, s utána a többi önkéntes.

Három napot töltöttek Jekaterinoszlávban. Másnap este Lajos elment a Városi Színházba Csajkovszkij Mazeppa nevű operáját meghall-

gatni. A szövegből persze vajmi keveset értett, de a zene nagyon tetszett neki. S az énekesek valósággal bámulatba ejtették. Ezek nem erőlködtek, nem torzult el az arcuk, s nem dagadtak ki a nyakereik; oly lágyan ömlöttek belőlük a legbonyolultabb áriák, oly könnyedén formálták a legmagasabb hangokat is, mintha gumiból lett volna a szájuk s a hangszálaik.

Jekaterinoszláv körülbelül akkora város lehet, mint Győr vagy Debrecen – gondolta a fiú, némi hazafias irigységgel. – És vajon Debrecenben tudnának-e ilyen operaelőadást nyélbe ütni?

Harmadnap Bekésy Bandival együtt megnézték a tatár mecsetet. Körül erkélyes karcsú mináre fúródott az égbe a kis kupolás templom mögött. A mecset előtti kertben idősebb férfi gyomlálgatott. Polgári ruha volt rajta: nyakas orosz ing és buggyos nadrág. Az arca sem látszott valami nagyon tatárosnak. Lajos törökül köszöntötte:

– Günleriniz chair olszun! (Napjai jók legyenek!)

A tatár csodálkozva ránézett és visszaköszönt:

– Künner chair olszun!!

A fiú meglegedetten állapította meg, hogy a tatárok csakugyan török nyelvjárást beszélnek, csak keményebben ejtik ki, és leegyszerűsítik a szavakat: günler – künner. Gyorsan megszerkesztett néhány egyszerű török tőmondatot, vigyázva, hogy túl ne lépje csekély török szókincsét. Megkérdezte, sok tatár lakik-e Jekaterinoszlávban.

– Itt kevesen vagyunk – felelte az öreg –, csak néhány százan. Krímben, Kazánban meg Turkesztánban, ott van sok tatár.

– Orde, csok-csok tatár van!

A kipszaki „Arany horda” maradványai – gondolta Lajos –, talán ennek az ősei is ott harcoltak Magyarországon, a muhi pusztán, Batu kán seregében.

Felmásztak a minaréba a kanyargós csigalépcsőn, s a keskeny kis erkélyen megállva körültekintettek a városon, a hagymatornyos templomokon, s a Dnyeper hosszú-hosszú – csak innen látták igazán, hogy milyen roppantul hosszú – hídján.

Hát most itt vagyok. Egy tatár mecset tornyában állok! – mondotta magában a fiú, megpróbálva közös nevezőre hozni az egzotikumot a jelenléttel, valósággá bűvölni a furcsa élményt, hogy ő, a porogjászi törvényszéki bíró fia itt van, testi mivoltában, egy ilyen romantikus helyen. De nem érzett semmi különöset. Annak idején, mikor arra gondolt: mi lenne, ha egyszer nem a Miska sovány gebéjét nézné az ablakból, amint a fejére kötött abrakos tarisznyát lóbálja, hanem, mondjuk egy tatár kán

ficánkoló paripáját egy bokharai vagy szamarkandi palota rácsos ablakából – már akkor fel-felvillant benne a sejtelem, hogy közléről minden más lenne, mint ahogy elképzelte. S most belátta, hogy jól sejtett.

A mellette álló öreg tatárnak a keze, amellyel a torony erkélyét markolja, éppen olyan érdes és bütykös, mint Takács Gazsié, a vincel-lérüké. S a szeme sem különösebben ferde, a pofacsontja sem nagyon kiálló. Bilkey századosnak tatárosabb arca van, mint ennek.

De azt is érezte, hogy ha odahaza a tatár mecsetben tett látogatásáról fog mesélni, akkor majd minden megtatárosodik. S ez kissé megnyugtatta.

Másnap a krivoj-rogi vasbánya vidékére vezényelték az önkénteseket, egy Nova-Pavlovka nevű faluba. Innen fogják majd őket elosztani a széthelyezett századokhoz. Nova-Pavlovkában Kharin gróf óriási, kétemeletes kastélyába szállásolták be a fiúkat. A kastély tulajdonosa még a Kerenszkij-forradalom idején elmenekült Svédországba. Egyesek úgy mondták, gróf volt, mások szerint viszont valami rettentően meggazdagodott hadseregszállító. Lajos ez előbbi feltevésre hajlott. Még sohasem látott ilyen csodálatosan hosszú épületet. Lelépte a frontját: majdnem ötszáz lépés hosszú. Mögötte Versailles-t utánzó hatalmas park, szabályosra nyírott bokrokkal. Kanyargós patak futott a fák között, kecses, karcsú hidacsák alatt. Aztán hátul emeletes istállók. A monumentális Orloff lovak az emeleti ablakokon nézegettek kifelé. Hogy a csudába? Hát lépcsőn mennek fel oda a lovak? De azután meggyőződött, hogy nem kell a lovaknak lépcsőt mászni, mert az istálló egy dombnak támaszkodik, úgyhogy az emelet hátulról földszint.

Csernyésházi Csernyés Gusztáv százados, a nova-pavlovkai parancsnok – jó kövér, tokás, őszes hajú és nem valami harcias külsejű, idősebb tartalékos tiszt – figyelmeztette az önkénteseket, hogy egyenkint és fegyvertelenül ne kóboroljanak el messzire a kastélytól, mert a környéken partizánok vannak.

– Azért nem kell begyulladni – tette hozzá mosolyogva –, mert van két géppuskánk és egy tábori tüzér ütegünk. Ez majd megpörköli a bolsik fenekét, ha szemtelenkedni próbálnának!

A Kharin-kastélyban Lajos egy szobába került egy báró Nizsalowszky Mihály nevű önkéntes őrmesterrel. Ez a kis báró egyáltalán nem volt mágnásos modorú gyerek. Inkább afféle pedáns tudós fajta, és olyan „kisöreg”; kissé fonnyadt arcú, mindig ráncolt homlokú. Komoly, nagy Langenscheidt-féle szótárból, meg nyelvtanból tanulmányozta az oroszot, és jóval előbbre haladt benne, mint Lajos, mert már három

hónapja szolgált Ukrajnában, s könnyebben is boldogult a szláv nyelvekkel, mert tótvidéki lévén folyékonyan beszélt szlovákul. És rettentően nagy réalpolitikusként tartotta magát. Dicsérte Lajost, hogy oroszul tanul:

– Nagyon okosan teszed, mert, öregem, a szlávoké a jövő. Ezek a fiúk mind olyan rövidlátók; lebecsülik az oroszokat. „Csujes”! Nekik minden szláv „csujes”. Pedig ... Voltál Jekaterinoszlávban?

– Igen, három napot töltöttem ott – és Lajos elmondta, milyen szép operai előadásban volt része.

– Na látod! Pedig ez orosz viszonylatban kis vidéki város. Van legalább száz ekkora, még nagyobb városuk a Balti-tengertől a Sárga-tengerig. Óriási gazdagság! Óriási lehetőségek! Minden természeti kincs megtalálható Oroszországban.

– Na de ha a németek kezébe kerül ez a sok ...

– Ugyan kérlek, a németek máris elvesztették a háborút.

Lajos elgondolkozott. Kemény Ákos is ezt mondta. Ez már a második, aki a háború elvesztéséről beszél. De mi lesz akkor Magyarországgal?

Közben mohón nyeldesték a grófi park dús, fekete földjében csodálatosan kövérré dalmahodott, sötétvörös, zamatos málnákat, és gyakorolták az orosz beszédet. Lajos megfogalmazott egy-egy mondatot, s a báró kijavította.

Egy délelőtt riasztó trombitaharsogás zavarta meg a málnabokrok között folytatott peripatétikus nyelvtanfolyamot. A kürtös a riadó jelét fújta: „Előre, előre jön az ellenség!” (Amelynek ezt a félhivatalos szövegét a katonahumor kissé átalakította ilyenképpen: „Jaj baka, jaj baka, sz...s a gatyá!”)

– Mi ez? – kapta fel a fejét Lajos. – Ez riadó!

Futólépésben indultak el a kastély felé. A fegyverraktárrá átalakított kertészház előtt ellihegve, Lajos fél szemmel megpillantotta, hogy két huszár a géppuskát cipeli kifelé, egy harmadik meg a töltényhevederrel szalad előre. Megkerülték a kastélyt, és akkor észrevették, hogy a tüzerek már felállították lövegüket az országúton, csővel északi irányba.

A kastély előtt Bekésy Bandiba ütköztek. Súlyban tartott puska a kezében, derékszíjában két kézigránát; úgy futott a kapu felé.

– Mi van, Bandi? – kérdezte Lajos, levegő után kapkodva.

– Erős partizán lovascsapat észak felől – vetette oda Bandi a foga közül. – Gyorsan felszerelni!

– Most futott be a járőrünk a jelentéssel! – lihegte Heil Miklós, a szögedi gyөрök, de ezúttal elfelejtett szögediesen beszélni. Nehézkesen kacsázva loholt Bekésy Bandi után.

Lajos Nizsalowszky Miskával együtt berohant a szobájukba. Gyorsan kézbe a Mannlichert, derékszíjba a tölténytáskákat, kézigránátokat, rohamkést, és álló, a többiek után.

Mikor a kapu előtt, az országútra merőlegesen elhelyezett csatárláncba befeküdtek, a fiún valami furcsa lámpaláz vett erőt. Hát most aztán benne van nyakig a romantikában, a csatában! Végre-végre puskaport fog szagolni és golyók fütyülnek el majd a füle mellett. De olyan álomszerű volt az egész, nem valóságos. Mert a valóságot nem lehet elképzelni, az mindig meglepő.

Észak felől nagy porfelleg közeledett az országúton, és sok-sok lópata dobogása, csattogása hallatszott.

Csernyés százados fel s alá csetlett-botlott a csatárlánc mögött, és asztmásan szuszogva, ideges hangon nyugalomra intette a legényeket:

– Csak nyugodtan, fiúk! Nem kell elhamarkodni. Minél közelebb kell engedni őket, hogy biztosan célba találjatok.

De a huszárok egyáltalán nem voltak idegesek; nyugodtan cigaretázva feküdtek a földön. Tréfálkoztak, nevetgéltek; szinte örültek ennek a kis változatosságnak.

Egyszer csak földrengető hahota hömpölygött végig a rajvonalon. A közeledő porfellegből ugyanis előbukkant Balázsy Frici kapitány, amint századja élén feléjük ügetett, jobb kezével fehér kendőt lobogtatva.

– Tüzet szüntess! Tüzet szüntess! – adták tovább egymásnak a rajvonalban fekvő huszárok hangosan kacagva. Roppantul mulattatta őket, hogy egy még meg sem nyitott tüzelést kell megszüntetni.

Balázsy Frici a csatárlánc elé érve Állj!-t vezényelt, és katonásan jelentkezett Csernyés századosnál. De alig tudta a szolgálathoz illő komolyságot megőrizni; ki-kibuggyant belőle a nevetés.

– Szerencséd Frici, hogy fehér kendő volt nálad! – próbálta Csernyés tréfával leplezni bosszúságát és restelkedését. – De honnan tudtad, hogy ilyen barátságtalan fogadtatásban akarunk részesíteni?

– Hát hogyne tudtam volna!! – és most már gátlástalanul hahotázott. – Hiszen már a harmadik faluból hallottuk a riadó kürt jelét: „Jaj baka, jaj baka, sz...s a gatyá!” Végre legyűrte nevetetnékjét, és hátrafordult a századja felé: – Lóru! Átnyergelni!

– Bevonulni! Leszerelni! – adta ki a parancsot Csernyés százados, és nehezen palástolt bosszankodással bekísérte Balázsy Fricit a kastélyba.

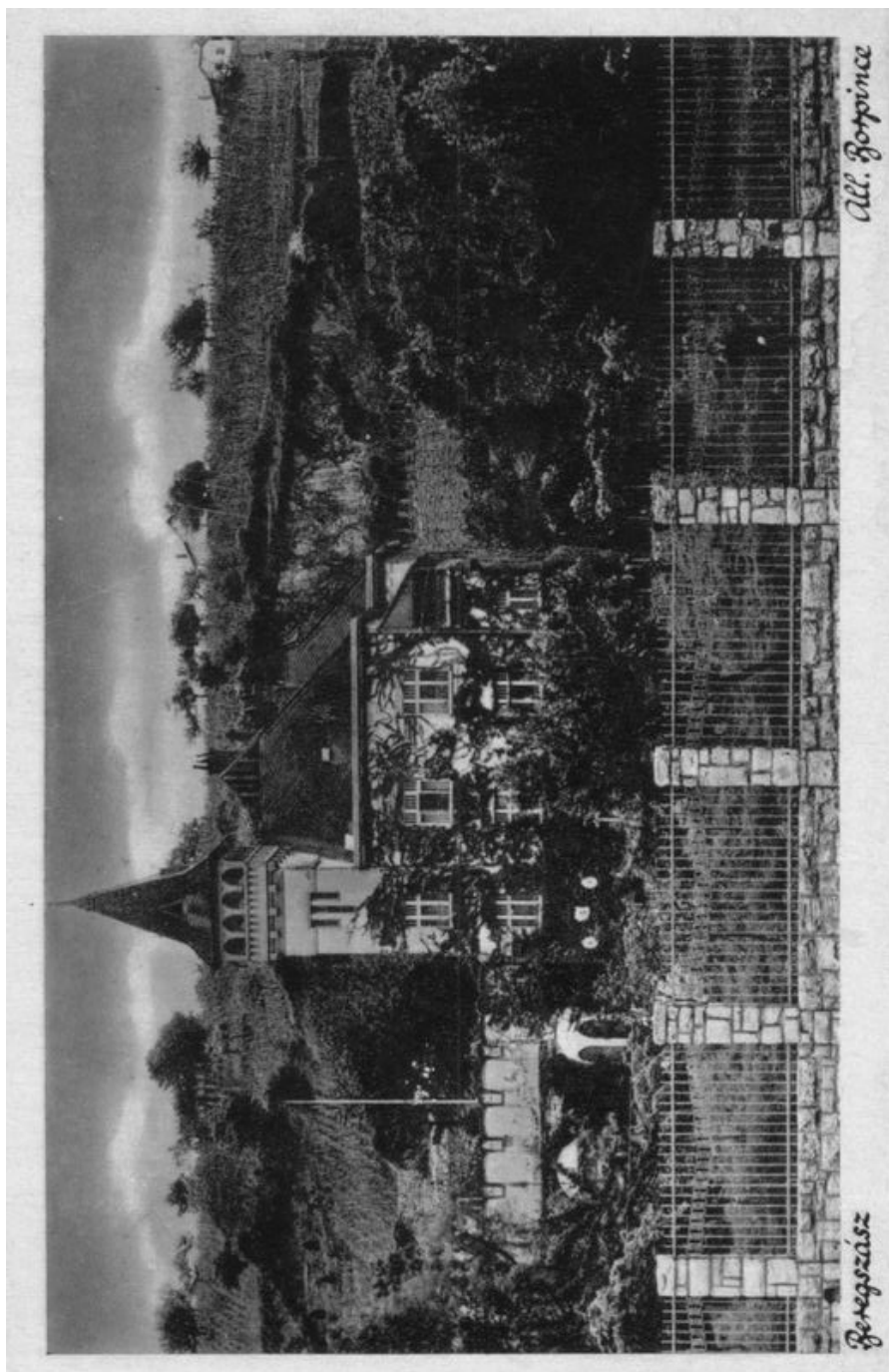
Lajos csalódottan, és csalódottságát erősen eltúlozva tért vissza Nyizsalowszky Miskával a szobájukba:

– Az ördög vigye el, hát sohase fogunk puskaport szagolni?

Aznap délután, Miskával a kertből feljövet, borzalmas látvány gyökerezettette földbe a lábukat: ólomszürke arcú, fiatal közkatona lógott egy fáról; hátracsavart csuklói a fához voltak kötözve, lábujjhegye alig érintette a földet. Orra, szája csurgott, s közben ijesztően, tompán nyögött, sóhajtozott, mint a haldoklók. Egy Makrai nevezetű őrmester állt a fa mögött, és húzta-húrkolta a kötelet egyre szorosabbra egy ágon át, hogy minél jobban szenvedjen az a szerencsétlen bűnös.

– Őrmester úr, ez embertelenség! – szólalt meg Lajos, mikor már valamennyire leküzdötte undorát és háborgását.

– Önkéntes urak – felelte Makrai, s a szeme csúnyán megvillant. – Maguk menjenek be a kályha mellé! Ez nem maguknak való dolog.

HUSZONKETTŐ

Július végén egy reggel arra ébredt, hogy a jobb szeme erősen viszket, mint ha beleesett volna valami. Nizsalowszky Miska megvizsgálta. Húzogatta a szemhéját, zseblámpával bele is világított, de nem látott benne semmit.

– Nagyon vörösnek, gyulladtnak látszik – mondta végül. – Be kéne menned a jekaterinoszlávi kórházba megvizsgáltatni.

Mínthogy a gyulladás másnap sem akart elmúlni, Lajos kihallgatáson jelentette a dolgot Csernyés századosnak, s az menetlevéllel beküldte a jekaterinoszlávi katonai kórházba vizsgálatra.

Reménytelenül sivár épület volt ez a kórház. Valami iskolában rendezték be; az egyik folyosó végén egymásra hányva szomorkodtak a lepatogzott festésű, összefarigcsált padok. A keserű jódtintúra szagú és ápolatlan emberi testek pállott kipárolgásától nehéz levegőjű kórteremben, ahová Lajost egy szanitéc bevezette, beteg, valamint betegséget szimuláló katonák kártyáztak csikos ruhában, papucsban, az ágyak szélén ülve. A fehérre meszelt, de már régen megszurkült falakra nagy, fekete nyári legyek tapadtak.

Felakasztotta hátizsákját az ajtó melletti fogasra, és elült a számára kijelölt ágy szélire. Várta, hogy mikor jön az ezredorvos. De már késő délután lévén, aznap nem került vizsgálatra. És másnap sem.

– Az ezredorvos úr nagyon el van foglalva – mondta a szanitéc. – Nem ér rá egyes betegekkel külön-külön foglalkozni. Ha elég sokan összegyűlnek, akkor majd egyszerre elintézi mindet.

– Ne búsuljon, önkéntes úr! – szólt oda a kártya mellől egy borostás képű pesti vagány. – Haza fogják küldeni Pestre, mert itt nincsen szemészet.

A jobb szeme egyre jobban nyugtalanította. De mégcsak vakarni sem lehetett, mert erősen bekötötték, s a kötés alatt, a kánikulai hőségben még jobban viszketett. És mi lesz, ha az orvos azt mondja, hogy már késő, már nem lehet segíteni rajta? Ha megvakul a jobb szemére!

Oly szörnyű volt a várakozás a bizonytalan, vagy talán nem is bizonytalan rosszra ebben a rideg, kopár helyiségben; annyira elhagyatottnak érezte magát, hogy egyszer csak ijesztoően rázkódni, hullámozni kezdett a melle. Eszébe jutott a patriarkális porogjászi ház, a papagájos faliszőnyeg a nappaliban, az ebédlő a pipatóriummal, s az édesanyja, mamuka ... Az ő szaporabeszédű, meghitten csengő hangja, csak az tudná most megnyugtani – nem az ilyen cinikus, közömbös, lógós katonai vigasztalások. Milyen közömbösek ezek, milyen ridegen idegen itt minden!

A melle egyre vészesebben hullámozott. Attól félt, hogy a végén sírva fakad. Kiment az udvarra; de ott is mindenfelé csikos ruhás katonák

csellengtek. Gyorsan besurrant az árnyékszékbe, mert a könnyei már-már kicsurrantak szabadon hagyott bal szeméből. Nekidőlt a barnára festett deszkafalnak, és zilálva, levegőt kapkodva zokogta ki kétségbeesett, nagy testi-lelki nyomorúságát. Három éve már, hogy utoljára sírt, Zoltán bátyja halálakor. És most itt kell sírnia, a jekaterinoszlávi árnyékszékben. Ez olyan fájdalmasan torz, olyan groteszk érzés volt, hogy gyötrelmes szégyenkezéssel, szinte ugatva felkacagott. Szerette volna szembeköpní magát:

– Fujj, te nyomorult alak! Két hónapja vagy idekint; még puska-por se szagoltál, és máris haza vágol!?

Véresre karmolta a keze fejét, hogy egyik fájdalommal ellensúlyozza a másikat.

Végre harmadnap összegyűlt annyi új beteg, hogy az ezredorvos úr hajlandó volt őket maga elé bocsátani. Fiatal, monoklis piperkőc volt az ezredorvos; erősen lesimított fekete hajából kölnivíz illata áradt.

Mikor Lajos eléje lépett, levette a fiú jobb szeméről a kötést, és felhúzta a dagadt szemhéjat:

– Nézzen felfelé, lefelé, most jobbra, most balra! Hát igen, ez kötőhártya vagy szaruhártyagyulladás. Sajnos, itt nincsen szemészeti osztály. Le fogjuk küldeni az odesszai hadikórházba. Majd együtt mennek ezzel az idegbajos önkéntessel – s egy furcsán csillogó szemű, szép, szomorú arcú, szőke fiúra mutatott, akit Lajos előtt vizsgált volt meg. – Hogy is hívják magát? – fordult az idegbajoshoz.

– Alázatosan jelentem: Laczfy Lőrincz – felelte a fiú fátyolos, tompa hangon, amely mintha könnyeken át szűrődött volna. Finom, nagyon finom fehér bőre szinte áttetsző volt; átrózsállott rajta a vér halvány visszfénye. Még nem egészen érett, és talán soha meg nem érő jonathánalmára emlékeztette Lajost ez az arc – és Enyedy Sáríkára. Mintha a Sáríka édestestvére volna.

– Na, szóval Odesszában majd elkíséri Laczfy önkéntest az ideggyógyászatra. Itt van a cím, tegye el. Pisztolyuk van?

– Nincs, ezredorvos úr.

– Akkor majd kapnak puskákat. És éjszaka a vonatban ne aludjanak el egyszerre mind a ketten; felváltva virrasszanak, mert a partizánok éjjel néha besurrannak a vasúti kocsikba. A fegyvereket majd leadják az odesszai állomásparancsnokságon. Leléphetnek!

Szegény Laczfy Lenci nagyon rossz idegállapotban volt. Magába roskadva, apatikusan bámult a levegőbe, a semmibe, puskáját térdei közé szorítva. Sohasem nézett ki a vonatablakon.

– Mi bajod van? – kérdezte Lajos, mikor elhagyták a jekaterinoszlávi állomást.

– Régi... nagyon régi... – felelte Laczfy fátyolos, tompa hangon, de nem fejezte be a mondatot és nem nézett Lajosra.

– Hogy-hogy régi? Milyen régi?

– Nagyon, nagyon régi családból származom ... – eregette lassan a szavakat.

– Dehát az nem betegség. Én is régi családból származom.

– De igen ... Sok-sok száz éven át... Mindig vezető helyen ... És mindig egymás között...

– Mit mindig egymás között?

– Mindig egymás közt házasodtunk ... Degenerálódás ... Az édesapám is ...

– Mi történt az édesapáddal?

De erre nem volt hajlandó válaszolni; ismét magába süllyedve bámult a semmibe. Ez bizony egyedül sohasem jutott volna el Odesszáig, hiszen, kétszer is át kellett szállniok. Szerencsére Lajos ekkor már vitte annyira az orosz nyelvtanulásban, hogy össze tudott állítani egyszerűbb orosz tőmondatokat:

– Jegyim v Agyesszu. Kagdá paigyot nás pojezd? (Odesszába megyünk. Mikor indul a vonatunk?)

Késő este érkeztek Znamjenkára, a második elágazási állomásra. Lajos lelkére kötötte Lencinek, hogy ne mozduljon a kocsiból, míg ő a forgalmi irodában tárgyal.

Mikor azonban visszatért, Laczfy Lenci nem volt a fülkében. A puskája is eltűnt.

– Jézus Mária, hová mehetett ez a fiú?!

Végigszaladt a peronon, benézett az étterembe. Nincs sehol. Benyitott a „Dljá múzscsin” (Férfiaknak) feliratú helyiségbe. Ott állt Lenci egy kagyló előtt, jobb arca az ajtó felé, s a puskájára hajolva, a ravasz körül kaparászott a szuronyával.

Lajos egy pillanatig dermedten nézte, hogy mit csinál, mire készül ez?

– Az idegbeteg fiú átdugta a szuronyt a fegyver ravasza fölött, szájába vette a puskacsövet, és rá akart lépni a szuronyra, de az kicsúszott a lába alól és leesett a földre.

Lajos hátán végigfutott a hideg borzongás.

– Lenci! Mit csinálsz? – kiáltott rá, és kirántotta kezéből a puskát.

Lenci sápadtan, remegve nézett Lajosra. Reszkető kézzel kapkodott a puskája után.

– Hagyjál engem!! – mormogta eszelősen. – Hagyjál engem! Úgy sem érdemes már nekem ... Az édesapám is ... – és próbálta kiráncigálni Lajos kezéből a fegyvert, de az erősen fogta, majd megmarkolta Lenci erőtlen csuklóját, s a puskát bal vállára vetve, visszacipelte a fiút a vonat-hoz. Nem is kellett nagyon erőlködni, mert az, szegény, újra összerop-pant a nagy testi-lelki erőfeszítés után.

Feltámogatta a kocsiba, feladta rá a hátizsákját, s azután mindkét fegyvert bal karjára akasztva elvezette ahhoz a vágányhoz, ahová az odesszai vonatnak kell befutnia majd valamikor hajnal felé.

Leheveredtek a földre, s akkor Lenci sírva fakadt:

– Miért? Miért nem engedted? – döngicsélte oly megindító, bá-gyadt hangon, mint az őszi méhecske. – Úgy sem érdemes nekem élni... Édesapám is ... az örültek házában halt meg ... Nagyon-nagyon régi, de-generált család a miénk ... Én is előbb-utóbb ...

– Lenci! Lencikém! – duruzsolta Lajos, s megsimogatta a szeren-csétlen fiú hullámos, szőke haját. – Ne beszélj bolondokat. Az örülség nem öröklődő. Nekem volt egy nagybátyám, Károly bácsi – hazudta szem-rebbenés nélkül –, az is a bolondok házában halt meg, és három makk-egészséges felnőtt gyermek maradt utána; egyiknek sincs semmi baja.

– Komolyan mondod? Bizony Isten? – és Lenci reménykedve rá-emelte elgyötört, karikás kék szemét.

– Becsület Istenemre mondom!! – kiáltotta Lajos, hősiesen vállal-va a hamis esküvés szörnyű világi és egyházi következményeit.

– De hát tudod, a mi családunk olyan régi, olyan degenerált család! ...

– Mikor kaptátok a nemességet?

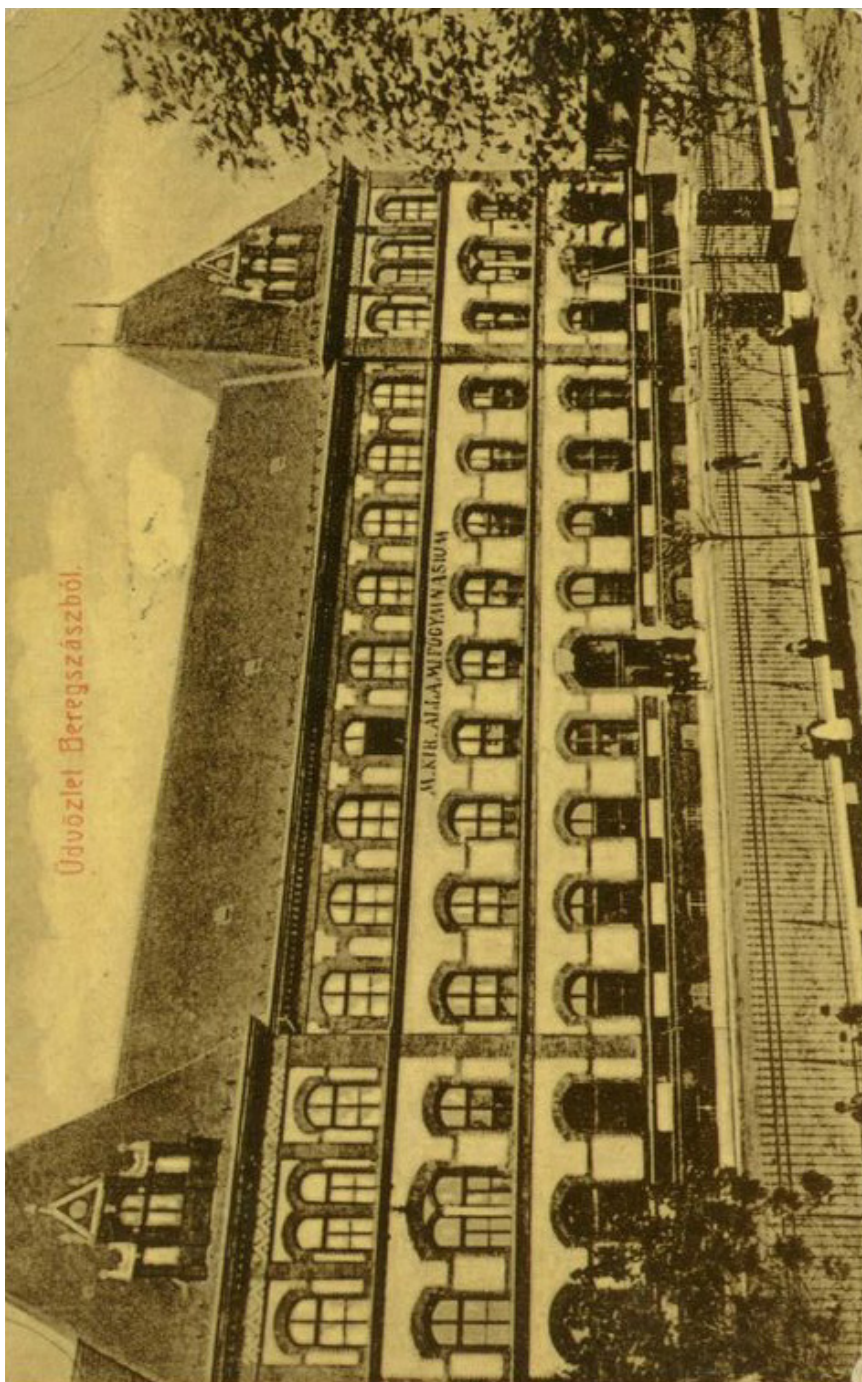
– Ó, még az Anjouk korában.

– Az semmi. Mi már az Árpádok alatt nemesek voltuk – licitált rá Lajos. – És a rokonházasságok? Hát öregem, az sem számít semmit. Tudod, hogy nekem az apám, meg az anyai nagyapám is az édes unoka-testvérit vette el, sőt – most jut szembe – a dédapám is. És látod, milyen egészséges vagyok?

Hajnalig biztatta, vigasztalta Laczfy Lencit a vasúti sínek mellett fekve, a csillagesős nyári éjszakában. Közben a beteg fiú szőke haját si-mogatta és rózsaszínű fülcimpáját babrálta, birizgálta gyöngéden, hogy lelket öntsön beléje. Nagyon megszerette ezt az Enyedy Sáríka formájú, szerencsétlen gyereket. Nagyon megszerette, mivelhogy olyan jó volt hozzája, s bizsergető, kellemes érzéssel töltötte el saját jósága.

Mire az odesszai vonat befutott, Lenci teljesen magához tért, meggyógyult, s akkor előntötte a hálaérzés hulláma. Odesszában, az idegkórház kapuja előtt sírva ölelte meg Lajost, és – hiába volt minden tiltakozás – ráerőszakolta, rácsatolta a csuklójára szép karkötős óráját:

– Isten veled, Lajoskám. Te jobb orvos vagy, mint az összes ideggyógyász!

HUSZONHÁROM

Lajos egy darabig elgondolkozva nézett az idegkórház kapujára, amely mögött Lenci eltűnt. Akkor elcsörömpölt mellette egy villamos, és ez az idegen hangú, idegen formájú kocsí ráébresztette, hogy lám, megint új városba került.

Ám ez merőben különbözött az eddig látott orosz városoktól: Jelizavetgrádtól meg Jekaterinoszlávtól. Egy-két hagymatornyos templom itt is akadt ugyan, de egyébként Odesszát nagyon is modernnek találta; modernebbnek, mint Budapestet. Itt nem látni egyetlenegy görbe vonalat; az utcák mind nyílegyenesek, szélesek, tágasak, s mind egymásra merőlegesen, illetve egymással párhuzamosan futnak. (Úgy mondják, ez még Pétervárnál is fiatalabb város; Katalin cárnő építette a XVIII. század végén nyugati mintára.)

A fő utcákon nagy a kocsiforgalom. Orosz izvoscsikok, osztrák–magyar meg német katonai autók.

Szeretett volna kijutni a tengerhez; még sohasem látott tengert. De a kórház – a jekaterinoszlávi orvos magyarázata szerint – Odessza nyugati szélén feküdt, Zasztava külváros szomszédságában, távol a tengertől. S mivel már nagyon nyugtalanította szemének állapota, későbbre halasztotta a tengerparti kirándulást. Kezében tartotta azt a papírlapot, melyre az orvos felírta, hogy milyen útvonalakon juthat el a szemészeti kórházba, s nézegette a házak sarkán az utcaneveket. Furcsa, oroszosra lágyított francia neveken akadt meg a szeme: Ulica Riseljevskaja, aztán Ulica Deribazovskaja. Hogy kerül ide Richelieu bíboros, meg az a De Ribas? Na majd megtudjuk.

Egy nagy téren II. Katalin cárnő szobrát pillantotta meg, s a szobor talapzatán körül négy férfi képmását. Elolvasta a mellékalakok neveit: Rozumovszkij gróf, De Ribas tengernagy, Patyomkin herceg és Richelieu herceg. De ez a Richelieu nem látszott bíborosnak; inkább talán a szeretője lehetett Katalinnak. Persze, hiszen Patyomkin is az volt – Gyula bácsi sokat beszélt róla. Lehet, hogy az a másik kettő is ilyesféle szerepet töltött be a nagy szívű császárnő mellett.

A Városháza előtt négeresen gyapjas, göndör hajú férfi mellszobra áll. Ahá, ez Puskin, a költő. Miután agyonlövették, szobrot emeltek neki, szegénynek. Furcsa világ lehetett az a cári orosz világ!

Na, hanem az odesszai kórház, az már becsületes intézmény; nem olyan, mint a jekaterinoszlávi. Tágas, tiszta folyosók, nagy ablakos kórtermek. A katonai szemorvos azonnal megvizsgálta Lajos jobb

szemét, s bekente valami sárgás kenőccsel, mire hamarosan megszűnt az a nyugtalanító viszketés és feszülés.

A szemorvos hirtelenszöke cseh ember volt; ez eleinte kissé aggasztotta. Hiszen ekkor már nyílt titok volt, hogy a csehek az antant győzelmétől várják felszabadulásukat, és haragusznak a magyarokra, amiért olyan vitézül harcolnak az antant csapatok ellen. De ez a cseh doktor nagyon jóindulatúnak bizonyult és alaposan, gondosan kezelte.

A kórteremben rajta kívül még két magyar volt, továbbá egy galíciai meg egy bukovinai ukrán, aztán két zsidó és két német. Lajos még mindig hajlamos volt arra, hogy fajták szerint és kissé általánosítva könyvelje el az embereket. Hogy a magyar ember ilyen, a német meg amolyan. Nahát ez a kórterem csattanós cáfolatokkal szolgált az ő sommás antropológiai osztályozására.

Az egyik germán utálatos, nagyképű és képtelenül elfogult, szakállas szudétanémet volt, aki szerint minden kultúra germán eredetű; a másik meg egy aranyos, kedélyes bécsi bácsi. Ez nagyon szerette a magyarokat; lelkesen hangoztatta, hogy a magyar konyha a legjobb a világon, s hogy ő legszívesebben magyar bor meg magyar nóta mellett szeret mulatni.

Az egyik „csujes”, a galíciai, szocialista volt és világforradalmár; amellet imádta szülőföldjét és nagyon kedves ukrán dalokra tanította Lajost. A másik fekete hajú, magyaros arcú bukovinai ukrán, vagyis hucul, ahogy ő mondta. Egyébként törvénytörő ember, akárcsak Lajos édesapja: Bezirksrichter.

– Bezirk ... Bezirks ... Bezirksrich ... – többször is nekilesekedett ennek a nyakatekert német szónak, közben tréfásan tekergette a nyakát, vi-csorgatta a fogát, majd reménytelenül legyintett, jelezve, hogy feladja a harcot a német nyelvvel, s magyarul nevezte meg foglalkozását: – Járásbíró.

S akkor egymásra nevettek. Olyan kelet-európai összekacsintás volt ez, de persze nem tudatos, csak ösztönös. Bár Lajos azt már megfigyelte, hogy a lengyelek, ukránok, szlovákok, horvátok, románok mind olyasformán hangsúlyozzák és törlik a német szavakat, mint a magyarok.

A kórteremben a német volt az összekötő nyelv, mert ezt – a Monarchia minden középiskolájában kötelező lévén – mindnyájan törtékropogtatták valamennyire; sőt a két zsidó olyan folyékonyan beszélt, mintha az anyjuktól tanulták volna.

Ez a két zsidó tartalékos tiszt egy szikrát sem hasonlított egymáshoz, sem testben, sem lélekben. Az egyik, a magyarországi, itt nálunk igen ritkán található, szép, szemita típusú spanyol zsidó volt, sima, fekete

hajú, erős arcélű, barna fiatalember. A neve is spanyol hangzású: Mendoza Viktor. Ez sohasem fitogtatta rendkívül széles műveltségét; csak úgy véletlenül derült ki, hogy ezt is tudja, azt is tudja. Többek között oroszul is jól beszélt és nagyon jártas volt a zenében. Lajos magával hozta a furulyáját, s esténként magyar nótákat, sőt Csajkovszkij, meg Grieg-dalokat játszott rajta a társaságnak. Solvejg dalát olyan átérzéssel adta elő, hogy Mendoza többször eljátszatta vele, s végül tréfásan felajánlotta kitűnő, terjedelmes orosz nyelvтанát a furulya ellenében. Minthogy azonban a fiú nem tudott megválni furulyájától, egész délutánokra kölcsön adta Lajosnak a nyelvtant szótárostul, és sokat segített neki az orosz tanulásban.

A két magyar közül az egyiknek sem az arcát, sem a nevét nem tudta, azaz nem is akarta megjegyezni. Nem tetszett neki ez a nyurga nyikhaj, mert az mindenről olyan romantikátlanul beszélt. Szerinte a Haza csupán fikció; ő például Galíciában sokkal jobban érzi magát, mint Magyarországon. Nem győzte dicsérni a krakkói meg a lemergi zsidó lányok testhez állóan szabados erkölceit. Csettintett a nyelvével és sokatmondó kaján kacsintással kísérté szavait. (– Na-na! – szólt közbe ilyenkor Silberstein hadnagy, s a szeme haragosan megvillant. – Ne tessék általánosítani!)

A másik magyart, Fornosy főhadnagyot nagyon rokonszenvesnek találta. Beszélgetésük során hamarosan kiderült, hogy jól ismeri Boronkay Gyulát, azt a jópofát, mert Fornosy is a harminckilencedik honvéd hadosztályban szolgált. Sokat mulattak együtt Gyulával; még a híres „Boronkay-nótát” is tudta, hogy hát „Boronkay azt mondja...” De Fornosy főhadnagyot, ezt a kék szemű, lágyan hullámos barna hajú, és szinte nőiesen dallamos hangú fiatalembert más fából faragták. Ady-verseket mondott el fejből és több költeményét elénekelte Reinitz Béla-dallamaival: „Itt ölelt, csókol, az ölembe hullt, Dalol a tenger és dalol a múlt...” Igen, ezt annak idején szegény Zoli is felolvasta neki.

Immár harmadszor bukkant fel életében Ady – ez a sok vihart felkavaró, izgalmas név. Röhmer Lili is szavalt Ady-verseket, de ott, a Molnár utcai zsúrokon annyira feszélyezte a színi növendékek, újságírók különös, bohém modora, hogy nem tudott jól odafigyelni. Most azonban nagyon szívébe nyilalltak Ady hol újszerűen csengő, hol meg nagyon is ősi rétegeket feltáró hangjai. El is határozta, hogy mihelyt módja lesz rá, megszerzi a versesköteteit.

Fornosy egyszer elárulta, hogy megismerkedett egy nagyon kedves, csinos odesszai úrilánnyal, bizonyos Jelena Petrovna Sarapatovával. Szeretne neki levelet írni, de nem ismeri a cirill betűket, s magában az

oroszl nyelvben is meglehetősen kezdő. Megkérte hát Lajost, fordítsa le oroszra a leánynak írandó leveleit.

A fiú boldogan vállalkozott rá. Akkor – augusztus vége felé – már nagyon szépen előrehaladt az orosz tanulásban, s több Lermontov-meg Puskin-verset megtanult Mendoza hadnagy nyelvtankönyvéből. Most aztán nemcsak hogy lefordította Fornosy levél fogalmazványait, hanem sok mindent beléjük csempészett, mintha ő maga írná, a maga szája íze szerint. És megtűzdelte a leveleket verses idézetekkel.

Jelena válaszeveleit olvasva megállapította magában, hogy ez igen művelt és finom lelkű leány lehet, s ehhez szabván mondanivalóit, egyre emelte, egyre finomabbra csiszolta a főhadnagy nevében írott levelek színvonalát. Olykor beleszövögette a szöveg színes szövetébe ágaskodó nemzeti büszkeségének vetülékfonalait. Hangoztatta, hogy őt (mármint Fornosy főhadnagyot), a nyugati műveltségben nevelkedett embert milyen kellemesen lepte meg, hogy itt, Kelet-Európában ilyen magas kultúrájú leányra talált, kinek bájos finomságát még kedvesebben kiemeli a bizáncias, keleties környezet.

Végül Fornosy elvitte magával Lajost egy találkára, mint tolmácsot. A Deribazovszkij parkba érve már messziről egy karcsú fiatal lányra mutatott, aki magányosan üldögélt egy padon, a fák árnyékában:

– Ez ő. Gyerünk!

Csinos, nagyon csinos és huncut arcocska mosolygott rájuk a nyári fényfoltokat szitáló platánfa árnyékából. Hosszú szempillás, nedvesen csillogó kék szemek, vállra omló, hullámos, barna haj. Rendkívül üde, pirosas arcbőre a sós párájú tengerparti szél frissességét lehelte. Rövid szoknyás drapp kosztüm, karcsú lábacsákra simuló selyemharisnya és hegyes orrú, sötörke antilopcipő határolta a térnek ezt a leánytesttel kitöltött, izgalmas darabját.

– Moj perevodcsik (az én tolmácsom) – mutatott Fornosy Lajosra, s azzal már át is adta neki a szót. (Többre nem igen futotta az orosz tudományából.)

– Á, szóval maga az! – csicseregte Jelena, és nagyon kedvesen, nagyon huncutul mosolygott Lajosra. – Isten hozta. Foglaljanak helyet.

Leültek kétfelől Jelena mellé. Lajos a jobb oldalára telepedett le, hogy szabadon hagyott bal szemével láthassa a leányt, s megkezözte a tolmácsolást. Mikor Fornosy beszélt, olyankor Jelena elgondolkozva maga elé nézett; ha meg ő maga mondott valamit, akkor oldalvást Lajosra pillantott, szavainak lefordítására várva. De olyan furcsa kíváncsiság-

gal nézett rá, mintha jobban érdekelné a tolmács, mint a megbízó. Lajos ilyenkor mélyen elpirult és lesütötte a szemét.

A leány most azt kérdezte Fornosytól, hogy holnap délután el tud-e jönni ide?

– Holnap nem jöhetek – mondta a főhadnagy – mert injekciós napom van. Utána feküdnöm kell.

Nem sokkal ezután Jelena így kezdte a mondatát, Lajoshoz fordulva:

– Amit most mondok, azt ne fordítsa le. Mondja, hogy azt kérdeztem, látta-e már a tengert alkonyatkor – s akkor gyorsan hozzátette:

– Holnap délután, ugyanebben az időben legyen itt, ezen a padon!

A fiúnak hevesen verni kezdett a szíve.

– Mit mondott? – kérdezte Fornosy.

– Azt kérdezte, láttam-e már a tengert alkonyati fényben.

– És nekem nem üzen valamit?

– Most nem – felelte a lány Lajoshoz fordulva. – Mondja meg, hogy most már haza kell mennem. Majd megírom neki, hogy mikor találkozunk legközelebb.

Másnap reggel fülrepesztő, falrengető, sűrű robbanások riasztották fel a kórtermet.

– Mi ez? Pergőtűz? – szaladt az ablakhoz Fornosy, mert a robbanások szünet nélkül, dobpergésszerűen követték egymást. Egy kis csend, s akkor megint: rob-rob-rob-rob...

Valamennyien az ablakokhoz tódultak.

Nem messze tőlük, Zasztava külváros közepén nagy, fekete füstfelhő gomolygott, és hatalmas lángoszlopok törtek az ég felé a füsttengerből. Mi lehet ez? Izgatottan hörpintgették a krími vörösborral erősített reggeli teát. A robbanások szakadatlanul folytatódtak vagy egy félórán át.

Egyszer csak berontott egy szomszédos kórterembeli osztrák hadnagy:

– Uraim, a bolsevikok felgyújtották a lőszerraktárunkat Zasztavában. Most beszéltem az egyik raktárnokkal, aki csodával határos módon megmenekült. Most kötözték be a sebeit.

De Lajos ezt csak félfüllel hallotta, azaz nem fogta fel a hadnagy megjegyzésének értelmét, mert ő akkor már ész nélkül kapkodta magára a ruháját és lóhalálában rohant kifelé Zasztavába, „puskaport szagolni”.

A tűzvész egyre terjedt a száraz, szeles reggeli időben, s amint egy-egy újabb raktárépület lángba borult, sorra robbantak a meggyuladt gránátok, srapszelek, újra meg újra, dobpergés módjára.

Egy útkereszteződésnél orosz rendőr állt elébe: ne menjen tovább, ha az élete kedves, és egy kapura mutatott, amely alatt véres fejű holttest hevert, arccal lefelé; egy munkászubonyos fiatal férfi. Összecsapzott szőke haja alól még szivárgott a vér.

A robbanások erejétől fölrepített gránátok messzire szállva hullottak le a házak tetejére meg az utcákra. Lajos feje fölött is elrepült egy gránát, és nem messze tőle lezuhant a járdára. Egy darabig forgott, s azután legurult az úttestre. Odaszaladt és felemelte. Még meleg volt. Na, ezt hazaviszi emlékül.

Egy ősz hajú, idősebb kozák tiszt odalépett hozzája és intette, hogy dobja el azt a gránátot, mert nem biztos, hogy felrobbant.

– De hiszen üres – mutatta Lajos a lövedék belsejét.

– Az nem számít – mondta a kozák tiszt, és még mormogott valamit a bajsza alatt, de azt Lajos nem értette meg.

Hóna alá dugta a meleg gránátot, és büszkén cipelte haza a kórházba.

Vajon csakugyan találka lesz ez? – töprengett délután, amint a Deribazovszkij part felé bandukolt, a találkára.

Már a Deribazovszkij park fái alatt járt, már megpillantotta azt a bizonyos padot, de a pad üres volt. Hátha nem is jön el? Hátha csak tréfált?

Leült a lócára és levette szeméről a kötést. Azt mondta az orvos, hogy alkonyat felé, ha már gyengül a napfény, leveheti, hogy szokjék a világosságához. Zsebre dugta a pólyát, és félhangon egy Puskin-verset kezdett szavalni a rab madárról...

Akkor valaki hátulról befogta a szemét. Két kis puha, meleg és illatos női tenyér simult az arcára.

– Jelena! Hát mégis eljött?

– Mit gondol maga? Ha én egyszer megígérek valamit, akkor azt meg is tartom!

Leült melléje a lócára és pergő nyelvvel csevegni kezdett erről-arról, időről, tengerről, színházról, de érezni lehetett, hogy valami fontosabb mondanivaló is nyomja a begyecskéjét.

Társalgásuk kétnyelvű volt, nemcsak azért, mert a semmitmondó szavak mögött ki nem mondott mondatok lapultak, hanem azért is, mert ha Jelena észrevette, hogy a fiú kissé bizonytalan tekintettel követi az ő szapora orosz beszédét, akkor franciául is megismételte a szavait.

– Na, látom, már jobban van a szemecskéje – szólalt meg egy kis hatáskeltő szünet után. – Mutassa csak! – és hosszasan, fürkészve vizsgálta a fiú arcát. – Szép szeme van, csak egy kicsit rövidlátó.

– Dehogya is! – hebegte Lajos zavartan. – A legtávolabbi fákon is meglátom én a madarakat; meg is tudom őket különböztetni egymástól, mindegyiket...

– Igen, a madarakat, azokat meg tudja látni, maga kis madarász! – És hangosan, bolondosan felkacagott. Annyira rázta a kacagás, hogy rádőlt Lajos vállára. – Jaj, ne haragudjon! – szólalt meg azután, hirtelen kiegyenesedve; de még mindig nevetett a szeme. – Olyan bolondos vagyok, ugye? Na, menjünk le a tengerpartra; mindjárt alkonyodik ...

Kiértek a Nyikolajevszkij proszpekre, s megálltak ezen a szép tágas sugárúton. Mélyen lent feltárult előttük a tenger, a Fekete-tenger. Most nem volt olyan tintaszínű, mint borús napokon; halkan morajló habjai rózsás és málnaszörp színekben csillogtak a lassan leáldozó nap fényében. A proszpektről sok-sok lépcső, talán száznál is több, vezetett le a kikötőbe.

– Jé, csak most látom, milyen magasan fekszik Odessza! – szólalt meg Lajos a lépcsőkön lefelé ballagtukban.

– Igen, a mi városunkat egy Chadzsibej nevű régi török erődre építette Katalin cárnő. Itt, a lépcsők helyén valamikor futóbástyák nyúltak le egészen a tengerig.

Lent, a kikötőben, a mólók mentén száz és száz vitorlás meg motoros bárka ringatózott, krími dinnyével, fügével, szőlővel megrakva. Lajos mintegy révületben nézte a bárkákat, s a tengert. Arra, kelet felé, a halványkék ködfátyol mögött, ott van Krím, a tatár félsziget, ahol valaha Kemény János erdélyi fejedelem raboskodott, Kemény Ákos ősapja... Aztán ott, még messzebb Kaukázus, a cserkeszek, grúzok, csecsenek regényes hazája; s arra délkelet felé, túl a vizen már Ázsia, Törökország...

Leültek egy magányos padra, távol a mólóktól, s egészen közel a tengerhez. A tarajos, fehér, fodros hullámok szinte a lábuk előtt terültek szét, lágyan, lomhán a lágy, nedves homokon. Egy tengerbe nyúló, domború homokpadon hófehér sirályok tollászkodtak lustán, álmosan. Már nem vijjogtak; pihenőre készülődtek. Vagy két-háromszáz lépésnyire tőlük egy erősen himbálózó csónakból női visongás hallatszott.

– Mi az? – kapta fel a fejét Lajos.

– Miért visítóznak? Valami baj van?

– Dehogya is – nevetett Jelena. – Delfinek csapdossák a csónakot. De nem rosszindulatból, csak játékból. Nagyon játékos állatok.

– Jé, nem is tudtam, hogy a Fekete-tengerben delfinek vannak.

– Ó, sok delfin van itt; nagyon sok... – De olyan szomorúan mondta ezt, mint akit már, sajnos, nem érdekelnek ezek az itteni delfinek.

Kelet felé, vagy másfél mérföldnyire a tenger galambszürke ködfályolából kivillant egy fehér vitorla, majd lassan megszínesedett, megrózsásodott az alkonyodó nap ferde sugaraitól.

Lajos szavalni kezdte Lermontov Vitorlás című versét, melyet Mendoza hadnagy könyvéből megtanult.

– Maga költői lélek! – mondta a leány, és hosszan, figyelmesen nézett Lajos átszellemült arcába. – Szóval maga írta a főhadnagy nevében azokat a szép leveleket?

– Igen, én írtam..., vagyis lefordítottam az ő szavait.

– Hm... Hát ez egy kicsit több, mint fordítás. Azt hiszem a főhadnagy rá sem ismerne az ő eredeti fogalmazványaira, ha tudna oroszul, és elolvasná a maga leveleit, a maga „átköltéseit”. Hiszen maga valósággal beleöntötte a szívét ezekbe a levelekbe. Mi? Maga kis Cyrano! Maga kis Tristan!

Lajos nem ismerte Tristan és Izolda történetét, de Cyranót olvasta, s ezért most mélyen elpirult. A más helyett levelező, romantikus francia hőssel és költővel való egybevetés roppantul hízelgett a hiúságának. Dehát mit kellene erre válaszolni?

– Nem, mégis inkább Cyrano – folytatta Jelena az évődést. – Tristan nem volt ilyen önzetlen jó barát...

Sokáig mosolyogva nézett a fiúra, s azután megint hosszabb hallgatás következett.

– Mit szól a zasztavai robbantásokhoz? – szólalt meg Lajos, mert már kezdett kínessá válni a csend. – Én ott voltam; el is hoztam emlékül egy gránátot. Ott esett le, néhány lépésre tőlem.

Erre Jelena egyszerre nagyon elkomolyodott:

– Igen! – mondta szomorúan, mintha már el is felejtette volna az előbbi ingerkedő, kacérkodó hangot. – Maguknak könnyű. Ha el is veszítik a háborút, hazamennek Magyarországba – minket meg itt hagynak... – Most ismét franciára fordította a beszédet, mert két kikötői rakodómunkás megállt előttük a víz partján. – És ha maguk elmennek, akkor újra visszajönnek a vörösök! Mi lesz velünk, Istenem, mi lesz velünk?! Papa ezredes volt, anyuskám meg... Jaj, nem is jó erre gondolni!

– De miért gondolja, hogy elveszítjük a háborút? – kérdezte Lajos szinte fellélegezve, hogy ilyen „veszélytelenebb” irányba kanyarodott a beszélgetés – Mindenütt ellenséges területen állnak a csapataink.

– Miért? – és a leány újra felkacagott, de ezúttal keserűen. – Azért, mert már el is veszítették. Hát maga nem olvas újságot? Két szövetségeseink kiugrott: Bulgária és Törökország...

– De viszont Románia letette a fegyvert és különbékét kötött velünk. Aztán Olaszországban, Franciaországban küszöbön áll a forradalom.

– Forradalom! ... Ó, fiacskám! – és anyáskodó mozdulattal megismogatta Lajos arcát. – Ébredjen fel!

Még kétszer, vagy háromszor találkozott Jelenával, de most már mindig Fornosy társaságában, mint tolmács. A leány nem mondott többé le nem fordítandó dolgokat Lajosnak; szórakozottan hallgatta a főhadnagy duruzsolását. Csinos, piros arcocskájára ráborult a szorongás szürke fátyla; gondolatai máshol jártak.

Aztán egyszer csak eltűnt Jelena. Fornosy úgy hallotta, hogy Romániába utaztak. Tekintettel Sarapatov ezredes ellenforradalmi érdemeire, az osztrák–magyar parancsnokság különleges menetlevelet állított ki számukra.

Magányosan kóborolt ebben a különös városban Lajos. Meg-megkérdezte egy-egy szembejövőtől, hogy hol van ez vagy az az utca, csak azért, hogy orosz tudását próbálgassa és a kiejtést tanulmányozza. Az élő beszéd ugyanis sok meglepetéssel szolgált; kimondva sokszor egészen másképp alakultak az orosz szavak, mint a könyvben leírva (Potemkin – Patyomkin). Azt is különösnek találta, hogy itt, Ukrajnától délre megint orosz világ van: a legegyszerűbb emberek is nagy orosz nyelven beszélnek, nemcsak az értelmiségiek, mint Jekaterinoszláv környékén. Ukrán hatás csak annyiban mutatkozik, hogy a G-t ezek is H-nak éjtik: a magazin az itt mahazin és a knyíga az knyíha.

– Knyizsnij Mahazin – mondta Jelena, a központi könyvkereskedés épületére mutatva. Jelena. ... Furcsa egy lány volt.

A Deribazovszkij park szélén, nem messze attól az utcasaroktól, ahol Jelena el szokott volt búcsúzni tőlük, nagy bajszú, orosz rendőr posztolt egy barokk homlokzatú ház előtt. Az oldalán lazára kötött lovasági kard lógott. Ez is furcsa, hogy egy meghódított ellenséges városban a rendőrök karddal járnak. Sőt piros lampasszos nadrágú kozák tisztet is látott kardosan. Meg kellene kérdezni ettől a rendőrtől, hogyan kapták vissza a kardjukat.

– Zdrávsztvujtye! – lépett oda hozzá félszegen.

– Zdrávsztvujtye! – tisztelgett a rendőr. – Mit parancsol uraságod? (Váse blagorodije, így mondta, ami majdnem olyasfélét jelent, mint nemzeti uram.)

– Nem ismeri Sarapatovékat? – kérdezte Lajos, és elpirult. – Sarapatov ezredest?

– Hogyne ismerném az ezredes urat. De ő, kérem, nagyon megbízható ember; nem lépett be a Vörös Hadseregbe. Sőt nagyon nagy szolgálatot tett a maguk parancsnokságának, mikor a tavasszal bevonultak Odesszába a germán csapatok. Nagyon megbízható ember!

– Tudom, tudom – mondta Lajos zavartan, és gyorsan más irányba fordította a beszélgetést. – És mondja, hogy kapták vissza maguk a kardjukat?

– Nem mindegyik rendőr kapta vissza; csak akik a tavasszal segítettünk a bevonuló csapatoknak a rendcsinálásban. Több kozák tiszt úr is visszakapta, mert ők is részt vettek a vörösök lefegyverzésében.

– Köszönöm. Csak ezt akartam tudni.

Bosszankodva és szégyenkezve ment vissza a kórházba. „Csak ezt akartam” – ezt nem kellett volna mondanom. – „Csak ezt akartam tudni.” Micsoda marhaság!

Jelena eltűnése után még vagy tíz napig maradt Odesszában. Tele-szívta magát a város hangulatával, sétálgatott a tenger partján. Közben át- meg áttanulmányozta Mendoza hadnagy orosz nyelvtanát, s mivel – pénze elfogyván – más orosz könyvhöz nem tudott hozzájutni, esténként Brascsajkót, a galíciai ukrán tisztet faggatta Ukrajna története felől. Brascsajkó fel-felcsillanó szemmel magyarázta, hogy az ukrán kozákok kezdték meg először Európában a komoly ellenállást a mongol uralom ellen. A XIII. században megalakították a Zaporozsszka Szicset, a zátony mögötti szövetséget (ott valahol Zaporozse környékén, ahol Lajosékat kivagonírozták). Onnan portyázták végig szurokkal bekent bárkáikon, majd később lóháton a Dnyeper és a Fekete-tenger partjait, állandó harcban tatárral, törökkel. Hovatovább úgy megerősödött a Szics, hogy a Dnyepertől távolabbi területekre is kiterjesztette uralmát.

– A XVII. században már több európai fejedelem követekkel képviseltette magát a zaporozsei kozák hetmanok udvarában. Rákóczi György erdélyi fejedelem szövetséget is kötött Bohdan Hmelnickij hetmannal. Hej, nagy idők voltak azok! – kiáltott fel Brascsajkó hadnagy, majd megrázta a fejét és felkacagott, mintha elszégyellte volna magát hazafias felbuzdulása miatt. – Ej, az már régen volt. Most az a fontos, hogy újra kiharcoljuk a szabadságunkat. De nemcsak mi; minden nép!

– Hát igen, persze; ez nagyon fontos volna – mondta Lajos szóra-kozottan. Még most sem vette észre, hogy két malomban örölnek.

Pedig Brascsajkó nemcsak ukrán népdalokra, hanem forradalmi indulókra is megtanította, például a Pochoronnij Mars nevezetűre, amelyet – úgy mondta – kivégzett forradalmárok temetésén szoktak énekelni:

*Szmjelo družjá, nye tyerjájtye
 Dúcha v nyerávnom baju!
 Radnu krajínu szpaszájtye,
 Csesztj i szvabódu szvaju!*

Minthogy azonban ennek az indulónak első stórfájában a szülőföld becsületének és szabadságának kivívásáról volt szó, Lajos megnyugodott. Úgy képzelte, hogy ez olyasféle szabadságharcos dal, amilyeneket Kürthy nagyapánk is énekeltek negyvennyolcban, negyvenkilencben. (Annyi hátborzongató rémtörténetet hallott a bolsevikoktól, hogy nem tudta ezt a rokonszenves hadnagyot közējük képzelni.)

Mikor aztán a szemorvos gyógyultnak minősítette Lajost, és ő sorra elbúcsúzott kórterembeli bajtársaitól, Brascasajkó hadnagy ezekkel a szavakkal nyújtott neki kezét:

– A vizontlátásra a barikádokon!

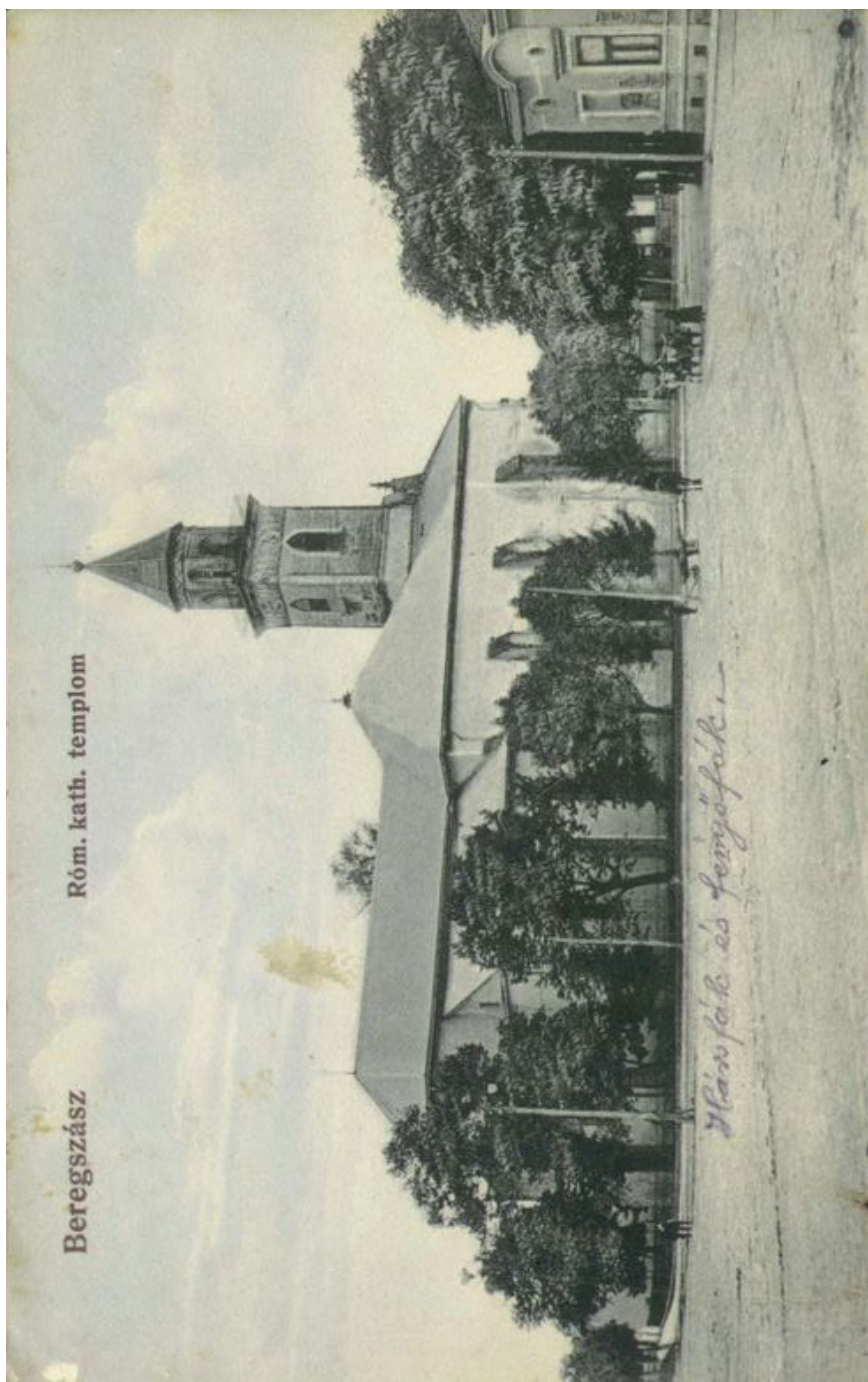
– Igen, igen – hebegte a fiú –, mikor majd az ukránok is, meg mi is kivívjuk a szabadságunkat.

– Nemcsak az ukránok és nemcsak a magyarok! – legyintett a hadnagy. – A világ valamennyi proletárja!

Brascasajkó utolsó szavai nagyon meghökkentették Lajost. Visszafelé utaztában, Nova-Pavlovkáig, a hosszú vasutazás alatt, újra eltöprengett fölöttük.

Mégis vörös volna ez a hadnagy? Hát ilyen bolsik is vannak?

Bátran, bajtársak, ne csüggedjete az egyenlőtlen harcban! Mentsetek meg szülőföldünk becsületét és szabadságát!

HUSZONNÉGY

Visszaérkezve a nova-pavlovkai Kharin-kastélyba, jelentkezett Csernyés századosnál, s az közölte vele, hogy a hatodik századba osztották be, Kolacsevszkoje állomásra, báró Villányi hadnagy parancsnoksága alá.

Bágyadtan langyos és furcsán fanyar szagú, kora szeptemberi reggelen érkezett meg Kolacsevszkojéba, amely a krivoj-rogi vasbánya vidék központja volt. Bement a forgalmi irodába, s megkérdezte, hol van a katonai parancsnokság. Az állomásfőnök, egy fekete, szakállas, kedélyes arcú, magas ukrán megmagyarázta, majd atyáskodva karonfogta Lajost, elvezette a váróterem mögötti folyosóra, s rámutatott egy ajtóra, amelyen tábla lógott magyar és orosz nyelvű felírással: Katonai parancsnok.

Villányi báró huszonöt év körüli, vékony, törékeny testű, fakó szőke hajú fiatalember volt, de idősebbet mutatott, mert mihelyt megszólalt, a szeme és cikkcakkos szája körül sok-sok ráncba futott a bőr örökké gúnyolódásra, mókára felajzott, kissé majomszerű, de rokonszenves arcán. (Lajos később megtudta, hogy Villányi Pál zsidó származású báró, s anyja angol nő.)

– Na, ifjú csausz! – mondta grimaszos mosolygással, mikor Lajos elhadarta a jelentkezési formulát. – Hát kiszórakoztad magad az odesszai harisnyákkal? Most vége az aranjú szép napoknak, mert én mint kolacsevszkojei pasa, ezennel kinevezlek a gyalogosított hatodik szpáhi század második szakaszának parancsnokává. Meg vagyok értve? Na, azért nem kell begyulladni, mert Blaskó törzsörmeister, a szolgálatvezető jobban tudja az összes katonai marhaságokat valamennyiünkénél, Hötzendorfi Konrád vezérkari főnök urat is beleszámítva. Egyelőre a Kolacsevszkij-féle kéjlakban lesz a szállásod. Ott van nem messze az állomás. Jelentkezz a főeunuchnál; az majd megmutatja a lakosztályodat.

Ez jópofa, ez a Villányi – gondolta Lajos, a Kolacsevszkij ház felé bandukolva. – Ezzel nem lesz sok baj.

Hát ez a ház, ez a „kéjlak” kastélynak is beillett vona. Magas kőfal vette körül hatalmas kertjét, és cifra, kovácsoltvas kapuja fölött valóságos őrtorony büszkélkedett.

Fehér kesztyűs lakáj nyitotta ki a kaput, mélyen meghajolt Lajos előtt, s olyan reverenciával vezette fel a „nemzetes urat” (váse blagorodije) a szobájába, lábujjhegyen lépkedve, mintha még most is érezné lesunyított feje fölött az elmenekült grófok, hercegek kancsuka-csattogást ígérő, félelmetes tekintetét. Pedig a nemrég elhalálozott Kolacsevszkij nem is

tartozott a mágnások közé. Gazdag bányatulajdonos volt, de – amint beszélük – egészen feudális módon kormányozta bányáit, s úgy élt, mint egy született gróf. Színházat építtetett a bányatelep központjában, (amelyet saját nevééről Kolacsevszkojének keresztelt el) ő fizette a műkedvelő színészeket, zenészeket, s ő adta ki az ukázt, hogy milyen darabokat játsszanak. Hatalmas kertjének fűtött üvegházában citrom- és narancsfák virágoztak, s kastélyát valóban kéjlaknak lehetett nevezni. (Villányi hadnagy nem túlzott.) Volt abban francia rokokó szoba, német gótikus szoba, valamint török és japán szobák. Persze egy saját nemzetének művészetét jól ismerő francia, vagy japán megmosolyogta volna ezeket a rikító színekben pompázó helyiségeket. Mert mindegyiknek a berendezésén érezni lehetett valami balkánias és bizáncias árnyalatot; egy olyan gazdag sznobnak az ízlését, aki mindent csodálatosnak képzel, ami távoli.

Lajos ezt még természetesen nem vette észre; nagyon megcsodálta az egzotikus budoárokat. Ő a „török” szobába került, misztikus fényű, sokszínű, perzsa szőnyegekkel elhelyezett, gyöngyház berakásos asztalok, nargilék és alacsony, süppedős kerevetek közé.

Mikor már kissé megmelegedett a kastélyban, végigtanulmányozta a többi szobát is, és a könyvtárból – amely egyébként elég szegényes volt – kiemelt egy ukrán dalgyűjteményt és Ukrajna ukrán nyelvű történetét. Ezt az utóbbit átlapozván nagy örömmel bukkant rá II. Rákóczi György erdélyi fejedelem, „Jurij Rakóczi” nevére, aki szövetséget kötött Bohdan Hmelnickij kozák hetmannel. (A Rákóczi hadjáratának végén tatár fogságba esett erdélyi urak bizonyára kevésbé örültek vala ennek a szövetségnek!)

A népdalgyűjtemény első oldalán Sevcsenkónak, a nagy ukrán népi költőnek képe volt látható. (Ez a kajla bajszos, kucsmás, kedélyes öreg arc Kürthy Vilmos bácsira emlékeztette.) A második oldalon az ukrán himnusz következett, Sevcsenkó szerzeménye: „Scse nye umerla Ukrajna ...” (Nem halt még meg Ukrajna.) A népdalok között több olyat talált, melyeket Brascsajkó, a galíciái ukrán hadnagy is énekelt az odesszai kórházban. Roppantul megszerette ezeket a bájos és többnyire vidám dalocskákat. Majdnem mindet meg is tanulta szövegestül, dallamostul; valamint a füzet utolsó darabját: Sevcsenkó versét az anyanyelvről.

Önkéntestársait ritkán láthatta, mert azokat már előbb széthelyezték a századokhoz, a vasbánya vidéki szárnyvonal állomásaira: Bozsedárovkába, Gyevladovóba, Zsoltije-Vodiba meg Pjaticatkiba. Csak a partizánok után nyomozó expedíciókon találkozott velük olykor-

olykor. A Bekésy testvérekkel, Heil Miklóssal, a „szögedi gyerökkel”, Nizsalowszky báróval, a kis orosz tudóssal – aki közben megkapta a zászlósi rangot –, meg Mandel Manóval, a hebeburgya, hadari fiúval.

– Hát Keleti Gyurka hol van? – kérdezte Lajos Heil Miklóstól. Az csak legyintett, és sűgva közölte a szörnyű hírt:

– Hazaküldték Pestre. Vərbajt kapott valami bárisnyától!

Lajost ez nagyon megnyugtatta. Újra szentűl megfogadta magának, hogy továbbra is tartózkodni fog a nőktől, legalábbis addig, amíg zászlóssá elő nem léptetik.

Egyébként reménytelenűl meddőek voltak ezek a kirándulások, mert a partizánok ilyenkor mindig kámforrá váltak. (Csak akkor jelentkeztek, mikor senki se számított rájuk.)

A lozovatka expedíció végén bevonultak néhai Dobrovolszkij gróf kastélyába, hogy egy kicsit kifűjják magukat és megebédeljenek, jó késő délután. Pofaszakállas öreg inas, meg egy csinos kis szobalány vezette végig Villányi hadnagyot, Lajost és a többi önkéntest a kastély helyiségein. Egy kertre néző hálószobában csűnya, barna foltok éktelenkedtek a padlón.

– Na, ezt a parkettet is régen vikszelhettek! – állapította meg Villányi.

– Nem szűvesen aludnék ebben a szobában – jegyezte meg Lajos.

– Olyan nyomasztó itt a levegő.

– Itt ölték meg a gróf urat – kottyantotta el magát a szobacicus. Az öreg lakáj rosszalló tekintettel nézett rá, és valamit mormogott félhangon.

– Mit povedál ez a kislány? – kérdezte Villányi.

Lajos lefordította a szobalány szavait.

– Kérdezd meg, kik voltak a tettesek?

– A partizánok, váse blagoródije – sietett a válasszal az öreg inas.

– Dehogyis! – csicseregte a javíthatatlan szobalány. – Egy volt katonája ölte meg, mert a gróf úr a fronton megkorbácsoltatta, és négy órára kikötötte.

Lajos tolmácsolta a leány beszámolóját, és hozzátette:

– Akkor bizonyára meg is érdemelte.

Villányi csodálkozva nézett Lajosra:

– Ki érdemelte meg? Mit?

– Már úgy értem, hogy semmi sem történik ok nélkül – felelte a fiú elpirulva, mert ő maga sem értette, hogyan szaladt ki a száján ez a kétértelmű, veszélyes kijelentés, és azt sem tudta hamarjában eldönteni,

hogy ki volt itt a nagyobb bűnös: a gróf, aki megkínozta a katonát, vagy a katona, aki megölte őt?

– Úgy gondolom, hadnagy úr – tette hozzá magyarázatképpen –, hogy bizonyára az a katona is megérdemelte a büntetést.

– Mi az, hogy is? Nagyon dodonai módon fejezed ki magad, ifjú csasz!

Lajos végképpen belezavarodott a dologba. Haja tövéig elpirult. Szerencséjére a kürtös most riadót fújt a kastély udvarán. Mindnyájan kiszaladtak.

– Micsoda zrí ez már megint? – ripakodott rá Villányi a kürtöstre. – Már kajálni se hagyják az embert!

– Hadnagy úrnak alázatosan jelentem, a biztosító járőr keleti irányban, az erdő szélén partizánokat látott – jelentette Blaskó törzsőrmester.

– Sorakozó!

A katonák morogva felszedelőzködtek a rotyogó gulyáságyuk mellől, s a különítmény elindult az erdő felé. Keresztül-kasul átkutatták a kis tölgyest, de a partizánok eltűntek.

Szeptember közepén Villányi hadnagy áttette szállását a Kolacsevskij-kastélyba. Lajost az állomás épületébe költöztette, mint a vasútbiztosító osztag parancsnokát. A forgalmi iroda mellett volt a szobája, melyet vékony rabcifal választott el az irodától. Át lehetett beszélgetni egyik helyiségből a másikba. Lajos reggel, mosdás közben ukrán dalokat énekelt; kóstolgatta új zenei zsákmányát, s műsorát rendszerint az ukrán himnusszal végezte, amely ezekkel a sorokkal zárul:

*Dusu, tilu mi polozsim za násu szvobodu,
I pokázsem, scso mi brátjá kozáčkoho rodu!
(Testünket-lelkünket feláldozzuk szabadságunkért,
S megmutatjuk, testvéreim, hogy mi kozák fajta vagyunk.)*

Mikor a kecskeszakállas, kedélyes állomásfőnök először hallotta Lajos himnuszéneklését, nevetve átkopogott a falon:

– Pán kadet, hát maga kozák fajta?

Ezt ukránul mondta. Egyébként szolgálatban mindig oroszul beszélt, beidegzésképpen, rossz emlékeinek hatása alatt.

– Pán kadet – mondogatta nevetve a főnök –, maradjon itt közöttünk; majd megválasztjuk hetmannak Szkoropatszki helyébe.

(Eichhorn tábornok, a kijevi német parancsnok ugyanis talált valahol egy Szkoropatszki ivadékot, az egykori hetman állítólagos leszármazottját, s azt nevezte ki a halottaiból feltámasztott ukrán állam fejévé.)

Egyszer a barátságos állomásfőnök felvitte Lajost az indóház emeletén lévő lakásába. A felsége pirogot sütött, s ő megvendégelte vele az ukrán dalokért lelkesedő kadétocskát.

Lajos kissé kopárnak, sivárnak találta a lakásukat, s megjegyezte, hogy valami függöny kellene az ablakokra, mert nagyon vakít a nap, meg beverődik a kőszénfüst. A vasutas felcacagott:

– Függöny! Meg szőnyegek, mi? Ilyesmire csak burzsujoknak telik.

Ezt Lajos nem értette. Hiszen burzsuj, a francia bourgeois oroszosított formája: polgárt jelent. S odahaza, Porogjászon a szatócsokat és a jobb iparosokat nevezték polgároknak, meg a vasutasokat is. („Az a haszontalan Enyedy Pista, ahelyett hogy hozzá való úri lányoknak udvarolna, polgárlányok után szaladgál.”)

– De hiszen maga is burzsoá, főnök úr – kockáztatta meg.

– Én? – tiltakozott a vasutas. – Dehogya is vagyok és burzsuj. Az a burzsuj, akinek tele van a zsebe! – és zubbonyának lapos zsebeire ütögetett.

Hm. Szóval ezek a gazdag embert nevezik polgárnak – töprengett Lajos. Egyszer megkérdezte a főnöktől, hogy tulajdonképpen oroszoknak, vagy ukránnak tartja-e magát.

– Ukránnak születtem, és az is vagyok – felelte a vasutas elgondolkozva. – De én egy nagyobb, sokkal nagyobb néphez tartozom.

– Melyik néphez?

– A szegények, a proletárok népéhez ...

Délutánonkint Lajos elkóborolt a mezőkre. Furcsa táj ez az ukrainai sztyeppe. Nem olyan sík, mint a magyar Alföld, ámde nem is dombok szakítják meg, mint a Dunántúl földjét, hanem öblös völgykatlanok, s ezekben húzódnak meg a fálvak, egy-egy kis tavacska mellett, mintha a szél ellen védekeznének. Mert itt nagy szelek, távolról jövő, jajgató, szélvész zúgatják az óriás topolyákat, égerfákat. Az is különös, hogy itt kukoricát sehol se látni, csak embernél magasabb szárú napraforgót mindenfelé. Persze, mert itt olajjal sütnek-főznek az asszonyok. És ez a dús, fekete föld nem töpörödik össze, mint a porogi agyag; száraz időben is morzsalékos, süppedős.

Egy este egy kis patak partján, széltől füttyülő holdsütötte nyárfák alatt diáksapkás fiúkat és lányokat pillantott meg. A fűben ültek a víz mellett és énekeltek. Egyikük balalajkát pengetett. Azt az ukrán dalt dalolták, amelyet Lajos is tudott, sőt le is fordított magának szabadon és erősen hangsúlyozva a magyarral annyira rokon gondolatelemeket:

*Vijut vitri, vijut bujni,
 Ázs dereva hnutsza;
 Oj, ják bolit szerdce moje
 A szlezi ne ljutsza.*

*Zúg a szélvész, fákat tördel,
 De vizet nem áraszt;
 Fáj a szívem, majd megszakad,
 De a szemem száraz.*

Azután Sevcsenkó dalát énekelték az anyanyelvről: „Aki elfelejti az anyjától, az ő édes anyuskájától tanult nyelvet, annak szív helyett kő van a mellében.”

Lajos a fák mögül figyelte a holdvilágnál daloló fiúkat, lányokat, s egyszerre valami különös borzongást és remegést érzett a rekeszizma tájékán.

– Én ezt a népet szeretem! Én ezt a népet szeretem! – mondogatta hangtalanul – Ezek is olyan elnyomottak és szabadság után sóvárgók, mint mi, magyarok.

Felsugárzott előtte Handzja asszony kedves, lelkes arca: „Moj muzs! Moj muzs prisou!” Hazajött az uram!! ... S a menyasszonytánc: „Mintha csak a mieink volnának! Valóságos ukránok!” ... A csillogó szemű kisfiú kozáktánca: „Édes, kedves kis kozákocskám!” ... S egy pillanatra felvillant benne az a csak látszólag bonyolult szocialista eszme, hogy a hazafiság összefér a nemzetköziséggel, mert az az igazi patrióta, aki más népek hazaszeretetét is meg tudja becsülni.

HUSZONÖT

Október közepe táján egy reggel, nyitott tehervonat futott be a kolacsevszkojei állomásra. A tetőtlen vagonok kosarakkal voltak megpakolva, a kosarakon cédula, s a cédulákon ez a felírás: Krimszkij vinográd (krími szőlő). Lajosnak egyszerre eszébe jutott a szüret, a porogjászi szüret. Talán már be is fejezték – önélküle. Erre olyan hevességgel szúrt bele a honvágy, hogy be kellett szaladnia a szobájába, s lerogyni az ágyra, mert kibuggyantak a könnyei, s mellét rázta, rázkódtatta a keserves, reménytelen zokogás.

Élesen, tisztán látta a szőlőjüket, a Hágcsót – tetején, a mélyút mentén a szép diófasort –, aztán a faragott gerendás, verandás borházat, melynek falait ilyenkor Sarolta, Anikó tarka őszi lombokkal szokta feldíszíteni. Most áll meg a borház előtt Kürthy Gyula bácsi kocsija. „Bő szüretet, Lajos!” Látja az édesanyját, amint az ő tipegve szaladó lépteivel öccse elé siet. És apukát, ahogy a must cukortartalmát méregeti a klosterneuburgi mérővel. „Valami pompás az idei furmint! Ez, ha kiforr, meglesz tizennégy fok Maligán.” Hallja a szedőlányok énekét: „Lenn a falu végén nem füstöl a kémény...” Értzi a szüreti füst jellegzetes, fanyar szagát: szilvafagally lángol a bogrács alatt, amelyben rotyog a székely gulyás... Fogolykakas cserreg a szőlőtőkék között, húros-rigók szállnak fáról fára, s a türkizkék őszi égen sejtelmesen gágogva húznak a vadlibák...

Iszonyú volt erre gondolni, innen, erről a kopár, kőszénfüst szagú állomásról.

Annyira más szagú itt az ősz. Itt tulajdonképpen nincs is ősz. Egész szeptemberben, októberben irgalmatlanul perzselte-pörkölte a nap a poros akácok leveleit. Úgy összezsugorodtak, összetekeredtek, hogy már szinte zörögtek-csörögtek, de nem hullottak le.

– Hát itt nincsen ősz? – kérdezte egyszer a főnöktől. – Itt nem hullanak a levelek?

– Nincs – mondta a vasutas. – Nálunk tulajdonképpen nincsen ősz. Néha november közepéig is eltart a vénasszonyok nyara; aztán egyszer csak megcsípi a dér a fákat, egyik napról a másikra leperegnek a leveleik, és akkor nemsokára beáll a havazás.

Furcsa, fojtós, fanyar illata volt itt az októbernek: pörkölődő levelek, savanykás kőszénfüst és a bánya levegőben lebegő vasporának szaga keveredett beléje. De ez is micsoda bánya? Nem hegyoldalba van fúrva, mint a porogjászi Nagyhegyen, hanem a síkságból egyenesen, merőlegesen lefelé.

S itt kell neki rostokolni ezen a szőlőtlen, szürettelen, kopasz vidéken, miközben Porogjászon folyik a szüret! Kínzó honvágya hovatóvább dühös elkeseredéssé fajult. Már a zászlósságra, a tiszt kardbojtra sem igen gondolt – csak egyszer már hazamehetne! Átkozódva szidta hazairrott leveleiben Vilmos császárt, azt a „faleveles” vén hazugot, hogy nem akar véget vetni a háborúnak.

Villányi hadnagy, a századparancsnok órá bízta a tábori posta cenzúrázását, s így bátran, nyakló nélkül önthette ki háborúellenes érzelmeit. A tábori lapokat olvasva (amelyeket éppolyan liberálisan cenzúrázott, mint saját leveleit) meg a legénységgel beszélgetve meggyőződött róla, hogy nem ő az egyetlen defetista. A honvágy, s a háborús fáradtság, a hadicsömör szívós szúként örölte a katonák lelkét, azokét is, akik – vele együtt – még alig szagoltak puskaport. A többnyire falusi származású, gyalogosított huszárok egy csodálatosan, fájdalmasan szép új katonanótát énekeltek esténként, menázi után:

*Színaranybúl van a béke trombitája;
Annak a fívását de sok huszár várja!
Fújjad kürtös, fújjad kürtös! Elfújod-e végre?
Ugyan mikor lesz a háborúnak vége?*

*Azt mondja a kürtös: nemsokár' elfújja;
Hazamasérozunk, jó világ lesz újra,
Virágosán, bokrétásan, danolva, nevetve;
Sírva borulok majd, rózsám, a kebledre.*

A gyalogságtól hozzájuk vezényelt pesti fiúk gyakorlatiasabban fogták meg a dolgot. Némelyikük kitanulta egy-egy betegségnek a tüneteit, s oly makacs következetességgel játszotta meg újra és újra az ezredorvos előtt, hogy végül is kórházba küldték, onnan meg haza.

Egy minden hájjal megkent, Kriviánszki nevű pesti vagány egyszer azzal állított be az iskolában lévő legénységi szállásra, hogy az olasz fronton már „Tüzet szüntess!”-t vezényeltek, vége a háborúnak. Most beszélte az álomáson egy szabadságról visszajött pesti haverja, egy ötödik századbéli fiú.

A dolog Villányi fülébe jutott, s ő – mint századparancsnok – jelentette az esetet Jekaterinoszlávba az ezredtörzsnek, utasítást kérve. Onnan azt telefonozták vissza, hogy a hír alaptalan; a rémhírterjesztőt nyilvánosan le kell fokozni. Villányi felsorakoztatta a századot, kihirdette

Orgoványi ezredes parancsát, és megbízta Blaskó törzsőrmestert, vágja le Kriviánszki őrzető gallérjáról a csillagot.

– Így járnak a rémhírterjesztők! – tette hozzá.

Blaskó törzsőrmester komolyan, szinte komoran nyiszálta le késével a két fehér csillagot a rémhírterjesztő gallérjáról. Kriviánszki azonban a műtét alatt kajánul, cinikusan vigyorgott. Bánja is ő azt a fenenagy rangját – ezt mondta a tekintete – csak egyszer már hazamehessen!

Október végén Villányi beküldte Lajost Jekaterinoszlávba a zsoldért. Az ezredparancsnokságon a segédtsízt közölte vele, hogy négyhónapi ukrainai szolgálatát frontszolgálatnak minősítvén, előléptették zászlóssá. Hát mégiscsak elérte!

Ez némiképpen megvigasztalta fájdalmas hazavágyásában. De hol szerezzen itt a zászlósi ranghoz való arany pertlit meg csillagot? Végre egy újdonsült hadnagy kisegítette: nekiajándékozta a gallérjáról leszedett zászlósi disztinkciókat.

Nemsokkal ezután a hatodik századot Kolacsevszkojéból Jekaterinoszlávba vezényelték. Rengeteg ukrán menyecske és leány jött ki búcsúztatásukra az állomásra. Fehér cipókat, pirogokat meg szalonát dugdostak a legények zsebébe útravalónak. Kendőket lobogtattak; sokan a szemüket törülgették.

– A magyarok jó emberek – mondogatták. – Derék fiúk. Isten segítse őket haza!

– Csak nehogy németek jöjjenek a helyükbe!

– Ne féljenek asszonyok! – biztatta őket az állomásfőnök. – Nem jön ezeknek a helyébe már semmiféle idegen katonaság – és barátságosan mosolyogva integetett Lajosnak: – „Scse nye umerla Ukrajina!”

Villányi a század zömével Jekaterinoszlávban maradt az ezredtörzs rendelkezésére; Lajost meg Blaskó törzsőrmesterrel együtt fél század erősségű különítménnyel egy Dijevka nevű kis állomásra küldték, a várostól keletre. A század géppuskáját is magukkal vitték.

Ha Lajos jobban figyel a külső eseményekre, akkor észre kellett volna vennie, hogy elég veszélyes helyzetbe kerültek. Az ezred visszavonulóban volt – ezt a partizánberkek minden verebe csiripelte –, s most ők kerültek az arcvonal legszélső, legkeletibb pontjára. Ez bizony olyan utóvédforma beosztás. Dehát jól mondta a kolacsevszkojei állomásfőnök, hogy ő mindig sértetlenül fog kikerülni az oroszok kezéből. Olyan gondtalanul járkált a meredélyek szélén, mint a holdkóros, fogalma se volt róla, milyen mélységek tátonganak alatta. Hazavágyva, búsongva

bolyongott a Dnyeper füzéseiben, magyar és ukrán dalokat dúdolgatott, vagy begubózkodott a dijevikai állomásépületben berendezett szobájába, és Ukrajna történetét olvasta. Már egészen jól elboldogult az ukránnal is.

Egyszer azért megkérdezte Blaskó törzsőrmester, mit gondol, miért vannak ők itten? De az csak a vállát vonogatta. Különös, keserű, csalódott ember volt ez a Blaskó. Négy évet töltött a fronton, minden vitézségi érmet megszerzett, a bronzot, a kis- és nagyezüstöt, a sebesülési érmet háromszor és zubbonya közepén ott csillogott a legnagyobb, a legritkább kitüntetés, az arany vitézségi érem. A Honvédelmi Minisztérium rendelete szerint az arany vitézségi érem birtokosai, ha akarják, hazamehetnek a harctérről. De ő nem ment haza.

– Itt se jó, ott se jó – ennyit mondott Lajos kérdezősködésére.

Később aztán annyit mégis elárult, hogy nem tetszik neki az otthoni helyzet. Nincs ott becsülete a szegényembernek. Hiába volt a nagy vitézkedés meg a sok szép ígélet.

Lajos háborogva ismételte magában a törzsőrmester szavait, s átkozta az otthoni nagyfejűeket meg a grófokat. Nem is vette észre, hogy egy év alatt mennyire eltolódott bal felé – ahogy a politikusok mondanák. A pesti kórházbeli Gizi nővér, aztán Kemény Ákos, majd az odesszai kórházban megismert galíciai ukrán hadnagy, valamint a kolacsevszkojei állomásfőnök beszédei fel-felcsendültek a lelkében, s annyira beleillettek mostani hangulatába, hogy végül már saját megállapításainak vélte őket.

Tisza István az oka a háborúnak, mert nem akarta beengedni az olcsó szerbiai sertéseket, hogy a nagybirtokosoknak még nagyobb legyen a jövedelmük. Aljas üzleti érdekekből kergették vágóhídra a magyarok százazreit! ... A mágnások ősei hazaárulásért kapták a kiváltságaikat... Matasowszky Sanyi szavai is eszébe jutottak: annak a parancsnoka valami gróf volt és a mindig a középosztálybeli önkénteseket küldte járőrbe, rohamba a mágnásfiúk helyett. Talán szegény Zoli is ezért esett el! ...

Közben féktelenül dühöngött az új betegség, a „spanyol nátha”. Mindszentek napján Lajos is megkapta. Magas lázzal és erős torokfájással feküdt kopár kis szobájában. Az állomásfőnökné – egy negyven év körüli, korán megöszült asszony – ápolgatta volna, ha a fiú engedi. Ámde olyan kínosnak, olyan lesújtónak érezte meztelen mellén egy idegen asszony kezéből a vizes borogatást, hogy savanyú udvariassággal elhárította a segítségét:

– Nem, köszönöm, ne fáradjon! Nincs nekem semmi bajom.

Az asszony a vigasztalás reménytelenségétől elfanyarodott, letompított részvétellel, valami kényszeredett, félénk előzékenységgel kínálta neki a teát meg a befőttet:

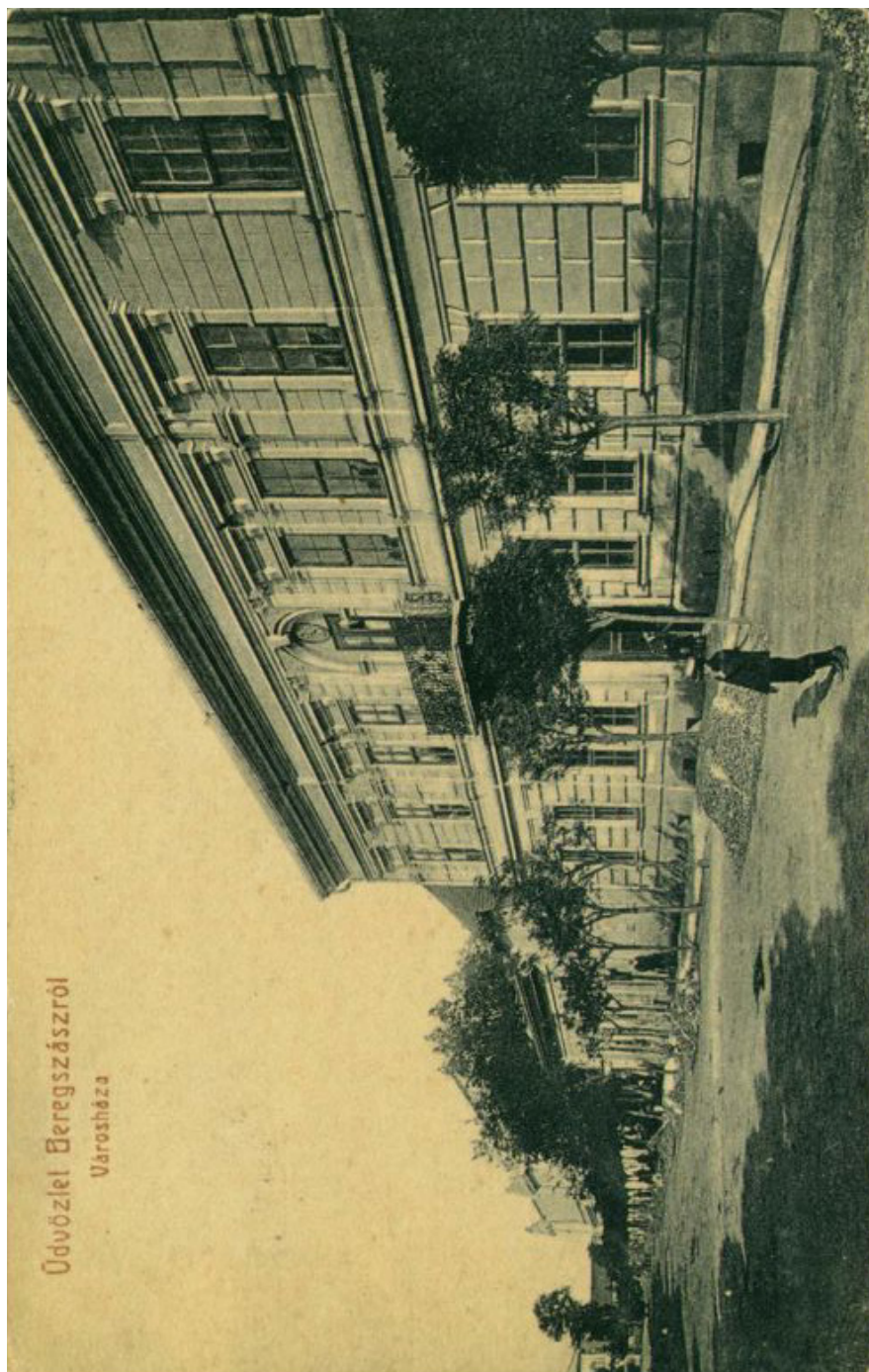
– Na, vegyen még, zászlós úr! Na, egyen még! – Azután magára hagyta.

Megérezte, hogy szegény fiú más valakinek a kezéből szeretné elfogadni azt a befőttet.

Ám Lajos egészséges, fiatal szervezete hamarosan legyőzte a betegséget. Egy hét alatt lábra állt. Alighogy felkelt, egy borús novemberi reggelen telefonhoz hívták. Villányi hadnagy beszélt Jekaterinoszlávból: Azonnal vonuljon be a különítménnyel az ezredtörzshöz.

– Mi van? Mi történt?

– Majd megtudod!

HUSZONHAT

Mikor szerelvényük befutott a jekaterinoszlávi állomásra, Villányi kiadta a parancsot Blaskó törzsőrmesternek, hogy a legények egyelőre maradjanak a vagonokban, Lajost meg bevitte magával az állomásépületben lévő szobájában.

– Mi történt?

– Idehallgass! De pofa be és odakint vidám képet vágni, mert ezek a csujesek mind bennünket figyelnek, csupa fül meg szem mindegyik. Szóval az ötödik század Gyevladovóban fellázadt, levágták az altisztek csillagjait. A tiszteket egyelőre békében hagyták. De folytonosan azt kiabálják, hogy ők nem hajlandók tovább harcolni, csak haza, haza!

– Dehát hogy történhetett ez?

– Úgy, hogy az öreg Szörényi Tuba, az a részeges disznó nem törődik semmivel, és nem tud fegyelmet tartani. Hogy legyen tekintélye a legénység előtt, mikor minden áldott este csutorarészegen cipelik a szállására? De egy szót se! Mindjárt befutnak az ötödik századbéli önkéntesek, azaz már zászlós urak. Na, azok is megérik a pénzüket! Orgoványi ki akarja őket hallgatni az eset részletei felől. Azután valamennyi század felsorakozik itt, az állomáson, az öreg szemlét fog tartani. Majd ő ráncba szedi őket!

– Mi van Pesten? – kérdezte Lajos szenzációra éhesen.

– Nem tudni. Harmincadika óta megszakadt Pesttel a telefonösszeköttetés.

Azt beszélik, Lengyelország kikiáltotta a függetlenséget és a lengyel Galícia csatlakozott az új köztársasághoz. Erre a kelet-galíciai csujesek is vérszemet kaptak, és állítólag szintén elszakadtak a Monarchiától.

– A galíciai ukránok?

– Igen, a csujesek.

Megérkeztek a fellázadt ötödik század újdonsült zászlósbírói: Heil Miklós meg a nagyobbik Bekésy fiú. Lajos, hogy izgalmát palástolja, ugratni kezdte őket az olyan katona álfölényével, akinek a századnál, hála Istennek, egyelőre nincsen semmi baja:

– Na, gratulálok, stramm tisztek vagytok! Hát így tudtok fegyelmet tartani?

– Mögállj csak, cimbora – mondta Heil Miklós, a szögedi gyerök.

– Majd nézd mög a te legényeidet, ha ideér az a mögvadult csürhe!

– Ez valóságos ragály! – megyarázkodott Bekésy Bandi. – Ez a bolsevista ország megfertőzte őket. Nem lehet ráismerni az emberekre.

Most a szúrósszemű segédtsízt beszólította a két zászlóst Orgoványi ezredeshez jelentéstételre.

Közben egymás után érkeztek az állomásra a falukra kihelyezett századok. Legutolsónak a fellázadt ötödik század. Lajos lopva figyelte őket. Ezek a lázadók egyáltalán nem látszottak lázadóknak. Vidáman füttyörészve ugráltak le a kocsikból, s elvegyültek a többi század legénysége között, sügtak-búgtak, magyaráztak.

Egyszer csak itt is, ott is előbújtak a bicskák a zsebekből, s megkezdődött az altiszti csillagok levagdalása. Nem volt már különbség a századok között, egységessé formálta őket a forradalom futótüze.

Most a vasúti étterem ajtajában megjelent a nemrég lefokozott Kriviánszky őrzető vigyorgó képe. Jobb kezében ollót csattogtatva odament Blaskó törzsőrmesterhez:

– Na öreg fater – mondta nevetve –, megengedi, hogy visszaadjam a kölcsönt?

Nyissz-nyassz – és egy perc múlva a törzsőrmester is csupasz gallérral, sarzsi nélkül állt a kacagó, éljenző katonák között.

– Hol van Makrai? Hol van Makrai őrmester? – harsant fel egyszerre a kiáltás innen is, onnan is.

Ez különösen a begyűkben volt, mert sokszor kiabált a honvédekkel, nagy mestere volt a kikötéseknek, meg a kurtavasnak.

Makrait az árnyékszékéből húzták elő. Mindkét karját a gallérjára, a csillagjaira szorította és sivalkodott, mint a malac, ha ölni viszik:

– Öljetek meg, szúrjatok le, de a rangomat nem hagyom!

– Megbolondult! – suttozták a legények. – Ez bedilizett, hagyjátok!

Makrai őrmester, mikor elengedték, elült a raktár lépcsőjére és csúnya, befeléforduló tekintettel nézett maga elé. Lajos később úgy halotta, hogy csakugyan megőrült. De most nem értek rá vele foglalkozni, mert a peronra kilépett Orgoványi ezredes.

– Századok, sorakozó!

Na, most lesz a nagy vizsga!

Ez történelmi pillanat! – gondolta Lajos és feszülten figyelt.

Orgoványi ezredes, „első Orgoványi Dezső” peckesen, kihúzott derékkal az arcvonal előtt, szemét szúrósan a katonákra szegezve. S ekkor valami filmre való tragikomikus jelenet következett. Az a két-három katona, akik előtt az ezredes elhaladt, beidegzett, gépies fegyelemmel kihúzta magát és mereven nézett parancsnokára, mint kígyó a bűvölőre, vagy mint az oroszán a szelídítőre. De amint az öreg továbbment, mö-

götte mindjárt felzúgott a tiltakozás, a lázadás alattomosan halk, majd egyre erősödő moraja:

- Elég vót a háborúból!
- Haza akarunk menni!
- Haza! Haza!

Orgoványi egy pillanatra megtorpant, hátratekintett és végigsuhintott szigorú tekintetének korbácsával a morgókon. Erre azok elhallgattak, de amint levette róluk a szemét, újra felmorajlott a zendülés zaja. Ahogy az oroslánok felkapják lesunyított fejüket és vicsorogva morogni kezdenek, mihelyt nem érzik magukon a szelídítő hipnotizáló tekintetét.

Végighaladván az arcvonal előtt, Orgoványi ezredes fellépett egy ott veszteglő személyvonat lépcsőjére, és beszédet intézett a honvédekhez.

Lajos mohó kíváncsisággal és valami furcsa, fát maga alatt vágó várakozással leste a fejleményeket. Orgoványit nagyon tisztelte, csodálta és szerette. Hiszen az ő osztályából, az ő fajtájából származott, amellyel szép ember volt, impozáns jelenség, a huszártiszt megtestesülése. De ugyanakkor ott lappangott a fiú lelkében a diák kaján káröröme, aki nehéz helyzetbe jutott szigorú tanárját szemléli: Na öreg, lássuk, hogy fogsz most kimászni a csávából? Meg aztán magával ragadta a katonák lázadó merészsége, hogy így ki merik mondani, parancsnokuk szemébe vágni azt, ami az ő szívét is szorongatta, hogy hát haza, haza, elég volt!

Orgoványi nem született szónoknak, de mint földbirtokos család sarja, ki gyermekkorát és ifjúságát falun töltötte, meg volt győződve róla, hogy tud a nép nyelvén beszélni, zamatosan, „tösgyökeresen”, sűrűn megtűzdelve mondatait a földművelés köréből vett hasonlatokkal. S azelőtt, mikor az úri tekintélyt szolgálatkész karhatalom támogatta, szavainak mindig meg is volt a hatása. Amde most, miután a karhatalom fegyelme meglazult, félelmetesen átalakult a helyzet.

Úriemberek szokása szerint Orgoványi, ha a nép fiaival került szembe, sokkal „épületesebb” és hazafiasabb hangot igyekezett megütetni, mint ahogy a maga fajtájúakkal beszélni szokott. Ám ez a fennkölt hang, ez a kissé édeskés szörp egy-kettőre megecetesedett a lázongó katonák, különösen a cinikus pesti vagányok közbeszólásainak csípős savától-borsától.

Bevezetésképpen lendületes szavakkal ecsetelte az első honvédszár ezred hősi harcait, Gorodoktól napjainkig.

– Huszárok! – emelte fel a hangját. – Aratás küszöbén állunk. Szedjük össze az erőnket, ne hagyjuk elveszni a termést! Most a háború utolsó napjaiban ne engedjük, hogy szeplőtlen zászlónkat sárba tiporják, ne mocskoljuk be oroslánokként harcoló sok-sok halott bajtársunk dicsőséges emlékét!

– Elég baj az, hogy annyian elestek közülünk! – sivított bele a szónoklatba egy hang a balszárnyról. – Elég vót a hősi halottakbul!

– Jobb egy élő kutya, mint egy döglött oroszlán! – kiáltotta Kriviánszki, s erre az arcvonalon végighömpölygött a röhögés.

– Nem akarunk az utolsó napon fűbe harapni! – kiáltotta egy leány a legelőszőr fellázadt ötödik század közepéből.

– Úgy van, úgy van. Haza akarunk menni! – zúgott fel az egész front. – Haza! Haza!

Orgoványi hangja néhány percre beleveszett az általános morajlásba.

Lajost most az ezredparancsnok két oldalán felsorakozott tiszteteket figyelte. Villányi hadnagy kissé majomszerű, rokonszenves, humoros arca furcsa fintorokban rángatózott. Folyton harapdálta a cikkcakkos felsőajkát, s közben derékszíját húzogatta jobbra-balra, mintha viszketett volna a hasa. Balászy Frici a göndör hajú, pattogósbeszédű százados most nem pattoghatott, mert nem hallották volna meg a hangját a nagy kiabálásban. Szemöldökét ráncolva, lesújtó tekintetének villámaival villogtatta a lázongó katonák felé, de minthogy senki sem akarta észrevenni, dühösen elfordult.

– Szemét! – sziszegte. – Csürhe! – és kiköpött bal felé.

A Szeghy család tagjai komoran, fázósan, hunyorgó szemmel bámulták a zúgó arcvonalat, szorongva figyelték a nagy leszámolást. Mintha most ébredtek volna fel ezen a baljóslatú, szürke, felhős, hűvös novemberi reggelen. Mint mikor a sokáig hitelbe dorbézoló duhajoknak egyszer csak benyújtották a számlát. Keserves ébresztő ez ilyen másodnapos, harmadnapos, vagy ki tudja hányadnapos, zákányos állapotban, mikor az idegek úgylis fel vannak borzolva, s mindent érzékenyebben fog fel az ember.

Szeghy Laci, a „kán”, ferde orrát vakargatta és idegesen ásítózott. Szörényi Tuba, a „vajda”, nehézkesen ingatta nagy busa fejét jobbra, balra, mint az elefánt. Még nem tudott egészen kijózanodni, le-lehunyt a véres szemét, szeretett volna újra elaludni: hátha csak lidércnyomásos, rossz álom az egész. Bohuniczky Pistának, az „íródeáknak” mindig megrándult a nyaka, valahányszor abból a kutya ötödik századból, az ő századukból felharsant egy-egy kiáltás. Ray Kálmán, az idegenlégiós, a Szeghy család sasorrú pohárnoka, hátratólta a sapkáját és fekete hajában turkálva, fogát vicsorgatva, tehetetlen dühvel, gyilkos szemekkel nézett hűtlen katonáira.

Bilkey Marci, Lajos eszményképe, az „ösmagyar lovas” valamivel távolabb állt a többiektől, egy csinos, barna hajú orosz úrilány mellett. Lola Csernyikova, a jekaterinoszlávi egykori cári kormányzó lánya.

Belebolondult Marciba és most azt szeretné, ha elvinné magával Magyarországra. Szegény Marci két malomkő közé került, mert otthon meg egy másik menyasszonyjelölt várja.

Az orosz leányka fázékonyan simult Bilkey századoshoz és egyre súgott a fülébe. Az meg vigasztalni, nyugtatni igyekezett, de nem valami nagy meggyőződéssel. Meg-megsimogatta a lány kezét, oda-odasúgott neki valamit. Mongolos arcán bizonytalanság, zavar és önvád tükröződött. Neki is benyújtották a számlát, és nem tudott fizetni.

Orgoványi ezredesnek végre sikerült túlharsogni a lázongó morajlást:

– Huszárok! – kiáltotta jobb karját felemelve. – Veszélyes helyzetben vagyunk, minden bokorban ellenség leselkedik. Ezért most fokozottabb mértékben szükség van az összetartásra és a fegyelemre. Ne hallgassatok tehát a felelőtlen, lelkiismeretlen izgatókra, akik tévútra akarnak vezetni benneteket!...

– Nem lehet minket tévútra vezetni! – süvöltötte a katonák szavalókórusa. – Tudjuk mi azt, mék a helyes út! Hogy melyik az igazi út!

Orgoványi most valami veszély Sugallta leleményességgel egyszerre megtalálta az ingoványból kivezető ösvényt:

– Huszárok! – mennydörögte – Egyetlen igazi út van: az, amelyik hazafelé vezet! Mi is azt keressük...

– Éljen Orgoványi ezredes úr! – zúgta az egész arcvonal.

– Vezessen minket haza!

– Haza! Haza!... Meg volt mentve a helyzet, a tekintély. De csak egyelőre, mert az ezred hazaszállítása nem bizonyult könnyű feladatnak. Az orosz vasutasok ugyanis – jól tudva, hogy a Monarchia elvesztette a háborút – csak megfelelő ellenszolgáltatásért voltak hajlandók mozdonyt adni, mert egy szerelvényre nem fért volna fel az egész ezred, szét kellett osztani három részre. S ha például a Lajosék vonatja befutott egy-egy nagyobb állomásra, percek alatt eltűnt a mozdony, itatás vagy szénfelvétel, vagy javítás ürügyével, s új gépet csak hosszas alkudozással lehetett szerezni. Ilyenkor Ukrajnában gyűjtött készleteikből le kellett adni a vasutasoknak egy-egy tekintélyes tétel gabonát vagy burgonyát. Sőt később a legénység követelésére már a katonai ruha- és szíjtaralékokat is áruba bocsátották.

Amíg a vonat mozgott, addig nyugodt és fegyelmezett volt a honvéd, – de ha hosszabb időre megálltak valahol, akkor újra felzúgott a lázongás.

– Hadnagy úr, adjuk el ezt, adjuk el azt! Úgyis vége a háborúnak, minek az nekünk?

Most Lajos is marhavagonban utazott Villányi hadnaggyal, Heil Miklóssal, a két Bekésy fiúval, meg egy Sárkány nevű harmadik századbeli főhadnaggyal együtt. Személykocsik! Hol voltak azok már? Szalmazsákokon heverésztek, s a félig félretolt vagonajtóból nézték a tovatűnő, ködbe borult ukrainai tájat. Azok a városok, amelyek idejövet annyira izgatták Lajos külföldet sohasem látott képzeletét, most reménytelenül sivárnak, szomorúnak tűntek. Még mindig csak Jelizavetgrád, még mindig csak Znamjenka, Birczula? Mikor érzük már el a Kárpátokat? Istenem, mikor bukkannak már fel a porogjászi szőlőhegyek?

Mikor szerelvényük kigördült egy-egy állomásról, valami különös, gyermekies részvétellel tekintett vissza az utánuk bámuló orosz vasutasokra, meg a peronon ácsorgó, s napraforgómagot, „szemicskit” rágcsáló parasztszóra. Milyen szomorú lehet ittmaradni és milyen szörnyű volna, ha neki is itt kellene maradnia, ezek között!

Nem a visszatérő vörösöktől félt ő, mert a kolacsevskojei állomásfőnök szavai, hogy ő mindig sértetlenül fog kikerülni az orosz-lánketrecből, valami babonás bizodalmat ültetett el a lelkébe: őt nem érheti bántódás. Szóval nem a bolsevista veszedelem, hanem ennek a szőlőtlen vidéknek az idegensége, a nem magyar, nem porogjászi volta gyötörte, nyomasztotta. Hogy itt annyi minden hiányzik, ami neki kedves: mamuka megnyugtató, szapora beszédje, apuka tempósan dörmögő hangja, Kürthy Gyula öblös kacagása, Ferenc bácsi atyafiságos, patriarkális kínálgatása, („Igyál, sógor! Ne kíméld a házigazdát!”) Boronkay Gyula simogatva csipkelődő ugratásai („La-a-ajkó, te pesti nőcsábász!”), és az égresparti égerfákon repdeső csízmadarak csiripelése, és a szüreti füst fanyar szaga, mikor száraz szilvafagally ropog a rotyogó bogrács alatt a hágcsói hegyen, és a szedőlányok éneke („Lent a falu végén nem füstöl a kémény...”), és a joghurtos puliszka barátságos íze és a forni kezdő must, a „murci” szénsavas pezsgő, csípős zamata... Az a száz és száz arc, emlék, hang, íz és illat, melyekből a Haza, az ő valóságos hazája összetevődik, s amiről ezek a rubáskás, szemicskis, vodkás, balaljkás, harmonikás derék emberek semmit, de semmit sem tudnak.

Egyszer a vonatjuk nyílt pályán állott meg, mert valami beteg tehén lefeküdt a sínek között. Lajosék vagonjával szemben, egy bakterházikó alacsony kerítésére könyökölve, a pályaőr nézte őket szélesen vigyorogva, himlőhelyes, kövér felesége társaságában. Mind a ketten tökmagot vagy napraforgómagot rágcsáltak. Mikor az asszony kiköpte a maghéjat, látni lehetett, hogy elől két foga hiányzik. A bakter nem viselt bajuszt

és felső ajkán függőleges repedés húzódott az orra felé. Nyúlszájú volt, ahogy mondani szokták.

Lajos gépies szórakozottsággal a nyúlszájú pályaoerre szegezte tekintetét, az meg őrá. (Közvetlen közelről, Isten őrizz, dehogy néznénk embertársaink szemébe, hiszen még azt gondolhatnák, hogy ismerkedni akarunk velük! De így, megfelelő távolsággal takaródzva nyugodtan nézegethetjük egymást azzal nyugtatván meg magunkat, hogy az a másik onnan talán nem is veszi észre, hogy figyeljük.)

Tulajdonképpen én nézem őt, vagy ő néz engemet? – ötlött fel Lajos lelkében a kérdés. – Ugyan micsoda ostobaság! – próbálta elhessegetni a kényszerképzetek megindulását. – Én is nézem őt és ő is néz engem. Nincs ebben semmi különös.

De biztos, hogy én vagyok én? – szólalt meg benne egy hang. – Hol van a határ az én és a nem én között?

Egyszer csak úgy érezte, mintha ő nézne onnan, a kerítés mögül, fel a vonatra, aztán a vonat elindul, s ő ittmarad a bakterházban. Kétségbeesetten futna, rohanna a vonat után, hátha még eléri. Da a bakterné bekapaszkodik, visszahúzza, s neki itt kell töltenie az életét, ebben a sivár házikóban, a foghíjas asszony mellett! És őhelyette a nyúlszájú pályaoérkezik majd meg Porogjászra...

Csak nem fog megőrülni? Most az utolsó percben? – tette fel magának a kérdést rémulten, mikor a vonat végre elindult.

Minthogy azonban ez a nyomasztó jelenet többször visszatért álmaiban, végül úgy képzelte, igyekezett úgy képzelni, hogy csak álmodta az egészet.

Annyira lenyűgözte a honvágy, hogy hazautazásuk veszélyes epizódjai csak mintegy fátyolon keresztül és rendszerint nagy késéssel jutottak el a tudatáig.

Megáll a vonat éjszaka. Aztán visszafelé tolják, s megint megáll. A legénység a tisztí vagon elé tódul, zűrzavaros kiabálás, veszekedés:

– Miért állították meg?

– Miért tolják visszafelé?

– A tiszt urak nem akarnak hazavinni bennünket!

– Taknyos kölyök! – hallatszik Sárkány főhadnagy sivítő hangja. –

Ti még odahaza a malacokat vakargattátok, mikor én már három sebből véreztem. Ti akartok engem tanítani? A biztos halálba rohantunk volna, ha vissza nem fordítatom a vonatot.

– De miért? De miért?

– Miért? Hát tudjátok meg, hogy Kemenec-Podolszk és Chotin között egy nehézüzérséggel felszerelt vörös hadosztály áll. Most beszéltem egy onnan jött hatos huszár őrmesterrel. Csodával határos módon sikerült kisurrannia a halálgyűrűből. Hát oda akarok menni, hogy pozdorjává lőjenek bennünket?

Egy másik alkalommal meg a galíciai határfolyó felrobbantott hídjának akarta nekivinni a vonatot a tájékozatlan mozdonyvezető.

Vége Huziatinnál átvergődtek Galíciába, a Zbrucz-folyó kivételesen épen maradt hídján, s aztán november közepén, egy ködös reggelen végre-végre Kőrösmezőn ébredtek fel, Magyarország határállomásán. Itt, a Kárpátokban már fehér volt minden.

Az állomásparancsnok, egy fiatal tényleges tüzér főhadnagy tájékoztatta őket az október harmincegyedik „öszirózsás” forradalom részleteiről, a Nemzeti Tanács megalakulásáról, Tisza István meggyilkolásáról, és hogy Pesten hol kell majd jelentkezniük a leszerelési pénz felvétele végett.

– Mert a Magyar Népköztársaság minden leszerelt katonáról atyai módon gondoskodik! – De ahogy ezt mondta, a hangjában mintha valami leplezett ironia bujkált volna.

Hát Tisza megkapta a magáét! – gondolta Lajos. – Az Isten nem ver bottal. Azután megkérdezte az állomásparancsnoktól, hogy szabad-e megnézni a sapkáját.

– Tessék! – felelte a főhadnagy, és mosolyogva kezébe adta tisztí főveget.

A Károly király nevének kezdőbetűjét viselő sapkagomb nemzeti zínű szalaggal volt bevonva.

– Szóval Magyarország elszakadt a Monarchiától?

– El, miután a Monarchia felbomlott.

– Hála Istennek! – sóhajtott fel Lajos.

– Na, csak meg ne bánd majd ezt a nagy örvendezést! – szólt rá Villányi báró.

– Minden éremnek két oldala van! – mondta a főhadnagy, és jelentősen rámosolygott Villányira, az meg vissza, mint akik értik egymást.

Lajos csodálkozott. Hogy lehet, hogy ezek nem örülnek Magyarország felszabadulásának?

– Hogy értendő ez a leszerelés? – kérdezte Villányitól, mikor a vonatjuk továbbpöfögött Királyháza felé. – Hát most már feloszlik az első honvédhuszár ezred?

– Aki tovább akar szolgálni, annak le kell tenni az esküt a köztársaságra – felelte a báró. – Én a magam részéről nem óhajtok kétszer esküdni!

Királyházán Lajos elbúcsúzott tisztársaitól. Nincs értelme, hogy felmenjen Pestre, mikor már itt van egy ugrásnyira a szülővárosától. Azt a leszerelési pénzt később is átveheti, ha majd felmegy beiratkozni az egyetemre.

Villányi báró eléggé hidegen köszönt el tőle. Látni lehetett rajta, hogy eltávolodott Lajostól, miután az olyan örömmel fogadta Magyarország elszakadását Ausztriától. De a két Bekésy fiú meg Heil Miklós, a szögedi gyerekek szeretettel megölelte:

– Osztán, ha Szögedébe vetődnél, majd keress föl, cimbora! – s megadta a címét.

– Mi majd Pesten úgyis találkozunk az egyetemen – mondta Bekésy Bandi. – Te is a jogra iratkozol, ugye?

– Hogyne, hogyne! – fogadkozott Lajos, de valamennyien elszomorodtak egy kicsit. Valahogy megéreztek, hogy nemigen fognak ők már találkozni. Lezárult egy korszak az életükben. Olyan bizonytalanul néztek egymásra, mint a diákok érettségi után.

Porogjász felé csak másnap reggel volt csatlakozás. Királyházán kellett az éjszakát töltenie, a piszkos és lármás állomási étteremben, vasutasok, lókupecsek, batyus kofák és bocskoros, köpködő rutén atyafiak között. A vasutasok valami csájának nevezett, gőzölgő, forró italt szürcsölgettek.

Mi az, hogy csája? – töprengett Lajos – Csáj, az oroszul „tea” – hát miért mondják csájának?

Ráadásul a szennyese fehér zubbonyos, fekete körmű pincér minden rendelésnél megkockáztatott valami útszéli, ocsmány szójátékot, hogy hát mai vagy tegnapi legyen-é az a csája. S az étterem közönsége mindannyiszor harsogó hahotával méltányolta a pincér szellemeskedését. A férfiak krákogtak, köhögtek a röhögéstől, az asszonyok meg visítottak, mintha csiklandozták volna őket.

Lajos rettentően undorodott a szellemi laposságtól, s az ilyen alacsony, közönséges trágárságoktól. Ámde most tudatos önkínzással tartotta oda fülét, szemét a durvaságok mocskos zuhatagának. Érzelmi ingyencek módjára penitenciásan hempergett, fuldokolt az ízléstelenségnek ebben az áporodott posványában, hogy majd annál jobban tudja élvezni az otthon gyöngéd finomságát. Mint mikor a gőzfürdő szakavatott élvezője zimankós, fagyos téli hajnalon megáll a fürdő bejárata előtt, kigombolódik és lehúzza kesztyűjét, hadd járja át a kegyetlen, csípős

szél, hadd gémberedjenek el az ujjai a dermesztő hidegtől, hogy majd annál jobban essék a hetvenfokos forró légkamrában ereinek ernyesztő, bizsergető kitágulása, s hogy majd boldogan felolvadjon a gőzbarlang jóságos, meleg nirvánájában.

Na, ez az éjszaka is elmúlt. Reggelre kisütött a nap, ragyogó novemberi napfényben röpítette a vonat Porogjász felé. Már felkéklett jobb felől a nagyszőlősi hegy. Az ott a Vilmos bácsiék szőlője, arra lent, a város szélén meg a várrom, a Perényi bárók egykori várkastélya. Ni, ez már Fancsika, a kis fancsikai állomás. Itt szoktak volt leszállni, mikor nyár elején Végardóba mentek Vilmos bácsiék „szünidei gyermektelepére”... Tiszaújlak, a mármarosai tutajosok első stációja, a Zsünger-féle fatelep, fenyőszag, gyantaszag, s a tiszai füzesek fanyar, friss, édes illata. Vajon megvan-e még a Roykó-féle patika, ahol a híres tiszaújlaki bajuszpedrő készült?... Ferenc bácsi édeskés szagú, hegyesre pedert bajsza... Átdübörög a vonata Borzsa hídján. Jobbra a Kelemenhegy... Az meg ott már a Hankus, az ő muzsaji szőlőjük. Merészen, meredeken kikönyököl az országútra, akár a Gellérthegy... A Bocskor, Rákóczi kedvenc szőlője. Milyen lángvörös a földje! Ez sem változott. S ott fent az Akol. Akoli majális. „Lajoska, hát miért nem udvarolsz Borókának?” Koltai Boró: első szerelem, első berúgás... Már elszakatol a vonat a Bábotka csillogó síkvize mellett, a Tórafüggő alatt. És ott, ott fent már látszik a diófásor a Hágcsó tetején. Hát megvan a Hágcsó, magvannak a diófák! Ujjongva füttyül a mozdony: Porogjász, kiszállás!

HUSZONHÉT

Azt szokták mondani, hogy a nagyon erős vágyak teljesülése csalódással jár. Ámde Lajos hazatérése szabályerősítő kivétel volt. Mert most valahogy minden olyan szépen sikerült, sőt egy kicsikét még szebben, mint ahogy elképzelte.

Mikor déltájban betoppant a nappaliba, éppen ott voltak látogatóban Técseyék, Gizi néni, Forbáthné jó barátnője, kisebbik lányával, Bertuskával, egy furcsa, finom, japános arcú barna lánnyal, aki Lajossal egyidős lehetett. Így, női segédlettel, még hatásosabban, még romanikusabban alakult a „hazatérő hős” örömujjongástól hangos fogadtatása.

Alighogy elcuppogtak Forbáthné lelkenedező felkiáltásokkal kísért boldog anyai csókjai („Jaj, kis huszárom, vitéz úr, zászlós úr! Hadd néz-zelek már meg világosan! Jó színben vagy, hála Istennek!”), aztán Anikó szelídebb, fátyolosabb, valamint az öreg Forbáth ünnepélyesebb, tempósabb örömmilyánításai („Isten hozott, Isten hazavezérelt hát épségben, sok világot látott, sok tapasztalatot szerzett fiam!”) Técsey Bertuska máris ráemelte sejtelmes mandulaszemeit:

– Remélem, gyakran el fog látogatni hozzánk, Lajoska, s beszámol majd nekünk is oroszországi élményeiről. Éppen most olvastam el Tolsztoj Karenyina Annáját, s nagyon szeretném egy szemtanútól hallani, milyen lehet közelről ennek a remekműnek a miliője, a háttere?

– Ó hogyne, nagyon szívesen! – hadarta a fiú, boldogan elpirulva.
– Bár én voltaképpen nem az igazi Oroszországban jártam, hanem Ukrajnában. Igaz, Odesszában is voltam, az már valódi orosz város...

– A Fekete-tengert is látta? Jaj, de irigylem! Én még sohase láttam tengert...

Íme, végre egy komolyabbnak ígérkező flört a látóhatáron. Ráadásul a lovacsokázás, a huszárkodás folytatására is lehetőség kínálkozott Boronkay Gyula jóvoltából. Gyula úrfi ugyanis, a legendás Boronkay főhadnagy, azaz már százados („Boronkay azt mondja...”) szintén épségben hazaérkezett az olasz frontról. Ő nem szerelt le, a porogjászi csendőrségen teljesített szolgálatot. Egyelőre Forbáthéknál lakott, az első vendéghálóban. Gyula közölte Lajossal Kabay Viktor csendőrparancsnok ajánlatát: volt huszárokból rövidesen megszerveznek egy lovascsendőrkülönítményt rendfenntartás céljából. Mert a hazatért katonák közül nagyon sokan magukkal hozták a szolgálati fegyverüket, aztán, ha egy kicsit felöntenek a garatra, nyakra-főre lövöldöznek a falukban.

El kell kobozni a puskákat. Ez lenne a portyázó lovaskülönítmény feladata. Vállalná-e Lajos a parancsnokságot? Hogyne vállalná!

Megérkezett Forbáth Micu is, a nagezüstös honvéd hadnagy, meg Széki Benci, a Piáve mellől, mint leszerelt tüzértiszt. Ők ketten a társasági életbe vezették be Lajost, melyet számukra a Bakosyék szalonja jelentett. Benci Bakosy Panninak udvarolt életre-halálra, Forbáth Inci meg Bakosy Paliba volt szerelmes. Rendszerint magukkal vitték Lajost Bakosyékhoz „elefántnak”: foglalja le a szülőket, hogy ők zavartalanul flörtölhessenek.

– Szervusz, Laji! – kopogott be Benci délutánonkint Forbáthék ablakán. – Nem jössz Bakosyékhoz?

S a Barát utcai öreg, sárga ház ablakán Inci már türelmetlenül leste őket, hogy Micuval együtt csatlakozhassék hozzájuk. Úgy mentek négyecskén a Muzsaji útra. Ott volt Bakosyék villaszerű kertés háza.

Lajos szívesen ment velük. Mesélgetett a félszemű, rusztikus modorú Bakosy János bácsinak meg Csilla mamának ukrainai élményeiről, s közben az ajtót figyelte, hogy mikor állítanak be Técseyék. Mert akkor Gizi néni, az özvegyasszony vette át a szülők szórakoztatásának szerepét, és Lajos végre Bertuska fülébe duruzsolhatta ukrainai meséit a partizán veszedelmekről, a félkilométeres, emeletes istállójú Kharin-kastélyról, a jekatyerinoszlávi tatárokról, az odesszai robbanásról, a tengerről, a rövid hajú leányokról – és főképpen Jelenáról. Szépen kiszínezte az ő szerelmi levelezői, cyranói szerepét, és ravaszul sejtette, hogy Jelenának tulajdonképpen jobban tetszett a tolmács, mint a megbízó.

Bertuska olyan biztatóan tudott kérdezni és hallgatni, meghallgatni, hogy a fiú gátlásai teljesen feloldódtak ennek a lánynak a társaságában. Hát még mikor zongorához ültették, hogy bemutassa ukrán és orosz dalreper-toárját! Ilyenkor aztán teljesen elemében volt. Az egykori félszeg kamasz kivirult, mint egy primadonna. Kissé rekedtes hangja is kitisztult, átmelegedett a szerepelés lázától. S mialatt a dalokat magyarázta, közben figyelte, nyugtázta, könyvelte a hatást, a sikert. Arcán érezte Bertuska bővülő tekintetét, amint a zongorára könyökölve újabb és újabb darabokat hipnotizált ki belőle. S látta, hogy Bakosy Panni, ez a szép, babaarcú, de rendkívül nyílt, jóságos tekintetű, kövérkés leány valami anyáskodó mosolygással figyel az ő bimbózó flörtjüket – Széki Benci turbékolását hallgatva.

Pannikában nem volt egy szikra irigység, sem holmi gavallérféltő kapzsiság. Mint városszerte elismert szép lány, mindig bőven lévén az udvarlók-nak, önzetlen jóindulatú kíváncsisággal tudta szemlélni mások szerelmeit.

Bakosy Pali is szép fiú volt. Rövid oldalszakállas angolbajuszos, pirosbarna arcú, borbély cégtáblára való, szívdöglesztő férfiszépség. De őt más fából faragták, mint a hűgát. Ő az elkényesztetett szépfiúk öntelt mosolyával hagyta, hogy szeressék. Mikor hűgának jóindulatúan kíváncsi tekintetét követve, Bertuskára nézett, aki Lajost bűvölte a zongoránál, akkor Inci szeme, a Palié nyomán, szintén Bertuskára szegeződött, ám nem úgy, mint a Pannié, hanem irigyen, féltékenyen, harapósan. „Telhetetlen, kacér kis bestia!” – ezt mondta a pillantása – „Nem elég neki, hogy annak a gyerekek elcsavarta a fejét, még az én gavalléromat is elkívánná!”

Mikor Lajos áttért a magyar nótákra, Bakosy János bácsi vastag fehér bajszát sodorgatva felkiáltott öblös, falusias hangján:

– Brávó, ecsém! Úgy játszol, akár egy cigánybanda! – és összeverte húsos tenyerét.

Csilla néni csupa ideg arca megvonaglott, s összeszaladtak rajta a ráncok. Szeme nyugtalanul röppent az urára, majd meg Técseynére, hogy vajon nem találja-e közönségesnek János bácsit ez a nagyon finom, nagyon diszkrét modorú, kismadárkaszerű úriasszony? Hiszen a Técsey családnak bárói ága is van Szatmár megyében.

Técseyné madárka arca azonban meg se rebbent János bácsi vas-kos parasztos felkiáltásaira. Ő mindig mindent nagyon kedvesnek minősített, s mindent megdicsért, de csak módjával, hogy meg ne ártson. Lajos ukrajnai műsorszámai közül például Sevcscnkó mélabús balladáját, sőt a zordon Pacharonnij Marsot, a forradalmárok temetési indulóját is nagyon „kedvesnek”, nagyon „fűlbemászónak” találta. (Bertuska ilyenkor szelíden, elnézést kérően mosolygott Lajosra.)

Forbáth Micu nemigen vett részt a társalgásban. Fásultan s kissé unottan nézte a flörtölő párokat és sűrűn kortyolgatta Bakosyék erős tórafüggői borát. Nagyon rákapott az italra a rohamszázadnál.

– Á! Á! – harsant fel most az ajtóban Boronkay Gyula joviálisan rosszmájú krákogása, s a turbékoló párocskák gyorsan szétrebbentek, mint mikor héjamadár csap le a galambdúcra. Mert ezek a kaján „Á! Á!-k” azt jelentették, hogy „én mindent tudok, én mindent látok!”

– Sze-e-ervusz, te ukrajnai orosz lányszelídítő! – csapott le Gyula Lajosra. – De vigyázz, mert egyszer hazajönnek a foglyok, és akkor jaj neked! (Ez célzás volt az orosz fogságban lévő Kabos Jankóra, aki komolyan udvarolt Bertuskának.)

Lajos lángvörös lett zavarában és örömeiben.

Bertuska mosolyogva fenyegette Gyulát:

– Gyula, Gyula, ne legyen már olyan rossznyelvű! – Ő egyáltalán nem volt zavarban.

Az öreg Forbáth kissé morogva, fejcsóválva figyelte Lajos Muzsaji úti látogatásait. Nem szívelte, lenézte Bakosyékat: János bácsit a rusztikus, parasztos modoráért, Csilla nénit meg a pletykás, hisztérikus természetete miatt.

– Már megint Bakosyékhöz megy ez a fiú! – mondta a feleségének nemegyszer szőlőbe menet, amint Lajos a grófudvar sarkánál elköszönve tőlük befordult a Muzsaji útra. – Nem tetszik nekem ez a nagy Bakosyáda!

– Ugyan, Lajos! – nyugtatta Forbáthné. – Fiatal: éli világát. Még mindig jobb, mint ha kocsmába jáma!

Hát igen, ez erős argumentum volt, de azért Forbáthné biztonság okáért még hozzátette:

– Különben is nem Bakosy Panni kedviért jár ő oda: Técsey Bertuskának udvarol. Márpedig Técseyék ellen igazán nem lehet kifogásod.

– Jó-jó, de az a jány meg idősebb nála, legalább két évvel. (Az öreg nem egykönnyen adta be a derekát.)

– Ugyan, Lajos, nem kell mindjárt házasságra gondolni! Egy kis flört. Hiszen fiatalok, ráérnek még...

Hogy apját megnyugtassa, Lajos időnkint más úriházakhoz is eljárógatott, például Ferenc bácsiékhoz. Gálszécsy Ferencék a főispánság megszűnése után is Porogjászon maradtak. A Széchenyi utcában vettek egy jó, kényelmes, egyemeletes kis palotát, és nyílt házat vittek. Gálszécsy, Naményinének, a nagyszerű Becsky Ida asszonynak, Tisza István bizalmasának révén erősen bekapcsolódott volt a hadseregellátási üzletbe, és elég szépen megszédte magát. Márta lányukat férjhez adták Öllendorfer, azaz már Olcsvay századoshoz. Azok leköltöztek Szegedre. Magda kigyógyult tüdőbajából, de egyelőre Davosban maradt, apja tanácsára. (Jobb, ha ezeket a zűrzavaros időket a nyugodalmas Svájcban húzza ki.)

Lajos szívesen eljárógatott Gálszécsyék szalonjába, mert az most sokkal patriarkálisabb volt, mint Ferenc bácsi főispánsága idején. Most nem feszélyezte Magdi nagyvilági modora és Márta madárkaszerű finomsága. Gyakran összejött náluk az atyafiság: Kürthy Gyula Ogmándról; (Lajos kíváncsian leste, vajon mit fog mondani Gyula bácsi, a nagy történész a forradalomról, Magyarország felszabadulásáról?) aztán Forbáth Miklós, aki már nem volt olyan „nagy érsek”, mint hajdanában; nagyon megszéldült a forradalom óta. S Irén néinek a feleségének most vala-

mivel még siránkozóbb lett a hangja, mint azelőtt. (Belátta szegény, hogy Inci lányukat nem egykönnyen sikerül főkötő alá juttatni.) Eljárogatott Kürthy Jutka is. (Miután elvált Gyergyay Aladártól, újra tanítónő lett, az Árok utcában lakott, kis csitri lányával, Annuskával.) Be-beállított Matasowszky Béla, a vékonypénzű, kéneső elevenségű „Bundzi”, aki most a porogjászi vármegyeházán szolgabíróskodik – ki tudja, meddig! Még mindig reménytelenül szerelmes Magdiba, s titkos remegéssel hallgatja a Davosból jövő híreket.

Néha Etu néni, özvegy Török Pálné is bekocsizik Balazsérból; meg Kürthy Béla Zápszonyból, aki Stauszmann szenál szerint „nix a Mahler, nix a földbirtokos”. Csak Széki Kálmán hiányzik a rokoni összejövetelekről. Ő szegény meghalt a nyáron, elvitte a spanyol influenza első, nagyon heves hulláma. Kálmán bácsi szép magyar arcát, jóságos, bölcs, barna szemét és tempós beszédjét nagyon hiányolta Lajos. Nyugtalanítóan különösnek érezte, hogy nincs, de most annyira élvezte „hazatért hős” helyzetét, s úgy tele volt örömteljes várakozással, hogy Széki Kálmán halálát is „zárójelbe” tette.

Olyan szívet csiklandozó érzés volt figyelni azt az érzelmi szintézist, amellyel nagybátyjai, nagynénjei fogadták, amint a hadviselt huszár zászlós, a vitéz úr alakja mögött lépten-nyomon felbukkant lelkükben az egykori hadari beszédű, bohókás kisfiú.

– „Fődhözvágtam! Fődhözvágtam!” – mondta Kürthy Jutka köszönés helyett, Lajos gyermekkori szapora beszédjét utánozva, s magyarázatképpen elmesélte, hogyan döntötte le Lajoska, a hatéves Dávid, Zeisler Dudust, a majdnem kétszer annyi idős puhány Góliátot a hágsói borházban.

– Szervusz, te ukrainai partizán vadász! – veregette a vállát Kürthy Gyula. – Remélem, sok bolsit a másvilágra küldtél.

– Hát Isten hozott, „sógor”! – fogadta Ferenc bácsi. – Sok fődet bejártál, sok világot láttál. Csak az a kár, hogy ilyen szomorú körülmények között kellett hazatérned.

– Miért, Ferenc bácsi? – csodálkozott Lajos. – Hiszen elszakadtunk Ausztriától; független ország lettünk.

– Független! – vágott közbe Kürthy Gyula; gúnyosan, fitymálva ejtette ki ezt a szép szót. – Csakhogy nagy ára van ám ennek a függetlenségnek! Linder Béla, forradalmi hadügyminiszter úr, az a részeges disznó, szétkergette a hadseregünket: „Nem akarok katonát látni!” Na most aztán három felől özönlik be az ellenség: északnyugatról a csehek, keletről a románok, délről meg a szerbek.

– Ebek harmincadjára juttatták a mi szép Hazánkat! – mondta Emma néni, özvegy Széki Kálmánné sötéten. Most, mély gyászában, még patétikusabban, még drámaibban ejtette ki a szavakat.

Kürthy Jutkát, a mindentudó híryanagot viszont a frivolabb részletek, a kulisszatitkok érdekelték:

– Linder Béla naponta egy liter pájinkát iszik – jelentette ki a jólértesültek fölényével. – Délfelé már a nevét se tudja ráírni az aktákra.

– Örület, amit ez a degenerált gazember, a Károlyi Mihály csinál! A fegyverszünet megkötésekor Diáz tábornok Magyarország történelmi határait jelölte ki demarkációs vonalnak – magyarázta Kürthy Gyula. Erre, kérlek, Károlyi, pusztá hiúságból, hogy nem övele kötötték meg a fegyverszünetet, beutazik Belgrádba, hogy ő majd Franchet d’Espérey tábornokkal új szerződést fog kötni. A francia tábornok katonai díszruhába öltözött, meggyújtatta a nagy csillárokat a belgrádi Konakban; méltóképpen akarta fogadni a magyar küldöttséget. S akkor beállít Károlyi Miska térdnadrágban, borostásan, egy sereg hasonlóan öltözött zsidóval. Mikor Franchet d’Espérey ezt meglátta, leoltatta a csillárokat, csak egyet hagyott égve, ő meg visszabújt a tábori szürke ruhájába, úgy fogadta Károlyiékát. Mihály gróf sorra bemutatta a küldöttség tagjait. Egyszer csak megszólal a francia parancsnok. „Még hány zsidó van?”

– „Encore des izraélites?” – szölt közbe Kürthy Béla, hogy francia-tudását csillogtassa, másrészt pedig, hogy így eredetiben még hitelesebb történelmi patinával lássa el a tábornok mondását.

– Mikor Károlyi bemutatta Franchet d’Espéreynek Pogány elvtársat, a katonatanács elnökét – folytatta Kürthy Gyula –, a tábornok megvetően megjegyezte: „Hát ilyen mélyre sülyyedtek!”

– „Vous êtes tombés si bas!” – ismételte Béla úr franciául.

– S az lett a nóta vége – fejezte be Kürthy Gyula történelmi beszámolóját –, hogy a franciák szabad kezet adtak a szomszédainknak. Csináljanak velünk, amit akarnak!

– Istenem, mi lesz velünk?! – sopánkodott Irén néni. – Mi vár még ránk, teremő atyám?

– Ja, kérlek – raccsolta Forbáth Miklós; most újra „nagy érsek” lett –, én megmondtam már november elsején, hogy hadsereg nélkül nem lehet hazát védeni. Honvédség nélkül nincs honvédelem.

– Én a világháborúban nem vettem részt – mondta Matasowszky Béla Ferenc bácsi felé fordulva. – Kidobtak a sorozásokon. De nem is nagyon bántam, mert nem tartottam magyar ügynek ezt a háborút.

Most azonban szívesen fegyvert fognék, hogy megbuktassuk ezt az operettköztársaságot!

Lajos csodálkozva nézett Bélára. Hiszen ez a fiú nemrégén még „ultra-radikális köztársaságinak” nevezte magát. Biztosan fel akar tűnni Ferenc bácsi előtt, Magdira való tekintettel.

– Borzasztó, hogy hová züllöttünk! – szörnyülködött Gálszécsy Ferenc. – Tudjátok, ki lett az utódom a főispáni székben? Jupkafalvi úr.

– Ne beszélj már! – méltatlankodott Kürthy Gyula. – Hiszen az Jupka Vazulnak, annak a verhovinai pánszláv kostának a fia. Az apja súlyosan kompromittálva volt a szkizmaperben. Bár ő maga, azt hiszem, nem sok vizet fog zavarni: kétszer bukott meg az ügyvédi vizsgán.

– Na, annál veszélyesebb ember Vas Ernő, az új alispán! – mondta Kürthy Béla. – Ez egy megrögzött úrgyűlölő. Vereckeai szolgabíró korában folyton Surányi István ellen izgatta a népet. Lapokban is támadta, álnéven. Én nem is értem, hogy Pista, az a vaskezü alispán, miért nem törte ki a nyakát annak idején?

– Tulajdonképpen miért is mondott le Surányi Pista? – kérdezte Kürthy Gyula.

– Muszáj volt. Megfenyegették.

– Hanem tudjátok – vette át újra a szót Gálszécsy Ferenc –, van itt egy még nagyobb veszedelem: a bolsevista szervezkedés! Sátoraljaújhelyben egy Wachtelheim nevezetű kommunista, úgy mondják, jól felszerelt veres csapatot állított fel lógós katonákból, és ezek terror alatt tartják egész Zemplén megyét.

– Csak nem az én borügynököm az a kommunista vezér? – csóválta fejét az öreg Forbáth hitetlenkedő mosolygással. – Wachtelheim Pinkász. Mert abbul nemigen nézek ki valami nagy katonai talentumot meg vitézséget.

– Azt beszélik – folytatta Ferenc bácsi –, hogy Wachtelheimék fekete listát készítettek; ki akarják irtani a zempléni úri társadalmat!

– Hát ha olyan gyávák vagyunk! – csattant fel Gyula. – Ha nem csinálunk semmit!

Mindnyájan megdöbben némasággal néztek rá. Olyan különösen hatottak a tétlenségről és a gyávaságról szóló szavak ennek a legendás vitéz frontkatonának a szájából. Mindenki önkéntelenül arra gondolt, hogy talán Gyula csakugyan cselekedni akar; talán már benne is van valami összeesküvésben. Valamennyien kívánták a változást, a régi jó világ visszatérését, ámde a felelősségvállaló cselekvéstől, az egyéni

akcióktól borsódzott a hátuk. Nem voltak lázadó természetűek; a hatalom, s a tekintély tiszteletében nevelkedtek. Jobban szerették olyan módon elképzelni a fordulatot, hogy valami külső hatalom intézze el helyettük.

Gálszécsyné kifejezést is adott ennek a csodaváró, titkos közhangulatnak: egy Bellághné nevezetű pesti jósnőre hivatkozott, aki révületbe esve, megjövendölte, hogy tavasszal Magyarország mélypontra fog zuhanni, de mire a rózsák kivirulnak, minden megváltozik és hazánk nagyobb lesz, mint valaha. Ezzel kapcsolatban nagy szerepet jósolt egy bizonyos külföldi hercegnek.

– Erről különben megerősítést is kaptunk egy szeánszon – tette hozzá Margit néni, és félenken az urára pillantott, hogy nem sújt-é le rá megvető, zsarnoki tekintetével, amelyet – vendégek távollétében – szavak is kísérnének: „Ne karattyolj már ilyen számárságokat!” De Ferenc bácsi most elnézően mosolygott. Társaságban a feleségéhez is olyan nyájas tudott lenni, mint a rokonaihoz. (Páratlan házigazda az öreg!) Gálszécsyné tehát felbátorodva folytatta: – A napokban Ilonkánál, Pelleynénél megidéztük szegény Olgyay Alisznak, Magdi spanyol influenzában meghalt barátnőjének szellemét, s ő majdnem szó szerint megismételte Bellághné jóslatát. De még hozzátette, hogy az a külföldi herceg Angliából fog jönni.

– Nem is lenne rossz magyar királynak egy angol herceg – jegyezte meg Kürthy Béla, a festőművész. – Erzsikém – fordult Forbáthnéhoz –, neked akkor nagy sanszaid lesznek az udvarnál; hiszen te kitűnően beszélsz angolul.

– Istenem! – sóhajtott Forbáthné. – Hát miért kell mindig idegen? Miért ne lehetne már egyszer igazi magyar királyunk?

– Azért, Erzsikém – recsegte Forbáth Miklós –, mert mi, magyarok nem tudjuk megbecsülni egymást. Ha közülünk valót választanánk királynak, akkor mindenki azt kérdezné: miért éppen ezt? Miért nem engem?

Dehát miért kell mindenáron király? Miért ne legyünk köztársaság? – akarta kérdezni Lajos, de visszanyelte a kérdést. Szerénytelen-ségnek érezte: ellentmondani az idősebbek közfelfogásának. Egyelőre elengedte a füle mellett ezeket a reakciós beszédeket. Annyira jól érezte magát, annyira örült, hogy hazajöhetett végre, s úgy gondolta, ezért Károlyiéknak tartozik hálával; ők vetettek véget a háborúnak. És Magyarország független lett; ez újra meg újra megdobogtatta a szívét, ha rágondolt. Nem akarta hát siratni, hogy mi az ára a nagy szabadságnak. Elvégre semmit sem adnak ingyen. Félig behunyta a szemét, s elnézett a bajok, a kifogások fölött.

Közben azonban fel kellett mennie Pestre, hogy beiratkozzék az egyetemre, s ez a pesti út erősebben próbára tette elnézőképességét. Minden olyan felbomlottnak, olyan züllöttnek látszott; már maga a vonat is. A fülkét nem takarították, mindenfelé szemét, szenny, áporodott szagú hulladékok. Az ülések bársonyhuzata letépve, az ablakok kitörve, némelyiken meg golyóütötte lyukakon sívított be a decemberi szél. Aztán az osztályok közötti különbségek – a vonaton is – megszűntek: leszerelt közkatonák, batusz kofák, kupeczek meg üstfoltozó cigányok harmadosztályú jeggyel, sőt jegy nélkül is benyomultak a másod- és elsőosztályú fülkébe. Hiszen jó, ez még rendben volna – gondolta Lajos –, a forradalmi demokrácia megszünteti az osztálykülönbségeket. De miért kell letépni az ülésekről a huzatot, és miért kell betörni az ablakokat?

A pesti utcák is elpiszkolódtak, elszemetesedtek, s a Keleti pályaudvartól a Duna-partig hömpölygött a félig egyenruhába, félig civilbe öltözött leszerelt katonák áradata.

A Rákóczi úton sok kirakatüvegre széles papírszalag volt ragasztva evvel a felírással: „A Nemzeti Tanács védelme alatt”.

– Mire valók ezek a plakátok? – kérdezte Lajos a villamoskalauztól.

– A betörők ellen – felelte a kalauz. – Nagyon sok a betörés meg a rablás manapság. Elvadította a népeket a háború...

Lajos megírta volt Pista bátyjának Örkénybe, hogy Pestre készül, s az öreg meghívta Királyi Pál utcai pesti lakásába.

Szálljon meg nála: most ő is fent lesz néhány napig, és szeretné ukrainai beszámolóját hallani.

Mielőtt felment volna hozzája, kis kofferével végigsétált a Dunaparton, az Erzsébet hídtól a Lánchídig és vissza. Az egykori elegáns dunai korzó képe is nagyon megváltozott. Nem csörögtek már tisztí kardok, és nem pengtek sarkantyúk a pesti szépségek oldalán. Kendős külvárosi nénikék és kopottköpenyes leszerelt katonák üldögéltek a lócákon. Pipáztak, bagóztak vagy tökmagot rágcsáltak. Eltanulták a szemicskarágást az oroszoktól. A járda mindenfelé tele volt köpdösve héjakkal. Recsegett a lába alatt, ahová csak lépett.

A Királyi Pál utca felé bandukolva, az egyetem falán francia nyelvű falragaszon akadt meg a szeme. Magyarország térképét ábrázolta a plakát. Hazánk északi, keleti, déli és nyugati részei lángban álltak, s a térkép alatt ez a felírás volt olvasható: „Français! Voulez vous quatre Alsaces?” (Franciák! Négy Elzászt akartok?)

– Persze, persze! – gondolta Lajos, vigasztalásra éhesen. – Ez csak olyan átmeneti zűrzavar. A béketárgyaláson majd visszaparancsolják

a betolakodó szomszédokat. A franciák megvédenek bennünket. Ők át tudják érezni a mi helyzetünket, hiszen négy évig véreztek Elzászért, pedig az csak egy kis csücske Franciaországnak. S különben is a franciák jó barátaink. Francois Coppée verset írt Petőfiről; el is szavalta a Petőfi-szobor leleplezésekor. Benne van a mi francia olvasókönyvünkben a verse...

Na, Pista bátyja aztán alaposan lehütötte költői ábrándjait. Mert az öreg, amilyen hirtelen fel tudott lelkesülni, olyan féktelen volt a nekikeresedésben is, ha a dolgok nem az ő szája íze szerint alakultak.

– Tudd meg, barátom – recsegte, alighogy elhangzottak az üdvözlések, kérdezősködések –, tudd meg, hogy a külső ellenségnél százszorosa veszedelmesebb a belső. Mert ez a részeges disznó, ez a Linder Béla, meg Károlyi, az a farkastorkú, degenerált renegát, ezek szántszándékkal a hullarabló szomszédok kezére akarják játszani Erdélyt, a Felvidéket és a Délvidéket. Formálisan megtiltották, hogy elszállítsuk Marosvásárhelyről a fegyverkészleteinket. Az egész ottani munícióraktár a románok kezébe került. S a székely hadosztálynak, a derék székelyeknek, akik hősiezen küzdenek Erdély megmentéséért, nem adnak utánpótlást; szabotálják őket, mert attól félnek, hogy majd megdöntik ezt a hitvány operettköztársaságot. Mert nekik mindenki ellenforradalmár, aki nem hazaáruló!

Lajos most hallott először a székely hadosztályról, s ez a hír bele-szúrt a szívébe olyasformán, mint mikor a háború elején a lengyel légiót emlegették. Neki tulajdonképpen ott volna a helye a határainkat védő székelyek között.

– De Pista bácsi – szólalt meg mintegy mentegetőzve. – Hogy lehet, hogy az újságok semmit sem írnak erről a székely hadosztályról? Mi nem is tudtunk róla.

– Az újságok! – mondta Forbáth István keserű megvetéssel. – Mert az újságírók politikai szajhák. Elvtelen, erkölcstelen banda! Egyetlen kivétel van – és belső zsebébe nyúlva kihúzott egy füzet formájú, zöld borítékú hetilapot. Új Nemzedék, ez volt a címe. – Ez az egyetlen becsületes lap ma Magyarországon. Ez a Milotay, ez ki mer állni a nemzeti gondolat mellett. Nade meg is kapta a magáét! Nemrég összetörték a nyomdáját; itt a szomszédban, az Irányi utcában.

– Kik törték össze?

– Kik? „Ismeretlen tettesek”, vagyis kommunista terrorfiúk. Persze a hajuk szála sem görbült meg. Mert Károlyi csak az ellenforradalmároktól retteg, a bolsioknak mindent megenged. Olvasd csak el az Új Nemzedéket! Van itt még több is – és egy ruhásszekrény aljából előszedegette a régebbi példányokat. – Ezekből megismerheted a valóságos helyzetet.

Ebéd után Lajos szobájába vonulva áttanulmányozta az Új Nemzedék számait. A legutolsóban a lap szerkesztője leírta, hogy Ady Endre a nyomdarombolás utáni napon nagybetegen átballagott hozzája Veres Pálné utcai lakásából, hogy részvétét, együttérzését kifejezze. Elmondta, hogy neki is, szívének gyökeréig fáj Erdély sorsa. Őt is mély keserűség tölti el a magyarság tragédiája miatt...

Hm... Ady... Már megint Ady! Igazán meg kellene már szerezni Ady köteteit.

Másnap, miután egy homályos és rossz szagú helyiségben, sok tolakodó, lármázó katonával együtt ő is megkapta a leszerelési pénzt, beiratkozott az egyetemre, a jogi fakultásra. Nem érzett ugyan különösebb hajlamot a jogi tudományok iránt. Inkább az vonzotta ide, hogy a jogon nem kötelező a hallgatás; csak a tanév végén kell feljönni kollokváltni. Tanulni otthon is lehet. Így hát tovább flörtölhet Bertuskával. (Az öreg Forbáth azonban roppantul örült, hogy legalább ez a legkisebbik fia mégiscsak jogász lesz. Mert köztársaság ide, köztársaság oda, azért hiába, csak ez az igazi úriembernek való pálya! Forbáthné meg boldog volt, hogy a fiacskája mellette lehet, távol a zürzavaros, forrongó pesti világtól.)

Amint kilépett az egyetemről, a Szerb utca sarkán Fornosy főhadnaggal találkozott, aki az odesszai kórházban Ady-dalokat énekelt, s kinek ő szerelmi tolmácsa volt Jelena Petrovna ügyben.

– Sze-e-ervusz, te kis orosz tudós! – és Fornosy nagy szeretettel megölelte. – Hát hogy érzed magad ebben az új világban?

– Hogy is mondjam? Én annyira örültem, hogy elszakadtunk Ausztriától, hogy függetlenek lettünk, dehát... most mindenfelől annyi sok izé... olyan lesújtó dolgokat hallok. Itt van például az erdélyi helyzet, aztán ez az Irányi utcai nyomdarombolás. Én nem is tudom... Főhadnagy úrnak, neked mi a véleményed erről?

Fornosy véleménye hasonló volt a Pista bácsiéhoz, csak ő finomabban, ironikusabban fejezte ki magát. És csodálatosan jól értesült ember volt. Ő Adynak olyan kijelentéseit is idézte, amelyek nem voltak benne az Új Nemzedékben:

– „Ez nem az én forradalmam!” – ezekkel a szavakkal nyitott be az Új Nemzedék szerkesztőségébe.

– Ezt miért nem írta meg Milotay? – kérdezte Lajos csodálkozva?

– Azért, öregem, mert akkor a mostani nyomdáját is összetörnék.

Este elmentek együtt egy kabaréba, Lajos ugyanis úgy gondolta, hogy az efféle színpadok szerzői a mindennapi pesti életből merítvén témáikat, ilyen helyen lehet legjobban megismerni a forradalmi Magyarország fővárosának közhangulatát. Ám a fiút nagyon megdöbbenette ezeknek a fővárosi szerzőknek végtelen léhasága. Nem volt itt szó sem Erdélyről, sem Felvidékről, sem pedig a nyomdarambolásról. Ellenben egy hórihorgas, lófogú színész vigyorgó képpel vidám kuplét énekelt egy pesti vagányról, aki minden héten felveszi a leszerelési pénzt:

*Én vagyok a Zipszer Elek,
Minden héten leszerелеk.
Felszerелеk, leszerелеk, (mert)
Én vagyok a Zipszer Elek...*

Egy egyfelvonásos bohózatban meg egy eladósodott pesti polgár ötpercenként óriási plakátot tartott hitelezői elé evvel a felírással. „A Nemzeti Tanács védelme alatt.”

– Szörnyű, szörnyű ez a léhaság! – háborgott Lajos, mikor kijöttek a színházból. – Mégis mi a véleményed erről az egész helyzetről, főhadnagy uram?

– „Difficile est satiram non scribere” – felelte Fornosy mosolyogva. – Nade lesz ez még rosszabbul is!

Lajos visszautazása olyan volt, mint valami fantasztikus álom. Az ő fülkéjében, rajta kívül csupa nő ült. Ő egy fekete ruhás, elég csinos, harminc- vagy harmincöt éves, barna asszony mellé került. Ennek a szeme furcsán, hisztérikusan csillogott, s időnkint rekedten felkacagott minden különösebb ok nélkül. Hamarosan szóba elegyedett Lajossal; kikérdezte, melyik fronton volt, milyen dologban járt Pesten, sőt még azt is megtudakolta, van-é mennyasszonya, vagy esetleg szeretője.

Erre ő is megkérdezte, vajon nem hadiözvegy-é és fekete ruhájára sandított.

– Hát maga csudálkozni fog – felelte az asszony felkacagva –, de én nem tudom megmondani, hogy özvegy vagyok-é, vagy szalmaözvegy.

– Hogy-hogy? Ezt nem értem.

– Úgy, hogy több mint három éve nem kaptam levelet az uramtól, aki tizenötben fogságba esett. De a haláláról sem gyűtt értesítés. Érti? Na most képzelje el az én helyzetemet! – olyan furcsán nézett Lajosra, hogy az erősen elpirult.

– Mi volt a férje? – kérdezte, csak hogy mondjon valamit.

– Villanszerelő – felelte az asszony a fiúra szegezve merev tekintetét. De ezt úgy mondta, mintha a férje most egyáltalán nem érdekelné, mintha valami más foglalkoztatná.

Sötét, csillagtalán, borús éjszakában pöfögött a vonat Miskolc felé. Egyszer csak valamelyik heves megyei állomáson nagy lövöldözésre riadtak fel. A gázlámpa kialudt, s egy puszkagolyó zümmögő zizzenéssel bevágódott a fülkékükbe a törött ablakon át. Az asszonyok sikítva felugráltak és kirohantak a folyosóra. Lajos utánuk akart menni, úgy gondolva, hogy a folyosó fala megvédi a golyóktól. De az özvegy megragadta a karját, és hátradőlve az ülésen hisztérikus erővel, görcsösen magához húzta:

– Ne hagyjon el! Ne hagyjon el! – hörögte. – Szeressük egymást! Ki tudja, meddig élünk?

És „szerették egymást” néhány álomszerű, zilált, züllött percen át.

Ám a fiú számára ebben a vad kalandban az érzéki élvezetnél sokkalta nagyobb volt az erkölcsi öröm, hogy hát ez végre nem pénzért vásárolt szerelem, mint az az első. De annyi sok minden zavarta, feszélyezte: a lövöldözés, a kényelmetlen helyzet; vasúti fülkében, egy vadidegen nővel... Aztán annyi sokféle kigombolni, kikapcsolni, lefejtetni, lehántani való gomb, kapocs, szövet, meg vászonburok. Ezért a műveletet így, minden megelőző szerelmi játék nélkül, a pusztá lényegre, szinte a dolog technikumára leegyszerűsítve, kiábrándítóan sivárnak érezte.

Közben az asszony ijesztően hörgött, zihált és jajgatott. Hátha megőrült és egyszercsak leharapja az orrát. Gyorsan! Gyorsan! Odakint még mindig lövöldöznek, kiabálnak. Hátha megint belőnek az ablakon, vagy benyitnak rájuk! Gyorsan, gyorsan – csak már túl lenne rajta! (Jobb volna már otthon lenni, Porogjászon; ott majd megszépül az egész, amikor Gyulának meg Forbáth Micunak elmeséli...)

Na végre túl voltak rajta, a szerelmi gyönyörűségen! Idegesen kapkodva öltözködtek fel, s az asszonyok visszazállingóztak a fülkébe nagy sopánkodással, így legalább nem maradt egyedül evvel a nővel; nem kellett vele beszélgetni.

Miskolcon a hadiözvegy búcsú nélkül kisurrant a fülkéből, és nem jött vissza többé. Lajos végre nyugodtan elgondolkozhatott az esetről. Immár kalandhőssé átalakulva hozzáfogott, hogy szépen kiszínezzze, kicsinosítsa a dolgot, és elbeszélésre alkalmas formába öltöztesse. (Boronkay Gyulát a partizán históriáknál jobban érdeklik az effajta esetek; fegyveres lövöldözésben volt neki elég része négy év alatt!)

Mire Porogjászra ért, már egészen elégedett volt magával. Hiszen elvégre férfinak bizonyult, helytállott – mégpedig meglehetősen veszélyes körülmények között! Igaz, annak idején, az iskolai padban, a fülledt latinórákon, a Vergilius-könyvből rámosolygó Vénusz-képet nézegetve sokkal gyönyörűsegebbnek képzelte el a szerelmi kielégülés pillanatait.

De aztán ezt az újabb csalódását is „zárójelbe” tette, akárcsak az el-sőt. Majd egyszer egy szerelmes úrinővel, az bizonyára egészen más lesz!

Egyelőre így is olyan jó volt, olyan szép volt minden.

December végén megalakult a lovascsendőr-különítmény. Boronkay Gyula bemutatta a fiút Kabay csendőr századosnak és a helyettesének, Kossutány főhadnagynak.

Kabay Viktor nagyon kemény, nagyon férfias és katonás jelenség volt; szögletes, hepehupás arcú, tüskésre nyírott szőke bajuszú, marcona ember. Úgy mozgott, mint némely Nemzeti Színházbeli színész, mikor nagyon férfias férfit akar alakítani. Mikor felállt, hogy Lajosnak kezét adjon, csak úgy recsegett alatta a szék, s mikor odament az iratszekrényhez, hogy az ifjú különítményparancsnok adatait bevezesse a törzskönyvbe, a padló is recsegett alatta, mert mindkét lábára mintha külön-külön rázökölt volna.

– Remélem, meg leszünk egymással elégedve! – mondta rezes, recsegő hangon. – Minden portyázásról rövid, tömör jelentést kérek. Nem szeretem a sok szót, a smoncát! – Sűrűn használta és nem mindig a megfelelő helyen, ezt a pesti argó kifejezést; ezért barátai a háta mögött Smoncának nevezték Kabay századost. – Kossutány főhadnagy úr majd elmagyarázza a tennivalókat – tette hozzá.

Kossutány főhadnagy csendes, fekete hajú férfi volt. Borotvált arcán valami állandó, titkos mélabú borongott. Elvezette Lajost az Andrásy utca végére. Ott, a vasútállomás közelében, egy üres telken felállított barakkban volt a portyázó különítmény szállása. Egyik végében a huszárok, a másikban a lovak. Középen a nyerges kamra. Kossutány bemutatta a huszároknak Lajost mint mától kezdve parancsnokukat.

Egy mokány, hegyes bajuszú szakaszvezető összevágta a bokáját Lajos előtt:

– Meldi gehorzánc, Vég-Borbély István cukszifirer szógálatvezető alázatosan jelentkezem! – majd mosolyogva bizalmasabb hangon hozzátette: – Máskülönben ösmerem én mán zászlós urat; sokszor vótam én szüreten Forbáth bíró úréknál a hágcsói szőlőbe.

Vég Pista a nyíregyházi tizennégyes közös ezredben szolgált, a fiúk nagy része meg a kassai honvédhuszároknál. Egyébként valameny-

nyien Porogjász környéki parasztfiúk voltak. Lajos az egykori közös huszároknak megmagyarázta a honvéd vezényszavakat és másnap reggel már lóra is szálltak; megkezdték a portyázást, a fegyverrekvirálást a délporogi falukban.

– Négyesével jobbra, előre lépést indu-u-ulj! – s mikor kiértek a mezők szélire, akkor kirántott kardjával előremutatott: – Irány a temp-lomtorony, ügetés!

Trap-tarap-trap... torony iránt keresztül-kasul a fagyos földeken. A falukban meg sebes vágóban robottak be, a nagyobb hatás kedvéért.

Így volt igazán jó katonáskodni, huszárkodni, idehaza, atyafiakkal, cimboráinak szeme előtt! Most érezte csak, hogy akármerre kalandozott – valóságosan vagy álmaiban – voltaképpen mindent Porogjászáért csinált, hogy majd eldicsekedhessék földije előtt a hőstetteivel. S olyan különös érzés huszárok élén, igazi katonaló hátán bejárni azokat a helyeket, ahol diákkorában kis hegyi lovukon nyargalászott – a huszárságról ábrándozva: Kígyós fölött, a Csepegőn át fel a Kuklya-bányához; a Bábotka sík vize mentén Muzsaj felé, vagy a Lóverseny felé, vagy a Lóversenytéren és a Csizaj-erdőn keresztül Balazsérba, s az Etu néni udvarában lóról szállni.

– Ni, Lajoska! Hogy kerülsz te ide?

– Kezicsókolom, fegyvereket rekvirálunk.

– Nagyon helyes. Elég volt már a lövöldözésekből. Na gyertek be egy pohár borra.

S mivel mindig más úton tértek haza, mindannyiszor más és más formájúaknak látta a porogjászi szőlőhegyeket. De az ő Hágcsójukat már messziről felismerte a tetején büszkélkedő diófasorról. Valójában csak most vált benne élménnyé a haza, a szűkebb haza.

De legeslegszebbek a bevonulások voltak: lóhátról lopva figyelni az ablakok mögül rájuk leső leányarcokat. Gyakran megtörténik, hogy Bertuska éppen ott korzózik a Royál előtt Bakosy Pannival meg Incivel. Ilyenkor Lajos feltűnés nélkül megsarkantyúzza huncutszemű fekete lovának véknyát, mire az horkolva felágaskodik, majd első lábával újra földet érve, felhányja a farát. Néha kétszer-háromszor is megismétli ezt a mutatványt. Bertuska felsikolt:

– Jaj, mindjárt ledobja! Lajoska, vigyázzon!

– Csak nyugalom, kezicsókolom, nincs semmi baj – és egy hajszálnyit sem változtatva egyenes, peckes tartásán, mosolyogva tiszteleg a lányoknak a toporzékoló ló hátáról, aztán marcona arccal tovább vonul csapata élén.

Bertuska egyre kedvesebb hozzája. Újabb és újabb ötletek olajával élesztgeti kezdődő szerelmük tüzét. Karácsony után Anikó megemlítette, hogy szeretne angolul tanulni. Lajos készségesen vállalkozott a tanári szerepre. Mikor Bertuska ezt meghallotta, egyszerre elfogta a tudás-szomj: ő is jelentkezett tanítványnak.

Ó, ezek a felejthetetlen angol leckék! Korán sötétedő téli délutánonkon hármásban ülnek a nappaliban. A zöld cserépkályha barátságosan ropogó-pattogó tüzének visszfénye meg-megcsillogtatja, lágyan simogatja az ódon bútorok hajlatait, a képek ébenfa rámaíait, a fekete zongorát és Bertuska bronzos, barna haját. Lajos ül középen, Anikó jobbról, Bertuska meg balfelől. Előttük egy angol olvasókönyv, abból olvasnak a lányok felváltva, és Lajos magyarázza a nyelvtani alakokat meg a kiejtést:

– Ne úgy, Bertuska! Az angol th-t úgy kell kiejteni, hogy nyelvecskéje hegyét felső fogsorának az éléhez illeszti könnyedén. Nézzen ide, így! Na most így próbáljon t-t mondani, de lágyabban: thank, thank, thank you! Köszönöm, már egész’ jól ejti ki.

– Jaj, dehogya is. Olyan bükkfanyelvem van! – tiltakozik Bertuska nem egészen őszinte, inkább csak ellentmondásra ingerlő önkritikával.

– Ugyan, már, hogy mondhat ilyet!? Nagyon is jó nyelve, jó nyelve-érzéke van magának.

Hiszen nem is az angol nyelven van itt a hangsúly, hanem a Bertuska nyelvecskéjén, szép fogain és különös, cakkos száján, melyet olyan jó ilyen közletről szemlélni. S annyi sok alkalom kínálkozik a véletlen testi érintkezésekre ezeken a nyelvleckéken. Legurul a radírgumi az asztalról; egyszerre nyúlnak utána, s kezük összeér az asztal alatt. Vagy Lajos angol mondatokat diktál.

– Ugye rosszul írtam? – s Bertuska Lajosra veti japános mandula-szemét, valami szinte szemtelenül mosolygó álféltékenységgel. „Ettől a tanártól úgyse fogok kikapni” – ezt mondja a tekintete.

– Dehogya! Hadd lássam? – s amint a leány füzete fölé hajlik a homályosodó szobában, válluk összesimul, s melegszagú hajfűrtöcskék csiklandozzák a fiú arcát. – Egészen jó ez, csak az are, meg a there végére néma e-t is kell írni. Szabad? – s ahogy kiveszi a ceruzát tanítványának ujjai közül, véletlenül végigsimítja a keze fejét.

– Ne gyújtuk meg a lámpát? – kérdi Anikó, minthogy már erősen sötétedik.

– Jaj, ne! Ne még! – tiltakozik Bertuska. – Nézzük egy kicsit a tüzet. Olyan hangulatos így! Lajoska, mondjon valami angol verset, hogy hozzászokjon a fülünk a kiejtéshez.

Nézik a kályharács mögött pirosuló parázból fel-fellobbanó, táncoló lángocskákat és Lajos egy angol szerelmes verset duruzsol egyre merészebben a leány fülébe, hiszen az még úgyszem értheti meg, miről szól a vers és hogy ez most öneki szól. Ám Bertuska érzi, hogy az ismeretlen angol szerelmes szavak az ő arcára záporoznak. És a fiú is érzi, hogy a leány ezt érzi.

Lajos most jobban tudta otthonát élvezni és szüleit szeretni, mint azelőtt, szerelmi tekintetben annyira eseménytelen diákkorában. Akkor kielégítetlen vágyaktól gyötörtén bosszantották, néha szinte kétségbeejtették édesanyjának aggodalmaskodó intelmei. („Jaj, fiacskám, mi lesz belőled, ha ennyire nem tudsz ügyelni a ruhádra!?” Vagy: „Tönkretesz a gyomrod avval a gyors evéssel!”) Nem tudta megérteni, hogy anyja, ez a nagy műveltségű asszony mindig ilyen jelentéktelen veszedelmektől féltetgeti, s a lényegét nem tudja, vagy nem akarja észre venni. Nem látja kamasz életének lesújtó meddőségét.

De most, hogy valódi szerelem kezdett feléje sugározni, most minden megszépült, kivirágzott körülötte. Most édesanyjának a folytonos gyermeknevelés közben kissé gyermekdeddé vált modorát, rendszerint elkéső aggodalmaskodásait és kissé megrozsdásodott humorát is szinte meghatottan figyelte. Ugyanígy apjának tempós, pedáns beszédmódját, lassú mozgását és kicsinyes takarékoskodását; mint az etnográfus a népdalok régiesen, bájosan primitív képeit, vagy a népi hímzések ősi módon stilizált virágait. Milyen jó, hogy ezek még megvannak, megmaradtak!

Alig várta, hogy egy-egy pókhálós borosüveg felbontása és megkóstolása után az öreg, elismerő nyelvcsettintéssel kijelentse:

– Valami pompás ez a harmadévi furmint!

És hogy az asztalra kerülő körték közül a rothadni kezdőket válogatja ki magának. („Persze, ti az ilyet már eldobnátok!”) Vagy, hogy az édesanyja, fiának valamely hevesebb kifakadását hallva, megjegyezze:

– Nem kell mindjárt úgy „aus dem Häuschen”!

Pedig valamikor hogy bosszantották az ilyen gyermekes mondások!

Így volt szülővárosával is. Porogjász és benne a házuk most szerelmének s a „hazatért hős” gyermekkorának színterévé vált. Bejárta a kertet, a tyúkudvart, az istállókat meg a „műhelyt”. Olyan kicsi lett minden, de éppen ebben az összezsugorodottságában olyan meghatóan kedves az egész. Gyöngéden megsimogatta a gangon elárvultan korhadozó

tornaszereket, felsétált a falépcsőn a veranda színpadszerű felső helyiségébe, a „pince tetejére” s elnézte a gerlicék üres kalickáját.

S hogy élvezte azokat a jellegzetes, felvidékiek meg erdélyies porogi ételeket: a savanyú nyúllevest, a káposztás paszulyt, a juhtúrós, tepertős, káposztás, lekváros vagy tejjel körülöntött puliszkát, az édes búzadarát, a tejben sült málét, meg a mákos bobajkát! És az öreg Bösendorfer mélyen bűgő és magasan csilingelő hangjait.

Esténkint az öreg Forbáth sovány térdei közé szorította gordonkáját, és odaültette Lajost a zongorához:

– Na, hogy is megyen az az ukrajnai nóta, az a Dnyeper folyóról szóló? Játszad csak. Az nagyon szép darab.

És Lajos ujjai alól felcsendül az elefáncsont billentyűkből Sevcsenko gyönyörű dala. A gordonka mézédés bugással követte a melódiát.

Ebéd után édesanyja rendszerint lefeküdt a leányszobába egy kis szunyókálásra. Gyurica, az ő szép nagy, iromba macskájuk meg odaguggolt melléje a divánra, s első lábacskaival Forbáthné karját „dagasztva” halkan dorombolt ragaszkodása és megelégedettsége jeléül.

Január elején levél jött Gábor bátyjától, Pozsonyból. Szomorúan közölte, hogy a várost megszállták a csehek. Gyertyaszentelőkor meg Feri sógor állított be izgatottan Petrovárol. Egy galíciai ukrán csapat betört az Erdős-Kárpátokba, de ő a petrovai vasutasok és a nemzetőrök segítségével lefegyverezte és visszatoloncolta őket Galíciába. A rutének is mozgolódnak itt-ott, mert Károlyiék autonómiát ígértek Kárpátaljának, Ruszka Krajna néven. De az ő járásában egyelőre még rend van.

Igen ám, de a csehek, minthogy ellenállással alig-alig találkoztak, egyre beljebb lopakodtak a Felvidéken. A szerbek meg a Bánátban, Bácskában, Baranyában. S a magára hagyott, árva székely hadosztály kétségbeesett, reménytelen harcok után, Szatmár irányába húzódott vissza a román túlerő elől.

Februárban Gábor azt írta Pozsonyból, neki az az érzése, hogy a győztes antanthatalmak úgy akarnak megbüntetni bennünket, ahogy a cári Oroszországban volt szokás: odavezették a vádlottat az akasztófa alá, kihirdették előtte a halálos ítéletet, hadd állja ki a halálfélelmet, s azután, félórával később közölték vele, hogy kegyelmet kapott. Majd a béketárgyaláson visszaparancsolják Magyarországról a megszálló csapatokat.

Lajos örömmel kapott bátyjának magyarázatán. Persze, persze, csakis erről lehet szó. Hiszen elképzelhetetlen, hogy Kassát, Rákóczi városát odaadják a cseheknek és Kolozsvárt, Mátyás király szülőhelyét a románoknak!

Gábor leveleivel, mint holmi legyezőkkel hessegette el a hazafiúi lelkiismerete körül nyugtalanítóan döngő darazsakat, melyek a szomorú újsághírekből szálltak feléje.

A székelyek, a székely hadosztály... Igen, ez egy idő óta fel-felbukkant Bertuskával folytatott beszélgetéseiben, de többnyire csupán szerelmi zsarolás eszközeként. Ha valamiért megneheztelt a lányra, olyankor sötét célozgatásokkal adta értésére, hogy ő be fog állni a székely hadosztályba, elmegy harcolni a románok ellen, hiszen az ő élete úgymint reménytelen. De azután, ha kibékültek, ismét reményteljessé vált az élete, és szegény székelyeket eltakarták a boldog szerelem rózsás fellegei.

Nem bírt elszakadni Bertuskától. Még arra is nehezen szánta rá magát, hogy februárban újra felmenjen Pestre. De nem lehetett már tovább halogatni a dolgot; alá kellett íratnia indexét a tanárokkal, mert máskülönben elveszítené a félévét.

Pesten most még nagyobb volt a zűrzavar, mint első útja alkalmával. Egymást érték a tüntetések, a munkásfelvonulások. „Halál az ellenforradalmárookra!” „Megvédjük a köztársaságot jobb- és baloldali ellenségeinktől!”

Mert már bal felől is ostromolták a Károlyi-rendszer roskadozó erődjét. A kommunisták fegyveresen megtámadták a Népszava épületét. A rendőrség a szorongatott szociáldemokrata szerkesztőség védelmére sietett. Puskaropogás, halálhörgés verte fel a Conti utca csendjét. S mindhogy az összetűzések során több rendőr elesett, a feldühödött rendőrök behatoltak a börtönbe és összeverték Kun Bélát, a letartóztatott kommunista vezért. Erre újabb tüntetések és ellentüntetések következtek.

Egyszer Lajos is tanúja volt egy ilyen munkásfelvonulásnak. Négyes sorokban menetelt egy hosszú csapat az Alkotmány utcán át az Országház felé. Vasrudakat vittek a vállukon, védekezésre és támadásra készen, s a Marseillaise-t énekelték szocialista szöveggel:

*„... Éhség s nyomor velünk,
De mégis felkelünk.
Ha elnyomónk nyakára lép,
Szabad lesz majd a nép!”*

A fiút magával ragadta a forradalmi induló viharzó lendülete. Valami furcsa borzongás futott végig a hátgerincén, s önkéntelenül a mellette elvonuló, elszánt arcú munkások dalának ütemére kezdett lépegetni.

Irigyelte őket, szeretett volna velük menetelni, lelkesedni, énekelni. Mint Ukrajnában a honvág, most az áradó, harsogó ének lobbantotta fel benne a forradalmi lángot. Nem az értelmében, hanem az érzelmeiben, mert agyában már fészkelődött a sok suttogás, a sok jogos panasz és a hazafiúi elkeseredés: Pozsony, Kassa, Ungvár, Kolozsvár... Nem, ő nem menetelhet együtt Károlyiékkel, akik veszni hagyják ősi városaikat.

Megrázta a fejét, s befordult egy mellékutcába, hogy ne kelljen egy ütemre lépnie a tüntetőkkel... Aztán újra elfogta a vágy Bertuska után. Alig várta, hogy újra otthon lehessen.

Boronkay Gyula időnkint el-eltűnt néhány napra.

– Hol jártál, Gyula? – kérdezte Forbáthné, mikor hazavetődött.

– Újhelybe vótam Sokáczéknál. Meghíjtak a Rózsika születésnapjára.

Máskor meg az öreg Sokácznak vagy Sokácznénak a nevenapjára volt hivatalos – legalább is így mondta.

– Mit mászkál ez a fiú olyan sokat Újhelyre? – kérdezte az öreg Forbáth.

– Sokácz Rózsának udvarol – mondta Forbáthné –, a törvényszéki elnök lányának.

Hogy azonban Gyula úrfi más okból is járogat Sátoraljaújhelybe, azt csak Kabay Viktor tudta, a csendőrparancsnok. Ha Lajos bekopogott a Barát utcai csendőrlaktanyába, hogy beszámoljon portyázó útjairól, mindig az volt az érzése, mintha Gyula félbeszakította volna Kabayval folytatott beszélgetését. Mintha elhallgatnának előle valamit.

Egyszer, leküzdve a beléje nevelt úriemberi morált, jelentéstétel után megállt egy percre hallgatózni a csendőrparancsnok ajtaja előtt. Egy darabig szolgálati dolgokról beszélgettek odabent. Aztán egyszercsak az ő neve ütötte meg a fülét:

– Te, Gyula – hallotta Kabay százados hangját –, nem kéne ezt a Forbáth Lajoskát beavatni a dogokba? Hiszen megbízható úrigyereknek látszik. Nem gondolod?

– Nem – felelte Gyula. – Az egyik bátyja elesett. Elég egy családban egy...

– Hm... Hát olyan veszélyesnek látod az újhelyi akciót?

De ekkor már Lajos ellépett az ajtó elől, mert szégyellte, hogy hallgatózott.

– Vér nélkül nem fog menni – folytatta Gyula –, mert Wachtelheiméknek elég sok a fegyverük. Géppuskájuk is van kettő.

– És mégis úgy gondolod, hogy el tudod intézni őket?

– El, mert a géppuskások alattam szógáltak a tizenegyeseknél. Rendes, megbízható fiúk. Igaz, a különítmény magva pesti csibészekből áll, de a porogi parasztfiúk jóérezsű gyerekek. Azok is legnagyobbbrészt tizenegyesek vótak. Csak a zsold miatt álltak be, nem vót keresetük. De már nagyon elégedetlenek. Majdnem mindegyikkel beszéltem. Ezek rögtön átallnának, ha kiadnám a parancsot.

– Jó vóna, ha azt a Wachtelheimot el lehetne fogni. De sajnos nem lehet. Tarnay báró futárja közölte velem, hogy nincsen mód a letartóztatására, mert nagyfejük állnak mögötte. A Komiténak az az álláspontja, hogy legjobb lenne, ha harc közben... Érted?

– Hogyne. Majd megpróbáljuk.

Nemsokkal ezután Gyula ragyogó arccal jött vissza Újhelyről. Ujján jeggyűrű volt, és zsebében a jelentés Wachtelheim elvtárs különítményének lefegyverzéséről, illetve átállításáról. Két legyet ütött egy csapásra. Mi az nekik?!

– Vége a veres világnak Újhelybe! – jelentett Kabay századosnak vidáman, kedélyesen. – A vót tizenegyes bakák az első szóra mellém álltak – ahogy mondtam. A pesti csibészeket lefegyvereztük és visszatoncoltuk őket Pestre. A különítmény parancsnokságát rábíztam Darcsy Balázs főhadnagyra, volt ezredtársamra.

– Hány halott van? – kérdezte Kabay.

– Nem sok. Három vagy négy.

– És mi van Wachtelheimmel?

– Sajnos meglógott. Valahonnan megszimatolta a dogot.

– Hm... Kár, kár. Jobb lett vóna, ha ő is fübe harap. Ez most biztosan bosszún töri a fejit.

– Á, smonca. Oda se neki! Újhely a kezünkben van. Utána nagyot ittak a Royálban, s másnap Gyula, boros hangulatban, Lajosnak is elmondta a dolgot.

– Miért nem vittél engem is magaddal? – méltadankodott a fiú. – Én mindenbül kimaradok!

– Várjál csak, várjál, majd még rád is sor kerül!

Lajos háborgása nem volt egészen őszinte: a hősi epikánál sokkal jobban csábította most a szerelmi líra. Zongora mellett nótákkal ostromolta Bertuskát, azokkal a jó, célirányos magyar nótákkal, amelyek, mint engedelmes postagalambok, minden szerelmes ifjúnak és leányzóknak a vágyait hűségesen továbbítják a másik felé. Mindegyik úgy érzi, hogy ez meg ez a nóta pontosan őneki íródott, az ő érzelmeit tolmácsolja.

Persze, nemcsak ilyen népies műdalokat játszott Bertuskának. Valami karácsonyi albumban rábukkant végre az úgynevezett ragtime dalokra, amelyekről már Ukrajnában hallott. Azokra a furcsa, szinkópás ritmusú dallamokra, amelyekben a hangsúly mindig máshová esik, mint ahova ember gondolná:

*Bolondos szí-ki-ve-m a rég letűnt idő-hők-be lát;
Ó hova le-et-tek azok a régi zsu-ur-teák?...*

Ezek között volt egy, amely különösképpen kifejezte mindkettőjük rügyduzzasztó, zsebongó várakozással teljes, tavaszeli hangulatát:

*Itt a tavasz, valakit keresek én,
Aki szeret és akit szeretek én...*

Ez a dal jelentette a fordulópontot szerelmük történetében. Ez pattantotta le a leány szívéből a társadalmi etikett porhanyóssá puhult kergét. Bakosyéknál történt a dolog, egy műkedvelő előadás utáni házimulatságon. Bertuska ugyanis kieszelte, hogy elő kellene adni valami egyfelvonásos vígjátékot.

Ez változatosabbá teszi az összejöveteleket. (És újabb lehetőséget nyújt az érintkezésre.)

Lajos kiírta a Színházi Életből egy bohózat szövegét szerepek szerint, amelyet a belvárosi Modern Színpadon látott volt... A megcsalt férj szerepét ravaszul magának osztotta ki, s Bertuskának a kikapós asszonyét, mert a darab a férjnek több szabadságot engedélyez a nő simogatására, becézgetésére, mint a csábítónak, akit Széki Benci alakított. Bakosyéknál folytak a próbák, s előadás után Csilla mama házimulatságot rendezett a szereplők tiszteletére.

Éjfél felé Lajost zongorához ültették, s mikor a fiatalság már belefáradt a táncba, Bertuska a zongorára könyökölve záporoztatta magára a fiú dalaiból reázuhogó, már-már alig leplezett szerelmi vallomásokat. Mikor annak a bizonyos „Itt a tavasz, valakit keresek én...” kezdetű ragtime-nak utolsó akkordjai elhangzottak, leült Lajos mellé, s ráemelte elharmatosult japános szemét:

– Lajoska, tudja mit? – szólalt meg fátyolos hangon. – Most játszunk társasjátékot. Hadd lássam, milyen találékony fiú maga? – s elmondta, hogy az Anna Karenina egyik hőse, Ljevin kérdő mondatok

szavainak kezdőbetűit írja egy papírra, s Kittinek, Ljevin szerelmének ki kell találnia a betűk folytatását.

Lajos odaadta a noteszét, és Bertuska ezeket a betűket írta bele:

D.e.k.p.i! U.T.sz.é.? I.?

– Neee! Ne most! – mondta kissé ijedten, mikor a fiú találgatni kezdte a betűk értelmét. – Otthon fejtse meg, és aztán majd holnap mondja el, hogy megértett-é. Délután négykor találkozhatnánk, mondjuk... a katolikus templom előtt. Jó?

Lajos másnap délelőtt elvonult a pince tetejére, és hevesen dobogó szívvel tanulmányozni kezdte Bertuska hieroglifjeit. U.T.sz.é. kérdőjellel, ez nem lehet más, mint: Ugye Te szeretsz engem? Ezt hamarosan kitalálta. De mit jelenthet a D.e.k.p.i.?

Minthogy nem volt elbizakodott fiú, nem mert arra gondolni, hogy a D. esetleg drága, vagy drágám lehet.

Négykor izgatottan járkált fel s alá a katolikus templom előtt. Alig öt percnyi várakozás után felbukkant az az édes kis japános arc a templom melletti százados hársfák árnyékában.

– A második részt, azt hiszem, megfejtettem – mondta Lajos elpirulva, s rekedt hangon mondta ki a szívdobogtató szavakat; és félénken, hátha mégis tévedett.

– „Ugye te szeretsz engem? Igen?” Jól fejtettem meg?

A leány szótlanul, komolyan bólintott.

– De az első részt nem bírtam kitalálni. Olyan buta vagyok!

– Nem, nem buta maga, csak... kevés az önbizalma. Na várjon, majd segíték egy kicsikét...

Átballagtak az Égres ódon köhídján, s a bazár lapos tetejű, keleties épületének sarkán befutottak a piactérre.

Langyos, lanyha márciusi szellő fodrozta a piactéri tócsák kék vizét. A fákon még nem volt levél, ám rügyeik nedvektől duzzadtak, s a verebek már tavaszias vidámsággal csiripeltek, csivogtak az ágakon. És a házak napsütötte, fehér falain kékes-zöldes szárnyú legyek sütkéreztek.

A bazár Petőfi utca felőli végén, a fiákeresek táborhelye mellett egy piros nadrágos cigánygyerek cincogtatta a hegedűjét. (Már maga ez a hegedűcincogás is tavaszt jelentett.) A muzsikus fiú körül mezítlábas, Murilló-arcú cigány purdék ugrándoztak, s egymás szájából kapkodták ki a cigarettavégeket.

– Vitézs úr, vitézs úr, csókolom á kezsit! – csicseregték csókacsárogással, mikor észrevették a Bertuska oldalán ballagó zászlós

urat. – Ádjon egy csigerettát! Csák á végit legalább! – és körültáncolták őket. A gyönyörű kis arcokból fényes, fekete madárszemecskék ragyogtak feléjük.

Lajos kivette a tárcáját, és kiosztott közöttük három vagy négy cigarettát.

– Ázs Isten áldja meg serencsével, boldogsággal! – kiabálták vidáman. – Hogy seressé magát ezs á sép kisassony!

Lajos elpirult.

Ekkor Bertuska feléje fordult és a zsvajgó purdéhadra mutatva így szólt:

– Drága kis pofák ezek a cigány gyerekek! – Erősen megnyomta a drága szót és sokatmondóan a fiúra nézett.

– Köszönöm – hebegte Lajos – megértettem – és megint elpirosodott.

Tovább andalogtak az Égres partján, a Félszeren, a féloldalas Petőfi utcán, Bertuskáék háza felé. Técseyék ott laktak, nemsokkal a gimnáziumon túl, egy régi egyemeletes, sárga, zsalugáteres házban.

– És azután? És tovább? – sürgette Lajos.

– Egyetlen író sincs a világon, akit Tolsztojhoz lehetne hasonlítani – mondta Bertuska, s megint erősen hangsúlyozta a mondat első szavát – Hm? – búgta a fogai közül, s kérdő tekintettel nézett a fiúra.

– Ühüm! – búgta vissza Lajos, boldogan bólintva. – Tovább! Tovább!

– Kicsi hijján elestem tegnap ezen a rossz járdán. Hm?

– Ühüm!

– Pofikám, most már nekem haza kell mennem – csicseregte a leány, mikor a gimnáziumot elhagyták.

– Ne menjen még be, Bertuska! – könyörgött Lajos a Técsey-ház kapujában. – Sétáljunk még egy kicsit! És... és árulja el még azt az I-vel kezdődő szót!

– Nem, most már fel kell mennem. Már nagyon is sokat segitettem; maga kis nehézfejű! Most meg miért szomorodott el? Na jöjjön fel egy percre hozzánk... Erőltesse meg egy kicsit az eszeckéjét! – tette hozzá szinte gúnyosan, és megfogta az ajtókilincset. – Legyen egy kicsit találékonyabb... Különben, mondja, ismeri a Carment? – vetette oda közömbös arccal, mikor már becsengetett.

– Hogyne. Többször láttam.

– Hát akkor az I betűnél gondoljon a Virág-áriára; az utolsó mondat állítmányára!

Ekkor nyílt az ajtó. Técsey Laci becsületes, széles homloka, szép férfias arca mosolygott rájuk nyájasan.

– Szervusz, Lajoskám! Sétáltatok? Egészen tavaszias az idő, hála Istennek. Na gyere már be, legalább egy percre!

– Nem, köszönöm, már haza kell mennem. Vendégeket várunk.

Nem akarózott most bemennie. Pedig égette a türelmetlen vágy. Szerette volna leszüretelni győzelmének gyümölcseit. Ám nagyon feszélyezte a Técsey család. Vajon nem sejtenek-é valamit? Különösen Laci előtt szégyellte a kétszínűsködést. (Mikor Técseyék Szatmár megyei birtoka elúszott, s az öreg főbelötte magát, Laci félbehagyta műegyetemi tanulmányait, s a porogjászi Ármentesítő Társulatnál vállalt valami szerény állást, hogy a családot eltarthassa. Ezért mondott le a nőülésről is. De mindezt olyan mosolygó panasztalan gavallériával csinálta, hogy Lajos valami Jókai-féle regényhőst látott benne.)

Bertuska nem marasztalta a fiút.

– Isten veled, Lajoska! – s amint jobb kezével búcsút integetett, bal karjával átölelte bátyjának derekát, s vállára hajtotta a fejét, úgy mosolygott Lajosra.

Lefekvés után mámoros izgalommal rakosgatta össze – Bertuska útmutatásai nyomán – a két megfejtett mondatot, ezt a két hihetetlen vallomást:

„Drága, egyetlen, kicsi pofikám”... Hát igen, ez vallomás. Hát még az az I! Hiszen a Virág-ária így kezdődik: „Carmen, imádlak én!”

Lehetséges volna ez? „Drága, egyetlen, kicsi pofikám, imádlak! Ugye te szeretsz engem? Igen?”

Újra meg újra elmondta suttogva Bertuska üzenetét; nem bírta betelni vele.

Másnap nekifogott a levélírásnak. Ez volt az első szerelmeslevele. Na most végre kiöntheti a szívét! Nagyon szép levelet akart írni és gyorsan átadni, nagyon gyorsan, hiszen voltaképpen máris elkésett vele. (Egy kicsit bántotta a hiúságát, hogy férfi létére nem ő volt a kezdeményező.)

Jól megtűzdelte levelét irodalmi utalásokkal, hogy méltónak mutatkozzék Bertuska olvasottságához. Már a harmadik vagy negyedik idézetnél tartott, mikor hirtelen rádöbbsent, hogy amit eddig írt, az valójában levegőbebeszélés, ködévés, „smonca” – ahogy Kabay százados mondaná. A leány bizonyára valami kézzelfoghatóbb kijelentést és ígéretet várna. De mit? Mit ígérhetne ő, húszéves fejjel, s egy lehallgatatlan jogi félévvel? Házasságról beszélni nevetséges volna.

Ezért aztán az áradozásból átcsapott a célozgatásokba, hogy hát noha ő a boldogságot csak Bertuska oldalán tudja elképzelni, ámde, sajnos, nem nőülhet, mert bekapcsolódott egy nagyon veszélyes

szervezkedésbe... A bajbajutott Haza megmentésére... Szent kötelesség... a szív és a becsület tragikus küzdelmének áldozata, de hát felelőtlenség volna magával együtt élettársát is veszélybe sodorni... Mindazonáltal természetesen utolsó lehelletéig csak Bertuskát fogja szeretni...

Mikor fogalmazványát elolvasta, kissé meghökkent, hogy milyen folyékonyan tud ő már hazudni. Ámbár tulajdonképpen nem is egészen hazugság ez – nyugtatta meg magát, némi gondolkodás után –, hiszen én most, Boronkay Gyulával együtt a csendőrség kötelékébe tartozom, és ha Gyula magával vitt volna az újhelyi akcióra, akkor az én életem is kockán forgott volna. És ilyesmire még sor kerülhet!

Legközelebbi találkozásukkor feltűnés nélkül Bertuska kezébe csúsztatta a levelet.

Hogy női önérzetét kielégítse, és úrileányi méltóságát mentse, válaszában úgy tüntette fel a kezdőbetűs rejtvényüzenetet, mint holmi pillanatnyi hangulat szeszélyét, melynek jelentését Lajos különben is félremagyarázta, eltúlozta.

Ő nagyon rokonszenvesnek találta, és szívesen elszórakozott vele, ám a szíve másfelé van lekötve, s biztosan tudja, hogy egy ilyen temperamentumos fiatalember hamarosan meg fog vigasztalódni, és szintén máshol találja meg a boldogságot.

E kétségbeesett, csúnya és hovatovább egyoldalú levelezés közben nem is vette észre, hogy az ország politikai életében nagy, tragikus változások készülődtek. Ennek a tragédiának a vincellérné volt a vijjogó vészmadara.

Mariska néni, miután az ura, szegény, eltűnt az orosz fogságban, ittragadt Forbáthéknál. Megtartották kegyeletből, bár elég nehéz volt megfélni vele a hisztérikus természete miatt. Ott lakott most is az istálló melletti házikóban és szorgalmasan eljárógatott a forradalmi gyűlésekre. Fekete kendőjébe burkolózva mindig felszaladt a verandára egy-egy gyűlés után, és szapora bőbeszédűséggel beszámolt a látottakról, hallottakról. Ilyenkor szörnyülködő lúdbőrzéssel kendőzte jóleső izgalmát, hogy hát most az egyszer az urakra is rájár a rúd.

– Tessék képzelni, a Rázsó fiú, a hajdúnak a kölyke, az a tökéletlen lingár azt kiabálta tegnap a megyeházán, hogy el kell venni az öreg Forbáthnak – mármint a nagyságos úrnak – a szőlejt, mert az egy kapavágást nem teszen abba, csak úgy karjára akasztja a görbebotot, úgy sétál a szőlő közt, osztán mégis ű issza a jó furmintot, meg a teremti ződet. Már meg tetszenek bocsátani, én csak úgy mondom, ahogy tüle hallottam...

– Az alispán úr is ott volt? – kérdezte Forbáthné.

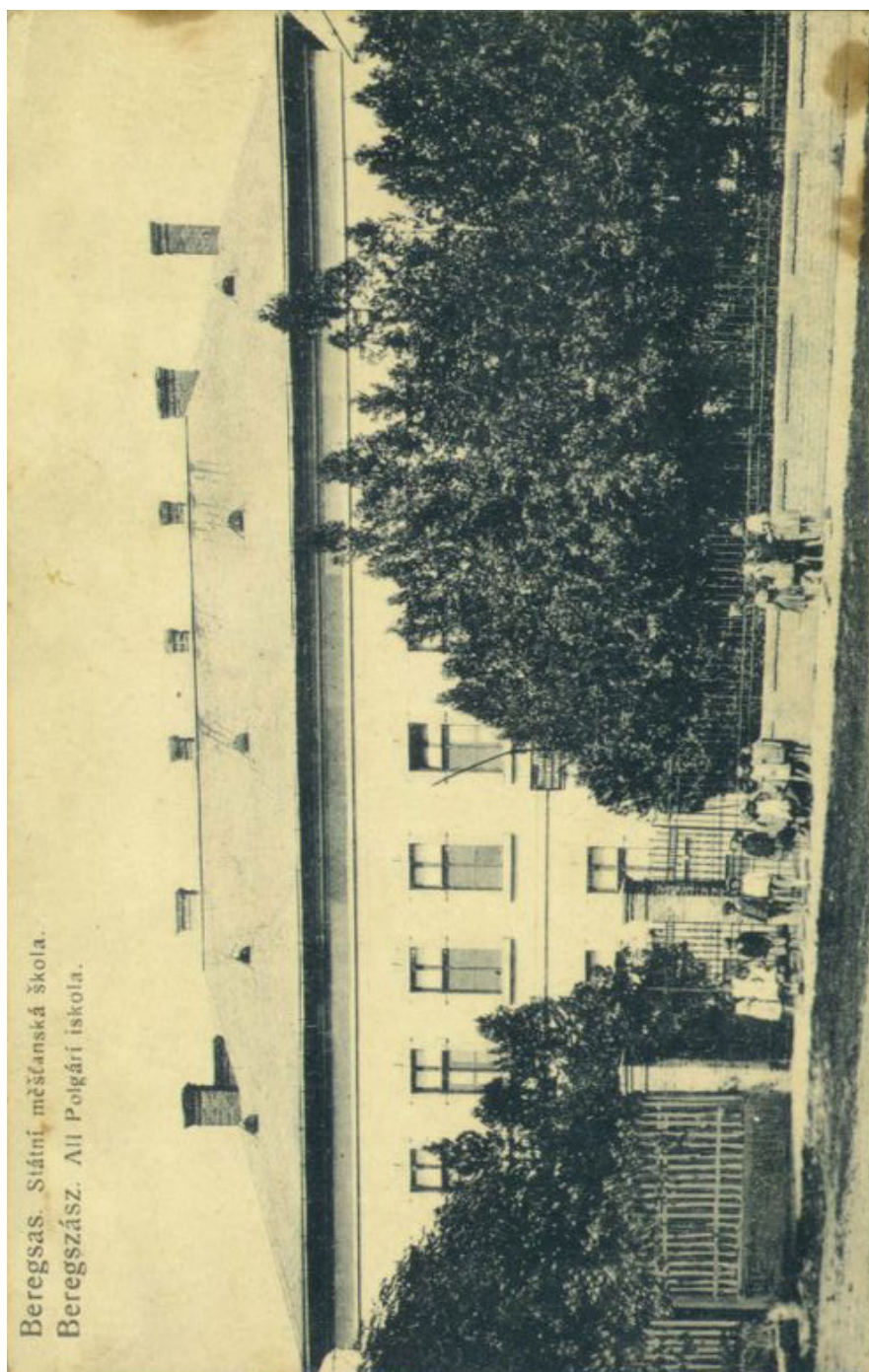
– Ott hát, Vas Ernő úr, saját szememmel láttam.. Nem szólt az egy árva szót a Rázsó fiú ellen. Mára meg a piactéren vót gyűlés. Szegény Szutor tanár úr is felszólamlott vóna, de letorkolták...

– Miért torkolták le?

– Azért, tetszik tudni, mert ű azt mondja, kinyújtja a kezét barátkozásra a szociáldemokraták felé a polgári radikális párt nevébe, mer' azt mondja, most az ország nehézkes állapotjában minden magyar embernek kezét kell fogni. De a szociáldemokraták nem akarnak véle szóbaállni, űk, azt mondják, nem esznek az urakkal egy tábul cseresznyét – engedelemmel legyen mondva –, mer' tetszik tudni, Káhán Mózsai, a Namény utcai kocsmárosnak a fia, az azt akarja, hogy a szociáldemokraták álljanak össze a komenistákkal. Azokat meg Lájpcziger Béla vezeti, az ecetgyárosnak a fia. Ez a Lájpcziger nagy ellensége a nagyságos úrnak, mer', tetszik emlékezni, egyszer Káhán Mózsival együtt felmásztak a hátulsó kerítésre, osztán a nagyságos úr lekergette meg legorombította űket, hogy hát „taknyos zsidó kölykök, mit rongáljátok a kerítésemet?!”

Az öreg Forbáth kelleetlenül köszörülte a torkát. Meg akarta jegyezni, hogy ő nem „taknyos”, hanem „haszontalan” zsidó kölyköknek nevezte azt a két fiút. De lenyelte a mondanivalóját, mert magához nem méltónak vélte a mentetőzést.

Gálszécsy Ferencet meg Káhán Mózsai politikai előretörése nyugtalanította. Az ugyanis diákkorában egyszer haza akarta kísérni Magdit a tánciskolából, de Magdi elutasította avval, hogy a szülei nem engedélyezik a kíséretést. Aztán később Kahán Mózsai egy alkalommal észrevette, hogy egy Naményi Zsiga nevű földbirtokos gyerek hazakíséri a kislányt, s akkor megfenyegette őket az öklével. Magdi jól látta, mert éppen akkor hátrafordult.

HUSZONNYOLC

Március huszonkettedikén az öreg Forbáth alighogy kezébe vette az újságot, mindjárt le is csapta az asztalra:

– Na halljátok, most aztán jól nézünk ki! – Lemondott a Berinkey-kormány és Károlyi átadta a hatalmat Kun Bélának, a kommunista vezérnek.

– De hiszen Kun Béla börtönben van.

– Csak volt!

Az öreg felolvasta az új kormány, illetve Forradalmi Kormányzótanács kiáltványát: „Az antanthatalmak létfeltételeitől akarták megfosztani Magyarországot; ezért a magyar proletariátus hadat üzent az antantnak!...”

A falakon képes plakátok jelentek meg. Egy óriási vörös ököl lecsap a párizsi béketárgyalás asztalára. A körülötte ülő aransújtásos tábornokok és frakkos diplomaták rémülten rebbenek szét, s a plakát alatt a következő felírás olvasható:

„Bitangok, ezt akarjátok?!”

„Be a Vörösbe!” – rikoltotta egy másik falragasz. Minden fegyverforgató ember álljon be a Vörös Hadseregbe, megvédjük a határainkat!

Lajost az első napokban nagyon fellelkesítette ez a katonás erélyesség. Sőt még az öreg Forbáth is elismerését fejezte ki:

– Brávó! Végre erőt, elszántságot látunk, Károlyiék pipogya kapkodása után.

Ám hamarosan hidegzuhanyok oltogatták hazafiúi lelkesedésük lángját. A tisztí rangjelzéseket leparancsolták a gallérokról, és suttagások keltek szárnyra, hogy aki nem vágja le elég gyorsan a csillagokat, azt egyszerűen fejbe verik.

Aztán a porogjászi csendőrségen bevezették a bizalmi rendszert, s a bizalmi férfi utasítására letartóztatták és Újhelybe szállították Kabay Viktor csendőr századost. (Azt beszélték, hogy ez Wachtelheim parancsára történt. Most majd bosszút áll rajta az újhelyi kommunista különítmény lefegyverzéséért.)

Másnap Boronkay Gyula eltűnt a városból. Mikor Lajos reggel benyitott hozzá, üresen találta a vendégálószobát.

– Nem tetszik tudni, hová ment Gyula? – kérdezte az anyjától.

Forbáthné könnyes szemmel, meghatottságtól remegő hangon mondta el, hogy Goda Feri, Rózának, a szakácsnénak a vőlegénye, Gyula régi katonája, aki most a vörös karhatalomban szolgál, éjfélkor

bemászott a kiskapun és közölte Rózával, hogy parancsot kapott Gyula letartóztatására. Mondja meg neki, hogy tünjön el, ő nem akarja elfogni a parancsnokát.

Harmadnap beállított Feri sógor Sárrikával együtt, nagyon nyomott hangulatban. Ferit elmozdították főszozolgabírói állásából. Azt mondták, majd itt kap valami beosztást. Egyelőre a vendégszállóban szálltak meg a Gyula helyén.

Mínt hogy a lovascsendőr-különítmény élére is bizalmi ember került, Lajos parancsnoki szerepe véget ért.

– Valami foglalkozás után kellene nézned, fiacskám – mondta Forbáthné –, nehogy elvigyenek mint munkakerülőt.

Forbáth Miklós azt tanácsolta, lépjen beapidijasnak az Ármentesítőbe, az ő keze alá. Ott szépen meghúzódhatik. Már Micu is ott dolgozik.

Az Ármentesítő Társulat hivatala az Ardó utcában volt egy régi, egyemeletes házban. Micuval együtt egy udvarra néző, emeleti szobában körmöltek. Nem volt valami bonyolult munkájuk: az ártéri adófizető gazdák neveit meg a befizetett adóösszegeket kellett beírni egy-egy nagy könyvbe a beérkező adóívekről.

Egy Árkai Bonifác nevű nyugalmazott tanító, aki Lajost az elemiben a palavessző kezelésére oktatta, s most az Ármenlesítő főkönyvelője volt, megmagyarázta neki a tennivalókat, s azután magukra hagyta őket.

Varjú Lőrinc, a Társulat igazgatója nem sok vizet zavart. Nagyon szelíd, szinte félnék embernek látszott. (Örült szegény feje, hogy meghagyták a hivatalában, hiszen a felesége révén földbirtokosnak számított.) Csak arra kérte Lajost, aki még mindig nem tudott megválni a piros nadrágtól, hogy ne járjon be huszárnadrágban, mert a huszárság dzsentrifegyvernem volt, a kommunistáknak szemet szúrhat.

Gunda Kálmán főmérnök, a híres korhely Gunda Gazsi rendkívül józanéletű, szolid fia (Gábor egykori műegyetemi kollégája) épp olyan atyafiságosan kezelte Lajost, akárcsak Varjú Lőrinc, aki nagy barátja volt néhai Kürthy Elek bácsinak, az eszenyi zsilipfelügyelőnek, vagy mint Técsey Laci. (Úgy látszik, Bertus nem árult el neki semmit.)

Szóval jó kis családias hivatal volt ez az Ármenlesítő, jó búvóhely – és ellenforradalmi összeesküvő tanya, amint hamarosan kiderült. Másrészt meg alkalmas ürügynek kínálkozott Lajos számára a társadalmi élet megszakítására. Mert a történetek után nagyon kínos lett volna Bertuskával találkoznia. Micu azért most is el-elment Bakosyékhöz meg Técseyékhez. Lajos szerette is volna megkérdezni tőle, hogy mit mond róla, beszél-e egyáltalán róla Bertuska? De szégyellte szóba hozni.

Gunda Kálmán néha nagy titokban bevitte a szobájukba egy Bécsből becsempészett reakciós újságnak, a Bécsi Magyar Futárnak a példányait. Ezt a lapot Schönborn gróf, az emigrációban élő porogi nábob alapította még a Károlyi-korszak idején. A Bécsi Magyar Futár sokkal többet tudott a budapesti állapotokról, mint ők itt, az Isten háta mögötti kisvárosban, sőt néha többet, mint maguk a pestiek. S a proletárdiktatúra vidéki eseményeiről is beszámolt a Futár. Ebből a külföldi lapból tudták meg Lajosék áprilisban, hogy Fónagy Elemér dolhai főszolgabíró, valamint Kis József milotai jegyzőt Wachtelheim parancsára Sátoraljaújhelybe vitték, és állítólag mind a kettőt kivégezték. Hogy mi miatt, azt nem közölte az újság.

– Dehát miért végezték ki őket? – kérdezte hitetlenkedve.

– Úgy beszélnek – felelte Gunda Kálmán –, hogy a katonák lovakat akartak elvinni a Vörös Hadsereg számára Dolháról meg Milotáról. A falusiak szembeszálltak a rekvirálókkal, s emiatt őket tették felelőssé.

Most Kürthy Gyula lépett be a szobájukba. (Valami ártéri adóhelyesbítés ügyében jött be Ogmándról.)

– Gyula bácsinak mi a véleménye a dolhai, meg a milotai esetről? – rohamozta meg Lajos, miután nagybátyja is elolvasta a Futár cikkét. – Nem helytelen dolog volt szembeszállni a rekvirálókkal? Hiszen a Vörös Hadsereg Magyarországot akarja megvédeni.

– Magyarországot!?! – mondta Kürthy Gyula gúnyosan felkacagva. – Nem Magyarországot védik Kun Bélák, hanem a saját bőrüket, mert jól tudják, hogy ha a románok bejönnek, akkor ők hurokra kerülnek a gazzetteikért. Barátom, szörnyűség ez, ami Pesten folyik! Tegnap beszéltem Naményi Zsigával, ő fenn volt a napokban. Azt mondja, olyan terror van ott, amelyet még nem látott a világ! Egymás után tűnnek el az emberek a Batthyány-palota pincéjében. Ott székel a Cserni-különítmény, a „Lenin fiúk”; így nevezik magukat. A pestiek még a környékét is elkerülik a Batthyány-palotának. Éjszakánként olyan rettentő sikoltozás, jajveszékélés hallatszik abból a pincéből, hogy az emberek kiköltöznek a szomszédos házakból.

Lajos eleinte kétkedve fogadta ezeket a vérfagyasztó híreket. Honnan tudhatja azt egy bécsi újság ilyen hamar, hogy mi történt Dolhán és Milotán? És honnan láthat bele Naményi Zsiga a Batthyány-palota pincéjébe, ha azt terrorfiúk őrzik? De amit sokszor ismételnék előttünk, abból végülis megragad valami a fülünkben. Hátha még olyan okos, tapasztalt és köztiszteletben álló emberek mondogatják, mint Gunda Kálmán, vagy pláne Kürthy Gyula bácsi, akit Lajos igen nagyrabecsült széles műveltsége és történelmi tudása miatt.

Április közepén beállított a hivatalába Csinos Géza, Miklósnak, az ő egykori játszópajtásának az öccse, a félszemű Géza. Debrecenből jött, a gazdasági akadémiáról. Elmondta, hogy ott már egész komoly alapokon folyik az ellenforradalmi szervezkedés. Valami Hoyos grófot emlegetett, aki Tarnay báró megbízottja. Tarnay báró a központi ellenforradalmi komité vezetője, ő viszont Bécsből kapja az utasításokat.

– Okvetlenül meg kell kezdenünk itt is a szervezkedést – hangoztatta Csinos Géza –, és be kell kapcsolódnunk a debreceni komité munkájába. A szegedi francia katonai parancsnokság mellettünk van, de nekünk kell megbuktatnunk a kommunizmust, érdemeket kell szereznünk a franciák előtt, mert ha ők döntenek meg a proletárdiktatúrát, akkor majd a béketárgyaláson ők is intézkednek rólunk, a határainkról – de nélkülünk! Akkor ott nem lesz semmi szavunk.

Ez az érvelés végképpen meggyőzte Lajost. Meg aztán a félszemű Csinos Géza beszédmódjában volt valami lenyűgöző. Kissé vastag lévén a nyelve, nehézkesen és raccsolva beszélt, akárcsak az apja, a törvénytárs elnök, s ez olyan tekintélyessé tette a mondókáját.

Megkezdték hát a szervezkedést Forbáth Micuval. Csak legeslegmegbízhatóbb barátait és rokonaikat avatták be: Széki Bencit, Matasowszky Bundzit (az ugyan nem volt katona, de nagyon jó céllövő), Csinos Miklóst (Géza visszament Debrecenbe, mint „összekötő”), továbbá a mindig nagyon elegáns Salánky Lacit (ez a weiskircheni lovas kadétiskola elvégzése után került a harcra, de a forradalom kitörése miatt már nem tudta megszerezni a négyhónapi frontszolgálatot, ám azért valami módon mégis megkapta a zászlósi rangot), aztán a két Bükki fiút, Ferit, meg Tónit, (Feri idősebb volt nála, de ismétlés folytán lecsúszott az ő osztályába), végül az Oláh testvéreket, a volt alispán unokaöccseit, Dezsőt meg Gyurkát (Gyurka csak most töltötte be tizennyolcadik évét, s így már nem került sor alá, de nagyon ügyes és lelkes gyereknek látszott) és Bradu Laci tüzérhadnagyot.

Mindegyiküket felszólították, hogy folytassák a szervezkedést megbízható barátaik között, de a legszigorúbb titoktartás mellett! Szüleiknek ne áruljanak el semmit a dologról, mert a szülők ijedősek.

Ő se szólt odahaza az összeesküvésükről. Később azonban Kürthy Gyula bácsit mégis beavatta, na meg Feri sógort. Berkesdomby Ferit, a volt petrovai főszolgabíró, nemsokkal a kommün kitörése után ideiglenesen beosztották a szocializálási hivatalba. („Kutyára bízzák a hájat!” – aggodalmaskodott Kánhán Mózsi, de egyelőre szükségük volt a közgazgatási szaktudására, hát meghagyták.)

Kürthy Gyula nagyon helyeselte az ellenforradalmi terveket, de intette őket, hogy csak akkor csapjanak le a vörösökre, ha a románok már itt lesznek Muzsaj vagy Kígyós alatt.

Feri sógor viszont ellene volt a szervezkedésnek. Nagyon veszélyesnek ítélte, bajba döntheti az egész családot. Ő a szocializálási hivatalban nap mint nap tárgyal a város kommunista vezetőivel: Káhn Mózsival, a betört orrú Ellmann elvtárssal, Katkóval, a volt kőművessel, a Szepesi testvérekkel, (az egyik lakatos volt, a másik suszter) sőt a hírhedt Serbán elvtárssal is többször beszélt, aki Oroszországban végezte a forradalmi iskolát. Egyszer kihallgatta Serbán meg Katkó beszélgetését, és megtudta belőle, hogy száznegyvennyolc kommunista titkosrendőr van a városban, s ezek az úriosztálynak, a „burzsujoknak” minden lépését figyelik. (Sárika azt állította, hogy Forbáthék mostani szobalánya is egész biztosan rendőrspicli, mert Zsófi, ez a csinos, cigányosképzű leány kilincstisztítás vagy portörítés ürügyével mindig belopakodik a szalonba, ha valami vendég jön, és fülét hegyezve figyel a beszélgetést.)

Lajos tehát Feri sógor előtt nem beszélt többé a szervezkedésről, úgy tett, mintha abbahagyták volna. Annál többet sűgött-bűgött a cimboráival.

– Hová mégy már megint? – szűlt rá az öreg Forbáth, mikor ebéd után, vacsora után felkerekedett.

– Benézek Bakosyékhoz – hazudta a fiú szemrebbenés nélkül –, hátha hallok valami újságot.

És az öreg most nem csówálta a fejét a Bakosyádák miatt, mert bár változatlanul lenézte a rusztikus modorú Bakosy Jánost, meg a pletykás, hisztérikus Csilla mamát, ám úgy gondolta, még mindig jobb, ha odajárkál a fiú, mint ha politizálna ezekben a veszélyes idűkben.

Lajosnak szinte pezsgett a vére ebben a kalandokkal vemhes, oxigéndűs levegűben. Úgy érezte, hogy az ellenforradalmi szervezkedés révén bekapcsolódott a világtörténelem áramkörébe: a debreceni szervezeten át a budapesti komitéba, azon keresztül a bécsi központi bizottságba, s annak a szálai, a szegedi francia parancsnokságon át Párizsig nyűlnak. Párizsban egy Szajna-parti palotában együtt űlnek az elegáns, szellemes, hűsies és nagyszívű francia vezetűk – miniszterek, tábornagyok –, és Magyarország térképét tanulmányozzák. Fehér zászlűcskákát tűznek az ellenforradalmi gűcpontokba: Budapest, Szeged, Debrecen. Lám, már Porogjász is bekapcsolódott! Terjed a szervezkedés, mint a futűtűz, s a derék vitéz magyarok meg fogják menteni Európát a bolsevizmus veszedelmétűl.

Vajon hogy ejtik ki a franciák Porogjász nevét? Biztosan Porogzsasznak mondják. Rendkívüli izgalommal töltötte el a gondolat, hogy ez az ő Éger-parti, szőlős, mocsaras, csordakolompos, malacvisítós városkája belesodródott a történelembe! Mikor estefelé nagy porfelhőben végigballagott a csorda az Andrássy utcán, egy-egy dagadó tőgyű tehén bánatosan el-elbődült, s a lógó bajszú csordás belefűjt rekedten rikoltó túlkébe. Ilyenkor Lajos szerette volna megkérdezni tőle, vajon tudja-e, hogy ő egy történelmi város csordása? Mikor kinyitotta a nagykaput, hogy tehenüket beeresse, titokban megsimogatta a kapufélfát:

– Ez egy ellenforradalmi kapu!

Az Ármentesítő Társulat udvarában magányos, öreg eperfa bólongott. Egyik vastag ága majdnem behajlott az ő hivatali szobájuk ablakába.

– Ez egy ellenforradalmi eperfa – mondta Forbáth Micunak, a behajló ágra mutatva.

Micu csodálkozva nézett rá:

– Miket beszélsz te?

– Arra gondolok – magyarázta Lajos elpirulva –, hogy ez a faág nagyon jó szolgálatokat tehet nekünk. Ha észrevesszük, hogy a lépcsőn jönnek felfelé a vörös detektívek, miértünk, tudod? Szóval, ha le akarnának tartóztatni, akkor az ablakból ráugrunk erre a vastag ágra, gyorsan lemászunk a földre, aztán aló mars, egy perc múlva már lent vagyunk a kertben, az Égres partján és eltűnünk a nádasban, köd előttem, köd utánam!

– Itt nincs is nádas – jegyezte meg Micu szárazon.

– De valamivel lejjebb, Ardó felé már van.

Micu nem fogta fel ilyen romantikusan a dolgokat, gyakorlatias ember volt, s ezért több olyan lépést tett, amelyek Lajosnak eszébe sem jutottak volna. Egyszer például röviden közölte vele, hogy megállapodott Sável csendőr őrmesterrel a kulcsok ügyében.

– Sável a mi emberünk. Ha elérkezik az ideje, átadja nekünk a csendőrségi raktár kulcsait.

– A raktár kulcsait? – kérdezte Lajos szórakozottan. – Minek az?

– Minek? – és Micu nevetve a vállára veregetett. – Ébredj fel, öregem! Hát puskák nélkül hogy akarod te lefegyverezni a vörösöket?

– Ja igaz, persze, persze! Én is gondoltam már erre.

Nagypénteken távoli, tompa ágyúdörgésre figyelt fel a város. Ebéd után beugrott Forbáthékhoz Széki Benci:

– Kezicsókolom, Erzsike néni! Itthon van Laji? – hadarta szaporán szóval és kefeszerű, felfelé fésült haját hátra simítva, jelentősen

Forbáthnéra kacsintott: – A román csapatok már Absán vannak. Most beszéltem egy mármarososi erdőszel.

– Hm! – dörmögte az öreg Forbáth. – Hát most örülünk annak, hogy jön az ellenség?!

– De apuka – szólalt meg Lajos türelmetlenül –, most a kommunizmus a nagyobb veszedelem. A két rossz közül a román a kisebbik rossz.

– Az bizony, Lajos bácsi – erősítette Benci –, mert a románok nem veszik el a vagyonunkat és nem folytatnak osztályüldözést.

– Jó-jó, azért mégiscsak ellenség az – makacskodott az öreg.

– Hova akarod vinni Lajkót? – kérdezte Forbáthné aggódva.

– Felmegyünk a Nagyhegyre, onnan már valószínűleg látni lehet a torkolattüzet – tette hozzá Benci tüzértiszti szakértelemmel.

Nagyszombaton váratlanul Porogjászra érkezett Gyergyay Aladár, Kürthy Jutka volt férje. A Kürthy atyafiság feltűnőnek találta, hogy egyiküket sem látogatta meg, holott Aladár a válás után is nagyon ragaszkodott hozzájuk, különösen Gálszécsyékhez meg Székiékhez. Máskor mindig felkereste őket. Igaz, ezúttal vele volt az új felesége is, Jeney Ella, az a híres pesti asszony, aki elcsavarta a fejét. Hát avval együtt persze kínos volna, a felesége nélkül meg nem mehet látogatóba.

Gyergyayék a Royálban szálltak meg, és nagyon zárkózottan viselkedtek. Aladár jóformán csak egy Forgács Iván nevű úrral érintkezett. Behúzódtak a kártyaszobába, s ott súgtak, búgtak rendkívül izgatottan. Ez a Forgács Iván nemrég került ide Munkácsról, a Schönborn-uradalom bűlcúri birtokának volt az intézője. Egyébként tartalékos huszár százados. Gyergyayék megérkezésének délutánján már mindenki tudta a városban, hogy Aladár Tarnay bárónak, a központi ellenforradalmi komité vezetőjének titkos megbízottja. Azaz hát nem éppen mindenki. A kommunista hatóságok például nem tudták. Mert ha tudják, akkor rögtön letartóztatták volna. (Annak a száznegyvennyolc vörös detektívnek, úgy látszik, most valami más dolga lehetett, nem értek rá Aladárékra figyelni.)

Lajost nagyon bosszantotta, hogy Gyergyay Aladár csak Forgács Ivánnal tárgyal, s velük egyáltalán nem keresi a kapcsolatot, ez kissé elrontotta az ő ellenforradalmasdi játékát. Hát őket kihagyják? Vagy talán Csinos Géza, a debreceni „összekötő” elfelejtette bejelenteni a központban a porogjászi szervezkedést? Fantasztikus!

Húsvét vasárnapján erősödött az ágyúdörgés. Széki Benci azt állította, hogy a románok már elérték a Tiszát, már itt vannak Ugocsában, Nagyszőlős felett, a tekeházi hídnál. Porogjász felbolydult, mint a megriasztott

hangyaboly. Rengeteg ember nyüzsgött a piactéren, meg a Royál előtti korzón. Riadtan olvasták a falragaszokat: „Be a vörösbe!” – ordította a plakát-ról egy fülig tátott szájú vöröskatona. „Te sötétben bujkáló ellenforradalmár, reszless!” – kiáltotta egy másik, ujjával rámutatva a plakátolvasóra.

Ez nekünk szól – gondolta Lajos megilletődve.

Közben dugig megpakolt szekerek és bérkocsik robogtak az állomás felé, s a katolikus templom tornyának erkélyén időnkint megjelent egy kürtös és riadót fújt recsegő hangú trombitáján. A vörös helyőrség végigvonult a főutcákon, azután elvonult, majd megint felvonult.

– Szervusz, Lajoska! – rikkantott a fiúra egy érces férfihang a piactér sarkán. Solthy Géza volt, a tengerész. – Mi van itt nálatok? Zenés őrségváltás?

Lajos végsőkig feszült izgatottsága valami gáttalan ideges kacagásban robbant ki. Érezte, hogy ez a féktelen röhögés nem illik a helyzetükhöz, de nem bírta visszatartani, annyira magával ragadta ennek a tengerésztisztnek cinikus és tömör humora. Merőben különbözött ez a Kürthy atyafiság nehézkes, anekdotás élcelődéseitől. Volt benne valami az angolok száraz fanyarságából, és a már nagyobb viharokat látott öreg tengeri farkas minden szárazföldi hűhót lekicsinylő, kesernyés fölényéből.

– Szervusz, Géza! – köszöntötte a tengerészt a nagy kacagástól kibuggyant könnyeit törülgetve. – Hát igen, éppen azon igyekszünk, hogy meggyorsítsuk ezt az őrségváltást. Honnan jössz?

– Debrecenből, a repülőktől. Ott nagyon teknősbéka tempóban haladnak az ügyek. Porogjász közelebb esik a román fronthoz, gondoltam, hátha itt hamarabb lehetne valami értelmes marhaságot nyélbeütni.

– Repülőktől. De hiszen te tengerész voltál?

– Az is vagyok, öregem – bár egyelőre tenger nélkül –, de elvégeztem a repülőtanfolyamot, és tizenhét márciusában beosztottak a hidrolánosokhoz. Azóta olyan motoros pegazusok hátáról rontottam az olasz front levegőjét egészen az októberi ramazúri kitöréséig.

– Remek. Éppen ilyen ember kell most nekünk! Hol szálltál meg?

– Zsiga bátyáméknál, Solthy Zsigánál.

– Menjünk el hozzá. Vagy nem, az messzi van. Gyerünk le az Égres-partra, ott nyugodtan lehet beszélgetni.

Lementek a kis folyócska partjára, és Lajos egy-kettőre beavatta Gézát a szervezkedésükbe.

Solthy Géza magas, barna, keskeny szájú és nagyon markáns, szinte arabos arcú fiatalember volt. Egész arcát borotválta, de erős, fekete szőrzete

áttetszett az arcbőréen. Négy-öt évvel idősebb volt Lajosnál, Széki Bencivel jártak egy osztályba. A pólai tengerészakadémia elvégzése után gyakran hazajárogatott. Lajos néha találkozott vele társaságban, Gálszécsyénél, Pelleyénél. A lányok bizonyos csodálattal néztek rá – az egyetlen porogjászi tengerészre –, bár általában olyan messziről jött, nagyotmondó embernek tartották. Ez azonban túlzás. Nem lódított ő, csak különös humorával kissé eltorzította, eltolta a dolgokat a groteszk irányába.

– Szóval szervezkedtek, ellenforrdogáltok, mi? – szólalt meg Géza, mikor Lajos befejezte mondókáját. – Hát ez dicséretes. Alle Achtung! Distinta considerazione! Megkülönböztetett tiszteletem és amit parancsolsz. Csak azt nem tudom, mire vártok? A bolsik csomagolnak, pakolnak, pucolnak, direkzion Budapest. Látod, teljesen kiürült a fiákeres stand, a bérkocsikat is mozgósították a visszavonulás, pardon, „az ellenségétől való tervszerű elszakadás” érdekében. Megrakodva robogtak a jó öreg csészák az állomás felé. Ha így folytatódnak a dolgok, rövidesen odajutunk, hogy nem lesz kit lefegyverezni. Nem marad más hátra, mint egy tucat porogjászi leányzót felöltöztetni fehér ruhás szüzekké és elküldeni őket az oláh vitézek elé a város kulcsaival, hogy felnyithassák az üres kasszát meg a kiürült raktárakat. Erre vártok, mi?

Hát csakugyan, itt már nem lehet tovább várni, valamit tenni kell.

Lajos összehívta ellenforradalmi cimboráit az Ármentesítő Társulat egyik emeleti szobájába. Vasárnap lévén, nyugodtan tárgyalhattak, senki se volt az épületben rajtuk kívül. A kopár hivatali helyiség hamarosan megtelt, bár valamennyiüket nem tudta ilyen hirtelen értesíteni, egy néhányan meg kimentették magukat különféle ürügyekkel.

Lajos Solthy Gézával együtt amellet kardoskodott, hogy nem szabad tovább várni. El kell kérni Sável őrmestertől a csendőrségi fegyverraktár kulcsait, megszerezni a puskákat, lefegyverezni a vörösöket, s azután parlamentereket küldeni a románokhoz, hogy ne lőjék a várost, mert ők már megszüntették a kommunista uralmat.

A fiatalabbak általában helyeselték Lajos tervét, bár Széki Benci, Oláh Dezső meg Bradu Laci és még vagy ketten hallgattak, nem szóltak sem ellene, sem mellette.

Ekkor Solthy Zsiga, a társaság legidősebb tagja, egy olyan negyven év körüli ügyvéd felemelte a kezét:

– Fiúcskák, én korainak találom a dolgot. Gondoljátok meg, hogy a vörös helyőrség fegyverek tekintetében is, létszámban is óriási túlerőben van velünk szemben. Hányan is vagyunk? Béluskám, olvasd csak fel a taglistát.

Matasowszky Béla, a vékonypénzű egykori szolgabíró, a szervezkedés adminisztrátora felolvasta a névsort, s akkor valamennyien megdöbbsenek, hogy ilyen kevesen vannak. Két tucatot is alig ért el a beszervezett ellenforradalmárok száma.

– Na látjátok! – mondta Solthy Zsiga. – Hát két tucat ember és ugyanannyi csendőrségi puska hogy szállhatna szembe három század vöröskatonával, akiknek gépfegyverük is van?

– Igen, de itt van az én volt lovascsendőr-különítményem is – erősödött Lajos. – Azok rögtön mellénk állnak, ha én szólok nekik.

– Hányan vannak azok?

– Harmincketten.

– Harminckettő meg huszonkettő, az még mindig csak ötvennégy. Két gyenge szakasz.

– Uraim! – szólalt meg Solthy Géza. – Volna egy rövid, de velőtlen indítványom.

– Halljuk! Halljuk!

– Adjatok egy motorbiciklit, én nyeregbe pattanok, leszaladok Debrecenbe a repülőalakulatomhoz. Ez maximum három óra. Ott beülök saját, külön bejáratú légi tragacsomba, egy óra alatt itt vagyok, leeresztek a vörös helyőrség laktanyájára két vagy három félkilós bombát, s akkor mindjárt hajlamosabbak lesznek a komcsik a tárgyalásra. Sőt lehet, hogy akkor ez a mélyen tisztelt ellenforradalmi társaskör átalakulhat temetkezési vállalattá. Nos, uraim?

– Ugyi mondtam, hogy ez a Géza remek pofa?! – súgta Lajos Forbáth Micunak.

Ebben egyébként mindnyájan egyetértettek, javaslatát azonban mégsem fogadták el, túl kalandosnak tartották. Honnan kerítsenek motorkerékpárt? Meg aztán a mostani körülmények között a vörösök úgyszemint engednék Gézát felszállni egyedül.

Most belépett egy csinos arcú, magas, szőke fiatalember, Vadász Gyuszi tartalékos főhadnagy, és kissé lihegve jelentette, hogy a románok elől visszavonuló székely hadosztálynak egy erős osztaga Szatmáron és Újlakon át Muzsajba érkezett. Lehet, hogy holnap már itt lesznek.

– Dehát vajon milyen érzelműek azok a székelyek? – vetette fel Salánky Laci. – Vörösek vagy fehérek?

– Se nem vörösek, se nem fehérek; magyarok, hazafiak – mondta Vadász Gyuszi. – Azaz mégis fehérek, mert azt mondják, mindegyik nemzeti szín szalagot hord a zsebében. Alkalomadtán feltűzik.

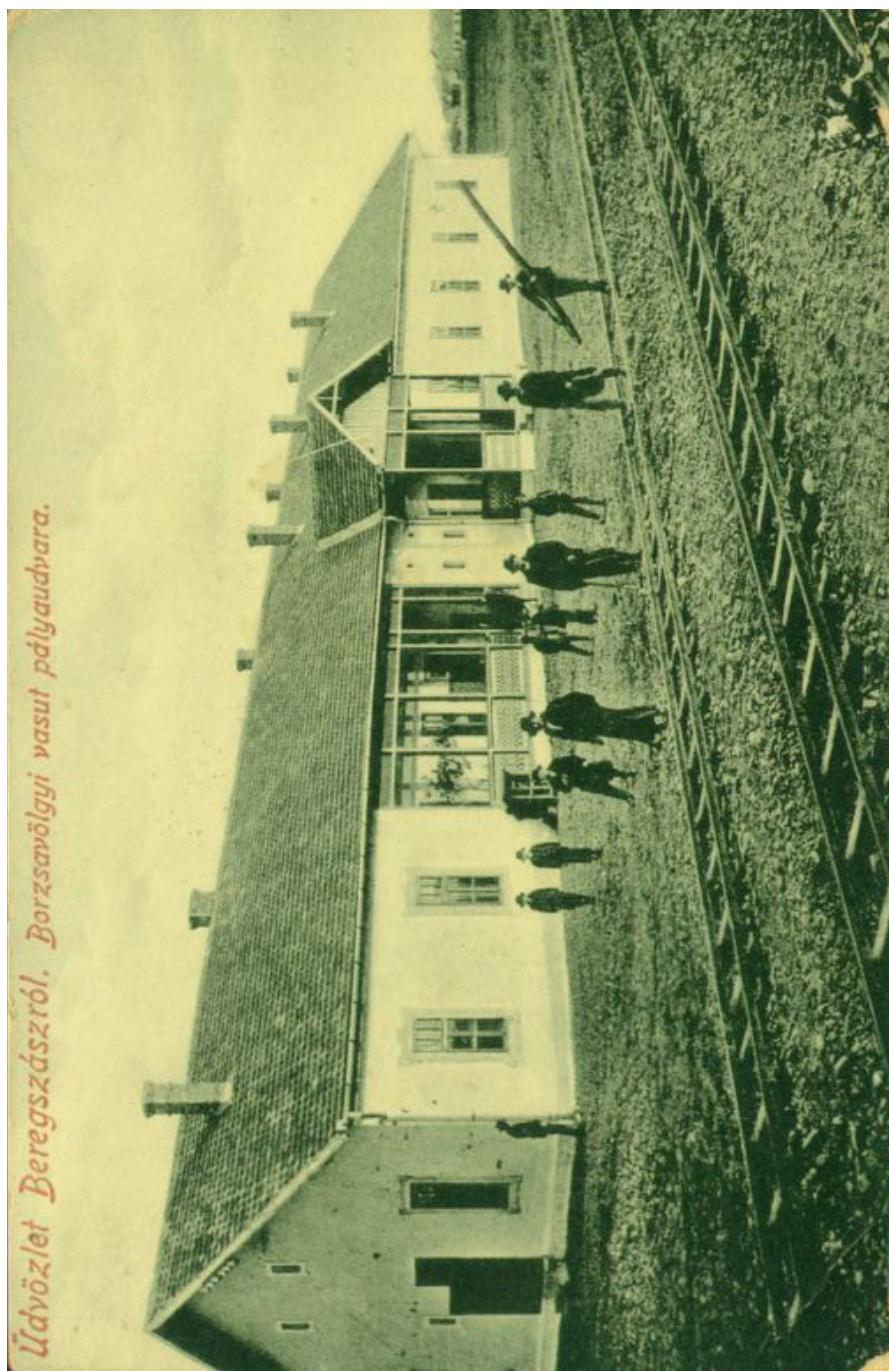
Ez már komolyabb segítségnek ígérkezik! Valamennyien fellélegeztek, és Solthy Zsiga tanácsára abban állapotok meg, hogy holnapig várnak. Ha ideérkeznek a székelyek, azonnal érintkezésbe lépnek velük, s együttesen lefegyverzik a vörös helyőrséget.

Lajos olyan felajzott „adventi” hangulatban feküdt le aznap este, mint gyermekkorában karácsony előestéjén.

Holnap történelmet csinálunk! – mormogta a fal felé fordulva. Nagy szeretettel gondolt Vadász Gyuszira, hogy olyan jó hírt hozott nekik. De ettől függedenül is nagyon rokonszenvesnek találta. Miért is vajon? Akkor eszébe jutott Magdi, a húga, az a tejfehérbőrű, feszülőkeblű, magas, szőke leány. Olyan a bőre, mint a mandula, mint a mandulatej. Diákkorában, sőt később is, ha tejet ivott, vagy mandulát evett, gyakran gondolt Vadász Magdi mandulaszerű, fehér testére.

Á, ostobaság! – mordult fel magában, s újra kifelé fordult. – Most nagyobb dolgokról van szó: holnap történelmet csinálunk!

– Mit forgolódol annyit, te fiú? – szólt rá az öreg Forbáth a másik ágyból. – Aludj már!

HUSZONKILENC

Másnap reggel, alighogy bekapta a reggelit, rohant ki a városba.

Húsvét hétfője volt, de semmi sem jelezte az ünnepi hangulatot. Nem lehetett most kipirult arcú fiúcskákat látni, amint kezükben szagosvizes üveggel locsolódnak.

Dümm... dümm... – hallatszott az ágyúk dümmögése kelet felől, egyre közelebről. Az utcákon, ezen a rendkívüli hűvös húsvéti reggelen hemzsegett a nép. A sovány, fekete ruhás, kemény kalapos iparos emberek gondterhelten arccal, a kék mándlis úJVárosi gazdák, a jómódú zsírosparaszatok meg reménykedő tekintettel figyeltek a közeledő ágyúdörgés hangjaira.

És a megpakolt kocsik egyre csak robogtak az állomás felé.

Lajos huszárruhában, de persze tisztcsillag nélkül sietett az Égres hídja felé. Forbáth Micuval akart beszélni a csendőrségi fegyverraktár kulcsainak megszerzéséről. A Meisels-padka előtt azonban egy vörösjárőr feltartóztatta:

– Elvtárs! – szölt rá a járőr vezetője. – Maga, látom fegyverforgató ember, jöjjön velünk, megvédjük a várost.

Lajos a torkában érezte a szíve dobogását. Villámgyorsan átgondolta a lehetőségeket. Ha ellenáll, letartóztatják, elhurcolják és mindennek vége! Ha viszont jó képet vág a dologhoz, akkor fegyverhez jut és ha kezében lesz a puska, valami kifogással, mondjuk útravaló beszerzésének ürügyével hazakéredzkezik és meglóg.

– Hová megyünk? – kérdezte, amint a négy vöröskatonával elindultak visszafelé, a Törvényszék irányába.

– A Széchenyi utcába, a felszerelési központba. Jut ottan magának is egy puska. Tud bálni a gyalogsági fegyverrel meg a kézigránáttal?

– Hogyne, gyalogsági kiképzést is kaptunk.

A felszerelési központban, egy nagy üres szoba közepén halomba voltak hányva a fegyverek. Vöröskatonák és civil ruhás katonajelöltek turkáltak a fegyverhalomban. Volt ott osztrák–magyar Mannlicher, huszárcarabély, meg zsákmányolt orosz, francia és olasz pusokák.

Egy sarokban kopott, foltos ruhájú pázsiti parasztleányok, nap-számos fiúk ültek batyuikon. Őlükben tartották a kiválasztott fegyvereket, és a Kossuth-nótát dúdolták:

*„...Ha még egyszer azt üzeni,
„Mindnyájunknak el kell menni.
„Éljen a magyar szabadság!
„Éljen a Haza!”*

Lajosnak belenyilallt a szívébe valami: Ezek mennek megvédeni a Hazát az ellenségtől, – ő meg az ellenséget várja!

Ellenség... Dehát Gyula bácsi azt mondja, hogy a kommunista a nagyobb ellenség, a román meg fogja őket menteni a bolsevizmus veszedelmétől. Ferenc bácsi is ezt hangoztatja, meg Széki Benci, meg körülötte mindenki.

Most, hogy első réműlete alábbhagyott, megjött a lelkiereje a számvetéshez. Hirtelen mérlegre tette az új rendszer tetteit: Kabay Viktort le tartóztatták, Boronkay Gyulát halálra keresik, a dolhai szolgabíró, meg a milotai jegyzőt kivégezték... Nem, ő ezekkel nem menetelhet együtt. A románok megmentenek bennünket a bolsevizmustól, a békeszerződés meg a románoktól. Majd visszaparancsolják őket a határok mögé.

Kiválasztott egy huszárkarabélyt, s odalépett a járőrparancsnokhoz.

– Elvtárs, én most hazamegyek ennivalóért. Ki tudja mikor jutunk menázsizhoz?

– Jól van, elvtárs. Osztán jöjjön vissza ide.

Vállára vetette a karabélyt, s elindult hazafelé. Valósággal rá kellett parancsolnia lábaira, hogy lassan mozogjanak, mert az ösztönei futásra ösztökélték.

A zsidó templom sarkánál Feri sógor kiáltott rá az utca másik oldaláról:

– Hé, hó, megállj! Hová mégy te örült, azzal a puskával?

– Szervusz, Ferikém! – mondta, már fölényesen nevetve és Solthy Géza cinikus humorát utánozta: – Látod, milyen stramm vöröskatona lettem!

Berkesdomby Feri behúzta egy kapu alá:

– Te örült! Te mozaikember! – sziszegte felháborodva és aggodalomtól haragosan. – Tegnap ellenforradalmat akar csinálni, ma meg beáll vöröskatonának!

– Mit csináljak, ha betoboroztak? – felelte a fiú még mindig nevetve, majd komolyan hozzátette: – Ferikém örüljünk, hogy végre fegyverhez jutottunk. Jó hasznát fogom én ennek venni hamarosan!

– Vissza kell adni a puskát.

– De-e-hogy is adom. Örülök, hogy végre a kezemben van!

Feri sógor fejcsóválva kísérté haza. Már ebédnél ültek, mikor Zsófi, a „vörös detektív”, ijedt arccal beszólt:

– Nagyságos asszony, egy vöröskatona keresi a fiatalurat.

Mindenkinek megállt a kanál a kezében, Lajos kiment a verandára. Egy valahonnan ismerős arcú katona várt rá, lábhoz tett fegyverrel.

– Adja vissza a puskát, Forbáth úr – mondta a katona komoly arccal. – Másnak a kezébe való az.

Lajos odaadta a karabélyt és visszament az ebédlőbe.

– Mi volt? Mit akart? – kérdezték egyszerre valamennyien.

– Visszakérte a puskát. Azt mondta: „Adja ide, Forbáth úr! Már nem elvtárs.” Úgy látszik, felismert valamelyik.

Ebéd után Feri elkísérte az öreg Forbáthot részvéltátogatásra egy közös vadászcimborájukhoz, akinek meghalt a felesége. Lajost Forbáthné otthon tartotta azzal az indoklással, hogy ilyen zűrzavaros időben ne maradjon a ház férfi nélkül.

Ám, három óra tájban, mikor látta, hogy édesanyja mélyen elaludt a kis szalon díványán, kisurrant a kapun és gyors léptekkel elindult a városba, hogy Micut felkeresse. Mert most már igazán muszáj valamit csinálni.

Az előzőnap nagy sürgés-forgás után, mintha hirtelen kihalt volna a város. Kocsik se mentek már az állomás felé.

A református templom sarkánál észrevette, hogy kibújt a csizmájának a füle, a húzója. Lehajolt, hogy visszadugdossa. Amint újra kiegyenesedett, feléje siető, izgatottan hadonászó, kiabáló embercsoporton akadt meg a szeme: az ő ellenforradalmi cimborái közeledtek majdnem futva a piactér irányából, kezükben puska. Elöl Forbáth Micu vadul összeszorított szájjal, előreszegezett fegyverrel. S utána a többiek, nyolcan vagy kilencen. Salánky Laci, a két Bükki fiú, Csinos Miklós, az Oláh testvérek, Matasowszky Béla meg Vadász Gyuszi. És mindegyik puskásan. Jézus Mária! Hát ő megint lemaradt? Na de, ami késik, nem múlik. Odaszaladt hozzájuk és – se szó, se beszéd – kikapta a kis Oláh Gyuszi kezéből a fegyvert.

– Majd szerzünk neked másikat – csitította a szinte sírva tiltakozó fiúcskát. – Dehát mondjátok már, hogy történt. Hogy csináltátok?

– Sável...

– A kulcsokat...

– A bizalmi nem akarta...

– Rázártuk az ajtót...

Egymás szájából kapkodták a szavakat izgatottan és lihegve, mert szinte futólépésben jöttek a csendőrlaktanyától idáig. Közben mentek tovább az állomás felé. Legelől Lajos és Micu.

Kilépett a Royál szállodából Forgács Iván civilben, de kezében huszárkarabélyt tartott. Megcsóválta feje fölött a puskát és harsány hangon kiáltotta:

– Átvesszem a parancsnokságot!

A fiúk tegnap még zúgolódtak, hogy Gyergyay Aladár, a központi megbízott Forgáccsal értekezik és nem övelük, de most szinte fellélegezve fogadták erélyes fellépését. Végre van parancsnokuk, tapasztalt,

idősebb katonatiszt, ez majd irányt fog szabni a zűrzavarnak. Mert jó, megkapták a fegyvereket és kiléptek az illegalitásból a nyílt ellenforradalom bizonytalan talajára, de hol kezdjék és merre folytassák ezt az ellenforradalmat? Az Andrassy utcára menjenek, az állomás felé, ahol még fegyveres vörösszázadok állnak? Vagy az Ardó utcában a Megyeházára, elfogni a kommunista vezetőket – ha ugyan még ott vannak? Vagy a Széchenyi utcába, a vöröskatonai parancsnokságra?

Forgács Iván először négyes sorokba, tagoszlopba akarta őket felsorakoztatni, de ez nehezen ment, mivel páratlan volt a számuk: kilencen voltak. Ezért végül kettesével osztotta be a fiúkat, így hosszabb a sor, többet mutatnak.

Most egy huszár lépett oda Lajoshoz. Az állomás mellett lévő barakkból jött, ahol a vörös lovasosztaggá alakított egykori lovascsendőr-különítmény tanyázott.

– Zászlós úr – mondta félhangon –, tessék kijönni a barakkba. A huszárok magukkal tartanak. Csatlakozni fognak, csak szólni kell nekik.

Lajos továbbadta Forgács Ivánnak a huszár jelentését.

– Remek! – mondta Forgács. – Vegyél magad mellé még egy embert, és hozzátok ide a huszárokat. Nem kell ellenforradalomról beszélni – tette hozzá diplomatikusan –, csak rendfenntartásról, polgárőrségről. Na menjetek!

– Zászlós úr, – folytatta a huszár – az állomáson két század vöröskatona áll menetkészben. Szerelvényre várnak. Tekeházára akarnak menni a románok ellen. De azt mondják, ha nem kapnak mozdonyt, akkor visszafordulnak, és itt csinálnak rendet a városba.

– Le kell fegyverezni őket! – jelentette ki Forgács nagyvonalúan. – Lehetőleg vér nélkül.

Lajos elindult Csinos Miklóssal meg a huszárral a vasútállomás felé. A nagy kapkodásban, zűrzavarban nem is vette észre, milyen örült és lehetetlen dolgot kíván tőle a parancsnokuk. Szótlanul mentek végig a kihalt Andrassy utcán. A barakkhoz érve, Miklóst kinn hagyta az üres telek kapujában, nehogy hátulról támadás érje, míg a huszárokkal tárgyal.

– Huszárok! – szólalt meg, amint belépett a deszkabarakk ajtaján. – A vörösek itthagyták a városunkat védtelenül, kiszolgáltatva a rablók-nak, fosztogatóknak. Gyertek be velünk a városba, tartsuk fenn a rendet!

– Elvtárs! – lépett eléje a bizalmi férfi. – Vigyázzon a nyelvére, mert én minden szaváruul beszámolok!...

– Nincs itt már kinek beszámolni – vágott közbe Vég Pista, a szolgálatvezető. – Mi a zászlós úrral megyünk. Nyergelni emberek!

Ebben a pillanatban kivágódott az ajtó, s két eltorzult képű vöröskatona rontott be a barakkba készbe vágott fegyverrel.

– Elvtársak! – kiáltotta az egyik, egy betört orrú, halálra szánt arcú. – A bitang burzsujok fegyvert fogtak, ellenforradalmat csináltak a hátunk mögött. Két tűz közé kerültünk. De ha már úgy is meg kell döglөнünk, akkor dögöljön meg minden burzsuj! Gyertek, tisztítsuk meg a várost!

Lajos most nem is a torkában, hanem az orrában érezte a szívét. Megszédült, mintha orrba vágták volna. Életében most először nézett szembe a halállal, közvetlen közelről. Szeme elhomályosult, mint ájulás előtt, füle zúgott, s az egész barakk forgott, hullámozott. Jaj, de jó volna felébredni!

Annyi öntudata azért még volt, hogy összehúzza nyakán a köpenyt, ne látszódjék a nemrég levágott zászlósi csillag meg az aranysáv helye a gallériján. Bár hiába, mert ha a bizalmi kinyitja a száját – vége!

– Jól van, elvtársak, magukkal megyünk! – hallotta most Vég Pista pattogó hangját. – Nyergelni, emberek!... Jöjjön, elvtárs – fordult Lajoshoz –, hozzuk ki a szerszámokat a nyergeskamrából!

Bevitte a fiút a barakk közepén lévő nyergeskamrába, kinyitotta a külső ajtaját és kitolta, szinte kilódította volt parancsnokát az üres telekre:

– Most aztán iszkiri, ahogy a lába bírja!

Lajos úgy rohant, ahogy álmainkban szoktunk, mikor úgy érezzük, hogy szaladunk, szaladunk, de nem haladunk. A lábunk mintha egyhelyben mozogna, s nem akar fogyni a távolság közöttünk s az utánunk száguldó rém között. Közben két dörrenés hallatszott az állomás felől, mintha robbantottak volna, majd gépfegyver ropogott.

Végre mégis kiért az utcára. Csinos Miklós eltűnt, de ezt csak úgy röptiben állapította meg. Szaladt tovább visszafelé, a zsidótemplom irányába, ahol bajtársaitól elvált.

A Tinódi utca sarkán, a Kubovics-háznál Zsófi szobalányuk top pant eléje:

– Mi van fiatalúr?

– Semmi, semmi – lihegte Lajos –, csak egy kis rendfenntartás... – és rohant tovább.

Végre, végre, valamivel a zsidó templomon innen felbukkant a csapat. Gyorsan lefékezte lépteit, és erőltetett lassúsággal ment feléjük, nehogy lihegéséről észrevegyék, hogy futott.

De hogy felszaporodott azóta a sereg! Harmincan lehetnek, vagy talán negyvenen is. Még Zeisler Dudus is ott lépdel köztük, az a felfújtt hólyag, az az albínó patkány. Mikor ellenforradalmi megbeszélésekre hívta,

mindig talált valami kifogást a távolmaradásra – de most, mikor úgy gondolja, hogy a vörösök már eltűntek a városból, egyszerre ő is hős akar lenni!

Lajos jelentette Forgács Ivánnak a történeteket, hangsúlyozva, hogy ha Vég szakaszvezető ki nem csempészi őt a nyergeskamra ajtaján, a vörösök feltétlenül lelőtték volna.

– Menjünk gyorsan az állomásra, százados úr – tette hozzá –, mert ha nem sietünk, Vég Pistát megölik, amiért engem megszöktetett!

– Százados úr – lépett hozzájuk Vadász Gyuszi –, most beszéltem telefonon az állomásfőnökkel. A székelyek a Namény utcán át a pályaudvarra érkeztek és lefegyverezték a vörösszázadot.

– Brávó! De azért ki kell mennünk az állomásra, átvenni a vörösök fegyvereit. Csapat, indulj!

Most már, hogy létszámuk felszaporodott, négyesével meneteltek, rendes tagoszlopban.

– Hohó! – kiáltott fel Forgács, mikor a Kubovics-házhoz értek. – Mintha gépfegyver állna ott az utca végén.

– Az az! – mondta Gyuszi tábori távcsövét szeméhez emelve.

– A székelyek tán azt gondolják, hogy vörösök vagyunk. Integetni kéne nekik. Van nálad valami fehér kendő?

Gyuszi rákötötte zsebkendőjét puskája csövére, s a fegyvert feje fölé jobbra-balra csóválta, integetett a géppuskásnak, hogy ne lőjön rájuk.

Mikor a csapat odaért, a gépfegyver mögött guggoló székely altiszt felállott és tisztelgett Forgács Istvánnak.

– Bajtárs, – mondta Forgács mosolyogva –, mi nem vagyunk vörösök. Rendfenntartók vagyunk.

– Münk es! – felelte a székely. – Éppen most csináltunk vót egy kis rendet az állomáson. A komák dobálódzni kezdtek a gránátjaikkal, hát elszedtük tőlük, hogy ne rendetlenkedjenek, amíg münk masérozunk.

– Jól van, bajtárs, nagyon jól van.

Az állomás előtt a székelyek őrizték a lefegyverezett vöröskatonákat. Lajos felismerte közöttük azokat a pázsiti parasztleányeket, akik délelőtt a felszerelési központban a Kossuth-nótát énekelték. Most szomorúan, lehorgasztott fejjel álltak a székelyek kettős sorfala között. Elfordította a fejét.

Ekkor eszébe jutott Vég Pista, aki őt megmentette. Vajon nem ölték-e meg. Elindult a barakk felé, hogy megkeresse, de visszafordult, mert a háta mögül rikácsoló kiabálás ütötte meg a fülét. Zeisler Duduson kitört a „furor teutonicus”. Ez a szerencsétlen degenerált alak nekiesett a lefegyverezett pázsiti legényeknek, és puskatussal csépelni kezdte őket:

– Büdös, vöröskutyák! – rikácsolta magas kappanhangján. – Gaz bolszevikok, megöllek, széttéplek benneteket!

Vadász Gyuszi odarohant és megragadta kezében a puskát:

– Hagyd abba, Dudus! Nem engedem bántani ezeket a szegény parasztfiúkat. Azt se tudják ők, mi fán terem a kommunizmus, a hazát akarták védeni. Na, Dudus, ne vadulj!

– Fékezd hősi elszántságodat, Dudus! – csillapította Solthy Géza, az ő pokoli humorával. – Gondolj szegény ősz apádra!

– Engedjete, engedjete! – üvöltötte Zeisler Dudus, észre sem véve a tengerész ironiáját. – Igenis kommunisták! Úrgyűlölő, бүdös parasztoi! – zihálta akkor is, mikor végre sikerült eltuszkolni a foglyok mellől.

Lajosnak émelygett a gyomra. Szégyellte magát a székelyek előtt. Vég Pista rezzentette fel néma háborgásából. Vígán és büszkén vágta össze a bokáját, gallérján már ott díszelgett a szakaszvezetői rangjelzés.

– Meldi gehorzáncz – jelentette a régi közös hadsereg magyarosan kitekert nyakú németségével. – Cukszfrirer Stefán Vég szógálatvezető aláztatosan jelentkezik.

Lajos túláradó örömmel ölelte meg, boldogan veregette a hátát:

– Hála Istennek! Csakhogy nem történt baja, Pista! És hogy tudta ilyen gyorsan felvarrni a csillagokat?

Vég Pista huncutul rákacsintott:

– Zászlós úrnak alásan jelentem, vót nekem rezorvába egy másik zubbonyom. Arrul nem vágtam le.

Csinos Miklós is előkerült.

– Hova tűntél te, Micu?

– Tudod, mikor elkezdtek dobálni a kézigránátokat, behúzódtam egy kapu alá, mert nagyon repkedtek a szilánkok. Aztán mire kiléptem az utcára, téged már nem láttalak sehol. Hát itt vártam be a társaságot.

Elbúcsúztak a székelyektől. Azok mentek tovább Namény felé, mert másnap este Tiszán túl, Nyírmadán kell csatlakozniuk a főcsapathoz.

Forgács Iván egy kis őrséget hagyott hátra az állomáson, a zsákmányolt fegyvereket szekérre rakták, s a sereg zöme elindult vissza a városba közrefogva a lefegyverzett vöröskatonákat. Négynek be volt kötözve a karja, kettőnek meg a feje. Gépfegyvergolyót kaptak. Előbbiek között volt az a betört orrú, aki berontott a barakkba. A foglyokat bekísérték a Törvény-szék börtönébe. Azután felmentek a Megyeházára. Ezt jelölte ki Forgács az ellenforradalmi parancsnokság székhelyéül és toborozási központnak.

A polgárórség megalakulásának hírére hamarosan megélénkült a Megyeház környéke. Különösen földjüket féltő újvárosi gazdalegények

jelentkeztek nagyobb számban, de jöttek diák fiúk is, hetedikesek, nyolcadikosok, a fegyveres romantika szagára. Forbáth Micu osztogatta a puskákat a karzatos közgyűlési teremben. Lajos az ajtóban állt, ő válogatta ki a megbízhatókat, a fegyverviselésre érdemeseket. Egyszer csak észreveszi a lépcsőn felfelé ballagó jelentkezők között a Rázsó fiút. Az is polgárőr akart lenni.

– Hát te hogy mersz idejönni? – kiáltott rá pulykavörösen. – Neked volt a legnagyobb pofád, te akartad elvenni az édesapám szőlőjét, és most meg puska kéne neked? Mars innen!

– Ki mondta azt? – hebegte a fiú sápadtan. – Dehogy is akartam én. Máshogy akarhattam vóna!... Na-a-a, ne tessék lökdösni!

– Mars, mars! Takarodj innét! – s letuszkolta a lépcsőn szőlőjük veszélyeztetőjét. Már emelte a lábát, hogy hátulról belerúgjon, de akkor eszébe jutott az a csúnya jelenet az állomáson: Zeisler Dudus gyáva, hitvány komizkodása a védtelen foglyokkal – s erre elszégyellte magát.

Most a nevét kiabálták a háta mögül:

– Lajos! Lajos! – hallatszott a Móczi Béla éles hangja. A lépcső karfáján áthajolva szólongatta: gyere vissza Lajoska, az alispán úr akar veled beszélni.

Bementek az alispáni irodába, Vas Ernő, akit a kommunisták március végén eltávolítottak hivatalából, most újra alispánnak nyilvánította magát. (A Károlyi-rendszer helyezte volt Surányi István helyébe mint régi, negyvennyolcas érzelmű szolgabíró.) Nagy bajusza és szinte cigányosan barna arcú, zömök ember volt Vas Ernő. Parasztosan, tiszahátiasan beszélt, akárcsak néhai Tyukody Imre, a negyvennyolcas tarpai képviselő.

– Szervusz, ecsém! – nyújtotta vaskos kezét Lajos felé. – Hallom, te jól tudol franciájul.

– Igen, meglehetősen beszélek.

– Nahát, akkor te leszel a követünk. Lehet, hogy az olájok ma éccaka mán Muzsajba érnek. Vacsora után üljetek lúra evvel a Béla fiúval, osztán menjetek ki elébek. Fogadjátok őket a város meg a vármegye nevébe'. Mondjátok meg nekik, hogy ne lújjék Porogjászt, mer' itt mán nincsen veresvilág. Mán írtam a számotokra egy maghatalmazást; ehun van e. Fordítsad le francijára, oszt' majd mink aláírjuk, én meg a pógármester. A kisasszony legépeli, pecsétet is nyomunk rája. Na, vállalod?

– Hogyne, természetesen! – hadarta Lajos piros arccal. Gyermekes büszkeséggel töltötte el, hogy ő most a várost, sőt az egész vármegyét fogja képviselni húszéves fejjel!

– Egy huszárt is vigyél magaddal a lovascsendér-különítményből – szólta utána Vas Emő –, hogy legyen aki ellássa a lovakat, amíg az olájakra vártok.

– Mi van? Hova mégytek? – csapott le rá Csinos Miklós, mikor kijött az alispán szobájából.

Megyünk lóháton Muzsajba a románok elé. Én képviselem a várost, meg a vármegyét.

– Lajoska, hadd menjek én is veletek! – könyörgött a fiú. – Én tudok lovagolni. Na, vigyél magaddal! Ugyi elviszel?

Hát ló van elég – gondolta Lajos nagylelkűen. – Hadd jöjjön ő is.

Lefordította a meghatalmazást franciára, és mámorosan indult hazafelé. Útközben fogalmazgatta a történelmi pillanathoz illő mondatot, amellyel be fog nyitni: „Életem legszebb napja!” Nem, ez túl romantikus. „Történelmi pillanatban élünk!” Ez egy kicsit tanáros. Valami tömörebbet: „Győztünk!” Vagy: „Miénk a város!”

Sajnos egyiket sem sikerüli elsütnie, mert mikor belépett a verandára, az egész család cseppet sem regényes, inkább nagyon is prózai dologgal foglalatostkodott a Meydinger-kályha körül: ezüstkanalakat és -ékszereket dugdostak a kályha felső nyílásába meg a csövébe. Feri sógor egy hokedlin állt, Forbáthné, Sárika és Anikó adogatta fel neki a becses értéktárgyakat.

– Hohó, gyerekek! – szólta rájuk az öreg Forbáth, épp mikor Lajos belépett, s kihúzott a zsebéből egy takarékbetéti könyvecskét. – Ezt is dugjátok el oda, meg ezeket is ni! – s átadott Ferinek egy köteg osztrák-magyar bankjegyet, majd még egyet, meg még egy harmadikat.

– Kezicsókolom! – köszöntött rájuk Lajos bosszúsan. (Borzasztó, milyen kicsinyes ez az apuka! Történelmi pillanatban élünk, és ők ezüstkanalakat dugdosnak.) – Mire való ez? Hiszen már elmentek a vörösök.

– De még visszajöhetnek! – felelte az öreg és rendületlenül adogatta fel vejének a bankjegyeket.

– Kisfiam, nem akarsz valamit enni? – kérdezte az anyja és megsimogatta. – Ott van a vacsora az ebédlőben, a kredencen. Hideg sült, meg málé. Nagyon finom.

– Nem, köszönöm, már ettem. De különben is el kell mennem, még dógom van.

Á, ez nem közönség az ő hősi színjátéka számára. Elszaladt Gálszécsyékhez, a Széchenyi utcába.

Na, ott azért bezsebelhette az otthon elmaradt tapsokat. Ferenc bácsi és Margit néni összeölelgette, csókolgatta a család ifjú hősét.

Borral, süteménnyel kínálgatták és lúdbőrözve hallgatták életveszélyes kalandjait: „Elvtárs, vigyázzon a nyelvére, mert minden szaváról beszámolok!”... „A burzsujok fegyvert fogtak, dögöljön meg minden burzsuj!”... A hűséges Vég Pista ravaszsága... Nyergeskamra ajtaján ki... Át a kerten... Bumm-bummm... Kézigránát... Az utca végén gépfegyver, rájuk szegezve... Székelyek... Vörösök lefegyverzése. .. Nincs többé kommunizmus!... Éjjel megyünk a románok elé, a vármegye nevében...

A szörnyű halálfélelem a barakkban, a kézigránát-robbanások, a lihegő futás végig az Andrassy utcán – mindez most szép kerek, romantikus történeté alakult ebben a barátságos szalonban.

– Isten áldása kíséren, Lajoskám! – mondta az öreg Gálszécsy és tiszaujlaki bajuszpedróvel kifent bajsztát szétsimítva jobbról-balról megcsókolta a fiút. – Nemzeti hősök vagytok, fiaim!

– Jaj, csak már itt lennének azok a románok! – sóhajtott Gálszécsyné aggodalmasan. (Most nem oláhokat mondtak, mint a régi jó időkben, és mindketten elhagyták mellőle a „bocskoros” jelzőt.)

– Itt lesznek, itt lesznek ők rövidesen – nyugtatta Ferenc bácsi. – Isten vezéreljen benneteket!

Hát ez szép volt.

Ám a muzsaji kirándulással már kevésbé volt megelégedve. Először is Móczi Bélának nem volt csizmája, cipőben, pantalóban ült fel a lóra, s a nadrágja szárát alul biciklizéshez való csiptetőkkal fogta össze. Szörnyű! Csinos Miklós csizmát húzott ugyan, de sárgát. Adjustált, kincstári, sárga csizmát – fekete ruhához! Mit szólnak majd ehhez a románok? Bizonyára francia tiszték is jönnek velük.

De nem jöttek sem románok, sem franciák. Muzsajba érkezve, a „vármegye képviselői” lóról szálltak és bekopogtak Pető Mihályhoz, a Boronkay fiúk volt vincellérjéhez, aki szépen megtollasodott nemtörődöm, könnyelmű gazdának jóvoltából.

Pető Mihály füstölt kolbásszal és borral kínálgatta Lajosékat. Aztán, hogy híre futamodott a „követek” érkezésének, sorra beállítottak a módosabb muzsaji gazdák. Átbeszélgették, átkvaterkázták az éjszakát a füstös falú paraszt szobájában. Béla nagyon diplomatikusan magyarázta a helyzetet. „Milyen szomorú dolog, hogy várnunk, kívánnunk kell a románok bevonulását, dehát a vörösök pokollá tették az életet... Megszűnt minden jog, nem volt többé sem vagyoni, sem személyi biztonság... Gondoljanak a dolhai főbíró meg a milotai jegyző tragikus halálára...” És így tovább.

Lajos szánalmasnak és bosszantónak érezte ezt a nagy köntörfalazást. (Nem volt hajlama a képmutatáshoz.) Elvégre Gyula bácsi megmondta, hogy a kommunizmus a legnagyobb veszedelem. Hát ha a románok megszabadítanak tőle, akkor miért kell sajnálkozni a bevonulásuk fölött? Hiszen nem maradnak itt. Majd visszaparancsolja őket a békeszerződés.

A muzsaji parasztok hallgatagon bólogattak, nem akartak még állást foglalni. Hátha ez a szépen szavaló úr talán valami hivatalos ember, vagy képviselőjelölt, s a képviselők már annyiszor becsapták őket az arany szájukkal.

– Úgy is van.

– Jól mondja az úr.

Legfeljebb ilyen kis óvatos, udvariassági szólamokat eregettek ki a pipafüsttel együtt. Várták, hogy a házigazda mit mond rá vajon. Mert Pető Mihály az olyan felvágott nyelvű ember és többet forgott az urak között.

– Hát tetszik tudni – szólalt meg Pető, mikor Béla elhallgatott –, én úgy gondolom, hogy az a Károlyi-féle kormány, a' jó lett volna. Már úgy érte, ha annál megmaradhatunk. A fődosztás, tetszik tunni, nagyon felférne. Már úgy érte, hogy a nagybirtokosokat egy kicsit megnyirbálnák, hogy akinek nagyon sok van, annak valamivel kevesebbje legyen, akinek meg kevés van, az kapjon hozzá valamit. Dehát a kómenisták, úgy hallom, mindent el akarnak venni, hogy minden az államé legyen.

– Úgy a! – szólalt meg végre a vendéggazdák legöregebbike. Az én fiam is azt mondja. Most jött haza Oroszországbul, a fogságbul.

– Na látják! – fűjt rá Béla mohón a nehezen kicsiholt paraszti megnyilatkozás szikrájára. Hát ugyebár, hogy' lehet szorgalmat, igyekvést kívánni az embertől, ha nem maguknak, nem a családjuknak dógoznak, hanem az államnak? Ha mindenki az állam napszámosa? Hiszen jó, a napszámos meg a béres is másnak dogozik, de ugyebár egy rendes jogállamban, egy nem kommunista országban a föld szabadon eladható és megvehető. Mindenkinek megvan a lehetősége a földvásárlásra. Igen, megvan a lehetősége...

A lehetőség szónál kissé bizonytalanná vált a hangja, s hamarosan visszakanyarodott a kommunizmusra:

– Nade itt, nálunk, hála Istennek, már nemsokára végérvényesen bealkonyodik a vörösvilágnak. A nagyhatalmak nem tűrhetnek itt, Európa szívében ilyen tűzfészket, amely az egész világot lángba boríthatja. Ezért küldték a román meg a cseh hadsereget a proletárdiktatúra levezetésére. Csak hát, persze szomorú, nagyon szomorú, hogy ide jutottunk! Hogy a románoktól kell várunk a szabadulásunkat.

– Úgy is van.

– Jól mondja az úr.

– Minket is azért küldött ki az alispán úr, hogy megmagyarázzuk a román parancsnokságnak, hogy Porogjászon már nincsen kommunizmus, lefegyvereztük a vörösöket. Hát ne lőjék a várost, mert ott már nem lesz ellenállás...

Béla elhallgatott. Úgy érezte, hogy egy kicsit túlmagyarázta a helyzetet, s ha tovább beszélne erről, az már olyan volna, mintha mentegetőznék.

Szótlatlanul ültek a földes padlójú, dohos szagú szobában. Iddogáltak, füstöltek. Pető Mihály néha kinézett a csillagtalán, borús-hűvös tavaszi éjszakába. De mindig néma fejszóválással jött vissza. Nem jönnek.

Hajnalban Nagyszőlősről jövő szekeresek elmondták, hogy a csapatok megálltak a tekeházi hídnál. Így hát Lajosék, a haszontalanul átvirrasztott éjszaka után visszalovagoltak Porogjászra. Olykor elhagytak egy-egy elcsigázott lovon kocogó vöröskatonát. Ezek elmaradoztak a visszavonuló főcsapattól, vagy utóvédnek hagyták őket hátra. Nem sokat törődtek velük. Hadd menjenek csak tovább, Porogjászon majd úgymint lefegyverezik őket.

Vas Ernő kissé idegesen, torkát köszörülgetve hallgatta Lajos beszámolóját.

– Szóval Tekeházán... Tekeházán. Hm... Az még Nagyszőlősön is túl van. Lúháton egy kicsit sokáig tartana. Pedig már kezd a körmünkre égni a dolog.

– Miért, alispán úr?

– Azér', mer' ha a veresek visszajönnek, akkor jaj nekünk! Mondd, van a cimboráid között valaki, aki ért a motorkocsikhoz?

– Itt van Solthy Géza, a tengerész. Az mindenféle motorhoz ért. Repülős is volt.

– Jó. Hát akkor szóljál neki. A veresek itthagytak egy ótót a kocsiszínbe, mer' el vót romolva. Egy kicsit rendbe kén hozni... Írtam egy új memorandumat; ehun van e. Fordítsad le francijára, osztán vigyétek el az olá' hadosztályparancsnokságra. De mentül hamarább!

Ebben az új feliratban már több volt, mint az elsőben. Most már nemcsak arra kérte Vas Ernő, hogy ne lőjék a várost, hanem hogy küldjenek minél előbb csapatokat Porogjászra, mert ha a vörösök vissza talál-
nak jönni, a polgárság életét komoly veszedelem fenyegeti.

Solthy Géza egy szerelő segítségével rendbe hozta az öreg gépkocsit. Csinos Miklós is odajött és megkérte Lajost, vigye most is magával; hiszen már bizonyos gyakorlatra tett szert a „parlamentérségbe”.

– Jól van, gyere.

Géza meg Miklós civilben volt, de Lajos ezúttal is huszárzászlósi egyenruhában pompázott. (A csillagot már előző este visszavarratta a gallérjára.) A karabélyt is magával vitte, hátha a visszaszállingózó vöröskatonák megtámadnák őket, hogy elvegyék az autót. Ám hogy parlamententer voltukat jelezze, fehér kendőt kötött puskájának csövére. Ilyen ravasz felszereléssel indultak el a román arcvonal felé.

A Nagyszőlőstre vezető országút véges-végig almafákkal van szégyelvezve, s az almafák ezen a hűvös reggelen mind virágba borultak.

– Látjátok? – mondta Lajos az almavirágokra mutatva. – Bellághnének igaza lett. Azt mondja: mire az almafák kivirágoznak, minden jóra fordul Magyarországon.

– Pardon! – helyesbítette Csinos Miklós. – Ő rózsafákról beszélt.

– Na nem, ő azt mondta, hogy rózsavirágzáskor Magyarország nagyobb lesz, mint valaha! Különben az almavirágnak majdnem olyan szaga van, mint a rózsának. Érzitek? Olyan friss, könnyű illat.

– Gyerekek, hagyjátok a fenébe ezt a virágnyelvet! – szólt rájuk Géza a volán mellől. – Azt mondjátok meg inkább, hogy jó úton megyünk-é, mert én még sose vótam Nagyszőlősen.

– Ez a jó út – nyugtatta meg Lajos. – Én sokszor jártam erre. De mi az, hogy máma nem dörögnek az ágyúk?

– Úgy látszik, fegyverszünet van – mondta Miklós.

Nagyszőlősen megálltak egy dohányüzlet előtt. Mikor Lajos kijött a trafikból, Géza egy levélhordót faggatott, hogy melyik út vezet Tekeházára, a demarkációs vonalhoz.

Az utca népe hamarosan összeverődött az idegen autó körül. Kíváncsian bámulták Lajos különös „parlamentéri” felszerelését: a harciasan fenyegető karabélyt, s a puszka csövében lengedező, békét hirdető fehér kendőt.

Egy olyan harmincéves forma, borotvált arcú és feltűnően kicsiny szájú fiatalember odalépett Lajoshoz és bemutatkozott:

– Vértesy Elemér tartalékos főhadnagy.

– Forbáth Lajos huszár zászlós.

– Már bocsáss meg, hogy ismeretlenül beavatkozom a dolgotokba – mondta Vértesy komolyan és lehalkított hangon –, de ha így akartok a demarkációs vonalra menni, annak rossz vége lesz!

– Miért gondolod? – kérdezte Lajos csodálkozva, és röviden elmondta küldetésük célját.

– Az istenért! Egyenruhában? Karabéllyal? A románok egész biztosan belétek lönek, ha így mégytek hozzájuk.

– Nagyon ravasz adjusztírunk! – mondta Géza nevetve. – Si vis pacem – s meglobogtatta a fehér kendőt. – Para bellum! – és rácsapott a puská csövére. – Én mondtam neki, hogy ez valahogy nem stimmel. Dehát ő a politikus, én sofőr vagyok.

– Azonnal át kell öltöznöd civilbe, – folytatta Vértesy – és itthagyni a puskát.

– Civilbe! Dehát honnan szerezzek én itt most civil ruhát?

– Gyere el hozzánk. Én adok neked.

Beült az autóba és elvezette Lajosékat a lakására. Egy zöld zsalugáteres, sárga házban lakott a bátyjával, Boldizsárral, de az nem volt otthon. Elemér magasabb és vékonyabb lévén Lajosnál, néhány eredménytelen próba után egy szürke vadászruhájába bújtatta a fiút, az majdnem ráillett.

Ez a jóindulatú, rokonszenves fiatalember közben elmondta nekik, hogy Szőlösön vér nélkül történt a vörösök elvonulása. Most egy polgárokból és szociáldemokratákból alakult ideiglenes bizottság vezeti a város ügyeit. De nagy a bizonytalaság, a kapkodás. Nem tudják, mit akarnak a románok. És ha sokáig késik az előrenyomulásuk, nem jönnek-e vissza a vörösök...

Már dél felé járt az idő, mikor a Tisza hídjához értek. A román tábori őrs parancsnoka, egy csinos, fiatal, barna arcú tisztecske, kezét jobbra-balra lóbálva jelezte, hogy nem lehet továbbmenni. A zöld ruhás román katonák kíváncsian nézegették az idegen gépkocsit. Lajos kiszállt az autóból, franciául bemutatkozott a román tisztnek, és elmondta küldetésük célját:

– Ezt a memorandumot sürgősen át kell adnom a hadosztályparancsnok úrnak – magyarázta a zsebéből előhúzott emlékiratot lobogtatva.

– Nem lehet – csóválta fejét a tiszt, – szigorú parancsunk van, hogy senkit se engedjünk át a hídon.

– Mond meg neki, Lajoska – szólt oda Géza a kormánykerék mellől –, hogy ha sokat vacakol, lemegyek Debrecenbe, aztán légifuvarral jövök vissza. Majd pukkanós névjegyeket adok le a mélyen tisztelt román hadseregnek! Hát az jobb lesz nekik?

– Géza, ne marhászkodj!

– Qu'est-ce qu'il dit? – kérdezte a román. (Mit beszél?)

– Azt mondja – fordította, azaz ferdítette Lajos Solthy Géza hetyke szavait –, hogy Porogjász városa nagy veszélyben van, mert ha a román

előnyomulás sokáig késik, visszajönnek a vörösök és vérfürdőt rendeznek. Nagyon kérjük a százados urat...

– Főhadnagy vagyok.

– Nagyon kérjük a főhadnagy urat, kivételesen engedjen át bennünket, hogy átadhassam ezt az emlékiratot a hadosztályparancsnok úrnak.

– Hát várjanak egy kicsit – mondta a főhadnagy elgondolkozva. – Majd telefonozok Olteanu tábornok úrnak.

Bement az őrbódéba és sokáig hallózott a tábori telefonba:

– Halló! Hallo-o-o! Aici vorbeste locotenent Dobrogeanu – azután újra elmondta ezt még vagy háromszor, egyre hangosabban. – Comanduirea diviziei? Hallo-o! Aici vorbeste locotenent Dobrogeanu...

Lajos, olasz tudása alapján, nagyjából megfejtette a főhadnagy szavait. Minthogy olaszul a főhadnagy luogotenente, akkor locotenent románul bizonyára ugyanazt jelenti. És Dobrogeanu nyilván a neve lesz. A bódé mellett megpillantott egy eldobott, összegyűrt levelet. Felvette, kisimította és kibetűzte a szálkás női kézírással rákőrmölt címzést: Domnului locotenent Ovidiu Dobrogeanu.

– Te Géza, tudod, hogy hívják ezt a főhadnagyot? Ovidiu Dobrogeanu: Dobrudzsai Ovidius. Hát nem érdekes? Tomi, ahol Ovidius száműzetése idején élt, ott volt a Duna torkolatától délre, a mai Dobrudzsa területén. Talán egyenes leszármazottja a latin költőnek!

– Kinn vagyunk a vízből az Ovidiusoddal! Énfelőlem Horatiusnak, vagy akár Julius Caesarnak is hívhatják, csak engedjen át bennünket a demarkáción.

Végre kijött a bódéból a szép nevű főhadnagy és közölte velük, hogy nem mehetnek át a Tiszán, de átvette az emlékiratot és megígérte, hogy továbbítani fogja Olteanu tábornokhoz.

Szólósön Vértessy Elemér megebédeltette őket. Azután Lajos viszsabújt huszáruhájába, melegen elbúcsúztak Vértessytől és robogtak hazafelé. (Már amennyire evvel a rossz targaccsal robogni lehetett.)

Az alispán ma még idegesebben hallgatta Lajos jelentését, mint előző nap, és mintha valamit titkolt volna előtte. Annyit közölt mindössze, hogy hétfőn Munkácson is lefegyverezték a vörösöket. Azután megkérte Lajost, járja végig a város kijáratainál felállított őrségeket.

– Tudod, nem tetszik nekem az a Haut százados, aki átvette Forgácsstul a katonai parancsnokságot. Rettentően kapkodó és beszari ember.

– Átvette a parancsnokságot? – csodálkozott Lajos. – Hát Forgács-csal mi van?

– Megbetegedett.

Hm... Itt bajok lehetnek!

A fiú nagyon el volt csigázva, hiszen tegnap éjjel egy szikrát sem aludt, dehát nem tehetett mást, mennie kellett.

Vacsora után holtfáradtan dőlt az ágyba, s azon nyomban elaludt. Éjfél tájban megverték az ablakot.

Na mi az már megint? Biztosan valami részeg ember – szerette volna elhitegni magával és fülére húzta a takarót... Ám a kopogtatás csak nem szűnt, sőt egyre erősödött, mintha nagyon türelmetlen volna az az éjfélt ablakzörgető. Na végre elhallgatott. Újra elaludt, ámde egyszer csak rángatják róla lefelé a paplant. Az édesapja, kezében gyertya:

– Kelj fel már, te fiú, Feri akar veled beszélni!

– Jaj, tessék már hagyni, olyan álmos vagyok!

– Kelj fel, nagy baj van!

Morogva odavánszorgott az ablakhoz.

– Azonnal öltözz fel – suttogta Feri sógor az ablakból befelé –, és gyere a Megyeházára!

– De mi a csudának, most éjszaka?

– Jönnek vissza a vörösök ágyúval, gépfegyverrel. Távirat jött Új-helyről: polgárőrséget leszerelni, nemzeti zászlót Megyeházáról bevonni, mert különben porrá lövik a várost! Vas Ernő sürgősen beszélni akar veled.

Lajos bódult álomittasságban képtelen volt tudatosítani a veszedelmet. Nyögve, káromkodva öltözködött. Feri közben bejött, felzargatta az asszonyokat és forró feketétet főzetett a konyhában. Az erős kávé valamennyire lelket öntött a fiúba.

– Jaj, fiacskám – intette az anyja –, csak vigyázzatok magatokra! Vedd fel tán a nagykabátot, olyan hűvös ez az éjszaka!

Ez a gyámoltalan, szórakozott anyai aggodás olyan tragikomikusan időszerűtlenül hatott most, hogy Feri is, Lajos is önkéntelenül elnevette magát.

– Jól van, jól van anyuka! – mondta Feri mosolyogva és megölelgette anyósát. – Majd vigyázunk!

– Apa, adjál valamennyi pénzt ennek a szegény fiúnak – ébredt fel most Forbáthnéban a gyakorlatias női ösztön –, hátha hosszú útra kell menniök.

Az öreg Forbáth előkaparta a Meydinger-csővéből a dugipénzeket és odaadott Lajosnak egynéhány bankót.

– Tiszta örület, amit ez a szerencsétlen Vas Ernő csinált! – magyarázta a helyzetet Feri sógor, amint a Megyeháza felé siettek a hűvös, csil-

lagtalan éjszakában. – Egész nap telefonálgatott összevissza, Munkácsra, Újhelybe, még a pesti Belügyi Népbiztosságot is megpróbálta felhívni.

– A Belügyi Népbiztosságot! Miért?

– Magyarázkodni akart, hogy hát itt nem volt ellenforradalom, csak rendfenntartó polgárőrséget alakítottunk. Este meg Sátoraljaújhelyt csengette fel és Kabay Viktort hívatta a telefonhoz...

– Kabay? De hiszen azt elfogták a vörösök.

– El hát, aztán odaállították a telefonhoz és valószínűleg pisztolyt szegeztek a fejének, úgy diktálták, hogy mit mondjon, hogy Vas Ernőt begrassa.

– Miket mondott Kabay?

– Azt mondta a telefonba – én is ott voltam, én tartottam a másik kagylót –, azt mondta, hogy Újhelyen lefegyverezték a vörösöket, ők az urak. Erre Vas Ernő, ez az örült, azt mondja: Brávó, akkor küldjete nekünk legalább egy géppuskát. Nekünk kettő volt, de az egyiket odaadtuk a munkácsi ellenforradalmároknak. Nagyon gyengén állunk fegyver dolgában.

– Örült! Gazember!

– Na csak ez kellett az újhelyi vörösöknek! Mindjárt leadták azt a sürgönyt, amiről már beszéltem. Hát így állunk!

Lajos azért persze csak bement az „örült és gazember” alispánhoz, nem volt más választása.

Vas Ernő virrasztástól vérbeborult szemmel, hamuszürke arccal fogadta. Nem magyarázkodott, kényelmesebb volt arra az álláspontra helyezkednie, hogy a fiú bizonyára már úgyis tud mindent. Átadott neki egy harmadik memorandumot. Ebben arra kérte a román hadvezetőséget, hogy azonnal küldjenek Porogjászra csapatokat, teherautón, mert különben a vörösök kiirtják a polgárságot.

– Eriggy le, a hátulsó udvarba – mondta, mikor Lajos lefordította franciára az emlékiratot. – Ott van Solthy Géza, reperálja a kocsit. Miháncs készen lesz, azonnal induljatok! De ne vigyél magaddal senki mást, hogy mentül gyorsabban mehessetek.

A Megyeháza hátulsó udvara a törvényszéki börtön falára nézett. Ott küszködött Géza a fal tövében az öreg autó motorjával, egy acetilén lámpa világánál. Egy vármegyei hajdú segédkezett neki, meg Vas Ernő serdülő fia. A lámpa fénye kísértetiesen megnyújtotta a három alak libegő árnyékát a börtön falán, amely mögött a lefegyverzett vöröskatonák ültek.

Lajos hősi színjátéka most balladai irányba fordult: hátha egyszercsak ők kerülnek oda, a vörösök helyére?!

Géza azonban nem volt a balladák embere: lépten-nyomon burleszk elemeket kevert a darabba. Vas Ernő fia, aki ott lábatlankodott körülöttük, siketnémának született. Később megtanították beszélni, de a szavak szörnyű nehézkesen, szinte recsegve-ropogva préselődtek ki a torkából.

– Hol van az a franciakulcs? – kérdezte Géza.

– Mingyárre meg kerrre-semmm – recsegte a siketnéma fiú.

Azután meg a benzines kanna kellett volna.

– Eul-vit-ték a rrraktárre-ba – hangzott az akadozva ropogó válasz.

– Lajoska! – szólalt meg Géza, mikor a fiú elment a kannáért. – Ezt az embert távolítsátok el innen, mert ha még egy félóráig hallgatnom kell a hangját, én idegsokkot kapok!

– De Géza – csillapította Lajos –, vedd tekintetbe, hogy ez siketnéma!

– Hát aki siketnéma, az fogja be a száját és ne beszéljen!

Lajos köhögött, fuldoklott a kacagástól, de Géza halálosan komoly arccal erősítette:

– Hát nem? Hát nincs igazam? – majd az öreg hajdúhoz fordult. – Na mondja mester, miféle siketnéma az, aki beszél? Igazam van?

Ezután már akármit mondott Géza, Lajos a legártatlanabb megjegyzéseire is düllöngőzött a kacagástól. Izgatottsága és idegfeszültsége örült röhögésrohamokban puffogott ki lelkének kazánszelepén. Persze azért volt ebben a nagy röhögcsélésben egy kis túlzottság is: az akasztó-fahumor erős hangsúlyozása, meg valami diadalmas öröm, hogy lám, a legnagyobb életveszélyben vannak és ő mégsem fél.

Már erősen hajnalodott, mire elindultak. Az „Oroszlán” sarkánál – nem törődve az alispán intelmeivel – Lajos felvette Csinos Miklóst az autóba. Sőt hamarosan még két útitársuk akadt.

Amint bekanyarodtak a muzsaji útra, a grófudvar kőfala mellől a Gyergyay házaspár integetett feléjük kétségbeesetten. Mind a ketten kézikoffert cipeltek.

– Kezicsókolom, Eca! – köszöntötte Géza a híres pesti asszonyt régi barátságra mutató szívélyességgel, s megállította a kocsit. – Szervus, Aladár bátyám. Hová-hová ilyen hajnalok hajnalán? Ja persze, „Aurora Musis amica”! A hajnal a Múzsák barátja – tette hozzá, s Ella asszonyra kacsintott arra célozva, hogy Gyergyayné újságokba írogat riportokat, novellákat, sőt verseket is.

– Géza, Géza, maga javíthatatlan! – fenyegette az asszony. – Hogy van kedve tréfálgozni ebben a szörnyű helyzetben?

– Miért? Olyan szépen kivirultak az almafák. Emlékszik, mit jósolt Bellághné az almavirágzásról?

– Jaj, hagyjuk most Bellághnét! Géza, ha Istent ismer, vigyen el bennünket! Tudja, hogy Aladár milyen veszélyes megbízatással jött Porogjászra. Mi nem maradhatunk itt, mert végünk!

– Hát igen – szólalt meg Gyergyay Aladár; mostanáig nem vett részt a beszélgetésben, szemét a földre szegezve hallgatott, mintha egy kicsit szégyellné ezt a hajnali kofferezést és országúti leselkedést – tudod, szeretnénk legalább Szőlősig eljutni. Ott mi megszállnánk Lajtay Zoliéknál, Ella rokonainál.

– Kérlek, Aladár bátyám, semmi akadály. Bár, pardon, itt Lajos barátunk az útimarsall; ő a parlamentter, a nagykövet. Én csak sofőr vagyok.

Lajos ki akart mászni a kocsiól, hogy bemutatkozzék Ellának, de az asszony megelőzte, odalépett az autó mellé:

– Maradjon csak!

– Kezicsókolom, Forbáth Lajos huszár zászlós. – (Ezt azért tette hozzá, mert ezúttal – megszívlelve Vértessy Elemér tanácsát – civil ruhában indult a románokhoz.)

– Ó, hát maga a Lajoska! Én már sokat hallottam magáról Aladártól. Irigylem, többek között (ezt erősen megnyomta) a rendkívüli nyelvtudását. Hány nyelvet is beszél? (Majd, választ se várva): Egyéb-ként gratulálok a hősiességükhöz. Csodálatos volt, amit maguk ezekben a napokban produkáltak!

– Ó kezicsókolom, hát megtettük, ami tőlünk telt. Parancsoljanak beszállni.

Csinos Miklós előreült, Géza mellé, s Gyergyayék bebújtak a hátsó ülésekre. Az asszony középen helyezkedett el, Lajostól balra. (Jobb profilja előnyösebben mutatott, ezt már régen kitanulmányozta tükörből.)

Jeney Ellát, úgy egészben, nem lehetett szépnek nevezni. Termete kissé alacsony volt, s az akkori közizlés szerint valamivel molettebb a kellesténél, de 1919-ben még nagyon modernül ható, rövidre vágott barna hajával és huncutul csillogó, szép barna szemével mindenkit elvarázsolt, aki a közelébe került. S még inkább rendkívül közvetlen modorával. Oly fesztelenül és szaporán csicsergett, hogy lehetetlennek látszott kiszámítottásra gyanakodni. Pedig szavainak fürge nyilai mindig pontosan célba találtak: a gyanútlan férfihúság kellős közepébe.

Most is, mihelyt az autó elég tőrhető sebességgel röpítette őket a román hadsereg remegve áhított védőszárnyai felé, mindjárt megcsillogtatta nőiességének fényes fegyvereit.

– Remélem, Lajoska – fordult a fiúhoz, amint a Kishegy lejtőjén leereszkedtek, s eltűnt mögöttük a veszedelmes város – remélem, maga

nem neheztel rám, amiért elraboltam maguktól Aladárt? – és végigsimogatta arcát szemének meleg sugaraival.

– Ó Istenem, hát miért neheztelnék? Hiszen...

– Na? Na?

– Hiszen a szerelmi dolgokat nem lehet kívülről megítélni – vágta ki magát Lajos egy sokszor hallott és nem is alaptalan közhellyel.

– Brávó! Látom, maga nemcsak vitéz, hanem okos fiatalember. Milyen kár, hogy Kürthy rokonság, amelyet én egyébként rendkívül nagyra becsülök, nem így fogja fel a dolgot...

– Eca! – szólalt meg Gyergyay Aladár az autó sarkából. – Hagyjuk most a Kürthyeket!

– Remélem – folytatta Ella zavartalanul –, Pesten majd gyakran fel fog keresni bennünket, ha vége lesz a kommünnek. A Sacherben lakunk. Tudja, hol van a Sacher panzió?

– Hogyne, az Irányi és a Veres Pálné utca sarkán.

– Remek! Jaj, Istenem, mi lehet most Pesten?! Sűrített terror – miután a románok meg a csehek néhány megyényi területre zsugorították össze a proletárdiktatúrát –, hála Istennek! –, tegyük hozzá gyorsan. De persze, annál vadabbul dühöngenek a vöröspribékek abban a szorongatott városban. Szörnyű, hogy mi folyik a Batthyány-palotában! Tudja, hogy mi is alig bírtunk kiszabadulni a pesti pokolból? A Keletin kis híján múlt, hogy el nem kaptak!

– Hagyjuk ezt most, Ella! – szólt rá újból a férje.

Aladár, ez a máskülönben annyira kedves modorú társasági ember nagyon kedvetlen, nyomott hangulatban gubbasztott a kocsisarkában. Azok közé tartozott, akik olyankor szeretik kellemes lúdbőröztetéssel ecsetelni az izgalmas eseményeket barátságos szivarfüstbe burkolódzva, mikor már végérvényesen lezajlottak. Most még nagyon is benne voltak a zajlásban.

Tiszaújlakon Géza kiszállította őket, mert ki kellett cserélni az egyik hátsó gumit. Lajos megragadta az alkalmat, hogy meginterjúvolja Aladárt az ellenforradalmi szervezkedés felől. (Nagyon fúrta az oldalát, hogy öveük miért nem tárgyalt a húsvéti napokban, hanem csak Forgács Ivánnal.)

– Aladár bátyám, Csinos Géza nem jelentette, hogy mi is bekapcsolódtunk az országos szervezkedésbe a debreceniek révén?

– Csinos Géza? A törvényszéki elnök fia? Nem, én nem találkoztam vele – felelte Aladár elgondolkozva.

– Hogy lehet az? Ő Hoyos grófnak, a debreceni ellenforradalmi komité vezetőjének a megbízottja. Még április elején beszervezett bennünket. Hoyos gróffal se tetszett tárgyalni erről?

– Hoyos... Hoyos... Hallottam ezt a nevet – mondta Aladár bizonytalanul –, de nem ismerem személyesen.

Különös, különös... – tűnődött Lajos. Olyan zavarosnak, bizonytalanul kezdte látni az egész ellenforradalmi szervezetet.

Nagyszőlösön letették Gyergyay Aladárt meg a feleségét Lajtay Zoltánék kapujában, s ők mentek tovább Tekeháza felé.

Most nem Dobrogeanu főhadnagy volt az őrség parancsnoka, hanem egy magas, szőke erdélyi román tiszt. Ez nem akarta átvenni az emlékiratot. Azt mondta, várjanak egy kicsit, nemsokára itt lesz Pop ezredes, jön inspicálni a vonalat. Adják át öneki.

Türelmetlenül járkáltak a Tisza partján fel s alá vagy két óra hosszat. Végre megjött az ezredparancsnok.

Pop ezredes olyan Vilmos bácsi formájú, kedélyes, gunyoros arcú ember volt. Még lompos bajusza is az öreg Kürthy Vilmosra emlékeztetett.

– Szóval maga képviseli Porogjász városát meg a vármegyét – mondta mosolyogva, mikor Lajos franciául bemutatkozott neki. – Hát hol van a polgármester meg az alispán? Mi?

– Azok nem tudnak franciául. Ezért engem küldtek maguk helyett.

– Hm... úgy gondolom, egy ilyen ezeréves ország idősebb követet is küldhetett volna. Na, mindegy. Maga azért derék, bátor legényke. (Un brave et courageux petit gars.) Hadd lám azt a memorandumot!

Az öreg fejcsóválva olvasta az emlékiratot.

– Kolosszális! – kiáltott fel, mikor elkészült vele. – Szóval a maguk alispánja azt kívánja, hogy küldjünk Porogjászba teherautón csapatokat. Negyven-ötven kilométernyire előre, minden oldalbiztosítás nélkül, bele a vörösök hasába, azért, mert ő be van gyulladva! Nagyon eredeti! Hát hogy képzelik maguk, fiacskám? Mi frontális harcot folytatunk a vörös hadsereggel és le is fogjuk verni őket. De hogy mi minden egyes várost meg falut külön-külön megvédjünk, az nem a mi feladatunk. Kocsikázzanak csak szépen vissza, és mondják meg az alispán úrnak, hogy ha a vörösök újra meglátogatnák magukat, mi azonnal löni fogjuk a várost ágyúval, érte? Na, meg van elégedve, mi? – és visszaadta Lajosnak az emlékiratot.

– Dehát ezredes úr, mikor kezdik meg már az előnyomulást?

– Már megkezdték, régen! – mondta Pop vállat vonva.

– Vagyis úgy értem, hogy mikor folytatják?

– Hm... Annyira kívánkoznak utánunk? Hát már nem vagyunk „bocskoros oláhok”? – és mosolyogva megveregette a fiú lángvörösre gyúlt arcát. – Na jól van. Adja ide azt a memorandumot. Én átadom a hadosztályparancsnokunknak, de ő sem fog mást mondani, mint én. Au revoir, a viszontlátásra, kis nagykövet!

– Hát öregem – mondta Géza, mikor újra elindultak visszafelé –, megintcsak igazam lett, sajnos. Én mondtam Vas Ernőnek, annak a hüllőnek, hogy hiába szaladgálunk mi a románokhoz, mást kell itt csinálni.

– Mit kellene tenni?

– Mit? Dinamitpatronokat szerezni a Kuklyabányában, aztán felrobantani a vasúti síneket Bégány és Bátyú közt. Vörös komáék vonaton csak Bátyú felől jöhetnek Porogjászra, ez világos, nem? Dehát az a hólyag nem akar hallgatni az okos szóra. Most már nincs más hátra: haza kell menni, és átadni igen tisztelt alispánunknak a kosarat, amit a román leányzótól kaptunk, mint botos vőfélyek. Lehet, hogy kissé későn érkezünk, dehát nem tehetünk mást. Alea iacta est – ahogy a bölcs rabbi mondta, azaz pardon, ez, ha jól tévedek, ez a néhai Julius Caesar aranyköpése volt.

Szőlősön a Korona szálló előtt elromlott a motor. „Bedöglött a kisztni” – ahogy Géza az ő különös zsargonján megállapította. Felemelte a hűtőszekrény fedelét, vizsgálgatta a motor zsigereit, csavargatta a begyűjtőt, de hiába. A masina egyszer-kétszer felmordult, s azután végképpen elnémult. Borraivalót ígért a szálloda egyik pincérének, ha szerelőt szerez.

Egy óra múlva visszajött a pincér a szerelővel. De az – alapos vizsgálódás után – kijelentette, hogy a motor nagyon beteg. Azt ma már nem tudja meggyógyítani, legfeljebb holnap délutánra.

Nem volt mit tenni, szobát béreltek a Koronában, Gézával együtt egy közös szobát. (Csinos felajánlotta, hogy ő majd kint alszik a kocsiban, nehogy éjszaka ellopják.)

Meglátogatták Vértessy Elemért. Az megozsonnáztatta őket, s akkor visszamentek a szállodába. Nagyon korán lefeküdtek, hiszen már másfél éjszaka nem aludtak.

Két óra tájban bekopogott a szobapincér és felkattantotta a villanyt.

– Tessenek felkelni, porogjászi menekültek érkeztek, beszélni akarnak az urakkal.

– Dehogy kelünk! – mondta Géza mérgesen. – Jöjjenek csak be. Tudunk mi ágyban is beszélgetni.

Négy elcsigázott és nyakig sáros fiatalember támolgott be a szobába: Bradu Laci, a két Bükki fiú, meg Solthy Zsiga, az öreg Zsiga.

– Na mi van, ti éjjeli baglyok? – kérdezte Géza. – Égszakadás, földindulás?

– Fiúcskák, vége mindennek! – lihegte az öreg Zsiga és lerogyott egy székbe. – Visszajöttek a vörösök. Adjatok egy pohár vizet!

– Ott van a mosdón. Igyál öreg fiú, osztán halljuk a jeremiádat!

Bradu Laci leült a másik székre, a Bükki testvérek meg az ágyak szélire.

– Hát barátom, szörnyűség, ami Porogjászon történik! – kezdte Solthy Zsiga, miután felhajtott még egy pohár vizet. – Házrul házra járnak, túszokat szednek. Közben, úgy mondják, már az akasztófát is felállították a piactéren...

– Jó, jó – legyintett Géza –, de hogy ment végbe az átállítás?

– Hát kérlek, Vas Ernő délig várt benneteket, de hogy nem jöttetek vissza, megijedt. Tudjátok, attól az újhelyi távirattól, hogy hát nemzeti zászlót bevonni, mert különben összelövik a várost. Egy óra tájban levétette a zászlót a Megyeházáról. Erre a vörösök elkezdtek beszivárogni a hegyekből.

– Honnan tudták meg olyan gyorsan a változást? – kérdezte Lajos.

– Úgy beszélnek, sok vöröskatona elrejtőzött a Nagyhegyen, a bányatelepen. Azok onnan fentről csak azt lesték, mikor tűnik el a háromszínű lobogó a Megyeháza tetejéről. Akkor egyszerre elindultak a városba. Még az újhelyi vörösszerelvény be se futott az állomásra, már kezükben volt egész Porogjász.

– És a polgárőrség? Haut százados?

– Az, kérlek, már reggel meglógott. Mégcsak nem is avizálta az őrszemeinket. Szegény gyerekek ott álltak fegyveresen a kivezető utaknál, mit sem sejtve. Mi Lacival, meg a Bükki fiúkkal kettőnek-háromnak még tudtunk üzenetet küldeni, hogy azonnal dugják el a puskát és tűnjenek el. Azután mi négyen megállapodtunk, hogy alkonyatkor a Bábotka szélén a pálinkafőzőnél találkozunk és együtt megyünk Szőlősre.

– Miért vagytok ilyen pokoli módon sárosak? – kérdezte Géza.

– Miért? Hát, öregem, nem lehetett az országúton menni, mert a kijáratokat már délután elállták. Át kellett gázolnunk a Bábotkán, aztán a Kishegyet megkerülve, csak ott valahol a rossz templomnál kanyarodtunk fel a muzsaji útra. Muzsajban nagynehezen szereztünk egy fuvarost, aki hajlandó volt elvinni bennünket Szőlősre. De mikor Tiszaújhelyt elhagytuk, eltört a tengely. Le kellett szállni, aztán megint neki a mezőnek, mert utolért bennünket egy biciklista és az azt mondta, hogy a vörösök már Újlakon vannak, teherautón jönnek utánunk, halálra keresik az ellenforradalmárokat. Szörnyű volt!

– Barátom! – kiáltott fel Lajos dráma pátosszal. – Ha el nem romlik az autónk, belerohantunk volna a biztos halálba! Ez isteni beavatkozás volt, ez a defekt!

– Az Isten pofozzon meg a romantikus dumáiddal! – szólt rá Solthy Géza nevetve. – Inkább arrul zengedezzél, hogy most hogy mászunk ki a slamasztikából? Én azt mondom, menjünk el Vértessy komához. Az jobban tudja, mi lakozik a szőlősi koponyákban, lehet-é rájuk építeni, vagy sem. Szerintem itt sokkal könnyebben fel lehet tartóztatni a komcsikat, mint Porogjászon, hiszen itt van mögöttünk egy ugrásra az oláh, appardon!, a dicső román hadsereg.

Reggel bekopogtak Vértessy Elemérhez, de nem volt otthon. A ház asszonya azt mondta, csak ebédre jön haza. Délután újra elmentek hozzá. Elemér gondterhelten közölte, hogy fuvaros emberek elbeszélése szerint a vöröscsapatok már áthaladtak Tiszaújhelyen és állítólag Szőlősvégárdó felé közelednek. Solthy Géza terveit Nagyszőlős védelméről fejszóvalva hallgatta, majd megemlítette, hogy hat órákor gyűlés lesz a Megyeházán, jó lenne, ha elmennének tájékozódni. De szerinte nem sok jót lehet várni attól a gyűléstől, mert a helybeli szociáldemokratáknak nagyon kinyílt a szemük a vörösök közeledésének hírére.

Fél hétkor valamennyien felmentek a Megyeházára. A másik Vértessy is velük tartott, az erdész. Már javában folyt a gyűlés, mikor beléptek a zsúfolt terembe. Egy szociáldemokrata felszólaló éppen azt fejtegette, hogy az idemenekült porogjászi ellenforradalmárokat le kell tartóztatni és ki kell őket szolgálatni a Vörös Hadseregnek, mert jelenlétükkel kompromittálják és veszélyeztetik a várost. A munkásképviselek helyeselték, a gyűlés polgári résztvevői pedig zavartan nézegettek egymásra. Mindegyik a másiktól várta a kezdeményezést.

Ekkor felállott Vértessy Elemér és nagyon izgatottan, remegő ajakkal, majd egyre jobban nekitüzesedve védelmére kelt a menekülteknek:

– Szégyen és gyalázat volna a városra, ha kiadnánk ezeket a fiatalembereket, akik életüket kockáztatták a nemzeti eszméért!

– Micsoda nemzeti eszméért?! – süvített közbe egy éles hang. – Az oláhokhoz szaladgálnak, a román hadsereget akarják a nyakunkra hozni!

– Kicsoda ez? – kérdezte Lajos a mellette álló Vértessy Boldizsártól –, szocdem?

– Dehogysis! – csóválta a fejét Boldizsár. – Ez doktor Kökönyösdy Lajos ügyvéd. Dzsentricsaládból származik.

– Dehát akkor miért van ellenünk?

– Isten tudja. Nagyon radikális gondolkozású ember. Azt mondják, szabadkőműves.

Közben Elemér és Kökönyösdy között egyre jobban kiélesedett a szócsata. Elemér nemzettagadónak és véreskezű zsarnoknak nevezte a kommunistákat, s hangoztatta, hogy az ellenállás velük szemben hazafias kötelesség. Erre Kökönyösdy avval vágott vissza, hogy nincsen jogunk a kommunistákat elítélni, mert a magyar nemesség évszázadokon át mindig vérbe fojtotta a parasztlázadásokat, és Werbőczy, Ugocsa megye szülöttje, a Dózsa-lázadás leverése után valóságos rabszolgasorba taszította a jobbágyokat kegyetlen törvényeivel.

A gyűlés polgári tagjai bizonyos sunyi megkönnyebbüléssel hallgatták Kökönyösdy dörgedelmes szavait. Ez nem rájuk vonatkozik, az ő őseik nem voltak nemesek. S az itt-ott meglapuló úriemberek dermedten hallgattak. Az egész gyűlés – úgy messziről nézve – a komikum határait súrolta. Ám Vértessy és Kökönyösdy párviadalában volt valami megindító tragikai vonás. A szociáldemokraták, túlnyomó részben a proletárok lévén úgy érezték, érdekeik fűződnek a proletárdiktatúra győzelméhez. Ők ketten azonban teljesen önzetlenül hadakoztak egymással, osztályhelyzetük és egyéni érdekeik ellen. Vértessy nemesi származású, de teljesen szegény ember volt, nem a vagyonát féltette a kommunizmustól, mint Schönborn gróf vagy Tarnay báró, hanem a nemzeti eszmét. Mert bár igaz – hangsúlyozta –, hogy a vörösök harcba szálltak az ellenséggel, – de letépték a nemzeti zászlót, tehát nem a Hazáért harcolnak, hanem valami nemzetközi gondolatért.

Másrészt Kökönyösdy doktor egészen érdektelenül támadta a magyar nemességet, hiszen maga is közülük való volt, és ráadásul vagyonos ember. Szinte önmarcangoló töredelemmel ostorozta őseinek bűneit. Egyébként kettejük közül ő volt a jobb szónok és a csiszoltabb koponya. Szegény Elemér kissé az iskolai hazafias ünnepélyek avatag modorában filippikázott: „az ősi föld”, „ezeréves, megszentelt hagyományaink”, „a meggyalázott nemzeti lobogó”, ezek a vissza-visszatérő szólamai a szociáldemokrata résztvevők gúnyos kacagásába fűltek.

Solthy Géza most megbökte Lajos könyökét.

– Öregem, gyerünk innen, mert ennek rossz vége lesz. Ha így megy tovább, a végén kiadnak bennünket a komcsiknak, az pedig nem lenne kívánatos. Igazam van?

Intett Csinos Miklósnak meg a négy porogjászi menekültnek, és feltűnés nélkül elhagyták a termet.

– Fiúk – mondta Géza, mikor kiértek az utcára –, szerintem nem tehetünk mást, mint hogy kimegyünk a szőlőkbe, feltörünk egy borházat, aztán ott várjuk ki a román csapatok előnyomulását. Mert ezek itt a végén hóhér kezére adják nagyérdemű koponyáinkat. Márpedig, nem tudom, ti hogy vagytok vele, de én, a magam részéről jobban szeretem felülről szagolni az ibolyát.

Valamennyien helyeselték a kivonulás eszméjét, csak Bradu Laci jelentette be különvéleményét. Neki itt lakik egy nagybátyja, jó messze kint, a vár tövében. Ő ott fog meghúzódni.

– Jól van, öregem – mondta Géza –, úgyis kissé sokan vagyunk ehhez az öreg tragacshoz. Így hatan maradunk. Ennyien még elférünk valahogy.

A szerelő már délután rendbe hozta az autót, beültek hát a nyitott kocsiba mind a hatan, s elindultak a sűrűn csapkodó hideg esőben, neki a sötét éjszakának, a bizonytalanságnak. Előttük a talán már előnyomulásra készülő román arcvonalt, s mögöttük a nyugat felől ellentámadásba lendült Vörös Hadsereg.

– Két front között járunk – jelentette ki Lajos, mikor a szőlő alá értek. – A senkiföldjén!

– Lajoska, te javíthatadan vagy! – csóválta a fejét Géza, a sáros, kátyús úton zötyögő autó kormánykerekekével küszködve. Időnkint rávilágított zseblámpájával a szőlőskertek alacsony deszkakapúira.

Solthy Zsiga idegeskedett, türelmetlenkedett:

– Géza, ne menjünk tovább! Beleszaladunk a románokba. Belénk lőnek.

– Ugyan, Zsiga, ne vacakolj már! Kétszer is vótam Tekeházán, hát csak tudom, hol van a demarkáció!

– Dehát miért megyünk tovább ebben a szörnyű esőben? Nem mindegy, hogy melyik szőlőbe hajtunk be?

– Tekintve, hogy még nem találták fel a magasugró autót, nem mindegy. Olyan kaput keresek, amelyik nincsen bezárva. Érted már?

Végre találtak egy korhadt, öreg kaput, melynek egyik szárnya félig leroskadt a földre. A fiúk kiszálltak, közös erővel kiemelték sarkaiból a rozszant alkotmányt és Géza felhajtott az enyhén lejtős, gyepes úton a borház elé. Előhúzott a kocsiládából egy álkulcsköteget és némi kísérletezés után kinyitotta a borház ajtaját.

– Voila! – mondta diadalmasan. – Sétáljanak be, uraim, első számú bujdosó tanyánkra.

Zseblámpájának keskeny fehér fénykörével végigsimogatta a dohos szagú helyiség sötét zugait. Kádakon, puttonyokon, szőlődarálókon,

meg prések vasfogantyúin csillant a cikázó fénysugár. A daráló mellett egymásra rakott szőlőskosarak tornyosultak, a prés mögött meg abroncs-talan dongájú hordók vártak a kádár megifjító kezére.

– Jól van – mondta Géza meglegedetten. – Lesz itt tüzelőnk is bőven.

A présházból jobbra nyílt a meszeltfalú, elég tágas lakószoba. Öreg, szuvas asztal, nyírfaszékek, két pokróccal letakarva „hárságy”, s ami a legfontosabb, a sarokból terjedelmes, kemenceformájú kandalló fekete szája ásítózott rájuk.

Szőlőskosarokból és száraz hordódongákból hamarosan hatalmas tüzet raktak, a pokrócokat leterítették a földre és boldogan nyügdécselve, nyújtózkodva leheveredtek a ropogó kályhatűz elé. Az ablakon kopogott az eső, s a kéményben dudált a szél. Ilyenkor esik jól a tűznél melegedni, s a lángok falon táncoló fényjátékán elandalodni. Pláne, ha még ráadásul regényes, de ezúttal valóságosnak látszó veszedelmek elől rejtőzködhetik az ember ilyen jó kis búvóhelyen.

– Bujdosó kuructanya! – jelentette ki Lajos elgémberegett kezeit a tűz felé nyújtva. Tökéletesnek találta a hangulatot. Nagyon jól érezte magát.

– Nem énekelnél valami kurucnótát? – biztatta Géza nevetve.

– Jézus Mária! – rémüldözött az öreg Zsiga. – Még csak az kéne! Gondoljátok el: meghallják a román járőrök, bejönnek és itt találnak egy sereg fiatalembert a feltört borházban. Azt fogják hinni, bujkáló vörösök vagyunk, és egy szálíg lelövöldöznek bennünket!

– Hát az igaz – mondta Bükki Feri. – Nehezen tudnánk bizonyítani, hogy mi ellenforradalmárok vagyunk. Hiszen nincsen semmiféle fehér igazolványunk.

– Az nem is fontos – jegyezte meg Lajos.

– Miért nem fontos?

– Azért, mert reggelre már itt lehetnek a vörösök és akkor úgyse sokat érnénk a fehér igazolványokkal.

– Jaj Istenem! – sápítózott Solthy Zsiga. – Már hogy mondhatasz ilyeneket? Erre gondolni sem szabad!

– Miért? Egy ilyen hullámozó háború esélyei kiszámíthatatlanok.

– Igaza van – csatlakozott Bükki Anti az ugratáshoz. – Sose lehet tudni, mire ébredünk, hogy alakul a front.

– Szörnyű, szörnyű emberek vagytok! – háborgott az öreg Zsiga.

Voltaképpen nem volt ő olyan öreg, negyvenévesnél alig lehetett több, de gyomorhajos és rossz idegzetű ember lévén mindent nagyon a szívére vett. A fiúk meg pokoli módon élvezték az izgulását.

Lajos, miután kívül-belül kellőképpen felmelegedett, egy bujdosó kurucnótát kezdett énekelni:

*...Kinyílik az idő majd a jó tavaszkor
Merre két szemünk lát oda megüünk akkor...*

Zsiga összetett kézzel könyörgött, hogy hagyja abba. Inkább beszélgessenek szép csendesen.

– Na jó, hát akkor beszélgessünk! – mondta Lajos kajánul, s erősen kiszínezve, de naturalista részletességgel elmesélte, amit tavaly az alkoholista Marinkovics őrnagytól hallott, hogy végezték ki Ukrajnában a bolsevik partizánok Holler hadnagyot, meg a vele együtt elfogott önkénteseket.

– Hagyd abba, hagyd abba, az Istenért! – könyörgött Zsiga, de Lajos könyörtelenül folytatta rémhistóriáit. A fiúk gurultak a nevetéstől. Olyan jó volt érezni és éreztetni, hogy ők mennyire nem félnek, mennyire nem veszítették el a fejüket ebben a veszélyes helyzetben. Így szórakoztak szegény Zsiga rovására, míg csak valamennyien el nem szenderedtek.

– Hát fiúcskák – jelentette ki Solthy Zsiga másnap reggel –, ha ne adja Isten, még egyszer az életben bujdosnunk kellene, akkor én meg fogom kérdezni tőletek, hogy merre mégytek? És ha azt mondjátok, hogy dél felé, akkor én megfordulok száznyolcvan fokos szögben, és elindulok az északi sarkcsillag irányába.

– Ha-há! Hi-hí!

– Jól van, Zsiga bátyám!

– Ez a Zsiga irtó jópofa!

Közben elállt az eső, s a kegyetlen hideg szél is alábbhagyott.

– Fiúk! – szólalt meg Solthy Géza kitekintve az ablakon. – Gyerünk be a városba ketten, vagy hárman. Nézzünk szét egy kicsit, mi a helyzet. Hátha Gyergyayéktól hallunk valami újságot.

– Csak menjetek – mondta az öreg Zsiga sötéten –, ha mindenáron el akarjátok fogatni magatokat!

– Á, nem eszik a levest olyan forrón! – legyintett Lajos hetykén, és Csinos Miklóssal együtt beültek az autóba a tengerész mögé.

Lajtayékhoz hajtottak, ahol a Gyergyay házaspár megszállt. Ella aszszony ott állt a kapu előtt, már messziről integetett nekik a zsebkendőjével.

– Géza, Géza! Hova tűntek maguk? (És választ se várva.) Azonnal menjünk át a rokonához, a vörösök már elhagyták Tiszaújhelyet, bármi-

kor itt lehetnek! Jaj, de jó, hogy eljöttek értünk! Ugye értünk jöttetek? – és forrón megölelte, megcsókolta a tengerészsofőrt. – Éppen el akartam küldeni Aladárért, hogy kerítsen kocsit, de aztán gondoltam, várjunk egy kicsit biztosan megjön a mi mentőangyalunk.

Most kilépett Aladár a kapu alól két táskát cipelve.

– Szervusztok, fiúk – köszöntötte őket komoran. – Azt hiszem, nincs mire várni. Tudjátok, hogy a vörösök már...

– Tudjuk, tudjuk – legyintett Géza. – Szálljatok be. Megpróbálunk átvergődni a demarkáción. Bár eddigi tapasztalataim alapján nemigen hiszem, hogy fehér ruhás hajadonokkal fogadnának.

– Bízva csak rám! – mondta Ella asszony újra vidáman és fölényesen, hiszen már benn is volt a kocsiban, már ott fészkelődött a hátsó ülésen. – Én ugyan nem vagyok hajadon, de azért meg fogom főzni az őrparancsnokot, ez olyan tuti, mint ahogy Jeney Ella a nevem!

– Ez az Eca! Ez minden pénzt megér – mormogta Géza fejcsóválva.

Lajos megint Gyergyayné mellett ült jobb felől, ám az asszony most alig törődött vele, egyre csak Solthy Géza fülébe csicssergett hátulról. Lajos duzzogva elfordult tőle, s a Tisza füzeseit szemlélgette sértődötten sajtó szívvel.

Géza a „bujdosó tanya” előtt leállította az autót és beszólt a fiúknak, nem akarnak-é átjönni a románokhoz. De azok azt mondták, inkább itt várják be az előnyomulást. Lajosék hát nélkülük mentek tovább a tekeházi híd felé.

Ezen a napon ismét Dobrogeanu főhadnagy volt szolgálatban.

– Ez régi ismerősünk, ez a szépnevű főhadnagy – súgta oda Géza Ellának, s megállította az autót a híddal szemben.

– Hogy hívják? – kérdezte az asszony szintén súgva.

– Ovidiusnak. Igen-igen: Ovidiu Dobrogeanu.

– Remek! – s Ella már oda is libbent a főhadnagy elé és végigsimogatta arcát gyönyörű barna szemeivel, melyeknek sarkaiban, mintegy megrendelésre, két csillogó könnycsepp jelent meg.

– Főhadnagy úr – rebegette kissé szabálytalan, de folyékony franciasággal –, a nagy latin költő emlékére, akinek ön a nevét viseli, s aki az önök hazájában töltötte száműzetését, Ovidius emlékére könyörgök, engedjen át bennünket a demarkáción, mert nyomunkban vannak a vörösök! Mi igen fontos, veszélyes szerepet vittünk a porogjaszi ellenforradalomban, a nyakamba kerül, ha Szőlösön maradok! – s megcsörgette a nyakán lévő gyöngyfűzért.

– Hát pedig kár lenne a maga szép, fehér nyakáért! – mondta Dobrogeanu főhadnagy és mohón végigsiklatta szemét az asszonyon. Nagy nőbarát volt ez a húsos, érzéki ajkú barna férfi.

– Bemutatom az uramat. A budapesti ellenforradalmi komité megbízottjaként jött Porogjászra...

– Nagyon örvendek – biccentett Aladár felé Dobrogeanu, de nem fogott kezét vele, ellenben gyorsan mérlegre tette gondolatban, hogy komoly akadályt jelenthet-e mint férj és mint férfi.

– Monsieur Solthy, Monsieur Forbáth – folytatta Ella Gézára, majd Lajosra mutatva.

– Ó, hozzájuk már volt szerencsém. A parlamenterek! – jegyezte meg a főhadnagy mosolyogva. – Hát asszonyom, bár szigorú parancsom van, hogy senkit sem szabad átengedni a Tiszán, ám tekintettel rendkívüli helyzetükre, s az életüket fenyegető veszélyre, én kivételesen átviszem magukat Királyházára. Éppen lejárt a szolgálatom.

– Ő, főhadnagy úr! – áradozott Ella. – Biztosítom, hogy nem leszünk hálátlanok!

– Várjunk csak – mormogott Dobrogeanu. – Egy kicsit sokan vagyunk erre az autóra. Ez a két fiatalember majd szekéren jön utánunk – és Lajosra meg Csinos Miklóstra mutatott.

Nem messze az őrbódétól katonai szekér állt. Zöld egyenruhás, idősebb román tréncatona ásítózott a bakján.

– Mai, Gheorghita! – kiáltott rá a főhadnagy. – Vino incoace! (Hé, Gyuri! Gyere idebb!)

A kocsis odahajtott melléjük, s a két fiú savanyú arccal felmászott a zötyögős paraszti szekérré.

Dobrogeanu beült a Lajos helyére, Gyergyayné jobb oldalára, s Géza elindította az autót, neki a hídnak. A főhadnagy kihajolt a kocsiból és intett a szekeresznek, hogy hajtson utánuk.

Ők is átdübörögtek hát végre a Tisza hídján, a Rubiconon, a vörös és a fehér elválasztó demerkációs vonalon.

De Lajosék nem sokáig élvezték a hőn áhított biztonságot. A szekér lassan dőcögött, az autó hamarosan eltűnt a szemük elől, s egyszer csak arra riadtak fel, hogy egy mellékutcából Pop ezredes vágat feléjük sárga lován. Már messziről kiabált a kocsisra:

– Inapoi! Inapoi! (Vissza! Vissza!)

A szekér mellé érve lefékezte horkoló sárgáját és rájuk ripakodott:

– Hogy mertek átjönni a demarkáción? Hát nem megmondtam, hogy tilos?!

– Dobrogeanu főhadnagy úr azt mondta, hogy átmehetünk – magyarázkodott Lajos véрпиrosan a dühtől és az ijedségtől. De azért azt gavallérosan elhallgatta, hogy Gyergyayék is átmentek.

– Tulajdonképpen le kéne magukat tartóztatnom mint kémeket! – tüzelt az ezredes, majd engedékenyebb hangon hozzátette: – Minthogy azonban már ismerem az esetüket, most az egyszer kivételesen visszamehetnek. De máskor meg ne próbálják ezt! – Intett a kocsinak, hogy forduljon meg és egy-kettő, vissza a Tisza túlsó partjára!

– Te Micu, – szólalt meg Lajos, mikor újra átdöcögtek a hídon –, ha már túl leszünk a kommunizmuson, egyszer ezekkel az oláhokkal is ki kéne babrálni.

– Igen – helyeselt Csinos Miklós –, miért miránk kiabálnak? Miért nem a vörösöket verik le már végre? De az бүdös nekik!

Visszakutyagoltak a borházba. Mit csináljanak? Mit csináljanak? Mindenekelőtt ennivalót kellene beszerezni, mert már nagyon korgott a gyomruk. Nem messze, odalent a szőlők alatt egy vasúti bakterházra bukkantak. Lajos pénzt adott a pályaőr feleségének, egy olyan ötven év körüli, zömök, szeplős asszonynak és megkérte, hozzon nekik a városból kenyeret, szalonnát, amit csak be tud szerezni és vigye fel hozzájuk oda, a Krisztus keresztől jobbra a harmadik borházba.

Az asszony készségesen vállalkozott rá, s a pénzt csak nagy biztatásra volt hajlandó elfogadni. Már indult is, csak a nagykendőt kapta magára, mert még mindig hűvös volt az idő, bár az eső elállt.

– Látod, ebben az asszonyban van úrtisztelet – mondta Lajos, (gyakran hallotta ezt a furcsa szót idősebb rokonaitól). Pedig szegény asszony és mégse kommunista.

Egy óra se telt el, s a bakterné már baktatott is visszafelé. Kissé lihegve állított be a borházba az elemózsiás kosárral.

– Hát maguk miért nem mentek el a többiekkel? – kérdezte az „úrtisztelő” asszony. – Ha az oláhok be tálálnak jönni Szőlősre, megüthetik a bokájukat! Azt beszélik, nagyon irgalmatlanul bánnak a mieinkkel.

Micu Lajosra nézett, az meg órá és majdnem elnevettek magukat. Mikor az asszony elment, Miklós sokat ugratta naiv cimboráját az ő „úrtisztelő” elméletével.

A következő reggelen trombitaharsogásra ébredtek. Izgatottan kiszaladtak a borház elé. Hallgatóztak. Lajos felmászott egy diófa tetejére, onnan kiabálta le, hogy mit lát:

– Barátom, megkezdődött az előnyomulás! Román lovasság vonul Szőlős felé. Legalább két ezred, három ezred, talán négy is megvan: egy

egész lovashadosztály. Az eleje már biztosan bent is van a városban. Be kéne menni Szőlősrre – tette hozzá, lemászva a fáról.

– Várjunk még, fiúcskák! – aggodalmaskodott az öreg Zsiga – nem mehetünk bele egy előnyomuló hadsereg kellős közepibe. Elfognak mint kémeket.

Délután benézett hozzájuk a bakterné, karján elemózsiás kosár:

– Jaj fiaim, vigyázzanak! – intette őket, olyan őszinte, olyan ártatlan aggódással, hogy Lajos elszégyellte magát. – Ne menjenek be a városba, mert az oláhok mán fogdossák a mieinket!

Most, miután elfogadták a szegényasszony voltaképpen nem nekik szóló szívességeit, kínos lett volna felvilágosítani, hogy hát ők nem bujkáló vörösök, hanem ellenkezőleg, románra váró ellenforradalmárok. Lajos intett is a szemével a többieknek, hogy ne szóljanak.

Vasárnap délelőtt megint bekopogott a bakterné a bujdosótanyára.

– Mondja, lelkem – kérdezte Zsiga –, mennyire mentek vajon előre az oláhok?

– Úgy beszélnek, hogy mán elhagyták Szőlősvégardót meg Tiszaújhelyt is. Újlak felé menetelnek.

Mikor az asszony elment, Lajos kijelentette, hogy ő nem vár tovább, kimegyen Ardóba, Kürthy Vilmos bácsiékhoz. Legalább jól megfürdik végre.

– De hátha közben megjön Géza az autóval – jegyezte meg az öreg Zsiga –, osztán nem talál itten?

– Ardó útba esik, a porogjászi út mentén fekszik. A Vilmos bácsiék kúriáját mindenki ismeri. Majd útba igazítják.

Begyalogolt Szőlősrre, és megpróbált bérkocsit keríteni, de nem talált egyet sem az egész városban, a románok a fiákeres lovakat is elrekvirálták. Hosszú katonai szekérsorok nyikorogtak végig a főutcán, majd lovastüzér ütegek dübörögtek el mellette. Ez már komolynak látszik!

Nekivágott hát gyalog az ardói útnak, hiszen az egész nem több négy kilométernél. A román katonák lépten nyomon rákiabáltak:

– La o parte, boanghen! La o parte boanghen! (Félre az útból, boanghen!)

Szerencséjére románul még nem tanult meg, s így nem tudhatta, hogy ez a boanghen olyasféle lealacsonyító megnevezése a magyarnak, mint a „bocskoros oláh” a románoknak a magyar szóhasználatban.

Furcsa érzés fogta el, mikor megállt a zöld zsalugáteres, sárga falú, öreg kúria előkertje előtt. Ardó... Szünidei gyermektelep... Bivalytejes kávé, kürtőskalács, hátasparipák, karcsú agarak: Ardó...

Most ilyen szerényen lapul meg a Kürthy-kúria a történelem sodró árjának partján. Mintha összezsugorodott volna a menetelő román csapatok trombitaharsogásától.

Bekanyarodott a kocsifelhajtón, felment az üveges veranda lépcsőjén, s megállt egy pillanatra. A család ebédnél ült. Vilmos bácsi, s az unokái közül kettő: Homródy Jenő, a nagy Hány János, a Mississippi-átúszó, csörgőkígyószelídítő, amerikai Jenő, az ő egykori bálványa és Homródy Margitka, vagyis Macu, ez a szép kis szőke cica, meg a vőlegénye, Gulyás Egon, a csodálatosan művelt ulánus kapitány.

Lajos megköszöri a torkát és benyitott.

– Ni, Lajoska! (Ez Macu madárcsicsergése.)

– Hát te hogy kerülsz ide, ebben a zivataros világban? (Ez Jenőnek a recsegő, rekedtes hangja.)

– Lupus in fabula! (Ez Egon, a vőlegény.) – Éppen most emlegetünk, hogy vajon merre hánykódot ebben a világtörténelmi káoszban.

– Gyorsan még egy csupor vizet a levesbe, jányom, hadd jusson ennek az éhes vándorlegénynek is! (Vilmos bácsi semmit se változott.)

Lajos elmesélte ellenforradalmi odisszeáját.

– Remek fiú vagy! – lelkesedett Margitka.

– Nemzeti hősök vagytok. Hányan kezdtétek el a vörösök lefegyverzését?

– Hát, úgy nyolcan vagy kilencen voltunk az elején, meg az én huszárjaim, a lovascsendőr-különítmény. De a székelyek is segítettek – tette hozzá szerénykedve –, a székely hadosztálynak egy átvonuló osztaga.

– Óriási dolog! Jaj, csak már az egész országban levernék ezt a szörnyű rémuralmat! Borzasztó, hogy miket beszélnek a budapesti mészárlásokról.

– Kérlek – recsegte Jenő, a mindenkinél jobban értesült ember főlényével –, a Cserni-különítmény, a „Lenin fűk” egy hónap alatt ötszáz úriembert gyilkoltattak le csak Pesten!

– Na-a-a, Jenő engedj már egy kicsit – ugratta Vilmos bácsi. – Elég lesz abból kétszáz is.

– De Isten bizony, nagyapuka! – erősködött Jenő. – Tegnap beszéltem Tarnay Bercivel, Zsiga bácsinak, tudod, Tarnay bárónak, az ellenforradalmi komité elnökének az unokaöccsével – tette hozzá Lajos felé fordulva. – A fiú csak úgy tudott kiszabadulni a pesti pokolból, hogy hordóba bújtatva csempészték ki...

– Boroshordóba? – kérdezte az öreg. – Az nem is lehetett rossz, hallod.

– De-e-ehogyis! – legyintett Jenő türelmetlenül. – Egy üres benzineshordóban. Szóval ő mondta nekem...

– Hogy négyszázat megöltek? – csapott le rá Vilmos bácsi. – Na, engedj még egy kicsit, te Jenő!

Jenő nem vette észre a csapdát, hogy az öreg ravaszul leszállította százzal az áldozatok számát, és valóban engedett:

– Hát, nagyapuka, lehet, hogy Berci valamicskét tévedett, de háromszázat egészen biztosan meggyilkoltak.

– Na ugyi? Hát engedj még egy kicsit!

– De apuka – sietett Macu a bátyja segítségére –, hát háromszáz is nem éppen elég borzasztó? Úgy tetszik beszélni, mintha nagyapuka nem is hinné el a kommunisták kegyetlenkedéseit. Egonkám, szóljon már hozzá! Magának mi a véleménye?

– Hát nekem az a véleményem, hogy vér nélküli forradalmat nem igen ismer a történelem. Minden nagy változásnak megvannak a maga áldozatai. A francia forradalomban több ezer embert nyakaztak le. De ma, egynéhány év elmúltával, már nem a guillotine-ra gondolunk, hanem a forradalom vívmányaira, amelyet az egész világ élvez.

– Milyen vívmányokra? – kérdezte Lajos kissé bizonytalanul és kelleetlenül.

– Hát például a jobbágyság felszabadítására, a törvény előtti egyenlőségre, a közteherviselésre, a hatalmak szétválasztására, a parlamentarizmusra, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ezeket mind a nagy francia forradalomnak köszönhetjük.

– Na jó, dehát a kommunizmus az proletárdiktatúra, az rémuralom – idegeskedett Lajos. – Csak nem akarod azt mondani, hogy ennek is megvannak az izé, a vívmányai?

– Tudod, nekem az a véleményem, hogy a proletárdiktatúra győzelme esetén többen járnának jól, mint rosszul.

Margitka ijedten nézett a vőlegényére.

– De Egonkám, már hogy mondhat ilyet? Miért mondja ezt?

– Azért, mert a proletárok sokkal többen vannak, mint a burzsoák. Ez világos, n'est-ce pas? Hát nem?... De hozzáteszem – folytatta némi hatáskeltő szünet után, amely alatt kiélezte az általános megrökönyödést –, hozzáteszem, hogy bár, amit mondtam, logikus, ámde mi, úriemberek mégsem állhatunk a kommunisták mellé, mert nem lehetünk saját osztályunk árulói. Nobless oblige. Ez a gavalléria parancsa...

– Így már jól van, Egonkám! – sóhajtott fel Macu megkönnyebbülten.

– ... vagy a betyárbecsületé! – fejezte be mondatát Egon, és szatirikusan elmosolyodott kis szőke bajusza alatt.

De ezen már nem akadtak fenn. Ilyen finomabb árnyalatokhoz, nem volt érzékük.

Lajosba azonban beleszúrtak Egon szavai (hát igen, a proletárok többen vannak, ez tagadhatatlan), ám a lelkében felgyülemlett keserűség, a sok sérelem, félelem és a természetesnek érzett visszaütés vágya egyelőre legyűrte benne a kételkedés nyugtalanító hangjait. Meg aztán úgy érezte: annyi veszélynek tette ki magát, annyi áldozatot hozott az ügy érdekében, hogy azt nem lehet csak úgy odadobni.

Már a feketénél tartottak, akkor a kapu felől autótülkölés hallatszott. Lajos felugrott az ismerős hangra. A következő percben bekanyarodott a veranda elé az ő jó öreg tragacsuk. A kormánykeréknél Solthy Géza markáns, arabos arca, mellette az öreg Zsiga aggodalmas képe, s a kocsi belsőjéből már kászálódtak ki a többiek: Csinos Miklós, meg a Bükki fiúk.

Lajos elébük szaladt.

– Gyere gyorsan, Lajoska! – mondta Solthy Géza. – Megjött az engedély Olteanu tábornoktól: mehetünk haza.

– Jöjjenek már be egy kis győzelmi ozsonnára – csicssergett le a lépcsőről Margitka. – Hadd lássuk közelről a mi hőseinket!

Hát ez szép volt! Csillogó borospoharak, örömtől ragyogó szemek, Margitka lelkendező szavai, Jenő elismerő dörmögése. Most még Vilmos bácsi is elhagyta a csipkelődő hangot: komoly elismeréssel beszélgetett a fiúkkal. Ez a „győzelmi ozsonna” elmosta Egon kínos okvetetlenkedéseinek emlékét.

Margitka zsebkendőjét lobogtatta utánuk, mikor autójuk kifordult az udvarból.

Ámde hiába volt az írásos engedély, nem mehettek egy huzamban hazáig. Tiszaújlakon egy román százados feltartóztatta őket, s azt mondta, várniok kell, míg a Porogjászra bevonult csapatok paracsnoka engedélyezi továbbutazásukat.

Megszálltak Újlak egyetlen szállodájában. Rochlitz úr, az öreg zsidó fogadós komikus taglejtéssel és szinte színészi módon megjátszott, utólagos rémülettel adta elő szörnyű élményeit, mikor a vörösök visszajöttek azon a csütörtöki hajnalon:

– Tetszik tudni, megzürgették az ablakot. Ezt itt, ni, ahol must tetszenek állni. Kinyitom, hát a hasamnak tartják a poskájukat. Éngem akarnak megijeszteni?! Én már úgyis félttem.

A fiúk pukkadoztak.

– És mondja, Rochlitz úr – kérdezte Lajos, könnyeit törülgetve –, miért fognak magára a puskát?

– Valami fotárokat küveteltek rajtam, hogy huvá dugtam el a fotárokat. Még a padlást, meg a pincét is átkotatták, az ágyak alá is beledüftek a szuronyaikkal. Burzasztóság volt az, kérem!

– Ez nekünk szólt! – súgta oda Lajos Gézának felcsillanó szemmel. Végül azonban nem tudta megállni, hogy le ne leplezze inkognitóját. – Hát Rochlitz úr – mondta mosolyogva –, ne haragudjon ránk, de mi voltunk azok a futárok. Engem küldött ki az alispán úr a románokhoz, mondjam meg nekik, hogy ne lőjék Porogjászt, mert ott mi már lefegyvereztük a vörösöket.

– Ne tessék mondani! Hát akkor magok nagy emberek lesznek a rumánoknál...

Lajos elkomorult. Ez nem egészen úgy sült el, ahogy akarta.

– Meg is kérem az oraságokat – folytatta Rochlitz úr alázatosan és könyörtelenül –, szóljanak majd az érdekemben a rumán fűparancsnok ornak, hadd szállíthassak én pájinkát Rumániából, mer' tetszik todni, itt must egyáltalán nem lehet kapni.

– Jól van, öregem – mondta Géza és megveregette a vendéglős vállát –, majd beszélünk az érdekében Mária királynővel.

– De ne tessenek elfelejtkezni! Majd adok az oraknak jotalékot a rebachbul.

Harmadnap reggel megjött a román parancsnokság telefonüzenete Porogjászból, hogy mehetnek tovább. De csak lassan haladhattak, mert autójukat leszorították az út szélire a menetelő román csapatok:

– La o parte, boanghen! La o parte, boanghen! (Félre az útból, kutya magyar!)

Már majdnem beesteledett mire hazaértek.

HARMINC

Hát a porogjászi fogadtatás bizony nem volt olyan dicsőséges, mint az ardói. Alighogy kibontakozott édesanyja öleléséből, az öreg Forbáth, a javíthatatlan szókimondó, már lecsapott rá dörmögő szemrehányásaival:

– Na, ti jól megcsináltátok! Felbolygattátok ezt a darázsészket, minket meg itthagytatok a bajban.

A fiu vérvörös lett a felháborodásból, a keserű csalódástól – és valami tudatalatti szégyenkezéstől. Hát a hazatérő hőst örömtüzek helyett szemrehányásokkal fogadják?! És hogy ő elfutott a bajok elől!

– De apuka, ezt igazán, ezt igazán nem értem! – hápogta magán kívül. – Ezt igazán nem vártam volna. Hiszen én nem a magam kedvéért mentem Szőlősrre, hanem a város megmentése végett. Vas Ernő küldött hivatalosan mint parlamentert a románokhoz, hogy ne lőjék a várost. Én igazán...

– Csillapodj, fiacskám! – csitította az anyja. – Te nem tudod, mi volt itt: édesapádat bevitték a börtönbe; három éjszakát töltött rablók és gyilkosok között. Szegény Ferit, Móczi Bélát, Széki Bencit meg még vagy ötven embert elhurcoltak túsznak Budapestre. Szegény Ferenc bácsi meg, mikor érte mentek, föbelőtte magát.

– Ferenc bácsi! Feri!... – hebegte Lajos – Hát én erről nem tudtam.

– Szörnyű napok voltak ezek! Szerdáról csütörtökre virradó éjjel, mikor apádat meg Ferit elvitték, még háromszor vagy négyszer vertek fel bennünket: „Hol van a fiatal Forbáth Lajos? A futár, a románvezető? Azt lőjük le legelőször! Ott nyomjuk el, ahol érzük!” Így, a szemembe... – Forbáthné szavai zokogásba fúltak. – Aztán meg – folytatta, erőt véve magán –, azután meg a szekrényedben turkáltak. A Rázsó fiú elvitte azt a szarvasbőrbetétes bricsesz nadrágodat. Tót Eduárd, a suszternia, akivel együtt jártál elemibe, az meg az adjusztált sárga csizmádat. A feketét nem találták meg...

Most bejött a verandára Anikó meg Sarolta. Berkesdombyné feketében volt; még nem is tudta szegény, hogy szalmaözvegy-é vagy talán már valódi özvegy? Sírva borult Lajos nyakába.

– Csütörtökön hajnaltól estig folyton azért rettegtünk – folytatta Forbáthné –, hogy mikor jösztek vissza Szőlősről – hiszen ti nem tudhatatok semmiről –, és beleszaladtok a biztos halálba! Hogy történt, hogy nem jöttetek vissza?

Lajos elmondta az autódefekt históriáját, és – miután háborgása az érte aggódó, jóleső szavak melegétől lassal elpárolgott – egész ugoicsai odisszeájukat.

– Istenem! – zokogta Forbáthné. – Ha az az autó el nem romlik, belerohantatok volna a halálba. A Gondviselés őrzött benneteket.

Lassacskán az öreg Forbáth haragja is elfüstölgött. Megengeszte-
lődve kérdezgette fiát kalandos útjának részletei felől. Majd kivett a faliszekrényből egy pókhálós üveget:

– Na, hanem igyál egy pohárral ebből a jó kis szamorodnibul. Azt hiszem, jól fog esni a sok hányódás-vetődés után.

– Tessék mondani – kérdezte Lajos, miután az erős, érces nedű bemelegítette, összeemelegítette őket –, hogy volt a börtönben? Hogy bántak apukával?

– Hát nem simogattak, de nem is vertek; csak fenyegettek. Azt mondja az egyik börtönőr: „Na bíró úr, sok embert idejuttatott valamikor; most legalább maga is megismeri a rabkosztot! Máskülönben elég jó társaság volt ott együtt. Igaz, a mellettem levő priccsen egy gyilkos feküdt...

– Rablógyilkos?

– Nem, valami szerelmi gyilkosságért ítélték el tizenkét évre. Hanem ezt, meg egy néhány kisebb büntetésű betörőt leszámítva, csupa úriember vót ott: Berkes főügyész, Daróczy Ernő, a közjegyző meg a vármegyei tisztii főorvos, aztán törvényszéki bírák, szolgabírók, ügyvédek, tanárok, Schóber Feri, a gimnáziumi igazgató. Vótunk vagy hatvanan. Csak Csinos Géza hiányzott, a törvényszéki elnök. Ő ágyben fekvő beteg vót, hát otthon hagyták. Egy reggel Berkes Józsi felállt a lócára és kinézett az ablakon. Egyszer csak ész nélkül mászik visszafelé: „Uram! – azt mondja. – A piactéren már felállították az akasztófát!” Schóber Ferinek elkezd reszketni az álla. Tudod, milyen ideges ember. Mondom neki: Ne búsulj, Feri! Gondolj az aradi vértanúkra. Milyen szépen emlékeztél meg róluk az iskolai ünnepélyeken: „Dulce et decorum est pro Patria mori”. Hát most rajtunk a sor. „Köszönöm szépen! – azt mondja. – Én inkább élni szeretnék a Hazáért.” Hát ezen sokat nevtünk.

Lajos most már végképpen megbocsátott az apjának, hogy ilyen bátor kedélyességgel, ilyen valódi akasztófahumorról fogta fel veszélyes helyzetét.

– Na, és azután hogy volt, apuka?

Harmadnap, mikor megkezdődött a román előnyomulás, minket, öregeket hazaengedtek. A többieket meg elvitték Budapestre túsznak. Valami negyvenet vagy ötvenet.

– Micut is elvitték?

– Nem. Őtet meg a Salánky fiút valahogy tévedésből itt felejtették a nagy kapkodásban.

– Szóval megijedtek a románoktól. Hát akkor eszerint apukáék mégiscsak a románoknak köszönhetik a szabadulásukat?

Ám még mielőtt megnyugtató választ kaphatott volna erre a számára igen fontos kérdésre, berobogott a verandára Mariska néni, a vincellérné. Nyakába borult Lajosnak és összevissza csókolta:

– Jaj, Lajoska úrfi, drága szívem, csakhogy meg tetszett jönni! Mennyit sírtunk magáért szegény nagyságos asszonnyal! Hogy mi vót itt, milyen borzasztóságok, azt elmondani nem lehet!

Dehogynem lehet! Elmondott ő mindent, sőt a mindennél is többet. Záporosan, zivatarosán zuhogott belőle a szó:

– Jaj, tetszik tudni, mikor vittük Sárika nagyságos asszonnyal a madrácokat meg a párnákat szegény nagyságos úrnak a börtönbe, hogy ne törje a derekát az a kemény deszkapriccs, hát a törvényszék udvarában ott leskelődött az a sok proliasszony, az a pázsiti aljanép, osztán Szepesiné, annak a két komenista latornak az anyja rámkiált: „De nagyon hűséges a gazdájához, Takácsné asszonyság! – azt mondja. – Pedig maga is poretár, mint mink; magának itt vón’ a helye miközöttünk.” (Inkább a sírba legyen a helyem, mint tiköztetek! – gondoltam magamba, dehát nem szólhattam, mer’ tetszik tudni, akkor úk vótak fejjül.) Katkóné meg elkezdí: „Minek a madrác annak a vén gazembernek?” Mármint a nagyságos úrnak. (Engedelmet kérek, én csak úgy modom, ahogy ű mondta, az a pocskészájú.) Jó neki a deszka is – azt mondja – had’ szokjék hozzá a dereka a koporsó fájához’, mer’ hamarosan úgyis abba fektetjük az urakat. Eleget hencseregtek mán a puha ágyba!”

Borzasztóság vót azt még hallgatni is!

– De elbeszélni jólesik! – gondolta Lajos. Émelyítette már ez a szörnyű szóáradat.

– Hát Zsófi nem ment magukkal? – kérdezte, hogy másfelé fordítsa ezt a kínos helyzeteket kéjesen újraízlelgető, hiszterikai nyelvet.

– Zsófi? – s Takácsné undorodva kiköpött. – Az a dög? Az a veres cafat? Hiszen ű vezette ide a Rázsó fiút meg a Tót Edouárdot, ű mondta meg nekiek, hun van a Lajoska úrfi csizmája, nadrágjai, minden.

– Ugyan, Mariska néni! – szólt rá Sarolta. – Nem kellett azokat vezetni, tudták űk, hogy hol lakunk.

– Zsófi hol van? – kérdezte Lajos.

– Az? Elszökött a szeretőjével nyugat felé. Mert egy vereskatona vót a babája. De még a szegény Gálszécsy méltóságos úr temetésekor itt vót, ű bujtogatta a komenistákat, hogy burétsák fel a koporsóját.

Lajos kérdően nézett Anikóra, aki a vincellérné háta mögött állott, de Anikó mosolyogva csóválta a fejét és legyintett: ők erről nem tudnak semmit.

Mariska néni még sokáig elcsemcsegett a porogjászi kommün utolsó napjainak drámai részletein. Lajos nem hallgatta végig. Elég már, elég! Szinte nem is a tüdejéből, hanem a gyomrából feltörő súlyos ásitásokat gyárt le egyre sűrűbben; szeme már-már leragadt. Erőt vett rajta a testi-lelki végső kimerültség. Behúzódott az egykori gyermekszoba díványára, és napokon át úgyszólván csak ebédhez, vacsorához kelt fel.

Egyszer egy ilyen reggeli és ebéd közötti szundikálásból az édesanyja rázogatta fel:

– Ébredj már, te kis mormota! – noszogatta mosolyogva. – Csinos Géza bácsi akar veled beszélni hivatalos ügyben.

Csinos Géza, a törvényszéki elnök – és hivatalos ügyben! Mi az ördög lehet ez?

– Lajoskám – fogadta Géza bácsi a nappaliban, kissé szégyenkező mosolygással –, arra kérnék hivatalunk nevében, légy szíves, gyere fel velem a román parancsnokhoz, és kérd meg, engedélyezze a Törvényszék megnyitását. Tudod, rengeteg elintéznivaló ügyünk volna.

– Én kérjem meg a parancsnokot? – csodálkozott Lajos.

– Hát igen, tudod, fenn voltunk nála, de nem akart velünk tárgyalni. Azt mondta a tolmácsnak: „Mondja meg az uraknak, hogy én őket nem ismerem. Hívják ide azt a zászlóst – mármint téged –, aki kétszer is járt nálam Tekeházán, a város nevében.” Hogy hát te közöld vele, miről van szó, mert ő csak téged ismer az egész vármegyében, csak tebenned bízik. Meg aztán te tudsz vele franciául beszélni. Tudod, nekem olyan bikkfanyelvem van. (Ennek a nagy, vastag embernek a nyelve is vastag volt; olyan nehézkesen beszélt, akárcsak Géza fia.) És a törvényszéken senki sincs, aki a francia nyelvet beszélne, vagy pláne a román.

Pop ezredes, a porogjászi román megszálló csapatok parancsnoka, a Megyeházán székelt, az alispáni rezidenciában.

– Na, kis nagykövet! – fogadta Lajost mosolyogva, mikor a fiú a törvényszéki elnökkel együtt benyitott a tágas fogadószobába. – Már napok óta várom a látogatását. Hozott valami újabb memorandumot?

– Elnézést kérek, ezredes úr, csak tegnapelőtt érkeztem haza és nagyon kimerült voltam. Az ellenforradalom óta egy héten át egyszer se tudtam rendesen kialudni magam. Nem, nem memorandumot hoztam most, hanem a törvényszéki elnök úr kérését szeretném tolmácsolni, hogy szíveskedjék engedélyezni a Törvényszék megnyitását. Nagyon sok fontos ügy vár elintézésre.

– Kérem, semmi akadály. Mondja meg ennek az úrnak, hogy mi nem akarunk beavatkozni Magyarország belső ügyeibe. Nekünk csak a Vörös Hadsereggel van elintéznivalónk. Ha levértük a vörösöket, már megyünk is haza. Várjon! Azt is kérdezze meg ettől az úriembertől, hogy miért magát küldték hozzánk a demarkációra? Miért nem ők jöttek: a polgármester, a törvényszéki elnök vagy a prefektus?

– Ezredes úr, ők nem tudnak franciául.

– Nem tudnak! Hát ott lett volna maga, mint tolmács. Látja, uram? – folytatta az elnökhöz fordulva. – Ennek a legénykének még alig-hogy kinőtt a bajusza, és mégis több bátorság van benne, mint az egész porogjászi úri társaságban. Na, mondja meg neki, kis nagykövet!

De Lajos ezt restellte volna így megmondani. Csak azt közölte az elnökkel, hogy az ezredesnek nincs kifogása a Törvényszék megnyitása ellen.

Harmadnap Thorma György t.b. főszolgabíró kereste fel a fiút hasonló kéréssel. Thorma Gyuri Surányinak, a volt alispánnak volt a bizalmasa a vármegyeházán. A kommün kitörésekor Surányi tanácsára elrejtőzött a Felvidéken, az Ilosvai járásban, egy ott lakó rokonánál. A románok bevonulása után újra megjelent Porogjászon. Ez a lyukacsos sajtra emlékeztető, kissé himlőhelyes és mindig sápadt arcú, pisze orrú fiatalember tele volt ambícióval. Most azt szerette volna elérni a parancsnokságon, hogy engedélyezzék a vármegyei közgyűlés összehívását. S minthogy a vörösök Vas Ernőt, a Károlyi-korszak alispánját is elvitték Pestre túsznak, Gyurka úr azon mesterkedett – ugyancsak Surányi István kívánságára hivatkozva –, hogy a közgyűlés majd őt válassza meg, egyelőre ideiglenesen, a vármegyei közigazgatás vezetőjének. Hangoztatni óhajtotta az ezredes előtt, hogy ő, az újra felállítandó csendőrséggel támogatni fogja a román megszálló csapatokat a bujkáló kommunisták felkutatásában.

Lajos Thorma Gyurkát is felvitte a parancsnokhoz, és Pop ezredes engedélyezte a közgyűlés összehívását. Gyurkát azután csakugyan megválasztották ideiglenes alispánnak, s megkezdődött az ittmaradt vörösök összeszedése.

A porogjásziak lassan hozzászoktak, hogy a román parancsnokságon csak Lajos közvetítésével lehet valamit elérni. Hol a pogármester, hol a pénzügyigazgató, hol a volt rendőrkapitány kérte fel ügyes-bajos dolgaik támogatására. Még az öreg Schóber Ferenc, a gimnáziumi igazgató is elzarándokolt hozzája egy délelőtt az Ármentesítőbe, az iskola újból való megnyitása ügyében. Furcsa, bizsergető érzés volt, hogy két évvel az érettségi után most ő pártfogolja egykori igazgatóját. (Az Ármentesítő már csak olyan

sine cura állás volt Lajos számára. Minden lépten elhívták a városi urak, hogy legyen szószólójuk a románoknál. „Menj, csak menj, fiam!” – biztatta az öreg Varjú Lőrinc. – Ott most fontosabb hivatás vár terád.”

A fiút már-már elkapta a történelem tréfás mechanizmusának gépszija: már szinte „közéleti tényezőnek” kezdte magát érezni. Ám szerencséjére a történelmet irányító titokzatos gépezet gondoskodott megfelelő pofonokról és hidegzuhanyokról is, amelyek aztán felébresztették szunnyadó ítélőképességét.

Egy délután a román parancsnokságról hazafelé menet, a Royál szálloda előtt kis csődületre figyelt fel. Fekete ruhás, keménykalapos iparosemberek, meg fejkedős mesterasszonyok verődtek össze a járda szélén, és izgatottan mutogattak egy román járőrre, amely munkás kinézetű férfit kísért az út közepén a Törvényszék felé. A fogoly mögött három román tábori csendőr lépdelt – kezükben bikacsök –, előtte meg egy civil ruhás, karszalagos volt magyar csendőr. Amint közelebb értek, Lajos felismerte a foglyot: Szepesi Péter volt, a szocializálási népbiztos. Rogyadozó léptekkel, tántorogva ment a csendőrök között, mintha lábai fel akarnák mondani a szolgálatot. Bal szeme alig látszott, s arcát eléktelenítették a kékeszöld daganatok. Halántékából és szája sarkából piros vércsík csordogált.

A Bankudvar kapuja előtt Szepesi leroskadt a földre. Erre a románok megragadták gallérjánál fogva, és ráncigálták felfelé úgy, hogy majdnem kibújt a kabátjából, s mikor nagy nehezen talpra állították, elkezdtek verni ököllel meg bikacsökkel, hogy csak úgy fröcskölt a vér jobbra-balra.

Egy asszony a járda szélén felsikoltott, majd hangosan jajgatni kezdett. Róza volt, az ő szakácsnőjük.

– Jaj, Istenem, Istenem! – jajveszékelt Róza. – Megölik azt a szegény embert! Jaj, ne bántsák már! Miért kínozzák? Jaj, Istenem, Istenem!

A csendőrök egyre csépeltek a roskadozó foglyot, szenttelen szakzerűséggel, mint a hentések. Róza meg visított, mint a sakál. Olyan rémregénybe illő volt ez a sikoltozás meg az, ami miatt sikoltozott, hogy Lajos idegei felborzolódtak az iszonyattól. Gerincén hideg borzongás futott végig, s belemarkolt az agyába.

– Ne visítson már, az istenfáját! – kiáltott rá Rózára, de mintha nem is az ő torkából szakadt volna ki ez az eltorzult hang. Mit siránkozik itt? Senkit se fognak le ok nélkül. Bűdös kommunista vót ez; így akart ő elbánni velünk. Most megkapja azt, amit nekünk szánt!

– Jaj, fiatalúr, azért nem szabad az embereket így legyalázní, így elpocsékítaní! – hüppögött Róza. – Én nem vagyok kommunista, hiszen tetszik tudni, én szóltam Boronkay százados úrnak, hogy szökjön meg, mert el akarják fogni. Dehát azért mégis... – és újra elsírta magát.

A körülöttük álló munkások és munkásasszonyok nem avatkoztak bele a beszélgetésükbe. Némán, gyanakodva sandítottak Lajosra. A román csendőrök végre belátták, hogy hiába itt minden verés, a fogoly már nem bír menni. Erre ketten kétfelől belekaroltak, úgy vonszolták tovább a törvényszéki fogház felé.

Mikor Lajos keresztülfurakodott a báméskodó tömegben, egy asszonyi hang a fülébe sziszegte:

– Muszkavezető!

A fiú összerezsent, majd a titokzatos hang forrása felé fordult: az elfogott Szepesi édesanyja volt a sziszegő, ismerte jól. Ez a magas, fekete asszony kiemelkedett a többiek közül, s valami emberfölötti, szinte fájdalmas gyűlölet sugárzott Lajosra szegezett kihívó tekintetéből.

Felelni szeretett volna, mondani valamit ennek az Erinnüsz-szemű asszonynak, de torkán akadt a szó. Megfordult hát, és ment tovább hazafelé. Muszkavezető! Úgy tett, mintha nem hallotta volna meg ezt a mélységes megvetéssel fülébe sziszegett, megbecstelenítő minősítést, amely a magyar szóhasználatban hazaárulót jelent. Pedig meghallotta. Nem lehetett azt meg nem hallani, és nem lehetett olyan könnyen „zárójelbe” tenni, mint a szőlősi bakterné naivan kibuggyant kommunistabarát szavait, vagy Gulyás Egon cinikus megállapítását az úri betyárbecsületről, avagy Rochlitz úr üzletemberi elismerését Lajosnak a románok előtt szerzett érdemeiről.

Este az ágyban sokáig elrágódott Szepesiné szúrásán, ezen a fájdalmasan megbélyegző, rövid jelzőn. Muszkavezető! De hiszen muszkavezetőnek azokat nevezték, akik negyvenkilencben a szabadságharcot leverő cári csapatokkal barátkoztak, s a bujkáló szabadságharcosokat feljelentgették nekik. Honnak tudhatná ezt az a műveletlen proli asszony? Vagy talán hallotta az öregektől, és úgy gondolta, hogy muszkavezető meg románvezető az egykutya: az oroszok levették a negyvennyolcas, a románok meg a tizenkilences forradalmat. Dehát csak nem akarja egy kalap alá venni a dicsőséges márciusi napokat és a szabadságharcot a bolsevista rémuralommal? Az a nemes magyar nemzet felkelése volt – ez meg a prolik lázadása... Gulyás Egon azt mondja, a proletárok többen vannak, mint a gazdag emberek, tehát ha a proletárdiktatúra győzne, akkor többen járnának jól, mint rosszul. Á, Egon cinikus, hatásvadászó

szofista. Többen vannak! Dehát a kommunisták mindenkinek el akarják venni a vagyoniát; legyen minden az államé. Akkor aztán senki se emelkedhetik fel. Viszont most minden szorgalmas, tehetséges embernek megvan a lehetősége az érvényesülésre. Ott volt például az öreg Oláh István. Mamuka sokszor beszélte, hogy az mint mezítlábas parasztfiú, az eke mellől ment el Patakra, a kollégiumba. Mindig tiszta jeles volt, aztán végül főispán lett belőle Porog megyében. Vagy Márkus László. Az meg boltosinas volt, és amikor felszabadult, önállósította magát, azután cséplőgéppel meg feles juhászattal kezdett spekulálni, s a végén három- vagy négyszáz holdat kapart össze az eladósodott gazdáktól.

Igen ám – szólalt meg benne a logika –, csakhogy mindenki nem szerezhet négyszáz holdakat. Annyi nem jutna annak a sokmillió szegényembernek, mindegyiknek. Pista bácsi azt mondja, hogy huszonöt év alatt másfél millió magyar vándorolt ki Amerikába, mert itt nem tudtak földhöz jutni. Na jó, de ennek a kötött birtokok, a hitbizományok voltak az okai. Meg kell szüntetni a hitbizományokat. Kossuth bizonyára megcsinálta volna negyvennyolcban, dehát a muszkák leverték a szabadságharcunkat.

Furcsának találta, hogy ez a kutya, vörös érzelmű nőszemély egyszersmint anya. Egy kommunista anya. Hát ilyen is van. S most egy kínzó látomás kezdte gyötörni: ő tántorgott a román csendőrök között, kékre-zöldre vert képpel, vérző szájjal, s az édesanyja nézte a járda széliről. Piff-paff, zuhognak az ütések, spriccel a vér. Jaj, Istenem, jaj, fiacskám!

– Hé, hé, ébredj fel, te fiú! – kiabált rá az öreg Forbáth a másik ágyból. – Mit álmodtál, hogy annyira jajgattál?

Másnap délelőtt megint elhívták a hivatalából. Kürthy Gyula jött be kocsin Ogmándról. Megkérte Lajost, kísérje el a megyeházára mint tolmács; tisztelegni akar a román parancsnoknál.

Gyula úr, a porogi földbirtokos társadalom nevében mélységes hátláját fejezte ki a román hadsereg iránt, hogy megmentette a vármegyét a bolsevista rémuralomtól.

Lajos lefordította franciára a szavait, de nagyon komor volt az arca, s a nyelve meg-megbicsaklott, mintha szégyenkezne a nagybátyja helyett.

– Mondja meg ennek az úriembernek – rántott egyet a vállán Pop ezredes –, mi nem azért jöttünk ide, hogy az igen tisztelt Porog megyei urakat és hölgyeket védelmezzük, hanem azért, hogy elvégezzük katonai feladatunkat: a Vörös Hadsereg likvidálását.

– Azt mondja az ezredes úr – fordította Lajos a parancsnok szavait igen-igen szabadon –, hogy nagyon köszöni Gyula bácsi látogatását és kijelentette, rövidesen végezni fognak a Vörös Hadsereggel.

Hazafelé menet Kürthy Gyula olyan érdekes és hatásos történelmi bizonyítékokkal magyarázta a magyar–román sorsközösséget, hogy Lajos lassan-lassan megnyugodott. A seb, melyet Szepesiné ejtett a lelkén szónyilával, hegedni kezdett.

– Kérlek, az nem véletlen – fejtegette Kürthy Gyula –, hogy a románok mentettek meg bennünket, mert minden látszat és minden mester-ségesen szított gyűlölködés ellenére minket a közös sors rengeteg szála fűz a románokhoz. Először is mind a ketten testvértelenül élünk itt, egymás mellett Kelet-Európában: mi nem vagyunk sem szlávok, sem germánok – urál–altáji nép vagyunk; és ők, se nem szlávok, se nem germánok. A román olasz–albán ötvözetű fajtakomplexum – ezt már Mommsen bebizonyította, a nagy történész. S amellett telítve vannak turáni elemekkel. Aztán gondolj Hunyadi Jánosra! Ez a lángeszű hadvezér közös hőse a magyaroknak és a románoknak; ők is a magukénak tekintik. Az sem véletlen, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelem nyomatta az első román nyelvű könyvet, a Bibliát románul. Rákóczi kuruc felkeléséhez már az első évben sok román felkelő csatlakozott Pintye Gligor meg Hateganu vezetésével. Vagy olvasd el Mikes leveleit. Ő úgy utazgatott Moldovában, mintha otthon járna. Iasit mindig Jászvásárnak, Suceavát meg Szűcsfalvának emlegeti. Aztán negyvenkilencben Balcescunak, Kossuth barátjának már majdnem sikerült a románokat mellénk állítani, de a bécsi intrika elgáncsolta a terveit. Mindig ez volt a végzetünk: a Habsburg politika egymás ellen uszította a közös érdekű, közös sorsú dunai népeket...

„Dunának, Oltnak egy a hangja...” – csendült fel Lajos lelkében egy Ady-verssor, melyet Fornosy főhadnagy mondott el neki az odesz-szai kórházban. Gyógyító balzsamként csepegtek lelki sebére tudós nagybátyjának szavai. S ezek úgy nagyjában igazak is voltak; csupán azt találta különösnek, hogy Gyula bácsi azelőtt sohasem beszélt a magyar–román sorsközösségről.

De olyan tekintély volt előtte Kürthy Gyula, hogy kételyei hamarosan eloszlottak. És hovatovább arról is meggyőződött, hogy a román tisztek – akárcsak a lengyelek vagy az ukránok – valóban közelebb állnak hozzánk, lelkiakat tekintetében, mint például a németek.

Május elején beszállásoltak Forbáthékhoz egy Dumitru Petrescu nevű tüzér főhadnagyot, s bajtársai gyakran felkeresték őt a szállásán, úgyhogy Lajos hamarosan egész sereg román tiszttel megismerkedett.

Petrescu craiovai születésű tartalékos tiszt volt, rendkívül közvetlen modorú, alkalmazkodó természetű, vidám fiatalember és

kitűnő muzsikus. Remekül hegedült, sőt gitáron és zongorán is játszott. Simára borotvált arca pirosbarna volt, a haja meg a szeme is barna, de nem sötét, hanem vidáman csillogó. S ha nevetett – márpedig gyakran nevetett –, kilátszott, kipiroslott az ínye.

Mikor bemutatkozott a családnak, nagy tisztelettel bocsánatot kért alkalmatlankodásáért, majd a harmadik napon, meghallva Anikó zongorázását, megkérdezte, nem volna-e hajlandó kísérni az ő hegedűjátékát. Anikó szívesen vállalkozott rá. Erre behozta szobájából, az első vendéghálóból a kottáit: belga, francia, lengyel, cseh és román hegedű- és zongoradarabokat, és felcsendültek a hirtelen megfiatalodott nappaliban Vieuxtemps, Gossec, Wieniawski, Drdla, Dvorzak és Enescu édes dallamai.

Lassan az öreg Forbáth is megbékélt, megbarátkozott az oláh lakóval.

– Remekül játszik ez az ember! – mondogatta elismerően, sőt, mikor Schubert szerenádjára, a Ständchenre került sor, végül még ő is sóvány térdei közé fogta a gordonkáját és bekapcsolódott az együttesbe.

– Bravó, bravó, Monsieur Forbáth! – lelkesedett Petrescu. – Valóságos művészfamília! Nincs a háznál véletlenül valami fűvös hangszer? Mindjárt össze lehetne állítani egy kvartettet.

– Dehogy nincs – mondja Lajos. – Van nekünk két furulyánk. – És elővette a Biedermeyer-komód fiókjából édesapja kétfelé csavarható furulyáját, melyet egy negyvennyolcas honvéd faragott a kufsteini börtönben rózsafából, a magáét, egy egyszerűbb és vékonyabb hangú, fekete furulyát.

Petrescu mind a kettőt kipróbálta, mert ő furulyázni is tudott. Elfújta a fekete furulyán egy különös, szilaj román táncdallamot.

– Olyan e', hallod – fordult az öreg Forbáth a fiához –, mint amit szegény Elek bátyád szokott vón füttyülni, ha jókedvibe vót. Szatmárba' tanulta, még fiatalabb legény korába', Nagybánya környékin. – S az öreg lepetyergette a zongorán azt a régi román táncdalt.

– Brávó, bravó! – ujjongott a főhadnagy. – Ilyeneket furulyáznak a mi csobánjaink a havasokon.

– Csobán, az pásztor románul – magyarázta Lajos –, de törökül is azt jelenti.

– Igen, a mi nyelvünkben sok a török szó. Sokáig éltünk a törökök alatt.

– Akárcsak mi.

– De mi egy kicsiket tovább; vagy kétszáz évvel hosszabb ideig. Ezért sok mindent átvettünk a törököktől. De a többnejűséget az ne-e

em, nem; Isten őrizz! – és a fejét félrehajtván, feltartotta a két tenyerét, mintha azt mondaná: távozz tőlem, sátán!

Rengeteg kedvesség volt ebben a Petrescuban és valami olyan természetes közvetlenség, hogy hovatovább már szinte családtagnak kezdték tekinteni.

Egyszer felvetette, hogy nincs-e ebben a „művészfamíliában” valaki, aki a Schubert-dalokat elénekelné, például az Ave Mariát vagy az Erliköniget?

– Hogyne volna – mondta Lajos. – Sarolta nővérem nagyon jól énekli az Ave Mariát.

– Remek! Hát akkor próbáljuk meg mindjárt.

Sárrika némi kérés után el is kezdte, de egyszer csak eszébe jutott a férje, szegény Ferike, akiről még mindig nincsen semmi hír, s akkor elcsuklott a hangja és sírva fakadt.

Petrescu főhadnagy sokszor hallotta emlegetni az elhurcolt Berkesdomby Ferit: Ferike így, Ferike úgy. Jaj, vajon mi van avval a szegény Ferikével? Most hirtelen letette a hegedűt, és valami csodálatosan kedves, gyermekesen könyörgő hangon vigasztalni kezdte a síró asszonykát. De nem úgy, ahogy szépasszonyokat szokás vigasztalni, hanem mintha valami pityergő kisbabát babusgatna, csucsujgatna:

– Eh Bie-e-en! Ne pleurez do-o-onc, Chere Madame! Ferike reviendra, Ferike reviendra surement. (Na-a-a! Ne sírjon már, kedves nagyságos asszony! Ferike vissza fog jönni, Ferike biztosan visszajön.)

Erre szegény Sárrika könnyein át elnevette magát, és olyan nevetős-sírós arccal megfenyegette Petrescut:

– Menjen, maga nagy bolondos!

Nem tiszteletlenségből mondta ő Feri sógor nevét Ferikének, hanem azért, hogy megnevettesse Saroltát. Azt ugyanis hamar megtanulta, hogy a személyneveket mi is olyasformán alakítjuk becéző nevekké, mint a románok. Őt például a bajtársai Mitikének szólították bizalmasan. Dumitru=Mitica, Ferenc=Ferike. Nagyon tetszett neki az analógia. (A románok nagy kedvelői a becéző neveknek.)

Azt is megfigyelte, hogy az öreg Forbáthot mindenki – sokszor még a felesége is – apukának nevezi. Ezért néha huncutságból úgy tett, mintha eltévesztené a megszólítást, és Monsieur Forbáth helyett azt mondta: Monsieur Apuka. Egyszer például átvett a verandán a kézbesítőtől egy levelet, amely Forbáthnak szólt. Nagy diadallal lobogtatva vitte be a levelet a nappaliba:

– C'est pour Monsieur Apuka! (Ez Apuka úrnak szól!) – s után mindjárt a szájára ütött. – Appardon, ezer bocsánat! Forbáth urat akarom mondani.

De mindezt olyan mókásan, olyan diákos pajkossággal csinálta, hogy az öreg Forbáth is lenevette magát.

Forbáth Lajost némelyek büszke, sőt gőgös embernek tartották. Hiszen büszkének büszke volt ő, például nemesi családjára, vitéz őseire vagy a szőlejére – de gőgösnek alaptalanul nevezték. Mert volt benne valami egészen rendkívüli, valami elképesztő tárgyilagosság (amely sokszor vérig felbosszántotta az ő forrófejű legkisebbik fiát). És makacsul ragaszkodott az ő arany szabályához, hogy „túlság semmibe se jó”. Ő a régi jó időkben sem hívta a románokat „bocskorosoknak” – viszont most sem nevezte őket „dicsőséges felszabadítóknak”, mint rokonságának nem egy tagja. S az emberi értékeket bárkiben habozás nélkül elismerte – ha egyszer felismerte.

Petrescu főhadnagyhoz való viszonya is ilyesformán alakult: ez oláh, nem magyar. Elég szomorú, hogy ide jutottunk, hogy idegen katonák dirigálnak Porogjászon!... Dehát a hegedű, az megint más. És ez az ember nagyon ügyesen tud vele bánni.

– Hát azt meg kell adni, hogy remekül játszik ez az oláh tiszt – mondta első héten.

– Nagyon rendes ember ez a Petrescu! – állapította meg egy héttel később, immár elhagyva neve mellől az elkülönítést jelző nemzetiségi jelzót.

S a hónap végén már így kínálta neki a harmadévi, pompásan sikerült furmint szamorodnit:

– Na Demeter, ezt kóstolja meg! Mondd meg neki, Lajos, hogy ilyet nemigen ihatott abba' a girbe-gurba Oláhországba!

Hovatovább Petrescu bajtársait is sorra odacsalogatta a zeneszó Forbáthék otthonába. Mert ezek mind nagy zenebarátok voltak, sőt szinte kivétel nélkül ügyes, jó muzsikusok.

Lajos nagyon rokonszenvesnek találta a román tisztet, és majdnem mindegyikben felfedezte valamelyik rokonának vagy barátjának a hasonmását. Egy Traian Cristea nevű hadnagyocska például mindig Salánky Lacit juttatta eszébe. Ez a porcelánfehér és piros, csinos arcú, lányos képű fiatalember is épp olyan gyermekesen büszke volt rá, hogy ő lovastiszt, rosior! A háború legvégén került a harctérre, s a kadétiskolában mindig azért imádkozott, hogy csak addig be ne fejeződjék a háború, míg ő az intézetben van. Akárcsak Salánky Laci – vagy mint jómaga.

Roseanu tüzérfőhadnagy olyan volt, mint Técsey Laci, barna változatban: rendkívül nyájas és nyílt, becsületes arcú, komoly férfi. (Petrescu elmondta Lajosnak, hogy Roseanu két kis árva hűgát meg egy kisöccsét tartja el mérnöki fizetéséből.)

Ionescu Porsenna gyalogos hadnagy tehetségtől, éles értelemről csillogó barna szemében és eleven, közvetlen beszédmódjában volt valami, ami szegény Zoltán bátyjára emlékeztette, bár ez nem vegyésznek készült, hanem történetbölcseletnek. Sok érdekes kulisszatitkot mondott el a zsidóság történelmi szerepéről, különös tekintettel a forradalmakra. Fejtegetései olajként csepegték Lajos mostani antiszemita és ellenforradalmi hangulatának paraszára.

Néha Constantiu alezredes is leereszkedett hozzájuk. Ez nagy piperkőc volt és rettentő sznob. Amellett játszotta a bohémet. Bizonyos tekintetben Kürthy Bélára hasonlított, a festőre – de a Béla bácsi szellemessége nélkül. Monoklit viselt, festette a haját, fűzőbe préselte kezdődő pocakját, és erősen parfümözte magát. Olyan szívödöglesztő, charmeuri fölényrel mosolygott a hölgyekre, mint aki meg van győződve ellenállhatatlanságáról. És bármiről lett légyen szó, ő minden gondolkodás nélkül, azonnal véleményt mondott, oly hirtelen, mintha a legbonyolultabb kérdésekre is készen állnának fejében a válaszok. S miután elsütötte csattanós naivitásait, lapos közhelyeit, várakozóan körültekintett, mintegy tapsokra várva.

Mikor először jelent meg Forbáthék szalonjában, monokliját feltéve megszemlélte a képeket, s Benczúrnak, a bajor Piloty tanítványának Budavár visszafoglalása című festményéről kijelentette:

– Francia felfogás – olasz stílus.

És kétségbeesetten hangsúlyozta az ő elnyúzhatatlan, örök fiatalságát beszéddel, modorral, zenével. Mézédés olasz és francia szerelmi dalokat, szerenádokat, barcarollákat énekelt gitárkísérettel a hölgyek fülébe.

Pop ezredes nem szívelte ezt a nagyképű piperkőcöt. Egyszer Lajos megemlítette előtte, milyen szépen gitározik Monsieur Constantiu.

– Nem szeretem az aranyifjút játszó nagyapákat – felelte az öreg Pop.

– Hogyhogy nagyapa? – csodálkozott Lajos.

– Úgy, hogy a legnagyobb lányától már két unokája van.

Az öreg Pop egy délután éppen akkor lépett be Forbáthék nappalijába, mikor a piperkőc alezredes javában pengette gitárját és zengette édeskés hangját. Nagyobb társaság verődött össze aznap a patriarkális, öreg szalonban: négy-öt fiatal román tiszt és több helybeli meg vidéki úri-lány. Ott volt Forbáth Inci meg Bakosy Panni (kíváncsiak voltak ezekre

a román tisztekre, hogy milyenek közletről), még Técsey Bertuska is eljött – most először a nagy flört kínos befejezése óta.

Pop ezredes körülnézett, majd fejével a gitározó, örökifjú alezredes felé bökve megjegyezte, elég hangosan:

– Voila toute la jeunesse – et le vieux Monocle! (Na lám, itt van az egész ifjúság – meg a vén monoklis!)

Azután leült Forbáthné mellé és Lajos parlamentírozásáról kezdett mesélni az ő érdesen, de nem rosszindulatúan csipkelődő modorában:

– Tudja, Madame Forbáth, furcsa emberek ezek a porogjászi urak. Mikor már itt voltunk a szomszédban, Tekeházán, mindig vártam, hogy: na, mikor jön már a küldöttség, a város vénei, a polgármesterrel, alispánnal élükön. Hát egyszercsak megjelenik az arcvonal előtt egy piros arcú kisfiú, és sírva a nyakamba borul: „Jöjjön gyorsan, gyorsan, ezredes bácsi, mert azok a gonosz vörösök meg akarják ölni mamukát!” A maga fiacskája volt ez, asszonyom. Nagyon derék legényke ez! Az út tele volt visszavonuló vöröskatonákkal, dörögtek az ágyúk kegyedenül, de ő nem törődött semmivel, átvágta magát a két fronton, mert hát a mamát bántani akarják.

Az öreg Pop olyan öblös hangon beszélt, hogy Lajos minden szót meghallott a zongora mellől és elpirult; előbb a szégyenkezéstől, majd meg a büszkeségtől. S olyan furcsa volt, hogy egy román ezredes franciául tréfálkozik ilyen jó borsosan, magyarosan. Mintha Vilmos bácsi csipkelődnék franciául.

Lajos Kürthy Gyula megnyugtató magyarázatai óta nyíltan barátokozott a román tisztekkel, büszkén sétált velük az utcán, és bosszankodott, ha meg-megütötték fülét a porogjászi, egyszerű emberek, borbélyok, suszterek, napszámosok gúnyos megjegyzései a „bocskorosokról”, az „oláh vitézeokról”. A háború alatt azért haragudott, hogy a nép fiai-lányai nem haragusznak az ellenségre, hogy cimboráskodnak a fogságba esett ellenséges katonákkal most meg az bántotta, hogy ezek a prolik nem akarnak felszabadítót látni az ellenségben.

Ráadásul a román csapatok keményebben rekviráltak, mint a vörösök; nemcsak lovakat hajtottak el, hanem teheneket, disznókat, malacokat is, és nemigen nézték, hogy gazdagtól vagy szegénytől zsákmányolnak. És ha egy-egy bujkáló vöröskatonát elkaptak, annak kegyetlenül ellátták a baját, mint ama bizonyos Szepesi fiúnak. (Azelőtt az úriemberek nevezték bocskorosoknak a románokat, most meg az elkeseredett proletárok.)

– Tessék már mondani – kérdezte Lajostól Fehér Laci, a zsidó templommal szemben lévő borbélyüzlet segédje –, mikor takarodnak ki innék ezek a bocskorosok?

– Majd ha az antanthatalmak leverik a kommunista rémuralmat! – felelte Lajos ingerülten.

– Hát ezek is „antanthatalmak”? – mondta a borbély, színlelt csodálkozással. – Ezt nem tudtam. Én abba’ a hiszembe’ vótam, hogy az ántánt az Franciaország, Anglia meg Oroszország. De hogy ezek a bocskorosok...

– Fiatalúr, hogy lehet az? – támaszkodott a kapanyélra a szőlőjükben egy pázsviti legény. – Hogy lehet az, hogy a háborúba’ mink leverték ezeket az oláhokat, bent vótunk Bukarestbe’, a fővárosukba’, osztán most mégis ők sanyargatják itt a magyar népet?

Lajos megpróbálta népi nyelvre lefordítani Kürthy Gyula fejtegetéseit Károlyi Mihályék bűneiről, az egyoldaú pacifizmus szörnyű következményeiről: „nem akarok katonát látni!” és így tovább. Majd hosszasan magyarázta a kommunizmus világveszedelmét. Azok mindent el akarnak venni, minden legyen az államé, és aki ellenáll, avval könyörtelenül elbánnak. A dolhai főbíró és Gálszécsy Ferenc halála is az ő lelkükön szárad, meg ötven vagy hatvan tisztességes porogjászi polgár elhurcolása. Ki tudja, élnek-e még?

– Hát bizony-bizony – hümmögött a napszámos, de nem valami nagy meggyőződéssel; inkább udvariasságból és óvatosságból. Látszott rajta, hogy nem nagyon szomorítja a volt főispán halála, meg a dolhai főbíróé, akiket nem is ismert. A kékre-zöldre vert Szepesi fiúnak meg több más porogjászi iparoslegénynek vesszőfutását viszont saját szemével látta, s azokat mind ismerte.

Hasonlóan meddők voltak Lajosnak más szegény emberekkel folytatott eszmecseréi a kommunizmusról. Kétségbeesetten érezte minden ilyen alkalommal, hogy két malomban örölnek: ő Ferenc bácsi halálára gondolt és elhurcult rokonaira, a szegény emberek meg a Szepesi fiúra és a többi közülükvaló áldozatra.

– Bizony, elég szomorú, hogy ide jutottunk! – mondogatta ő is meg amazok is. De az ő „bizonyainak” meg a szegény emberekéinek merőben különböző volt a belső kísérezeneje.

Mostanában gyakran eszébe jutott egy régi választási jelenet. A zsidó templommal szemben lévő borbélyüzlet előtt összeverődött atyafiak a két képviselőjelölt fölött vitáztak. Mind a kettő negyvennyolcas

programmal lépett fel, de Zsurky István régi nemesi család sarja volt, ellenfele, Márkus László viszont alacsony sorból vergődött fel. Lajoska, mint afféle kotnyeles kisdiák, belekottyantott a vitába, és elszajkózta, amit Zsurky korteseitől annyiszor hallott, hogy hát Márkus László boltosinas volt, még a gimnáziumot se végezte el.

– Éppen ilyen kell nekünk! – torkolta le a borbélyeségéd (ugyanaz a Fehér Laci). – Hadd kerüljön egyszer már közlünk való ember abba az Országházba, ne csak mindig az urak dirigáljanak!

Most, erre visszagondolva, belevillant a lelkébe egy nyugtalanító gondolat, hogy tulajdonképpen két Porogjász van: az ő kocsikázós, vadászgatós, tenispályás, korcsolyázós, megyebálos Porogjászuk alatt ott él egy másik város, az ismeretlen nép városa, s a kettő között szakadék tátong.

A kommün s az ellenforradalom tragikus közjátéka kiszélesítette ezt a szakadékot. Porogjász már nem volt a régi; valami mérgező anyag került a levegőjébe.

Júniusban a Vörös Hadsereg ellentámadásba lendült. Kiverték a cseheket Miskolcra, majd hamarosan visszafoglalták Kassát, Bártfát, s majdnem a lengyel határig kergették a fejveszettezen menekülő csehszlovák armádiát.

A porogjászi urak és hölgyek szeme ösztönszerű hazafisággal felcsillant ezekre a hírekre, de azután mindjárt el is komorult: Istenem, mi lesz, ha visszajönnek a vörösök?!

Pop ezredes csak nevetett és gúnyolta a cseheket:

– Majd mi rendet csinálunk! Hiszen a csapataink már a Tiszánál vannak.

Porogjász és Budapest között a hadműveletek folytán minden öszszeköttetés megszakadt, csupán hazaszökdöső vöröskatonák szájából szivárogtak ki ellenőrizhetetlen hírfoszlányok. Az egyik azt mesélte, hogy Pesten június végén kitört az ellenforradalom; tengerészek dunai hajókról ágyúzták a Hungária szállót, a „Szovjet házat”; a ludovikások meg állítólag elfoglalták a telefonközpontot. Egy másik szerint az ellenforradalmat vérbe fojtották; Budapesten minden csendes.

Közben, Lajos nagy bánatára, a románok összeszedték és a craiovai internáló táborba szállították a porogjászi volt tényleges tiszteket, köztük Solthy Gézát, Salánky Lacit, Bükki Antit meg Vadász Gyuszit.

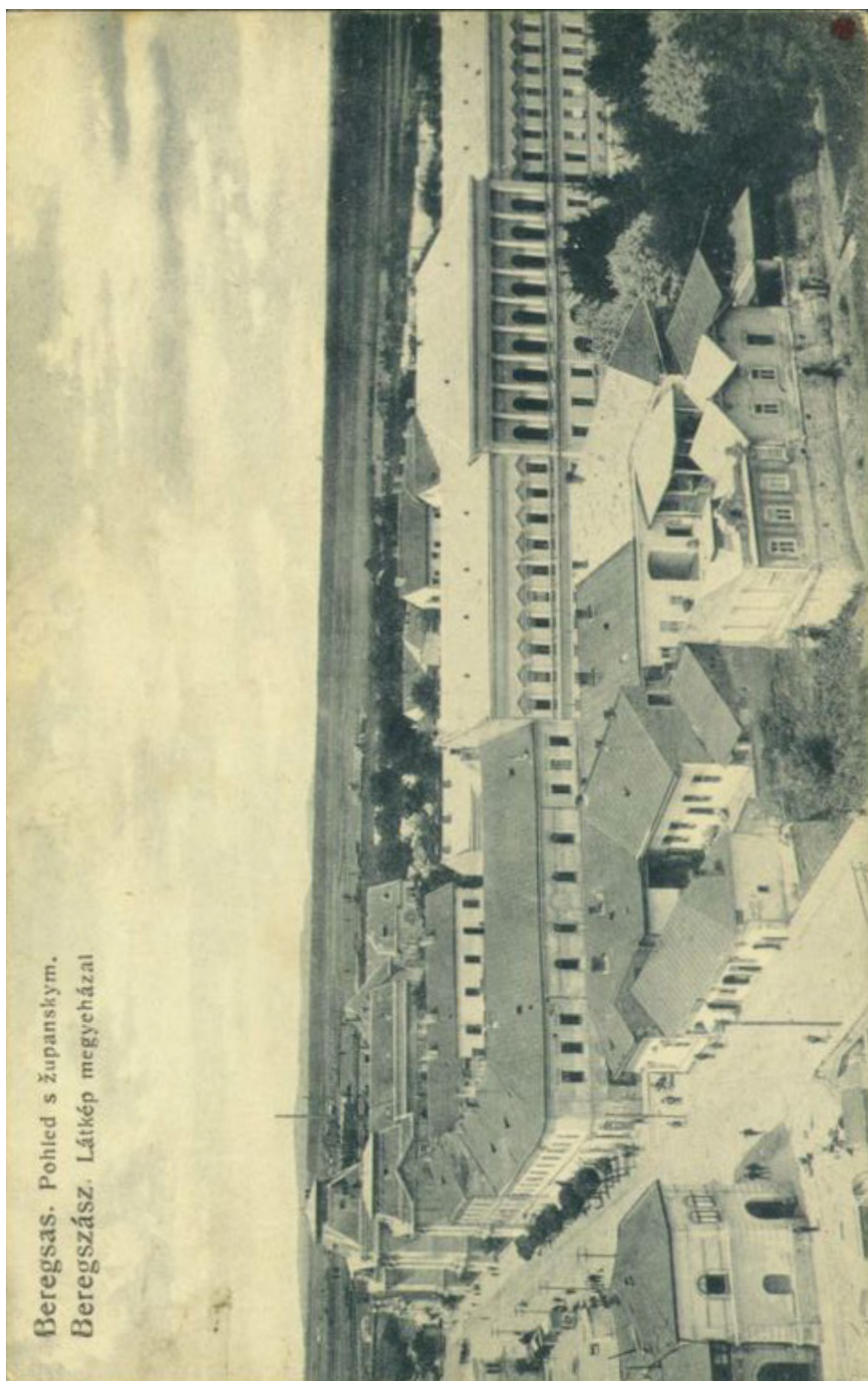
(Jellemző az öreg Pop ezredesre, hogy mikor a tényleges tisztek – a falragaszokon közölt felhívásnak engedelmeskedve – jelentkeztek nála, ráripakodott Solthy Gézára: „Maga miért ment katonának? Nem tudott

más pályát választani?” Így adott kifejezést sajnálkozásának, hogy ezt a derék fiatalembert, akit már Tekeházán megismert, kénytelen internálni.)

Lajos sok mindent tanult a román tisztektől. Ezekből a „balkáni” vendégektől tudta meg például, hogy a francia dalokban és versekben a máskülönben néma e hangzót ki kell ejteni. Általában szépen előrehaladt a francia társalgásban, mert román ismerősei valamennyien folyékonyan beszélték ezt a nyelvet.

Végül azonban megcsömörlött a francia beszédétől. Már bosszantotta, idegesítette a román csapatok örökös trombitaharsogása. Mert ezek folyton trombitálnak, akár a bakáik vonulnak végig a városon, furcsa, franciás-olasz szapora lépésekkel, akár a fekete nadrágos, piros attilás rosiorok, a román huszárok ügettek el az ablakuk előtt, rekvirált magyar lovakon.

De azért ő is megszeppent kicsit, mikor augusztus elsején a románok egyszercsak eltűntek a városból.

HARMINCEGY

Július közepén Petrescu főhadnagy könnyek között elbúcsúzott Forbáthéktól. Üteget a tiszai frontra vezényelték, Szolnok alá.

Aztán a hónap legutolsó napjaiban gyanús mozgolódás kezdődött a román megszálló csapatoknál. Megrakott katonai szekerek nyikorogtak végig a városon az állomás felé.

– Semmi, semmi! – csillapította Pop ezredes az aggodalmaskodó porogjászi úrihölgyeket. – Csak egy kis átcsoportosítás.

Ámde augusztus elsején arra ébredt Porogjász, hogy a románok egy szálíg eltűntek a városból. Furcsa, nyomott csend ülte meg az utcákat, a rend azonban nem borult fel, bár most semmiféle karhatalom nem vigyázott rá. Az emberek összegűjtak, sügtak-bűgtak; a szegények reménykedve, a tehetős polgárok meg ijedten szorongva. Senki se tudta, mi van Pesten; a fővárosból hónapok óta csak megbízhatatlan, kósza hírek szivárogtak le ide. Visszajönnek a vörösök, vagy csehek fogják felváltani a románokat, Munkács felől? Na, jó kis védelem! Hiszen azoknak csak egy lövés kell, aztán megint nyakukba szedik a lábukat, és meg sem állnak a lengyel határig.

Forbáthék aznap borús hangulatban ebédeltek. Délután Forbáthné azt javasolta, el kéne menni Pelleynéhez, Naményi Ilonka nénihez. Őnála volt beszállásolva Constantiu alezredes; hátha mondott neki valamit. Meg ő Thorma Gyurkával is nagyon jó barátságban van. (Miót Pop ezredes lefoglalta a megyeházi rezidenciát, az ideiglenes alispán szintén Pelleynénél lakott.)

Pelleyné különös, finomkodó modorú asszony volt. Imádta a társaságot és a feltűnést. Ruházkodása, beszédje, lakásberendezése, mindene ódon levendulaillatot árasztott – viszont ő maga minden politikai divatnak, mozgalomnak élharcosa igyekezett lenni. 1906-ban, mikor Rákóczi és Zrínyi Ilona hamvait hazahozták, meggyőződéssel hangoztatta, hogy beléjeszállott Zrínyi Ilona lelke. A haját is úgy fésülte akkor, mint a németekkel hadakozó, hőslélkű munkácsi várúrnő. Ám 1915-ben, a német császár nevenapján, virágokkal koszorúzott, kivilágított táblát helyezett az ablakába, „Hoch Kaiser Wilhelm!” felírással.

Most, a román megszállás elején, heves diplomáciai harcokat folytatott Gálszécsynével, valamint Surányi Pálnéval, a volt alispán sógornőjével, hogy melyiküknél lakják Constantiu, a piperkőc román alezredes. (Mint már említettük, ő vitte el a pálmát.)

Ma azonban, mikor Forbáthék felkeresték naftalinszagú bútorokkal, képekkel, nippekkel, csecsebecsékkel túlszűfolt Ardó utcai házában, a szokásosnál kissé szabadosabban beszélt, mert nagyon felkavarta a románok kivonulásának nyomasztó hatása.

– Jaj, Erzsikém! – borult Forbáthné nyakába. – De jó, hogy eljöttetek! Szerettem volna elmenni hozzátok, de nem merek kilépni az utcára. Az ember, kérlek, mindenféle sottise-oknak, inzultusoknak lehet kitéve, hiszen most nincsen senki, aki féken tartsa a canaille-t, a mobot, azt a sok úrgyűlölő, alacsonyrendű embert. Istenem, mi lesz velünk? Meddig tart ez a megpróbáltatás? Kedves Gyurka – fordult az ideiglenes alispánhoz –, mondjon már valami confortant, valami megnyugtató dolgot!

– Kezicsókolom, én ma reggel óta nem tudom bizonyosan, hogy alispán vagyok-e még. Azt hallottam, hogy Vas Ernőt kiengedték a vörösök; most a cseh megszállt területen bujkál. Úgy mondják, Munkácson van, és a demokratikus cseh hadsereg védőszárnyai alatt készül újra elfoglalni az alispáni széket, amelybe Károlyi Mihályék helyezték.

– Mon Dieu! Jól nézünk ki, ha az a csirkefogó visszajön! Pardon pour l'expression, (bocsánat a kifejezésért), de annyira hors de moi (magamon kívül vagyok), mióta a románok kivonultak és itthagytak bennünket védtelenül, kitéve a sans-culotte-ok, a külvárosi népség brutalitásainak. Olyan frisson, olyan borzongás fog le, ha arra a húsvét utáni szörnyű szerdai napra gondolok, mikor a vörösök visszajöttek. Lajosom – fordult most az öreg Forbáthoz –, mondja már, mit gondol, mi lesz velünk?

– Hát kérem – felelte Forbáth bíró vállát vonogatva –, én már nem is tudom, mit kívánjon az ember. Románok, csehek... Úgy járnak keresztül Magyarországon, mintha valami meghódítani való gyarmat volnánk.

– Ó, Istenem! – sóhajtott fel özvegy Gálszécsyné (ő is itt sopánkodott a Pelley-szalomban; jobb közösen szurkolni, mint egyedül). – Milyen jó volna, ha angol vagy francia gyarmat lehetnénk!

– Na-na! – emelte fel mutatóujját az öreg negyvennyolcas. – Én már csak jobb szeretem, ha magunk intézzük a sorsunkat, mint független ország.

– Dehát, Lajos bátyám – ellenkezett a bizonytalan pozíciójú ifjú alispán – mit ér az olyan függetlenség, amit a pesti kommunisták tartanak a kezükben?

– Terror!

– Proletárdiktatúra!

– Rémuralom! – kapkodta a szót egymás szájából Gálszécsyné meg Pelleyné.

– Na, jó-jó – mondta az öreg Forbáth. – Semmi se tart örökké. Egyszer annak is vége szakad.

– De mikor?

– De mikor?

– Erzsikém, neked mi a véleményed? – kérdezte Ilonka néni Forbáthnéától, akit a város legműveltebb asszonyának ismertek el, bár ő inkább titkolta, mint fitogtatta olvasottságát.

– Isten meg fog bennünket segíteni – mondta Forbáthné egyszerűen. – Az ilyen nagy megpróbáltatások nem szoktak megisméltődni egy emberöltőben.

– Ni-ni, Kürthy Béla! Vajon mi hírt hozott?

– Jöjjön már, Béla bátyám – ültette le Pelleyné középre –, és nyugtasson meg bennünket.

– Kezeiket csókolom, hölgyeim! Szervusz, Lajos bátyám! Szervusz, Gyurka alispánunk! Szervusz, Lajkó! Úgy is mint „családunk hőse”, s úgy is mint művész kolléga. Recevez mes felicitations sinceres! (Fogadja őszinte szerencsekívánataimat!) – s azzal pepita bricseszese, lovaglósizmás jobb lábát átvetvén a bal térdén úgy beleplötyentette magát egy karosszékebe az öreg bohém, hogy az ódon bútordarab fájdalmasan megreccsent. De ezen most még az öreg Forbáth is fejcsóválás nélkül átsiklott. Mindnyájan mohón lesték a kívülről jött rokon beszámolóját.

– Na, Bélám, mi jót hozott számunkra? – sürgette Pelleyné.

– Nincs baj, kezicsókolom – szólalt meg a festő, miután körülményesen szivarra gyújtott. – Jönnek a csehek. Már áthaladtak Jánosin; bármelyik percben itt lehetnek.

– Ó, hála legyen az Úristennek! – sóhajtott fel Ilonka néni. – Dehát honnan tudja ezt ilyen biztosan?

– Kezicsókolom, ez úgy volt, hogy Balazséron meg Jánosin át akartam behajtani, de már Balazsér előtt feltartóztatott egy cseh járőr. A parancsnokuk, valami cseh-német, jóindulatúan figyelmeztetett, hogy ne menjek tovább, mert ők már útban vannak Porogjász felé, Jánosin keresztül. Féltreállítaná az út szélére, órákig kellene várakoznom, míg a csapatok elvonulnak. Így hát visszafordultam, és kénytelen voltam Gélénesen és Darócon átjönni, azon a kriminális rossz megyei úton.

– Jaj, Béla, az Isten vezérelt hozzánk ezzel a jó hírrel! – és Gálszécsyné megcsókolta az öccsét jobbról-balról. – Már nagyon odavoltunk, mióta a románok itthagytak bennünket minden védelem nélkül.

– Hát igen. Nekem ugyan nincs valami nagy véleményem a csehekről: olyan plebejus népség, nincsen arisztokráciájuk. Az ő nemesi rétegüket kiirtották a fehérhegyi csatában. A románoknak legalább vannak bojárjaik; azok franciás műveltségű úriemberek. A Cantacuzinókkal, a Ghicákkal, Sturdzákkal úgy el lehet diskurálni, mint akármelyik unsreiner nemzeti kaszinóbeli gentlemannel. Dehát *faute de mieux* (jobb híján) meg kell elégednünk a cselákokkal, mert a cseh megszállás mindenesetre még mindig jobb, mint ha azok a bolsi szörnyetegek visszajönnének.

– Jaj, ne fesse az ördögöt a falra! – ijedezett Pelleyné. – És mondja csak, Bélám – folytatta, immár megnyugodva –, ugye, ha Jánosin és Ardón át jönnek, akkor csak itt vonulhatnak be az Ardó utcán? Nem gondolja, hogy talán... valami virágcsokrot kellene készíteni a számukra? Innen az ablakból át lehetne nyújtani az avantgarde-nak, az első patrouille-nak. Nemde, Erzsikém?

– Ugyan, Ilonka! – csóválta fejét az öreg Forbáth. – Csak nem akar virágot adni a cseheknek, akik a háborúban annyiszor elárultak bennünket?!

– Na jó, édes Lajosom, dehát ez egészen más szituáció. Most ők az életünket védelmézik...

Ebben a pillanatban közeledő dobpergés és trombitaharsogás reztette meg az ablakokat. Pelleyné az ablakhoz szaladt, és ki akarta nyitni, de az ifjú Lajos lebeszélte. A csehek nem ismerik a porogjásziakat, nem tudják, mi lakozik bennük. Esetleg belőhetnek.

Csukott ablakok mögül lesték a csehek bevonulását. Legelől valami dragonyos formájú, piros nadrágos lovasszázad jött lépésben; azután sűrű ruhás bakák, s mögöttük lóvontatta táborigetek. A tüzérség után fiákerszerű kocsik döcögtek. Hátsó ülésén jobb oldalt idősebb cseh tiszt ült és mellette egy civil ruhás, barnabajuszos, zömök férfi. A civil egyre sugdosott a cseh tiszt fülébe.

– Nézzétek már, ez Vas Ernő! – szólalt meg az öreg Forbáth.

– Ó, a gazember! – kiáltott fel Kürthy Béla. – Ez juttatta Porogjászt húsvétkor a vörösök kezére.

– Na, akkor befütyültek az én alispánságomnak! – állapította meg Thorma Gyurka sápadtan. – Ez, úgy látszik, csakugyan behizelegte magát a cseheknél.

A csehek hamarosan beültek, behelyezkedtek a románok még ki sem hült helyére. A megszálló csapatok parancsnoka, egy Hostas nevű idősebb ezredes, a Vármegyeházán telepedett meg, az alispáni rezidencián, ahol Pop ezredes lakott volt. Pollak alezredes, az új városparancsnokot Pelleynének sikerült magához csalogatnia.

Thorma Gyurka helyét – úgy hírlett – Vas Ernő foglalta el az alispáni székben. Gyurka úr ismét eltűnt a városból. Azt mondta barátainak, ő nem akarja bevárni, hogy Vas Ernő, az a sötét alak, az az októbriista patkány eláztassa őt a csehek előtt és börtönbe juttassa – mert az képes rá.

Ebben azonban tévedett: Vas Ernő nagyon kisfiú lett; csak afféle tanácsadói szerepet osztottak ki neki az új megszállók. Nem is lakott a Megyeházán, valahol az Ardó utca végén húzódott meg egy rokonánál.

Általában más jel is arra mutatott, hogy a csehek nem olyan ideiglenes megszállókként jöttek ide, mint húsvét után a románok. Ezt a gyanút egy hét múlva megerősítették a Pestről érkező hírek. Az elhurcolt túsok közül ugyanis kettőnek sikerült hazavergődni. Oláh Dezső volt az egyik, a régi alispán unokaöccse. Dezsőke (egy osztállyal járt feljebb Lajosnál) felkereste Forbáthékat, és elmondta, hogy augusztus elsején megbukott a kommün. Szociáldemokrata kormány alakult, valami Peidl nevezetű elvtárs vezetésével. Az új kormány kiengedte a túsokat a váci fegyházból és szélnek eresztette őket. Legtöbben Pesten maradtak egyelőre, de neki sikerült alkalmi teherautókon eljutnia Sátoraljaújhelyig, s onnan vonaton haza. Útközben hallotta, hogy a Peidl-kormányt elkergették, s egy bizonyos Friedrich nevű keresztényszocialista vette kezébe a hatalmat.

Az Oláh fiú beszámolójának közepe táján beszalad a nappaliba Sárika. Majdnem a nyakába borult Dezsőkének: hátha végre megbízható híreket hallhat az uráról.

– Jaj, Dezsőkém – faggatta lelkendezve –, mondjon már valamit szegény Feriről! Mi van vele?

– Kezicsókolom, Feri bátyámat még májusban szabadlábra helyezte egy felvidéki földijük, aki, már nem is tudom, milyen népbiztos lett a kommün alatt. Ejnye, hogy is híjják?... Igen, Korvin-Klein Ottó.

– Jé, ez komoly? Klein Ottó... Könyvelő volt Osszatelepen, a Szolyvai járásban.

– Az, az. Felsorakoztatott és végigszemlélt bennünket a börtönfolyosón. Mikor Feri bátyámat meglátta, felkiáltott: „Ni, Berkesdomby főbíró úr! Hát ön hogy kerül ide?” Mikor Feri bátyám elmondta neki a porogjászi túsok elhurcolását, Korvin-Klein megcsóválta a fejét: „Cso-dálatos – azt mondja –, hogy némelyek mennyire nem tudnak disztिंगválni! Hiszen főbíró úr mindig demokratikus gondolkodású ember volt...”

– Tudniillik, Feri egyszer kiállt mellette – magyarázta Sarolta elpirulva –, mert ártatlanul megvádolták valami katonaszabadítási dologban... – Szegény Berkesdombyné nagyon furcsán kezdte érezni magát.

Amennyire boldoggá tette a gondolat, hogy a férje él, annyira aggasztotta, hogy egy olyan nagyfejű kommunista kivételt tett vele. Ez rossz pont lehet jövődöbeli pályafutásában. Most szinte jobban szerette volna, ha az ura vagy két hónappal tovább ül a börtönben, addig, mint a többiek. – Tudja, Dezső, az uram nagyon igazságszerető ember! – hangoztatta nyomatékosan. – Akár ruténról, akár zsidóról vagy akárkiről volt szó, ő mindig csak az igazságot nézte... Na, és mondja, Dezsőke, mondja csak tovább! Hová ment szegény Feri?

– Azt mondta nekünk búcsúzásokor, hogy megpróbál Herkénybe kijutni, Forbáth Istvánékhoz. És ki is jutott...

– Hogy tudta meg, hogy kijutott?

– Úgy, hogy szabadulásom után bementem Pesten a ruszka-krajnai kormánybiztosságra. Tetszik emlékezni, hogy a Ruténföld még a Károlyi-kormánytól autonómiát kapott, és ezt a kommün is tiszteletben tartotta. A ruszka-krajnai kormánybiztosság mint autonóm hatóság, területenkívüliséget élvezett, akárcsak a külföldi követségek, és így valóságos mentsvéra lett a magunkfajta „burzsujoknak”. Ott tudtam meg, hogy Korjatovics Tódor menlevelet adott Feri bátyámnak, hogy mint románok elől elmenekült ruszka-krajnai tisztviselő hivatalos engedéllyel Örkénybe utazhatik...

– Korjatovics Tivadar? Akit Feri annak idején elbocsátott mint kötelességmulasztó segédjegyzőt! Hihetetlen!

– Hanem, halljátok – szólalt meg az öreg Forbáth, mikor Dezső már mindent elmondott, amit Pesten tapasztalt –, ha már vége van a kommunizmusnak, akkor minek jöttek ide ezek a csehek? Ez nem tetszik nekem. Nincs itt rájuk semmi szükség.

– Ugyan, Lajos – intette a felesége –, ne legyünk olyan telhetetlenek! Egyelőre örüljünk, hogy vége van a kommünnek, és hogy szegény Ferit épségben tudhatjuk. Majd ezek is kimennek. Dehát előbb még helyre kell állítani a rendet az országban.

– Igen, Lajos bácsi – mondta Dezső –, hiszen még nincsen se magyar hadsereg, se magyar karhatalom. Azt beszélnek ugyan, hogy Szegeden megalakult a magyar fehér gárda, de az ottani francia parancsnokság nem engedi őket Pestre bevonulni.

– Miért nem engedi?

– Még nem ismerik őket eléggé. Meg talán félnek is tőlük, a fővezér személye miatt; hogy túlságosan jobboldali, meg nagyon rámenős ember.

– Nekem ő másodfokú unokatestvérem.

– Gratulálok, Erzsike néni! – mondta Dezső mosolyogva. – Ő a jövő embere. Én, ha Lajos bácsiéknak volnék, mindjárt felkeresném, mi helyt megindul a vasúti forgalom.

– Azt már nem! – mondta az öreg Forbáth, és megcsóválta a fejét.
– Az nagyon furcsa vóna.

– De miért, Lajos bácsi, ha egyszer rokon?

– Igen, csakhogy tudod, Dezső öcsém, mikor ő mint fiatal tengerész és fiatal házas levizitelt nálunk, mi visszaadtuk ugyan a látogatásukat, de azután nem mentünk többet feléjük.

– Miért nem?

– Hát tudod, nekem mindig az vót az elvem, hogy „suba subához, guba gubához”. Azok olyan fertálmágnás emberek, grófok között forgolódnak. Bár a felesége nem is nemesasszony; nagyon gazdag, de nem nemes. Ő maga meg tíz esztendeig a császárnak a szárnysegéde vót. Gondoltuk, ez már olyan bécsi lakáj lett. Elég az hozzá, hogy megszakítottuk vele az érintkezést. Na már most, micsoda silány dolog vóna, hogy húsz vagy harminc évi szünet után, mikor felvitte Isten a dógát, akkor egyszerre bekopogtatnánk: itt vagyunk, mi is bele akarunk nyúlni a húsosfazékba. Azt már nem!

A Kürthy atyafiságot azonban roppantul felvillanyozták az új fővezérről érkező hírek. Nem sokkal Oláh Dezső látogatása után sorra beállítottak Forbáthékhoz, szinte egymás kezébe adogatva a kilincset. Dezső beszámolójának folytatását szerették volna hallani; újabb és újabb részletekre áhítoztak. Minthogy azonban a hírszolgálatot megbénították a megszálló csapatok, a hiányzó részleteket Kürthy Béla csapongó fantáziája pótolta. S most nem is nevték ki felelőtlen álmodozásai miatt – legalábbis nem annyira, mint azelőtt. Hiszen az egész nemzetségben egyedül ő tartotta a kapcsolatot a magas polcra felkapaszkodott rokonnal.

– Kérlek – magyarázta az öreg bohém –, én egy új Hunyadi Jánost látok Miklósban, egy magyar Szent György lovagot, aki elsőként vette fel a harcot Szegeden a vörös sárkánnyal. És nem tartom lehetetlennek, hogyha diadalmasan bevonul fehér hadserege élén Budapestre és helyreállítja a rendet az országban, egy szép napon majd kormányzóvá fogják választani, vagy...

– Vagy királynak! – kockáztatta meg Kürthy Jutka, Gyergyay Aladár volt felesége.

– Miért ne? – helyeselt Béla úr. – Elvégre Hunyadi Mátyás sokkal homályosabb famíliából származott; azt se tudni, ki volt a nagyapja.

Viszont Miklós régi, nemesi család sarja, sőt Guthy réven – velünk együtt – Guthy országnádorral és a Báthory fejedelmekkel rokon.

– Igen, a Guthyak a Gut-Keled nemzetségből származnak, akár csak a Báthoryak – jegyezte meg Kürthy Gyula.

– Még a végén herceg lesz belőled, Béla! – szúrt közbe Forbáth Miklós a bajusza alatt mosolyogva. (Miklós bácsi, az a javíthatatlan demokrata nem tudta megállni, hogy ne csípjen egyet a nagy mágnásbolond piktoron.)

– Miért, kérlek? A mi helyzetünkön ez nem sokat változtatna. Hiszen a magyar nemesség és az arisztokrácia között voltaképpen sohasem volt közjogi különbség...

– Na jó, de most királyi herceg leszel, Béla. Csukott koronával! – mondta nevetve Kürthy Etel, özvegy Török Pálné. (Már alig-alig emlékezett rá, hogy egy leánykori plebejus szerelmének, ama bizonyos tanítónak hatása alatt valaha köztársasági érzelmű volt, sőt feminista és ateista elveket vallott. Ám megjegyzésének azért volt egy kis tréfásan csípős éle, egykori szabadgondolkodó múltjának halvány visszfényeként. Nameg némi bosszankodás is volt benne, hogy – a nagyjövőjű rokonnal ápolt kapcsolatai révén – éppen ez a bolondos, bohém Béla kerül most majd legközelebb a hatalomhoz; Béla úr, aki Strauszmann szenál találó megjegyzése szerint „nix a Mahler, nix a földbirtokos”.)

– Remélem, Béla – csatlakozott Kürthy Etel burkolt gondolatához az öreg Forbáth –, remélem, hogy ha majd főherceg leszel, akkor felvarratod a gombokat a mellényedre. (Most is hiányzott róla kettő.)

– Nem is olyan nevetnivaló dolog ez, kérlek. Ott volt a otrantói csata, amelyben súlyos sebekkel, hordágyról vezényelte Miklós a flottamozdulatokat, és olyan zseniálisan vágta ki hajóraját az ellenséges gyűrűből, hogy az angol hajóhad parancsnoka szikratáviratban gratulált neki, a hős ellenségnek. Vagy ott volt a cattarói matrózlázadás leverése, meg a szegedi akció. Hiszen ez már maga is elég volna! És ő fogja kiirtani a bolsevizmus tűzfészkeit, ő fogja megtorolni a vörösök szörnyű gáztetteit...

– Szegény Ferencemet már ő sem tudja feltámasztani! – sóhajtott fel özvegy Gálszécsyné.

– Istenem, mikor lesz már jó világ? – sópánkodott Irén néni az ő mindig kissé siránkozó hangján. – Öt esztendeje nem bírjuk rendbehozni a sárokhegyi borházunkat. Két helyen is becsurog a teteje.

– Na, jó, jó – türelmetlenkedett Kürthy Gyula. (Ezek az asszonyok mindig mellébeszélnek.) – Persze, hogy nem lehet őket feltámasztani. De elégtételt kell szolgáltatni az emléküknek. Semmit sem szabad megbosszulatlanul hagyni!...

Nem sokkal Szent István napja előtt Pollak elezredes, a cseh városparancsnok Pelleyné útján megüzente Porogjász úri társadalmának, hogy augusztus huszonegyedikén Hennoque tábornok, a csehszlovák hadsereg irányítója, felesége és lánya társaságában meg fogja szemlélni a várost. Alakítsanak fogadóbizottságokat a tábornoki család tagjainak üdvözlésére, s Porogjász notabilitásai, hivatalnokai, ipartestületei vonuljanak fel délelőtt tizenegy órakor a Megyeháza nagytermébe, mert a tábornok úr fontos bejelentéseket készül tenni.

Pelleyné szalonjában folytak a tanácskozások, s az asszonyok, hosszas vita után abban állapodtak meg, hogy özvegy Gálszécsyné fogja fogadni a tábornoknét, Kürthy Béla a tábornokot, mivel a porogi urak közül ő beszél legjobban franciául, és Lajos üdvözli majd Hennoque-ék leányát a város ifjúsága nevében.

Ő ugyan eleinte ellene volt a fogadásnak; azt szerette volna, hogy az egész porogjászi társadalom tüntessen távollétével a cseh megszállás ellen. Hiszen Pesten már nincs kommunizmus, nemzeti kormány alakult, mi szükség van akkor itt a csehekre? De Kürthy Béla meggyőzte: igenis, ezért kell megragadni az alkalmat, hogy a francia tábornokot, az antant hivatalos képviselőjét felvilágosíthassuk, hogy elmondhassuk neki panaszainkat, kívánságainkat.

Gyorsan rendbehozatta tehát szegény Zoltán bátyjától örökölt zsakettjét Hacha Józsival, a Boronkay fiúk szabójával (és diszkrét nőszerűségével). A zsakett az átalakítás után is hosszú volt az ő természetéhez, szárnyai a lábaszárát verdesték, de Hacha Józsi azt állította, hogy „antul elegánsabb”. Ez a legújabb párizsi divat. Ő csak tudja!

Egy párizsi lánnyal fogok megismerkedni! – ábrándozott Lajos, a rózsagrupp mögött fel s alá járkálva. Kezében egy papírlapot tartott, amelyre a francia üdvözlőbeszéd fogalmazványát írta. Bele-belenézett, majd fejét felkapva félhangon mormogta:

– Agreez, mademoiselle, de vous présenter ce bouquet au nom de le jeunesse hongroise de Porogjász...

– Ide kellene még valami – töprengett –, valami, ami megvilágítaná Magyarországot szomorú helyzetét a francia lány előtt...

Leült a vörösszilva és az ezüstoffenyő közötti piros lócára, s a pad támlájára helyezve a papirozt, még ezt a mellékmondatot írta ceruzával, csillag alatt, a lap aljára: „...és a méltatlanul megalázott, hős magyar nemzet nevében.”

Igen, ez jó lesz. Ebből egy francia lánynak meg kell értenie a mi tragédiánkat. „Ön, mint a nemes francia nemzetnek, Jeanne d’Arc és Napóleon nemzetének leánya, lehetetlen, hogy meg ne érezze a mi hazafiúi bánatunkat. Hiszen önök fél évszázadon át hullatták könnyeiket és négy éven át vérüket Elzászért...” Ennél a mondatnál talán majd könnybe lábad a szeme, és megszorítja a kezemet...

Friss, édes illatú, gyönyörű nyári reggel virradt rájuk augusztus huszonegyedikén: derűs, napsugaras, de nem túl meleg. A kútra felfutó trombitavirágok lángsárga színszimfóniát harsogtak a türkizkék, felhőtlen ég felé. A nagy rózsagrupp utóvirágzásában pompázott; piros és fehér rózsák könnyű, üde illata vegyült el a kertvégi szegfűk érzéki, fűszeres szagával, s az ezüsthüvely és a vörösszilva közötti kisebbik virágágyban halványsárga, óriási dáliák kínálgatták magukat édesen, mint a folyékony vaníliafagylalt.

Lajos jelképes magyar csokrot állított össze a francia leány számára: piros és fehér rózsákat, zöld páfránylevelek közt. Így vonultak fel a Vármegeházára fél tizenegy tájban. Az öreg Forbáth otthon maradt.

A szép, empire homlokzatú, egyemeletes épület kapujával szemben lévő járdán, az Égres folyócska felé lejtő Megyekert bejáratánál cseh díszszázad állott; mellette katonai zenekar.

Mielőtt bementek volna, Lajos önkéntelenül feltekintett a Megyeháza tetejére. Középen ott lobogott a háromszínű francia zászló, bal felől a cseh a kétfarkú orosz lánccal és jobbról egy kék-sárga ukrán lobogó. És magyar zászló sehol!

– Hol van a magyar zászló? Mamuka, tetszik látni? Miért nincs fent a magyar zászló? Disznóság! Menjünk haza!

– Várjál, fiacskám, ezt meg kell beszélni Béla bácsival meg Margit nénivel, a fogadóbizottsággal.

A Megyeháza nagytermében kétoldalt, egymással szemben felsorakozva álltak a városi küldöttségek. A terem jobb oldali, keskenyebbik végében egy dobogón asztal a francia tábornok számára; az asztal mellett Kürthy Béla, kissé pecsétes zsakettben és bokában harmonikás, csíkos nadrágban. Szemben, a nagyterem másik végén szintén emelvény volt felállítva, s rajta asztal. Az asztal körül a hölgyek fogadóbizottsága, élén özvegy Gálszécsyné, Kürthy Margit néni.

– Béla bácsi – rontott be Lajos, magából kikelve –, menjünk haza; legalább evvel tüntessünk a csehek ellen!

– De miért? Mi van veled, fiacskám? – csodálkozott Béla úr.

– Miért? Hát nem tetszett látni? Nincs kint a magyar zászló, csak a francia, a cseh és az ukrán.

– Ne beszélj! Én nem is vettem észre. Hát ez hallatlan. De várjál, ezt meg kell tárgyalni Margittal és a többiekkel.

Átmentek a nagyterem másik végébe, a hölgy fogadóbizottsághoz, és Lajos őket is bujtogatni kezdte a hazavonulásra.

– Nem – mondta Margit néni –, ez nem volna helyes. Most már csak azért is itt kell maradnunk, hogy felvilágosíthassuk a tábornokékat a mi valódi érzelmeinkről.

– Tökéletesen egyetértek veled, Margitkám – kapott a szón Pelleyné. (Már úgy nekikészült a franciák fogadásának; szép, szellemes francia mondatokat gyakorolt be madame Prunier-nek, a háború folytán ittrekedt nyelvmesternőnek segítségével. Hát az most mind a torkában ragadjon?)

– Igen – erősködött Surányi Pálné –, meg kell nekik magyarázni, hogy ez színmagyar város, és mi nem akarunk idegen uralom alatt élni.

– Én azt hiszem – mondta Forbáthné –, hogy a cseh parancsnok félrevezette a francia tábornokot. Bizonyára elhitette vele, hogy Porogjász rutén város, hogy mi hívtuk be a cseheket, mint szláv testvérek.

– Hívta őket az ördög! – robbant ki Lajosból a méltadankodás, de mindjárt el is pirult, mert eszébe jutott a románokhoz való szaladgálása.

Ledobta a virágcsokrot az asztalra, leugrott az emelvényről és gyors léptekkel elindult a kijárat felé.

– Hová mégy, Lajkó? – szólt utána az anyja.

– Mindjárt, mindjárt visszajövök! – kiáltotta, és már kint is volt a folyosón.

A zászló, a magyar zászló; azt kell előkeríteni mindenáron! Igen ám, de a zászlókat a hajdú őrzi, nála van a padláskulcs. És a hajdú annak az átkozott Rázsó fiúnak az apja, aki a népgyűléseken az „öreg Forbáthot” szidalmazta, s akit ő az ellenforradalomkor lelökdösött a Megyeháza lépcsőjén. Na mindegy, lesz, ami lesz!

Az öreg hajdú ott állt ugyanannak a lépcsőnek a tetején, piros nadrágban, zsinóros dolmányban, s az elkésett küldöttségi tagokat irányítgatta a nagyterem felé.

– Gazsi bácsi – hívta félre Lajos az öreget, szíve hevesen dobogott –, volna egy kérésem, de megfizetem a fáradságát – és kihúzott a tárcájából egy húszkoronást.

– Mirül vóna szó? – kérdezte Rázsó; nem látszott az arcán semmi harag vagy neheztelés.

– Le kéne hozni a magyar zászlót a padlásról – hadarta Lajos felbátorodva. – Látja, mindjárt itt lesz a francia tábornok, a cseh hadsereg főfelügyelője, osztán a Megyeházán nincsen magyar lobogó.

– Én ki akartam tűzni, fiatalúr, de a csehek nem engedték.

– Adja ide a kulcsot, én lehozom.

– De hát úgylis leveszik, ha meglátják!

– Nem. Én majd csak akkor fogom kitűzni az erkélyre, mikor megérkezik a francia tábornok. Érti? Hadd lássa, hogy mi nem akarunk csehek lenni.

– De nem ám; se cselákok, se oláhok! – és rászegelte szúrós tekintetét.

Lajos megint elvörösödött, és hogy zavarát leplezze, egyre nyújtogatta a hajdú felé a húszkoronást. Ám az erélyesen visszatolta.

– Ezér' nem jár fizetség. Jöjjön velem a fiatalúr!

Felmentek a padlásra. Egy tetőablak alatti gerendához támasztva három begöngyölt magyar zászló porosodott egymás mellett, szomorúan. Lajos hirtelen kiválasztott egyet, amelyik a legkevésbé kifalkultnak látszott, és vállára emelve visszasietett vele a nagyterembe.

A kétoldalt felsorakozott küldöttségek sorain izgatott morajlás futott végig; a bátrabbak meg is éljeneztek.

– Brávó, Lajoska! – kiáltotta Kürthy Béla. – Honnan szerezted?

– A padlásról – lihegte Lajos, és loholt tovább a zászlóval a nyitott erkély felé. Ott az öreg Varjú Lőrinc, az Ármentesítő Társulat igazgatója megállította:

– Lajoska, csak akkor lépj ki vele az erkélyre, ha befut a tábornok autója a Megyeháza elé, mert különben a csehek leszedik.

– De mirül fogjuk megismerni az ő autóját?

– Arrul, hogy akkor a zenekar rázendít a Marseillaise-re.

Közben odagyültek köréje Porogjász legtekintélyesebb emberei: Surányi Pál, a régi alispán testvére, Enyedy Gyula, volt rendőkapitány (Sárikának, utolsó előtti szerelmének édesapja volt), az öreg Gelényesy, vármegyei tisztii főügyész, Csinos Géza, törvényszéki elnök és még néhány idősebb úriember, akiket a vörösök magas koruk miatt nem vittek el túsznak. Ezek valamennyien lelkesen bíztatták, veregették a vállát:

– Ne félj, öcsém, mindnyájan melletted leszünk!

Az öreg Schóber Ferenc, a gimnáziumi igazgató is megszorította a kezét reszkető kezével, és vibráló szemhéjait törülgetve fejezte ki elismerését.

– Büszke vagyok önre, fiam mint volt tanítványomra. Történelmi időket élünk! Történelmi pillanatok ezek!

Ebben a pillanatban odalenn, a kapu előtt autótülkölés és fékcsikorgás hasított a levegőbe, s a cseh katonazenekar ráreccsentett a Marseillaise-re. Itt a tábornok! Na most, na most!

Lajos kiugrott az erkélyre, és messzire kinyújtotta a zászlót az utca fölé.
– Nous sommes Hongrois! Nous sommes Hongrois! (Magyarok vagyunk! Magyarok vagyunk!) – üvöltötte torkaszakadtából, hogy túlharsogja a zenekart.

Az utcán összeverődött magyarok éljenzésben törtek ki a zászló látára. A cseh díszszázad parancsnoka felkapta a fejét, az erkélyre pillantott, azután valamit kiáltott, és négy katonát elindított a Megyeháza kapuja felé.

Lajos tüzelő arccal tartotta a zászlót. Halántéka lüktetett, fülében összekeveredett a Marseillaise és az üdvívalgás, orrában érezte a széltől csattogó lobogó hazafias ünnepélyekről oly ismerős festék- és vászonszagát. Ámde most sokkal vészesebb és harcosabb volt ez az illat: történelem-szag, vihart jelző! Szemét valami sohasem érzett mámoros megindultság könnyei fátyolozták. Álomszerű ködben folyt össze előtte minden: éljenzés... Ez a zászlónak szól. („Mindenünk e zászló, sosem hagyjuk el! A legszebb leányzó bokrétázza fel!”) Leányszemek villannak feléje. Mintha Koltay Borót látná, meg Enyedy Sárikát, Técsey Bertuskát... Túl az édes leányarcokon, túl az Égresen, a mohos homlokú Árpád-kori templomon s a sárga falú Bethlen-házon is túl rámosolyognak a gömbölyded, játékos hajlatú szőlőhegyek – a Hágcsó; s a Hágcsó tetején a diófasor hullámozni kezd. A százkarú szülőföld integet búcsút az ő hűséges fiának.

Alig vett róla tudomást, hogy a háta mögött suttozás támadt:

– Vigyázz, jönnek!

– Jönnek a csehek a zászlóért!

Arra eszmélt fel révületéből, hogy négy cseh katona áll körülötte, hogy kirángatják kezéből a zászlót, és hogy Kürthy Béla bácsi franciául tiltakozik az erőszak ellen:

– Je proteste, Messieurs, sollennellement contre la violence! J'appelle au droit des peuples de disposer de leur vie, garanti par le president Wilson!

– Drzte písek! (Fogja be a pofáját!) – kiáltott rá a cseh járőr parancsnoka.

A katonák félretolták útjukból a festőművészt és elvitték a zászlót. De hol van a tábornok?

Barátom, elsiették a Marseillaise-t – szólt hátra Surányi Pál az erkélyről. – Nem a tábornok jött meg.

– Hát kicsoda?

– Egy fiatal katonatiszt meg egy civil szállt ki az autóból. Biztosan detektív. És se asszony, se leány nem jött velük. Ez nem lehet Hennoque tábornok.

Lajos mindenképpen a hazamenés mellett kardoskodott, ámde az idősebbek, az okosabbak lebeszélétek, lecsillapították.

– Most már pláne meg kell várnunk a franciákat – magyarázta Kürthy Béla –, hogy előadhassuk tiltakozásunkat a csehek jogtiprása ellen.

S a fiú újra engedett.

Alig múlt el két-három perc, megint megállt egy autó a Megyeház előtt. Két nő szállt ki belőle: egy idősebb hölgy meg egy karcsú fiatal lány, s utánuk egy ősz halántékú, de egyenes tartású francia tiszt. Na, ez már ő lesz!

Hostas ezredes, a cseh katonai parancsnok és Pollak alezredes, a városparancsnok kísérte fel a franciákat a nagyterembe. Kürthy Béla belekezdett üdvözlő beszédébe, de a tábornok udvariasan leintette, s a feleségére meg a leányára mutatott: a hölgyeké az elsőbbség. Erre Gálszécsyné lépett elő: üdvözölte Hennoque-nét. Azután Lajos a lányát. Átnyújtották csokraikat, s odavezették a két nőt a számukra fenntartott emelvényre.

Közben a tábornok helyet foglalt a szemben lévő dobogón az asztalnál, és valamit kérdezett Kürthy Bélától. Béla bácsi, hozzáhajolva, néhány percig magyarázott neki suttogva, mert a két cseh törzstiszt ott állt a hátuk mögött.

Biztosan most mondja el neki a zászlóesetet – gondolta Lajos, és megragadta az alkalmat, hogy ő is felvilágosítsa a francia leányt a magyar kérdésről.

– Hogy érzi magát itt nálunk, Magyarországon? – kérdezte, jól megnyomva az utolsó szót.

A szép, finom arcú, karcsú leány megrezzent, és dús, barna haját hátrasimítva, kissé zavartan emelte rá csodálkozó, szürkés-kék szemét:

– Ó, nagyon jól – felelte azután, és udvarias mosollyal hozzátette –, mintha otthon volnánk.

Lajos most találkozott először igazi francia nővel, s nagyon meghatották a hízelgő szavak. Ám lelkesedése hamarosan lelohadt, mikor a leány arról kezdett csevegni, hogy Bratislavában, majd Koscicén és végül Mukacevóban is nagyon kellemes napokat töltött. A fiú méltatlankodva magyarázta, hogy Bratislava mondvacsinált név, a csehek találták ki; igazi neve Pozsony, ősi magyar koronázó város, a régi országgyűlések székhelye. És hogy Kosice az Kassa; ott nyugszanak Rákóczi fejedelemnek, XIV. Lajos barátjának hamvai. Már éppen rá akart térni a zászló elkobzására, de a mondat közepén abba kellett hagynia fejtegetéseit, mert Kürthy Béla belefogott francia nyelvű üdvözlő beszédébe.

A zászlóról nem emlékezett meg (úgy látszik, erről már előbb tájékoztatta a tábornokot), ellenben felindultságtól remegő hangon beszélt a kommün borzalmairól, a polgárság üldöztetéséről – házkutatások, túszok elhurcolása, akasztófa – és kérte a tábornokot, mint a dicső antant képviselőjét, legyen irgalommal a sokat szenvedett város iránt.

Mit hajbókol ennyire? – mérgelődött Lajos magában. – „Dicsőséges antant”! elég lett volna annyit mondania, hogy győztes antant. Bár még az is sok, hiszen a frontokon mindenütt mi győztünk; a belső defitista aknamunka bomlasztotta fel a hadseregünket. És miért nem beszél a csehekről, a cseh megszállásról, amelyre semmi szükség sincsen, hiszen a kommün már megbukott.

Mikor Kürthy Béla befejezte szónoklatát, Hennoque tábornok könnyed fejbiccentéssel jelezte köszönetét, s azután – fel sem állva – egy papírról olvasta fel közölnivalóit. (Kürthy Béla mondatonként fordította le a beszédet.) A francia tábornok rendre és nyugalomra intette a porogjásziakat, s biztosította őket az antanthatalmak jóindulatáról, segítőkészségéről. Azután fölemelte fejét a papirosról, s a következő szavakat nem olvasta, hanem láthatóan rögtönözve mondta:

– Most egy határozatot kell közölnöm Önökkel, amely egyeseket talán meg fog lepni – s azután megint papírról olvasta tovább. – Az antanthatalmak Párizs környékén tárgyaló békeelőkészítő szervei úgy döntöttek, hogy a Ruténföld, Ungvár, Munkács, Porogjász stb. városokkal együtt Csehszlovákiához, csatoltatik...

Megdöbbsent, halk moraj hömpölygött végig a nagyteremben felsorakozott küldöttségek sorain.

Lajos felszisszent, arca eltorzult. Otthagyta a francia lányt, és izgatottan suttogni kezdett Sáríkával:

– A Himnuszt... A Himnuszt fogjuk elénekelni a beszéd végén. Egyelőre ez az egyetlen, amit tehetünk.

Lajos végigsurrant az embersorok mögött, és minden harmadiknak-nyegyediknek fülébe súgta az utasítást: Add tovább! Add tovább!

Mire visszafutott a női emelvényre, Hennoque tábornok éppen befejezte felolvasását. Katonásan bólított, ami azt jelentette: „Végeztem!” s elindult a kijárat felé. Ekkor azonban Lajos belevágott a Himnuszbba:

Isten, áldd meg a magyart Jókedvvel, bőséggel,.

Sáríka erőteljes szopránja azonnal csatlakozott öccsének erős hangjához, majd a sor közepén Anikó, félénk fejesugró elszántsággal, és Forbáthné is az ő meghatóan hamis hangvételével; s a „bőséggel”-t már az emelvényen ülő magyar úriasszonyok valamennyien együtt énekeltek velük.

Mínthogy a Himnuszt – Lajos kivételével – nők kezdték el, a nagyteremben felsorakozott férfiküldöttség még legóvatosabb tagjai is hamarosan kieresztették hangjukat.

A nők valamennyien sírtak, s az idősebb férfiak közül is többnek könnybe lábadt a szeme.

Hennoque tábornok az ének hangjaira megállt az ajtóban:

– Qu'est-ce que c'est que ce chant funebre? (Mi ez a gyászos ének?)
– kérdezte Kürthy Bélához fordulva.

– Ez a magyar nemzeti Himnusz, tábornok úr – felelte az öreg bohém, könnyeit törülgetve.

– Á, úgy? – bólintott a tábornok. Paszománys fűvegét jobb kezével melle magasságához emelve, balját pedig nadrágja varrásához szorítva, vigyázzállásban hallgatta végig a nemzeti éneket. Aztán – az ünnepelésére összegyűlt tömeg szótlan sorfala között – ingerült, gyors léptekkel kivonult a porogjási Megyeházáról. Kísérete zavartan követte.

UTÓSZÓ

Nagybátyám, Pálóczi Horváth Lajos századunk egyik regényes életű figurája Beregszászon született, jómódú nemesi családban. Édesapja törvényszéki bíró volt (a legutóbbi időkig háborítatlanul állt sírja Beregszászban, tavaly temettek bele egy ukrán milicistát, a nevét pedig levésték a fekete obeliszkről). Édesanyja nagybányai Horthy Erzsébet, közeli rokona volt a későbbi kormányzónak.

Pálóczi Horváth Lajos az első világháború végén önkéntesként vult be a huszárokhoz. A keleti frontra került, ahol hamar megtanult ukránul és oroszul. (Németül, franciául, angolul, olaszul és latinul ekkor már elég jól tudott.) A forradalmak ismét Beregszászban érték a húszéves fiatalembert. Nemcsak a kommünnel fordult szembe, hanem a Kárpátaljára bevonuló csehszlovák csapatokkal is, ezért menekülnie kellett otthonából.

Hazaszeretete Sopron környékére vezette: Az Ostenburg-különítmény egyik tagjaként próbálta Magyarország nyugati határait védeni. Semmiféle fegyveres akcióban nem vett részt, mert hamar felismerte parancsnokának királypártiságát, s mint a kormányzó rokona, hátat fordított a különítménynek. Rövidesen kiábrándult azonban magából a Horthy-rendszerből is.

Elvégezte a közgazdasági egyetemet, de valójában nem a közgazdaságtan érdekelte, hanem a Kárpát-medence népeinek történelme, irodalma, zenéje, kultúrája. Különleges nyelvtelhetsége – ekkor már tizenkét nyelvet ismert – kiemelkedő zenei képességekkel párosult. Rövidesen nemcsak műfordítóként, hanem népdalgyűjtőként is hírnevet szerzett magának. Barátjaként tartotta őt számon Németh László, Bartók Béla, Veres Péter.

Amikor erre ismét lehetőség nyílt, újra fegyvert fogott – rongyosgárdistaként – Kárpátalja felszabdításáért. Ő tűzte ki a beregszászi városházára a nemzeti lobogót.

A háború alatt a távirati irodánál dolgozott. A külföldi rádióadásokat gyorsírással lejegyezte, s fordításukat eljuttatta az ifjú Horthy Miklós „kiugrási irodájához”, hogy ezekből a jelentésekből tájékozódjanak például a front igazi állásáról. Ugyanennek az iratnak egy másodpéldányát Pálóczi Horváth odaadta egy másik rokonának, az illegális kommunista párt tagjaként tevékenykedő Vitézy Ivánnak – ugyanis az orosz hódításnál még azt is jobbnak tartotta volna, ha Budapestet egy magyar kommunista felkelés szabadítja ki a fasiszták hatalmából.

Vitányit rövidesen letartóztatták, a felkelés – Horthy kiugrási kísérletéhez hasonlóan – halvaszületett dolognak bizonyult. Pálóczi Horváth Lajos budai házában a nyilasuralom idején menekülteket rejtegetett. Nála bujkált Veres Péter és a SZOT későbbi főtitkára, Somogyi Miklós. Többek között nála lakott bécsi sógora, egy Szász-Coburg főherceg, aki a német hadseregből szökött meg, valamint néhány zsidó származású barátja. Összekötéseit latba vetve embereket mentett ki a börtönből, halálmenetekből. A háború alatti hősies viselkedéséért magas kitüntetésekert kapott; pár év múlva pedig körözni kezdtek mint hazaárulót, összeesküvőt, kémert és valutaüzért.

Egyik rokonánál, Újhelyi Ivánéknál bujkált a beregi határhoz közel fekvő Vitkán. Két év bujkálás után itt tartóztatták le. Megásatták vele a sírját, kegyetlenül megverték, kutyákat uszítottak rá, aztán mégis életben hagyták – igaz, csak azért, hogy a Népköztársaság Bírósága 1951-ben halálra ítélhesse.

A halálos ítéletet – kegyelemből – tizenkét évre változtatták. Ült Márianosztrán, Cegléden, de főképp Vácott. Itt, a börtönben tanulta meg az általa ismert tizenharmadik nyelvet, a cigányt. Ötvenhatos szabaddalása után több helyen próbált cigány nyelvre vonatkozó tanulmányokat közölni, de sehol sem álltak szóba vele. Végül, Németh László közbenjárására az Európa Könyvkiadónál kapott fordítói feladatokat.

A börtönben kezdte fogalmazni élete regényét. Művével osztályának, a hazát szerinte is sokszor téves utakon szolgáló magyar nemességnek kívánt emléket állítani.

1956 októberében a priccseket faltörő kosként használva kidöntöttek a zárka ajtaját és kiszabadították magukat a váci fegyházból. Súlyos betegsége miatt azonban meg kellett operálni. Ezért nem vehetett részt a forradalom eseményeiben. A forradalom leverését követően az ávósok¹ eljöttek érte is, vissza akarták vinni a börtönbe, de a sebész azzal fenyegetőzött, hogy ott helyben tépi szét a diplomáját, ha a nemrég operált beteget meg merik mozdítani. Ennek a bátor orvosnak sajnos csak a vezetéknevére emlékszem: Zsedényinek hívták.

Pálóczi Horváth Lajos kalandos élete 1974-ben² ért véget. Önéletrajzi regényét – amelyet nem sikerült befejeznie – rám hagyta. Hosszú évekig

¹ Az „ávósok” alatt az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) emberei értendők.

² Pálóczi Horváth Lajos nem 1974-ben, hanem 1976. március 1. hunyt el. Az önéletrajzi regényének eredeti, 1993-as kiadásában halálának évszámát tévesen közölték.

éltünk egy lakásban. Nemcsak miatta, hanem nagyszüleim miatt is, akik nála kevésbé látványos, de talán polgárosodottabb életet éltek, s akiknek a szenvedésből és az áldozatvállalásból nem jutott kevesebb – igyekeztem nagybátyám írását kiadásra a lehető leggondosabban felkészíteni.

Ha – világnézetemet felfüggesztve – néha az jut eszembe: találkozunk; szívesen kérdezném életének azokról a részleteiről, amelyeket már nem volt módja megírni. Bár arra gondolok, ha egyszer mégis találkozom velük, nem lesz szükség kérdésekre.

Szunyogh Szabolcs

A magyar dzsentirről, vagy ahogyan ők nevezték magukat: a magyar nemességről már nagyon sokan és nagyon sokat írtak; de általában kívülről kritizálták őket, Pálóczi Horváth Lajos belülről láttatja ezt a világot.

Régi nemesi családból származik, közeli rokonságban állt a Kölcseyekkel, a Horthyakkal, a Szentpályakkal. Önéletrajzi regénye a magyar irodalomban talán először fest a nemességről hiteles önképet. A regény színtere Beregszász. A történet az első világháború és az azt követő forradalmak idején játszódik.

A regény kezdetének pillanatában Kárpátalján még békésen és többé-kevésbé elégedetten élnek együtt a különböző nemzetiségek és társadalmi osztályok. A könyv utolsó oldalain arról olvashatunk, hogy Hennoque francia tábornok bejelenti az örömhírt Beregszászban: Kárpátalja felszabadult az ezeréves magyar elnyomás alól, és Csehszlovákia része lett. Az ünneplő közönség a hírré feláll, és a cseh szuronyok fenyegetése ellenére a magyar Himnuszt énekli el. A tábornok zavartan, levett kalappal nézi a jelenetet.

Mi történt közben? Hiszen ezek az emberek küzdöttek a hazáért a becsület és a tisztesség általuk értelmezett ideáljaiért. Pálóczi Horváth Lajos testvére az orosz fronton esett el, s ő maga is önkéntesként megjárta Ukrajnát, majd felkelőként harcolt a kommün ellen. Mit tettünk, s mit nem azért, hogy a századforduló ígéretéből szebb új világ szülessen?

Pálóczi Horváth Lajos regénye nemcsak páratlanul érdekes kordokumentum, hanem olvasmányosan, helyenként iróniával és öniróniával megírt regény is – az azóta részben elpusztított, részben tönkretett Kárpátaljáról.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó (A könyvsorozat szerkesztőbizottsága).....	5
Pálóczi Horváth Lajos (Beregszász, 1899. február 5. – Budapest, 1976. március 1.) (Szunyogh Szabolcs).....	7
Pálóczi Horváth Lajos: Két világ határán	13
Előszó (Benda Kálmán)	15
Egy	19
Kettő.....	27
Három	33
Négy.....	45
Öt.....	49
Hat.....	57
Hét.....	65
Nyolc.....	71
Kilenc.....	77
Tíz	85
Tizenegy.....	95
Tizenkettő.....	107
Tizenhárom	113
Tizennégy.....	119
Tizenöt	137
Tizenhat.....	147
Tizenhét.....	153
Tizennyolc.....	169
Tizenkilenc.....	181
Hús	193
Huszonegy.....	201

Huszonkettő	215
Huszonhárom	221
Huszonnégy.....	233
Huszonöt	239
Huszonhat	245
Huszonhét	255
Huszonnyolc	283
Huszonkilenc.....	295
Harminc.....	331
Harmincegy.....	349
Utószó (Szunyogh Szabolcs)	365

П 20 Лайош Паловці-Горват

На межі двох світів: Автобіографічний роман / Автор: Лайош Паловці-Горват. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 372 с. (угорською мовою) – Наша спадщина. Книга 3. Серія Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II / Редакційна колегія серії: Ільдико Орос, Степан Черничко (головні редактори), Дюло Фодор (заступник головного редактора) та Олександр Добош (відповідальний редактор) [та ін.].

ISBN 978-617-7868-70-4 (Серія)

ISBN 978-617-7868-73-5

Серію «Наша спадщина» було започатковано Закарпатським угорським інститутом ім. Ференца Ракоці II у 2020 році з метою підтримки культури закарпатських угорців та її популяризації серед українців. До серії ввійдуть як такі пов'язані з історією, науковим та культурним життям Закарпаття книги, які вже раніше видавалися, так і ті, що раніше не публікувалися й існували лише в рукописах. Книги видаються угорською й українською мовами. Пропоноване видання, що є третьою книгою серії, – це перевидання автобіографічного роману «На межі двох світів» Лайоша Паловці-Горвата, який вперше побачив світ ще 1993 року заходами фонду «Шостий свисток». Книга є продовженням роману «Рибак снів (Історія одного джентрі)» цього автора.

Події роману «На межі двох світів» відбуваються у Берегові. Лайош Паловці-Горват описує перипетії, які йому довелося пережити в період із 1914 по 1919 роки. Спогади автора дають нам чудову можливість пізнати не тільки його особисту історію, але й особливості суспільного життя тогочасного Берегова, зокрема місцевих угорських дворянських родин у період Першої світової війни, революції та після приєднання нашого краю до Чехословаччини.

УДК 821.511.141–312.6(477.87)

Літературно-художнє видання
Серія «НАША СПАДЩИНА»
КНИГА 3

(Серія Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II)

Лайош Паловці-Горват
НА МЕЖІ ДВОХ СВІТІВ

Автобіографічний роман

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II (протокол №1 від 24.02.2021 р.)

Підготовлено Видавничим відділом Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Редакційна колегія серії:

Головні редактори: *Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук, доцент* (президент ЗУІ ім. Ф.Ракоці II) та *Степан Черничко, доктор філологічних наук, професор* (ректор ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Заступник головного редактора: *Дюло Фодор, кандидат географічних наук, доцент* (професор з наукової роботи та міжнародних зв'язків ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Відповідальний редактор: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Члени редакційної колегії: *Борнобаш Кейс, доктор філософії в галузі етнологічних та культурно-антропологічних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін), *Єва Гуттерер* (кафедра педагогіки та психології), *Чаба Кудлотяк* (кафедра математики та інформатики), *Ержебет Козут, доктор філософії в галузі біології* (кафедра біології та хімії), *Шандор Генці, доктор філософії в галузі природничих наук* (кафедра географії та туризму), *Єва Кіш, доктор історичних наук, старший науковий співробітник* (кафедра обліку і аудиту), *Василь Чордаш* (кафедра філології), *Степан Коложвари, доктор філософії в галузі природничих наук* (Науково-дослідний центр ім. Іштвана Фодора), *Рейка Матей* (Науково-дослідний центр ім. Антала Годинки) та *Єлизавета Молнар Д, доктор філософії в галузі гуманітарних наук* (Науково-дослідний центр ім. Тіводора Легоцькі)

Автор:

Лайош Паловці-Горват

Технічне редагування та верстка: *Ласло Веждел*

Коректура: *Льдіко Гріца-Варцаба*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*. Використані на обкладинці та у виданні ілюстрації завантажені з сайтів із вільним доступом до зображень.

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опацої Черє Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

Відповідальні за випуск: *Льдіко Орос, Степан Черничко та Олександр Добош*

Книга видана не з комерційною метою чи для отримання або збільшення вигоди, а винятково для збереження, розвитку та популяризації угорської культури.

Підготовку і публікацію третьої книги серії «Наша спадщина» здійснено за підтримки Держсекретаріату з питань культури Міністерства людських ресурсів Угорщини.

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 01.03.2021. Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Ум. друк. арк. 30,2. Формат 70x100/16. Замовл. №735/3. Тираж 1275.